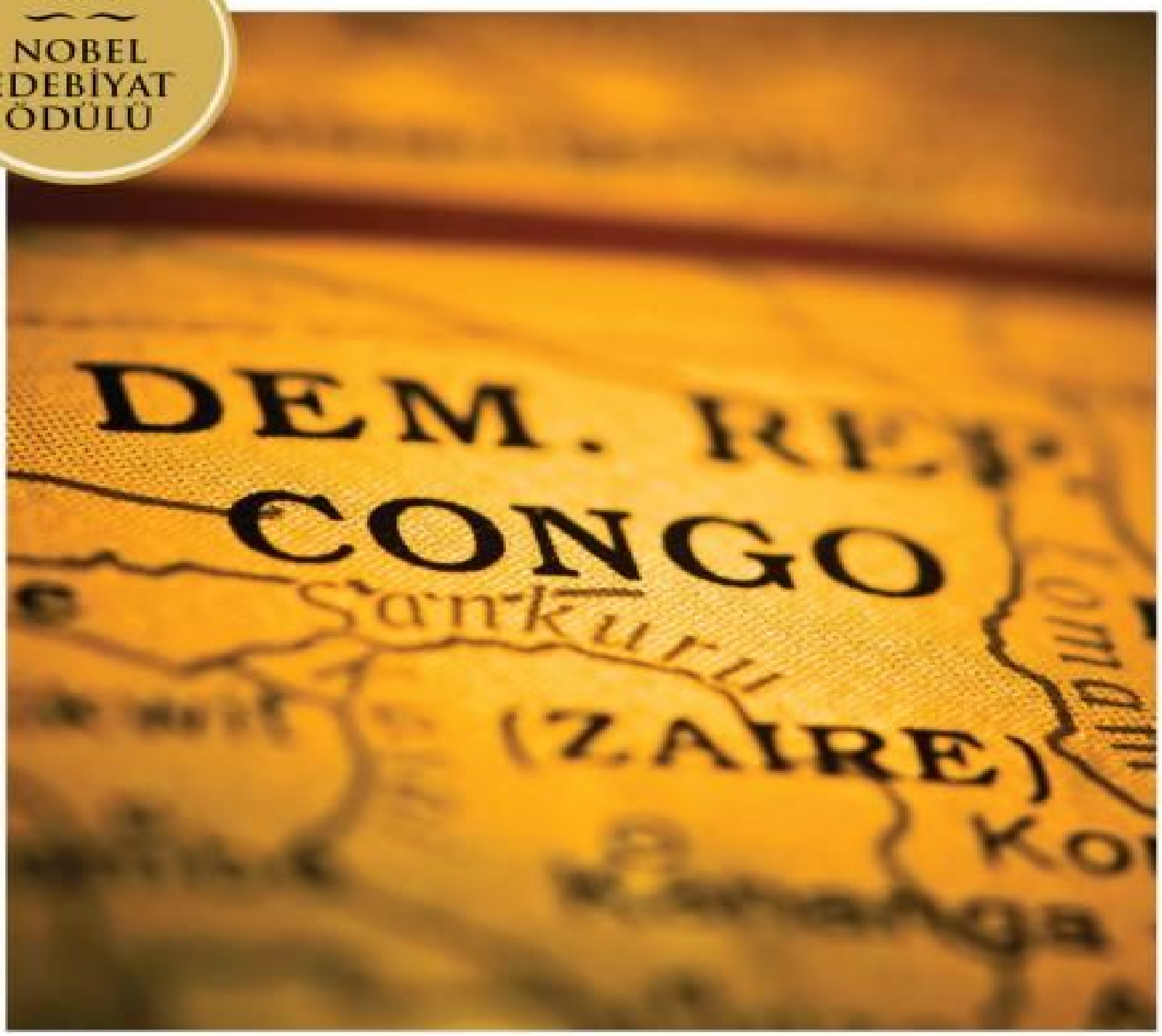
MARIO VARGAS LLOSA

KELT RÜYASI

2010
NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Çeviri: İNCİ KUT

CAN

MARIO VARGAS LLOSA

KELT RÜYASI

MARIO VARGAS LLOSA

KELT RÜYASI

ROMAN

2010 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

İspanyolca aslından çeviren

İnci Kut

CAN

MARIO VARGAS LLOSA

1936’da Peru’nun Arequipa kentinde doğdu. Başkent Lima’daki Leoncio Prado Askerî Okulu’nda edindiği kişisel deneyimlerden yola çıkarak kaleme aldığı ilk romanı Kent ve Köpekler’le (1963) kısa sürede üne erişti. Madrid Üniversitesi’nde öğrenim gördü, ilk romanını 1966’da Yeşil Ev, 1973’te Yüzbaşı ve Kadınlar Taburu, 1974’ te Katedralde Konuşmalar, 1977’de Julia Teyze izledi. 1980’lerden bugüne yazdığı Dünyanın Sonunu Getiren Savaş, Masalcı, Üvey Anneye Övgü, Don Rigoberto’nun Not Defterleri, Palomino Molero’yu Kim Öldürdü?, Mayta’nın Öyküsü, Teke Şenliği, Cennet Başka Yerde, Kelt Rüyası gibi yapıtlarla günümüzün en seçkin yazarları arasındaki yerini aldı. 1993’te yayımlanan And Dağlarında Terör adlı romanı Planeta Ödülü’ne değer görüldü. Edebiyat eleştirisi alanında ise Gabriel García Márquez, Flaubert, Sartre ve Camus üzerine kitaplar yayımladı; 2010 yılı Nobel Edebiyat Ödülü’nü aldı.

***

İNCİ KUT, lise öğrenimini 1961 'de Ankara Koleji’nde tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi DTCF İngiliz Dili ve Edebiyatı ve Varşova Üniversitesi İspanyol Filolojisi bölümlerinden mezun oldu. Ispanyol dili ve grameri üzerine sözlükler yayımladı. 1990 yılından başlayarak Miguel Delibes, Gabriel Garda Márquez, Isabel Allende, Mario Vargas Llosa ve José Mauro de Vasconcelos gibi birçok İspanyol ve Güney Amerikalı yazarın eserini Türkçe’ye kazandırdı.

KELT RÜYASI

Her birimiz, tek bir kişi değil, art arda ortaya çıkan pek çok kişiyiz. Ve birbirinin içinden doğarak sırayla ortaya çıkan bu kişilikler, bizlere çoğu zaman aralarındaki en garip, en şaşırtıcı tezatları sunarlar.

JOSÉ ENRIQUE RODÔ Motivos de Proteo (Proteus'un Güdüleri)

KONGO

Hücrenin kapısını açtıklarında, oluk gibi akan ışık huzmesi ve ani bir esintiyle birlikte, taş duvarların bastırdığı sokak gürültüleri de içeri girmiş, Roger irkilerek uyanmıştı. Hâlâ şaşkınlık içinde, gözlerini kırpıştırarak kendine gelmeye çabalarken, kapının boşluğunda Sheriff in[1] karaltısını seçebildi. Adam, sarı bıyıklı pörsük suratıyla orada durmuş, kem bakışlı çipil gözleriyle, yüzünde hiçbir zaman gizlemeye yeltenmediği bir antipati ifadesiyle bakıyordu ona. İngiliz hükümeti af talebini kabul edecek olsa, üzüleceklerden biri de oydu işte.

"Ziyaret” diye mırıldandı Sheriff, gözlerini üzerinden ayırmadan.

Roger, kollarını ovuşturarak ayağa kalktı. Ne kadar uyumuştu acaba? Pentonville Hapishanesi'ndeki işkencelerden biri de saati bilememekti. Brixton Hapishanesinde ve Londra Kulesi'ndeyken yarım saatleri ve saat başlarını vuran çan seslerini dinliyordu hep; oysa buradaki kalın duvarlar, Caledonian Yolu'ndaki kiliselerin art arda çalman çan seslerini de, Islington Pazarı'ndaki hengâmeyi de içeri bırakmıyordu; kapıda görevli nöbet-çilerse onunla konuşmama emrine sıkı sıkıya uyuyorlardı. Sheriff bileklerine kelepçeleri geçirdi, önü sıra dışarı çıkmasını işaret etti. Acaba avukatı iyi bir haber mi getirmişti? Bakanlar Kurulu toplanıp bir karara mı varmıştı yoksa? Belki de Sheriff in bakışlarının, adamda uyandırdığı hoşnutsuzluk duygusuyla her zamankinden fazla yüklü olmasının nedeni, cezasında indirime gitmiş olmalarıydı. Pislikten kapkara kesilmiş kırmızı tuğlalarla örülü uzun koridor boyunca yürürken, hücrelerin metal kapılarıyla rengi kaçmış duvarların arasından geçiyorlardı; burada her yirmi ya da yirmi beş adımda bir yer alan yüksek pencerelerden grimsi gökyüzünün bir parçacığını görebiliyordu. Neden bu kadar üşüyordu ki? Aylardan temmuzdu, yaz ortasındaydılar; havanın tüylerini böyle diken diken edecek kadar soğuk olması için bir neden yoktu.

Daracık ziyaretçi odasına girdiğinde canı sıkıldı. Kendisini orada bekleyen kişi avukatı Maître George Gavan Duffy değil, onun yardımcılarından biriydi; züppeler gibi giyinmiş, elmacıkkemikleri çıkık bu sarışın, patlak gözlü genç adamı, duruşmaların devam ettiği o dört gün

boyunca, savunma avukatlarına kâğıtları getirip götürürken görmüştü. Maître Gavan Duffy, kalkıp kendisi geleceği yerde, neden stajyerlerinden birini yollamıştı acaba?

Genç adam soğuk bir ifadeyle baktı. Gözbebeklerinde öfke ve tiksinti vardı. Bu salağa da ne oluyordu ki? "Sanki musibet bir hayvanmışım gibi bakıyor bana” diye düşündü Roger.

"Yeni bir haber var mı?"

Genç adam olumsuz anlamda kafasını salladı. Konuşmaya başlamadan önce bir nefes alarak, "Af talebiyle ilgili henüz bir şey yok," diye mırıldandı kupkuru bir ifadeyle, gözlerini büsbütün evinden uğratan bir yüz ifadesi takınarak. "Bakanlar Kurulu'nun toplanmasını beklemek gerekiyor."

Sheriff'le öteki nöbetçinin o küçücük görüşme odasındaki varlıkları Roger'ı rahatsız ediyordu. Hiç ses çıkarmadan hareketsiz durdukları halde her söylediklerine kulak kesildiklerini biliyordu. Bu düşünceyle göğsü daralıyor, nefes alması zorlaşıyordu.

"Ama son olaylar göz önüne alındığında," diye ekledi sarışın genç, ilk kez olarak gözlerini kırpıştırıp ağzını abartılı bir biçimde açıp kapayarak, "artık her şey daha da zorlaştı."

"Pentonville Hapishanesi'ne dışarıdan hiçbir haber gelmiyor. Neler oldu?"

Ya Alman Amirallik Dairesi sonunda İrlanda kıyılarından Büyük Britanya'ya saldırıya geçmeye karar verdiyse? Ya rüyalarına giren o istila başladı da Kaiser'in topları, tam da o sıralarda, Paskalya Ayaklanmasında İngilizler tarafından kurşuna dizilen İrlandalı vatanseverlerin intikamını alıyorlarsa? Eğer savaş o yola girdiyse, her şeye rağmen planlan gerçekleşiyor demekti.

"Başarıya ulaşmak artık zorlaştı, hatta imkânsızlaştı," diye tekrarladı stajyer avukat. Yüzü solgundu, öfkesini bastırıyordu; Roger, teninin beyazımtırak derisi altında genç adamın kafatasının biçimini görür gibi oluyordu. Arkasında duran Sheriff'in gülümsediğini sezinledi.

"Siz neden söz ediyorsunuz? Mr. Gavan Duffy bu talebimiz konusunda iyimserdi. Fikrini değiştirmesi için ne oldu ki?"

"Günlükleriniz," diye tane tane konuşarak karşılık verdi genç adam, yüzünde yeni bir hoşnutsuzluk ifadesiyle. "Scotland Yard onları Ebury Sokak'taki evinizde bulmuş."

Roger'ın bir şey söylemesini bekleyerek uzunca bir süre sustu. Ama o hiç sesini çıkarmayınca ağzını çarpıtarak bütün öfkesini kustu: "Nasıl bu

kadar akılsız olabildiniz yahu?" Öfkesini büsbütün belli edecek kadar tane tane konuşuyordu. "Nasıl olabildi de o tür şeyleri kâğıda geçirebildiniz be birader! Hadi diyelim geçirdiniz, Britanya İmparatorluğuna karşı fesat çevirmeye koyulmadan önce o günlükleri yok etmek gibi temel bir önlemi nasıl oldu da almadınız?"

"Bana birader diye hitap etmesi ne büyük hakaret," diye düşündü Roger. Adam terbiyesizin tekiydi, çünkü kendi yaşı bu yapmacıklı yeniyetmenin yaşının en azından iki katıydı.

"O günlüklerin parçaları şimdi orada burada dolaşıyor," diye ekledi stajyer avukat, keyifsizliği sürdüğü halde daha soğukkanlı bir tavırla, bu kez onun yüzüne bakmadan. "Amirallik Dairesi'nde bakanın sözcüsü olan Deniz Yüzbaşısı Reginald Hall, günlüklerin kopyalarını kendi eliyle vermiş bir sürü gazeteciye. Kopyalar bütün Londra'da dolaşıyor. Parlamentoda, Lordlar Kamarasında, liberallerle muhafazakârların kulüplerinde, gazetelerin yazı işlerinde, kiliselerde. Şehirde bundan başka bir şey konuşulmuyor."

Roger hiç sesini çıkarmadı. Yerinden kıpırdamıyordu. 1916 Nisanı'nda, İrlanda'nın güneyindeki McKenna's Kalesi yıkıntıları arasında, soğuktan uyuşmuş bir halde tutuklandığı o kurşuni renkli, yağmurlu sabahtan bu yana, son aylarda pek çok kez içini kaplamış o tuhaf duyguya kapılmıştı yine: Sözünü ettikleri kişi kendisi değildi de bir başkasıydı, bütün o şeyler bir başkasının başına gelmişti sanki.

"Özel hayatınızın benim üstüme vazife olmadığını biliyorum, ne Mr. Gavan Duffy'yi ilgilendirir ne de bir başkasını," diye ekledi genç stajyer, sesine hâkim olan öfkeyi bastırmaya çabalayarak. "Yalnızca mesleki bir durum bu. Mr. Gavan Duffy sizi durumdan haberdar etmek istedi. Hem de uyarmak. Af talebimiz tehlikeye düşebilir. Bu sabah bazı gazetelerde protestolar ve aleyhte yazılar başladı bile; günlüklerinizin içeriğiyle ilgili söylentiler aldı yürüdü. Talebinizi destekleyen kamuoyu bundan etkilenebilir. Elbette bu yalnızca bir tahmin. Mr. Gavan Duffy sizi haberdar edecektir. Ona iletmemi arzu ettiğiniz herhangi bir mesajınız var mı?"

Tutuklu, belli belirsiz bir hareketle olumsuz anlamda başını salladı. Hemen ardından da gerisin geriye dönerek yüzünü görüşme odasının kapısına çevirdi. Sheriff tombul yanaklı suratıyla nöbetçiye bir işaret yaptı. Nöbetçinin ağır sürgüyü çekmesiyle kapı açıldı. Hücresine geri dönüş yolu ona bitmek bilmez gibi geldi. Kararmış kırmızı tuğlalarla örülü taş duvarların arasında uzayıp giden koridordan geçerken, sanki her an

sendeleyecek ve o nemli taşların üzerine yüzükoyun kapaklanarak bir daha yerinden kalkamayacakmış duygusuna kapılmıştı. Hücrenin madenî kapısına varınca aklına geldi: Onu Pentonville Hapishanesi'ne getirdikleri gün, Sheriff, bu hücreyi işgal etmiş olan suçluların istisnasız hepsinin sonunda darağacını boyladıklarını söylemişti.

"Bugün banyo yapabilir miyim?" diye sordu, içeri girmeden önce.

Şişko gardiyan, gözlerinde Roger'ın stajyer avukatın bakışlarında sezdiği aynı tiksinti ifadesiyle gözlerinin içine bakarak, olmaz gibisinden kafasını salladı.

"İnfaz gününe kadar yıkanamazsınız," dedi Sheriff, her bir sözcüğün zevkine vara vara. "O gün de, ancak son arzunuz yıkanmak olursa. Bazıları banyo yerine iyi bir yemeği tercih ederler. Bu da Mr. Ellis'in hiç işine gelmez, çünkü o zaman yağlı ipi boyunlarında hissedince altlarına sıçarlar. Ortalığı batırırlar. Şayet bilmiyorsanız söyleyeyim, Mr. Ellis cellattır."

Arkasından kapının kapandığını hissedince, gidip daracık yatağına sırtüstü uzandı. Gözlerini yumdu. Borudaki o soğuk suyun tenini ürperterek soğuktan morartmasını hissetmek ne güzel olurdu. Pentonville Hapishanesi'ndeyken, idam mahkûmlarının dışındaki mahpuslar haftada bir gün o buz gibi soğuk suda sabunla yıkanabiliyorlardı. Oradaki hücrelerin durumu da fena sayılmazdı. Oysa Brixton Hapishanesi'ndeki pisliği ürpererek hatırlıyordu; oradayken her yanına bitlerle pireler doluşmuştu; o berbat yatağının şiltesinde kaynıyorlardı, sırtı, bacakları, kolları ısırıklarla dolmuştu. Hep bunları düşünmeye çalışıyordu, ama maître Gavan Duffy'nin kötü haberleri vermek üzere kalkıp kendisi geleceği yerde oraya yolladığı o züppe kılıklı sarışın stajyerin hoşnutsuz suratıyla nefret dolu sesi dönüp dolaşıp geliyordu aklına.

1 Eylül 1864'te, Dublin'in banliyösü Sandycove'da, Lawson Terrace'ta, Doyle's Cottage'daki doğumu hakkında elbette hiçbir şey hatırlamıyordu. İrlanda'nın başkentinde dünyaya geldiğini her zaman bildiği halde, Hindistan'daki Üçüncü Hafif Dragon Alayı'nda sekiz yıl liyakatle hizmet etmiş olan babası Yüzbaşı Roger Casement'ın telkinle kafasına soktuğu gibi, onun gerçek doğum yeri, Casement sülalesinin XVIII. yüzyıldan beri yerleşmiş olduğu, İngiliz yanlısı Protestan İrlanda'daki Ulster'in göbeğiydi.

Roger, tıpkı kardeşleri Agnes (Nina), Charles ve Tom gibi -üçü de kendisinden büyüktü- İrlanda Kilisesi'nde bir Anglikan olarak yetiştirilmiş ve eğitilmişti; ama aklını kullanmaya başladığı zamanlardan da önce, din konusunda ailesinde her şeyin öteki konulardaki kadar uyum içinde

olmadığını sezinlemiştİ. Onun gibi küçücük bir çocuğun bile, annesinin, kız kardeşleriyle ve İskoçyalı kuzenleriyle birlikte olduğu zamanlarda sanki bir şeyler saklıyormuş gibi davrandığını fark etmemesi imkânsızdı. Bunun ne olduğunu artık ergenlik yaşına eriştiğinde keşfedecekti: Anne Jephson, babasıyla evlenebilmek için görünürde Protestanlığı kabul ettiği halde, günah çıkartarak ve kilisede ayine gidip rahibin elinden şaraplı ekmeği yiyerek, kocasından gizli Katolik olmayı sürdürüyordu Yüzbaşı Casement Katoliklere "Papalık yanlısı" derdi); en büyük sırrı da, dört kardeşin anneleriyle birlikte Galler'in kuzeyinde teyzeleriyle dayılarının oturdukları Rhyl'e yaptıkları bir tatil gezisi sırasında, dört yaşını bitiren Roger'ın bir Katolik olarak vaftiz edilmiş olmasıydı.

O yıllarda Dublin'deyken ya da Londra'da ve Jersey'de geçirdikleri dönemlerde, babasını gücendirmemek için pazar ayini sırasında dua ettiği, ilahi söylediği ve ibadeti saygıyla izlediği halde, din konusu Roger'ın ilgisini hiç çekmiyordu. Annesi ona piyano dersleri vermişti; eski İrlanda baladları söylediği aile toplantılarında hep alkışlarla karşılanan yumuşak ve temiz bir sesi vardı. O zamanlar onun gerçekten ilgisini çeken şey, Yüzbaşı Casement'in, keyfi yerinde olduğu zamanlar ona ve kardeşlerine anlattığı hikâyelerdi. Hindistan ve Afganistan'la, özellikle de Afganlara ve Sihlere karşı girişilen çatışmalarla ilgili hikâyelerdi bunlar. O egzotik isimler ve manzaralar, hazineleri, yırtıcıları, zararlı hayvanları, garip âdetleriyle barbar tanrıları olan çok eski halkları saklayan balta girmemiş ormanları ve dağlan aşarak yaptıkları o yolculuklar hayal gücünü kamçılıyordu. Babasının anlattıkları kimi zaman kardeşlerini sıkıyordu; ama küçük Roger, babasının imparatorluğun uzak sınırlarında yaşadığı serüvenleri saatlerce, hatta günlerce dinleyebilirdi.

Okuma yazma öğrendiğindeyse, büyük denizcilerin, Vikinglerin, Portekizlilerin, İngilizlerin ve İspanyolların, gezegenin denizlerini aşarak, belli bir yere varıldığında denizin kaynamaya başlayıp içinde uçurumların açıldığını ve bir gemiyi olduğu gibi yutabilecek kadar büyük ağızları olan canavarların ortaya çıktığını anlatan efsaneleri boşa çıkardıkları hikâyelere dalıp her şeyi unutuyordu. Yine de dinledikleriyle okudukları arasında bir seçim yapacak olsa, Roger her zaman o serüvenleri babasının ağzından dinlemeyi yeğliyordu. Yüzbaşı Casement'ın sıcacık bir sesi vardı, Hindistan'daki cangılları ya da Afganistan'da Hayber Geçidi'ndeki sarp kayalıkları zengin bir kelime hazinesiyle ve beden hareketleriyle anlatırdı; oradayken bir keresinde Hafif Dragon Birliği, kafaları sarıklı kalabalık bir

fanatik grup tarafından pusuya düşürülmüş, ama yiğit ingiliz askerleri onlara önce kurşunlarla, sonra süngülerle, en sonunda da hançerler ve yumruklarla karşı koyarak sonunda bozguna uğramış bir halde geri çekilmeye zorlamışlardı. Ama küçük Roger'ın hayal gücünü en fazla coşturan şey, silahlı çatışmalar değil yapılan yolculuklardı; beyaz adamın daha önce hiç ayak basmadığı yerlerde yollar açması, direncini gösteren fiziksel kahramanlıkları, doğanın engellerini yenebilmesiydi. Babası eğlenceli bir insandı ama aynı zamanda son derece sertti, yaramazlık yaptıkları zaman, gencecik bir kız olan Nina da dahil olmak üzere çocuklarını kırbaçlamaktan çekinmeyen biriydi, çünkü Ordu'da kabahatler böyle cezalandırılıyordu, kendisi de yalnızca bu ceza türünün etkili olduğunu anlamıştı.

Roger babasına hayran olduğu halde, asıl sevdiği an-nesiydi; yürüyerek değil de adeta havada dalgalanır gibi dolaşan, açık renk gözlü ve saçlı bu ince uzun kadının elleri o kadar yumuşaktı ki, Roger'ın kıvırcık saçlarının arasına girdiğinde ya da banyo saatinde bedenini okşadığında içini mutluluk kaplardı. Çocuğun ilk öğrendiği şeylerden biri -beş yaşında mıydı, yoksa altı mı- yalnızca Yüzbaşı evde değilken koşup annesinin kollarına atılabileceği olmuştu. Ailesinin tutucu geleneğine sadık kalan babası, çocukların şımartılarak büyütülmesinden yana değildi; yoksa bu, onların hayat mücadelesi karşısında fazla nazenin olmalarına yol açardı. Roger, babasının önündeyken, soluk benizli, narin bir kadın olan Anne

Jephson'ın uzağında kalmaya özen gösterirdi. Ama babası kulübünde arkadaşlarıyla buluşmaya gittiğinde ya da dolaşmaya çıktığında annesine koşar, o da onu öpücüklere boğarak sevip okşardı. Kimi zaman Charles, Nina ve Tom itiraz ederlerdi "Sen Roger'ı bizden daha fazla seviyorsun," diye. Anneleri öyle bir şey olmadığını, hepsini aynı derecede sevdiğini, ama Roger çok küçük olduğundan büyük kardeşlerinden daha fazla özen ve sevgiye ihtiyacı olduğunu söylerdi.

Annesi 1873'te öldüğünde Roger dokuz yaşındaydı. Yüzmeyi öğrenmişti, kendi yaşıtı çocuklarla, hatta daha büyükleriyle girdiği bütün yarışmalarda ödül alıyordu. Anne Jephson'ın cenaze nöbeti boyunca ve toprağa verilmesi sırasında çok gözyaşı döken Nina, Charles ve Tom'un aksine, Roger bir kez bile ağlamamıştı. O üzüntülü günlerde Casementların yuvası, yas giysileri içinde kısık sesle konuşan, Yüzbaşı Casement'la dört çocuğunu kederli suratlarla kucaklayıp başsağlığı dileklerinde bulunan insanlarla dolu bir cenaze evine dönüşmüştü. Roger, sanki dili tutulmuş gibi

günlerce tek bir cümle söyleyememişti. Sorulara baş ya da el kol hareketleriyle yanıt veriyor, kafası önünde, bakışları boşluğa dalmış bir halde ağırbaşlılığını koruyordu, geceleri uyuyamadığı kapkaranlık odasındayken bile. O günlerden sonra ve bütün Ömrü boyunca Anne Jephson'ın görüntüsü, yüzünde o davetkâr gülümsemesiyle arada bir rüyasında onu ziyaret edecek, kollarını iki yana açınca Roger koşup ona sığındığında, o incecik parmakları kafasında, sırtında, yanaklarında dolaşırken, sanki dünyanın tüm kötülüklerine karşı onu koruyormuş gibi bir duyguyla kendini güvende ve mutlu hissedecekti.

Kardeşleri çabuk teselli bulmuşlardı. Roger da görünürde öyleydi, çünkü konuşma yetisini geri kazandığı halde asla ağzına almadığı bir konuydu bu. Akrabalarından biri annesini hatırlatacak olsa sesi soluğu kesiliyor, o kişi konuyu değiştirene kadar bu suskunluğunun içine gömülüp kalıyordu. Uykusuz gecelerinde, bahtsız Anne Jephson'ın kendisine hüzünlü gözlerle bakan görüntüsünü karanlıkta sezinliyordu.

Teselli bulamayan, bir daha da eskisi gibi olamayan bir kişi varsa, o da Yüzbaşı Roger Casement olmuştu. Coşkulu bir insan değildi, ne Roger ne de kardeşleri onu annelerini nazik sözlere boğarken görmüşlerdi; eşinin göçüp gitmesinin babalan için ne büyük bir felaket anlamına geldiğini görünce dördü de şaşkına dönmüştü. Her zaman iki dirhem bir çekirdek gezen babaları artık üstüne başına dikkat etmeden, sakalı uzamış, kaşları çatık, sanki dul kalmasından çocukları kabahatliymiş gibi hınç dolu bakışlarla ortalıkta dolaşıyordu. Anne'in ölümünden kısa bir süre sonra Dublin'den ayrılmaya karar vererek dört çocuğunu Ulster'deki baba evi Magherintemple Evi'ne yolladı; bundan böyle kardeşlerin eğitimini büyük amcaları John Casement'la eşi Charlotte üstleneceklerdi. Babalarıysa, sanki onlarla ilişkisini kesmek istermiş gibi, oradan kırk kilometre uzaktaki Ballymena'da, Adair Arms Oteli'ne yerleşmişti; büyük amca John'un ara sıra ağzından kaçırdığına göre, "üzüntüden ve yalnızlıktan yarı delirmiş" haldeki Yüzbaşı Casement orada günlerini ve gecelerini ispritizmaya hasretmiş, medyumlar, iskambil kâğıtları ve kristal küreler aracılığıyla ölen eşiyle iletişim kurmaya çalışıyordu.

O zamandan sonra Roger babasını ender görmeye başlamış, Hindistan ve Afganistan'la ilgili o hikâyeleri anlattığını da bir daha hiç duymamıştı. Yüzbaşı Roger Casement, eşinden üç yıl sonra, 1876 yılında veremden öldü. Roger on iki yaşını daha yeni bitirmişti. Üç yıl okuduğu Ballymena Diocesan Okulu'ndayken, kendini gösterdiği Latince, Fransızca ve eski

dünya tarihi dersleri dışında orta karar notlar alan dalgın bir öğrenciydi. Şiir yazıyordu, her zaman içine kapanık görünüyor, Afrika ve Uzakdoğu'da yapılan gezilerle ilgili kitapları yutuyordu. Spor da yapıyor, özellikle de yüzüyordu. Hafta sonlarında, sınıf arkadaşlarından birinin davetiyle Youngların oturduğu Galgorm Şatosu'na gidiyordu. Ama Roger orada sınıf arkadaşından çok, güzel ve kültürlü bir yazar olarak Antrim'deki balıkçı ve çiftçi köylerini dolaşıp Gaelce[2]şiirler, efsaneler ve şarkılar derleyen Rose Maud Young'la vakit geçiriyordu. İrlanda mitolojisindeki destansı çatışmaları ilk kez onun ağzından duymuştu. Kapkara taşlardan şato, koca koca kuleleri, armaları, şömineleri, katedrali andıran cephesiyle, XVII. yüzyılda Alexander Colville tarafından yaptırılmıştı. Ballymena'da anlattıklarına göre, girişte asılı portresinde de görüldüğü gibi asık suratlı bir ilahiyatçı olan Colville, şeytanla anlaşma yapmıştı ve hayaleti şatoda dolaşıyordu. Korkudan tir tir titreyen Roger, bazı mehtaplı gecelerde onu dehlizlerde ve boş odalarda aramaya cesaret edebilmiş, ama hiçbir zaman bulamamıştı.

Roger, Magherintemple Evi'nde kendini rahat hissetmeyi ancak uzun yıllar sonra öğrenecekti. Casementların bir zamanlar adı Churchfield olan bu aile ocağı, Culfeightrin Anglikan Kilisesi'ne ait bir bölge rahipliği eviydi. Roger dokuz ve on beş yaşları arasında, büyük amcası John, büyük yengesi Charlotte ve baba tarafından öteki akrabalarıyla birlikte geçirdiği o altı yıl boyunca, üç katlı, yüksek tavanlı, duvarları sarmaşıklarla kaplı, çatıları Gotik tarzına benzetilmiş, arkalarında hayaletler saklıyor duygusu veren perdeleri olan gri taşlardan yapılma bu görkemli konağın içinde kendini her zaman biraz yabancı gibi hissetmişti. Geniş odalar, uzun koridorlar, ahşap tırabzanları yıpranmış, basamakları gıcırdayan merdivenler onun yalnızlığını büsbütün artırıyordu. Buna karşılık kasırga gibi esen rüzgâra direnen ulu karaağaçların, yabanincirlerinin, şeftali ağaçlarının arasında ve ineklerle koyunların otladığı yumuşacık tepelerde açık havada olmakta büyük keyif alıyordu, o tepelerden bakıldığında Ballycastle Kasabası, deniz, Rathlin Adası'nın karşısındaki küçük dalgakıranlar, berrak günlerde de İskoçya'nın silik karaltısı seçilebilirdi. Eski İrlanda efsanelerinin yer aldığı mekânları andıran komşu Cushendun ve Cushendall köylerine, bir de Kuzey İrlanda'daki o dokuz glen'e gidiyordu sık sık, etrafları tepelerle ve doruklarında kartalların halkalar çizdiği kayalık yamaçlarla çevrili bu ince uzun vadiler, karşısında Roger'ın kendini cesur ve coşkun hissettiği bir manzara oluşturuyordu. En sevdiği

eğlencesi, bu engebeli topraklara geziler yapmaktı, burada manzaranın kendisi kadar yaşlı olan köylülerin bazıları, büyük amcası John'la arkadaşlarının kimi zaman acımasızca alay ettikleri eski İrlanda dilini konuşurlardı aralarında. Onun bu açık hava yaşantısı karşısında duyduğu coşkuyu ne Charles paylaşıyordu ne de Tom; uzak mesafelere yaptığı yürüyüşlerden ya da Antrim'in yalçın sırtlarına tırmanışlarından da keyif almıyorlardı onlar; oysa Nina, evet, zaten bu yüzden kendisinden sekiz yaş büyük olduğu halde Nina onun gözdesiydi, onunla her zaman ötekilerden daha iyi anlaşacaktı. Glenshesk' in dibindeki siyah renkli kayalar serpiştirilmiş Murlough Körfezi'ne ve onun taşlı küçük kumsalına kadar pek çok gezintiler yapmıştı, buraların anısı bütün ömrü boyunca aklından çıkmayacak, ailesine yazacağı mektuplarda oradan her zaman "o cennet köşe" diye söz edecekti.

Aslında Roger'ın kırlarda yaptığı bu gezintilerden de fazla hoşuna giden şey yaz tatilleriydi. Tatillerini Liverpool'da Grace Teyzesinin yanında geçiriyor, onun evinde sevildiğini ve iyi karşılandığını hissediyordu: elbette hem aunt Grace tarafından, hem de bütün dünyayı dolaşmış olan ve Afrika'ya iş gezileri yapan eniştesi Edward Bannister tarafından. Eniştesi, Büyük Britanya ile Batı Afrika arasında yük ve yolcu taşıyan Elder Dempster Line denizcilik kumpanyasında çalışıyordu. Grace Teyzesiyle Edward Eniştesinin çocukları olan kuzenleri, Roger için öz kardeşlerinden çok daha iyi oyun arkadaşlarıydı; özellikle de kuzini Gertrude Bannister, yani Gee'yle aralarında ta küçüklüğünden itibaren tek bir hoşnutsuzluk bile yaşamadıkları bir samimiyet doğmuştu. Birbirlerine o kadar yakındılar ki, bir keresinde Nina, "Siz ikiniz sonunda evlenirsiniz," diye onlarla şakalaşmıştı. Gee gülmüş, ama Roger saç diplerine kadar kıpkırmızı kesilmişti. Gözlerini yerden kaldırmaya cesaret edemeden kekeleyerek şöyle demişti: "Yok canım, neden böyle aptalca bir şey söylüyorsun?"

Liverpool'da kuzenlerinin yanındayken Roger arada bir utangaçlığını yeniyor, Edward Eniştesine Afrika hakkında sorular soruyordu; yalnızca adını anmakla bile kafasının içini ormanlarla, yırtıcı hayvanlarla, maceralarla, gözüpek adamlarla dolduran bir kıtaydı orası. Eniştesi Edward Bannister'ın sayesinde ömründe ilk kez Doktor David Livingstone'un adını duymuştu: Bu İskoçyalı hekim ve İncil vaizi, yıllardan beri Afrika kıtasını keşfederek Zambezi ve Shire gibi ırmakları aşıyor, dağlara ve bilinmedik yerlere yeni adlar veriyor, Hıristiyanlığı vahşi kabilelere götürüyordu. Afrika'yı bir kıyıdan öbür kıyıya aşan, Kalahari Çölü'nü geçen ilk Avrupalı

olmuş, Britanya İmparatorluğu'nun en popüler kahramanına dönüşmüştü. Roger onu rüyalarında görüyor, kahramanlıklarını anlatan yazıları okuyor, onun keşif gezilerinin bir parçası olmaya, onun yanında tehlikelere göğüs germeye, henüz Taş Devri'nden çıkmamış olan o putperestlere Hıristiyan dinini götürmekte ona yardımcı olmaya içi gidiyordu. Doktor Livingstone Nil'in kaynağım ararken Afrika cangılları tarafından yutularak kaybolduğunda Roger iki yaşındaydı. 1872 yılında bir başka efsanevi maceraperest ve kâşif olan Henry Morton Stanley, bir New York gazetesi tarafından görevlendirilmiş Galler kökenli bir gazeteci olarak gittiği cangıllardan geri gelip Doktor Livingstone'u sağ olarak bulduğunu bütün dünyaya duyurduğundaysa, Roger sekiz yaşını bitirmek üzereydi. Çocuk, romanlara layık bu hikâyeyi şaşkınlık ve gıptayla izlemişti. Aradan bir yıl geçtikten sonra, Afrika toprağını terk etmeyi ve İngiltere'ye geri dönmeyi asla istememiş olan Doktor Livingstone'un vefat ettiği duyulunca, Roger kendini çok sevdiği bir akrabasını kaybetmiş gibi hissetti. Büyüyünce, Batı'nın sınırlarını genişleterek son derece sıra dışı hayatlar yaşayan o ünlü Livingstone ve Stanley gibi o da kâşif olacaktı.

On beş yaşını bitirince, büyük amcası John Casement, Roger'a okumayı bırakarak bir iş bulmasını tavsiye etti, çünkü artık ne kendisinin ne de kardeşlerinin geçinecek paralan vardı. Roger bunu seve seve kabul etti. Onun Kuzey İrlanda'dan daha fazla iş olanakları bulunan Liverpool'a gitmesine hep birlikte karar verdiler. Gerçekten de Bannisterlerin yanına vardıktan kısa bir süre sonra, Edward Eniştesi kendisinin de onca yıldır çalıştığı aynı kumpanyada ona bir iş buldu. On beş yaşını bitirmesinden pek kısa bir süre sonra bu denizcilik kumpanyasında çırak olarak çalışmaya başlamıştı. Yaşından büyük gösteriyordu. Çok uzun boyluydu, derin, gri gözleri vardı, zayıftı, siyah saçları kıvır kıvırdı, teni çok beyaz, dişleri düzgündü, tutumluydu, ketumdu, iyi giyimliydi, nazik ve yardımseverdi. İngilizce'yi, kuzenleri arasında alay konusu olan İrlanda vurgusuyla konuşuyordu.

Roger ciddi, gayretli, az ve öz konuşan, entelektüel olarak pek fazla hazırlıklı olmadığı halde çaba gösteren bir çocuktu. Kumpanyadaki görevlerini, her şeyi öğrenmeye kararlı olarak son derece ciddiye almıştı. Onu yönetim ve muhasebe bölümüne vermişlerdi. Başlangıçta görevi getir götür işleriydi. Bir ofisten ötekine evrak getirip götürüyor, gemiler, gümrükler ve ambarlar arasındaki işlemleri yürütmek üzere limana gidiyordu. Şefleri ona değer veriyorlardı. Elder Dempster Line'da çalıştığı

dört yıl boyunca, çekingen yapısı ve ağırbaşlı hali tavrı nedeniyle hiç kimseyle samimiyet kuramamıştı: Eğlence hayatından nefret ettiğinden hemen hemen hiç içki içmezdi, limandaki barlara ve genelevlere gittiği asla görülmemişti. O günlerden sonra iflah olmaz bir sigara tiryakisi olup çıkmıştı. Afrika'ya olan tutkusu ve kumpanyada kendini gösterme çabası, Britanya İmparatorluğu ile Batı Afrika arasındaki deniz ticaretiyle ilgili ofisler arasında dolaşan broşürleri ve yayınlan, kenarlarına notlar alarak dikkatle okumaya itmişti onu. Sonra da bu metinleri dolduran fikirleri inançla başkalarına yineleyip duruyordu. Afrika'ya Avrupa ürünlerini götürüp Afrika topraklarının ürettiği hammaddeleri ithal etmek, ticari bir operasyon olmanın ötesinde, tarihöncesine takılıp kalmış, yamyamlığa ve köle ticaretine dalmış halkların ilerlemesi amacıyla yürütülen bir girişimdi. Bu ticaret oralara modern, kültürlü, özgür ve demokratik Avrupa'nın dinini, ahlakını, yasalarını götürüyordu, sonunda o kabilelerin bahtsız insanlarını zamanımızın erkekleriyle kadınlarına dönüştürecek bir kalkınma hareketiydi bu. Britanya İmparatorluğu bu girişimde Avrupa'ya öncülük ediyordu, insan o ülkenin ve Elder Dempster Line'da yapılan işin bir parçası olmaktan gurur duymalıydı. İş arkadaşları alaylı gözlerle bakışıyorlar, acaba bu genç Roger Casement aptalın teki mi, yoksa çok mu uyanık, acaba bu saçmalıklara inanıyor mu, yoksa şeflerinin gözüne girmek için mi bunları yüksek sesle söylüyor diye merak ediyorlardı.

Roger, Liverpool'da çalıştığı dört yıl boyunca Grace Teyzesiyle Edward Eniştesinin evinde kalmayı sürdürdü; maaşının bir bölümünü onlara veriyor, onlar da ona öz evlatları gibi bakıyorlardı. Kuzenleriyle, özellikle de Gertrude'la iyi geçiniyordu; pazar günleri ve bayramlarda, hava güzel olursa, onunla kürek çekmeye ve balık tutmaya gidiyor ya da yağmur yağıyorsa evde kalıp şöminenin karşısında yüksek sesle kitap okuyordu. Kuziniyle olan İlişkisi kardeşçeydi, bunda en küçük bir kötü niyet ya da çapkınlık emaresi yoktu. Gizli gizli yazdığı şiirlerini ilk gösterdiği kişi Gertrude olmuştu. Roger kumpanyanın hareketlerini avucunun içi gibi öğrenmişti; Afrika limanlarına ömründe ayak basmamış olduğu halde, sanki bütün hayatını oradaki ofisler, ticaret hayatı, formaliteler, âdetler ve insanlar arasında geçirmiş gibi söz ediyordu oralardan.

SS Bounny gemisiyle Batı Afrika'ya üç yolculuk yaptı; bu deneyim onu öylesine heveslendirmişti ki, üçüncüsünden sonra işinden istifa ederek, kardeşlerine, teyzesiyle eniştesine ve kuzenlerine Afrika'ya gitmeye karar verdiğini açıkladı. Bu açıklamayı öyle coşkulu bir tavırla yapmıştı ki,

Edward Eniştesinin dediği gibi, "Ortaçağda Kudüs'ü kurtarmak için Doğu'ya giden Haçlıları andırıyordu". Bütün aile onu uğurlamaya limana gitmiş, Gee'yle Nina gözyaşlarına boğulmuşlardı. Roger yirmi yaşını daha yeni bitirmişti.

***

Sheriff hücrenin kapısını açıp da bakışlarıyla onu ne kadar hor gördüğünü belli ettiğinde, Roger, her zaman ölüm cezasından yana olduğunu utanarak hatırlamaktaydı. Daha birkaç yıl önce Dışişleri Bakanlığı için hazırlamış olduğu Putumayo Raporu'nda, yani Blue Book'ta (Mavi Kitap), Putumayo'daki kauçuk kralı Perulu Julio César Arana için ibret alınacak bir ceza olarak ölüm cezasını istediğinde, bu düşüncesini alenen açıklamış oluyordu: "İşlediği o korkunç suçlardan dolayı hiç değilse bu adamın asılarak idam edilmesini sağlayabilirsek, bu ceza, o bitmek bilmeyen eziyetin ve bahtsız yerlilere çektirilen cehennem azabının sonunun başlangıcı olacaktır." Şimdi olsa bu sözcüklerle yazmazdı. Daha önceleri de, bir eve girip de orada bir kuş kafesi gördüğünde nasıl bir rahatsızlık hissettiği gelmişti aklına. Kafese kapatılmış kanaryalar, saka kuşları ya da papağanlar ona her zaman yararsız bir acımasızlığın kurbanları olarak görünmüştü.

"Ziyaretçiniz var," diye mırıldandı Sheriff, gözlerinde ve sesinde bir küçümseme ifadesiyle ona bakarak. Roger yerinden kalkıp elleriyle vura vura hükümlü giysisini silkelerken de, alaylı bir ses tonuyla ekledi: "Bugün bir kez daha basında yer aldınız, Mr. Casement. Ama vatana ihanetten değil..."

"Benim vatanım İrlanda," diye onun sözünü kesti Roger.

"... yaptığınız iğrençliklerden dolayı," Sheriff, sanki tükürecekmiş gibi dilini şaklatarak konuşuyordu. "Aynı zamanda hem hain, hem de ahlaksız. Beş para etmez bir rezil! Sizi ipin ucunda sallanır görmek büyük bir zevk olacak, sabık Sir Roger."

"Yoksa kabine af talebimi geri çevirdi mi?"

"Henüz değil," diye yanıt vermeden önce Sheriff epeyce oyalandı. "Ama geri çevirecektir. Elbette Majesteleri Kral da öyle."

"Ben ondan af istemiyorum ki. O sizin kralınız, benim değil."

"İrlanda Britanya'nındır," diye mırıldandı Sheriff. "Hele şimdi, Dublin'de korkakça girişilen o Paskalya Ayaklanması'nı bastırdıktan sonra, eskisinden daha da fazla Britanya'ya ait. Savaş halinde bir ülkeyi sırtından hançerlemek ha! Ben olsam sizin önderlerinizi kurşuna dizmez, asardım."

Sheriff sustu, görüşme odasına gelmişlerdi.

Onu ziyarete gelen kişi, Pentonville Hapishanesi'nin Katolik rahibi Peder Carey değil, kuzini Gertrude, yani Gee'ydi. Sımsıkı kucakladığında Roger onun kollarının arasında titrediğini hissetti. Üşümüş minik bir kuşu hatırlatıyordu ona. Hapsedilip mahkemeye çıkarıldığından beri Gee ne kadar da yaşlanmıştı! Liverpool'daki o yaramaz ve hareketli küçük kızı, Londra yaşantısındaki o çekici sevgiliyi hatırladı; hasta bacağından dolayı arkadaşları sevgi dolu bir lakap olarak Hoppy Hophopj diye isim takmışlardı ona. Artık birkaç yıl önceki o sağlıklı, güçlü, kendinden emin kadın değil, ürkek ve hastalıklı bir ihtiyar kadıncağızdı. Gözlerindeki ışıltı sönmüştü, yüzünde, boynunda, ellerinde kırışıklar vardı. Yıpranmış, koyu renkli bir elbise giymişti.

"Dünyadaki her türlü pisliğin kokusu üstümde olsa gerek/' diye şakalaştı Roger, mavi renkli yünlü üniformasını göstererek. "Yıkanma hakkımı elimden aldılar. Yalnızca bir kereliğine o hakkı bana geri verecekler, eğer beni asarlarsa."

"Bunu yapmayacaklar, Bakanlar Kurulu af talebini onaylayacak," dedi kuzini, sözlerine güç katmak için kafasını sallayarak. "Başkan Wilson İngiliz hükümeti nezdinde senin lehine girişimde bulunacak, Roger. Telgraf yollayacağına söz vermiş. Af talebini kabul edecekler, ölüm cezası olmayacak, inan bana."

Bu sözleri öyle kırgın bir ses tonuyla, öyle gergin bir tavırla söylüyordu ki, Roger, tıpkı Gee gibi o günlerde aynı derin üzüntüyü ve belirsizliği yaşayan bütün öteki arkadaşlarına acıdığı gibi acıdı ona. Gazetelerde yer alan ve gardiyanın sözünü ettiği saldırıları sormak geliyordu içinden, ama kendini tuttu. Demek Amerikan Başkanı onun için araya girecekti. John Devoy ve Clan na Gael' deki öteki dostlarının girişimi olsa gerekti bu. Başkan böyle bir şey yapacak olsa, etkili olurdu. Kabinenin cezasında indirime gitmesi için hâlâ bir olasılık vardı.

Odada oturulacak yer yoktu, Roger'la Gertrude, Sheriff'le nöbetçiye arkalarını dönerek birbirlerine sokulmuş bir halde ayakta duruyorlardı. O dört kişinin varlığı, küçücük görüşme odasını insanın içine kapalı alan korkusu veren bir yere çevirmişti.

"Gavan Duffy seni Queen Anne okulundan attıklarını anlattı bana," dedi Roger, Özür diler gibi bir ifadeyle. "Benim yüzümden olduğunu biliyorum. Senden binlerce kez af diliyorum, sevgili Gee. Sana kötülük etmek en istemediğim şeydir."

"Beni atmadılar ki, sözleşmemin iptalini kabul etmemi istediler. Kırk sterlinlik bir tazminat da verdiler. Hiç önemi yok. Böylelikle senin hayatını kurtarmak için yaptığı girişimlerde Alice Stopford Green'e yardım etmeye daha fazla vaktim olacak. Şimdi en önemli şey bu."

Gee, kuzeninin elini tutarak şefkatle göğsüne bastırdı. Yıllardan beri Caversham'deki Queen Anne Hastanesi'nin okulunda öğretmenlik yapıyordu, sonunda oranın müdür yardımcısı olmuştu. Roger'a yazdığı mektuplarda eğlenceli anekdotlar aktardığı bu işini seviyordu. Şimdiyse böyle iğrenç biriyle olan akrabalığı yüzünden işsiz kalmıştı. Neyle geçinecek, kim ona yardım edecekti?

"Senin aleyhine yazdıkları rezilliklere kimse inanmıyor," dedi Gertrude, oradaki iki adam onu duyamazlarmış gibi sesini iyice alçaltarak. "Onca önemli insanın senin için imzaladıkları bildirgenin gücünü yok etmek için hükümetin böyle iftiralara başvurması karşısında bütün namuslu insanlar öfke duyuyorlar, Roger."

Sanki hıçkıracakmış gibi sesi yanda kesildi. Roger yeniden sarıldı ona.

"Seni çok sevdim, Gee, sevgili Gee," diye fısıldadı kulağına. "Hele şimdi, eskisinden de çok seviyorum. İyi günde de kötü günde de benim için sadık bir dost olduğun için sana her zaman minnettar olacağım. Bu yüzden de benim için önemli az sayıdaki düşünceden biri de seninkidir. Ne yaptıysam hepsini İrlanda uğruna yaptığımı biliyorsun, değil mi? İrlanda'nınki gibi asil ve yüce bir dava uğruna yaptım. Öyle değil mi, Gee?"

Gee, yüzünü onun göğsüne bastırmış, alçak sesle hıçkırmaya başlamıştı:

"On dakika vaktiniz vardı, beş dakikası geçti," diye hatırlattı Sheriff, dönüp onlara bakmadan. "Hâlâ beş dakikanız var."

"Şimdi burada düşünecek bu kadar vaktim varken," dedi Roger, kuzinin kulağına, "Liverpool'da o kadar genç olduğumuz ve hayatın bize gülümsediği o yıllan öyle çok hatırlıyorum ki, Gee."

"Herkes bizim birbirimize âşık olduğumuzu ve günün birinde evleneceğimizi sanırdı," diye mırıldandı Gee. "Ben de o dönemi hasretle hatırlıyorum, Roger."

"Biz âşık olmanın da ötesindeydik, Gee. Kardeştik, sırdaştık. Madalyonun her iki yüzüydük. Öylesine bağlıydık birbirimize. Sen benim için çok şey ifade ediyordun. Dokuz yaşımdayken kaybettiğim annemdin. Asla sahip olmadığım dostlarımdın. Senin yanında her zaman kendimi kardeşlerimle olduğumdan çok daha rahat hissetmişimdir. Bana güven duygusu, hayata karşı güven ve neşe verirdin. Daha sonraları, Afrika'da geçirdiğim bütün o yıllar boyunca, dünyanın geri kalanıyla aramdaki yegâne köprü senin mektuplarındı. Onları nasıl büyük bir mutlulukla alır, tekrar tekrar nasıl okurdum, sevgili Gee."

Sustu. Kendisinin de ağlamasına ramak kaldığını kuzininin fark etmesini istemiyordu. Herkesin yanında duygusallık gösterilerinde bulunmaktan, kuşkusuz aldığı o tutucu eğitim nedeniyle, ta gençliğinden beri nefret ederdi, ama şu son aylarda başkalarında görmeyi hiç sevmediği bazı zaaflara düştüğü oluyordu. Gee hiç sesini çıkarmıyordu. Ona sarılmış öylece duruyor, Roger, göğsünün inip kalkmasına neden olan o duygu yüklü nefeslerini duyabiliyordu.

"Şiirlerimi gösterdiğim tek kişi sen olmuştun. Hatırlıyor musun?"

"Çok kötü olduklarını hatırlıyorum," dedi Gertrude. "Ama seni o kadar seviyordum ki, onları övüp duruyordum. Sonunda bazılarını ezberlemiştim."

"Beğenmediğinin pekâlâ farkındaydım, Gee. İyi ki onları hiçbir zaman bastırmamışım. Biliyorsun ya, bastırmama ramak kalmıştı."

Birbirlerine bakarak sonunda gülmeye başladılar.

"Sana yardım etmek için her şeyi, ama her şeyi yapıyoruz, Roger," dedi Gee, yeniden ciddileşerek. Sesi de yaşlanmıştı sanki; daha önce kendinden emin bir ses tonuyla gülerek konuşurken şimdi çatlak bir sesle duraksayarak konuşuyordu. "Biz seni sevenler her şeyi yapıyoruz, çok da

kalabalığız. En başta Alice var elbette. Yeri göğü birbirine katıyor. Mektuplar yazıyor, politikacıları, yetkilileri, diplomatları ziyarete gidiyor. Durumu açıklayarak ricalarda bulunuyor. Her kapıyı çalıyor. Seni görmeye gelmek için girişimde de bulunuyor. Bu çok zor. Yalnızca aile bireylerine izin var. Ama Alice tanınmış biri, nüfuz sahibi. İzin almayı başarıp gelecektir, göreceksin bak. Dublin'de o ayaklanma olduğunda Scotland Yard'ın onun evini yukarıdan aşağıya aradığını biliyor muydun? Bir sürü evrak götürmüşler. O seni öyle çok seviyor, sana öyle hayran ki, Roger."

"Biliyorum," diye düşündü Roger. O da Alice Stopford Green'i seviyor ve takdir ediyordu. Entelektüellerin en fazla rağbet ettikleri Londra'daki evi bütün İrlandalı milliyetçilerin ve özerklik yanlılarının toplantı merkezi olan, Casement gibi İrlandalı Anglikan bir aileden gelen bu tarihçi hanım, siyasi konularda Roger için bir dosttan ve akıl hocasından da öte biri olmuştu. Onu eğitmiş, İrlanda'nın kudretli komşusu tarafından yutulmadan önceki geçmişini, o uzun tarihini, parlak kültürünü keşfedip sevmeyi öğretmişti. Ona kitaplar tavsiye etmiş, hararetli söyleşilerde onu aydınlatmış, ne yazık ki hiçbir zaman tam olarak öğrenemediği İrlanda dilinde dersler almayı sürdürmesi için onu yüreklendirmişti. "Gaelce konuşamadan öleceğim," diye düşündü Roger. Daha sonraları, Roger radikal bir milliyetçi olup çıktığında, Herbert Ward'ın taktığı ve Roger'ın çok hoş bulduğu lakapla, ona Londra'da "Kelt"[3] diye hitap eden ilk kişi yine Alice olmuştu.

"On dakika," diye uyardı Sheriff. Vedalaşma zamanı.

Kuzininin kendisini kucaklayarak ağzını kulağına yaklaştırmaya çalıştığını ama beceremediğini hissetti, çünkü boyu onunkinden çok daha uzundu. Gee, sesini neredeyse duyulamayacak kadar alçaltarak şöyle dedi ona:

"Gazetelerin söylediği bütün o korkunç şeyler birer iftira, hepsi alçakça söylenmiş yalanlar. Öyle değil mi, Roger?"

Bu soru onu öyle gafil avlamıştı ki, karşılık vermekte birkaç saniye gecikti.

"Basının benim hakkımda ne söylediğini bilmiyorum, sevgili Gee. Haberler buraya ulaşmıyor. Ama," sözcükleri dikkatle seçiyordu, "eminim öyledir. Tek bir şeyi aklından çıkarmamanı istiyorum, Gee. Ve bana inanmanı. Elbette ki hayatta pek çok hata yaptım. Ama utanılacak hiçbir şey yapmadım. Ne senin benden utanmana gerek var ne de dostlarımdan herhangi birinin. Bana inanıyorsun, değil mi, Gee?"

"Elbette sana inanıyorum," diye hıçkırdı kuzini, ağzını iki eliyle kapatarak.

Hücresine geri döndüğünde, Roger, gözlerinin yaşlarla dolduğunu hissetti. Sheriff'in fark etmemesi için büyük bir çaba harcıyordu. Pek ender olarak içinden ağlamak gelirdi. Hatırlayabildiği kadarıyla, yakalandığından beri bütün o aylar boyunca hiç ağlamamıştı. Ne Scotland Yard'daki sorgulamalarda ne duruşmalarda ne de kendisine verilen idam hükmünü dinlerken. Öyleyse niçin şimdi ağlamak istiyordu? Gertrude için. Gee için. Onun o kadar acı çektiğini, o şekilde kuşkuya kapıldığını görünce, kendisinin ve hayatının o kadın için ne kadar değerli olduğunu anlamıştı. Demek ki hissettiği kadar yalnız değildi.

Britanya Konsolosu Roger Casement'in Kongo Irmağı'ndan yukarılara doğru 5 Haziran 1903 günü başlayan ve bütün hayatını değiştiren o yolculuğun, aslında o tarihten bir yıl önce başlamış olması gerekiyordu. Old Calabar'da (Nijerya), Lourenço Marques'te (Maputo) ve Sào Paulo de Luanda'da (Angola) hizmet gördükten sonra -berbat bir köy olan- Boma'da Büyük Britanya Konsolosu olarak resmen ikamet etmeye başladığı 1900 yılından beri, Bağımsız Kongo Devleti'ndeki yerli halkın durumu hakkında bir rapor yazabilmenin en iyi yolunun bu ücra başkentten yola çıkarak Orta ve Yukarı Kongo'daki ormanlara ve kabilelere doğru gitmek olacağını ileri sürmüş ve bu geziyi Dışişleri Bakanlığı'na önerip durmuştu. Buralara geldiğinden beri bakanlığa rapor etmekte olduğu bir sömürü işte o yörelerde gerçekleştirilmekteydi. En sonunda, Dışişleri, Devlet'in ileri sürdüğü ve Konsolos'un gayet iyi anladığı halde midesini bulandırmaktan geri kalmayan nedenleri ölçüp biçtikten sonra - Büyük Britanya Belçika'nın müttefikiydi ve onu Almanya'nın kollarına atmak istemiyordu-, artık bütün dünyada kamyonların ve otomobillerin lastikleri, tamponları ve daha başka binlerce sanayi ve ev ürünleri için büyük bir açgözlülükle ihtiyaç duyulan bir tür kara altın olan kauçuğun çıkarıldığı köylere, istasyonlara, misyonlara, noktalara, kamplara ve fabrikalara doğru bu yolculuğa çıkmasına izin vermişti. Roger Casement, Londra'daki Yerli Halkı Koruma Derneği'nin, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bazı Vaftizci kiliselerin ve Katolik misyonların, Belçikalıların Kralı Majesteleri II. Leopold'ün Kongosu'nda yerlilere yapılan haksızlıklar hakkında gönderdikleri ihbarların ne kadarının doğru olduğunu yerinde saptamakla görevliydi.

Bu yolculuğa her zamanki titizliğiyle, Boma'daki Belçikalı görevlilerin, yerleşimcilerin ve tüccarların yanında belli etmediği bir hevesle hazırlanmıştı. Adalet ve fair play[4] geleneğine sadık kalan İmparatorluğun bu kepazeliğe son noktayı koymak için uluslararası bir kampanyaya Önderlik etmesi gerektiği konusunda, nedenleri hakkında bilgi sahibi olarak, şeflerinin önünde artık tartışmaya girebilirdi. Ancak tam o sırada, 1902 yılının ortalarında, bir malarya nöbeti geçirdi: Ani bir idealizm ve serüvencilik rüyasıyla, 1884 yılında Avrupa'yı bırakıp ticaret hayatı aracılığıyla Hıristiyanlık ve Batı'nın sosyal ve siyasi kurumlan için çalışarak Afrikalıları gerilikten, hastalıklardan ve cehaletten kurtarmak uğruna Afrika'ya geldiğinden beri yakalandığı, daha önceki iki krizden çok daha beter bir krizdi bu üçüncüsü.

Roger'ın bu idealleri lafta kalmıyordu. Yirmi yaşında kalkıp Kara Kıtaya geldiğinde, bütün bunlara yürekten inanıyordu. İlk sıtma nöbeti bir süre sonra baş göstermişti. Hayatının özlemi kafasında daha yeni somutlaşmıştı: Afrika topraklarındaki en ünlü serüvenci olan Henry Morton Stanley'in başkanlığında bir keşif gezisine katılmaktı amacı. 1874'le 1877 yılları arasında yaptığı efsanevi bir yolculukla Kongo Irmağı'nı kaynağından Atlantik Okyanusu'na aktığı yere kadar izleyerek Afrika'yı doğudan batıya kat etmiş olan bu kâşifin emirleri altında hizmet etmekti! Afrika'da kaybolmuş Doktor Livingstone'u bulan o kahramana eşlik etmekti! İşte tam o sırada, tanrılar onun bu coşkusunu söndürmek isterlermiş gibi, ilk malarya krizine tutuldu. Üç yıl sonra -1887'deki- ikincisiyle, özellikle de 1902'de ömründe ilk kez öleceğini sandığı bu üçüncüsüyle kıyaslandığında hiç kalırdı bu ilk nöbet. 1902 yılı ortalarında bir sabah, haritaları, pusulaları, kalemleri ve not defterleriyle el çantasını çoktan tıka basa doldurmuşken, Boma'da yerleşimcilerin mahallesinde, Vilayet'in birkaç adım ötesinde, hem konut hem de konsolosluk bürosu olarak kullandığı evinin üst katındaki yatak odasında gözlerini açıp da soğuktan zangır zangır titrediğini hissettiği zamanki hastalık belirtileri daha öncekilerle aynıydı. Cibinliği kenara çekince, böcekler girmesin diye takılmış telleri sağanak yağmurlardan delik deşik olmuş camsız ve perdesiz pencerelerden, büyük ırmağın çamurlu sularını ve bitki örtüsüyle tepeleme yüklü adaların karaltılarını gördü. Ayağa kalkamadı. Bacakları sanki paçavraymış gibi bükülüvermişti. Buldog köpeği John, korku içinde sıçrayıp havlamaya başlamıştı. Kendini yeniden yatağa bıraktı. Her yanı ateşler içinde yanıyor, soğuktan kemikleri sızlıyordu. Bağırarak, aşağı katta

uyumakta olan kâhyası Charlie'yle aşçısı Mawuku'ya seslendi, ama ikisi de yanıt vermemişti. Dışarıda, fırtınayla gafil avlanmış, yatışana kadar koşup bir baobab ağacının altına sığınmış olmalıydılar. Yine mi malarya, diye kendi kendine lanet etti Konsolos. Tam da keşif gezisinin arifesinde! İshal ve kanamalar geçirecek, halsizlik onu sersemlemiş bir halde ve titremeler içinde günlerce ve haftalarca yatağa bağlanmak zorunda bırakacaktı.

Hizmetkârlardan ilk geri dönen, üstünden şakır şakır sular akan Charlie oldu. "Koş Doktor Salabert'e haber ver!" diye buyurdu Roger, bunu Fransızca değil Lingala lehçesiyle söylemişti. Doktor Salabert, Boma'daki iki hekimden biriydi; burası -o zamanlar adı Mboma olan- eski bir zenci limanıydı; XVI. yüzyılda Portekizli kaçakçılar Santo Tomé Adası'ndan kalkıp o zamanlar artık yok olmuş ve Belçikalılar tarafından Kongo Bağımsız Devleti'nin başkentine dönüştürülmüş olan Kongo Krallığı'ndaki kötü yürekli kabile reislerinden köle satın almaya buraya gelirlerdi. Matadi'den farklı olarak Boma' da hastane yoktu, Felemenkli iki rahibenin baktığı acil durumlar için bir dispanser vardı yalnızca. Hekim, aradan yarım saat geçtikten sonra, bir baston yardımıyla ayaklarını sürüyerek geldi. Göründüğü kadar yaşlı değildi, ama o sert iklim, özellikle de alkol onu yaşlandırmıştı. İhtiyar bir adam gibi görünüyordu. Başıboş bir sokak serserisi gibi giyinmişti. Potinlerinin bağcıkları yoktu, yeleğinin düğmeleri açıktı. Gün daha yeni başlıyor olmasına rağmen gözleri çakmak çakmaktı.

"Evet, dostum, malarya bu, başka ne olacak? Ateşiniz amma da yüksek! Çaresini biliyorsunuz: kinin, bol miktarda sıvı, et suyu ve peksimetle perhiz, enfeksiyonu terle atmak için kat kat örtünme. İki haftadan önce yataktan kalkmayı aklınıza bile getirmeyin. Değil yolculuğa çıkmak, köşeye kadar bile gidemezsiniz. Sıtmayla üç günde bir gelen ateş organizmayı mahveder, bunu çok iyi biliyorsunuz."

Ateşler içinde titreme nöbetleriyle iki değil üç hafta boyunca yatağa serilmişti. Sekiz kilo vermiş, ayağa kalkabildiği ilk gün daha birkaç adımda, ömründe hiç hatırlamadığı bir halsizlik içinde bitkin bir halde yere yığılmıştı. Gözlerinin içine dik dik bakan Doktor Salabert, boğuk bir ses ve aksi bir tavırla onu şöyle uyardı:

"Sizin durumunuzda bu geziye çıkmak intihar olur. Vücudunuz harabeye dönmüş, açık havada haftalar sürecek bir yaşantıyı bir tarafa bırakın, Kristal Dağlarını geçmeye bile dayanamaz. Mbanza-Ngungu'ya bile ulaşamazsınız. Kendinizi öldürmenin daha çabuk yollan vardır, Sayın Konsolos; ağzınıza bir kurşun sıkın ya da bir striknin iğnesi yapın daha iyi.

Bunlara ihtiyacınız olursa bana güvenebilirsiniz. O büyük yolculuğa çıkmaları için pek çoklarına yardımcı olmuşumdur."

Roger Casement, Dışişleri'ne telgraf çekerek sağlık durumunun kendisini bu geziyi ertelemek zorunda bıraktığını bildirdi. Daha sonra da yağmurlar ormanları ve ırmağı içinden geçilmez bir hale getirdiğinden, Bağımsız Kongo Devleti'nin içlerine yapılacak gezinin birkaç ay daha beklemesi gerekmiş ve bu süre bir yılı bulmuştu. Son derece yavaş bir şekilde iyileşip kaybettiği kiloları geri almaya çalışarak, tenis raketini yeniden eline alarak, yüzerek, Boma'nın uzun gecelerinde oyalanmak için briç ya da satranç oynayarak bir yıl daha geçirirken, bir yandan da o sıkıcı konsolosluk işlerine yeniden el atmıştı: Gelip giden gemileri, Anversli tacirlerin indirdikleri yükleri -silah, cephane, kamçılar, şarap, küçük baskı resimler, çarmıhta İsa heykelleri, renkli camdan boncuklar- ve alıp götürdükleri muazzam yığınlar halindeki kauçuk, fildişi parçaları ve hayvan derilerini kaydediyordu. Gençlik hayallerinde Kongoluları yamyamlıktan ve köle ticaretini ellerinde bulunduran Zanzibarlı Arap tacirlerden kurtarıp onlara uygarlığın kapılarını açacak olan alışveriş buydu demek!

Sıtma ateşiyle yatağa serilmiş bir halde arada bir sayıklayarak, Charlie'yle Mawuku'nun günde üç kez hazırladıkları demlenmiş şifalı otların içinde eritilmiş kinini damla damla yutarak -midesi bir tek et suyunu ve haşlanmış balık ya da tavuk parçalarını kaldırıyordu-ve en sadık dostu olan buldog köpeği John'la oynayarak üç hafta geçirdi. Dikkatini okumaya verecek hali bile yoktu.

Bu zorunlu hareketsizlik döneminde, Roger sık sık 1884'te en büyük kahramanı Henry Morton Stanley'in kumandası altında yapılan keşif gezisini hatırlıyordu. Ormanlarda yaşamış, sayısız yerli köylerini ziyaret etmiş, maymunların çığlıklar attığı, yırtıcı hayvanların kükrediği, etrafı sırıklarla çevrili açıklıklarda kamp kurmuştu. Son derece gergindi ama kâfurulu alkolle friksiyon yapmanın kâr etmediği sivrisinek ve daha başka böcek sokmalarına karşın mutluydu. Göz kamaştırıcı güzellikteki göllerde ve ırmaklarda timsahlardan korkmadan yüzüyordu. Keşif grubunu oluşturan bütün o insanların, yani kendisinin, Afrikalı dört yüz taşıyıcının, rehberlerin ve yardımcıların, yirmi kadar beyaz adamın -İngilizlerin, Almanların, Flamanlarla Valonlann ve Fransızların- ve elbette bizzat Stanley'in bütün o yaptıklarıyla, Avrupa' nın yüzyıllar önce geride bırakmış olduğu Taş Devri'nin henüz yeni yeni yaşandığı bu dünyada ilerlemenin daha ilk adımlarının atıldığına o zamanlar hâlâ inanıyordu.

Aradan yıllar geçtikten sonra, sıtma ateşiyle yanarak uykuyla uyanıklık arası hayaller görürken, o zamanlar ne kadar kör olduğunu düşündükçe utancından kıpkırmızı kesiliyordu. Stanley'in başkanlığı altında yürütülen ve elbette -Avrupa'nın, Batı'nın, bütün dünyanın sandığı gibi- kendisinin de, kölelik ve yamyamlık gibi illetleri yok etmeye, kabileleri putperestlikten ve onları vahşi insanlar olarak bırakan kölelikten kurtarmaya azmetmiş büyük bir insancıl hükümdar olarak gördüğü Belçika Kralı tarafından finanse edilen o keşif gezisinin neden yapıldığının farkında bile değildi.

Büyük Batılı güçlerin, iki buçuk milyon kilometrekare yüzölçümüne sahip -yani Belçika'dan seksen beş kere daha büyük- olan Kongo Bağımsız Devleti'ni 1885'teki Berlin Konferansı'nda II. Leopold'e hediye etmelerine daha bir yıl vardı, ama Belçikalıların kralı, bir kurtarıcı olarak, bu ülkede yaşadığı tahmin edilen yirmi milyon Kongolu üzerinde ilkelerini uygulamaya koyabilmek için, kendisine armağan edecekleri bu toprakları yönetmeye çoktan koyulmuştu bile. Taranmış uzun sakallan olan hükümdar, bu iş için kendine büyük Stanley'i tutmuş, insan zaaflarını keşfetmekteki mucizevi yeteneği sayesinde, bu kâşifin, alacağı ödül iştahını tatmin edebilecek büyüklükte olduğu takdirde, büyük kahramanlıkları da, şaşılacak alçaklıkları da aynı derecede başarıyla becerebileceğini tahmin etmişti.

Roger'ın bir kâşif olarak ilk mücadelesini verdiği 1884 keşif gezisinin görünürdeki nedeni, binlerce kilometrelik sık ormanlar, uçurumlar, çağlayanlar ve yoğun bir bitki örtüsüyle kaplı dağlar boyunca Yukarı, Orta ve Aşağı Kongo Irmağı'nın kıyılarına serpiştirilmiş olarak yaşayan toplulukları, II. Leopold'ün başkanlığındaki Uluslararası Kongo Derneği'nin (UKD) Batılı güçlerden bu ayrıcalığı bir kez aldıktan sonra oraya yollayacağı Avrupalı tüccarların ve yöneticilerin gelişine hazırlamaktı. Stanley ve yanındakiler, kimi zaman yüzlerine ve kollarına dikenler saplamış, kimi zaman da erkeklik organlarına kamıştan kılıf geçirmiş olan bu dövmeli, tüylerle süslü, yan çıplak kabile reislerine Avrupalıların iyi niyetlerini anlatmak zorundaydılar: Bu insanlar, onların yaşam koşullarını iyileştirmelerine, ölümcül uyku hastalığı gibi musibetlerden kurtulmalarına, onları eğiterek hem bu dünyanın hem de öteki dünyanın gerçeklerine karşı gözlerini açmalarına yardımcı olmaya geliyorlardı; bu sayede çocukları ve torunları doğru dürüst, adil ve özgür bir hayata kavuşacaklardı.

"Farkında değildim, çünkü farkına varmayı istemiyordum," diye düşündü Roger. Charlie, evdeki bütün battaniyelerle üstünü sıkıca örtmüştü. Buna ve dışarıdaki yakıcı güneşe rağmen, buz gibi olup büzülmüş

Konsolos, cibinliğin altında yaprak gibi titriyordu. Ama isteyerek kör olmaktan daha beter bir şey varsa, o da tarafsız herhangi bir gözlemcinin sahtekârlık diyeceği bir şeye açıklamalar getirebilmekti. Çünkü 1884 keşif gezisinin ulaştığı köylerin hepsinde, boncuklar ve kıvır zıvır-lar dağıttıktan ve tercümanlar aracılığıyla bildik açıklamalarda bulunduktan sonra (bu tercümanların çoğu yerlilere meramlarını anlatamıyorlardı), Stanley, kabile reisleriyle büyücülere, UKD'ye ilham veren hedeflere ulaşabilmeleri için derneğin görevlilerine, temsilcilerine ve çalışanlarına işgücü, yatacak yer, rehber ve yiyecek vermeyi taahhüt ettikleri, Fransızca olarak yazılmış birtakım sözleşmeler imzalatıyordu. Onlar da birer çarpı yaparak ya da düz çizgi çizerek, karalayarak, küçük resimler çizerek, hiç ses çıkarmadan, neyi imzaladıklarını, hatta imzalamanın ne demek olduğunu bilmeden imzalıyorlar, aldıkları boyalı camdan yapılma kolyelerden, bileziklerden ve süs eşyasından, ayrıca Stanley'in yapılan anlaşmayı kutlamak için kendilerine ikram ettiği birkaç yudum içkiden mutlu oluyorlardı.

"Onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar, ama biz bunun onların iyiliği için olduğunu biliyoruz, bu da aldatmacayı mazur gösteriyor," diye düşünüyordu genç Roger Casement. Bunu yapmanın başka bir yolu olabilir miydi? Kendilerinin ve evlatlarının geleceğinin taahhüt altına girdiği bu "sözleşme'lerden tek kelime bile anlamayan bu insanlarla çalışarak gelecekteki sömürgelere nasıl yasallık kazandırılabilirdi? Belçikalıların Hükümdarının, kan ve ateşle, istilayla, cinayetlerle ve çapulculukla kurulmuş^olan başka sömürgelerden farklı olarak diyalog ve ikna yoluyla gerçekleştirilmesini istediği bu girişime yasal bir kılıf bulmak zorundaydılar. Bu, barışçıl ve uygar bir yol değil miydi?

Aradan yıllar geçtikten sonra -1884'te Stanley'in emirleri altında yaptığı geziden bu yana aradan on sekiz yıl geçmişti-, Roger Casement, çocukluğunun ve gençliğinin en büyük kahramanı olan bu adamın, Batı'nın Afrika kıtası üzerine salmış olduğu en vicdansız alçaklardan biri olduğu sonucuna varmıştı. Yine de, onun emirleri altında çalışmış olan herkes gibi Roger da, bu serüvencinin karizmasını, cana yakınlığını, içinde kahramanlıklarını yoğurduğu korkusuzluk ve soğukkanlılık karışımı büyüleyici yeteneğini kabul etmeden geçemiyordu. Stanley, Afrika'da oradan oraya gidip gelirken, bir yandan -köyleri yakıp talan ederek, yerlileri kurşunlayarak, bütün Afrika coğrafyasında abanozu andıran o bedenler üzerinde binlerce yara izi bırakmış olan hipopotam derisinden kesilme şeritlerden yapılmış kısa saplı kamçılarla taşıyıcıların sırtlarının derilerini

yüzerek- ortalığa yıkım getirip ölüm saçıyor, bir yandan da yırtıcılarla, zararlı hayvanlarla ve salgın hastalıklarla dolu bu uçsuz bucaksız topraklarda ticaret yolları açıp İncil'i öğretiyor, onlar da sanki Homeros'un efsanelerinde ve İncil'deki hikâyelerde yer alan devlere duyulan saygıyı gösteriyorlardı ona.

"Bütün bu yaptıklarımızdan arada bir pişmanlık duyduğunuz, vicdan azabı çektiğiniz olmuyor mu?"

Bu soru genç adamın dudaklarından hiç düşünmeden dökülüvermişti. Artık geri alamazdı. Kamp yerinin ortasında yanan büyük ateşin alevleri, çalı çırpılardan ve içinde kavrulmakta olan ihtiyatsız böceklerden çıtırdıyordu.

"Pişmanlık mı? Vicdan azabı mı?" Keşif gezisi başkanı, sanki bu sözcükleri ömründe hiç duymamış da ne demek istediklerini tahmin etmek istiyormuş gibi burnunu kırıştırarak güneşten yanmış çilli suratını ekşitti. "Neyin pişmanlığı?"

"Onlara imzalattığımız sözleşmelerin," dedi genç Casement şaşkınlığını yenerek. "Onlar hayatlarını, halklarını, sahip oldukları her şeyi Uluslararası Kongo Derneği'nin ellerine teslim ediyorlar. İçlerinden bir teki bile neyi imzaladığının farkına değil, çünkü hiçbiri Fransızca bilmiyor."

"Fransızca bilselerdi de o sözleşmelerden bir şey anlamazlardı," diye güldü kâşif, en cana yakın yanlarından biri olan o içten gelen samimi gülüşüyle. "Ben kendim bile ne demek istediklerini anlamıyorum."

Güçlü kuvvetli, cüce denecek kadar kısacık boylu, sportmen görünümlü, hâlâ genç bir adamdı, kıvılcımlar saçan gri gözleri, pos bıyıkları vardı, etrafını ezip geçen bir kişiliğe sahipti. Ayaklarında her zaman uzun çizmeleri vardı, beline tabancasını takar, bir sürü cepleri olan açık renkli bir ceket giyerdi. Yeniden güldü, Stanley ve Roger'la birlikte kamp ateşinin etrafında kahve ve sigara içmekte olan çavuşlar da şeflerine yaltaklanarak güldüler. Ama genç Casement gülmemişti.

"Gerçi o sözleşmelerdeki abuk sabuk sözlerin sanki anlaşılmasın diye kasten öyle yazılmışa benzediği doğru, ama ben anlıyorum," dedi, saygılı bir tavırla. "Sonunda son derece basit bir şeye indirgeniyor. Onlar sosyal yardım vaatleri karşılığında topraklarını UKD'ye teslim ediyorlar. Yol, köprü, rıhtım, fabrika inşaatlarına destek vermeyi taahhüt ediyorlar. Tarlalarda ve asayişte gerekli olan işgücünü sağlamayı. Çalışmalar devam ettiği sürece görevlilerin ve çalışanların karınlarını doyurmayı. Dernek buna karşılık onlara hiçbir şey vermiyor. Ne maaş ne tazminat. Ben her zaman

burada Afrikalıların iyiliği için bulunduğumuza inanmıştım, Mr. Stanley. Kendimi bildim bileli hayran olduğum bir kişi olarak sizin bunun böyle olduğuna inanmayı sürdürebilmem için bana gerekçe göstermenizi isterdim. O sözleşmelerin gerçekten de onların iyiliği için yapıldığını söylemenizi."

Ateşin çıtırtıları ve yiyecek aramak için dışarı çıkan gece hayvanlarının arada bir duyulan homurtularıyla kesilen uzun bir sessizlik oldu. Yağmur epeydir durmuştu, ama hava hâlâ nemli ve ağırdı, sanki çevredeki her şey filizleniyor, boy atıyor, yoğunlaşıyordu. Aradan on sekiz yıl geçtikten sonra Roger, hastalık ateşiyle kafasının içinde uçuşup duran karmakarışık hayallerin arasında, kendisini dikkatle süzen Henry Morton Stanley'in bakışlarındaki soru soran, şaşırmış, bir an için alaylı ifadeyi hatırlıyordu.

"Afrika zayıflar için yaratılmamıştır," dedi sonunda, sanki kendi kendine konuşur gibi. "Sizi endişelendiren şeyler bir zayıflık belirtisidir. Yani yaşadığımız bugünkü dünyada, demek istiyorum. Burasının bir Birleşik Devletler ya da İngiltere olmadığını fark etmişsinizdir. Afrika'da zayıflar yaşayamaz. Böcek sokmaları, hummalar, zehirli oklar ya da ÇeÇe sineği onları yok eder."

Stanley, İngiltere'nin Galler bölgesindendi, ama uzun yıllar Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşamış olmalıydı çünkü konuştuğu İngilizcede Amerikan dilinin müziği, deyimleri ve deyişleri vardı.

"Bunların hepsi onların iyiliği için, elbette ki öyle," diye ekledi Stanley, kenarında kamp yerinin kurulu olduğu köyde halka halinde yerleştirilmiş konik biçimli kulübelere doğru kafasını sallayarak. "Onları putperestlikten çıkaracak misyonerler gelip bir Hıristiyan'ın komşusunu yememesi gerektiğini onlara öğretecekler. Salgın hastalıklara karşı onlara aşı yapacak hekimler gelip onları kendi büyücülerinden çok daha iyi tedavi edecekler. Onlara iş verecek şirketler gelecek. Uygar dilleri öğrenecekleri okullar açılacak. Oralarda onlara giyinmeyi, gerçek Tanrı'ya ibadet etmeyi, konuştukları o maymun diyalektlerini değil Hıristiyanların dilinde konuşmayı öğretecekler.

Bu barbarca âdetlerinin yerine yavaş yavaş modern ve eğitimli insanların âdetlerini benimseyecekler. Onlar için neler yaptığımızı bilselerdi ayaklarımızı öperlerdi. Ama onların zihinsel durumları sizin ya da benimkinden çok timsahlarınkine ve suaygırlarınınkine yakındır. Bu yüzden de onların yararına olan şeylere bizler karar veririz ve onlara bu sözleşmeleri imzalatırız. Çocukları ve torunları bize teşekkür edecekler.

Bundan bir süre sonra, şimdi kendi fetişlerine ve korkuluklarına taptıkları gibi II. Leopold'e tapınmaya başlarlarsa hiç şaşmam."

O büyük ırmağın neresindeydi o kamp yeri? Bolobo'yla Chumbiri arasında bir yerde kurulduğunu, o kabilenin de Batekelerden olduğunu hayal meyal hatırlıyordu. Ama emin değildi. Bütün o bilgiler günlüklerinde yer alıyordu, onca yıl boyunca defterlere ve tek tek kâğıtlara saçılmış karmakarışık notlara günlük denebilirse. Her ne olursa olsun, o konuşmayı net bir şekilde hatırlıyordu. Henry Morton Stanley'le yaptığı bu fikir alışverişinden sonra gidip kamp yatağına uzandığındaki keyifsizliğini de. Kafasındaki o son derece kutsal üçlü acaba o gece mi paramparça olmaya başlamıştı? O zamana kadar hep sömürgeciliğin bu üç haklı nedene dayandığına inanmıştı: Hıristiyanlık, uygarlık ve ticaret. Liverpool'da Elder Dempster Line'da mütevazı bir muhasebeci yardımcısı olduğundan beri, hayatta ödenmesi gereken bir bedel olduğunu düşünüyordu. Arada insanların istismar edilmeleri kaçınılmazdı. Gelen yerleşimciler arasında yalnızca Doktor Livingstone gibi başkalarının iyiliğini düşünen insanlar değil, istismarcı namussuzlar da olacaktı, ama artılarla eksiler birbirini götürdüğünde, iyilikler kötülüklerden kat kat üstün olacaktı. Afrika'daki hayat, işlerin teoride olduğu kadar belirgin olmadığını göstermekteydi ona.

Henry Morton Stanley'in, keşif gezisini Kongo Irmağı'yla onun sayısız kollarının suladığı ve kimsenin ayak basmadığı engin topraklar üzerinde yönetirken gösterdiği gözüpekliğe ve kumanda yeteneğine hayranlık duymaktan geri kalmadan, onun emirleri altında çalıştığı o bir yıl içinde, Roger Casement, kâşifin aynı zamanda ayaklı bir sır küpü olduğunu da öğrenmişti. Onunla ilgili olarak söylenenlerin hepsi her zaman birbirleriyle çelişki halinde oluyordu; öyle ki hangilerinin doğru, hangilerinin yalan olduğunu, doğru olanların içinde de ne kadarının abartılı ve fantezi olduğunu kestirmek olanaksızdı. Gerçeklerin kurgulardan ayırt edilemediği insanlardan biriydi o da.

Belirgin olan tek şey, yerlilerin büyük velinimeti olduğu düşüncesinin gerçeklerle hiç örtüşmüyor olmasıydı. Doktor Livingstone'u aramak için yaptığı 1871-1872 gezisinde Stanley'in yanında bulunmuş olan çavuşları dinlerken anlamıştı bunu; dediklerine göre o keşif gezisi şimdikinden çok daha az barışçıldı; o defasında hiç kuşkusuz bizzat II. Leopold'ün talimatına uyarak kabilelerle olan ilişkisinde çok daha dikkatli davranmış, o kabile şeflerine -toplam 450 kişiye- topraklarını ve işgücünü onlara bırakmaları için sözleşmeler imzalatmıştı. Cangılın insanlıktan çıkarmış olduğu bu kaba

saba adamların 1871-1872 gezisi hakkında anlattığı şeyler insanın tüylerini diken diken edecek nitelikteydi. Kâşiflere yiyecek vermediklerinde ya da onlara taşıyıcı, rehber ve ormanda bıçaklarla yol açacak adamlar sağlamadıklarında katliama uğrayan halkları, kafaları kesilen kabile reislerini, kurşuna dizilen kanlarıyla çocuklarını anlatıyorlardı. Stanley'in bu eski yol arkadaşlarının kâşiften ödleri kopuyor, azarlamalarına gözlerini yere indirerek hiç ses çıkarmadan katlanıyorlardı. Ama onun kararlarına körü körüne güven duyuyorlar, 1874 ile 1877 arasında bütün beyazlarla Afrikalıların çoğunun öldüğü 999 günlük o ünlü yolculuğu adeta huşu içinde anlatıyorlardı.

1885'in Şubat ayında, tek bir Kongolunun bile katılmadığı Berlin Konferansı'nda, başlarında Büyük Britanya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Almanya olmak üzere katılımcı on dört güçlü devlet, - yanından Henry Morton Stanley'i hiç eksik etmeyen- II. Leopold'e, "o toprakları ticarete açması, köleliği kaldırması ve putperestleri uygarlaştırıp Hıristiyanlaştırması için" iki buçuk milyon kilometrekarelik Kongo'yu yirmi milyonluk nüfusuyla birlikte bahşettikleri zaman, yirmi bir yaşını ve Afrika'daki yaşantısının birinci yılını daha yeni bitirmiş olan Roger Casement bu olayı kutlamıştı. Bu toplantıyı öngörerek, Hükümdar'ın gerçekleştirmeye hazırlandığı projenin temellerini atmak üzere epeyce bir zamandan beri zaten o topraklarda bulunan Uluslararası Kongo Derneği çalışanları da aynı şeyi yapmışlardı. Casement güçlü kuvvetli, çok uzun boylu, zayıf bir gençti, simsiyah saçları ve küçük bir sakalı, koyu gri gözleri vardı, şakaya pek yatkın değildi, olgun bir adam gibi az ve öz konuşurdu. Kaygıları iş arkadaşlarını şaşırtıyordu. Bu genç İrlandalı'da bir saplantı halini almış olan "Avrupa'nın Afrika'yı uygarlaştırma misyonu" denen şeyi onlardan hangisi ciddiye alıyordu ki? Ama ona değer veriyorlardı çünkü çalışkandı, her zaman el vermeye ve nöbette başkasının yerini almaya ya da kendisinden istenilen herhangi bir şeyi yapmaya hazırdı. Sigara içmesinin dışında hiçbir kötü alışkanlığı yok gibiydi. Alkol hemen hemen hiç kullanmazdı; kamp yerlerinde içki nedeniyle diller çözülüp de kadınlardan söz edildiğinde rahatsız olarak kalkıp gitmeye yeltendiği görülürdü. Ormanda yaptığı gezintilerde yorulmak bilmezdi, ırmaklarda ve göletlerde ihtiyatsız bir yüzücüydü, uykulu hipopotamların karşısında enerjik kulaçlar atıp dururdu. Köpeklere tutkuyla bağlıydı, 1884 yılındaki o keşif gezisi sırasında, bir yabandomuzunun upuzun dişlerini Spindler adındaki fox terrier köpeğine saplamasıyla hayvancağızın yarılan böğründen kan

kaybettiğini görünce sinir krizi geçirdiğini yol arkadaşları çok iyi hatırlıyorlardı. Gezideki öteki Avrupalıların tersine para hiç umurunda değildi. Afrika'ya zengin olma hayaliyle değil, vahşilere uygarlığı getirmek gibi anlaşılmaz amaçlarla harekete geçerek gelmişti. Yılda seksen sterlinlik maaşını arkadaşlarını davet ederek harcayıp bitiriyordu. Sade bir yaşam sürüyordu. Gerçi kendine iyi baktığı doğruydu, karavana saatinde, sanki bir açıklıkta ya da ırmağın küçük bir kumsalında kamp kurmuş değilmiş de Londra'da, Liverpool'da ya da Dublin'deymiş gibi üstünü başını düzeltir, yıkanıp taranırdı. Yabancı dillere yatkınlığı vardı; Fransızca ve Portekizce öğrenmişti, bir kabilenin yakınında yaşamaya başladıktan birkaç gün sonra Afrika diyalektlerinden tek tük kelimelerle çat pat konuşmaya başlardı. Her zaman tüm gördüklerini küçük okul defterlerine not ederdi. Şiir yazdığını keşfetmişlerdi. Bu konuda ona takılmışlar, utancından lafları ağzında zor bela geveleyerek inkâr edebilmişti. Bir defasında, çocukken babasının onu kayışla dövdüğünü itiraf etmişti; bu yüzden yerliler taşıdıkları bir yükü düşürdüklerinde ya da emirleri yerine getirmediklerinde çavuşlar onları kırbaçlayınca çok sinirleniyordu. Bakışlarında hülyalı bir ifade vardı.

Stanley'i hatırladığında Roger'ın içini çelişkili duygular kaplıyordu. Malaryadan sonra yavaş yavaş kendine gelmekteydi. Ona göre bu Galli serüvenci, yalnızca spor olsun diye birtakım kahramanlıklara girişmek ve kendine parsa toplamak gibi nedenlerle gelmişti Afrika'ya. Ama korkusuzluğunun, ölüme meydan okumasının ve tutkularının gücüyle sanki insanoğlunun sınırlarını aşan o efsanevi ve destansı kişilerden biri olduğunu nasıl inkâr edebilirdi? Suratı ve bedeni çiçek bozuğu içindeki çocukları kucağında taşıdığını, kolerayla ya da uyku hastalığıyla can çekişmekte olan yerlilere, sanki hiçbir hastalık ona bulaşamazmış gibi kendi matarasından su içirdiğini gözleriyle görmüştü. Britanya İmparatorluğu'nun ve II. Leopold'ün tutkularının şampiyonu olan bu adam gerçekte kimdi acaba? Roger, bu sırrın hiçbir zaman açığa çıkmayacağından ve hayatının her zaman örümcek ağları gibi çevresini saran birtakım uydurma lafların arasında gizli kalacağından emindi. Gerçek adı neydi? Gençliğinin karanlık yıllarında kendisine karşı cömert davranmış, belki de onu evlat edinmiş olan New Orleanslı bir tüccardan almıştı Henry Morton Stanley adını. Gerçek adının John Rowlands olduğu söyleniyordu, ama kimse kesin olarak bilmiyordu. Galler'de doğduğu ve çocukluğunu sağlık memurlarının sokaklardan topladığı anasız babasız çocukların yollandığı o yetimhanelerden birinde geçirdiği de kesin değildi. Bilindiği kadarıyla çok

genç yaştayken bir yük gemisiyle kaçak yolcu olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiş, orada iç savaş sırasında önce Konfederasyon yanlılarının, sonra da Yankeelerin safında asker olarak çarpışmıştı. Anlaşıldığı kadarıyla daha sonra gazetecilik yapmış, Batı'ya giden öncü göçmenlerin ilerlemesi ve Kızılderililere karşı mücadeleleri üzerine haberler yazmıştı. New York Herald gazetesi Stanley'i David Livingstone'u aramak üzere Afrika'ya gönderdiğinde, en küçük bir kâşiflik deneyimi yoktu. O balta girmemiş ormanlarda tıpkı samanlıkta iğne arar gibi dolaşırken nasıl hayatta kalabildi ve nasıl oldu da 10 Kasım 1871'de, Ujiji'de onu bularak, böbürlenerek anlattığı gibi, "Herhalde siz Doktor Livingstone'sunuz, öyle değil mi?" diye onu selamladı, şaşılacak şeydi.

Roger Casement'ın, gençliğinde, Stanley'in gerçekleştirdikleri arasında en hayran olduğu, hatta Kongo Irmağı'nın kaynağından Atlantik'e döküldüğü yere kadar yaptığı keşif gezisinden bile fazla takdir ettiği şey, 1879'la 1881 yıllan arasında inşa ettirdiği caravan trail denen yoldu. Böylelikle, Avrupalıların ticaret yapabilmesi için, o büyük ırmağın denize döküldüğü yerden pool denilen ve yıllar geçtikçe kâşifinin adını alarak Stanley Göleti diye anılan o muazzam ırmak göletine kadar bir kervan yolu açmış oluyordu. Daha sonraları Roger, bu yolun, Belçika Kralı'nın 1885 Berlin Konferansından itibaren bu topraklan sömürmesine olanak sağlayacak altyapının hazırlanması için öngördüğü operasyonların bir yenisi olduğunu keşfedecekti. Stanley bu tasarının gözü kara gerçekleştiricisiydi.

"Ben de," diye kaç kez tekrarlayacaktı Roger Casement, Afrika yıllarındayken yakın dostu olan Herbert Ward'a, o Bağımsız Kongo Devleti'nin ne anlama geldiğinin yavaş yavaş bilincine vardıkça, "ta başından itibaren onun piyonlarından biri olmuştum." Aslında pek de öyle sayılmazdı, çünkü Roger Afrika'ya vardığında Stanley caravan trail denilen o yolu açmaya başlayalı beş yıl olmuştu bile. Vivi'den Isanguila'ya kadar, Kongo Irmağı'ndan yukarı doğru seksen üç kilometre boyunca derin uçurumlarla, kurtlanmış ağaçlarla ve yoğun ağaç tepelerinin güneş ışığını geçirmediği çürümüş bataklıklarla dolu sık ağaçlı o tehlikeli cangılın içinde ilerleyen birinci bölümü 1880 yılı başlarında tamamlanmıştı. Oradan Muyanga'ya kadar Kongo Irmağı'nın yüz yirmi kilometrelik bölümü, girdaplardan ustalıkla sıyrılmayı becerebilen, yağmur yağıp da sular yükseldiği zamanlarda art arda bir görünüp bir kaybolan çavlanlarda, kayalara ve yan yollara savrulmamak için geçitlere ya da mağaralara sığınmayı bilen deneyimli kaptanlar için tekneyle seyredilebilir bir yoldu.

Roger, 1885 yılından itibaren Bağımsız Kongo Devleti'ne dönüşecek olan UKD için çalışmaya başladığında, Stanley, Kinshasa'yla Ndolo arasında,

Leopoldville adını verdiği istasyonu kurmuştu bile. Yıl 1881 'di; Roger Casement'ın cangıla ulaşmasına daha üç yıl, Bağımsız Kongo Devletinin yasal olarak doğmasına da dört yıl vardı. O zamanlar, ömründe oraya adım atmayacak bir hükümdar tarafından kurulmuş, Afrika'daki en büyük sömürge olan bu yer, Stanley'in Boma'yla Vivi arasında, Leopoldville ve pool' a kadar açtığı neredeyse beş yüz kilometrelik bu yol sayesinde, Avrupalı işadamlarının, çağlayanların, şelalelerin, dönüp dönüp yeniden akan Livingstone çavlanlarının geçilmez kıldığı Aşağı Kongo'nun engellerini yenerek Atlantik'ten girebildikleri ticari bir gerçek olmuştu artık. Roger Afrika'ya geldiğinde, II. Leopold'ün Öncüleri olan gözüpek tacirler, Kongo topraklarının içerilerine sokularak ilk fildişlerini, hayvan derilerini ve isteyen herkesin uzanıp alabileceği siyah renkli lateksi salgılayan ağaçlarla dolu bir yörede küfeler dolusu kauçuğu toplamaya başlıyorlardı.

Roger Casement, Afrika'daki o ilk yıllarında, bu kervan yolunu, Boma ve Vivi'den Leopoldville'e kadar ırmaktan yukarılara doğru ya da Leopoldville'den ırmağın Atlantik'te denize döküldüğü yere kadar ırmaktan aşağılara doğru birkaç kez geçmişti; ırmağın yeşil renkli yoğun sularının tuzlu suyla karıştığı bu yerde, Portekizli Diego Cao'nın karavelası 1842 yılında ilk kez olarak Kongo topraklarından içeri doğru girmişti. Roger, Aşağı Kongo'yu Boma ya da Matadi'de yaşayan herhangi bir Avrupalıdan çok daha iyi öğrenmişti, buraları Belçika sömürge hareketinin kıtanın içerilerine doğru ilerlemekte olduğu iki kutuptu.

Roger, Afrika'daki ilk sekiz yılını, tıpkı satranç tahtasındaki bir piyon gibi Kongo Bağımsız Devleti'nin kurulmasına adayıp insani amaçlı bir iş uğruna çalıştığına inanarak bütün vaktini, sağlığını, çabalarını ve idealizmini bu işe harcadığına -işte şimdi, 1902 yılında ateşler içinde yanarken bir kez daha yaptığı gibi- ömrünün bütün geri kalanında esef edecekti.

Kimi zaman, haklı nedenler bulmaya çalışarak kendi kendine şöyle soruyordu: "Stanley'in 1884 yılındaki keşif gezisinde ya da 1886'yla 1888 arasında Amerikalı Henry Shelton Sanford'un grubunda ustabaşı ya da grup şefi olarak bütün o işleri yaparken, o iki buçuk milyon kilometrekarelik alanın içinde kervan yolu boyunca kurulmuş olan istasyonlarda ve fabrikalarda neler olup bittiğinin nasıl farkına varabilirdim?" Bu projenin kurnaz yaratıcısının ve onun bir avuç yakın işbirlikçisinin dışında içeriğinin

ne olacağını hiç kimse bilmeden şekillenmeye başlamış devasa bir mekanizmanın minicik bir parçasıydı o.

Yine de, 1900 yılında Dışişleri tarafından Boma'ya konsolos olarak atandığında, Kongo'ya gitmeden önce uğradığı Brüksel'de bulunduğunu öğrenince kendisini akşam yemeğine davet eden Belçika Kralı'yla yaptığı iki konuşmasında da, göğsü baştan aşağı madalyalarla dolu, taranmış upuzun sakallı, peygamberlerinkini andıran şaşılası bir burna ve gözlere sahip bu sağlıklı, iriyarı adama karşı Roger Casement'ın içini derin bir güvensizlik duygusu kaplamıştı. Yumuşacık halılar, kristal avizeler, kesme aynalar, oryantal biblolarla dolu bu sarayın ihtişamı karşısında başı dönmüştü. Kraliçe Maria Henrietta, kızı Prenses Clementine ve Fransa Prensi Victor Napoléon' un yanı sıra on iki davetli daha vardı. Hükümdar, sohbeti bütün gece tekeline almıştı. İlham gelmiş bir vaiz gibi konuşuyor, "akınlar" yapmak üzere Zanzibar'dan yola çıkan Arap köle tacirlerinin yaptıkları gaddarlıkları anlatırken kalın sesi gizemli bir ifadeye bürünüyordu. Hıristiyan Avrupa, bu insan eti kaçakçılığına bir son vermek zorundaydı. Kendisi buna azmetmişti, acılar içindeki o insanları böylesine korkunç bir durumdan kurtarmak, o küçücük Belçika'nın uygarlığa sunacağı bir armağan olacaktı. O zarif beyefendiler esneyip duruyorlardı; Prens Napoléon yanındaki hanıma iltifatlar yağdırıyor, Haydn'in bir konçertosunu çalmakta olan orkestrayı kimse dinlemiyordu.

Ertesi sabah II. Leopold, baş başa konuşmak üzere İngiliz Konsolosu'nu saraya çağırtmıştı. Onu özel çalışma odasında kabul etti. Burada bir sürü porselen biblo, yeşimden ve fildişinden yapılma heykelcik vardı. Hükümdar kolonya kokuyordu, tırnakları cilalıydı. Bir gece önce olduğu gibi Roger yine neredeyse tek kelime bile söyleyemedi. Belçikalıların Kralı, Don Kişotça çabalarından ve bunun gazetecilerle kıskanç politikacılar tarafından nasıl anlaşılamadığından söz ediyordu. Kuşkusuz hatalar yapılıyor, aşırılıklara kaçılıyordu. Neden mi? Kendini Kongo gibi uzak bir ülkede çalışmanın tehlikelerine atmaya hazır onurlu ve ehliyetli insanlar bulmak kolay değildi de ondan. Konsolos'tan, bu yeni misyonunda düzeltilmesi gereken herhangi bir şey fark ettiği takdirde bizzat kendisine rapor etmesini istedi. Belçika Kralı'nın Roger Casament'ın üzerinde bıraktığı izlenim, azamedi ve kendini beğenmiş olduğuydu.

Şimdi, aradan iki yıl geçtikten sonra 1902 yılına gelindiğinde, Kral'ın hiç kuşkusuz öyle biri olduğunu söylüyordu kendi kendine; ama aynı zamanda Makyavel'vari serinkanlı bir zekâya sahip bir devlet adamıydı o.

Bağımsız Kongo Devleti kurulur kurulmaz, II. Leopold, 1886 yılında çıkardığı bir kararnameyle, en başta Stanley olmak üzere kâşiflerinin kauçuk ağaçlan açısından zengin olduğunu belirttikleri Kasai ve Ruki ırmaklannın arasında kalan iki yüz elli bin kilometrekare büyüklüğündeki topraklan Domaine de la Couronne (Kraliyet Mülkü) olarak kendine ayırmıştı. Bu geniş arazı, Hükümdar tarafından işletilmeye tahsis edilmiş olarak özel şirketlere bahşedilen bütün ayrıcalıkların dışında kalıyordu. Tüzel bir varlık olan Uluslararası Kongo Derneği'nin yerini, tek başkanı ve trustee si (mütevellisi) II. Leopold olan Bağımsız Kongo Devleti almıştı.

Köle ticaretini ortadan kaldırmanın tek etkili yolunun bir "asayiş gücü" kurmaktan geçtiğini uluslararası kamuoyuna anlatan Kral, düzenli Belçika Ordusu'ndan iki bin askeri Kongo'ya yollamıştı, ayrıca geçimi Kongo halkı tarafından üstlenilmesi gereken on bin yerli milis de bunlara katılacaktı. Bu ordunun büyük bir bölümü Belçikalı subayların kumandası altında olduğu halde, saflarının arasına, özellikle de milislerin başındaki yönetim kadrolarına en berbat nitelikteki insanlar, serseriler, eski mahkûmlar, Avrupa'nın yarısının batakhanelerinden ve genelevlerinden çıkma servet avcısı serüvenciler sızmıştı. Force Publique (Asayiş Gücü) adını alan bu asayiş gücü, tıpkı canlı bir organizmanın içine yerleşen bir asalak gibi, İspanya'dan Rusya sınırlarına kadar uzanan Avrupa büyüklüğündeki bir yöreye karmakarışık bir şekilde dağılmış köylerin üzerine çökmüştü ve başlanna gelen bu istilanın köle avcılarından da, çekirgelerden ve kırmızı karıncalardan da, ölüm uykusunu getiren büyülerden de daha yıkıcı bir musibet olduğunun dışında neler olup bittiğini anlayamayan bu Afrika topluluğu tarafından beslenecekti. Çünkü bu Asayiş Gücü'ndeki askerler ve milisler, yiyecek, içecek, kadın, hayvan, kürk, fildişi, uzun lafın kısası çalınabilecek, yenebilecek, içilebilecek, satılabilecek ya da düzülebilecek ne varsa hepsinin ticaretini yapan, acımasız ve doymak bilmez bir açgözlüler güruhuydu.

Böylelikle Kongo halkının sömürülmeye başlamasıyla birlikte, bu insancıl hükümdar, Roger'ın aldığı yeni bir emir gereğince "ticaret aracılığıyla uygarlık yolunu Afrikalı yerlilere açmaları" amacıyla girişimcilere birtakım ayrıcalıklar da vermeye başlamıştı. Kimi tüccarlar sıtma ateşleriyle yatağa serilerek, yılanlar tarafından sokularak ya da cangılı tanımadıklarından yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanıp yutularak ölmüşler, içlerinden bazıları da silahlan gökgürültüsü gibi patlayan ya da insanı yıldırım gibi yakan bu yabancılara karşı başkaldırmaya cesaret eden

yerlilerin zehirli oklan ve mızrakları altında can vermişlerdi. Bu yabancılar yerli halka, kabile reislerinin imzaladıkları sözleşmelere uyarak tarlalarını, avladıkları balıkları ve hayvanları, ibadetlerini ve gündelik işlerini bırakarak, hiçbir ücret almaksızın onların rehberleri, taşıyıcıları, avcıları ya da kauçuk toplayıcıları olmaları gerektiğini anlatıyorlardı. Belçika Hükümdarı'nın dostları ve gözdeleri olan ayrıcalık sahibi pek çok kişi, özellikle de Hükümdarın kendisi kısa zamanda çok büyük servetler kazanmışlardı.

Bu imtiyaz rejimi sayesinde şirketler giderek bütün Bağımsız Kongo Devleti'ne merkezden dışarıya doğru açılan dalgalar halinde yayılmış, Orta ve Yukarı Kongo Nehri'nin ve örümcek ağı gibi her yanı kaplayan kollarının suladığı bu uçsuz bucaksız bölgenin her defasında biraz daha içerilerine sokulmuşlardı. Bunlar kendilerine ait bölgelerde tam bir hükümranlık sürüyorlardı. Asayiş Gücü tarafından korunmalarının yanı sıra, başlarında her zaman eski bir asker, eski bir gardiyan, eski bir mahkûm ya da kanun kaçağının bulunduğu kendi milis güçlerine de sahiptiler; bu adamların bazıları uyguladıkları vahşetle bütün Afrika'da nam salacaklardı. Birkaç yıl içinde Kongo, dünyanın en büyük kauçuk üreticisine dönüşmüştü; uygar dünya, arabaları, otomobilleri, demiryolları için olduğu kadar her türlü taşıma ve sulama sistemi, giyim eşyası, dekorasyon malzemesi için de giderek daha fazla kauçuk talep ediyordu.

Roger Casement, o sekiz yıl boyunca -1884'ten 1892'ye kadar- bunların hiçbirinin tam olarak bilincinde değildi; sıtma ateşleri içinde yanarak, Afrika güneşi altında kavrularak, böcek sokmalarından yara bere içinde kalarak, her yanı bitkiler tarafından çizilip zararlı hayvanlar tarafından tırmıklanarak II. Leopold'ün ticari ve siyasi yaratısına payanda olmak üzere kan ter içinde çabalayıp duruyordu. Öğrendiği bir şey varsa, o da ucu bucağı olmayan bu topraklarda sömürgeciliğin amblemi olan o kısa kamçının ortaya çıkıp hüküm sürmeye başlamış olduğuydu.

İster tarlalarda çalışmakta, ister her köye ya da aileye tahsis edilmiş olan manyok (kıuango), antilop ya da yabandomuzu etiyle öteki yiyecek maddelerini sağlayıp teslim etmekte, isterse de devletin inşa etmekte olduğu bayındırlık işlerine 2 olsun, hiçbir işi sömürgecilerin kendilerinden istedikleri şekilde bir türlü yapamayan, abanoz renkli bu iki ayaklı yaratıkları harekete geçirmekte, korkutmakta, tembellikleri, beceriksizlikleri ya da aptallıkları yüzünden cezalandırmakta kullanılan ve chicote denilen bu son derece hafif, kullanışlı ve etkili aleti kim icat etmişti

acaba? Dediklerine göre bulucusu, Asayiş Gücü'nden Mösyö Chicot adında bir yüzbaşıydı: Kongo'ya ilk dalgayla gelmiş olan bu Belçikalı, her açıdan pratik zekâlı ve hayal gücü kuvvetli olan, keskin gözlem gücüne sahip bir adamdı, çünkü hipopotamın son derece sert olan derisinden, at ya da kedigillerin bağırsaklarından yapılandan çok daha dayanıklı ve acı verici bir kırbaç yapılabileceğinin herkesten önce o farkına varmıştı; örülmüş bir ip biçimindeki bu kırbaç, başka herhangi bir kamçıdan çok daha yakıcı, kanatıcı, yaralayıcı ve acı verici, ama aynı zamanda hafif ve işlevseldi, çünkü tahtadan yapılmış küçük bir sapın ucuna takılı olduğundan, çavuşlar, koğuş sorumluları, nöbetçiler, gardiyanlar ve grup şefleri, hafifçecik olduğu için üstlerinde taşıdıklarının bile farkına varmadan bellerine dolayabiliyor ya da omuzlarına asabiliyorlardı. Bu kırbacın Asayiş Gücü üyeleri arasında yalnızca varlığı bile korkutucu bir etki yaratmaya yetiyordu: Onu görür görmez zenci erkeklerin, kadınların ve çocukların gözleri yuvalarından uğruyor, en küçük bir hata, tökezleme ya da kusur karşısında o kamçının çok iyi bildikleri bir ıslık sesiyle havayı yararak ayaklarına, kabaetlerine ve sırtlarına inip kendilerini ciyak ciyak bağırtacağını düşündükçe, koyu renkli ya da mavimsi yüzlerindeki bembeyaz gözakları dehşet içinde parlıyordu.

Bağımsız Kongo Devleti'ndeki ilk imtiyaz sahiplerinden biri, Amerikalı Henry Shelton Sanford olmuştu. II. Leopold'ün Amerika Birleşik Devletleri nezdindeki temsilcisi ve pazarlıkçısı, süper güçler kendisine Kongo' yu bahşetsinler diye yürüttüğü stratejisindeki has adamıydı. Tüm Yukarı Kongo yöresinde fildişi, sakız, kauçuk, palmiye yağı ve bakır ticareti yapmak üzere, 1886' nın Haziran ayında Sanford Exploring Expedition (SEE) (Sanford Keşif Grubu-SGK) kurulmuştu. Roger Casement gibi Uluslararası Kongo Derneği'nde çalışmakta olan yabancılar SEE'ye transfer edilmişler ve onların yaptığı işler Belçikalılar tarafından üstlenilmişti. Roger da, yılda yüz elli sterlin tutarında bir maaşla Sanford Keşif Grubuna hizmet etmeye başladı.

1886'nın Eylül ayında, Kikongo dilinde "taş" anlamına gelen Matadi'de depolama ve taşımacılıktan sorumlu görevli olarak işe başlamıştı. Roger oraya yerleştiğinde, kervan yolu üzerinde inşa edilmiş olan bu istasyon, büyük ırmağın kıyılarında bıçak gücüyle temizlenerek ormanın içinde açılmış küçük bir açıklıktan başka bir şey değildi. Dört yüzyıl önce Diego Cao'nun karavelası oraya kadar ulaşmış, bu Portekizli denizci, bir kayanın üzerine, o zamanlar hâlâ okunabilen adını kazımıştı. Alman mimar ve mühendislerden oluşan bir şirket, Avrupa'dan ithal edilmiş ahşapla -

Afrika'ya kereste getirtmişlerdi!- ilk evleri yapmaya, ayrıca iskeleler ve ambarlar inşa etmeye başlamıştı; bütün bu işler -Roger o talihsizliği çok net olarak hatırlıyordu- bir sabah deprem gümbürtüsüyle kesilmiş, istasyonun bulunduğu açıklığa bir fil sürüsünün dalmasıyla yeni doğmakta olan yerleşim yerinin yok olmasına ramak kalmıştı. Altı, sekiz, on beş, on sekiz yıl boyunca Roger Casement, Sanford Keşif Grubu'nun mallarını depolamak üzere kendi elleriyle inşa etmeye başlamış olduğu o minicik köyün çevredeki yumuşacık tepelere tırmanmasına, yerleşimcilerin kocaman teraslı, konik damlı, küçük bahçeli, pencereleri tel kaplı, iki katlı ahşap evlerinin sayısının artmasına, sokaklarla, kavşaklarla ve insanlarla dolarak genişlemesine tanık olmuştu. îlk küçük Katolik kilisesi Kinkanda'dan başka, şimdi 1902 yılına gelindiğinde, ondan çok daha önemli olan Notre Dame Médiatrice Kilisesi, bir Vaftizci misyonu, bir eczane, iki hekimle birçok rahibe hemşirenin çalıştığı bir hastane, bir posta ofisi, güzel bir tren istasyonu, bir karakol, bir mahkeme salonu, bir sürü gümrük deposu, sağlam bir rıhtım, giyecek ve yiyecek maddeleri, konserveler, şapkalar, ayakkabılar ve tarım aletleri satılan dükkânlar vardı. Yerleşimcilerin oturduğu bu şehrin çevresinde sazlardan ve çamurdan yapılma kulübelerden oluşan rengârenk bir gecekondu mahallesi oluşmuştu. Roger arada, burada Matadi'de, uygarlığın, modernliğin ve Hıristiyan dininin başkent Boma'dakinden çok daha fazla var olduğunu söylüyordu kendi kendine. Matadi'deki Tunduwa Tepesi'nde, misyonun yanında küçük bir mezarlık oluşmuştu bile. O yükseklikten bakıldığında ırmağın iki kıyısı ve uzunca bir bölümü görülebiliyordu. Avrupalılar oraya defnediliyorlardı. Şehirde ve rıhtımda, kimliklerini gösteren bir paso taşıyarak, yalnızca hizmetçi ya da taşıyıcı olarak çalışan yerliler dolaşabiliyorlardı. O sınırlan aşan herhangi biri, para cezası ödeyip birkaç da kamçı darbesi yedikten sonra, bir daha alınmamak üzere şehirden atılıyordu. Daha 1902 yılındayken, genel vali, tek bir hırsızlık, cinayet ya da tecavüz olayının ne Boma'da ne de Matadi'de kaydedildiğini, böbürlenerek anlatıp duruyordu.

Roger Casement, yirmi iki ve yirmi dört yaşlan arasındayken Sanford Keşif Grubu'nda çalıştığı o iki yıldan aklında kalan şu iki olayı her zaman hatırlayacaktı: Florida adlı teknenin, aylar süren bir yolculuk boyunca, Kongo Irmağı'nın Atlantik'e döküldüğü yerdeki minicik limanı Banana'dan kalkıp kervan yolundan geçirilerek Stanley Göleti'ne getirilmesi, bir de dostu Herbert Ward' ın her zaman alay ettiği o soğukkanlı tavrını bir kere olsun bozarak Kongo Irmağı'ndaki girdaplara atmasına ramak kaldığı ve

ondan bir kurşun yemekten bir mucize olarak kurtulduğu Teğmen Francqui'yle yaşadığı o olay.

Florida, SGK'nin Orta ve Yukarı Kongo'da, yani Kristal Dağları'nın öte tarafında ticaret gemisi olarak çalıştırılmak üzere Boma'ya kadar getirttiği güçlü bir tekneydi. Boma'yla Matadi'yi Leopoldville'den ayıran bir şelaleler zinciri olan Livingstone Şelaleleri, Şeytan Kazanı adıyla ünlenmesine neden olan birbirine karışmış girdaplarla sona eriyordu. O noktadan başlayarak doğuya doğru binlerce kilometre boyunca ırmak tekneyle seyredilebilir nitelikteydi. Ancak batıya doğru gidildiğinde, denize doğru inerken ırmak bin ayaklık bir irtifa kaybına uğruyor, bu da yolun uzayıp giden bazı bölümlerinde ırmağı seyredilemez hale getiriyordu. Florida, Stanley Göleti'ne kadar götürülebilmek için sökülerek yüzlerce parçaya ayrılmış, bunlar sınıflandırılıp paketlenerek, yerli taşıyıcıların sırtlarında kervan yolunun 478 kilometresi boyunca taşınmışlardı. Teknenin en büyük ve en ağır parçası olan kaburgası, Roger Casement'a emanet edilmişti. O da, kaburganın yukarı çekildiği devasa yük arabasının inşa edilmesiyle ilgilenmekten tutun da, bu muazzam yükü, yolun o bölümünü bıçak darbeleriyle genişleterek Kristal Dağlarının dorukları ve uçurumlarından çeke çeke geçirecek yüz kişilik taşıyıcı ve bıçakçı grubunu işe almaya varana kadar her şeyi yapmıştı. Toprak setler ve savunma noktaları inşa ediyor, kamp yerleri kuruyor, hastalan ve kazazedeleri tedavi ediyor, farklı etnik grupların üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları bastırıyor, nöbet vardiyalarını, yiyecek azaldığında yemek, av eti ve balık dağıtımını düzenliyordu. Riskler ve endişelerle dolu bu üç aylık süre, aynı zamanda coşkuyla ve ilerleme anlamına gelen bir şeyler yapıyor olma bilinciyle dolu olarak zor bir doğaya karşı verilen başarılı bir savaşla geçmişti. Daha sonraki yıllarda Roger, o kamçıyı hiç kullanmadan, köle ticaretinin merkezi olan Zanzibar'dan geldiklerinden ya da köle tacirleri kadar acımasızca davrandıklarından "Zanzib arlılar" diye ad takılmış olan o çavuşların kendisini istismar etmelerine de fırsat vermeden, bu işleri tekrar tekrar yapacaktı.

Artık o geniş ırmak göleti Stanley Göleti'ne varıp da Florida yeniden kurularak suya indirildiğinde, Roger bu tekneyle Orta ve Yukarı Kongo üzerinde yolculuk ederek Sanford Keşif Grubu'nun mallarının depolanması ve yıllar sonra -1903 yılında- cehennemin tam ortasına yapacağı yolculukta yeniden ziyaret edeceği yerlere nakledilmesiyle ilgilenecekti: Buraları Bolobo, Lukolela, Irebu bölgesi, en sonunda da Coquilhatville adıyla yeniden vaftiz edilen Ekvator İstasyonuydu.

Roger'dan farklı olarak kamçıya karşı hiçbir tiksintisi olmayan ve onu serbestçe kullanan Teğmen Francqui'yle aralarında geçen olay, Ekvator çizgisinde, Boma'dan nehir yukarı elli kilometre uzaklıkta adı sanı olmayan minicik bir köye yaptıkları bir yolculuktan geri dönerlerken yaşanmıştı. Asayiş Gücünden hepsi de yerli olan sekiz askere kumanda etmekte olan Teğmen Francqui, bitmek bilmeyen işgücü sorunu nedeniyle bir cezalandırma seferi gerçekleştirmişti. Boma-Matadi ve Leopoldville-Stanley Göleti arasında gidip gelmekte olan malların taşınması için her zaman var olandan fazla taşıyıcıya ihtiyaç duyuluyordu. Kabileler bu yorucu iş için adamlarını vermeye direndiklerinden, Asayiş Gücü, bazen de özel imtiyaz sahipleri, kendilerine boyun eğmeyen köylere arada bir baskınlar düzenliyor, buralardan çalışabilecek durumdaki erkekleri sıra sıra bağlı olarak alıp götürmelerinin dışında, bazı kulübeleri ateşe veriyorlar, derilere, fildişlerine ve hayvanlara el koyuyorlar, taahhüt ettikleri sözleri gelecekte yerine getirsinler diye de kabile reislerine bir güzel dayak atıyorlardı.

Roger Casement'la yanındaki beş taşıyıcıdan ve bir "Zanzibarlı"dan oluşan küçük grubu bu yerleşim yerine girdiklerinde, üç dört tane kulübe çoktan yanıp kül olmuş, köy sakinleri de kaçıp gitmişlerdi. Geriye kalan tek kişi, neredeyse çocuk denecek yaştaki bir oğlandı; Teğmen Francqui, elleri ve ayaklan kazıklara bağlanmış olan çocuğun sırtına indirdiği kamçı darbeleriyle öfkesini ondan çıkarıyordu. Kamçı cezasını genelde subaylar değil askerler yerine getirirlerdi. Ama Teğmen bütün köy halkının kaçıp gitmesinden kuşkusuz kendini küçük düşmüş hissediyor olmalıydı ki intikamını almak istiyordu.

Öfkeden kıpkırmızı kesilmiş bir halde, şakır şakır terleyerek, her bir kamçı darbesiyle ağzından kısa bir homurtu çıkıyordu. Roger'la yanındaki grubun görünmesiyle hiç istifini bozmadı. Onun selamına, cezayı yarıda kesmeden, kafasını hafifçe eğerek karşılık verdi. Çocuk bir süredir bilincini kaybetmiş olmalıydı. Sırtıyla bacakları kan revan içindeydi ve Roger bir

ayrıntıyı çok iyi hatırlıyordu: Çocuğun çıplak bedeninin yakınlarında bir dizi karınca yürümekteydi.

"Bunu yapmaya hakkınız yok, Teğmen Francqui," dedi Fransızca olarak. "Yeter artık!"

Ufak tefek biri olan subay, elindeki kamçıyı indirerek, yürüyüş sırasında zemini yoklayarak kuru yaprakları iki yana attığı bir sopa taşıyan bu silahsız, uzun boylu, sakallı karaltıya dönüp baktı. Bacaklarının arasında küçük bir köpek dönüp dolaşıyordu. Özenle kesilmiş küçük bıyığı ve kırpıştırdığı minik gözleriyle Teğmen'in yusyuvarlak suratı, şaşkınlıktan kırmızıdan mora dönüşmüş, sonra yeniden kıpkırmızı olmuştu.

"Ne dediniz?" diye kükredi. Roger onun kamçıyı fırlatıp atarak sağ elini beline götürdüğünü ve kenarından tabancasının kabzasının göründüğü fişekliğine davrandığını gördü. Bu öfke krizi sırasında subayın kendisine ateş edebileceğini bir anda anlamıştı. Hızla tepki göstererek silahını çekmesine fırsat vermeden adamı ensesinden yakaladığı gibi indirdiği bir darbeyle daha yeni kavradığı tabancayı elinden aldı. Teğmen Francqui, kendisini boynundan sımsıkı yakalamış olan o parmaklardan kurtulmaya çabalıyordu. Gözleri tıpkı bir kurbağa gibi yuvalarından dışarı uğramıştı.

Ceza sahnesini sigara içerek seyretmekte olan o sekiz Asayiş Gücü askeri yerlerinden kımıldamamıştı; ama Roger, olan bitenden şaşkına dönmüş bir halde ellerini tüfeklerine attıklarını ve harekete geçmek için amirlerinden emir beklediklerini tahmin edebiliyordu.

"Benim adım Roger Casement, SGK için çalışıyorum ve siz beni çok iyi tanıyorsunuz, Teğmen Francqui, çünkü Matadi'de bir kere poker oynamıştık," dedi ve adamı bıraktıktan sonra yere eğilip tabancayı alarak nazik bir hareketle geri verdi. "Bu genci kamçılama biçiminiz, işlediği kusur ne olursa olsun, suçtur. Asayiş Gücü' nün bir subayı olarak bunu siz benden iyi biliyorsunuz, çünkü hiç kuşku yok Bağımsız Kongo Devletinin yasalarını tanıyorsunuzdur. Bu çocuk kırbaç darbeleri yüzünden ölecek olursa, bu ağır suçtan dolayı vicdan azabı çekersiniz."

"Kongo'ya gelirken önlemimi alarak vicdanımı ülkemde bıraktım," dedi subay. Bu kez yüzünde alaycı bir ifade vardı, Casement'in bir soytarı mı yoksa bir deli mi olduğunu merak eder gibiydi. O isteri nöbeti yatışmıştı. "Neyse ki hızlı davrandınız, yoksa size kurşunu yapıştırmama ramak kalmıştı. Bir İngiliz'i öldürmekle başımı büyük bir diplomatik derde sokacaktım. Her ne olursa olsun, demin yaptığınız gibi Asayiş Gücü'ndeki

meslektaşlarımın işine karışmamanızı tavsiye ederim. Aksi insanlardır, işler sizin için benimle olduğundan daha kötüye gidebilir."

Öfkesi geçmişti, bu kez canı sıkılmış gibi görünüyordu. Homurdanarak onun buraya geleceğini herhalde birisinin bu insanlara haber vermiş olduğunu söyledi. Şimdi Matadi'ye elleri boş dönecekti. Casement kendi adamlarına çocuğun iplerini çözmeleri emrini verip onu bir hamağa yatırarak iki sırığın arasında asılı olarak Boma'ya doğru yola çıktığında hiç sesini çıkarmadı. İki gün sonra oraya vardıklarında, yaralarına ve kan kaybetmiş olmasına rağmen çocuk hâlâ hayattaydı. Roger onu sağlık istasyonuna bıraktı. Doğruca mahkemeye giderek Teğmen Francqui aleyhine görevini kötüye kullanmaktan şikâyette bulundu. Daha sonraki haftalarda onu iki kez ifade vermeye çağırmışlar, hâkimin uzun uzadıya yaptığı aptalca soruşturmalar sonunda o subaya bir uyarı cezası bile verilmeyeceğini, şikâyetinin dosyaya kaldırılacağını anlamıştı.

En sonunda hâkim, delil yetersizliğinden ve olayın kurbanı olan kişi işbirliğine yanaşmadığından davayı hükme bağlayarak şikâyet dosyasını kapattığında, Roger Casement, Sanford Keşif Grubu'ndan istifa etmiş, yeniden Henry Morton Stanley'in emirleri altında -bu kez yöredeki Kikongolar ona "taş kinci" anlamında "Bula Matadi" adını takmışlardı-, kervan yoluna paralel olarak Boma ve Matadi'den Leopoldville-Stanley Göleti'ne kadar inşa edilmesine başlanmış olan demiryolu inşaatında çalışıyordu. Kötü muamele görmüş olan o çocuk Roger'ın yanında çalışmaya başlamıştı, o zamandan beri de onun hizmetkârı-, yardımcısı ve Afrika'daki yolculuklarında yol arkadaşı olarak çalışıyordu. Adının ne olduğunu hiçbir zaman söyleyemediği için de Casement ona Charlie adını vermişti. On altı yıldan beri yanındaydı.

Roger Casement'in Sanford Keşif Grubu'ndan ayrılması şirket müdürlerinden biriyle aralarında geçen bir olaya dayanıyordu. Buna hiç de üzülmemişti çünkü muazzam bir fiziksel güç gerektiriyor olsa da, demiryolu inşaatında Stanley'in yanında çalışmak, Afrika'ya geldiği zamanki hayallerini ona yeniden kazandırmıştı. Ormanı açıp demiryolu traverslerini ve raylarını döşemek için dağları dinamitlemek, hayalini kurduğu en birinci işti. Güneşin altında kavrularak ya da sağanak altında sırılsıklam kalarak işçileri ve bıçakla yol açanları yönetmekle, "Zanzibarlılar'a emirler vermekle, ekiplerin işlerini iyi yapmalarına göz kulak olmakla, traverslerin konacağı zemini bastırıp düzlettikten sonra güçlendirmekle ve birbirinin içine geçmiş dallan temizlemekle uğraşarak

açık havada geçirdiği bütün o saatler, dikkatini tek bir noktaya odakladığı ve Avrupalılara da Afrikalılara da, yani sömürgecilere de sömürülenlere de aynı derecede yararlı olacak bir iş yaptığı duygusu içinde olduğu saatlerdi. Herbert Ward günün birinde ona şöyle demişti: "Seni tanıdığımda yalnızca bir maceraperest olduğunu sanmıştım. Şimdi artık biliyorum ki sen, mistik bir adamsın."

Demiryolu inşaatı için taşıyıcı ve bıçakla yol açıcı işçilerin pazarlığını yapmak üzere dağlardan inip köylere gitmek Roger'ın pek o kadar hoşuna gitmiyordu. Bağımsız Kongo Devleti büyüdükçe, işgücü eksikliği bir numaralı sorun haline gelmişti. Kabile reisleri, o "sözleşmeler"i imzalamış olmalarına karşın, bunun ne demek olduğunu artık anladıklarından, köy sakinlerinin yol açmak, istasyonları ve ambarlan inşa etmek ya da kauçuk toplamak üzere ayrılmalarına izin vermekte isteksiz davranıyorlardı. Roger, Sanford Keşif Grubunda çalışırken, onların bu direncini kırmak için, hiçbir yasal zorunluluk olmadığı halde, şirketin işçilere genellikle para değil de malla olsa da, küçük bir ücret ödemesini sağlamıştı. Sonra öteki şirketler de aynı şeyi yapmaya başlamışlardı. Ama böyle bile işçi bulmak kolay değildi. Kabile reisleri, tarlalara bakmak ve karınlarını doyurdukları avcılık ve balıkçılıkla uğraşmak için elzem olan adamlarını bırakamayacaklarını ileri sürüyorlardı. İşçi toplayanların yakınlarda olduğunu görünce, çalışacak yaştaki erkekler çoğu zaman çalılıkların arasına saklanıyorlardı. İşte bunun üzerine ceza niteliğindeki seferler, zorunlu adam toplamalar ve kocaların kaçmamalarını sağlayabilmek için kadınları maisons d'otages (rehine evi) denilen yerlere kapatma uygulamaları başlatılmıştı.

Stanley'in keşif gezisinde olsun, Henry Shelton Sanford'unkinde olsun, Roger pek çok kez yerlilerin kendilerine teslim edilmesi için kabilelerle pazarlık etmekle görevlendirilmişti. Yabancı dillere yatkınlığı sayesinde, her zaman tercümanların yardımıyla da olsa, meramını Kikongo ve Lingala dillerinde -daha sonraları da Sahili dilinde- anlatabiliyordu. Kendi dillerini çat pat konuşmasını duyunca yerlilerin güvensizliği azalıyordu. Onlara götürdüğü giyim eşyaları, bıçaklar ve daha başka ev gereçlerinden başka, pek hoşlarına giden cam boncuklar türünden armağanların yanı sıra, onun o yumuşak tavırları, sabırlı hali, saygılı davranışları diyalogları kolaylaştırıyordu. Çoğu zaman kamp yerine yanında yeşilliğin temizlenmesi ve taşıyıcılık işlerinde çalışacak bir avuç insanla geri dönüyordu. "Zenci dostu" diye nam salmıştı, iş arkadaşlarının bazılarının

acıyarak baktıkları bir durumken, kimilerinin, özellikle de Asayiş Gücü'nden bazı subayların hor gördüğü bir şeydi bu.

Kabilelere yaptığı bu ziyaretler Roger'ın içinde yıllar geçtikçe artacak bir huzursuzluk yaratıyordu. Önceleri bunu isteyerek yapıyordu, çünkü yüzyılların gerisine takılıp kalmışa benzeyen bu halkların âdetleri, dilleri, giyim kuşamları, alışkanlıkları, yemekleri, danslarıyla şarkıları ve ibadetleri hakkında bir şeyler öğrenme merakını tatmin ediyordu; bu insanların içinde var olan o sağlıklı, dürüst ve ilkel masumiyet, bazı kabilelerde ikiz çocukların kurban edilmesi ya da kabile reisleriyle birlikte gömülmek üzere -hemen her zaman kölelerden oluşan-belli sayıda hizmetkârın öldürülmesi, öteki toplulukların korktukları ve nefret ettikleri bazı gruplar arasında da yamyamlığın uygulanması gibi acımasız âdetlere karışıyordu. Roger o pazarlıklardan içinde tanımlayamadığı bir huzursuzlukla, ne kadar zorlarsa zorlasın kendisini asla tam olarak anlayamayacak olan başka zamanlardan kalma bu adamlarla oyunu dürüstçe oynamadığı gibi bir duyguyla, bu yüzden de o anlaşmaların istismarcı yanlarını hafifletmek için aldığı bütün önlemlere rağmen kendi inançlarına, ahlak kurallarına ve Tanrı için kullandığı tabirle o "ilk başlangıç'a aykırı davranmış olmanın verdiği vicdan azabıyla ayrılıyordu.

Bu yüzden de 1888'in Aralık ayında, Stanley'in demiryolu inşaatında bir yılını tamamlamadan istifa ederek, Ngombe Lutete'de misyonerlik yapan Bentley çiftinin yönetimindeki Vaftizci misyonunda çalışmaya gitti. Bu kararı, Matadi'de yerleşimcilerin mahallesindeki evlerden birinde, oraya yolu üstünde geçerken uğramış olan bir kişiyle yaptığı, akşam alacakaranlıkta başlayıp günün ilk ışıklarıyla sona eren bir sohbetin ardından ani olarak almıştı. Theodore Horte, İngiliz Donanmasının eski bir subayıydı. Kongo'da Vaftizci bir misyoner olmak için İngiliz Donanması'nı bırakmıştı. Doktor David Livingstone Afrika kıtasını keşfe ve orada İncil'i öğretmeye çıktığından beri Vaftizciler oradaydılar. Palabala'da, Banza Manteke'de, Ngombe Lutete'de misyonlar açmışlar, Stanley Göleti yakınlarındaki Arlhington'da da yeni bir misyonun açılışını daha yeni yapmışlardı. Bu misyonları ziyaret etmekte olan Theodore Horte, vaktini birinden ötekine yolculuk ederek rahiplere yardım etmekle ve yeni merkezlerin nasıl açılabileceğine bakmakla geçiriyordu. Yaptıkları o söyleşi, Roger Casement'ta ömrünün geri kalanı boyunca hatırlayacağı, 1902 yılının ortalarında üçüncü sıtma hastalığının nekahet döneminde olduğu o günlerde de tüm ayrıntılarıyla yâd ettiği bir izlenim bırakmıştı.

Theodore Horte'u dinleyen hiç kimse, onun meslekten subay olduğunu ve bir denizci olarak İngiliz Donanması'nın önemli askerî harekâtlarına katıldığını aklının ucundan bile geçirmezdi. Ne geçmişinden söz ediyordu ne de özel hayatından. Hali tavrı terbiyeli, kibar görünümlü bir adamdı. Mat adi'de, ırmağın sularına yansıyan yıldızlarla donanmış, ne yağmur ne de bulutların olduğu bir gökyüzünün altında, saçlarını uçuran sıcak bir rüzgârın hışırtısının ara sıra duyulduğu o sakin gecede, Casement'la Horte, yan yana asılı iki hamağa uzanmış olarak yemekten sonra sohbete başlamışlar, Roger ilk başta bunun akşam yemeğinin üstüne ancak uykuları gelene kadar sürerek unutulup gidecek olan o alışıldık söyleşilerden biri olacağını sanmıştı. Ancak, sohbet başladıktan kısa bir süre sonra, kalbinin alışıldıktan çok daha fazla çarpmasına neden olan bir şey oldu. Rahip Horte'un sesindeki yumuşaklık ve sıcaklığın kendisine ninni gibi geldiğini hissetmiş, iş arkadaşlarıyla, hele hele amirleriyle -belki bir defa Herbert Ward'in dışında hiç kimseyle- asla paylaşmadığı konularda konuşma arzusuna kapılmıştı. Sanki uğursuz şeyler söz konusuymuş gibi gizlediği kaygılar, üzüntüler, kuşkulardı bunlar. Bütün bu olanların bir anlamı var mıydı? Avrupa'nın bu Afrika serüveni söylendiği, yazıldığı, sanıldığı gibi bir şey miydi? Serbest ticaret ve İncil Öğretisi aracılığıyla buraya uygarlığı, kalkınmayı, modernleşmeyi mi getiriyordu? Asayiş Gücü'nün yerli halkı cezalandırmak için çıktığı seferlerde, ellerine geçen her şeyi talan eden o hayvanların buraya uygarlık getirdiği söylenebilir miydi? O sömürgecilerin -tüccarların, askerlerin, görevlilerin, serüvencilerin- arasında acaba kaç tanesi yerlilere karşı azıcık olsun saygı duyuyor, onları kardeş olarak ya da en azından insan olarak görüyordu? Yüzde beşi mi? Her yüz kişiden biri mi? Doğrusu şuydu ki, burada geçirdiği bütün o yıllar boyunca, zencilere en küçük bir pişmanlık duymadan aldatılabilecek, sömürülebilecek, kırbaçlanabilecek, hatta öldürülebilecek ruhsuz hayvanlar gibi davranmayan Avrupalıların sayısının iki elin parmaklarını geçmediğini görmüştü.

Theodore Korte, genç Casement'ın böyle acıyla içini dökmesini hiç sesini çıkarmadan dinledi. Konuştuğundaysa onun ağzından duyduklarına şaşırmışa benzemiyordu. Tam tersine, kendisinin de yıllardan beri korkunç kuşkular içinde olduğunu kabullendi. Yine de, şu "uygarlık" denilen şey, en azından kuramsal olarak doğruydu. Yerlilerin hayat koşullan korkunç değil miydi? Hijyen düzeyleri, boş inançları, en temel sağlık kavramları konusundaki bilgisizlikleri onların sapır sapır dökülmelerine neden olmuyor muydu? Yalnızca hayatta kalma çabaları bile trajik değil miydi? İlkellikten

çıkmaları için, bazı barbarca alışkanlıkların, sözgelimi pek çok toplulukta çocukların ve hastaların kurban edilmesi âdetinin, birbirlerini öldürdükleri savaşların, köleliğin ve bazı yerlerde hâlâ uygulanan yamyamlığın yok edilmesi yolunda Avrupa'nın onlara verebileceği çok şey vardı. Dahası, gerçek Tanrı'yı tanımaları, tapındıkları ilahların yerine Hıristiyanların Tanrısını, merhamet, sevgi ve adalet getiren Tanrı'yı koymaları onlar için iyi olmaz mıydı? Buraya pek çok kötü insanın, belki de Avrupa'nın en kötülerinin aktığı doğruydu. Bunun bir çaresi yok muydu? Yaşlı Kıta'dan iyi şeylerin de gelmesi zorunluydu. Ruhları kirlenmiş tacirlerin açgözlülüğü değil, bilim, hukuk, eğitim, insanoğlunun içinde doğuştan var olan haklar, Hıristiyan ahlakı gelmeliydi. Geri adım atmak için artık çok geç değil miydi? Sömürgeleştirmenin iyi mi kötü mü olduğunu sormakta ya da kendi kaderlerine terk edilmiş olsalardı, yanlarında Avrupalılar olmadan Kongolular daha mı iyi olurlardı diye merak etmekte yarar yoktu. Geriye dönüşün olmadığı durumlarda, acaba hiç yapılmasaydı daha mı iyi olurdu diye sorarak vakit kaybetmeye değmezdi. İşleri yoluna sokmaya çalışmak daha iyiydi. Yolunda gitmeyen şeyi düzeltmek her zaman mümkündü. Zaten İsa'nın öğrettiği en güzel şey de bu değil miydi?

Gün ışıdığında Roger Casement, hiçbir zaman pek dindar bir kişi olmayan kendisi gibi laik birinin, Vaftizci Kilise'nin Aşağı ve Orta Kongo yöresinde kurduğu misyonlardan birinde çalışmasının mümkün olup olmadığını sorunca, Theodore Horte hafifçe güldü.

"Bu da Tanrı'nın işi olsa gerek," dedi heyecanla. "Ngombe Lutete misyonundaki Bentley çiftinin muhasebe işlerine el atabilecek laik bir yardımcıya ihtiyaçları var. Siz de şimdi bana bunu soruyorsunuz. Bu, basit bir rastlantının ötesinde bir şey olmasın? Tanrı'nın her zaman orada olduğunu ve asla umutsuzluğa kapılmamamız gerektiğini hatırlatmak için bize kurduğu tuzaklardan biri olmasın?"

Roger'ın 1889 yılının Ocak ayından Mart'a kadar Ngombe Lutete misyonunda yaptığı iş, kısa süreli olmasına karşın son derece yoğundu ve bir süreden beri içinde bulunduğu belirsizlikten çıkmasına olanak vermişti. Ayda yalnızca on sterlin kazanıyordu ve bununla geçimini sağlamak zorundaydı; ama Mr. William Holman Bentley'le eşinin sabahtan akşama kadar ne büyük bir heves ve inançla çalıştıklarını gördükçe, ibadet yeri olmasının yanı sıra aynı zamanda dispanser, aşı merkezi, okul, alışveriş dükkânı, eğlence, danışma ve toplantı yeri de olan bu misyonda onların yanında hayatı paylaştıkça, bu sömürgecilik serüveni ona eskisi kadar

acımasız değil, daha akla yatkın, hatta daha uygarlaştırıcı görünüyordu. Bu çiftin çevresinde Reform Kilisesi'ne katılmış Afrikalı küçük bir cemaatin nasıl oluştuğunu, gerek giyim kuşamlarıyla, gerek pazar ayinleri için her gün prova yaptıkları koro şarkılarıyla, ayrıca okuma yazma ve Hıristiyan öğretisi dersleriyle kabile yaşantısını gitgide geride bırakıp modern bir Hıristiyan yaşamına başladıklarını görmek de bu duyguyu beslemişti.

Yaptığı iş, misyonun gelir gider defterlerini tutmakla sınırlı değildi yalnızca. Bu iş, vaktinin pek azını alıyordu. Kuru yapraklan toplayıp misyonun çevresinde küçük bir açıklıktaki otları yolmaktan - ellerinden alınan açıklığı yeniden ele geçirmeye çabalayan yeşilliklere karşı verilen günlük bir mücadeleydi bu- avludaki kümes hayvanlarını teker teker yemeye koyulmuş bir leoparı avlamaya çıkmaya varana kadar her işi yapıyordu. Karayolundan ya da küçük bir tekneyle ırmak yolundan yapılan taşımacılıkla uğraşıyor, hastalan, alet edevatı, işçileri getirip götürüyor, civardaki yerlilerin mal alıp satabildikleri misyon dükkânının işlemesine göz kulak oluyordu. Yerliler özellikle değiş tokuş yapıyorlardı, ama Belçika franklarıyla İngiliz sterlinleri de ortalıkta dolaşıyordu. Karıkoca Bentleyler, onun ticaret konusundaki beceriksizliğini ve doğuştan gelen savurganlığını alaya alıyorlardı, çünkü Roger'a her şeyin fiyatı yüksek görünüyor, misyonun kıt bütçesini denkleştirmesine fırsat veren küçücük bir kâr payından onu mahrum bıraksa da fıyatları indirmeyi istiyordu.

Bentleylere karşı duymaya başladığı sevgiye ve onların yanında yaptığı işin vicdanını rahat ettiriyor olmasına rağmen, Roger, Ngombe Lutete misyonundaki işinin geçici olduğunu ta başından beri biliyordu. Bu, onurlu ve hayırlı bir işti, ama Theodore Horte'a ve Bentleylere şevk veren, kendisininse, İncil'in yorumlandığı okuma saatlerine, doktrin derslerine ve pazar ayinlerine katılarak jestler ve hareketlerle öykündüğü halde aslında yoksun olduğu o imanla yapıldığı zaman bir anlam ifade ediyordu yalnızca. Kendisi ne bir tanrıtanımazdı ne de bir bilinemezci, daha belirsiz bir şeydi onunki, Tanrı'nın -ilk başlangıcın- varlığını inkâr etmeyen, ama bir kilisenin bağrında, başka müminlerle dayanışma ve kardeşlik duyguları içinde, ortak bir duygunun bir parçası olarak kendini rahat hissedemeyen, dine karşı kayıtsız biriydi o. Mat adi’deki o uzun söyleşide bunu Theodore Horte'a açıklamaya çalışmış, kendini beceriksiz ve aklı karışmış gibi hissetmişti. Eski denizci onu teselli etti: "Sizi çok iyi anlıyorum, Roger. Tanrı'nın kendi yöntemleri vardır. Bizleri kaygılandırır, huzursuz eder, aramaya iter. Günün

birinde her şey aydınlanır ve işte oradadır O. Size de öyle olacaktır, göreceksiniz."

En azından o üç ay boyunca öyle bir şey olmamıştı. Şimdiyse, o olaydan on üç yıl sonra, 1902 yılına geldiğinde, din konusunda belirsizliği sürüyordu. Ateşi düşmüştü, çok zayıflamıştı; zayıf düştüğü için arada bir başı dönüyor olsa da, Boma'da Konsolos olarak görevlerine yeniden başlamıştı. Genel Vali'yi ve öteki yetkilileri ziyarete gitmiş, satranç ve briç partilerine geri dönmüştü. Yağmur mevsimi doruk noktasındaydı ve aylar sürecekti.

1889'un Mart ayı sonlarında, Rahip William Olman Bent ley’le sözleşmesi sona erince, beş yıllık bir yokluğun ardından ilk kez olarak İngiltere'ye geri döndü.

"Buraya gelmek, ömrümde yaptığım işlerin en zoru oldu/' dedi Âlice onu selamlamak yerine, bir yandan elini uzatarak. "Hiç başaramayacağım sandım. Ama neyse, işte buradayım."

Alice Stopford Green, soğuk, mantıklı, duygusallıktan uzak bir kişi görünümünü elden bırakmamıştı, ama Roger iliklerine kadar duygulandığını bilecek kadar iyi tanıyordu onu. Sesinde belli etmemeyi başaramadığı çok hafif bir titreme olduğunu, kendisini kaygılandıran bir şey karşısında hep olduğu gibi burnunun hızla seğirdiğini sezinliyordu. Artık yetmişine merdiven dayamıştı, ama genç görünümünü hâlâ koruyordu. Kırışıklar çilli yüzündeki körpeliği de, çelik rengi berrak gözlerindeki ışıltıyı da silememişti. O gözlerin içinde her zaman bir zekâ parıltısı ışıldardı. O alışıldık ağırbaşlı zarafetiyle açık renkli bir elbise, hafif bir bluz, uzun topuklu botlar giymişti.

"Ne kadar sevindim, sevgili Alice, ne kadar sevindim," diye tekrarladı Roger Casement, onun ellerini tutarak. "Seni bir daha göremeyeceğimi sanıyordum."

"Sana birkaç kitap, biraz şeker, birkaç da giyecek getirmiştim, ama girerken infaz memurları hepsini elimden aldılar," dedi çaresizlik ifadesiyle. "Üzgünüm. Sen iyi misin?"

"Evet, evet," dedi Roger, kaygıyla. "Bütün bu süre içinde benim için o kadar çok şey yaptın ki. Halâ bir haber yok mu?"

"Kabine perşembe günü toplanıyor," dedi Alice. "İyi bir kaynaktan öğrendiğime göre bu konu gündemin en başındaymış. Mümkün olan her şeyi, hatta mümkün olmayanları bile yapıyoruz, Roger. Dilekçede elliye yakın imza var, hepsi de önemli insanlar. Bilim adamları, sanatçılar,

yazarlar, politikacılar. John Devoy, Amerikan Başkanı'nın telgrafının İngiliz hükümetine her an gelmesi gerektiğine dair güvence veriyor bize. Bütün dostlar, basındaki bu aşağılık kampanyayı susturmak, yani engellemek için harekete geçmiş durumda. Haberin var, değil mi?"

"Şöyle böyle," dedi Casement, hoşnutsuz bir ifadeyle. "Buraya dışarıdan haber gelmiyor, gardiyanlar da benimle konuşmamak için emir almışlar. Bir tek Sheriff konuşuyor benimle, o da hakaret etmek için. Hâlâ bir olasılık olduğuna inanıyor musun, Alice?"

"Elbette inanıyorum," diye hararetle doğruladı Alice, ama Casement bunun merhamet dolu bir yalan olduğunu düşündü. "Bütün dostlarım kabinenin buna oybirliğiyle karar vermesi gerektiğini söylüyorlar. İnfazın aleyhinde tek bir bakan bile olsa kurtulurmuşsun. Anlaşıldığı kadarıyla Dışişleri'ndeki eski şefin Sir Edward Grey aleyhteymiş. Umudunu kaybetme, Roger."

Pentonville Hapishanesi SherifPi, bu kez görüşme odasında değildi. Yalnızca çekingen tavırlı gencecik bir muhafız onlara sırtını dönmüş, Rogerla tarihçi hanımın konuşmalarıyla ilgilenmiyormuş gibi yaparak kapının çatlağından koridora bakıyordu. "Pentonville Hapishanesi'ndeki bütün gardiyanlar bu kadar düşünceli olsalardı, buradaki hayat çok daha çekilir olurdu," diye düşündü Roger. Dublin'de olan bitenler hakkında Alice'e henüz hiçbir şey sormadığı geldi aklına.

"Paskalya Ayaklanması olduğunda Scotland Yard'ın senin Grosvenor Yolu'ndaki evinde arama yaptığını öğrendim” dedi. "Zavallı Alice. Seni çok mu üzdüler?"

"Pek o kadar değil, Roger. Bir sürü evrak alıp götürdüler. Kişisel mektuplar, el yazıları. Umarım onları bana geri verirler, işlerine yarayacağını sanmıyorum," diye esefle içini çekti. "İrlanda'dakilerin çektikleriyle kıyaslanırsa, benimki hiçbir şey değil."

Acaba o sert bastırma harekâtı devam edecek miydi? Roger, bütün o trajik hafta boyunca gerçekleşen kurşuna dizmeleri, ölümleri, olan bitenleri düşünmemek için kendini zorluyordu. Ama Alice, onun gözlerindeki her şeyi öğrenme merakını okumuş olmalıydı.

"Galiba idamlar durmuş," diye mırıldandı, muhafızın sırtına çabucak bir göz atarak. "Bin beş yüz kadar tutuklu olduğunu hesaplıyoruz. Çoğunu buraya getirmişler, onları bütün İngiltere'deki hapishanelere dağıtmışlar. Aralarında seksen kadar kadın olduğunu öğrendik. Bir sürü dernek bize

yardım ediyor. Pek çok İngiliz avukat davalarımıza para almadan bakmayı önerdi."

Roger'ın kafasında bir sürü soru birikmişti. Ölenlerin, yaralıların, tutukluların arasında kaç tane dostu vardı acaba? Ama kendini tuttu. Hiçbir şey yapamayacağı, acısını artırmaktan başka bir işe yaramayacak şeyleri ne diye öğrenecekti ki?

"Biliyor musun, Alice? Cezamda indirime gitmelerini o kadar istememin bir nedeni de, bunu yapmazlarsa İrlanda dilini öğrenmeden ölecek olmam. Eğer cezamı indirirlerse, kendimi bütün gücümle bu işe vereceğim, sana söz veriyorum, günün birinde bu aynı görüşme odasında Gaelce konuşacağız seninle."

Ancak yarım yamalak becerebildiği hafif bir gülümsemeyle başını salladı Alice.

"Gaelce zor bir dildir," dedi, avucunun içiyle Roger'ın koluna hafif hafif vurarak. "Öğrenmek için çok zaman ve sabır gerekir. Senin çok çalkantılı bir hayatın olmuş, canım. Ama üzülme, İrlanda için senin yaptıklarını pek az İrlandalı yapmıştır."

"Senin sayende, sevgili Alice. Sana öyle çok şey borçluyum ki. Dostluğun, konukseverliğin, zekân, kültürün. Grosvenor Yolu'nda onca sıra dışı insanla öylesine hoş bir atmosfer içinde yapılan o salı gecesi toplantıları. Bunlar hayatımın en güzel anıları. Bunu sana şimdi söyleyebilir ve teşekkür edebilirim, sevgili dostum. İrlanda' nın geçmişini ve kültürünü sevmeyi sen öğrettin bana. Hayatımı son derece zenginleştiren cömert bir öğretmendin sen."

Her zaman hissedip de utancından söyleyemediği şeyleri söylüyordu. Tarihçi ve yazar Alice Stopford Green'i tanıdığından beri hayranlıkla takdir ediyor ve seviyordu; onun İrlanda'nın tarihsel geçmişi, efsaneleriyle mitleri ve Kelt dili üzerine yazdığı kitaplarla yaptığı araştırmalar, Casement'ın, kimi zaman kendi milliyetçi arkadaşlarının bile alaya almalarına neden olacak kadar içten gelerek övündüğü o "Kelt gururu'nu kazanmasına başka her şeyden fazla neden olmuştu. Alice'i on bir ya da on iki yıl kadar önce, Edmund D. Morel'le birlikte kurduğu Congo Reform Association (Kongo Islah Derneği) için ondan yardım istediğinde tanımıştı. Daha yeni dost olan bu ikisinin II. Leopold'e ve onun Makyavelist bir yaratısı olan Bağımsız Kongo Devleti'ne karşı açtıkları açık savaş daha yeni başlamıştı. Alice Stopford Green'in Kongo'da işlenmekte olan korkunç suçlan ihbar kampanyasına kendini büyük bir hevesle vermesi, dostu olan pek çok

yazarın ve politikacının ona katılmasında belirleyici bir rol oynamıştı. Alice, Roger'ın akıl hocası ve entelektüel yol göstericisi olmuş, Roger Londra'da bulunduğu zamanlarda her hafta yazarın evindeki toplantılara katılmıştı. Bu gece toplantılarına, genelde kendisi gibi emperyalizmi ve sömürgeciliği eleştiren ve İrlanda için Home Rule, yani Özerklik Rejimi yanlısı olan profesörler, gazeteciler, şairler, müzisyenler ve politikacılar, hatta Eire[5] için tam bağımsızlık isteyen radikal milliyetçiler gidiyorlardı. Grosvenor Yolundaki evin, Alice'in müteveffa kocası tarihçi John Richard Green'in kütüphanesini olduğu gibi muhafaza ettiği, kitaplarla tıka basa dolu zarif salonlarında, Roger, W.B. Yeats'i, Sir Arthur Conan Doyle'u, Bernard Shaw'u, G.K. Chesterton'u, John Galsworthy'yi, Robert Cunninghame Graham'ı ve o zamanlar rağbet gören daha pek çok başka yazarı tanımıştı.

"Dün Gee'ye sormak üzere olduğum, ama cesaret edemediğim bir sorum var," dedi Roger. "Dilekçeyi Conrad imzaladı mı? Onun adını ne avukatım andı ne de Gee."

Alice olumsuz anlamda başını salladı.

"Ben kendim ona yazarak imzasını istedim," diye ekledi, hoşnutsuz bir ifadeyle. "Gösterdiği gerekçeler belirsizdi. Zaten siyasi konularda hep kaypak olmuştur. Belki de asimile olmuş bir İngiliz vatandaşı olarak kendini çok da güvende hissetmiyordun öte yandan bir Polonyalı olarak, Almanya'dan Rusya'dan nefret ettiği kadar nefret ediyor, çünkü onlar ülkesini yüzyıllar boyunca haritadan silmişlerdi. Her neyse, bilemiyorum. Biz senin dostların olarak hepimiz buna çok üzülüyoruz. İnsan büyük bir yazar, ama siyasi konularda pısırığın teki olabiliyor. Sen bunu herkesten iyi bilirsin, Roger."

Casement başını salladı. Soruyu sorduğuna pişman olmuştu. Bilmeseydi daha iyiydi. O imzanın yokluğu, ceza indirimi dilekçesini Edmund D. Morel'in de imzalamak istemediğini avukatı Gavan Duffy'den öğrendiği zamanki kadar içini kemirecekti artık. Dostu, kardeşi Bulldog! Kongo yerlileri uğruna girdikleri savaştaki bu can yoldaşı da, savaş zamanında vatanseverce sadakat gerekçesini ileri sürerek dilekçeyi imzalamayı kabul etmemişti.

"Conrad'in dilekçeyi imzalamamış olması işleri çok fazla değiştirmez," dedi tarihçi. "Onun Asquith hükümeti üzerinde siyasi nüfuzu sıfırdır."

"Hayır, elbette değiştirmez," diye kabullendi Roger.

Belki dilekçenin başarısı ya da başarısızlığı açısından bir önemi yoktu, ama kendisi için, yüreğinin derinliklerinde önemliydi. Hücresinde umutsuzluğa kapıldığı zamanlarda, kendisi de dahil olmak üzere onca insanın hayran olduğu, onun gibi prestij sahibi bir kişinin bu kritik zamanda kendisini desteklediğini, o imza aracılığıyla ona bir anlayış ve dostluk mesajı yolladığını hatırlamak, ona iyi gelebilirdi.

"Onu çok uzun zaman önce tanımıştın, öyle değil mi?" diye sordu Alice, sanki düşüncelerini okumuş gibi.

"Tam olarak yirmi altı yıl önce. 1890 Haziranı'nda Kongo'da tanımıştım," diye belirtti Roger. "Henüz yazar değildi. Ama yanlış hatırlamıyorsam bir roman yazmaya başladığını söylemişti. İlk yayımladığı Almayer'in Buda-lalığı'ydı hiç kuşkusuz. Adıma imzalanmış olarak bana yollamıştı. Bir yerlerde saklamışımdır. O zamanlar daha hiçbir şey bastırmamıştı. Denizciydi. O kuvvetli Polonya şivesi yüzünden İngilizcesi zar zor anlaşılıyordu."

"Hâlâ anlaşılmıyor," diye gülümsedi Alice. "Hâlâ o korkunç aksanıyla konuşuyor İngilizceyi. Sanki 'ağzında çakıl taşlan çiğnermiş gibi' der Bernard Shaw. Ama hoşumuza gitse de gitmese de harika yazıyor."

Roger'ın belleği, İngiliz ticaret filosunun o genç kaptanının, henüz başlamakta olan yaz mevsiminin o nemli sıcağı altında şakır şakır terleyerek, oraların yabancısı olan cildine karşı amansızca saldırıya geçen sivrisineklerin sokmalarından son derece rahatsız bir halde Matadi'ye geldiği 1890 Haziranı'ndaki o günün anısını getirmişti aklına. Saçları dökülüp alnı açılmış, kapkara sakallı, dik duruşlu, gözleri çukura kaçmış otuz yaşlarındaki bu adamın adı Konrad Korzeniowski'ydi ve Polonyalıydı, birkaç yıl önce İngiliz vatandaşlığını almıştı. Belçika Yukarı Kongo'yla Ticaret Anonim Şirketi'nin adamı olarak, Leopoldville-Kinshasa ile Kisangani'deki Stanley Şelaleleri arasında mal ve tüccarları getirip götüren o küçük vapurlardan birinin kaptanı olarak gelmişti. Burası vapur kaptanı olarak onun ilk görev yeriydi, bu da kafasını hayaller ve tasarılarla doldurmuştu. II. Leopold'ün, Afrika'yı uygarlaştırıp Kongoluları kölelikten, putperestlikten ve daha başka barbarlıklardan kurtarmaya azmetmiş büyük hümanist hükümdar olarak kendine bir imaj oluşturmakta kullandığı bütün o fanteziler ve mitlerle kafası dolu olarak gelmişti Kongo'ya. Asya ve Amerika denizlerinde uzun yıllar yolculuk etmiş biri olarak deneyimine, yabancı dillere yatkınlığına ve okumuşluğuna rağmen, bu Polonyalının Roger Casement'ı hemen cezbeden masum ve çocukça bir yanı vardı.

Birbirlerine yakınlık duymuşlardı, o kadar ki, tanıştıkları o aynı günden, Korzeniowski'nin Le Roi des Belges adlı gemisinin dümenine geçmesi gerektiği için Leopoldville-Kinshasa'ya giden kervan yolundan yanında otuz taşıyıcıyla birlikte yola çıktığı üç hafta sonrasına kadar sabah, öğle, akşam görüşmüşlerdi.

Matadi'nin çevresinde gezintiye çıkıyorlar, sömürgenin artık var olmayan, yıkıntıları bile kalmamış ilk ve geçici başkenti Vivi'ye ve, efsaneye göre Livingstone Şelalesi'nin ilk çağlayan ve çavlanlarıyla Şeytan Kazanı'nın, Portekizli Diego Cao'yu dört yüzyıl önce durdurduğu Mpozo îrmağı'nın denize açıldığı yere kadar gidiyorlar. Lufundi düzlüğüne gittiklerinde, Roger Casement bu genç Polonyalıya, kâşif Henry Morton Stanley'in kendine yaptığı, yıllar sonra bir yangında yok olan ilk konutunun yerini göstermişti. Ama her şeyin ötesinde, pek çok şey hakkında, özellikle de Konrad'ın daha yeni ayak bastığı, Roger'ınsa artık altı yıldır bulunduğu bu çiçeği burnunda Bağımsız Kongo Devleti'nde olup bitenler üzerine uzun uzun konuşmuşlardı. Dostluk kurmalarından birkaç gün sonra, bu Polonyalı denizci, çalışmaya geldiği bu yerle ilgili olarak kafasında getirdiğinden çok farklı bir fikir edinmişti. 28 Haziran 1890 Cumartesi sabahı, Kristal Dağlarına doğru erkenden yola çıkmadan önce, Roger'la vedalaşırken dediği gibi "ırzına geçilmiş olarak" ayrılıyordu oradan. Çakıl taşlarını hatırlatan o belirgin şivesiyle aynen böyle söylemişti: "Siz benim ırzıma geçtiniz, Casement. II. Leopold hakkında, Kongo Bağımsız Devleti hakkında bildiklerimin ırzına geçtiniz. Hatta hayat hakkındaki düşüncelerimin." Sonra da dramatik bir ifadeyle yinelemişti: "Irzıma geçtiniz."

Roger'ın Londra'ya yaptığı yolculuklar sırasında birkaç kez yeniden görüşmüşler, ara sıra birbirlerine mektuplar yazmışlardı. O ilk buluşmadan on üç yıl sonra, 1903'ün Haziran ayında ingiltere'de bulunan Casement, Joseph Conrad'dan (artık adı böyleydi ve saygın bir yazar olmuştu), Kent'teki Hythe'da bulunan küçük kır evi Pent Çiftliği'nde bir hafta sonu geçirmek üzere davet almıştı. Romancı, karısı ve oğluyla birlikte orada sade ve münzevi bir hayat sürüyordu. Roger'ın yazarın yanında geçirdiği o iki günle ilgili çok sıcak anıları vardı. Artık saçlarının arasında gümüşi teller görünüyordu, gür bir sakalı Vardı, şişmanlamış, kendini ifade ediş biçimine belli bir entelektüel azamet yerleşmişti. Ama Roger'a karşı son derece coşkulu davrandı. Roger, daha yeni okuduğu ve Kongo'da yaşanan o korkunç şeylerin olağanüstü bir betimlemesi olarak kendisini yürekten

duygulandırdığını ona da söylediği, Kongo'da geçen romanı Karanlığın Yüreği için onu kutladığında, Conrad iki eliyle onu tutarak sözünü kesti.

"O kitabın ortak yazarı olarak siz görünmelisiniz, Casement," dedi, omuzlarına hafif hafif vurarak. "Sizin yardımınız olmasaydı onu dünyada yazamazdım. Gözümdeki perdeyi kaldırdınız. Afrika'yla ve Bağımsız Kongo Devleti'yle ilgili olarak. Ayrıca insan denilen o vahşi hayvan konusunda."

Yemek üstüne baş başa oturduklarında -son derece mütevazı bir aileden gelen ölçülü bir kadın olan Bayan Conrad'la çocuğu dinlenmeye çekilmişlerdi-, küçük bir ikinci kadeh Porto şarabından sonra, Roger'a, Kongolu yerlilerin iyiliği için bütün o yaptıklarından dolayı "İngilizlerin Bartolomé de las Casas'ı"[6] diye anılmaya layık olduğunu söyledi. Roger böyle bir övgü karşısında kulaklarına kadar kıpkırmızı kesilmişti. Kendisi hakkında bu kadar iyi düşünceler besleyen, hem ona hem de Edmund D. Morel'e II. Leopold'e karşı açtıkları kampanyada o kadar yardım eden bir kişi, nasıl olur da yalnızca ölüm cezasının indirilmesini isteyen bir dilekçeyi imzalamaya yanaşmazdı? Bu imza onu hükümet karşısında ne gibi bir taahhüde sokabilirdi ki?

Londra'ya gittiği zamanlarda Conrad'la arada bir gerçekleşen daha başka karşılaşmalarını da hatırlıyordu. Bir keresinde Grosvenor Meydanı'ndaki kendi kulübü Wellington Club'da, Dışişleri'nden meslektaşlarıyla buluştuğunda da karşılaşmışlardı. Yazar, yanındakilerden ayrıldıktan sonra kendisiyle birlikte bir kadeh konyak içmek üzere kalmasında ısrar etmişti. Matadi'ye uğramasından altı ay sonra, Polonyalı denizci oralarda yeniden göründüğünde içinde bulunduğu feci durumu hatırlamışlardı. Roger Casement, ambarlar ve taşımacılıktan sorumlu olarak aynı yerde çalışmayı sürdürüyordu. Konrad Korzeniowski, Roger'ın daha altı ay önce tanımış olduğu, umutlarla dolu, coşkulu genç adamın gölgesi bile olamazdı. Sırtına yıllar binmişti sanki, sinirleri altüst olmuştu, parazitler yüzünden mide sorunları çekiyordu. Sürekli ishal olmaktan çok kilo kaybetmişti. Keyfi kaçmış ve kötümserleşmiş olarak, kendini gerçek hekimlerin ellerine emanet edebilmek için bir an Önce Londra'ya dönmekten başka bir şeyin hayalini kurmuyordu.

"Görüyorum ki cangıllar size merhametli davranmamış, Konrad. Telaşlanmayın. Malarya böyledir, ateş düşse bile geçmesi uzun sürer."

Roger'ın hem evi hem de ofisi olan o küçük evin terasında yemek üstüne sohbet ediyorlardı. Matadi'de o gece ne ay vardı ne de yıldızlar; ama

yağmur yağmıyor, sigara içerek ellerindeki kadehlerden küçük yudumlar alırlarken böceklerin vızıltısı onlara ninni gibi geliyordu.

"En kötü olanı ne cangıldı ne bu sağlıksız iklim ne de yaklaşık iki hafta boyunca beni yarı baygın bırakan hastalık ateşi," diye yakındı Polonyalı. "Beş gün üst üste kanlı sıçmama neden olan o korkunç dizanteri de değildi. En kötüsü, Casement, en kötüsü, bu lanet ülkede her gün yaşanan o korkunç şeylere tanık olmaktı. İnsan gözlerini nereye çevirse, o kara şeytanların da beyaz şeytanların da yaptıkları bütün o şeylerdi."

Konrad, şirkete ait olan ve kumanda etmesi gereken o küçük Le Roi des Belges gemisiyle Leopoldville- Kinshasa'dan Stanley Şelaleleri'ne kadar gidiş-dönüş bir yolculuk yapmıştı. Kisangani'ye doğru yaptığı bu yolculukta her şey kötü gitmişti. Kinshasa yakınlarındayken, deneyimsiz kürekçiler bir girdaba kapıldıklarından kanoları alabora olunca boğulmasına ramak kalmıştı. Malarya yüzünden, yerinden kalkacak hali olmadan, ateşler içinde yanarak küçük kamarasında yatağa serilip kalmıştı. Le Roi des Belges'in bir önceki kaptanının, köylerden birinin yerlileriyle girdiği bir tartışmada oklarla öldürüldüğünü de oradayken öğrenmişti. Belçika Yukarı Kongo'yla Ticaret Anonim Şirketi'nin, ücra bir yerleşim yerinde fildişi ve kauçuk toplamakta olan bir başka çalışanını gidip oradan aldığında, adam yolculuk sırasında bilinmedik bir hastalıktan ölmüştü. Ama Polonyalıyı çileden çıkaran şey, bu fiziksel talihsizlikler değildi.

"Ahlaki çöküntü, bu ülkedeki her şeyi istila eden o ruh çöküntüsü," diye tekrarladı, boğuk, kasvetli bir sesle, sanki ansızın uğursuz bir hayal görmüş gibi.

"Tanıştığımızda ben sizi hazırlamaya çalışmıştım," diye hatırlattı ona Casement. "Orada Yukarı Kongo'da karşılaşacağınız şeyler konusunda daha açıklayıcı olmadığım için üzgünüm."

Neydi onu bu kadar etkileyen? Yamyamlık gibi son derece ilkel âdetlerin bazı topluluklarda hâlâ geçerli olduğunu keşfetmek mi? Kabilelerde ve ticaret noktalarında birkaç frank karşılığında sahip değiştiren kölelerin hâlâ ortalıkta dolaşıyor olması mı? Sözde kurtarıcıların Kongoluları baskı ve köleliğin çok daha zalim biçimlerine maruz bıraktıkları mı? Yerlilerin kamçı darbeleriyle yarılmış sırtlarının görüntüsü mü kahretmişti onu? Ömründe ilk kez bir beyazın bir zenciyi, bütün bedenini yaralardan bir çapraz bulmacaya çevirene kadar kırbaçladığını görmek mi? Roger ondan ayrıntıları istememişti, ama hiç kuşku yok ki Le Roi des Belges'in kaptanı, bir an önce ingiltere'ye dönmek amacıyla üç

yıllık sözleşmesini iptal ederek istifa ettiğinde, korkunç şeylere tanık olmuş biriydi. Dahası, Stanley Şelaleleri'nden dönüşünde Leopoldville-Kinshasa'dayken, Belçika Yukarı Kongo'yla Ticaret Anonim Şirketinin "yelekli ve şapkalı barbar" dediği müdürüyle şiddetli bir tartışmaya-giriştiğini de anlatmıştı Roger'a. Kendisi İçin uygarlık anlamına gelen İngiltere'ye dönmek istiyordu artık.

"Karanlığın Yüreği'ni okudun mu?" diye sordu Roger, Alice'e. "İnsanoğlunun oradaki görüntüsü sence doğru mu?

"Herhalde değil," diye karşılık verdi tarihçi. "Kitap yeni çıktığında bir salı akşamı bunu çok tartıştık. O roman, Afrika'nın oraya giden uygar Avrupalıları birer barbara çevirdiğini anlatan ibretlik bir öykü. Senin Kongo Raporu'nsa daha çok bunun tersini göstermişti. En kötü barbarlıkları oraya götürenlerin biz Avrupalılar olduğunu. Üstelik sen bir vahşiye dönüşmeden Afrika'da yirmi yıl yaşadın. Dahası, sömürgeciliğin ve İmparatorluğun erdemlerine inanarak gittiğinden daha uygarlaşmış olarak geri döndün."

"Conrad, Kongo'da insanoğlunun ahlaki çöküntüsünün su yüzüne çıktığını söylerdi. Yani hem beyazların, hem zencilerinkinin. Karanlığın Yüreği pek çok kez uykularımı kaçırmıştır. Bence o kitap ne Kongo'yu ne gerçekleri ne de tarihi değil, cehennemi anlatıyor. Kongo, bazı Katoliklerin salt kötülük dedikleri o korkunç görüşü anlatmak için kullanmış bir bahane."

"Konuşmanızı kestiğim için kusura bakmayın," dedi muhafız, onlara doğru dönerek. "On beş dakika oldu, ziyaretler için izin verilen süre on dakika. Vedalaşmanız gerekiyor."

Roger Alice'e elini uzattı, ama onun şaşkın bakışları altında Alice kollarını açmıştı. Ona sımsıkı sarıldı. "Hayatını kurtarmak için her şeyi, ama her şeyi yapmayı sürdüreceğiz, Roger," diye fısıldadı kulağına. Roger ise, "Alice bu duygu gösterilerine girdiğine göre, af talebinin reddedileceğinden emin olsa gerek," diye düşündü.

Hücresine geri dönerken içini bir hüzün kaplamıştı. Alice Stopford Green'i bir daha görebilecek miydi acaba? Kendisi için neleri simgelemiyordu ki bu kadın! Kendisinin İrlanda'ya olan tutkusunu, tutkularının en sonuncusu, en yoğunu, en dirençlisi, kendisini tüketmiş, büyük bir olasılıkla da ölüme gönderecek olan o tutkuyu, bu tarih yazarı kadar kimse bedenleştiremezdi. "Hiç pişman değilim," diye tekrarladı kendi kendine. Onca yüzyıldır süren o baskı İrlanda'da öyle acılara, öyle haksızlıklara neden olmuştu ki, böyle soylu bir dava uğruna kendini feda

etmeye değerdi. Hiç kuşkusuz başarısızlığa uğramıştı. Mücadelesine Almanya'yı da ortak ederek, Kaiser'in ordusunun ve donanmasının İngiltere'ye karşı girişeceği bir saldırı harekâtını milliyetçi bir ayaklanmayla aynı zamana denk getirip Eire'nin kurtuluşunu hızlandırmak için titizlikle oluşturduğu plan, öngördüğü gibi yürümemişti. O isyanı durdurmayı da becerememişti. Ve işte şimdi Sean McDermott, Patrick Pearse, Éamonn Ceannt, Tom Clarke, Joseph Plunkett ve daha niceleri kurşuna dizilmişlerdi. Yüzlerce yoldaşı Tanrı bilir kaç yıl hapislerde çürüyeceklerdi. Berlin'deyken üzüntü içindeki Joseph Plunkett'in müthiş bir azimle söylediği gibi, en azından kendisi bir örnek oluşturacaktı. Kongo'da II. Leopold'e, Amazonlar'da Julio C. Arana' ya ve Putumayo kauçuk tüccarlarına karşı mücadele etmesini sağlamış olana benzer bir davaya kendini aşkla adayarak feda etmesi başkalarına örnek olacaktı. Kudretlilerin ve despotların zorbalıklarına karşı kimsesizlerin adalet uğruna girdikleri bir davaydı bu. Kendisini yozlaşmış bir hain ilan eden o kampanya geri kalan her şeyi silebilecek miydi? Aslında ne önemi vardı ki? Önemli olan orada, yukarıda verilen karardı, nihayet bir süreden beri kendisine merhamet göstermeye başlamış olan Tanrı'daydı son söz.

Daracık yatağına sırtüstü uzanıp gözlerini yumduğunda, Joseph Conrad geldi yine aklına. O eski denizci dilekçeyi imzalamış olsaydı, kendini daha mı iyi hissedecekti acaba? Belki evet, belki hayır. O gece, onun Kent' teki küçük evinde konuşurlarken, "Kongo'ya gitmeden önce ben zavallı bir hayvandan başka bir şey değildim," dediğinde, ne demek istemişti acaba? Tam olarak anlayamadığı halde o cümle kendisini etkilemişti. Ne anlama geliyordu? Belki de Orta ve Yukarı Kongo'daki o altı ay içinde bütün yaptıkları ve yapmadıkları, bütün gördükleri ve duydukları, insanın doğasıyla, işlenen o ilk günahla, kötülükle, Tarih'le ilgili olarak onun içinde daha da derin ve önemli kaygıların doğmasına neden olmuştu. Roger bunu çok iyi anlayabiliyordu. Eğer insan olmak demek, tamahkârlığın, açgözlülüğün, önyargıların ve acımasızlığın erişebileceği uç noktaları görüp tanımak anlamına geliyorsa, Kongo onu da insanlaştırmıştı. Ahlaki çöküntü buydu işte, evet: Hayvanlar arasında var olmayan, insanlara özgü bir şeydi. Kongo, bu gibi şeylerin hayatın bir parçası olduğunu göstermişti ona. Onun gözlerini açmıştı. O Polonyalı'ya yaptığı gibi, onun da "ırzına geçmişti". İşte o zaman, yirmi yaşında Afrika'ya gittiğinde henüz bakir olduğunu hatırladı. Bütün o kalabalık insan türünün içinde, basının

yalnızca kendisini, Pentonville Hapishanesi'ndeki Sheriff'in dediği gibi bir süprüntü olmakla suçlaması haksızlık değil miydi?

İçini kaplamakta olan moral bozukluğuna karşı koyabilmek için, bir başka çıplak bedeni kendisininkine bastırarak, bolca su ve sabunla küvetin içinde uzun uzadıya banyo yapmanın nasıl bir zevk olacağını hayal etmeye çalıştı.

Stanley'in inşa ettirdiği, kendisinin de gençliğinde çalışmış olduğu demiryoluyla 5 Haziran 1903'te Matadi'den yola çıkmıştı. Leopoldville'e kadar süren iki günlük o ağır aksak yolculuk boyunca, delikanlılık çağında büyük bir beceriyle yaptığı bir spor, saplantı halinde hiç aklından çıkmıyordu: Manyanga ile Stanley Göleti arasındaki kervan yolunun en büyük akarsuyu olan Nkissi'de yüzen ilk beyaz adam olmuştu. Bunu daha önce de Aşağı ve Orta Kongo'nun daha küçük ırmaklarında, Kwilo'da, Lukungu'da, Mpozo ve Lunzadi'de, tam anlamıyla bilinçsiz bir şekilde yapmıştı; oralarda da timsahlar vardı, hiçbir şey de olmamıştı. Ama Nkissi daha büyüktü ve çalkantılıydı, yaklaşık yüz metre enindeydi, büyük çavlanın yakınlığı nedeniyle girdaplarla doluydu. Yerliler bunun bir ihtiyatsızlık olacağını söyleyerek onu uyarmışlardı; sürüklenebilir, kayalara çarpabilirdi. Gerçekten de Roger daha birkaç kulaç atmıştı ki, birbirine karışan akıntılar tarafından bacaklarından çekilerek, bütün çabalamalarına ve enerjik kulaçlarına rağmen kendini kur-taramayarak suyun ortalarına doğru savrulduğunu hissetmişti. Artık gücü tükenmeye başladığında -epeyce su da yutmuştu-, kendini bir dalgaya bırakarak kıyıya yaklaşmayı başardı. Ne yapıp edip oradaki kayalara tutundu. Yamacı tırmandığında her yanı sıyrıklarla doluydu. Yüreği ağzından fırlayacaktı sanki.

Sonunda çıkabildiği bu yolculuk üç ay on gün sürmüştü. Roger, daha sonraları, o dönemin düşünce yapısını değiştirdiğini, Kongo'yla, Afrika'yla, insanoğluyla, sömürgecilikle, İrlanda'yla ve hayatla ilgili olarak, kendisini daha önce olduğundan çok daha aklı başında ve gerçekçi bir başka adama dönüştürdüğünü düşünecekti. Ancak o deneyim onu aynı zamanda mutsuzluğa daha yatkın bir insan haline de getirmişti. Ömrünün geri kalanında, cesaretini kaybettiği anlarda, Londra'daki bazı kiliselerin ve sanki bütün ömrünü II. Leopold'le Bağımsız Kongo Devleti'ni eleştirmeye adamış olan gazeteci Edmund D. Morel'in ortaya attıkları, kauçuk bölgelerindeki yerlilere karşı yapılan fesat suçlamalarının ne derecede doğru olduğunu anlamak için Orta ve Yukarı Kongo'ya o yolculuğu hiç yapmamış olmanın çok daha iyi olacağını söyleyip duracaktı kendi kendine.

Yolculuğun Matadi'yle Leopoldville arasındaki ilk bölümünde, manzaranın ıssızlığı karşısında, geceyi geçirdiği Tumba Köyü gibi Nsele ve Ndolo vadilerine serpiştirilmiş olan ve eskiden insan kaynayan köylerin yarı terk edilmiş olduklarını gördükçe şaşkına dönmüştü; buralarda hayaletleri andıran yaşlılar, tozun toprağın arasında ayaklarını sürüyorlar ya da çömelip ağaç gövdelerine dayanarak gözlerini yumup ölü gibi kıpırdamadan uyukluyorlardı.

Üç ay on günlük o süre boyunca, köylerin boşalıp insanların ortadan kaybolduğu, kendisinin on beş on altı yıl önce gelip de geceyi geçirdiği ya da alışveriş yaptığı köylerin ve yerleşim yerlerinin yok olduğu izlenimi, Kongo Irmağıyla kollarının kıyılarındaki bütün bölgelerde ya da kıyıdan içerilerde, misyonerlerin, görevlilerin, Asayiş Gücü subaylarıyla askerlerinin, ayrıca Lingala, Kikongo ve Swahili dillerinde ya da tercümanlar aracılığıyla kendi dillerinde sorguya çekebildiği yerlilerin ifadelerini aldığı her yerde, tıpkı bir karabasan gibi tekrarlanıp duruyordu. Nereye gitmişti bütün bu insanlar? Belleği onu yanıltmıyordu. Karınca gibi kaynayan insanlar, eskiden çevresini sarıp kendisini inceleyerek dokunan sürüyle çocuklar, kadınlar, bedenleri dövmeli, ön dişleri törpülenmiş, hayvan dişlerinden kolyeler takmış, kimi zaman mızraklı ve maskeli erkekler, daha dün gibi gözünün önündeydi. Bu kadar kısa bir süre içinde nasıl olur da buhar olurlardı? Kimi köyler yok olup gitmiş, kimilerinde nüfus yarıya, üçte bire, hatta onda bire inmişti. Bazı yerlerde kesin sayılar elde edebilmişti. Örneğin Roger'ın ilk kez 1884'te ziyaret ettiği kalabalık bir yerleşim yeri olan Lukolela'nın nüfusu 5.000 kişiyken, şimdi ancak 352'ydi. Bunların çoğu da yaşlılık ya da hastalıklardan berbat bir durumdaydı, öyle ki orayı denetledikten sonra Casement, hayatta kalanların yalnızca 82'sinin hâlâ çalışabilecek durumda olduğu sonucuna varmıştı. Lukolela sakinlerinden 4.000'den fazla kişi nasıl olur da buhar olup uçardı?

Hükümet temsilcilerinin, kauçuk toplama şirketleri çalışanlarının ve Asayiş Gücü subaylarının açıklamaları hep aynıydı: Yerliler, hastalıklara direnci olmayan hazırlıksız metabolizmaları kırıp geçiren uyku hastalığı, çiçek hastalığı, tifüs, soğuk algınlığı, zatürree, sıtma ve daha başka ağır hastalıklardan sapır sapır dökülerek ölüyorlardı. Doğruydu, salgın hastalıklar halkı kırıp geçiriyordu. Hepsinden çok da, daha birkaç yıl önce keşfedildiği gibi ÇeÇe sineğinden bulaşan uyku hastalığı, kana ve beyne karşı saldırıya geçiyor, kurbanlarının organlarında felce ve içinden hiçbir zaman çıkamadıkları bir uyku haline neden oluyordu. Ancak yolculuğun bu

noktasına geldiğinde, Roger Casement, yanıtları aramak değil, duyduğu yalanların herkesin tekrarladığı beylik laflar olduğunu kanıtlayabilmek için, Kongo'nun nüfusunun azalmasının ya da yok olmasının nedenlerini sorgulamayı hâlâ sürdürüyordu. Aslında o yanıtın ne olduğunu kendisi çok iyi biliyordu. Orta ve Yukarı Kongo'daki Kongoluların büyük bir bölümünün yok olmasına neden olan o musibet, tamahkârlık, acımasızlık, kauçuk, kurulu bir sistemin insanlık dışı davranışları, Afrikalıların Avrupalı yerleşimciler tarafından amansız bir şekilde sömürülmeleriydi.

Leopoldville'e geldiğinde, bağımsızlığını korumak ve yetkililerin baskısına maruz kalmamak için devletin hiçbir ulaşım aracını kullanmamaya karar vermişti. Dışişlerinin izniyle, American Baptist Missionary Union'dan (Amerikan Vaftizci Misyonerler Birliği) mürettebatıyla birlikte Henry Reed adlı tekneyi kiraladı. Görüşmeler uzun sürmüştü, yolculuk için odun ve erzak sağlamak da öyle.

Leopoldville-Kinshasa' da kalması 6 Haziran'dan 2 Temmuz'a kadar uzamış, bu tarihte nehirden yukarı doğru yola koyulmuşlardı. Bu bekleyiş çok akıllıca olmuştu. Kendi teknesiyle yolculuk etme Özgürlüğü, canının istediği yere kadar sokulup demir atması, sömürge kurumlarına bağımlı olsaydı asla ortaya çıkaramayacağı şeyleri öğrenmesine olanak vermişti. Yalnızca yanında herhangi bir Belçikalı subay ya da sivil yetkili olmadığını anlayınca yanına yaklaşmaya cesaret edebilen Afrikalılarla onca konuşmayı da asla yapamazdı.

Roger en son altı yedi yıl önce Leopoldville'de bulunmuştu; kent o zamandan beri çok büyümüştü. Evler, ambarlar, misyonlar, ofisler, mahkeme salonları, gümrük binaları, müfettişler, hâkimler, muhasebeciler, subaylar ve askerler, dükkânlar ve pazaryerleriyle dolmuştu. Nereye baksa Katolik ve Protestan rahipleri görüyordu. Yeni doğmakta olan bu şehirde daha ilk andan itibaren hoşuna gitmeyen bir şey vardı. Onu pek de fena karşılamamışlardı. Selamlamaya gittiği validen komisere, hâkimler ve müfettişlerden ziyaretlerine gittiği Protestan rahipleri ve Katolik misyonerlere kadar, herkes onu dostça karşılamıştı. İstediği bilgileri, daha sonraki haftalarda anlayacağı gibi kaçamak ya da utanmazcasına yalan da olsa, seve seve vermişlerdi. Şehrin havasına ve yavaş yavaş oluşmakta olan genel görünümüne sinmiş, insanı bunaltan, düşmanca bir şey olduğunu hissediyordu. Oysa Fransız Kongosu'nun, hemen karşıda, ırmağın öteki yakasında yükselmekte olan ve birkaç kez geçtiği komşu başkenti Brazzaville, Roger'ın üzerinde Leopoldville kadar bunaltıcı olmayan, hatta

hoş denebilecek bir izlenim bırakmıştı. Belki de güzelce açılmış geniş sokakları ve' insanlarının keyifli halleri nedeniyle öyleydi. O şehirdeyken Leopoldville'deki o gizemli denebilecek uğursuz atmosferi algılamıyordu. Henry Reed'in kiralanmasıyla ilgili görüşmeleri yürüterek o şehirde geçirdiği neredeyse dört hafta boyunca pek çok bilgi toplamıştı, ama hiç kimsenin konuların derinine inmediği, en iyi niyetli kimselerin bile kendisinden bir şey sakladığı, korkunç ve suçlayıcı bir gerçekle karşılaşmaktan korkarak bunu kendi kendilerinden bile gizledikleri gibi bir duygu içinde olmuştu hep.

Sonradan dostu Herbert Ward, bunların hepsinin sırf önyargı olduğunu, daha sonraki haftalarda gördüğü ve duyduğu şeylerin geri dönüşlü olarak Leopoldville'le ilgili anılarını bulandırdığını söyleyecekti. Öte yandan, belleğinde, Henry Morton Stanley tarafından 1881 yılında kurulmuş olan bu şehirde geçirdiği süreyle ilgili olarak yalnızca kötü anılar kalmış değildi. Bir sabah, Roger, günün serinliğinden yararlanarak yaptığı uzun bir yürüyüşten sonra rıhtıma kadar inmişti. Orada birdenbire bütün dikkati, şarkı söyleyerek birtakım balyaları gemiden indirmekte olan yarı çıplak, esmer iki delikanlının üzerine odaklandı. Çok genç görünüyorlardı. Kaba etlerinin biçimini gizlemeye yetmeyen hafif birer bez parçası vardı üstlerinde. İkisi de zayıftı, esnekti, yükleri ritmik hareketlerle indiriyorlardı; sağlığı, ahengi, güzelliği akla getiren bir izlenim bırakıyorlardı insanda. Durup uzun uzadıya onları seyretti. Fotoğraf makinesinin yanında olmadığına hayıflanmıştı. Yeni yükselmekte olan Leopoldville şehrinde her şeyin çirkin ve iğrenç olmadığını anımsamak için onların resimlerini çekmek isterdi.

2 Temmuz 1903 günü, Henry Reed yola çıkıp da o dümdüz, engin Stanley Göleti'ni geçerken, Roger duygulandığını hissediyordu: Berrak sabah ışığında, karşıdaki Fransız kıyılarında, kendisine Dover'ın dimdik beyaz kayalıklarını hatırlatan kumlu yalıyarlar seçiliyordu. Kocaman kanatlı ibişler, güneşte pırıl pırıl parlayarak, zarif ve azametli bir uçuşla göletin üzerinde süzülüyorlardı. Günün büyük bir bölümünde manzaranın güzelliği hiç değişmeden öylece kalmıştı. Arada bir tercümanlar, taşıyıcılar ve bıçakçılar, fillerin, hipopotamların, mandaların ve antilopların balçığın üzerinde bıraktıkları ayak izlerini heyecanla işaret ediyorlardı. Bu yolculuktan pek mutlu olan buldog köpeği John, ansızın gürültüyle havlamaya koyularak teknenin bir ucundan öbür ucuna koşup duruyordu. Ama odun toplamak için demirledikleri Chumbiri'ye geldiklerinde aniden keyfi kaçmış, öfkeye kapılarak birkaç saniye içinde bir domuzu, bir keçiyi, bir de Vaftizci Misyon Derneği'nden Protestan rahiplerin küçük misyonunun yanındaki sebze bahçesinin muhafızını ısırmanın bir yolunu bulmuştu. Roger hediyelerle onların gönlünü almak zorunda kaldı.

Yolculuğun ikinci gününden itibaren, Kongo Irmağı'ndan aşağı Leopoldville'e doğru inen, içleri kauçuklarla dolu küfeler yüklü küçük vapurlar ve mavnalar geçmeye başlamıştı. Bu manzara, yolculuğun geri kalanı boyunca onlara eşlik edecekti; ayrıca arada bir kıyılardaki sık yeşilliklerin arasından çıkan inşa halindeki telgraf direklerini ve onların

yaklaştıklarını görür görmez sakinlerinin kaçıp ormanın içlerine girdikleri köylerin damlarını seçebiliyorlardı. Daha sonraları Roger, herhangi bir köyün yerlilerini sorguya çekmek istediğinde, sorunlarını ve ihtiyaçlarını öğrenmek için yanında hiçbir Belçikalı subay olmaksızın İngiliz Konsolosu'nun tek başına gelmekte olduğunu köylülere anlatsın diye önden bir tercüman gönderme yolunu seçmişti.

Yolculuğun üçüncü günü, yine Vaftizci Misyon Derneği'ne ait bir misyonun bulunduğu Bolobo'ya geldiklerinde, kendisini bekleyen şeylerin ilkiyle karşılaştı. Vaftizci Misyonerler Birliği'nin içinde enerjisiyle, zekâsıyla ve cana yakınlığıyla onu en çok etkileyen kişi, Doktor Lily de Hailes olmuştu. Uzun boylu, yorulmak bilmez, konuşkan, on dört yıldan beri Kongo'da bulunan ve pek çok yerli dilini bilen bu çilekeş kadın, yerlilerin hastanesini canla başla olduğu kadar büyük bir beceriyle de yönetiyordu. Hastane tıklım tıklım doluydu. Hastaların yattıkları hamakları, sedyeleri ve hasır şilteleri dolaşırlarken, Roger, neden kaba etleri, bacakları ve sırtları yaralarla dolu o kadar çok hasta olduğunu kasten sordu. Miss Hailes, hoşgörüyle baktı ona.

"Onlar chicote denilen bir musibetin kurbanları, Sayın Konsolos. Aslandan ve kobradan daha kan dökücü bir canavardır o. Boma'da ve Matadi'de yok mu ondan?"

"Var ama buradaki kadar özgürce kullanılmıyor."

Doktor Hailes'in gençliğinde gür kızıl saçları olmalıydı, ama yıllar geçtikçe kırlaşmış, kafasına bağladığı başörtüsünün kenarlarından taşan birkaç al renkli bukleden başka bir şey kalmamıştı. Kemikli yüzü, boynu ve kolları güneşten yanmıştı, ama yeşilimsi gözleri, içlerinde ışıldayan bastırılamaz bir inançla, hâlâ genç ve canlıydı.

"Ayrıca elleri ve cinsel organları sargılı neden bu kadar çok Kongolu olduğunu da öğrenmek isterseniz, onu da açıklayabilirim," diye ekledi Lily de Hailes, meydan okurcasına. "Asayiş Gücü askerleri, onların ellerini ve penislerini kestiler ya da kocaman bıçaklarıyla vura vura ezdiler de ondan. Raporunuza bunu da yazmayı unutmayın. Avrupa'da Kongo'dan söz edildiğinde pek söylenmeyen şeylerdir bunlar."

O akşam, Bolobo Hastanesi'ndeki yaralılar ve hastalarla tercümanlar aracılığıyla saatler boyu konuştuktan sonra, Roger akşam yemeği yiyemedi. Onun şerefine bir tavuk çevirmiş olan, aralarında Doktor Hailes'in de bulunduğu misyon rahiplerine karşı mahcup olduğunu hissediyordu.

Kendini iyi hissetmediğini söyleyerek özür diledi. Tek bir lokma alacak olsa ev sahiplerinin üzerine kusacağından emindi.

"Gördükleriniz sizi altüst ettiyse, belki de Yüzbaşı Massard'la konuşmanız pek akıl kârı olmaz," diye tavsiyede bulundu misyon şefi. "Onu dinlemek, nasıl söyleyeyim, ancak midesi güçlü olanların dayanabileceği bir tecrübedir."

"Ben Kongo'nun göbeğine sırf bunun için geldim, beyler."

Asayiş Gücü'nden Yüzbaşı Pierre Massard, Bolobo' da değil, bir alayın bulunduğu, asayiş ve güvenlikten sorumlu olan bu birliğe katılacak olan Afrikalıların eğitim alanının da yer aldığı Mbongo'da nam salmıştı. O sırada bir teftiş gezisinde bulunuyordu ve misyonun yakınında küçük bir çadır kurdurmuştu. Protestan rahipleri, onu Konsolos'la sohbete davet etmişler, Konsolos'u da subayın öfkesi burnunda bir kişi olarak ün yaptığı konusunda uyarmışlardı. Yerliler ona "Malu Malu" diye ad takmışlardı, ona mal edilen marifetler arasında, isyankâr üç Afrikalıyı sıraya dizerek tek bir kurşunla öldürmüş olması da vardı. Adamı kışkırtmaya hiç gelmezdi, ondan her şey beklenirdi.

Yüzbaşı, dört köşeli suratı, dibinden tıraş edilmiş saçları, nikotin lekeleri içindeki dişleri, yüzünde donup kalmış hafif bir gülümsemeyle, oldukça kısa boylu, güçlü kuvvetli bir adamdı. Gözleri küçücük, biraz da çekikti, neredeyse kadınsı denebilecek tiz bir sesi vardı. Rahipler manyokalı küçük börekler ve mango suyuyla bir sofra hazırlamışlardı. Kendileri içki içmiyorlardı, ama Casement'ın gidip Henry Reed'den bir şişe konyakla bir şişe de roze şarap getirmesine itiraz etmemişlerdi. Yüzbaşı, merasimli bir tavırla hepsinin ellerini sıktı, Roger'ı da cakalı bir baş hareketiyle selamlayarak ona "Son Excellence, Monsieur le Consul"] diye hitap etti. Kadeh kaldırdılar, içkilerini içtikten sonra birer sigara yaktılar.

"İzin verirseniz, Yüzbaşı Massard, size bir soru sormak isterdim," dedi Roger. "Ne kadar güzel Fransızca konuşuyorsunuz, Sayın Konsolos. Nerede öğrendiniz?"

"Gençliğimde İngiltere'deyken öğrenmeye başlamıştım. Ama daha çok burada, uzun yıllardır bulunduğum Kongo'da öğrendim. Tahmin ediyorum Belçika aksanıyla konuşuyorumdur."

"Bana istediğiniz kadar soru sorabilirsiniz," dedi Massard, içkisinden küçük bir yudum daha alarak. "Bu arada konyağınızın harika olduğunu da söylemeden geçemeyeceğim."

Dört Protestan rahibi, sanki taş kesilmiş gibi hiç kımıldamadan, sessizce duruyorlardı orada. İkisi genç, ikisi yaşlı olan rahipler Amerikalıydılar. Doktor Hailes hastaneye gitmişti. Hava kararmaya başlamış, geceleri ortaya çıkan böceklerin vızıltısı duyuluyordu artık. Sivrisinekleri kaçırmak için yaktıkları ateş usul usul çıtırdıyor, arada bir tütüyordu.

"Size bütün açık sözlülüğümle söyleyeyim, Yüzbaşı Massard," dedi Casement, sesini yükseltmeden, ağır ağır konuşarak, "Bolobo Hastanesi'nde gördüğüm o ezilmiş eller ve kesilmiş penisler, kabul edilemez bir vahşet olarak göründü bana."

"Öyle, elbette ki öyle," diye hemen kabullendi subay, hoşnutsuz bir ifadeyle. "Daha da beteri, Sayın Konsolos: Bu bir savurganlık. O sakat adamlar artık çalışamazlar ki ya da iyi çalışamazlar ve onlardan çok az verim alınabilir. Burada çektiğimiz işgücü eksikliğini düşünecek olursak, bu gerçek bir cinayet. O ellerle o penisleri kesen askerleri gösterin bana, damarlarında kan kalmayana kadar kırbaçlayayım onları."

Sanki dünyadaki aptallıklardan fenalık gelmiş gibi içini çekti, içkisinden yeniden bir yudum alarak sigarasından da uzun bir nefes çekti.

"Yasalar ve yönetmelikler yerlilerin sakat bırakılmasına izin veriyor mu?" diye sordu Roger Casement.

Yüzbaşı Massard bir kahkaha attı, o dört köşeli suratı bu kahkahayla yuvarlaklaşmış, gülünç birtakım gamzeler çıkmıştı ortaya.

"Bunu kesin olarak yasaklıyorlar," diye doğruladı, havadaki bir şeye vurur gibi yaparak. "O iki ayaklı hayvanlara yasalarla yönetmeliklerin ne olduğunu gelin de anlatın. Onları bilmez misiniz? O kadar yıldan beri Kongo'daysanız bilmeniz gerekir. Bir sırtlana ya da keneye laf anlatmak bir Kongoluya anlatmaktan daha kolaydır."

Yeniden güldü ama hemen arkasından da öfkeye kapıldı. Bu kez yüzünde sert bir ifade vardı, o çekik gözleri şişkin gözkapaklarının altında neredeyse kaybolmuştu.

"Neler olup bittiğini ben size söyleyeyim, o zaman anlarsınız," diye ekledi, içini çekerek, sanki dünyanın yuvarlak olduğu kadar aşikâr şeyleri açıklamak zorunda kaldığı için peşinen yorulmuş gibi. "Her şey son derece basit bir kaygıdan kaynaklanıyor," dedi, havadaki o düşmana daha da büyük bir hırsla bir tokat aşk ederek. "Asayiş Gücü mühimmatı saçıp savuramaz. Askerlerin, maymunları, yılanları ve bazen çiğ olarak mideye indirmeyi sevdikleri daha başka iğrenç hayvanları öldürerek kendilerine dağıttığımız

kurşunları boşa harcamalarına göz yumamayız. Eğitimlerde, o mühimmatın, subaylar emrettiğinde, yalnızca kendilerini savunmak için kullanılabileceği öğretilir. Ama o zenciler, ne kadar kırbaç cezası alırlarsa alsınlar, emirlere uymakta zorlanırlar. İşte o düzenleme onun için yapılmıştır. Anlıyor musunuz, Sayın Konsolos?"

"Hayır, anlamıyorum, Yüzbaşı," dedi Roger. "Ne düzenlemesiymiş bu?"

"Her ateş ettiklerinde, o vurulan kişinin elini ya da penisini kesmeleri emri," diye açıkladı Yüzbaşı. "Yani kurşunları avlanarak heba etmediklerini kanıtlamaları için. Mühimmatın boşa harcanmasını engelleyecek makul bir yol, öyle değil mi?

Yeniden iç geçirerek bir yudum daha konyak aldı. Sonra boşluğa doğru tükürdü.

"Ama hayır, öyle olmadı," diye yakındı Yüzbaşı, hemen arkasından, yeniden öfkeye kapılarak. "Çünkü o bok herifler bu emri boşa çıkarmanın bir yolunu buldular. Nasıl olduğunu tahmin edin bakalım."

"Aklıma hiçbir şey gelmiyor," dedi Roger.

"Çok basit. Maymunlara, yılanlara ve yuttukları daha başka pis şeylere ateş ettikleri halde, insanları vurduklarına bizleri inandırmak için, canlı insanların ellerini ve penislerini keserek. Hastanede neden o kadar çok eli ve kuşu kesilmiş zavallı olduğunu şimdi anladınız mı?"

Uzun bir süre durakladıktan sonra bardağında kalan konyağı içip bitirdi. Sanki hüzünlenmişti, o kadar ki yüzünü bile ekşitti.

"Elimizden geleni yapıyoruz, Sayın Konsolos/' diye ekledi Yüzbaşı Massard, canı sıkılmış bir halde. "Bu kolay iş değil, emin olun. Çünkü aptal olmalarının yanı sıra, bu vahşiler doğuştan sahtekârdır. Yalan söylerler, aldatırlar, duygulardan ve ilkelerden yoksundur onlar. Korku bile kafalarını çalıştırmalarına neden olmaz. Sizi temin ederim ki bizleri aldatmak için canlı insanların ellerini ve kuşlarını keserek devletin kendilerine verdiği mühimmatla avlanmayı sürdürenlere Asayiş Gücü'de son derece sert cezalar verilir. Görev yerlerimizi ziyaret edin de kendi gözlerinizle görün, Sayın Konsolos."

Yüzbaşı Massard'la yapılan konuşma, ayaklarının dibindeki büyük ateş daha en az iki saat çıtırdadığı sürece devam etmişti. Vedalaştıklarında, o dört Vaftizci rahip uykuya çekildiklerinden beri aradan epeyce vakit geçmişti. Subay ve Konsolos, konyağı da roze şarabı da içip bitirmişlerdi. Hafif çakırkeyiftiler, ama Roger Casement' in aklı başındaydı. Aradan aylar

ya da yıllar geçtikten sonra bile, dinlediği o sert çıkışlarla itirafları ve Yüzbaşı Pierre Massard'ın o dört köşeli suratının alkolün etkisiyle nasıl kıpkırmızı kesildiğini bütün ayrıntılarıyla anlatabilirdi. Onu izleyen haftalarda, Asayiş Gücü'nün Belçikalı, İtalyan, Fransız ve Alman subaylarıyla daha pek çok konuşma yapacak, onların ağzından korkunç şeyler dinleyecekti; ama belleğinde, Kongo gerçeğinin simgesi olarak öne çıkan en dikkat çekici anısı, Bolobo'da o gece Yüzbaşı Massard'la yaptığı söyleşi olacaktı. Bir an gelmiş, adam duygusal oluvermişti. Karısını çok özlediğini itiraf etmişti Roger'a. İki yıldır onu görmüyordu ve ondan az sayıda mektup almıştı. Belki de kendisini artık sevmez olmuştu. Belki de kendine bir sevgili edinmişti. Bunda şaşılacak şey yoktu. Sırf Belçika'ya ve Majesteleri Kral Hazretlerine hizmet etmek için kendilerini bu cehenneme gömerek hastalıklara yakalanan, yılan çiyan tarafından sokulan, en temel ihtiyaçlardan bile yoksun olarak yaşayan pek çok subayın ve görevlinin başına gelen bir şeydi bu. Hem de ne uğruna? Tasarruf bile edemedikleri üç beş kuruş kazanmak uğruna. Sonradan bu fedakârlıkları için Belçika'da biri çıkıp da onlara teşekkür mü edecekti sanki? Ne gezer, o büyük şehirde "sömürgeciler'e karşı sarsılmaz bir önyargı vardı. Sömürgeden dönen subaylara ve görevlilere ayrımcılık yapılıyor, onlardan uzak duruluyordu, hani sanki vahşilerle onca zaman aşık atmaktan kendileri de vahşilere dönüşmüşler gibi.

Yüzbaşı Pierre Massard cinsellik konusuna sürüklenince, Roger'ın peşinen canı sıkılmış, veda edip ayrılmak istemişti. Ama subay kafayı bulmuştu bile, onu gücendirmemek, tartışmaya da girmemek için oturmak zorunda kaldı. Mide bulantısına katlanarak onu dinlerken, Boloba'ya adaleti yerine getirmeye değil, soruşturma yapıp bilgi toplamaya geldiğini söylüyordu kendi kendine. Raporu ne kadar doğru ve eksiksiz olursa, Kongo'yu saran bu kurumsallaşmış kötülüğe karşı verilecek mücadeleye katkısı o kadar etkili olacaktı. Yüzbaşı Massard, Belçika Ordusunun, kafaları o zavallılara askerliği öğretme hayalleriyle dopdolu olarak gelen genç teğmenlerine ya da subaylarına acıyordu. Peki ya cinsel yaşamlarına ne demeliydi? Nişanlılarını, eşlerini, sevgililerini Avrupa'da bırakmak zorundaydılar. Peki burada kim vardı? Tanrı'nın elini çekmiş olduğu bu ıssız yerlerde fahişe denebilecek fahişeler bile yoktu. İnsanın, kasıkbiti, idrar yolları enfeksiyonu ya da frengi kapma tehlikesini göze alarak, düzebilmek için çok sarhoş olması gerektiği, bitlerle dolu iğrenç birtakım zenci karılar vardı yalnızca. Örneğin kendisi zar zor yapabiliyordu. Hep fiyaskoyla

sonuçlanıyordu, nom de Dieu! Daha önce Avrupa'dayken hiç başına gelmemişti. Pierre Massard gibi bir adam yatakta fiyaskoya uğrayacaktı ha! Ağzına vermek bile tavsiye edilebilecek bir şey değildi, onca zenci kadının bilemek alışkanlığında oldukları o dişleri varken, bir ısırık alıp insanı iğdiş etmesi işten bile değildi.

Önünü tutarak yaptığı müstehcen bir hareketle gülmeye başladı. Roger, Massard'ın kafayı çekip eğlenmeye devam etmesinden yararlanarak ayağa kalktı.

"Gitmem gerekiyor, Yüzbaşım. Yarın sabah çok erken yola çıkmak zorundayım, biraz dinlenmek istiyorum."

Yüzbaşı, mekanik bir hareketle ona elini uzatmıştı, ama gevşemiş sesi, camlaşmış gözleriyle, yerinden kalkmadan konuşmayı sürdürüyordu. Roger uzaklaşıp giderken, askerlik mesleğini seçmenin hayatının en büyük hatası olduğunu, bunun ömrünün geri kalanında bedelini ödemeye devam edeceği bir hata olduğunu mırıldandığını duyabiliyordu.

Ertesi sabah Henry Reed'le Lukolela'ya doğru yola çıktı. Orada üç gün kalarak her türlü insanla gece gündüz konuştu: görevlilerle, yerleşimcilerle, ustabaşlarıyla, yerlilerle. Daha sonra, Mantumba Gölü'nün içerilerine sokulacağı Ikoko'ya kadar ilerledi. Çevresinde "Kraliyet Mülkü" denilen o uçsuz bucaksız topraklar uzanıyordu. O gölün etrafında, yörenin her yanında geniş imtiyazlara sahip olan başlıca özel kauçuk şirketleri Lulonga, ABIR ve Société Anversöise du Commerce au Congo bulunuyordu. Kimileri o engin gölün kıyılarında, kimileri de iç kısımlarda bulunan onlarca köyü ziyaret etti. İçeridekilere ulaşabilmek için kürek ya da sırıklar yardımıyla ilerleyen küçük kanolarla yol almak, o karanlık ve nemli fundalıkların ortasında saatlerce yürümek gerekiyordu; buralarda yerliler bıçak darbeleriyle yolu açıyorlar, çoğu kez, sivrisinek bulutlarıyla sessiz yarasa karaltılarının arasındaki bataklık alanlarda ve pis kokulu balçık çukurlarında yarı beline kadar suyun içine girerek çırpınmak zorunda bırakıyorlardı onu. Bütün o haftalar boyunca, hiç korkmadan, sanki büyülenmişçesine manevi bir ateşle yanarak, yorgunluğa, doğal güçlüklere, acımasız hava koşullarına karşı koymuştu, çünkü her gün, her saat, acıların ve kötülüklerin daha da alt katmanlarına gömülü-yormuş gibi geliyordu ona. Dante'nin ilahi Komedya' sın da anlattığı cehennem böyle bir şey miydi acaba? O kitabı okumamış, o günlerde, bir kopyasını eline geçirir geçirmez okuyacağına yemin etmişti.

Yolculuğunun başlarında, Henry Reed'in yaklaştığını görür görmez, bu küçük vapurun askerleri getirdiğini sanarak kaçmaya başlayan yerliler, çok geçmeden Roger'ı karşılamaya çıkmaya, köylerini ziyaret etmesi için haberciler göndermeye başlamışlardı. İngiliz Konsolosu'nun yöreyi dolaşarak şikâyetlerini ve isteklerini dinlediği haberi yerliler arasında yayılmıştı, bu kez yanlarında tanıklar ve her biri ötekinden beter olan hikâyelerle kalkıp onun yanına gidiyorlardı. Kongo'da yolunda gitmeyen ne varsa hepsini düzeltmenin onun elinde olduğunu sanıyorlardı. Roger onlara boşu boşuna anlatıp duruyordu. Kendisinin hiçbir gücü yoktu. O yalnızca bu haksızlıkları ve suçları rapor edecek, Büyük Britanya'yla müttefikleri de, bu istismarlara bir son vererek işkencecilerle canileri cezalandırsın diye Belçika hükümetine baskı yapacaklardı. Elinden gelen tek şey buydu. Kendisini anlıyorlar mıydı acaba? Dinlediklerinden bile emin değildi. Konuşmak ve başlarına gelen şeyleri anlatmak için öyle acele ediyorlardı ki, ona dikkat bile etmiyorlardı. Umutsuzluk ve öfke içinde aceleyle, tıkana tıkan a konuşuyorlardı. Çevirmenler, sözlerini keserek, işlerini doğru dürüst yapabilmeleri için daha yavaş konuşmalarını istemek zorunda kalıyorlardı.

Roger, onları dinleyerek notlar alıyordu. Daha sonra bütün gece oturarak, bunların hiçbiri kaybolmasın diye, dinlediklerini fişlerine ve defterlerine geçiriyordu. Zar zor bir lokma bir şey yiyordu. Üzerine çiziktirdiği bütün o kâğıtların kaybolabileceği korkusu onu öyle kaygılandırıyordu ki, onlan nereye saklayacağını, ne önlemler alacağını bilemiyordu. Sonunda, yanından asla ayrılmaması emrini almış olan bir taşıyıcının sırtına vererek, onları yanında bulundurmakta karar kılmıştı.

Zar zor uyku uyuyor, yorgunluktan bitap düştüğündeyse, her şeyin, ailesinin, dostlarının, fikirlerinin, ülkesinin, duygularının, işinin anlamlarını ve varoluş nedenini yitirdiği bir umutsuzluk ve hüzün ortamı içinde, korkuyla şaşkınlık arasında gidip gelmesine neden olan şeytani hayallerle dolu karabasanların saldırısına uğruyordu. Öyle anlarda dostu Herbert Ward'i, onun hayatın her türlü belirtisi karşısında gösterdiği o coşkuyu, hiçbir şeyin ve hiç kimsenin alt edemediği o iyimser neşesini her zamankinden fazla özlüyordu.

Çok sonraları, o yolculuk sona erip de raporunu yazarak Kongo'dan ayrıldığında ve Afrika'da geçirdiği o yirmi yıl yalnızca bir anıya dönüştüğünde, Roger Casement, kaç kez, burada gerçekleşmekte olan bütün o korkunç şeylerin kaynağında yalnızca bir tek sözcüğün bulunduğunu söyleyecekti kendi kendine: Açgözlülüktü o sözcük. O ülke insanlarının

talihsizliğine bakın ki, Kongo ormanlarında bol bol bulunan o kara altına karşı duyulan açgözlülüktü bu. Oradaki zenginlik, bu bahtsız insanların üzerine yağmış bir lanet gibiydi, işler böyle sürüp gidecek olursa, onları yeryüzünden silip yok edecekti. Üç ay on günlük o süre içinde şu sonuca varmıştı Roger: Kauçuk daha önce tükenmeyecek olursa, yüzlercesini ve binlercesini yok etmekte olan o sistemin içinde Kongolular kendileri tükenip gideceklerdi.

Bütün o haftalar boyunca, Mantumba Gölünün sularına girdiği andan itibaren, hatırladığı her şey tıpkı karılan bir iskambil destesi gibi birbirine karışacaktı.Tarihleri, yer adlarını, tanıklıkları ve gözlemleri defterlerinin içinde öylesine titizlikle kaydetmiş olmasaydı, bunların hepsi belleğinin içinde altüst olup birbirine girecekti. Gözlerini yumuyor, baş döndürücü bir girdabın içinde, sırtlarında, kabaetlerinde, bacaklarında küçük yılanlar gibi yer yer açılmış kırmızımsı yara izleriyle o abanoz renkli bedenler, çocuklarla yaşlıların elleri kesilmiş kolları, sanki içlerindeki bütün hayat belirtileri, yağlan, kaslan alınmış da yalnızca derileriyle kafatasları ve acıdan çok başlarına gelen bu şeyler karşısındaki derin bir şaşkınlığı anlatan o yüz ifadesi kalmışa benzeyen ölü gibi solgun suratlar, tekrar tekrar gözünün önüne geliyordu. Her defasında aynı şey oluyor, Roger Casement'ın, yanında defterleri, kalemleri ve fotoğraf makinesiyle ayak bastığı bütün köylerde ve beldelerde aynı şeyler bir daha, bir daha tekrarlanıyordu.

Sistemin başlangıç noktasında her şey basit ve belirgindi. Her köy için kesin birtakım zorunluluklar saptanmıştı: Asayiş Gücü garnizonundaki askerlerin ve yolları açan, telgraf direklerini diken, rıhtımlarla ambarları inşa eden işçilerin karnını doyurmak için haftalık ya da on beş günlük yiyecek kotalarını teslim etmek zorundaydılar. Dahası, köy halkının, aynı yerlilerin sarmaşanlardan ördükleri küfelerin içinde toplanmış belli miktardaki kauçuğu da teslim etmeleri gerekiyordu. Saptanan miktarlardan daha az yiyecek ya da kauçuk teslim etmenin cezası, hiçbir zaman yirmiden az olmayan, hatta bazen elliyi ya da yüzü bulan kırbaç darbesiydi. Cezaya uğrayanların pek çoğu kan kaybından ölüyordu. Kaçan yerliler -bunların sayısı pek azdı-, ailelerini feda etmiş oluyorlardı, çünkü bu durumda kanları, Asayiş Gücü'nün bütün garnizonlarda bulundurduğu maison d'otages'larda rehine olarak tutuluyorlardı. Oralarda kaçakların karılan kırbaçlanıyor, açlık ve susuzluk işkencesine mahkûm ediliyor, bazen de

kendilerinin ya da muhafızlarının dışkılarını yutmak gibi en sapıkça işkencelere maruz bırakılıyorlardı.

İster özel şirketlerde olsun, ister Kral'ın mülklerinde olsun, sömürge yönetimi tarafından konulmuş emirlere bile saygı gösterilmiyordu. Her yerde sistem, onu çalıştırmakla yükümlü olan askerler ve subaylar tarafından ihlal ediliyor ve daha beter bir hale getiriliyordu, çünkü her köyde bulunan askerlerle hükümet temsilcileri, yeniden başkalarına satarak küçük işler çevirmek üzere yiyeceklerin bir bölümüyle birkaç kauçuk küfesinin üstüne oturmak amacıyla kotaları artırıyorlardı.

Roger'ın ziyaret ettiği bütün köylerde, kabile reislerinin şikâyetleri hep aynıydı: Adamlarının hepsi kendilerini kauçuk toplama işine verirlerse, yetkililere, şeflere, muhafızlara ve işçilere yiyecek sağlamak üzere nasıl ava çıkabilir, nasıl manyoka ve daha başka ürünler yetiştirebilirlerdi? Üstelik kauçuk ağaçları gitgide tükeniyor, bu da toplayıcıları, her defasında biraz daha uzağa giderek, pek çoklarının leoparların, aslanların ve yılanların saldırısına uğradığı bilinmedik, tehlikeli yörelerin içine girmek zorunda bırakıyordu. Ne kadar çok çaba gösterirlerse göstersinler, bu zorunlulukların hepsini birden yerine getirmek mümkün değildi.

1 Eylül 1903 günü, Roger Casement otuz dokuz yaşını bitirmişti. Lopori Irmağı'nda seyretmekteydiler. Bir gün önce, Bongandanga Dağı'na doğru yükselen tepelerdeki isi Isulo Kasabası'nı geride bırakmışlardı. Sanki Tanrı ya da belki Şeytan, insanoğlunun gaddarlığı konusunda hiçbir sınır olmadığının, hemcinsine işkence etmenin yeni yeni yollarını icat ederek bu işi daha da ileriye götürmesinin mümkün olduğunun o gün kanıtlanmasını istemiş gibi, bu doğum günü, bir daha silinemeyecek şekilde belleğine kazınacaktı.

Sabah güneş doğduğunda gökyüzü bulutsuzdu, havada bir fırtına tehdidi seziliyordu ama yağmur bir türlü boşanamamış, atmosfer bütün sabah elektrikle yüklü kalmıştı. Roger tam kahvaltı etmeye hazırlanırken, Trap-pist tarikatının Coquilhatville'deki misyonundan bir keşiş, hiç beklenmedik bir şekilde, Henry Reed'in bağlı olduğu rıhtıma kadar geldi: Peder Hutot'ydu bu. Tıpkı El Greco'nun tablolarındaki şahsiyetlerden biri gibi, kırlaşmış uzun sakallı, uzun boylu, sıska bir adamdı, gözlerinin içinde öfke, korku ya da şaşkınlık ya da her üçü birden kıvılcımlar saçıyordu.

"Bu topraklar için neler yaptığınızı biliyorum, Sayın Konsolos," dedi, iskelet gibi elini Roger Casement'a uzatarak. Acil bir durum nedeniyle telaşlı bir tavırla Fransızca konuşuyordu. "Sizden benimle birlikte Walla

Köyüne gelmenizi rica ediyorum. Buradan yalnızca bir ya da bir buçuk saat uzaklıkta. Bunu kendi gözlerinizle görmeniz gerekiyor."

Sanki ateşler içinde yanarak sıtma nöbetine tutulmuş gibi titreyerek konuşuyordu.

"Tamam, *mon père*[7]diye kabul etti Casement. "Ama oturun, önce bir kahve içelim de siz bir şeyler yiyin."

Kahvaltı ederlerken Peder Hutot, Coquilhatville Misyonu'ndaki Trappist rahiplerin, "İblis'in Efendimiz'le olan savaşında galip gelir gibi göründüğü bu topraklarda o kadar ihtiyaç içinde olan" yerlilere yardım edebilmek amacıyla, başka yerlerde kesin olarak uyguladıkları manastıra kapanma kuralını tarikattan aldıkları izinle bozmuş olduklarını anlattı Konsolos'a.

Keşiş'in yalnızca sesi değil, elleri ve ruhu da titriyordu. Hiç durmadan gözlerini kırpıştırıyordu. Köy işi bol bir gömlek giymişti, üstü başı leke içinde ve ıslaktı, sıyrıklarla dolu çamur içindeki ayaklarında deri bantlı sandaletler vardı. Peder Hutot on yıla yakın bir süredir Kongo'daydı. Sekiz yıldan beri de ara ara yöredeki köyleri dolaşıyordu. Bongandanga'nın tepesine kadar tırmanmış, orada karşılaştığı bir leopar, üstüne atlayacağı yerde, kuyruğunu sallayarak yoldan çekilmişti. Peder yerli dillerini konuşuyordu; yerlilerin, özellikle de o "mazlum" Walla sakinlerinin güvenini kazanmıştı.

Arada bir ince derelerin kestiği yüksek yeşilliklerin arasındaki dar bir patikadan yürümeye koyuldular. Göze görünmeyen kuşların şakımaları duyuluyordu; kimi zaman kafalarının üzerinden çığlıklar atarak bir papağan sürüsü uçuyordu. Roger, sanki fundalıklar arasındaki bu tür yürüyüşlerde uzun bir deneyimi varmış gibi Keşiş'in hiç takılmadan, rahatça yürüdüğünü fark etmişti. Peder Hutot, Walla'da olanları anlatmaya koyuldu. Sayıları zaten azalmış olan köy halkı, son yiyecek, kauçuk ve kereste kotasını tam olarak teslim edemeyip yetkililerin şart koştukları yeterli sayıda işgücünü de veremeyince, Asayiş Gücü'nden otuz kişilik bir müfreze, Coquilhatville' deki garnizondan Teğmen Tanville'in kumandasında çıkagelmişti. Onların yaklaştığını görünce bütün köy halkı dağlara kaçmıştı. Ama tercümanlar onları arayıp bularak geri dönebilecekleri konusunda güvence vermişlerdi. Onlara hiçbir şey olmayacaktı, Teğmen Tanville yalnızca yeni emirleri anlatmak ve köy halkıyla pazarlık etmek istiyordu. Kabile reisi geri dönmelerini emretmişti. Bunu yapar yapmaz da askerler tepelerine binmişti. Erkeklerle kadınları ağaçlara bağlayıp kırbaçlamışlardı. İşemeye gitmek

üzere biraz uzaklaşmaya kalkan gebe bir kadın, kaçtığını sanan bir asker tarafından tek kurşunla vurulup

Öldürülmüştü. Daha başka on kadın rehine olarak Coquilhatville'deki maison d'otages'a götürülmüştü. Teğmen Tanville, borçlu oldukları kotayı tamamlasınlar diye Walla halkına bir hafta süre vermişti, aksi takdirde götürülen on kadın kurşuna dizilecek ve köy yakılacaktı.

Bu olaydan birkaç gün sonra Peder Hutot Walla'ya geldiğinde korkunç bir manzarayla karşılaşmıştı. Borçlu oldukları kotaları tamamlayabilmek için köydeki aileler oğullarıyla kızlarını, erkeklerden ikisi de karılarını, yetkilerden gizli olarak köle ticareti yapan gezici tacirlere satmışlardı. Keşiş, satılan çocuklarla kadınların en azından sekiz kişi olduklarını sanıyordu, ama belki de daha fazlaydılar. Yerliler dehşet içindeydiler. Borçlarını ödeyebilmek için kauçuk ve yiyecek satın alsınlar diye adamlar göndermişlerdi, ama satıştan aldıkları paranın yeterli olup olmayacağından emin değillerdi.

"Bu dünyada böyle şeyler olduğuna inanabilir misiniz, Sayın Konsolos?"

"Evet, mon père. Bana anlattığınız bütün bu kötü ve korkunç şeylere artık inanıyorum. Kongo'da öğrendiğim bir şey varsa, o da, insanoğlundan daha kan dökücü bir canavarın var olmadığıdır."

"Walla'da kimsenin ağladığını görmedim," diye düşünecekti sonradan Roger Casement. Kimsenin şikâyet ettiğini de görmemişti. Köyde robotlar yaşıyordu sanki, palmiye yapraklarından koni biçiminde çatıları olan, tahta çıtalardan yapılmış otuz kadar kulübenin arasında, sanki köy lanete uğramış da köy sakinleri hayaletlere dönüşmüş gibi, kim olduklarını unutmuş bir halde, nereye gideceklerini bilemeden ortalıkta ruh gibi dolaşan varlıklar olup çıkmıştı hepsi. Ama bunlar, sırtları ve kabaetleri daha yeni kapanmış yara izleriyle kaplı hayaletlerdi, kimilerinde sanki yara hâlâ açıkmış gibi kan izleri vardı.

Kabilenin dilini akıcı bir şekilde konuşan Peder Hutot'nun yardımıyla Roger görevini yerine getirdi. Köy halkından erkeklerle kadınların her birini sorguya çekerek, zaten duymuş olduğu, sonradan da kaç kez duyacağı Şeyleri tekrarlamalarını dinledi. Burada, Walla'da da o zavallı yaratıkların asıl önemli olan konuda şikâyetçi ol-" mamaları onu şaşırtmıştı: O yabancılar ne hakla gelip topraklarını istila ederek kendilerini sömürüyor ve eziyet ediyorlardı? Hemen önlerinde olan kota sorununa odaklanmışlardı yalnızca. Bu kotalar aşırıydı, onca kauçuğu, onca yiyecek maddesini bir

araya getirmeye, onca işçiyi sağlamaya insanın gücü yetmezdi ki. Kırbaç cezalarından ve rehin tutulanlardan bile yakınmıyorlardı. Kotaları karşılayabilmek, böylelikle de yetkililerin Walla halkından hoşnut kalmalarını sağlayabilmek için yalnızca kotaların birazcık azaltılmasını istiyorlardı, o kadar.

Roger o geceyi köyde geçirdi. Ertesi gün, defterleri notlarla ve tanıklıklarla dolu olarak, Peder Hutot'yla vedalaştı. Planlamış olduğu güzergâhını değiştirmeye karar vermişti. Mantumba Gölü'ne geri dönüp Henry Reed'e atlayarak Coquilhatville'in yolunu tuttu. Çarpık çurpuk toprak yolları, palmiye ağaçları arasına serpiştirilmiş evleri, dört köşeli küçük tarlalarıyla büyük bir yerleşim yeriydi burası. Tekneden iner inmez dosdoğru Asayiş Gücü garnizonuna gitti: Kaba saba yapıların yer aldığı, etrafı sarı renkte kazıklarla çevrili geniş bir alandı burası.

Teğmen Tanville görevle geziye çıkmıştı, ama garnizon kumandanı ve yöredeki Asayiş Gücü istasyonlarıyla karakollarının hepsinden sorumlu subay olan Yüzbaşı Marcel Junieux kabul etti onu. Uzun boylu, zayıf, vücudu kaslı, teni güneşten yanmış, kısacık tıraş edilmiş saçları artık kırlaşmış, kırk yaşlarında bir adamdı. Boynunda asılı küçük bir Meryem madalyonu, ön kolunda da küçük bir hayvan dövmesi vardı. Roger'ı, duvarlarında birtakım flamalarla II. Leopold'ün tören üniforması içinde bir fotoğrafının asılı olduğu gösterişsiz bir çalışma odasına buyur ederek bir fincan kahve ikram etti. Üzeri defterler, cetveller, haritalar ve kalemlerle dolu küçük çalışma masasının karşısında, Roger Casement'ı her kımıldadığında dağılıverecekmişe benzeyen, küçücük, entipüften bir sandalyeye oturttu. Yüzbaşı, çocukluğunu, babasının işadamı olduğu İngiltere'de geçirmişti, İngilizceyi iyi konuşuyordu. "Vatana hizmet için, Sayın Konsolos," dediği görev uğruna beş yıl önce gönüllü olarak Kongo'ya gelmiş olan meslekten bir subaydı. Bu sözü acı, alay dolu bir ifadeyle söylemişti.

Terfi ederek büyük şehre geri dönmek üzereydi. Son derece ciddi bir ifadeyle, görünürde bütün dikkatini duyduklarına odaklamışa benzer bir tavırla, bir kez bile sözünü kesmeden dinledi Roger'ı. Yüzündeki ağırbaşlı ve sabit ifade, hiçbir ayrıntı karşısında değişmiyordu. Roger, kesin ve ayrıntılı bilgiler veriyordu. Kendisine neler anlatıldığını ve neleri kendi gözleriyle gördüğünü, yara içindeki sırtlarla kabaetleri, bir araya getiremedikleri kotalarını tamamlayabilmek için çocuklarını satan insanların tanıklıklarını bir bir anlattı. Majestelerinin hükümetinin bütün bu

korkunç şeylerden haberdar edileceğini, ama aynı zamanda, Walla'daki gibi gaddarca zorbalıklardan Asayiş Gücü'nün sorumlu olması nedeniyle, temsil ettiği İngiliz hükümeti adına protestosunu bildirmeyi bir görev olarak gördüğünü söyledi. O köyün küçük bir cehenneme dönüşmüş olduğunun görgü tanığıydı kendisi. Sözlerini tamamladığında Yüzbaşı'nın yüzünde yine en ufak bir değişiklik olmamıştı. Hiç sesini çıkarmadan uzunca bir süre bekledi. En sonunda, başının küçük bir hareketiyle, yumuşak bir ses tonuyla konuşarak şöyle dedi:

"Hiç kuşkusuz biliyorsunuzdur ki, Sayın Konsolos, yasaları koyanlar bizler değiliz, yani Asayiş Gücü'nü kastediyorum. Bizim görevimiz sadece yasaların uygulanmasıyla sınırlıdır."

En küçük bir rahatsızlık ya da öfke belirtisi olmayan bakışlarla dosdoğru gözlerinin içine bakıyordu.

"Kongo Bağımsız Devleti'ni düzenleyen yasaları ve yönetmelikleri çok iyi biliyorum, Yüzbaşım. Bunların hiçbiri, yerlilerin sakat bırakılmasını, kan kaybından ölene kadar kırbaçlanmalarını, kocaları kaçıp gitmesin diye kadınlarının rehin alınmasını ve köylerin, sizin kendilerine şart koştuğunuz yiyecek ve kauçuk kotalarını teslim edebilmek için anaları çocuklarını satmak zorunda bırakacak kadar sömürülmesini yetkili kılmıyor."

"Bizler mi şart koşuyormuşuz?" dedi Yüzbaşı Junieux, abartılı bir şaşkınlıkla. Kafasını sallayarak bunu reddediyor, yaptığı her bir hareketle dövmesindeki o küçük hayvan oynuyordu. "Biz kimseye hiçbir şey şart koşmuyoruz. Biz emir alıyoruz ve aldığımız emirleri yerine getiriyoruz, hepsi bu. O kotaları Asayiş Gücü saptamıyor, Mr. Casement. Onları siyasi yetkililer ve imtiyaz sahibi şirketlerin yöneticileri saptıyor. Bizler, içinde hiçbir şekilde yer almadığımız bir politikanın icracılarıyız. Hiç kimse hiçbir zaman bizim fikrimizi sormuş değil. Bunu yapmış olsalardı, belki de işler daha iyi yürürdü."

Sustu, bir an için dalmış gibi görünüyordu. Madenî parmaklıklar geçirilmiş pencerelerden dışarı baktığında, Roger, ağaçsız, dikdörtgen bir açıklıkta, kot kumaşından pantolonlar giymiş, yarı bellerinden yukarısı çıplak, yalın ayaklı Afrikalı askerlerden oluşan bir birliğin yürümekte olduğunu gördü. Astsubayın verdiği emirle yön değiştiriyorlardı, onun ayaklarındaysa botlar, üzerinde üniforma gömleği, başında da kep vardı.

"Bir soruşturma yapacağım. Teğmen Tanville haraç aldıysa ya da alanları koruduysa, cezalandırılacaktır," dedi Yüzbaşı. "Kırbaç kullanımında aşırıya kaçtılarsa, elbette askerler de cezalandırılır. Size ancak

bu kadarına söz verebilirim. Gerisi benim gücümün dışındadır, adaleti İlgilendirir. Bu sistemi değiştirmek askerlerin değil, yargıçlarla politikacıların görevidir. Yüce hükümetindir. Tahmin ediyorum ki bunu da biliyorsunuzdur."

Sesinde birdenbire cesareti kırılmış gibi bir ifade hissedildi.

"Bu sistemin değişmesi kadar hoşuma gidecek başka bir şey olamaz. Burada olanlar benim de hiç hoşuma gitmiyor. Yapmak zorunda olduğumuz şeyler ilkelerime aykırı," dedi, boynundaki küçük madalyona dokunarak. "İnancıma aykırı. Ben koyu dindar bir Katoliğim. Avrupa'dayken her zaman inançlarıma bağlı olmaya çalışmışımdır. Burada Kongo'daysa buna imkân yok, Sayın Konsolos. Üzücü olan gerçek bu işte. Bu yüzden de Belçika'ya döneceğime son derece memnunum. Emin olun, bir daha Afrika'ya adımımı atacak değilim."

Yüzbaşı Junieux masasından kalkarak pencerelerden birine yaklaştı. Sırtını Konsolos'a dönüp uzunca bir süre ses çıkarmadan durarak, adımlarını birbirine uydurmayı asla beceremeyen, tökezleyip duran ve birliğin sıralarını bozan o acemi erleri seyre daldı.

"Öyleyse bu suçlara son vermek için bir şey yapabilirsiniz," diye mırıldandı Roger Casement. "Biz Avrupalılar Afrika'ya bunun için gelmedik."

"Ya, öyle mi?" diyerek dönüp ona baktı Yüzbaşı Junieux. Konsolos, subayın benzinin solduğunu fark etmişti. "Niye geldik öyleyse? Ha biliyorum: Uygarlığı, Hıristiyanlığı ve serbest ticareti getirmeye geldik. Siz buna hâlâ inanıyor musunuz, Mr. Casement?"

"Artık hayır," diye anında karşılık verdi Roger Casement. "Eskiden evet, inanıyordum. Hem de bütün kalbimle. Bir zamanlar olduğum o idealist gencin bütün saflığıyla uzun yıllar inandım. Avrupa'nın Afrika'ya insanların hayatlarını ve ruhlarını kurtarmaya, o vahşileri uygarlaştırmaya geldiğini sanıyordum. Şimdi artık yanıldığımı anlıyorum."

Yüzbaşı Junieux'nun yüzündeki ifade değişmiş, suratındaki o duygusuz maskenin yerini birdenbire daha insanca bir ifade almış gibi gelmişti Roger'a. Hatta o kadar ki, ahmakların layık oldukları, merhamet dolu bir sevecenlikle bakıyordu kendisine.

"Kendimi o gençlik günahımdan kurtarmaya çalışıyorum, Yüzbaşım. Coquilhatville'e kadar bunun için geldim. Sözde uygarlık adına burada işlenen suçlan en küçük ayrıntılarına kadar bunun için belgeliyorum."

"Size başarılar dilerim, Sayın Konsolos," diye gülümseyerek onu alaya aldı Yüzbaşı Junieux. "Ama size içtenlikle söylememe izin verirseniz, korkarım başarıya ulaşamayacaksınız. Bu sistemi değiştirmeye kimsenin gücü yetmez. Bunun için artık çok geç."

"Sizin için bir sakıncası yoksa, hapishaneyi ve Walla'dan getirilen kadınları koydukları maison d'otages'ı ziyaret etmek isterdim," dedi Roger, konuyu birden değiştirerek.

"Nereyi isterseniz ziyaret edebilirsiniz," diye kabul etti subay. "Evinizde gibi davranın. Yalnız söylediğim şeyi bir kez daha tekrarlamama izin verin. Bağımsız Kongo Devleti'ni yaratanlar bizler değiliz. Biz yalnızca o devletin işlemesini sağlıyoruz. Yani bizler de onun kurbanlarıyız."

Hapishane, tüfekli iki yerlinin nöbet tuttuğu tek bir girişi olan ahşaptan ve tuğlalardan yapılmış, penceresiz bir barakaydı. İçeride, kimileri yaşlı on iki kişi kadar vardı, yarı çıplak olarak yere uzatmışlardı, içlerinden ikisi duvara tutturulmuş halkalara bağlıydı. Roger Casement'a en çarpıcı gelen şey, barakanın içinde oradan giderken gözleriyle kendisini izleyen o sessiz iskeletlerin çökmüş ya da ifadesiz yüzleri değil, içerideki sidik ve dışkı kokusu olmuştu.

"İhtiyaçlarını şu kovaların içine gidermelerini kafalarına sokmaya çalıştık," dedi Yüzbaşı, onun ne düşündüğünü tahmin edip kaplardan birini işaret ederek. "Ama alışık değiller ki. Yere yapmayı tercih ediyorlar. Şu hale bakın. Kokuya aldırdıkları yok. Belki de duymuyorlar bile."

Maison d'otages daha küçük bir yerdi ama manzara daha da dramatikti, çünkü içerisi öylesine tıklım tıklım doluydu ki, Roger yan yana duran o yarı çıplak bedenlerin arasında zorlukla dolaşabiliyordu. Mekân o kadar dardı ki; kadınların birçoğu ne oturabiliyor ne de uzanabiliyordu; ayakta durmak zorundaydılar.

"Bu sıra dışı bir durum," diye açıklamada bulundu Yüzbaşı Junieux, onları işaret ederek. "Her zaman bu kadar çok olmaz. Bu gece uyuyabilsinler diye yarısını askerlerin ahırlarına aktaracağız."

Burada da sidik ve dışkı kokusu dayanılır gibi değildi. Kadınların bazıları çok gençti, neredeyse çocuk denecek yaştaydı, Roger'ın bu yolculuk boyunca onca Kongolu kadının yüzünde gördüğü gibi, hepsinin gözlerinde uyurgezer gibi, hayatın ötesine bakan, yitip gitmiş bakışlar vardı. Rehinelerden birinin kucağında tuttuğu yeni ' doğmuş bir bebek öylesine hareketsizdi ki, sanki ölmüş gibi görünüyordu.

"Onları salıvermek için kriterleriniz nelerdir?" diye sordu Konsolos.

"Buna karar verecek olan ben değilim, bir yargıç karar veriyor, efendim. Coquilhatville'de üç tane bulunuyor. Tek bir kriter var: Kocaları borçlu oldukları kotaları teslim edince, karılarını alıp götürebiliyorlar."

"Ya teslim edemezlerse?"

Yüzbaşı omuzlarını silkti.

"Bazıları kaçmayı başarıyor," dedi sesini alçaltarak, ona bakmadan. "Bazılarını da askerler alıp götürüyor, kendilerine kan yapmak için. Onlar en şanslıları. Kimileri akıllarını kaçırıp kendilerini öldürüyorlar. Kimileri de üzüntüden, koleradan ve açlıktan ölüyor. Gördüğünüz gibi, yiyecekleri hemen hemen yok gibi. Bunda da bizim suçumuz yok. Ben kendi askerlerimin karnını doyurmaya yetecek kadar yiyecek bulamıyorum ki, nerede kalmış tutukluların karnını doyurayım. Bazen tayını iyileştirmek için biz subaylar aramızda biraz para topluyoruz. İşler böyle yürüyor. Başka türlü olmadığına en çok üzülen de benim. Bu durumun düzeltilmesini başarabilirseniz, Asayiş Gücü size minnettar kalır."

Roger Casement, Coquilhatville'deki üç Belçikalı yargıcı da ziyarete gitmiş, ama içlerinden yalnız biri onu kabul etmişti. Öteki ikisi onunla karşılaşmaktan kaçınmak için bahaneler uydurmuşlardı. Oysa, tropikal sıcağa rağmen manşetler takıp köstekli yelek ve redingot giymiş, elli yaşlarında, halinden hoşnut, tombul bir adam olan *Maître*[8] Duval, onu sade döşenmiş çalışma odasına alarak bir fincan çay ikram etti. Şakır şakır terleyerek, terbiyeli bir tavırla dinledi onu. Zaten sırılsıklam olmuş mendiliyle arada sırada yüzünü siliyordu. Konsolos'un kendisine anlattıklarını, baş hareketleriyle ve üzgün bir ifadeyle arada bir kınıyordu. Roger sözünü bitirdiği zaman, bunların hepsini ayrıntılarıyla yazılı olarak bildirmesini istedi. Böylelikle, bu üzücü olaylar hakkında resmî bir soruşturma açılması amacıyla, istinabe talebini üyesi olduğu mahkemeye havale edebilirdi. Ancak Maître Duval, parmağını düşünceli bir tavırla çenesine dayayarak, belki de Sayın Konsolos'un bu raporu Leopoldville'de yeni kurulmuş olan Yüksek Mahkeme'ye ulaştırmasının daha iyi olacağı şeklinde bir düzeltme yapmadan da geçmedi. Orası daha nüfuzlu bir üst mahkeme olduğundan, sömürgenin her yerinde çok daha etkili bir şekilde iş görebilirdi. Yalnızca bu duruma bir çare bulmak bakımından değil, aynı zamanda kurbanların ailelerine ve kendilerine tazminat ödenmesini sağlamak açısından da. Roger Casement öyle yapacağını söyledi. Maître Duval'in de, Yüksek Mahkeme'nin de kıllarını bile kıpırdatmayacaklarından emin olarak vedalaşıp ayrıldı oradan. Yine de dilekçeyi verecekti.

Akşam hava kararırken, artık yola çıkmak üzere olduğu sırada, yerlilerden biri gelerek Trappist Misyonu'ndaki keşişlerin kendisini görmek istediklerini haber verdi. Orada yeniden Père Hutot'yla karşılaşmıştı. Keşişler -altı kişiydiler-, günlerden beri misyonda gizlemekte oldukları bir

avuç kaçağı küçük teknesinde saklayarak kaçırmasını istediler ondan. Kaçakların hepsi de Kongo Irmağı'nın yukarısındaki Bonginda Köyü'nden geliyorlardı; kauçuk kotalarını doldurmadıkları için Asayiş Gücü orada da Walla'daki kadar sert bir ceza operasyonu gerçekleştirmişti.

Coquilhatville'deki Trappist Misyonu, dışarıdan bakıldığında küçük bir kaleyi andıran, çamurdan, taşlardan ve ahşaptan yapılma iki katlı büyük bir evdi. Pencereleri örülmüştü.

Portekiz kökenli Başrahip Dom Jesualdo, üzerlerine siyah göğüslüklerini ve deriden yapılma kaba saba kemerlerini taktıkları beyaz tuniklerinin içinde kaybolmuşa benzeyen öteki iki sıska keşiş gibi artık kocamıştı. Yalnızca bu en yaşlı olanlar keşiştiler, ötekiler ruhban sınıfından geliniyorlardı. Hepsi de, tıpkı Peder Hutot misali, sanki bu yöredeki Trappistlerin amblemiymiş gibi yarı iskelet denecek kadar sıskaydı. Misyonun içi aydınlıktı, çünkü yalnızca keşişlerin yemekhanesiyle yatakhanesinin ve şapelin üstü kapalıydı. Bir bahçe, bir bostan, ayrıca kümes hayvanlarının bulunduğu bir avlu, bir mezarlık, bir de büyük bir ocağı olan mutfak da vardı.

"Yetkililerden gizleyerek buradan çıkarmamı istediğiniz bu insanların işledikleri suç nedir?"

"Yoksul olmak, Sayın Konsolos," dedi Dom Jesualdo, derin bir üzüntüyle. "Bunu siz de çok iyi biliyorsunuz. Yoksul, mütevazı ve Kongolu olmanın ne anlama geldiğini Walla'da daha yeni gördünüz."

Casement kabul etti. Trappist keşişlerin kendisinden istediği yardımı yapmak hiç kuşkusuz bir hayır işiydi. Ama çekiniyordu. Ne kadar haksız nedenlerle peşlerine düşülse de, bir diplomat olarak kaçakları adaletten kaçırmak riskli bir işti, Büyük Britanya'yı zor durumda bırakabilir, Dışişleri için yerine getirmekte olduğu haber toplama görevinin niteliğini tümden değiştirebilirdi.

"Onları görüp kendileriyle konuşabilir miyim?"

Dom Jesualdo kabul etti. Père Hutot çekilip gitti, hemen ardından da bir grup kaçakla birlikte geri döndü. Yedi kişiydiler, üçü çocuk olmak üzere hepsi erkekti. Hepsinin sol elleri kesilmiş ya da bıçak darbeleriyle parçalanmıştı. Göğüslerinde ve sırtlarında da kırbaç izleri vardı. Grubun şefinin adı Mansunda'ydı, başında tüylerden yapılma bir sorguç, boynunda hayvan dişlerinden bir sıra kolye taşıyordu; yüzünde kabilesinin erkekliğe girme törenlerinden kalma eski yara izleri vardı. Peder Hutot aralarında tercümanlık yaptı. Bonginda Köyü, o bölgede imtiyaz sahibi olan Lulonga

Şirketi'nin adamlarına art arda iki kez kauçuk teslimatını yapamamıştı -yöredeki ağaçlarda artık lateks tükenmişti-. Bunun üzerine Asayiş Gücü tarafından köyde görevlendirilmiş olan Afrikalı muhafızlar insanları kırbaçlamaya, ellerini ve ayaklarını kesmeye başlamışlardı. Öfkeye kapılan köy sakinleri isyan ederek muhafızlardan birini öldürmüş, o arada ötekiler kaçmayı başarmışlardı. Aradan birkaç gün geçtikten sonra, Bonginda Köyü'nü işgal eden Asayiş Gücü askerleri evlerin hepsini ateşe vermiş, köy halkından kadın erkek çok sayıda kişiyi, kimilerini kulübelerinin içinde yakarak öldürmüş, geri kalanını da Coquilhatville Hapishanesi'ne ve maison d'otages'a getirmişlerdi. Şef Mansunda, Trappistlerin sayesinde bir tek kendilerinin kaçmayı başardığını sanıyordu. Asayiş Gücü kendilerini yakalayacak olursa, tıpkı Ötekiler gibi, ibret olsun diye öldürüleceklerdi, çünkü Kongo'nun her yerinde yerlilerin isyanı her zaman bütün bir topluluğun katle-dilmesiyle cezalandırılıyordu.

"Pekâlâ, mon père," dedi Casement. "Onları Henry Reed'e alıp buradan uzaklaştıracağım. Ama ancak en yakın Fransız kıyısına kadar götürebilirim."

"Tanrı sizi ödüllendirecektir, Sayın Konsolos," dedi Père Hutot.

"Bilemiyorum, mon père," diye karşılık verdi Konsolos. "Bu durumda sizler de ben de yasayı ihlal etmiş oluyoruz."

"İnsanların yasasını," diye onu düzeltti Trappist Keşiş. "Aslında biz Tanrı'nın yasasına sadık kalabilmek için o yasaya karşı geliyoruz."

Roger Casement, yeşilliklerden oluşan basit yemeğini keşişlerle paylaştı. Uzun bir süre onlarla sohbet etti. Dom Jesualdo, tarikatın içinde geçerli olan sessizlik kuralını Konsolos'un şerefine bozduklarını söyleyerek şakalaştı onunla. Keşişlerle öteki dindışı üyeler, tıpkı kendisi gibi, bu ülke tarafından perişan edilip yenilgiye uğratılmış gibi görünüyordu ona. Durum nasıl olup da bu hale gelmişti? Onların yanında yüksek sesle düşünüyordu. On dokuz yıl önce, sömürge girişiminin Afrikalılara onurlu bir yaşam getireceği inancıyla, Afrika'ya içi hevesle dolup taşarak geldiğini anlattı onlara. Nasıl olmuştu da sömürgeleştirme hareketi böyle korkunç bir yağmacılık haline gelmiş, Hıristiyan olduklarını söyleyen kimselerin savunmasız insanlara işkence edebildikleri, onları sakat bırakabildikleri ve öldürebildikleri, çocuklar ve yaşlılar da dahil olmak üzere hepsine korkunç gaddarlıklar yaptıkları böylesine baş döndürücü bir zulme dönüşebilmişti? Biz Avrupalılar buraya köle ticaretini sona erdirmek, onlara iyiliğin ve

adaletin dinini getirmek için gelmemiş miydik? Çünkü burada olup bitenler köle ticaretinden de beter bir şeydi, öyle değil mi?

Keşişler, ağızlarını hiç açmadan onun içini dökmesini beklediler. Yoksa, Başrahip'in söylediğinin tersine, sessizlik kuralını bozmak istemiyorlar mıydı? Hayır, onlar da tıpkı onun gibi, Kongo'nun bu hali karşısında şaşkınlık ve üzüntü içindeydiler.

"Tanri'nın yollarına bizim gibi zavallı günahkârlar akıl sır erdiremez, Sayın Konsolos," diye içini çekti Dom Jesualdo. "Önemli olan umutsuzluğa düşmemektir. İnancını yitirmemektir. Burada sizin gibi insanların bulunması bizi yüreklendiriyor, bize umudumuzu geri veriyor. Görevinizde size başarılar diliyoruz. Tanrı bu bahtsız insanlık için bir şey yapmanıza izin versin diye dua edeceğiz."

Yedi kaçak, ertesi sabah güneş doğarken, ırmağın kıvrımlarından birinde, o küçük vapurun Coquilhatville' den artık biraz uzaklaştığı bir yerde Henry Reed'e bindiler. Yanında kaldıkları o üç gün boyunca Roger gergin ve üzgündü. Sakat bırakılmış o yedi yerlinin teknedeki varlığını mürettebata mazur gösterecek belli belirsiz bir açıklamada bulunmuştu, ama adamlar iletişim kuramadıkları bu gruba güvenmiyor, onlara kuşkuyla bakıyorlar gibi geliyordu ona. Irebu'ya geldiklerinde Henry Reed Kongo Irmağı'nın Fransız kıyılarına yaklaştı ve o gece mürettebat uyurken yedi sessiz karaltı usulca kayarak kıyıdaki çalıların arasında gözden kayboldu. Sonradan hiç kimse onlara ne olduğunu Konsolos'a sormadı.

Yolculuğun bu aşamasında Roger Casement kendini kötü hissetmeye başlamıştı. Yalnızca morali bozuk olduğu ve kendini psikolojik olarak iyi hissetmediği için değil, aynı zamanda bedeni de uykusuzluğun, böcek sokmalarının, ölçüsüzce harcanan fiziksel gücün, hepsinden çok da, öfkenin yerini moral bozukluğuna, görevini yerine getirme arzusunun bu raporun da bir işe yaramayacağı önsezisine bıraktığı bir ruh halinin acısını çekiyordu, çünkü Londra'dakiler, Majestelerinin hizmetindeki Dışişleri bürokratlarıyla politikacılar, II. Leopold gibi bir müttefikle aralarının açılmasının ihtiyatlı bir davranış olmayacağına, son derece ciddi suçlamalar içeren bir raporu yayımlamanın Büyük Britanya için kötü sonuçlar doğuracağına, çünkü bunun Belçika'yı Almanya'nın kucağına atmakla bir olacağına karar vereceklerdi. imparatorluğun çıkarları, kedigillerle yılanlara tapınan-ve insan yiyen yarı çıplak vahşilerin gözyaşları içindeki yakınmalarından daha önemli değil miydi?

Yorgunluk nöbetlerini, baş ağrılarını, mide bulantılarını, bedensel çöküntüyü -zayıfladığını hissediyordu, çünkü kemerinde yeni delikler açmak zorunda kalmıştı-yenebilmek için insanüstü bir çaba harcayarak, köyleri, görev noktalarını, istasyonları dolaşıp köylüleri, görevlileri, işçileri, nöbetçileri, kauçuk toplayıcılarını sorguya çekmeyi sürdürüyor, kırbaç cezalarıyla eziyet çekmiş bedenlerin ve kesilen ellerin her günkü görüntüsüne, cinayet, hapis, şantaj ve kayıp hikâyelerine elinden geldiğince dayanmaya çalışıyordu. Kongoluların çektiği bu ortak acının, havaya, ırmağa ve onu çevreleyen bitki örtüsüne kendine özgü pis bir kokuyla sinmiş olduğunu düşünmeye başlamıştı artık, bu yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ruhsal, yani metafiziksel bir kokuydu.

"Galiba aklımı kaçırıyorum, sevgili Gee," diye yazmıştı kuzini Gertrude'a, Bongandanga İstasyonu'ndayken, gerisin geriye çark edip Leopoldville'e geri dönmeye karar verdiği gün. "Bugün Boma'ya dönüş yolculuğuna başladım. Planlarıma göre, yolculuğuma Yukarı Kongo'da birkaç hafta daha devam etmem gerekiyordu. Ama, doğrusunu istersen, burada yaşananları raporumda bildirebilmek için elimde fazlasıyla malzeme var. İnsanoğlunun kötülüğünün ve alçaklığının nerelere varabileceğini araştırmaya daha fazla devam edersem, korkarım raporunu yazmaya bile halim kalmayacak. Deliliğin kıyısındayım. Normal bir insan, sağlığını kaybetmeden, herhangi bir zihinsel dengesizliğe düşmeden, bunca ay bu cehennemin içine gömülüp kalamaz. Bazı geceler, uyku tutmadığında, bana da böyle olduğunu hissediyorum. Zihnimin içinde bir şeyler dağılıp gidiyor. Sürekli bir üzüntünün içinde yaşıyorum. Burada olanları göre göre, sonunda ben de, en küçük bir vicdan azabı duymadan ve iştahım kaçmadan, öğle yemeğiyle akşam yemeği arasında Kongoluları kırbaçlamaya, ellerini kesmeye, onları katletmeye başlayacağım. Çünkü bu lanet ülkede Avrupalıların başına gelen şey bu işte."

Yine de Roger bu upuzun mektupta, en çok Kongo' dan değil, İrlanda'dan söz ediyordu. "Olan şu ki, sevgili Gee, belki sana yeni bir delilik belirtisi gibi görünecektir ama, Kongo'nun derinliklerine yaptığım bu yolculuk kendi ülkemi keşfetmeme yaradı. Onun durumunu, kaderini, gerçeklerini keşfetmeme yaradı. Bu cangılların içinde yalnızca II. Leopold'ün gerçek yüzünü görmekle kalmadım, aynı zamanda gerçekten kim olduğumu, yani iflah olmaz bir İrlandalı olduğumu da anladım. Yeniden görüştüğümüzde sana bir sürprizim var, Gee. Kuzenin Roger'ı

tanıyamayacaksın. Kimi sürüngenler gibi deri değiştirdiğim, zihniyetimin, hatta ruhumun değiştiği izlenimine kapılıyorum."

Doğruydu da. Henry Reed'in Kongo Irmağı'ndan, sonunda 15 Eylül 1903'te demirleyeceği Leopoldville-Kinshasa'ya kadar indiği bütün o günler boyunca, Konsolos, mürettebatla ancak tek tük birkaç kelime konuşmuştu. Daracık kamarasına kapanıyor ya da hava izin verirse, sanki sahibinin içine gömüldüğünü gördüğü can sıkıntısı kendisine de bulaşmış gibi, ayaklarının dibinde bütün dikkatini ona verip hiç kımıldamadan yatan sadık köpeği John'la, teknenin kıçındaki hamağa uzanıp kalıyordu.

Bu yolculuk boyunca ansızın derin bir özlem duymaya başladığı, çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği o ülkeyi yalnızca düşünmek bile, kendisini moral olarak yıkmaya ve ruhsal dengesini bozmaya azmetmiş bu korkunç Kongo görüntülerini kafasından uzaklaştırmaya yetiyordu. Dublin'de annesi tarafından şımartılıp korunarak geçirdiği ilk yıllarını, Ballymena'daki okul çağını, Galgorm'daki o hayaletli şatoya yaptığı ziyaretleri, ablası Nina'yla birlikte Antrim'in kuzeyindeki kırlara yaptıkları gezintileri, yöredeki dokuz glen'in arasında en sevdiği Glenshesk'e eşlik eden tepelere yaptıkları o gezilerin verdiği mutluluğu hatırlıyordu; rüzgârların silip süpür-düğü o doruklardan baktığında, kartalların iki yana açılmış kocaman kanatlarıyla uçmalarını ve dağın göklere meydan okuyan bembeyaz tepesini seçebildiği zamanlar olurdu.

İrlanda da tıpkı Kongo gibi bir sömürge değil miydi? Babasının ve onun gibi Ulsterli onca İrlandalının körü körüne bir öfkeyle inkâr ettikleri bu gerçeği kendisi de onca yıl kabul etmemekte direndiği halde, öyle değil miydi? Kongo için kötü olan bir şey neden İrlanda için iyi olsundu? İngilizler Eire'yi işgal etmemişler miydi? Tıpkı Belçikalıların Kongolulara yaptıkları gibi, istilaya uğrayıp işgal edilen ülkenin insanlarına danışmadan, orayı İmparatorluk topraklarına katmamışlar mıydı? Gerçi o şiddet hareketi zamanla yumuşamıştı, ama egemenliği kendisinden daha güçlü bir komşunun marifetiyle yok edilmiş olan İrlanda, hâlâ bir sömürge olmayı sürdürüyordu. Pek çok İrlandalının görmeye yanaşmadığı bir gerçekti bu. Böyle şeyler söylediğini duysa babası ne derdi acaba? Yoksa o "küçük kırbacını" çıkarır mıydı? Ya annesi? Kongo'nun ıssızlığı içinde oğlunun, yaptıklarıyla olmasa da en azından düşünceleriyle bir milliyetçiye dönüşmekte olduğunu bilse, Anne Jephson onu ayıplar mıydı acaba? Çevresini Kongo Irmağı'nın yapraklarla, dallarla ve ağaç gövdeleriyle yüklü kahverengi sularının sardığı o yalnız gecelerinde, Roger Casement bir

karara varmıştı: Avrupa'ya döner dönmez, Eire'nin pek az tanıdığı tarihiyle ve kültürüyle ilgili bir dizi güzel kitap edinecekti.

Hiç kimseyi aramadan ancak üç gün geçirdi Leopoldville'de. İçinde bulunduğu durumda, yetkilileri ve tanıdıklarını ziyaret ederek, onlarla Orta ve Yukarı Kongo'da yaptığı yolculuk hakkında konuşup - elbette yalanlar söyleyerek- bütün o aylar içinde orada neler gördüğünü anlatacak hali yoktu. Dışişleri'ne şifreli bir telgraf çekerek, yerlilere yapılan kötü muamele hakkındaki ihbarları doğrulayacak yeterince malzemesi olduğunu bildirdi. Boma'daki konsolosluk işlerinin baskısı altında kalmadan, raporunu daha sakin kafayla yazabilmek amacıyla komşu Portekiz topraklarına geçmek için izin istedi. Sonra da oturup Leopoldville-Kinshasa Yüksek Mahkemesine Walla'daki olaylar hakkında, aynı zamanda resmî bir protesto niteliğinde, uzun bir ihbar mektubu yazdı, sorumlular hakkında soruşturma açılıp yaptırımlar uygulanmasını talep etti. Yazıyı savcılık bürosuna bizzat götürdü. Orada kendisini ihtiyatla karşılayan bir görevli, şehrin Ticari Sicil Bürosu Şefi Mösyö Clothard'la birlikte çıkmış olduğu fil avından döner dönmez, Savcı Maître Leverville'i bunların hepsinden haberdar etmeye söz verdi.

Roger Casement daha sonra trenle Matadi'ye giderek orada tek bir gece geçirdi. Oradan küçük bir yük şi-lebiyle Boma'ya kadar indi. Konsolosluk ofisinde birikmiş postayı ve raporunu yazması için amirlerinin Luanda'ya gitmesine izin verdiklerini bildiren telgrafı buldu. Raporu olabildiğince ayrıntılı bir şekilde ve acilen yazması gerekiyordu. İngiltere'de Bağımsız Kongo Devleti aleyhine yürütülen ihbar kampanyası baş döndürücü bir hızla ilerliyordu, ülkenin önde gelen gazeteleri de, bu "gaddarlıkları" doğrulayarak ya da yadsıyarak, kampanyaya katılmışlardı. Vaftizci Kilise'nin yaptığı ihbarlara, Roger Casement'ın gizli dostu ve işbirlikçisi olan Fransız kökenli İngiliz gazeteci Edmund D. Morel de bir süreden beri katılmaktaydı. Onun yayımladığı haberler Avam Kamarası'nda olduğu kadar kamuoyunda da kıyametin kopmasına neden olmuştu. Parlamento'da bu konuda bir görüşme açılmıştı bile. Dışişleri ve bizzat Dışişleri Bakanı Lord Lansdowne, Roger Casement'ın tanıklığını sabırsızlıkla bekliyordu.

Roger, Leopold ville-Kinshasa'da olduğu gibi Borna' da yöneticilerle görüşmekten olabildiğince kaçınmış, Konsolosluk hizmetinde geçirdiği bütün o yıllar boyunca hiçbir zaman yapmadığı şekilde protokol kurallarına bile karşı gelmişti. Genel valiyi ziyaret etmek yerine ona mektup gönderip

sağlık sorunlarını bahane etmiş, bizzat gidip kendisini selamlayamadığı için özür dilemişti. Bir kez bile tenis, bilardo ya da iskambil oynamamış, ne bir öğle ya da akşam yemeği vermiş ne de herhangi bir daveti kabul etmişti. Kötü havalarda bile her gün sabahları erkenden ırmağın gölcüklerinde yüzmeyi alışkanlık haline getirmişti, ama bu kez yüzmedi. Ne kimseyi görmek istiyordu ne de sosyal ilişkiler kurmak. Özellikle de yolculuğu hakkında soru sormalarını ve yalan söylemek zorunda kalmayı istemiyordu. On dört haftalık o süre boyunca Orta ve Yukarı Kongo'da gördüğü, duyduğu ve yaşadığı bütün o şeyler hakkında neler düşündüğünü, Boma'daki arkadaşlarına ve tanıdıklarına asla içtenlikle anlatamayacağından emindi.

Bütün vaktini en acil Konsolosluk işlerine, Cabinda ve Luanda'ya yapacağı yolculuğun hazırlıklarına vermişti. Kongo'dan bir kez çıktı mı, bir başka sömürge ülkesine gidiyor olsa da, kendini daha rahat, daha özgür hissedeceğini umuyordu. Kaç kez bir rapor taslağı yazmayı denedi, ama beceremedi. Bunu engelleyen yalnızca bezginliği değildi; tüy kalemi kâğıdın üzerinde gidip gelmeye başlar başlamaz, kramp girmesiyle sağ eli kasılıp kalıyordu. Basuru yine onu rahatsız etmeye başlamıştı. Neredeyse hiç yemek yemiyordu; iki hizmetkârı Charlie'yle Mawuku, onu o kadar berbat bir durumda görmekten kaygılanarak doktor çağırmasını söylüyorlardı. Ama uykusuzluklarından, iştahsızlığından ve fiziksel rahatsızlıklarından kendisinin de huzuru kaçtığı halde bunu yapmadı, çünkü Doktor Salabert'i görmek demek, şimdilik unutmak istediği bütün o şeyler hakkında konuşmak, onları hatırlamak ve anlatmak demekti.

28 Eylül günü tekneyle Banana'ya doğru yola çıktı, ertesi gün oraya vardığında bir başka küçük vapur Charlie'yle ikisini alıp Cabinda'ya götürdü. Buldog köpeği John, Mawuku'nun yanında kalmıştı. Birlikte akşam yemeği yediği ve Yukarı Kongo'ya yaptığı yolculuktan haberleri olmadığından onu istemediği konularda konuşmaya zorlamayan tanıdıklarının bulunduğu bu yerde geçirdiği o dört gün boyunca bile kendini huzurlu ve kendinden emin hissedememişti. Ancak 3 Ekim'de vardığı Luanda'da kendini daha rahat hissetmeye başladı. Ketum ve yardımsever bir insan olan İngiliz Konsolosu Mr. Briskley, kendi ofisinde küçük bir çalışma odası vermişti ona. Nihayet orada sabahtan akşama kadar çalışıp raporunu anahatlarıyla yazmaya koyulabildi.

Ancak Luanda'ya vardıktan üç dört gün sonra, bir öğle vakti, bütün sabah çalışmasının ardından bir şeyler yemek üzere eski Café Paris'deki bir masaya oturduğunda, gerçekten iyileşmeye, yani eskisi gibi olmaya

başladığını hissetti. Oturmuş eski bir Lizbon gazetesine göz atarken, önündeki sokakta, belki de pamuk olabilecek bir tarım ürünü balyalarıyla dolu büyük bir arabanın içinden yük indirmekte olan yarı çıplak birkaç yerli olduğunu fark etmişti. İçlerinde en genci olan bir tanesi çok güzel bir çocuktu. İnce uzun, atletik bir yapısı vardı, çalışırken gösterdiği çaba nedeniyle sırtında, bacaklarında ve kollarında kasları belli oluyordu. Mavimsi renkteki koyu renkli teni terden pırıl pırıl parlıyordu. Omzunda yüküyle arabadan deponun içine kadar gidip gelirken yaptığı hareketlerle, kalçasına sarmış olduğu ince kumaş parçası açılıyor, normalden çok daha büyük olan, aşağı sarkmış, kırmızımtırak organı arada bir görünüyordu. Roger, her yanını sıcak bir dalganın yaladığını hissederek o yakışıklı taşıyıcının hemen fotoğrafını çekme arzusuna kapıldı. Aylardan beri böyle bir şey aklından geçmemişti. Aklına gelen bir düşünce onu canlandırdı: "Yine kendim olmaya başlıyorum." Her zaman yanında taşıdığı küçük günlüğüne şöyle yazdı: "Çok güzel ve kocaman. Onu izleyip ikna ettim. Bir açıklığın kenarındaki devasa eğreltiotlarının arkasına gizlenerek öpüştük. Ben onun oldum, o da benim oldu. Haykırdım." Her yanını ateş basmış bir halde derin derin nefes aldı.

Aynı akşam Mr. Briskley, Dışişleri'nden gelen bir telgrafı verdi ona. Dışişleri Bakanı Lord Lansdowne'nun bizzat kendisi, Kongo Raporu'nu Londra'da yazması için derhal İngiltere'ye dönmesini emrediyordu. Roger'ın iştahı yerine gelmiş, o akşam güzel bir yemek yemişti.

6 Kasım günü, Luanda'dan yola çıkarak Lizbon üzerinden İngiltere'ye gidecek olan Zaire adlı gemiye binmeden önce, Edmund D. Morel'e uzun bir mektup yazdı. Yaklaşık altı aydan beri onunla gizli gizli yazışıyordu. Morel'i şahsen tanımıyordu. Onun varlığından, ilk olarak, bu gazeteciye hayran olan Herbert Ward'in bir mektubuyla haberdar olmuş, daha sonra da Boma'da-ki Belçikalı çalışanların ve oraya uğramış olan insanların, onun Kongo Bağımsız Devleti'ne karşı eleştirilerle dolu son derece sert makaleleri üzerindeki yorumlarını dinlemişti; Liverpool'da oturan Morel'in, bu Afrika sö-mürgesindeki yerlilerin nasıl bir sömürünün kurbanı olduklarını ifşa etmek için yayımladığı makalelerdi bunlar. Hiç kimseye belli etmeden, kuzini Gertrude aracılığıyla, Morel'in bastırdığı birkaç broşürü edinebilmişti. Suçlamalarının ciddiyeti karşısında son derece etkilenen Roger, cüretkâr bir atılımla ona mektup yazarak Gee'nin aracılığıyla göndermişti. Bu mektubunda, uzun yıllardan beri Afrika'da bulunduğunu, dayanışma içinde olduğu haklı kampanyası için kendisine

birinci elden bilgiler verebileceğini söylüyordu ona. Bir İngiliz diplomatı olarak bunu açıkça yapamazdı; bu yüzden de, Boma'daki muhbirinin kimliğinin ortaya çıkmasını engelleyebilmek amacıyla, yazışmalar konusunda önlemler almaları gerekiyordu. Roger, Morel'e Luanda'dan yazdığı bu mektupta son yaşadığı deneyimi özetleyerek, Avrupa'ya varır varmaz kendisiyle temasa geçeceğini söylüyordu. Kongo'nun bir cehenneme dönüştürülmesinde Yaşlı Kıta'nın sorumluluğunun tam olarak bilincinde gibi görünen tek Avrupalıyı şahsen tanımak kadar hiçbir şey onu heyecanlandıramazdı.

Londra'ya yaptığı bu yolculuk boyunca, Roger enerjisini, hevesini ve umutlarını geri kazanmıştı. Raporunun bu korkunç şeylere son vermekte son derece yararlı olacağına bir kere daha güven duyuyordu. Dışişleri'nİn onun raporunu bu kadar büyük bir sabırsızlıkla bekliyor olması da bunu gösteriyordu. Olaylar o kadar önemliydi ki, İngiliz hükümeti harekete geçmek, radikal değişiklikler yapılmasını istemek, müttefiklerini ikna ederek Kongo gibi koca bir kıtanın kişisel bir imtiyaz olarak II. Leopold'e verilmesi gibi o saçma sapan kararı iptal etmek zorunda kalacaktı. Zaire'yi Santo Tomé'yle Lizbon arasında sallayarak mürettebatın yansını mide bulantıları içinde devamlı kusmak zorunda bırakan fırtınalara rağmen, Roger Casement ne yapıp edip raporunu yazmayı sürdürüyordu. Eskiden olduğu gibi disiplinli bir şekilde, bir havari kadar hevesle kendini işine vererek, duygusallığa da öznel yorumlara da kaçmadan, büyük bir şaşmazlık ve ihtiyatlılık içinde yazmaya, yalnızca doğruluğundan emin olduğu şeyleri tarafsızlıkla betimlemeye çalışıyordu. Raporu ne kadar kesin ve özlü olursa, o kadar inandırıcı ve etkili olacaktı.

Buz gibi soğuk bir havada, 1 Aralık günü Londra'ya vardı. Hayalete benzer bu yağmurlu ve soğuk şehre şöyle bir göz atmaya zar zor vakit bulabilmişti, çünkü eşyalarını Earl's Court'ta Philbeach Gardens'daki apartman dairesine bırakıp birikmiş olan postaya bir göz gezdirdikten sonra, koşa koşa Dışişleri'ne gitmesi gerekti. Üç gün boyunca toplantılar ve görüşmeler yapıldı. Son derece etkilenmişti. Kongo'nun Parlamento'daki o görüşmeden beri güncel olayların tam ortasında olduğuna hiç kuşku yoktu. Vaftizci Kilise'nin ihbarlarıyla Edmund D. Morel'in kampanyası ses getirmişti. Hepsi de hükümetin bir açıklama yapmasını talep ediyordu. Hükümetse, bunu yapmadan önce onun raporunu görmeyi istiyordu. Roger Casement, istemediği ve haberi olmadığı halde, olayların kendisini önemli bir şahsiyet haline getirdiğini anlamıştı. Bakanlık memurlarının önünde her

biri birer saat olmak üzere yaptığı iki sunumda -bunlardan birine Afrika Dairesi genel müdürüyle bakan yardımcısı da katılmıştı-, sözlerinin dinleyenler üzerinde nasıl bir etki yaptığını fark etmişti. Başlangıçta bakışlarındaki inanmazlık sonradan, sorulan yeniden kesin bilgilerle yanıtladığında, bir tiksinti ve dehşet ifadesine dönüşüyordu.

Dışişleri'nin uzağında, Kensington'ın sakin bir yerinde, kendisine bir çalışma odası, Mr. Joe Pardo adında genç ve yetenekli bir de daktilo vermişlerdi. Roger Casement, 4 Aralık Cuma günü raporunu ona dikte etmeye başladı. Kongo'daki İngiliz Konsolosu'nun, elinde sömürge hakkında ayrıntılı bir belgeyle Londra'ya geldiği haberi ortalığa yayılmıştı; Reuters ajansı, The Spectator, The Times ve Amerikan gazetelerinden bir alay muhabir onunla röportaj yapmaya çalışıyorlardı. Ama o, amirleriyle de anlaşarak, ancak hükümet bu konu üzerinde bir açıklama yaptıktan sonra basınla konuşabileceğini söyledi.

Bunu izleyen günlerde, metne eklemeler yaparak, kesip çıkararak ve tekrar oluşturarak, artık ezbere bildiği yolculuk notlarının yazılı olduğu defterlerini tekrar tekrar okuyarak, sabahtan akşama kadar raporu üzerinde çalışmaktan başka bir şey yapmadı. Öğle vakti zar zor bir sandviç yiyor, her gece de kendi kulübü olan Wellington'da erkenden akşam yemeğine oturuyordu. Arada bir Herbert Ward da ona katılıyordu. Bu eski dostuyla sohbet etmek ona iyi geliyordu. Günlerden bir gün arkadaşı onu zorla alıp Chester Square 53 numaradaki stüdyosuna götürdü; Afrika'dan aldığı ilhamla yapmış olduğu son derece güzel heykellerini göstererek onu oyaladı. Bir başka gün Herbert, saplantı halindeki uğraşını birkaç saatliğine unutturabilmek için onu dışarı çıkmaya zorlayarak kendine o günlerde moda olan kareli kumaştan yapılmış ceketlerden, bir Fransız kasketi, üstü beyaz renkli suni deriden bir çift de ayakkabı satın aldırdı.

Daha sonra da onu Londralı entelektüellerle sanatçıların rağbet ettiği Eyfel Kulesi Lokantası'na öğle yemeğine götürdü. Roger'ın o günlerdeki yegâne eğlencesi bunlar olmuştu.

Londra'ya geldiğinden beri Morel'le görüşmek için Dışişleri'nden izin isteyip duruyordu. Bunun için de getirdiği bazı bilgileri o gazetecininkilerle karşılaştırma bahanesini ileri sürmüştü. 9 Aralık günü istediği izni aldı. Ertesi gün de Roger Casement'la Edmund D. Morel ilk kez birbirlerinin yüzünü gördüler. El sıkışmak yerine kucaklaşmışlardı. Uzun uzun ahbaplık ettiler, Comedy'de akşam yemeği yediler, sonra da Roger'ın Philbeach Gardens'daki dairesine giderek gecenin geri kalanını konyak içerek, sohbet ederek, sigara tüttürerek ve panjurların arasından artık yeni bir günün başladığını keşfedene kadar tartışarak geçirdiler. On iki saattir kesintisiz konuşuyorlardı. Sonradan ikisi de o buluşmanın hayatlarının en önemli buluşması olduğunu söyleyecekti.

Birbirlerinden bundan daha fazla farklı olamazlardı. Roger çok uzun boylu, çok zayıftı, Morel'se oldukça kısa boylu, kalın yapılı, şişmanlamaya meyilli bir adamdı. Casement onu her gördüğünde, arkadaşının giysilerinin üstüne dar geldiği izlenimine kapılıyordu. Roger otuz dokuz yaşını bitirmişti, ama Afrika ikliminden ve sıtma nöbetlerinden etkilenmiş fiziğine rağmen, belki de üstüne başına dikkat etmesi nedeniyle, yalnızca otuz iki yaşında olan Morel'den daha genç gösteriyordu. Gençliğinde yakışıklı biri olan Morel artık yaşlanmıştı, foklarınkine benzeyen pos bıyıklan gibi kırlaşmış olan saçları ortadan ikiye ayrılmıştı, hafif patlak, ateşli gözleri vardı. İyi anlaşmak ve sevişmek için -bu sözcük onlara abartılı gelmeyecekti- birbirlerini şöyle bir görmeleri yeterli olmuştu.

Hiç kesintisiz geçen o on iki saat boyunca neler konuşmuşlardı? Elbette Afrika'dan çok söz etmişlerdi, ama ailelerinden, çocukluklarından, düşlerinden, ülkülerinden, delikanlılık özlemlerinden, hiç düşünmedikleri halde Kongo'nun nasıl hayatlarına girerek kendilerini tepeden tırnağa değiştirdiğinden de konuşmuşlardı. Roger, o ülkeye ömründe adımını atmamış birinin orayı, oranın coğrafyasını, tarihini, insanlarını, sorunlarını bu kadar iyi tanımasına hayran kalmıştı. Uzun yıllar önce, Elder Dempster Line'ın o esmer görevlisinin (Roger'ın da gençliğinde Liverpool'day ken çalışmış olduğu aynı şirketti bu), Anvers Limanı'nda gemileri kaydedip yüklerini denetlemekle görevliyken, Majesteleri II. Leopold'ün Avrupa'yla Kongo Bağımsız Devleti arasında başlatmış olduğu sözde serbest ticaretin yalnızca asimetrik olmakla kalmayıp aynı zamanda kaba bir komedi olduğunun da farkına vararak nasıl kuşkuya kapıldığının hikâyesini Roger hayranlıkla dinliyordu. Kongo'dan gelen gemilerin bu büyük Felemenk limanına tonlarca kauçuk, büyük miktarlarda fildişi, palmiye yağı, madenler ve hayvan postları boşaltıp oraya götürmek üzere yalnızca silahlar, kırbaçlar ve renkli cam parçalan yükledikleri bu ticaret ne tür bir serbest ticaretti acaba?

Morel böylelikle Kongo'ya ilgi duymaya, oraya giden ya da oradan Avrupa'ya dönmekte olan insanları, tüccarları, görevlileri, gezginleri, Protestan rahiplerini, Katolik din adamlarını, serüvencileri, askerleri, polisleri sorguya çekmeye, sanki Roger Casement'in Orta ve Yu-kan Kongo'ya yaptıklarına benzer onlarca araştırma gezisi yapmış gibi, bahtsızlıklarını avucunun içi gibi bildiği bu muazzam ülke hakkında eline ne geçirirse okumaya başlamıştı. Bunun üzerine, şirketteki görevinden ayrılmadan, Belçika ve İngiltere'deki dergilere ve gazetelere, başlangıçta

takma adla, sonraları kendi adıyla mektuplar ve makaleler yazarak, bütün keşfettiklerini ifşa etmeye, II. Leopold'ün hizmetindeki kalemşorların bütün dünyaya sundukları o şiirsel imgeyi veriler ve tanıklıklarla yalanlamaya koyulmuştu. Uzun yıllardan beri bu şirkette makaleler, broşürler ve kitaplar yayımlıyor, kiliselerde, kültür merkezlerinde, siyasi örgütlerde konuşmalar yapıyordu. Kampanyası tutmuştu. Artık pek çok kişi ona destek veriyordu. "İşte bu da Avrupa," diye kaç kez düşünmüştü Roger Casement, o 10 Aralık günü. "Yalnızca Afrika'ya gönderdiğimiz yerleşimciler, polisler ve caniler değil. Avrupa aynı zamanda billur berraklığındaki bu örnek insan: Edmund D. Morel."

O günden sonra sık sık görüşmeye başlamışlar, her ikisini de heyecanlandıran diyaloglarını sürdürmüşlerdi. Artık birbirlerine sevgi dolu takma adlarla hitap ediyorlardı: Roger'ın adı Tiger'dı, Edmund'unkiyse Bulldog[9]. O sohbetlerden birinde Kongo Islah Derneği'ni kurma düşüncesi çıkmıştı ortaya. Derneğe hamiler ve üyeler bulma peşinde yaptıkları girişimlerde elde ettikleri geniş destek karşısında ikisi de şaşkına dönmüştü. Doğrusu dernek için yardım istedikleri politikacıların, gazetecilerin, yazarların, din adamlarının ve tanınmış şahsiyetlerin pek azı yardımlarını esirgemişti. İşte Roger Casement, Alice Stopford Green'i de böyle tanımıştı. Herbert Ward tanıştırmıştı onları. Alice, derneğe parasını, adını ve vaktini ilk verenlerden biri olmuştu. Joseph Conrad da öyle yapmış, pek çok entelektüel ve sanatçı da onu kendine örnek almıştı. Fonlar oluşturmuşlar, saygıdeğer isimleri bir araya getirmişler, çok geçmeden kiliselerde, kültür merkezlerinde ve insani yardım derneklerinde halka açık etkinlikler düzenlemeye başlayarak Kongo'nun içinde bulunduğu gerçek durum konusunda kamuoyunun gözünü açabilmek için tanıklar sunmuşlar, tartışmalar açıp yazılar yayımlamışlardı. Roger Casement diplomat olarak derneğin yönetim kurulunda resmen yer alamasa da, raporunu Dışişleri'ne bir kez teslim ettikten sonra bütün boş vaktini ona hasretmişti. Tasarruflarının ve maaşının bir bölümünü derneğe bağışlamış, çok sayıda diplomatın ve politikacının Morel'le birlikte savunmakta oldukları davanın destekçileri olmalarını sağlamıştı.

Aradan yıllar geçtikten sonra Roger Casement, 1903 yılının sonlarıyla 1904'ün başlarındaki o koşuşturmalı haftaları yâd ederken, kendisi için en önemli şeyin, Majestelerinin hükümeti onun raporunu yayımlamadan çok önce, ayrıca ondan çok daha sonra, II. Leopold'ün hizmetindeki ajanlar onu Belçika'ya iftira eden bir düşman olarak ilan edip basında ona saldırmaya

başladıklarında edindiği şöhret değil, Morel'in, derneğin ve Herbert'in sayelerinde, o zamandan beri yakın dostu ve övünerek söylediği gibi müridi olduğu Alice Stopford Green'i tanıması olduğunu söyleyecekti. Daha ilk baştan itibaren aralarında, zamanın büsbütün derinleştireceği bir anlayış ve sempati doğmuştu.

Baş başa oldukları ikinci ya da üçüncü defasında Roger, tıpkı bir iman sahibinin günah çıkartan rahibe yaptığı gibi, bu yeni dostuna kalbini açmıştı. Kendisi gibi Protestan bir aileden gelen bir İrlandalı olan Alice'e, o zamana kadar hiç kimseye söylemeye cesaret edemediği bir şeyi söylemişti: Orada, Kongo'dayken, haksızlık ve şiddetle iç içe yaşarken, kolonyalizmin ne kadar büyük bir yalan olduğunu keşfetmiş, kendisini bir "İrlandalı" olarak, yani bir İmparatorluk tarafından işgal edilip sömürülerek kanı iliği kurutulmuş bir ülke olan İrlanda'nın yurttaşı olarak hissetmişti. Babasından öğrendiklerini tekrarlayarak söylemiş ve inanmış olduğu o kadar çok şeyden utanıyordu ki. Ama hatalarını düzeltme niyetindeydi. Kongo'nun sayesinde İrlanda'yı yeniden keşfetmiş olarak, artık gerçek bir İrlandalı olmayı, ülkesini tanıyarak onun geleneklerine, tarihine ve kültürüne sahip çıkmayı istiyordu.

Sevgi dolu, biraz da anaç tavırlı olan Alice -ondan on yedi yaş büyüktü-, artık kırklı yaşlarında olmasına rağmen coştuğu zamanlardaki çocukça çıkışları yüzünden onu azarlıyor, ama bir yandan çay içip kurabiye ya da kremalı ve marmeladı scones yerlerken, ustalıkla verilmiş birer ders niteliğindeki tavsiyeleriyle, kitaplarıyla, sohbetleriyle ona yardımcı oluyordu. 1904'ün o ilk aylarında, Alice Stopford Green onun dostu, hocası, İrlanda' nın son derece eski olan geçmişine onu ilk sokan kişi olmuştu; öyle bir geçmiş ki, tarih, mitler ve efsaneler -yani gerçek olaylar, din ve kurgu hikâyeler- birbirine karışarak İmparatorluğun bütün asimile etme çabalarına karşın dilini, varoluş biçimini, âdetlerini, Protestan ya da Katolik olsun, iman sahibi ya da inançsız olsun, liberal ya da tutucu olsun her İrlandalının gurur duyması gereken ve savunmak zorunda olduğu bir şeyi yüreğinde hâlâ muhafaza eden bir halkın geleneklerini oluşturmuştu. Roger'ın ruhuna huzur vermeye ve Yukarı Kongo'ya yaptığı o yolculuğun açtığı manevi yaralan iyileştirmeye, Morel'le ve Alice'le kurduğu dostluk kadar başka hiçbir şey yardımcı olamamıştı. Günlerden bir gün, Dışişlerinden üç aylık bir izin alarak Dublin'e gitmek üzere olan Roger'la vedalaşırken, tarihçi şöyle demişti ona:

"Artık ünlü biri olduğunun farkında mısın, Roger? Burada Londra'da herkes senden söz ediyor."

Koltuklarını kabartacak bir şey değildi bu, çünkü hiçbir zaman kibirli olmamıştı. Ama Alice doğru söylüyordu. Raporun İngiliz hükümeti tarafından yayımlanması, basında, Parlamento'da, siyasi çevrelerde ve kamuoyunda muazzam bir yankı uyandırmıştı. Belçika' daki resmî yayınlarda ve II. Leopold'ün propagandasını yapan dedikoducu İngiliz magazin gazetelerinde uğradığı saldırılar, onun adaleti arayan büyük bir hümanizm savaşçısı olarak imajını güçlendirmekten başka bir işe yaramamıştı. Basın organlarında röportajlar yapılmış, halka açık toplantılarda ve özel kulüplerde konuşmaya davet edilmişti; sömürgecilik aleyhtarı liberal salonlardan davetler yağıyor, onun raporunu, kendini adalet ve özgürlük davasına adamasını göklere çıkaran yazılar ve makaleler yayımlanıyordu. Kongo kampanyası yeni bir hız kazanmıştı. Basın, kiliseler, İngiliz toplumunun en ilerici kesimleri, raporun açıklamaları karşısında dehşete düşmüş bir halde, Büyük Britanya'nın, Batılı devletlerin Kongo'yu Belçikalıların kralına teslim etme kararının iptalini müttefiklerinden talep etmesini istiyorlardı.

Bu ani şöhretten bunalan Roger Casement -insanlar onu tiyatrolarda, restoranlarda tanıyor, sokakta sempatiyle bakarak onu işaret ediyorlardı-, kalkıp İrlanda'ya gitti. Birkaç gün Dublin'de kalmış, ama hemen ardından Ulster'e, Kuzey Antrim'de çocukluğunun ve delikanlılık çağının geçtiği aile yuvası Magherintemple Evi'ne geçmişti. Ev, 1902'de vefat etmiş olan büyük amcası John'un oğlu olan, amcası ve adaşı Roger'a miras kalmıştı. Charlotte Yengesi hâlâ hayattaydı. Öteki akrabaları, kuzenleri ve yeğenleri gibi yengesi de onu büyük bir sevgiyle karşılamıştı. Ama sıkı sıkıya İngiliz yanlısı olmayı sürdüren baba tarafından akrabalarıyla arasında gözle görülmez bir mesafe oluştuğunu hissediyordu. Yine de Magherintemple'ın manzarası, gri taşlardan inşa edilmiş kocaman o malikâne, çevresini saran tuza ve rüzgârlara dayanıklı, çoğu sarmaşıklarla boğulmuş yabanincirleri, koyunların tembel tembel dolaştıkları otlaklara egemen kavak ağaçları, karaağaçlar ve şeftaliler, daha ötedeki deniz, Rathlin Adası'nın görüntüsü, kar gibi beyaz, minicik evleriyle küçük Ballycastle kenti onu iliklerine kadar duygulandırmıştı. Ahırları, evin arkasındaki bostanı, duvarlarında geyik boynuzları asılı koca koca odaları ya da birkaç kuşaktan atalarının yattığı eski mi eski, küçücük Cushendun ve Cushendall köylerini gezerken, çocukluk anıları kafasında canlanıyor, içini hasretle dolduruyordu. Ülkesi

hakkındaki yepyeni düşünceleri ve duyguları, birkaç ay uzayacak olan bu ziyaretin kendisi için yepyeni bir büyük serüvene dönüşmesine neden olacaktı. Yukarı Kongo'ya yaptığı yolculuktan farklı olarak, son derece hoş, uyarıcı, yaşadığında ona sanki deri değiştiriyormuş duygusunu verecek bir serüvendi bu.

Alice'in tavsiye ettiği bir yığın kitabı, dilbilgisi ve deneme kitaplarını da yanında götürmüştü, uzun saatlerini İrlanda gelenekleri ve efsaneleri hakkında okumaya veriyordu. Önce kendi kendine, bunu yapamayacağını anlayınca da, haftada iki kez ders aldığı bir öğretmenin yardımıyla Gaelce öğrenmeye çalıştı.

Ama her şeyden çok da, County Antrim'de, kendisi gibi Ulsterli ve Protestan oldukları halde İngiltere'yle Birlik yanlısı olmayan yeni yeni insanlarla görüşmeye başlamıştı. Bunlar, tam tersine, eski İrlanda'nın kişiliğini muhafaza etmek istiyorlar, ülkenin İngilizleştirilme-sine karşı mücadele ediyorlar, eski İrlanda diline, geleneksel şarkılara ve âdetlere geri dönülmesini savunuyorlar, İrlandalıların İngiliz Ordusu'na alınmasına karşı çıkıyorlar, yıkıcı etkisi olan modern sanayileşmenin uzağında, İngiliz İmparatorluğu'ndan azat olmuş, pastoral ve kırsal bir hayat süren ayrı bir İrlanda'nın hayalini kuruyorlardı. Roger Casement işte böylelikle, İrlanda dilini ve kültürünü teşvik eden Gaelic League'e (Gael Birliği) girmişti. Birliğin sloganı Sinn Fein'di ("yalnızca biz kendimiz"). 1893'te Dublin'de kurulduğunda, başkanı Douglas Hyde, yaptığı konuşmada dinleyicilere, o zamana kadar "Gaelce olarak yalnızca altı kitap yayımlanmış olduğunu" hatırlatmıştı. Roger Casement, Hyde'in halefi olan Eoin MacNeill'le tanışmış, University College'da eski ve ortaçağ İrlanda tarihi profesörü olan MacNeill'le arkadaş olmuştu. Sinn Fein'in düzenlediği okuma toplantılarına, konferanslara, resitallere, yürüyüşlere, öğrenciler arası yarışmalara ve milliyetçi kahramanlar adına dikilen anıtların açılışına gitmeye başlamıştı. Daha sonra, yayımladığı yazıların arasında, her zaman mırıldandığı eski bir İrlanda baladından alınma (zavallı ihtiyar kadıncağız anlamına gelen) Shan van Vocht takma adıyla, İrlanda kültürünü savunan siyasi makaleler yazmaya başladı. Aynı sıralarda, Antrim'in köylerini gezerek İrlanda folklorundan eski efsaneleri derleyen, aralarında Kastilyalı Galgorm Rose Maud Young'ın, Ada MacNeill ve Margaret Dobbs'un da bulunduğu bir grup hanımla da çok yakın ilişki kurmuştu. Onların sayesinde, gittikleri bir halk panayırında bir seanchaïi, yani gezici bir masalcıyı da dinleyebilmiş, ama söylediklerinden ancak tek tük kelimeleri zar zor anlayabilmişti.

Bir gece Magherintemple Evi'nde Roger Amcasıyla yaptığı bir tartışmada heyecana kapılan Roger Casement, "Bir İrlandalı olarak Britanya İmparatorluğu'ndan nefret ediyorum," demişti.

Ertesi gün Argyll dükünden aldığı bir mektup, Majestelerinin hükümetinin, Kongo'da yaptığı olağanüstü hizmetlerden dolayı kendisini Companion of St. Michael and St. George nişanıyla onurlandırmaya karar verdiğini bildiriyordu. Roger, dizindeki bir enfeksiyonun Kral'ın önünde diz çökmesini engelleyeceği mazeretini ileri sürerek nişan törenine gidemeyeceği için özür diledi.

"Benden nefret ediyor ve bunu gizleyemiyorsunuz” dedi Roger Casement. Sheriff, kısa bir şaşkınlıktan sonra, şiş suratını bir an için çarpıtan bir hareketle kabullendi.

"Bunu belli etmemek için bir nedenim yok," diye mırıldandı. "Ama yanılıyorsunuz. Sizden nefret etmiyorum. Sizi hor görüyorum. Vatan hainleri yalnızca buna layıktır."

Hapishanenin kararmış tuğlalarla kaplı koridoru boyunca, Katolik Rahip Peder Carey'in mahkûmu beklemekte olduğu görüşme odasına doğru yürüyorlardı. Casement, parmaklıklı küçük pencerelerden koca koca, koyu renkli puf bulutları görebiliyordu. Dışarıdaki Caledonian Yolu'nun ve ilk Romalı Iejyonerlerin ayılarla dolu ormanların içinden yürüyerek yüzyıllar önce geçmiş oldukları o Roma Yolu'nun üzerine yağmur mu yağıyordu acaba? Yakındaki o koskoca Islington Parkı'nın ortasında kurulu pazaryerinde, fırtınayla sarsılıp sırılsıklam olmuş tezgâhları, satış yerlerini gözünün önüne getirdi. Yağmurlukları ve şemsiyeleriyle yağmurdan korunarak alışveriş yapmakta olan insanları düşününce ani bir kıskançlık duydu içinde.

"Sizin her şeyiniz vardı," diye homurdandı ardı sıra yürüyen Sheriff. "Diplomatik mevkiler. Nişanlar. Kral sizi soylular sınıfına sokmuştu. Siz de gidip kendinizi Almanlara sattınız. Şu alçaklığa bakın. Şu nankörlüğe bakın."

Bir an durakladı, Sheriff içini çekiyormuş gibi geldi Roger'a.

"Oralarda, siperlerin içinde ölen zavallı oğlumu düşündükçe, sizin de onun katillerinden biri olduğunuzu söylüyorum kendi kendime, Mr. Casement."

"Oğlunuzu kaybettiğinize çok üzüldüm," diye karşılık verdi Roger, arkasına dönmeden. "Biliyorum bana inanmayacaksınız, ama ben henüz kimseyi öldürmedim."

"Artık bunu yapacak vaktiniz olmayacak," diye hükmünü verdi Sheriff. "Tann'ya şükür."

Görüşme odasının kapısına varmışlardı. Sheriff dışarıda, nöbetçi gardiyanın yanında kalmıştı. Bir tek rahiplerin ziyaretleri baş başa yapılabiliyordu; ötekilerin hepsinde Sheriff ya da gardiyan, bazen de ikisi birden, her zaman görüşme odasında kalıyorlardı. Din adamının sade dış hatlarıyla karaltısını gördüğüne sevinmişti Roger. Peder Carey ona doğru yürüyerek elini uzattı.

"Araştırma yaptım, yanıtını da aldım," diye haber verdi, gülümseyerek. "Doğru hatırlamışsınız. Gerçekten de Galler'deki Rhyl bölge kilisesinde çocukken vaftiz edilmişsiniz. Annenizle iki teyzeniz hazır bulunmuşlar. Katolik Kilisesi'ne yeniden alınmanıza gerek yok. Siz zaten hep oradaymışsınız."

Roger Casement başını salladı. Bütün Ömrü boyunca aklından çıkmayan o çok uzak izlenim demek doğruydu. Annesi, Galler'e yaptığı yolculuklardan birinde, babasından gizli olarak vaftiz ettirmişti onu. Bu sırrın kendisiyle Anne Jephson arasında kurduğu suç ortaklığı hoşuna gitmişti. Çünkü böylelikle kendi kendisiyle, annesiyle ve İrlanda'yla daha fazla uyum içinde olduğunu hissediyordu. Sanki Katolik dinine olan bu yakınlaşması, yanılgıları ve başarısızlıkları da dahil olmak üzere son yıllarda yaptığı ve yapmaya çalıştığı her şeyin doğal bir sonucuymuş gibi geliyordu ona.

"Thomas à Kempis'i okuyordum, Peder Carey," dedi. "Daha önceleri dikkatimi okumaya pek veremiyordum. Ama şu son günlerde bunu başardım. Günde birkaç saat okuyorum. Imitatio Christi çok güzel bir kitap."

"Ben rahip okulundayken Thomas à Kempis'i çok okurduk," diye doğruladı rahip. "Özellikle de Imitatio Christi'yi."

"O sayfaların içine girdiğimde kendimi daha huzurlu hissediyorum," dedi Roger. "Sanki bu dünyadan kopu-yormuşum da, tüm kaygılardan sıyrılmış olarak başka bir dünyaya, sırf manevi bir gerçeğin içine giriyormuşum gibi. Almanya'dayken Peder Crotty bu kitabı bana tavsiye etmekte haklıymış. Hayran olduğu Thomas à Kempis'i hangi şartlar altında okuyacağımı dünyada tahmin etmemiştir."

Kısa bir süre önce görüşme odasına küçük bir bank koymuşlardı. Oraya oturdular. Dizleri birbirine değiyordu. Peder Carey, yirmi yıldan fazladır Londra hapishanelerinde rahip olarak görev yapıyordu, pek çok

idam mahkûmunun sonuna kadar yanında olmuştu. Cezaevlerindeki insanlarla olan bu alışverişi onun karakterini sertleştirmiş değildi. Düşünceli ve nazik bir insandı; Roger Casement, daha ilk buluşmalarından itibaren hoşlanmış-tı ondan. Kendisini incitebilecek herhangi bir şey söylediğini hiç hatırlamıyordu; tam tersine, ona sorular sorduğunda ya da onunla karşılıklı konuştuklarında son derece incelikle davranıyordu. Onun yanındayken kendini hep halinden hoşnut hissediyordu Roger. Peder Carey uzun boylu, neredeyse iskelet denebilecek kadar kemikli biriydi, bembeyaz bir teni, çenesinin bir bölümünü kaplayan, kırlaşmış, küçük, sivri bir sakalı vardı. Gülüyor olsa bile, sanki daha yeni ağlamış gibi gözleri hep yaşlıydı.

"Peder Crotty nasıl biriydi?" diye sordu. "Görüyorum ki orada, Almanya'dayken aranız iyiymiş."

"Peder Crotty olmasaydı Limburg Kampı'nda geçirdiğim o aylarda aklımı kaçırabilirdim," diye kabullendi Roger. "Sizden çok farklıydı, yani fizik olarak. Daha kısa boylu, daha yapılı, sizin bu solgunluğunuzun yerine, içtiği daha ilk birayla büsbütün kızaran kıpkırmızı bir suratı vardı. Ama başka bir açıdan evet, size benziyordu. Yani cömertlik açısından demek istiyorum."

Peder Crotty, Almanların Limburg'da kurdukları esir kampına Vatikan'ın Roma'dan gönderdiği İrlandalı bir Dominiken rahibiydi. Onun dostluğu, İrlanda Tugayı için esirler arasından gönüllü asker yazdırmaya çalışan Roger için, 1915 ve 1916'nın o aylarında, son bir kurtuluş umudu olmuştu. "Umutsuzluğa karşı şerbetliydi," dedi Roger. "Hastalan ziyaret ederken, Limburg' daki mahpuslara son kez kutsama duası yaparken, onlara tespih duası yaptırırken yanında bulundum. O da milliyetçiydi. Ama benim kadar tutkulu değildi, Peder Carey."

Rahip gülümsedi.

"Sakın Peder Crotty'nin beni Katolik dinine yaklaştırmaya çalıştığını sanmayın," diye ekledi Roger. "Beni o dine döndürmek istediğini hissetmeyeyim diye konuşmalarımızda son derece dikkatli davranıyordu. Bu fikir yalnızca benim aklıma geldi, buramda oluştu," diyerek göğsüne dokundu. D edim ya, ben hiçbir zaman pek dindar biri değildim. Annem öldükten sonra din benim için biraz mekanik ve ikincil bir şey olmuştur. Ancak 1903'ten sonra, hani şu Kongo'nun içlerine doğru yaptığım üç ay on günlük yolculuğun ardından yeniden dua etmeye başladım. Onca acının karşısında aklımı kaçıracağımı sandığım zaman. Böylelikle de insanoğlunun inanmadan yaşayamayacağını keşfettim."

Hıçkıracak gibi olduğunu hissedip sustu.

"Thomas à Kempis'ten o mu söz etti size?"

"Ona çok bağlıydı," diye doğruladı Roger. "Imitatio Christi kitabının kendi elindeki kopyasını bana hediye etti. Kitabı o zaman okuyamamıştım. O günlerdeki kaygılarım yüzünden kafam yerinde değildi. O kitabı, giysilerimin bulunduğu bir bavulun içinde Almanya'da bıraktım. Denizaltıya bindiğimizde yanımıza eşya almamıza izin vermemişlerdi. Neyse ki siz bana ondan bir tane daha buldunuz. Korkarım kitabı bitirmeye vaktim olmayacak."

"İngiliz hükümeti henüz hiçbir şeye karar vermedi," diye onu uyardı din adamı. "Umudunuzu kaybetmemelisiniz. Orada, dışarıda bunu isteyen ve af talebinize kulak verilmesi için çok büyük çabalar harcayan bir sürü insan var."

"Biliyorum, Peder Carey. Her ne olursa olsun, sizin beni hazırlamanız hoşuma giderdi. Kilise tarafından resmen kabul edilmeyi isterdim. Günah çıkarmayı. Kutsanmış şaraplı ekmeği sizin elinizden yemeyi."

"Ben de bunun için buradayım, Roger. Sizi temin ederim ki bunların hepsi için hazırsınız."

"Beni son derece üzen bir kuşku var kafamın içinde," dedi Roger, sanki başka biri daha kendisini duyabilirmiş gibi sesini alçaltarak. "İsa'nın önünde dine dönüşüm korkudan esinlenmiş gibi görünmez mi acaba? Doğrusunu isterseniz, Peder Carey, korkuyorum. Çok korkuyorum."

"O sizden de benden de daha bilgedir," dedi din adamı. "İsa'nın bir insanın korkmasında bir kötülük göreceğini sanmıyorum. Çarmıha giden yolda o da korkmuştur, bundan eminim. Bundan daha insanca bir şey olamaz, öyle değil mi? Hepimizin korkulan vardır, bizim doğamızdadır bu. Birazcık duyarlılık, kimi zaman kendimizi çaresiz ve korku içinde hissetmemize yeter. Sizin Kilise'ye yaklaşmanız saf bir duygudur, Roger. Bunu biliyorum."

"Şimdiye kadar ölümden hiç korkmamıştım. Ölümle kaç kez burun buruna gelmişimdir. Kongo'dayken, vahşi hayvanlarla dolu tehlikeli yerlere yaptığım gezilerde. Amazonlar'da, girdaplarla dolu ırmaklarda, çevrem kanun kaçaklarıyla sanlı olduğu zamanlarda. Daha kısa bir süre önce, Tralee'de, Banna Strand'de denizaltıdan çıktığımızda, bindiğimiz bot alabora olup da boğulacak gibi olduğumuzda. Ölümü kaç kez çok yakınımda hissetmişimdir. Hiç korkmamışımdır. Ama şimdi korkuyorum."

Sesi kesildi, gözlerini yumdu. Birkaç günden beri böyle aniden paniğe kapıldığı zamanlarda kanı donuyor, kalbi duracak gibi oluyordu. Bütün bedeni titremeye başlamıştı. Sakinleşmeye çabalıyor, başaramıyordu. Dişlerinin birbirine çarptığını hissediyor, korkunun üstüne bir de utanç biniyordu. Gözlerini açtığı zaman Peder Carey'in, ellerini birleştirmiş, dua etmekte olduğunu gördü. Du-daklannı belli belirsiz kımıldatarak sessizce dua ediyordu.

"Geçti bile," diye mırıldandı, şaşkınlıkla. "Rica ederim beni bağışlayın."

"Benim yanımda kendinizi rahatsız hissetmenize gerek yok. Korku duymak, ağlamak, insancıl şeylerdir."

Artık yeniden huzur bulmuştu. Pentonville Hapishanesi'nde derin bir sessizlik hüküm sürüyordu, çatıları iki tarafa eğimli, küp biçimindeki o koskoca üç koğuşun içindeki mahkûmlarla gardiyanlar sanki ölmüşler ya da uyuyakalmışlardı.

"Benim hakkımda söylediklerini anladığım o iğrenç şeyler hakkında bana hiçbir şey sormadığınız için size minnettarım, Peder Carey."

"Onları okumadım, Roger. Birisi bana onlardan söz etmeye kalkıştığında da onu susturdum. Ne olduklarım bilmiyorum, bilmek de istemiyorum."

"Ben de bilmiyorum," diye gülümsedi Roger. "Burada gazete okumak mümkün değil. Avukatımın yardımcılarından biri dedi ki, bunlar öyle ayıplanacak şeylermiş ki af talebini tehlikeye atıyormuş. Anlaşılan korkunç birtakım soysuzluklar ve kepazelikler söz konusu."

Peder Carey, her zamanki sakin ifadesiyle dinliyordu onu. Pentonville Hapishanesi'nde ilk sohbet ettikleri zaman, büyükbabasıyla büyükannesinin aralarında Gaelce konuştuklarını, ama çocuklarının yanlarına geldiğini görünce İngilizceye döndüklerini anlatmıştı Roger'a. Peder de bu eski İrlanda dilini bir türlü öğrenememişti.

"Sanıyorum beni neyle suçladıklarını bilmesem daha iyi olacak. Alice Stopford Green bunun, af talebinin lehinde olan pek çok kesimin duyduğu sempatiyi azaltmak için hükümetin kurguladığı bir manevra olduğunu düşünüyor."

"Dünyada politikadan beklenmeyecek hiçbir şey olamaz," dedi din adamı. "İnsanın uğraşlarının en temizi değildir."

Kapıya hafifçe vuruldu, kapının açılmasıyla Sheriff' in etli suratı belirdi.

"Beş dakika daha, Peder Carey."

"Hapishane müdürü bana yarım saat vermişti. Size söylemedi mi?"

Sheriff şaşırmış gibi bir ifade takındı.

"Siz öyle diyorsanız inanırım," diye kendini mazur gösterdi. "Öyleyse kestiğim için kusura bakmayın. Daha yirmi dakikanız var."

Çekilip gitmesiyle kapı yeniden kapandı.

"İrlanda'dan başka haberler var mı?" diye sordu Roger, damdan düşer gibi, sanki birden konuyu değiştirmek istercesine.

"Görünüşe göre, kurşuna dizmeler sona ermiş. Yalnızca orada değil, burada İngiltere'de de kamuoyu toplu idamları şiddetle eleştirdi. Bu kez hükümet, Paskalya Ayaklanması yüzünden tutuklanan herkesin mahkemelerde yargılanacağını duyurdu."

Roger Casement dalmıştı. Ötekiler gibi parmaklıklı olan küçük pencereden dışarı bakıyordu. Grimsi gökyüzünün yalnızca ufacık, dört köşe bir bölümünü görebiliyor, yaşamakta olduğu büyük paradoksu düşünüyordu: Kendisi, İrlanda'nın birlikten şiddet yoluyla ayrılma girişimi için ülkeye silah getirmekten yargılanıp hüküm giymişti; ama aslında ta Almanya'dan Tralee kıyılarına kadar yaptığı bu tehlikeli, belki de saçma sapan yolculuğa, hazırlık yapıldığını öğrendiğinden beri fiyaskoyla sonuçlanacağından emin olduğu bu ayaklanmayı engellemeye çalışmak için çıkmıştı. Acaba bütün Tarih böyle miydi? Okulda öğrenilen, tarihçilerin yazdığı Tarih, aslında acımasız ve amansız olan gerçek hayatta, başrol oyuncularının beklentilerine ya da yaşadıklarına kıyasla her zaman beklenmedik ve şaşırtıcı olan birtakım değişikliklere, karışıklıklara, ilerleme ve gerilemelere yol açmış olan sayısız planların, aksiliklerin, entrikaların, beklenmedik olayların, rastlantıların ve çıkarların kaotik ve keyfî bir karışımının az çok şiirsel, akılcı ve tutarlı bir şekilde yeniden oluşturulması değil miydi?

"Herhalde tarihe Paskalya Ayaklanması'nın sorumlularından biri olarak geçeceğim," dedi, acı bir alayla. "Oysa o isyanı durdurmaya çalışmak için hayatımı tehlikeye atarak buraya geldiğimi ikimiz de biliyoruz."

"Evet, siz, ben ve birisi daha," diye güldü Peder Carey, parmağıyla yukarıyı işaret ederek.

"Artık kendimi daha iyi hissediyorum," diye güldü Roger da. "O panik atak geçti. Afrika'dayken hem siyahların hem de beyazların ansızın bir umutsuzluk krizine kapıldıklarını kaç kez görmüşümdür. Yeşilliklerin ortasında, yolumuzu kaybettiğimizde. Afrikalı taşıyıcıların düşman gözüyle

baktıkları bir bölgenin içine girdiğimizde. Kanomuz devrilip ırmağın ortasında kalakaldığımızda. Ya da bazen köylerde, büyücülerin yönettiği şarkılı danslı törenlerde. Korkunun yarattığı o halüsinasyonla-nn ne olduğunu biliyorum artık. Tasavvuf insanlarının transa geçmeleri de böyle bir şey mi acaba? Tann'yla buluşmaya yol açacak şekilde insanın kendisinden, tensel bütün yansımalardan uzaklaşması böyle bir şey mi?"

"İmkânsız değil," dedi Peder Carey. "Mistiklerin kat ettiği yolla, trans halini yaşayan bütün o insanların, şairlerin, müzisyenlerin, büyücülerin kat ettikleri yol belki de aynı yoldur."

Uzunca bir süre sessiz kaldılar. Roger arada bir gözünün ucuyla din adamını gözlüyor, onun gözlerini yummuş olarak kımıldamadan durduğunu görüyordu. "Benim için dua ediyor," diye düşünüyordu. "Merhametli bir insan. Hayatını darağacında ölecek olan insanlara yardım ederek geçirmek korkunç bir şey olsa gerek." Peder Carey, Kongo'da ya da Amazonlar'da ömründe hiç bulunmamış olduğu halde, insanlar arasındaki acımasızlığın ve umutsuzluğun ne kadar baş döndürücü uçlara erişebildiğini kendisi kadar iyi biliyor olmalıydı.

"Uzun yıllar dine karşı kayıtsız kaldım," dedi, sanki kendi kendine konuşur gibi çok alçak bir sesle, "ama Tanrı'ya inanmaktan hiç vazgeçmedim. Hayatın genel bir ilkesi olarak inandım ona. Evet, Peder Carey, pek çok kez dehşet içinde kendi kendime sormuşumdur: 'Nasıl olur da Tanrı böyle şeylerin olmasına izin verir? Bu nasıl birTanrı'dır ki binlerce erkeğin, kadının, çocuğun bu tür korkunç şeyleri yaşayıp acı çekmelerine göz yumar?' Bunu anlamak zor, öyle değil mi? Siz ki hapishanelerde onca şey görmüşsünüzdür, kendinize bazen bu soruları sorduğunuz olmaz mı?"

Peder Carey gözlerini açmış, kabul ya da itiraz etmeden, her zamanki gibi saygılı bir ifadeyle dinliyordu.

"Kırbaçlanan, sakat bırakılan o zavallı insanlar, açlıktan ve hastalıklardan ölmekte olan, elleri ve ayaklan kesilmiş o çocuklar," diye saydı Roger. "Canlan çıkana kadar sömürülen, bir de üstüne katledilen o insanlar. Binlercesi, on binlercesi, yüz binlercesi. Hem de Hıristiyan terbiyesi almış insanlar tarafından. Ben onların, o suçlan işlemeden önce ve işledikten sonra kiliseye gittiklerini, dua ettiklerini, kutsanmış şaraplı ekmeği yediklerini gördüm. Günlerce çıldıracağımı sandım, Peder Carey. Belki de o yıllarda Afrika'da, Putumayo'da aklımı kaçırmışım-dır. Ondan sonra başıma ne geldiyse, farkında olmayan bir delinin yaptıklarıydı."

Rahip bu kez de bir şey söylemedi. Hep o aynı tatlı ifadeyle, Roger'ın her zaman minnettar kaldığı o sabırlı haliyle dinliyordu onu.

"İşin garibi, öyle sanıyorum ki orada, Kongo'dayken, büyük bir moral çöküntüye uğradığım ve kendi kendime nasıl olur da Tanrı bunca cinayete izin verir diye sorduğum zamanlarda, yeniden dinle ilgilenmeye başladım," diye devam etti. "Çünkü sağlıklarını korumuş gibi görünen yegâne insanlar, Vaftizci birkaç rahiple bazı Katolik misyonerlerdi. Elbette hepsi değil. Burnunun ucunda olup bitenleri görmek istemeyen çok insan vardı. Ama birkaçı o haksızlıkları durdurmak için ellerinden geleni yapıyordu. Gerçekten birer kahramandı onlar."

Sustu. Kongo'yu ya da Putumayo'yu hatırlamak ona acı veriyordu: Ruhunun derinliklerindeki balçığı eşeliyor, kendisini üzüntüye boğan görüntüleri bulup çıkarıyordu.

"Haksızlıklar, işkenceler, cinayetler," diye mırıldandı Peder Carey. "Bunların acısını İsa da kendi teninde çekmedi mi? Sizin durumunuzu herkesten iyi o anlayabilir, Roger. Elbette size olan şey benim de başımdan geçiyor. Bütün inananlara oluyordur, bundan eminim. Bazı şeyleri anlamak tabii ki zordur. Bizim anlama kapasitemiz sınırlıdır. Bizler yanılgılar içinde, kusurlu yaratıklarız. Ama size bir şey söyleyebilirim. Her insan gibi siz de pek çok kez yanıldınız, ancak Kongo konusunda, Amazon konusunda kendinizi kınamanıza gerek yok. Sizin yaptığınız şey cömert ve cesurca yapılmış bir işti. Pek çok kişinin gözlerini açmasını sağladınız, büyük haksızlıkların düzeltilmesine yardımcı oldunuz."

"Şöhretimi mahvetmek için başlatılan bu kampanya, yaptığım bütün o iyi şeyleri yok ediyor," diye düşündü Roger. Değinmek istemediği, her hatırladığında aklından uzaklaştırmak istediği bir konuydu bu. Peder Carey'in ziyaretlerinin en güzel yanı, rahiple yalnızca kendi istediği konularda konuşuyor olmasıydı. Bu din adamı öyle ketumdu ki, Roger'ın aleyhine olabilecek her şeyi önceden tahmin ediyor, o konulardan kaçınıyordu. Kimi zaman uzun bir süre tek kelime söylemeden duruyorlardı. Öyle de olsa rahibin oradaki varlığı onu sakinleştiriyordu. O gittikten sonra Roger, birkaç saat boyunca, huzur içinde kaderine boyun eğmiş oluyordu.

"Talep reddedilirse, sonuna kadar yanımda olacak mısınız?" diye sordu, yüzüne bakmadan.

"Elbette olacağım," dedi Peder Carey. "Bunu düşünmemelisiniz. Daha hiçbir şeye karar verilmiş değil."

"Biliyorum, Peder Carey. Umudumu yitirmiş değilim. Ama sizin orada, yanımda olacağınızı bilmek bana iyi geliyor. Sizin varlığınız bana cesaret verecektir. Üzücü hiçbir sahneye neden olmayacağım, size söz veriyorum."

"İster misiniz birlikte dua edelim?"

"Sizin için bir sakıncası yoksa biraz daha konuşalım. Bu konu hakkında size soracağım son bir sorum

olacak. Beni idam ederlerse, cenazem İrlanda'ya götürülüp orada toprağa verilebilir mi?" Rahibin duraksadığını hissederek dönüp ona baktı.

Peder Carey'in benzi hafifçe solmuştu. Huzursuzlukla başını olumsuz anlamda salladığını gördü. "Hayır, Roger. Öyle bir şey olursa, hapishane mezarlığına gömülürsünüz."

"Düşman toprağında," diye fısıldadı Casement, gülünmeyecek bir şaka yapmaya çalışarak. "Gençliğimde sevdiğim ve hayran olduğum oranda artık nefret etmeye başladığım bir ülkede."

"Nefret etmek hiçbir işe yaramaz," diye içini çekti Peder Carey. "İngiltere'nin politikası kötü olabilir. Ama dürüst ve saygıdeğer pek çok İngiliz var."

"Bunu çok iyi biliyorum, Peder. Kendi kendime içimin bu ülkeye karşı nefret dolduğunu söylüyorum hep. Bu benden daha güçlü bir şey. Belki de delikanlıyken İmparatorluğa ve İngiltere'nin bütün dünyayı uygarlaştırdığına körü körüne inandığım için öyle oluyordur. O zamanlar beni tanısaydınız gülerdiniz."

Rahip başını salladı, Roger da hafifçe güldü.

"Derler ki, bizim gibi din değiştirenlerden daha kötüsü olmazmış," diye ekledi. "Arkadaşlarım beni hep kınamışlardır. Fazlasıyla tutkulu olduğum için."

"Hani şu masallardaki iflah olmaz İrlandalı gibi," dedi Peder Carey, gülümseyerek. "Çocukken, yaramazlık yaptığımda, annem bana öyle söylerdi. İşte yine senin şu iflah olmaz İrlandalı yanın depreşti, derdi."

"İsterseniz şimdi artık dua edebiliriz, Peder."

Peder Carey kabul etti. Ellerini birleştirip gözlerini yumdu, çok alçak sesle bir İsa Babamız duası, arkasından da Hz. Meryem duaları mırıldanmaya başladı. Roger da gözlerini yumarak, onun sesini dinlemeyi bırakmadan dua okumaya koyuldu. Uzunca bir süre, dikkatini vermeden, kafasının içinde uçuşan türlü hayallerle, mekanik bir şekilde okudu. Ta ki sonunda yavaş yavaş yakarının içine dalıp gidene kadar. Sheriff görüşme

odasının kapısını vurup da beş dakikaları kaldığı konusunda uyarmak üzere içeri girdiğinde, Roger bütün dikkatini duaya vermişti.

Dua ettiği her defasında annesini hatırlıyordu: Başında mavi kurdelesi rüzgârda dans edip duran geniş kenarlı hasır şapkasıyla, beyazlar giyinmiş bu ince uzun kadını, kırlarda ağaçların altında yürürken görüyordu. Galler'de miydiler, İrlanda'da mı, Antrim'de mi, yoksa Jersey de mi? Nerede olduğunu bilmiyordu, ama Anne Jephson'ın yüzünü aydınlatan o gülümseme kadar güzel bir manzaraydı bu. Kendisine onca güven ve neşe veren bu yumuşacık, narin eli tutarken küçük Roger kendini ne kadar gururlu hissediyordu! Bu şekilde dua etmek harika bir iksir gibiydi, annesinin varlığı sayesinde hayatta her şeyin güzel ve mutlu olduğu çocukluğuna geri götürüyordu onu.

Peder Carey, herhangi birine bir mesaj yollamak isteyip istemediğini, birkaç gün içinde yapacağı bir dahaki ziyaretinde kendisine bir şey getirip getiremeyeceğini sordu.

"Bütün istediğim sizi yeniden görmek, Peder. Sizinle konuşmanın ve sizi dinlemenin bana ne kadar iyi geldiğini bilemezsiniz."

El sıkışarak ayrıldılar. O upuzun, rutubetli koridorda yürürlerken, hiç tasarlamadığı halde Roger Casement' ın aklına Sheriffe şu sözleri söylemek esti:

"Oğlunuzun ölümüne çok üzüldüm. Benim çocuğum olmadı. Hayatta bundan daha büyük bir acı olamayacağını tahmin ediyorum."

Sheriff gırtlağından hafif bir ses çıkardı ama karşılık vermedi. Hücresine varınca Roger kendini yatağına atarak Imitatio Christi'yi ellerinin arasına aldı. Ama dikkatini okumaya veremiyordu. Harfler gözlerinin önünde dans ediyor, kafasının içinde birtakım hayaller çılgınca raks ediyordu. Arada bir Anne Jephson geliyordu gözünün önüne.

Kendisi delikanlı, sonra da erkek olurken, annesi o kadar genç yaşta öleceği yerde hayatta olsaydı, yaşantısı nasıl olurdu acaba? Büyük bir olasılıkla o Afrika macerasına atılmazdı. İrlanda'da ya da Liverpool'da kalır, bürokratik bir meslek edinirdi, eşinin ve çocuklarının yanında onurlu, düzgün, rahat bir hayatı olurdu. Gülümsedi: Hayır, böyle bir hayat ona hiç uymazdı. Bütün talihsizliklerine rağmen kendi yaşadığı hayat çok daha iyiydi. Dünyayı görmüştü, ufku müthiş genişlemiş, hayatı, insanın gerçeklerini, sömürgeciliğin içyüzünü, o sapkınlık yüzünden acı çeken halkların trajedisini çok daha iyi anlamıştı.

O narin Anne Jephson hayatta olsaydı, İrlanda'nın o hüzünlü ve güzel tarihini, Ballymena Lisesi'nde asla öğretmedikleri, Kuzey Antrim'deki çocuklardan ve gençlerden bugün de gizledikleri o tarihi keşfedemezdi. Onlara hâlâ, İrlanda'nın hatırlanmaya değecek bir geçmişi olmayan, istilacısı sayesinde uygarlığa erişmiş, geleneklerini, dilini ve egemenliğini elinden almış olan İmparatorluk sayesinde eğitilip çağdaşlaşmış barbar bir ülke olduğu belletiliyordu. Bunların hepsini Afrika'dayken öğrenmişti; annesi hayatta olsaydı, ne gençliğinin ve ilk olgunluk çağının en güzel yıllarını orada geçirebilirdi ne doğduğu ülkeyle bu kadar gurur duyardı ne de Büyük Britanya'nın bu ülkeye yaptıkları nedeniyle böylesi bir öfkeye kapılırdı.

Afrika'da geçirdiği o yirmi yılın, Güney Amerika'daki yedi yılın, Amazon cangıllarının göbeğindeki bir yıldan fazla sürenin, Almanya'da yalnızlık, hastalıklar ve hayal kırıklıklanyla geçen bir buçuk yılın fedakârlıkları boşa gitmemiş sayılabilir miydi? Paraya hiçbir zaman önem vermemişti; ama bütün ömrü boyunca dışarılarda onca çalıştıktan sonra, bugün böyle meteliksiz kalması saçma değil miydi? Banka hesabında son kalan para on sterlindi. Para biriktirmeyi hiçbir zaman bilememişti. Kazandığı bütün parayı başkalarına harcamış, uzun bir süre maaşlarını olduğu gibi üç kardeşine, Kongo Islah Derneği gibi insani yardım derneklerine ve St. Enda Okulu ile Gael Birliği gibi milliyetçi İrlanda kurumlarına vermişti. O davalar uğruna para harcayabilmek için, sözgelimi, (Dışişleri'ndeki meslektaşlarının kendisine ima ettikleri gibi) mevkiine hiç yakışmayan çok ucuz pansiyonlarda uzun süreler kalarak, son derece kanaatkâr bir hayat sürmüştü. Bugün başarısızlığa uğradığında, o bağışları, o armağanları ve yardımları hiç kimse hatırlamayacaktı. Yalnızca finaldeki yenilgisi hatırlanacaktı.

Ama işin en kötü yanı bu değildi. Lanet olsun, o kahrolasıca fikir işte yine karşısındaydı. Yozlaşmalar, sapıklıklar, kötü alışkanlıklar, insanın çirkef yanları. İngiliz hükümeti kendisinden geriye işte bunlar kalsın istiyordu. Afrika'daki amansız koşullar yüzünden başına gelen bütün o hastalıklar, sanlık, organizmasını berbat eden sıtma nöbetleri, eklem romatizması, hemoroit ameliyatları, 1893 yılında ilk kez fistül ameliyatı olması gerektiğinde onca acı çekip utanç yaşadığı rektal sorunları olmayacaktı geriye kalanlar. "Daha önce gelmeniz gerekirdi, bu ameliyat üç dört ay önce yapılsaydı basit olurdu. Bugün artık durum vahim." "Ama ben Afrika'da yaşıyorum, doktor, Boma'dayım, doktorumun delirium

tremens[10]yüzünden elleri titreyen iflah olmaz bir alkolik olduğu bir yer orası. Tıp bilgisi bir Bakongo büyücüsününkinden aşağı olan Doktor Salabert'e mi ameliyat olacaktım?" Bu derdi neredeyse bütün ömrü boyunca çekmişti. Daha birkaç ay önce, Limburg'daki Alman kampındayken, suratsız ve kaba saba bir askerî doktorun dikiş attığı bir kanama geçirmişti. Amazonlar'daki kauçuk tüccarlarının yaptığı gaddarlıklar üzerine araştırma yapma sorumluluğunu kabul ettiği zaman zaten çok hasta bir adamdı. Bu çabanın aylar süreceğini ve yalnızca sorunlar yaratacağını biliyordu, ama yine de adalete hizmet edeceğini düşünerek üstlenmişti bu işi. Onu idam edecek olurlarsa, bu da hatırlanmayacaktı.

Basının kendisine atfettiği bütün o rezil şeyleri Peder Carey'in okumak istemediği doğru muydu acaba? Rahip, kendisiyle dayanışma içinde olan iyi bir insandı. Ölmesi gerekiyorsa, onun yanında bulunması, özsaygısını son âna kadar korumasına yardımcı olacaktı.

Moral bozukluğu onu tepeden tırnağa perişan ediyordu. Çeçe sineğinin saldırısına uğrayıp da uyku hastalığı yüzünden kollarını, ayaklarını, dudaklarını kımıldatmaları, hatta gözlerini bile açık tutmaları engellenen o Kongolular kadar çaresiz bir yaratığa çeviriyordu onu. Acaba düşünmelerini de engelliyor muydu? Bu ani kötümserlik rüzgârı ne yazık ki aklını büsbütün berraklaştırıyor, beynini çatır çatır yanan koca bir ateşe dönüştürüyordu. Amirallik Dairesi'nin sözcüsü tarafından basına teslim edilmiş olan ve Maître Gavan Duffy'nin hapishaneye uğrayan o kızıl saçlı yardımcısını öylesine dehşet içinde bırakan o günlük sayfaları acaba gerçek miydi, yoksa düzmece mi? İnsan doğasının, ayrıca elbette Roger Casement'ın da çekirdeğini oluşturan aptallığı düşündü. Kendisi son derece titiz bir insandı, bir diplomat olarak, olası bütün sonuçlarını öngörmeden herhangi bir girişimde bulunmamak, en küçük bir adım bile atmamakla ün yapmıştı. Şimdiyse, düşmanlarının eline onu kepazeliğin en dibine batıracak bir silah verecek şekilde, bütün hayatı boyunca kendisinin kurduğu aptalca bir tuzağın içine sıkışıp kalmıştı işte.

O anda kahkahalarla gülmekte olduğunun dehşet içinde farkına vardı.

---

[1] İngiltere ve Galler'de, 1877 tarihli Şerifler Yasası'na göre, duruşmalarda yargıçlara yardımcı olma, mahkeme emirlerini uygulama, gözaltında bulundurulanların ve mahkûmların güvenliğini sağlama ve (1965'e kadar) ölüm cezalarının infazı gibi görevleri olan memur. (Ç.N.)

[2] Gaelce, İrlanda'da konuşulan ve Kelt dillerinin Goidel öbeğine bağlı olan dil.(Ç.N.)

[3] Keltler,Alplerin kuzeyindekalan Avrupa topraklarının tarih öncesi dönemdeki ilk halklarıdır;hiçbir zaman birleşik bir etnik grup ya da yönetim oluşturamamış, ama Avrupa

uygarlığının gelişiminde önemli rol oynamışlardır. Özellikle Fransa, ispanya ve Britanya Adaları'na göç ederek buralardaki kavimleri etkilemişlerdir. (Ç.N.)

[4] (ing.)Hakkaniyet,dürüstlük.(Ç.N.)

[5] İrlanda'nın İrlanda dilindeki resmî adı.(Ç.N.)

[6] Bartolomé de las Casas (1484-1566): Kızılderili ve zenci haklarının savunucusu olan İspanyol Dominiken rahibi. (Ç.N.)

[7] (Fr.) Peder. (Ç.N.)

[8] (Fr.) Yargıç. (Ç.N.)

[9] Kaplan ve Buldog.(Ç.N.)

[10] Alkoliklerde alkol yoksunluğu yüzünden meydana çıkan rahatsızlıklar.(Ç.N.)

AMAZONLAR

1910 Ağustosu'nun son günü Roger Casement, kendisiyle Komisyon üyelerini ta ingiltere'den Peru Amazonlarının göbeğine kadar getiren altı küsur haftalık o yorucu yolculuğun ardından Iquitos'a vardığında, gözlerini tahriş etmekte olan o eski enfeksiyonun yanı sıra, artrit krizleriyle genel sağlık durumu da büsbütün beter olmuştu. Ancak güçlüklere karşı dirençli olan o stoacı karakterine sadık kalarak (Herbert Ward ona "Senecacı" derdi) yolculuğun hiçbir anında hastalıklarını belli etmemiş, yol arkadaşlarını yüreklendirmeye, onları bezdiren sıkıntılara dayanmalarına yardımcı olmaya çalışmıştı daha çok. Dizanterinin kurbanı olan Albay R.H. Bertre, Madeira'ya uğradıklarında gerisin geriye İngiltere'ye dönmek zorunda kalmıştı. Zorluklara en iyi dayanan, Mozambik'te yaşadığından Afrika tarımını iyi bilen Louis Barnes olmuştu. Kauçuk uzmanı olan Walter Folk, sıcaktan son derece rahatsız oluyor, sinir ucu ağrıları çekiyordu. Seymour Bell bedeninin susuz kalmasından korkuyor, elinde küçük yudumlar halinde su içtiği bir şişeyle dolaşıyordu. Henry Fielgald, Julio C. Arana Şirketi tarafından bir yıl önce Amazonlar'a gönderilmişti, sivrisineklerden ve Iquitos'un "baştan çıkarıcı kötülükleri'nden nasıl korunacakları konusunda onlara tavsiyelerde bulunuyordu.

Kuşkusuz orada kötülükten bol bir şey yoktu. Damlari palmiye yapraklarıyla örtülü, ahşap ve kerpiçten yapılma rustik yapılarla dolu, çamurlara batmış koskoca bir gecekondu mahallesinden, daha kaliteli malzemeden yapılma kalamin çatılı birkaç binadan ve Portekiz'den getirilen çinilerle cepheleri ışıl ışıl parlayan birkaç geniş malikâneden oluşan bu kadar küçük, çekici yanı bu kadar kıt bir kentte, barlardan, meyhanelerden, genelevlerden ve kumarhanelerden bol bir şey olmaması, her ırktan ve renkten fahişelerin günün ilk ışıklarından başlayarak kendilerini yollardaki yüksek kaldırımlarda böylesine edepsizce sergiliyor olmaları inanılır gibi değildi. Manzara muhteşemdi. Iquitos, Amazon'un kollarından biri olan Nanay Irmağı'nın kıyısında, yoğun bitki örtüsüyle, ulu ağaçlarla, ağaçların sürekli hışırtısıyla, güneşin yer değiştirmesine göre renk değiştiren ırmak sularıyla kuşatılmış bir yerdi. Ama sokakların pek azında kaldırım ya da

asfalt vardı, ortalarından dışkı ve çöpleri sürükleyen dereler akıyordu; geceleri mide bulandıracak kadar yoğunlaşan pis bir koku vardı ortalıkta; barlardan, genelevlerden ve eğlence merkezlerinden yükselen müzik sesi günün yirmi dört saati kesilmiyordu. Onları rıhtımda karşılayan İngiliz Konsolosu Mr. Stirs, Roger'ın kendi evinde kalacağını bildirdi. Şirket, Komisyon üyelerinin ikameti için bir yer hazırlamıştı. Hemen o gece, Iquitos Eyalet Valisi Mr. Rey Lama onların şerefine bir akşam yemeği veriyordu.

Saat öğle vaktini biraz geçmişti, Roger öğle yemeği yerine dinlenmeyi tercih ettiğini bildirerek odasına çekildi. Duvarlarında geometrik desenli yerli kumaşlarının asılı olduğu, ırmağın bir parçasının seçilebildiği küçük bir terası da olan, sade bir oda hazırlamışlardı ona. Sokağın gürültüsü buradan pek duyulmuyordu. Ceketini de botlarını da çıkarmadan uzanmış, anında uyuyakalmıştı.

Bir buçuk aylık yolculuk boyunca hiç duymadığı bir huzur kaplamıştı içini.

Brezilya'da -Santos'ta, Parâ'da ve Rio de Janeiro'da-daha yeni tamamladığı dört yıllık konsolosluk hizmetini değil, aşırı heyecan ve çılgınca bir koşuşturma içinde geçen ayların ardından 1904'le 1905 arasında İrlanda'da geçirdiği o bir buçuk yılı görüyordu rüyasında; o sıralarda İngiliz hükümeti, Roger'ı, liberal basının ve insani yardım örgütlerinin övgüleri ile II. Leopold'ün kalemşorlarının sert eleştirilerinin aynı anda üzerine yağacağı bir kahramana ya da bir baş belasına çevirecek olan skandalın patlak vermesine neden olacak Kongo Raporu'nu yayıma hazırlamakla uğraşıyordu. Dışişleri onun yeni görev yerine karar veredursun, -Rapordan sonra, "Belçika İmparatorluğu'nun en nefret ettiği adam" olarak bir daha Kongo'ya adım atması düşünülemezdi-, Roger Casement, herkesin diline düşmüş olmaktan kaçabilmek için, adını sanını kimsenin bilmediği bir yere gitme hevesiyle kalkıp İrlanda'ya gitmişti. Gerçi dikkatlerden kaçabilmiş değildi, ama Londra' dayken her yere yayılıp özel hayatını ele geçinmiş olan o meraktan kurtulmuştu. O aylar, ülkesinin yeniden keşfi, yalnızca sohbetlerden, masallardan ve kitaplardan tanıdığı, çocukken anne ve babasıyla birlikte ya da delikanlılık çağında büyük amcasıyla yengesi ve baba tarafından Öteki akrabalarının yanındayken yaşadığı ülkeden çok farklı olan bir İrlanda'nın, Britanya İmparatorluğu'nun kuyruğu ve gölgesi olmayıp kendi dilini, geleneklerini ve âdetlerini geri kazanmak için savaşım veren bir İrlanda'nın içine dalmak anlamına geliyordu. "Sevgili Roger, sen

tam bir İrlandalı vatansever olup çıktın," diye bir mektubunda onu alaya alıyordu kuzini Gee. "Kaybettiğim zamanı kapatmaya çalışıyorum," diye karşılık vermişti o da.

O aylar içinde Donegal ve Galway'de uzun yürüyüşlere çıkıyor, ıssız kırlarının sade güzelliğini, vahşi kıyılarını seyrederek, zamanın akışına bağlı olmayan, kaderci, başlarına buyruk insanlar olan balıkçılarıyla, az konuşan, kanaatkâr köylüleriyle sohbet ederek, tutsak vatanının coğrafyasını öğrenmeye çalışıyordu, "öteki taraftan, yani Katolik olan pek çok İrlandalıyla ve National Literary Society'nin (Ulusal Edebiyat Derneği) kurucusu olan Douglas Hyde gibi bazı Protestanlarla tanışmıştı; onlar İrlanda kültürünün yeniden doğuşunu destekliyor, bazı yörelere ve köylere eski adlarının verilmesini, Eire' nin eski zamanlardan kalma şarkılarının, eski danslarının, tweed ve ketenle yapılan geleneksel iplik eğirme işleriyle işlemelerin yeniden canlandırılmasını istiyorlardı. Roger, Lizbon Konsolosluğu'na tayini çıkınca, Antrim' de yaklaşık üç bin kişinin katılacağı ilk Feis na nGleann'e (Glen- ler Festivali'ne) katılabilmek için, sağlığı konusunda mazeretler uydurarak yola çıkmayı belirsiz bir tarihe ertelemişti. O günlerde, gaydacıların çaldığı, hep bir ağızdan söylenen o neşeli ezgileri duydukça ya da ortaçağın karanlığına gömülmüş olan romansları ve efsaneleri Gaelce olarak anlatan masalcıları -ne dediklerini hiç anlamadan- dinledikçe, kaç kez gözlerinin yaşardığını hissetmişti. Asırlık bir spor olan hurling maçının bile yapıldığı o festivalde Roger, Sir Horace Plunkett, Bulmer Hobson, Stephen Gwynn gibi politikacılarla yazarları tanımış, tıpkı Alice Stopford Green gibi, İrlanda kültürü uğruna verilen savaşı kendilerine mal etmiş olan arkadaşları Ada MacNeill, Margaret Dobbs, Alice Milligan, Agnes O'Farrelly ve Rose Maud Young'la yeniden bir araya gelmişti.

O günlerden sonra tasarruflarının ve gelirinin bir bölümünü derneklere, Pearse kardeşlerin Gaelce öğreten okullarına ve takma adla yazılar yazdığı milliyetçi dergilere yatırır olmuştu. Arthur Griffith 1904 yılında Sinn Fein'i kurunca, Roger Casement onunla temasa geçip katkıda bulunmayı önererek onun bütün yayınlarına abone oldu. Bu gazetecinin düşünceleri, Roger'ın dost olduğu Bulmer Hobson'unkilerle örtüşüyordu. Sömürge olarak var olan kurumların yanı sıra, İngiltere'nin zorla oluşturduğu altyapının yerini yavaş yavaş alacak bir İrlanda altyapısının (okulların, şirketlerin, bankaların, sanayi kollarının) kurulmaya başlaması gerekiyordu. Böylelikle İrlandalılar kendi kaderlerinin bilincine varmaya başlayacaklardı. İngiliz ürünlerini boykot etmek, vergi vermeyi reddetmek, kriket ve futbol gibi İngiliz

sporlarının yerine ulusal sporlan, ayrıca İngiliz edebiyatının ve tiyatrosunun yerine kendilerininkini koymak zorundaydılar. Böylece İrlanda, İngiltere'ye sömürge olarak bağlı olmaktan barışçıl bir şekilde kurtulacaktı.

Alice'in rehberliği altında İrlanda'nın geçmişi hakkında pek çok kitap okumasının yanı sıra, Roger, Gaelceyi öğrenmeyi de yeniden deneyerek bir öğretmen hanım tutmuş, ama pek ilerleyememişti. 1906 yılında yeni Dışişleri Bakanı olan Liberal Partili Sir Edward Grey, onu Brezilya'ya, Santos'a konsolos olarak göndermeyi önerdi. Roger, pek sevinerek olmasa da kabul etti, çünkü İrlanda uğruna bilim ve sanat koruyuculuğu yapması yüzünden elindeki avucundaki tükenmişti, borçla yaşıyordu ve hayatını kazanmaya ihtiyacı vardı.

Belki de diplomatik kariyerine yeniden başlarken pek hevesli olmaması, Brezilya'da -1906'yla 1910 arasında- geçirdiği o dört yıl boyunca düş kırıklıklarıyla dolu bir deneyim yaşamasına neden olmuştu. Tüm doğal güzelliklerine ve Santos'ta, Parâ'da, Rio de Janeiro'da edindiği bütün o yakın dostlara rağmen, bu uçsuz bucaksız ülkeye bir türlü alışamamıştı. Onu en çok bunaltan şey de, bütün zorluklarına karşın konsolosluk hizmetleri çerçevesinin dışına taşan son derece önemli bir şey uğruna çalıştığı izlenimini her zaman taşıdığı Kongo'dan farklı olarak, Santos'taki başlıca etkinliğinin, başlarını derde sokan ve kendisinin hapisten çıkarıp para cezalarını ödedikten sonra İngiltere'ye iade ettiği sarhoş İngiliz gemicileriyle uğraşmak olmasıydı. Kauçuk bölgelerindeki şiddet hareketlerinden söz edildiğini ilk kez Parâ'dayken duymuş, ancak bakanlık, bütün dikkatini limandaki ticari etkinliklerin denetlenmesi işi üzerinde yoğunlaştırması talimatını vermişti. Yaptığı iş, gemilerin geliş gidişlerini kaydetmek ve oraya mal alıp satmak niyetiyle gelen İngilizlerin girişimlerini kolaylaştırmaktan oluşuyordu. En kötüsünü 1909 yılında Rio de Janeiro'da yaşadı. İklim bütün hastalıklarını azdırmış, üstüne bir de uyku uyumasını engelleyen birtakım alerjiler bindirmişti. Başkentin seksen kilometre uzağına giderek sıcaklığın ve nemin azaldığı, geceleri daha serin olan yüksek bir yerde kurulu Petröpolis'de oturmaya karar vermek zorunda kaldı. Ancak her gün ofise trenle gidip gelmeler tam bir kâbusa dönüşmüştü.

1906'nın Eylül ayında, Santos'a doğru yola çıkmadan önce, İrlanda'nın efsanevi geçmişi üzerine "Kelt Rüyası" adlı uzun bir epik şiir yazdığını, Alice Stopford Green ve Bulmer Hobson'la birlikte, İrlandalıların Britanya Ordusu'na alınmasını reddeden "İrlandalılar ve İngiliz Ordusu" adında

siyasi içerikli bir broşür hazırladıklarını, uykusunun içinde ısrarla hatırlıyordu.

Sivrisineklerin sokmasıyla uykusundan uyanmış, o hoş öğle uykusundan çıkıp Amazonlar'ın alacakaranlığına gömülmüştü. Gökyüzü bir gökkuşağına dönüşmüştü. Kendini daha iyi hissediyordu: Gözü daha az yanıyordu, eklem romatizması ağrıları da hafiflemişti. Mr. Stirs'in evinde duş yapmak karmaşık bir işti: Duşun borusu bir haznenin içinden çıkıyor, Roger sabunlanıp durulanırken, hizmetkârlardan biri haznenin içine kova kova su boşaltıyordu. Ilık su aklına Kongo'yu getirmişti. Birinci kata indiğinde, onu alıp Vali Rey Lama'nın evine götürmek üzere hazırlanmış Konsolos kapıda bekliyordu.

Roger'ı gözlerini kısmak zorunda bırakan bir toz bulutunun ortasında birkaç sokak öteye kadar yürümek zorunda kaldılar. Yarı karanlığın içinde, sokaklardaki çukurlara, taşlara, çöplere takılıp tökezliyorlardı. Gürültü büsbütün artmıştı. Geçtikleri her bar kapısından müzik sesi yükseliyor, kadeh tokuşturmalar, sarhoşların kavgaları ve bağrışmaları duyuluyordu. Yaşını başını almış, çocuksuz bir dul olan Mr. Stirs, altı yıldır Iquitos'taydi, hayalleri olmayan, yorgun bir adama benziyordu.

"Şehirde bizim Komisyon'a karşı nasıl bir tavır var?" diye sordu Roger Casement.

"Doğrusunu isterseniz düşmanca bir tavır var," diye hemen cevabını verdi Konsolos. "Iquitos'un yansının Mr. Arana sayesinde geçindiğini herhalde çoktan biliyorsunuzdur. Daha doğrusu, Mr. Julio C. Arana'nın şirketleri sayesinde. İnsanlar, Komisyon'un kendilerine aş ve iş veren birine karşı kötü niyetlerle geldiğinden kuşkulanıyorlar."

"Yetkililerden herhangi bir yardım bekleyebilir miyiz?

"Yardım değil, dünyanın bütün engellerini bekleyebiliriz, Mr. Casement. Iquitos'taki yetkililer de Mr. Arana'ya bağımlılar. Vali de, yargıçlar da, askerler de aylardan beri devletten maaş alamıyorlar. Mr. Arana olmasa açlıktan ölürler. Unutmayın ki, ulaşım zorluğu yüzünden, Lima'yla Iquitos'un arası, New York'la Londra'nın arasından daha uzak. En iyi olasılıkla iki aylık bir yolculuk demek."

"Tahmin ettiğimden daha karmaşık bir iş olacak bu," diye yorumda bulundu Roger.

"Siz ve Komisyon üyeleri çok ihtiyatlı olmalısınız," diye ekledi Konsolos, bu kez gerçekten tereddüt içinde sesini alçaltarak."Burada Iquitos'ta değil de Putumayo'da.

O uzak yerlerde başınıza her şey gelebilir. Orası yasa kural tanımayan, barbar bir dünyadır. Tıpkı Kongo gibi olduğunu tahmin ediyorum."

Iquitos Eyalet Valiliği, ağaçsız ve çiçeksiz koca bir toprak alan olan Plaza de Armas'ta, yani kentin ana meydanında bulunuyordu. Tıpkı tamamlanmamış bir Meccano oyuncağını andıran garip bir demir yapıyı işaret eden Konsolos'un dediğine göre, burada bir Eiffel evi kurulmaktaydı ("Evet evet, Paris'teki kuleyi yapan aynı Eiffel"). Zengin bir kauçuk tüccarı, evi Avrupa'da satın alıp sökülmüş olarak Iquitos'a getirtmişti, şimdi de şehrin en iyi sosyal kulübü olsun diye evi yeniden kuruyorlardı.

Valilik neredeyse yarım blokluk bir alanı kaplıyordu. Parmaklıklı pencereleriyle koca koca odaları olan, zarafet ve stil yoksunu bu tek katlı, koskoca, biçimsiz bina, biri ofislere, biri de valinin konutuna ayrılmış iki kanattan oluşuyordu. Uzun boylu, kır saçlı, uçlan briyantinlenmiş kocaman pos bıyıklı bir adam olan Mr. Rey Lama, ayaklarına botlar, üstüne binici pantolonu, boynu kapalı bir gömlek, işlemeli süsleri olan tuhaf, küçük bir de yelek giymişti. Biraz İngilizce konuşuyordu, ağdalı sözcüklerle fazlasıyla dostane bir tavırla karşıladı Roger Casement'ı. Daracık gece kıyafetleri içinde şakır şakır terleyen Komisyon üyeleri çoktan gelmişlerdi. Vali, öteki davetlileri Roger'a tanıştırmaya koyuldu: Yüksek Mahkeme'den yargıçlar, garnizon kumandanı Albay Arnâez, Agustin rahiplerinin başı olan Peder Urrutia, Peruvian Amazon Company'nin (Peru Amazon Şirketi) genel müdürü Mr. Pablo Zumaeta'nın yanı sıra, gümrükler müdürü, El Oriental'in müdürü ve tüccar olan dört beş kişi daha vardı. Grubun içinde tek bir kadın bulunmuyordu. Şampanya mantarının patlatıldığını duydu. Ilık olduğu halde Roger'a hiç kuşkusuz kaliteli bir Fransız şarabı gibi gelen köpüklü bir beyaz şarapla dolu kadehleri dolaştırdılar.

Akşam yemeğini, yağ lambalarıyla aydınlatılmış büyük bir avluda hazırlamışlardı. Önlük takmış, çıplak ayaklı, sayısız yerli hizmetkâr, kanepeler ikram ediyor, kayık tabaklar dolusu yemekler getiriyorlardı. Ilık bir geceydi, gökyüzünde birkaç yıldız göz kırpıyordu. Roger, Peru'nun Loreto bölgesi şivesini ne kadar kolay anladığını görünce şaşırmıştı; içinde Brezilya deyimlerini tanıyabildiği, kimi sesleri yuttukları müzikal bir İspanyolcaydı bu. Kendini rahatlamış hissetti: Yolculuk boyunca duyacaklarının pek çoğunu anlayabilecek, bu da, yanında bir tercüman götürecek olsa da, soruşturmayı kolaylaştıracaktı. Zorlukla yutabildiği yağlı bir kaplumbağa çorbası ikram ettikleri sofrada çevresindekiler, aynı zamanda hem İngilizce, hem İspanyolca, hem de Portekizce sohbetler

ediyorlar, yanlarındaki tercümanlar arada sözlerini kestiklerinde sessizlik parantezleri açılıyordu. Roger'ın karşısında oturan, bardak bardak şarap ve bira içmekten gözleri çoktan çakmak çakmak olmuş Vali, birdenbire ellerini çırptı. Herkes sustu. Yeni gelenlerin şerefine kadeh kaldırdı. Onlara mutlu bir misafirlik geçirip görevlerini başarıyla yerine getirerek Amazon konukseverliğinin keyfini çıkarmalarını diledi. "Loreto, özellikle de Iquitos konukseverliği," diye de ekledi.

Daha yerine oturur oturmaz, özel sohbetlerin yarıda kesilip hazır bulunan yirmi kadar kişinin katılımıyla bir başka konuşmanın başlamasına yol açacak kadar yüksek sesle Roger'a seslenerek şöyle sordu:

"Bir soru sormama izin verir misiniz, Sayın Konsolos Bey? Bu Komisyonla birlikte yaptığınız bu yolculuğun amacı tam olarak nedir acaba? Buraya neyi öğrenmeye geldiniz? Sakın bunu bir saygısızlık olarak görmeyin. Tam tersine. Benim istediğim, bütün yetkililerin de arzusu, sizlere yardımcı olmaktır. Ama İngiliz Krallığı'nın sizi buraya ne için yolladığını bilmek zorundayız. Elbet-te Amazonlar için, layık olduğumuzu göstermek istediğimiz büyük bir onurdur bu."

Roger Casement, Rey Lama'nın söylediklerinin hemen hepsini anlamıştı, ama tercümanın onun sözlerini İngilizce'ye çevirmesini sabırla bekledi.

"İngiltere'de ve Avrupa'da, yerlilere yapılan zulüm hakkında birtakım ihbarlar yapıldığını kuşkusuz biliyorsunuzdur," diye açıkladı, sakin bir tavırla. "İşkenceler, cinayetler, son derece vahim suçlamalar. Mr. Julio C. Arana'nın sahibi olduğu, yörenin en önemli kauçuk şirketi Peru Amazon Şirketi'nin, Londra Borsası'na kayıtlı bir İngiliz şirketi olarak bunlardan haberdar olduğunu tahmin ediyorum. İnsanların ve Tanrı'nın yasalarını bir İngiliz şirketinin bu şekilde ihlal etmesine Büyük Britanya'da ne hükümet göz yumar ne de kamuoyu. Bizim yolculuğumuzun amacı, bu suçlamaların ne kadarının doğru olduğunu araştırmaktır. Komisyon'u bizzat Mr. Julio C. Arana'nın şirketi buraya yollamış bulunuyor. Beni de Majestelerinin hükümeti."

Roger Casement ağzını açtığından beri avlunun üzerine buz gibi bir sessizlik çökmüştü. Sokağın gürültüsü azalmış gibiydi. Sanki daha bir dakika önce yiyip içmekte, sohbet etmekte, kımıldayıp el kol hareketleri yapmakta olan o beyler aniden felce uğramışçasına, ortalıkta garip bir hareketsizlik fark ediliyordu. Bütün bakışlar Roger'ın üstüne dikilmişti. O dostane havanın yerini bir kuşku ve itiraz atmosferi almıştı.

"Julio C. Arana Şirketi, adına leke gelmemesi için işbirliği yapmaya hazırdır," dedi Mr. Pablo Zumaeta, neredeyse avaz avaz bağırarak. "Bizim gizleyecek bir şeyimiz yok. Putumayo'ya gideceğiniz gemi, şirketimizdekilerin en iyisidir. Bu iftiraların ne kadar alçakça olduğunu kendi gözlerinizle görebilmeniz için orada her türlü kolaylıktan yararlanacaksınız."

"Bunun için size minnettarız, efendim," diye onayladı Roger Casement.

İşte tam o sırada, onda alışılmadık ani bir dürtüyle, ev sahiplerine bir test uygulamaya karar verdi; bunun, hem kendisi hem de komisyon üyeleri için öğretici olacak tepkilerin zincirlerinden boşanmasına neden olacağından emindi. Sanki tenisten ya da yağmurlardan söz ediyormuş gibi son derece doğal bir ses tonuyla şöyle sordu:

"Yeri gelmişken, beyler, acaba gazeteci Benjamin Saldana Roca'nın -umarım adını doğru telaffuz ediyorumdur- Iquitos'ta olup olmadığından haberiniz var mı? Onunla konuşmak mümkün olur mu acaba?"

Sorusu bir bomba etkisi yapmıştı. Sofradakiler şaşkınlık ve hoşnutsuzlukla birbirlerine bakıyorlardı. Sanki bu kadar tehlikeli bir konuya değinmeye kimse cesaret edemiyormuş gibi, Roger'ın sözlerini uzun bir sessizlik izledi.

"Ama nasıl olur!" diye sonunda bağırdı Vali, bu çıkışını teatral bir tavırla abartarak. "O şantajcının adı Londra'ya kadar mı ulaştı?"

"Evet öyle, efendim," diye doğruladı Roger Casement. "Mr. Saldana Roca'yla Mühendis Walter Hardenburg'un yaptıkları ihbarlar, Putumayo kauçuk merkezleri konusunda Londra'da kıyametin kopmasına neden oldu. Soruma kimse yanıt vermedi: Acaba Mr. Saldana Roca Iquitos'ta mı? Kendisini görebilir miyim?"

Yeniden bir sessizlik oldu. Yemeğe katılanların duyduğu rahatsızlık besbelliydi. En sonunda Agustin rahiplerinin başı konuştu:

"Onun nerede olduğunu kimse bilmiyor, Mr. Casement," dedi Peder Urrutia, Loretolularınkinden net bir şekilde farklı olan bir Kastilya İspanyolcasıyla. Roger onu anlamakta daha fazla zorlanıyordu. "Epeyce bir süre önce Iquitos'tan yok oldu. Lima'da olduğunu söylüyorlar."

"Kaçıp gitmeseydi biz Iquitoslular onu linç edecektik!" diye doğruladı yaşlı bir adam, öfkeyle yumruğunu sallayarak.

"Iquitos vatansever insanların ülkesidir," dedi Pablo Zumaeta, heyecanla. "Peru'nun itibarını zedelemek ve Amazonlar'a kalkınmayı

getiren bir şirketi batırmak amacıyla uydurduğu o alçakça yalanlan için o adamı hiç kimse affetmeyecektir."

"Hazırladığı o dolandırıcılık sonuç vermedi de ondan yaptı bunu," diye ekledi Vali. "Saldana Roca'nın, o iğrenç haberleri yaymadan önce Mr. Arana'nın şirketinden para sızdırmaya kalktığını bildirdiler mi size?"

"Biz kabul etmeyince, Putumayo hakkındaki bütün o uydurma haberleri yayımladı," diye doğruladı Pablo Zumaeta. "Karalama yazıları, iftira ve baskı uygulama suçlarından mahkemeye verildi, sonunda hapsi boylayacak. Bu yüzden kaçtı."

"Bazı şeylerden haberdar olmak için olay yerinde bulunmak en iyisidir," diye yorumda bulundu Roger Casement.

Davetlilerin aralarında konuşmaya başlamalarıyla genel tartışma sona ermişti. Akşam yemeği Amazon balıklarıyla devam etti, bunlardan gamitana denilen bir tanesi Casement'a narin ve lezzetli bir balık gibi gelmiş, ama çeşnisi ağzını kavurmuştu.

Yemek sona erince, Vali'yle vedalaşmasının ardından Komisyon'daki arkadaşlarıyla kısa bir süre konuştu. Seymour Bell'e göre, Iquitos'un ileri gelenlerini o kadar sinirlendiren gazeteci Saldana Roca konusuna böyle pat diye girmesi ihtiyatsızlık olmuştu. Ama Louis Barnes onu kutladı, çünkü gazetecinin aleyhinde olan bu insanların o öfke dolu tepkisini inceleme fırsatı vermişti kendilerine.

"Onunla konuşamamamız ne kadar yazık” dedi Casement. "O adamı tanımayı isterdim."

Vedalaştılar, Roger'la Konsolos, geldikleri aynı yoldan yürüyerek Konsolos'un evine geri döndüler. Bütün o gürültü patırtının, cümbüşün, şarkılarla dansların, kadeh tokuşturmaların ve kavgaların tonu daha da yükselmiş, barlarla genelevlerin kapılarında durmuş, içeride olan bitenleri afacan suratlarla gözetleyen -üstleri başları pejmürde, yan çıplak, yalınayak- çocukların bolluğu Roger'ı şaşkına çevirmişti. Çöpleri eşeleyen bir sürü köpek de vardı.

"Onu arayacağım diye vakit kaybetmeyin, çünkü bulamazsınız," dedi Mr. Stirs. "Büyük bir olasılıkla Saldana Roca ölmüştür."

Roger Casement hiç şaşırmamıştı. Gazetecinin yalnızca adının bile neden olduğu sözlü saldırıları görünce, adamın kesin bir şekilde yok olduğundan o da kuşkulanmıştı.

"Siz onu tanımış mıydınız?"

Konsolos'un yusyuvarlak dazlak bir kafası vardı, kafatası sanki su damlacıklarıyla kaplı gibi ışıldıyordu. Olur ki bir yılana ya da fareye basar korkusuyla, bastonuyla balçıklı toprağı yoklayarak ağır ağır yürüyordu.

"İki üç kere konuşmuştuk," dedi Mr. Stirs. "Kısacık boylu, biraz biçimsiz bir adamdı. Hani burada cholo ya da cholito dedikleri türden. Melez yani. Melezler çoğunlukla yumuşak huylu, seremoniye meraklı insanlardır. Ama Saldana Roca öyle değildi. Haşin bir adamdı, kendinden son derece emindi. İnançlı ve bağnaz insanların, doğrusunu isterseniz beni hep sinirlendiren o dik bakışları vardı onda. Benim mizacım buna hiç uygun değildir. Fikirlerinin kurbanı olan insanlara benim pek hayranlığım yoktur, Mr. Casement. Kahramanlara da öyle. Gerçekler ya da adalet uğruna kendilerini feda eden o tür insanlar, düzeltmek istediklere şeye çoğunlukla zarar verirler."

Roger Casement hiç sesini çıkarmadı. Fiziksel açıdan biçimsiz, ama tıpkı Edmund M. Moreî'inkine benzer bir yüreğe ve irade gücüne sahip olan bu ufak tefek adamı hayal etmeye çalıştı. Evet, fikirlerinin kurbanı olmuş bir kahramandı o. Haftalık La Felpa ve La Sanciôn dergilerinin metal klişelerini kendi elleriyle mürekkeplemesini gözünün Önüne getiriyordu. Onları, hiç kuşkusuz kendi evinin bir köşesinde çalıştırdığı küçücük el yapımı basimevinde hazırlıyor olmalıydı. O mütevazı ev, aynı zamanda o iki küçük yayının yazıişleri ve yönetim merkezi de olsa gerekti.

"Umarım sözlerimi kötüye almazsınız," diye özür diledi İngiliz Konsolos, az önce söylediklerinden ansızın pişmanlık duyarak. "Mr. Saldana Roca o ihbarları yapmakla elbette ki son derece cesurca davranmış oldu. Putumayo'daki kauçuk toplama merkezlerinde yapılan işkenceler, adam kaçırmalar, kırbaç cezaları ve işlenen daha başka suçlar nedeniyle Arana Şirketi'ne karşı suç duyurusunda bulunmakla neredeyse intihar etmekle bir tutulacak kadar korkusuz olduğunu göstermiş oldu. O hiç de aptal değildi. Neler olacağını çok iyi biliyordu."

"Başına ne geldi?"

"Beklenen şey," dedi Mr. Stirs, en küçük bir duygusallık belirtisi göstermeden. "Morona Sokağı'ndaki basımevini yaktılar. Kapkara olmuş halini siz de görebilirsiniz. Ayrıca evini de kurşunladılar. Pröspero Sokağı'ndaki kurşun izleri hâlâ görülebiliyor. Oğlunu Agustin rahiplerinin okulundan almak zorunda kaldı, çünkü sınıf arkadaşları hayatını cehenneme çeviriyorlarmış. Hayatı tehlikede olduğundan, ailesini kim bilir neredeki gizli bir yere yollamak zorunda kaldı. İki küçük dergisini de kapatması

gerekti, çünkü hiç kimse ona bir daha İlan vermediği gibi, Iquitos'taki hiçbir basımcı da bunları basmaya yanaşmadı. Uyan niyetine iki defa sokakta üstüne ateş etti-1er. İkisinde de mucize eseri kurtuldu. Bunlardan biri, baldırına saplanan bir kurşun yüzünden onu topal bıraktı. Adamı son kez 1909 Şubat ayında rıhtımda görmüşler. İte kaka ırmağa doğru götürüyorlarmış. Çete üyelerinden yediği dayaktan suratı şişmiş. Yurimaguas'a giden bir tekneye bindirmişler. Bir daha da ondan haber alınamadı. Belki Lima'ya kaçmayı başarmıştır. Keşke öyle olsa. Belki de ellerini ayaklarını bağlayıp piranhalar işini bitirsinler diye kan revan içinde ırmağa atmışlardır. Eğer öyle olduysa, o hayvanların yemedikleri tek şey olan kemikleri çoktan Atlantik'e ulaşmıştır. Herhalde bilmediğiniz hiçbir şeyi anlatıyor değilim. Kongo'da da buna benzer hikâyelere ya da daha beterlerine tanık olmuşsunuzdur."

Konsolos'un evine varmışlardı. Konsolos, girişteki küçük salonun ufak lambasını yaktı, sonra da Casement'a bir kadeh Porto şarabı ikram etti. Terasta oturarak birer sigara yaktılar. Ay bulutların ardında gözden kaybolmuştu, ama gökyüzünde hâlâ yıldızlar vardı. Sokakların uzaktan gelen gürültü patırtısına, böceklerin eşzamanlı vızıltısıyla suların kıyılardaki dallara ve sazlara çarparken çıkardığı fışırtı da katılıyordu.

"Onca cesaret o zavallı Benjamin Saldana Roca'nın ne işine yaradı ki?" diye fikir yürüttü Konsolos, omuzlarını silkerek. "Hiç. Ailesini mahvetti, muhtemelen kendisi de hayatını kaybetti. Biz buradakiler de, bütün o dedikoduları nedeniyle her hafta okuyarak eğlendiğimiz o iki küçük yayından, La Felpa'yla La Granciôridan olduk."

"Yaptığı fedakârlığın tümüyle yararsız olduğunu sanmıyorum," diye onu düzeltti Roger Casement, yumuşak bir ifadeyle. "Saldana Roca olmasaydı, bizler burada olmazdık. Tabii eğer bizim buraya gelişimizin de bir işe yaramayacağını düşünüyorsanız, o başka."

"Umarım öyle olmaz," dedi Konsolos, heyecanla. "Hakkınız var. Amerika'da, Avrupa'da kopan bütün o rezalet. Evet, yaptığı ihbarlarla Saldana Roca başlattı bunların hepsini. Sonra bir de Walter Hardenburg'unkiler var. Aptalca bir şey söyledim. Umarım gelişiniz bir işe yarar da bu gidişat değişir. Bağışlayın beni, Mr. Casement. Bunca yıl Amazonlar'da yaşamak, ilerleme konusunda beni biraz kuşkucu yaptı. Iquitos'ta insan sonunda bunların hiçbirine inanmaz oluyor. Özellikle de günün birinde adaletin adaletsizliğe galebe çalacağına. Belki de İngiltere'ye geri dönüp İngiliz iyimserliğinin içine gömülmemin vakti gelmiştir.

Görüyorum ki Brezilya'da bütün bu yıllar boyunca Krallığa hizmet etmek sizi kötümser yapmamış. Sizin gibisi olamaz. Size gıpta ediyorum."

Birbirlerine iyi geceler dileyip odalarına çekildiklerinde, Roger uzun bir süre uykusuz oturdu. Bu görevi kabul etmekle iyi etmiş miydi acaba? Birkaç ay önce, Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey onu ofisine çağırttığında şöyle demişti: "Putumayo'da işlenen suçlarla ilgili olarak kopan rezalet hoş görülemeyecek sınırlara ulaştı. Kamuoyu hükümetin kesinlikle bir şey yapmasını istiyor. Oraya kadar gidecek sizden başkası olamaz. Bir araştırma komisyonu da gidiyor, bizzat Peru Amazon Şirketi'nin göndermeye karar verdiği bağımsız insanlar bunlar. Ama ben sizin, onlarla birlikte yolculuk yapsanız bile, hükümet için kişisel bir rapor hazırlamanızı istiyorum. Siz Kongo'da yaptıklarınızla büyük bir saygınlık kazandınız. Şiddet konusunda uzmanlaştınız. Bu görevi reddedemezsiniz!" İlk tepkisi, bir mazeret bulup kabul etmemek olmuştu. Daha sonra, üzerinde düşünüp taşındıkça, tam da Kongo'da yaptığı iş nedeniyle bu görevi kabul etmenin ahlaki bir zorunluluk olduğunu söyledi kendi kendine. Acaba iyi etmiş miydi? Mr. Stirs'ün kuşkuculuğu kötüye işaret gibi geliyordu ona. Sir Edward Grey'in kullandığı "şiddet konusunda uzmanlaştınız" sözü kafasının içinde çınlayıp duruyordu.

Konsolos'tan farklı olarak, Benjamin Saldana Roca' nın Amazonlar'a, ülkesine, insanlığa büyük bir hizmette bulunduğuna inanıyordu Roger. Araştırma Komisyonu'yla birlikte bu yolculuğa çıkıp çıkmayacağına karar vermesi için kendisine dört günlük bir süre tanıyan Sir Edward'la konuşmasının ardından, Putumayo'daki kauçuk toplama merkezleri hakkında ilk okudukları, bu gazetecinin iki haftada bir çıkan ticari, siyasi ve edebi La Sanciôn dergisindeki suçlamaları olmuştu. Dışişleri onun eline derhal bir tomar belge vermişti, bunların içinde o yörede bulunmuş olan iki kişinin doğrudan tanıklıkları özellikle öne çıkıyordu: Amerikalı mühendis Walter Hardenburg'un Londra'da yayımlanan haftalık Truth dergisindeki makaleleri ve Benjamin Saldana Roca'nın, bir bölümü bir insani yardım kurumu olan The Anti-Slavery and Aborigines' Protection Society (Kölelik Karşıtlığı ve Avustralya Yerlilerini Koruma Derneği) tarafından İngilizceye çevrilmiş olan makaleleri.

Roger Casement'ın ilk tepkisi inanmazlık olmuştu: Bu gazeteci, gerçek olaylardan yola çıkarak yapılan istismarları o derece abartmıştı ki, makalelerinde gerçekdışı, hatta biraz da sadistçe bir hayal gücü kendini gösteriyordu. Ama hemen arkasından, kendisi ve Morel Bağımsız Kongo

Devleti'ndeki insafsızlıkları kamuoyuna duyurduklarında, pek çok İngiliz'in, Avrupalının ve Amerikalının tepkisinin de bu aynı inanmazlık olduğunu hatırlamıştı. İnsanoğlu, yasaların tanınmadığı bir dünyada açgözlülüğün ve kötü güdülerin kışkırtmasıyla yapabildiği tarifsiz acımasızlıkları ortaya koyan her şeye karşı kendini böyle savunuyordu. O korkunç şeyler Kongo'da ger-çekleşebildiyse, Amazonlar'da neden olmasındı?

İçi sıkılarak yatağından kalkıp dışarı çıkarak terasta oturdu. Gökyüzü karanlıktı, yıldızlar da gözden kaybolmuştu. Şehir tarafında daha az ışık vardı, ama gürültü patırtı devam ediyordu. Saldana Roca'nın ihbarları doğruysa, Konsolos'un da düşündüğü gibi, gazetecinin, elleri ayaklan bağlı olarak, piranhaların iştahını kabartmak için kan revan içinde ırmağa atılmış olması mümkündü. Mr. Stirs'ün bu kaderci ve kötümser tavrı sinirine dokunuyordu. Sanki bu olaylar dünyadaki zalimler nedeniyle değil de, tıpkı gök cisimlerinin hareket etmeleri ya da denizlerin kabarması gibi, önceden bilinen bir iradeyle gerçekleşmişti. O gazetecinin "bağnaz" bir adam olduğunu söylemişti. Adalet konusunda mı bağnazdı? Evet, kuşkusuz öyle. Gözüpek bir adamdı. Mütevazı, parasız pulsuz, nüfuzu olmayan biriydi. Amazonlar'ın Moreli'ydi o. Yoksa inançlı biri miydi? Bu utanç ortada dururken dünyanın, toplumun, hayatın yoluna devam edemeyeceğine inandığı için yapmıştı bunu. Roger, Afrika'daki kötülüklere ve acılara tanık olduğunda, dünya daha iyiye gitsin diye bir şeyler yapmak uğruna içini o savaşçı duygunun, o kavgacı iradenin kapladığı kendi gençliğini düşündü. Saldana Roca'ya karşı kardeşçe bir duygu taşıyordu içinde. Onun elini sıkmak, onun dostu olmak, ona şöyle demek isterdi: "Hayatınızı güzel ve soylu bir şey uğruna harcamışsınız, efendim."

Ta orada, Putumayo'da, Julio C. Arana Şirketi'nin iş gördüğü o uçsuz bucaksız yörede bulunmuş muydu acaba? Gidip başını aslanın ağzına sokmuş muydu? Makalelerinde böyle bir şey söylemiyordu; ama verdiği isimlerin, yer adlarının, tarihlerin şaşmazlığı, Saldana Roca'nın anlattığı şeylerin görgü tanığı olduğunu belli ediyordu. Roger, Saldana Roca'yla Walter Hardenburg'un tanıklıklarını tekrar tekrar o kadar çok okumuştu ki, sanki oralarda bizzat kendisi bulunmuş gibi hissediyordu.

Gözlerini yumduğunda, kauçuk toplama merkezlerine bölünmüş olan o uçsuz bucaksız bölgeyi gözünün önüne getirebiliyordu; her birinin kendi şefi olan bu merkezlerin en önemlileri, La Chorrera ile El Encanto'ydu. "Ya da, daha doğrusu, her birinin kendi canavarı" vardı, örneğin Victor Macedo ve Miguel Loaysa gibi insanlar ancak böyle bir canavar olabilirlerdi. Her ikisi de, 1903 yılının ortalarında, en unutulmaz marifetlerini sergilemişlerdi. Ormanlardan topladıkları kauçuk toplarıyla dolu küfelerini teslim etmek üzere La Chorrera'ya sekiz yüze yakın Ocaima yerlisi gelmişti. Kauçukları tartıp depoladıktan sonra, La Chorrera'daki yönetici yardımcısı Fidel Velarde, El Encanto'dan gelmiş olan Miguel Loaysa'yla birlikte orada durmakta olan şefi Victor Macedo'ya, toplamak zorunda oldukları asgari lastik -yani lateks ya da kauçuk- kotasını tamamlayıp getirmedikleri için ötekilerden ayrı duran yirmi beş Ocaima yerlisini işaret etmişti. Macedo'yla Loaysa, bu vahşilere iyi bir ders vermeyi kararlaştırmışlardı. Ustabaşlarına -bunlar Barbadoslu zencilerdi-, ellerindeki mavzerlerle geri kalan Ocaimaları hizada tutmalarını işaret ederek, "çocuklar"a, o yirmi beş kişiyi petrole batırılmış çuvallara sarmalarını emretmişler, sonra da onları ateşe vermişlerdi. Canlı insanlardan oluşan meşalelere dönüşmüş bir halde feryat edenlerden bazıları yerlerde yuvarlanarak alevleri söndürmeyi başarmış, ama vücutlarında korkunç yanıklar açılmıştı. Alevden toplar misali kendilerini nehre atanlar boğulmuşlardı. Macedo, Loaysa ve Velarde, yaralıları kendi tabancalarıyla öldürmüşlerdi. Roger, bu sahneyi her hatırladığında başının döndüğünü hissediyordu.

Saldana Roca'ya göre, yöneticiler bunu ibret olsun diye, ama aynı zamanda eğlenmek amacıyla yapıyorlardı. Hoşlarına gidiyordu, insanlara acı çektirmek, gaddarlık konusunda rekabete girişmek, kırbaçlama, yumruklama, işkence etme cezalarını onca kez uygulamaktan edinmiş oldukları kötü birer alışkanlıktı. Sarhoş olduklarında bu kanlı oyunlar için bahane aradıkları çok oluyordu. Saldana Roca, şirket yöneticisinin, kauçuk merkezinin şefi olan Miguel Flores'e yazdığı bir mektupta, işgücünün eksik

olduğunu bile bile, "sırf spor olsun diye yerlileri öldürdüğü" için çıkışarak, bunun yalnızca "acil durumlarda" başvurulması gereken bir çare olduğunu hatırlattığını naklediyordu. Miguel Flores'inse özrü kabahatinden büyüktü: "İtiraz ediyorum, çünkü şu son iki ay içinde bizim merkezde yalnızca kırk kadar yerli öldü," diyordu.

Saldana Roca, işledikleri kabahatler yüzünden yerlilere verilen cezaların farklı türlerini de sayıp döküyordu: kırbaçlamalar, işkence boyunduruğu ya da kösteği takmalar, kulak, burun, el ve ayak kesmeler, hatta adam öldürmeler. Yerliler asılarak, kurşunlanarak, yakılarak ya da ırmakta boğularak öldürülüyorlardı. Matanzas'ta öteki merkezlerin hiçbirinde olmadığı kadar çok ceset kalıntıları olduğundan emin olduğunu söylüyordu. Bir hesap yapmak mümkün değildi, ama kemikler yüzlerce, belki de binlerce kurbana ait olsa gerekti. Matanzas merkezinin sorumlusu olan Armando Normand, zar zor yirmi iki yirmi üç yaşlarında, genç bir Bolivyalı-İngiliz'dİ. Londra'da okuduğunu ileri sürüyordu. Onun gaddarlığı, kıyım yaptığı Huitoto yerlileri arasında "cehennemi bir mit"e dönüşmüştü. Abisinİa'da, şirket için yararlı olan işgücünü sorumsuz bir şekilde yok ettiklerini bile bile yerlileri hedef tahtası yaptıkları için yönetici Abelardo Agüero'yla yardımcısı Augusto Jiménez'e para cezası kesilmişti.

Birbirlerinden o kadar uzak oldukları halde, Kongo'yla Amazonlar'ın göbek bağıyla birbirlerine bağlı olduklarını bir kez daha düşündü Roger Casement. Bütün o korkunç şeyler, insanoğlunun doğumundan itibaren yanından hiç ayrılmayan temel günahlardan biri olarak, onun o sonu gelmeyen kötülüklerinin gizli ilham kaynağı olan açgözlülükten aldığı esinle, pek az farklılıklarla tekrarlanıyordu. Yoksa bundan fazlası da mı vardı? O ezeli ve ebedi çatışmayı İblis mi kazanmıştı yoksa?

Ertesi gün onu çok yoğun bir program bekliyordu. Konsolos, Iquitos'ta İngiliz vatandaşlığına sahip üç Barbadoslu zenci olduğunu saptamıştı. Yıllarca Arananın kauçuk toplama merkezlerinde çalışmışlardı, sonra ülkelerine geri gönderilmek şartıyla Komisyon tarafından sorguya çekilmeyi kabul ediyorlardı.

Roger, çok az uyuduğu halde günün ilk ışıklarıyla uyanmıştı. Kendini kötü hissetmiyordu. Yıkanıp giyindi, kafasına bir Panama şapkası geçirdi, fotoğraf makinesini kaptığı gibi Konsolos'u da, hizmetkârları da görmeden evden çıktı. Dışarıda güneş bulutsuz bir gökyüzünde kendini göstermiş, hava iyice ısınmaya başlamıştı. Öğle vakti Iquitos fırın gibi olacaktı. Sokaklarda insanlar vardı, kırmızı ve maviye boyalı küçük ve gürültülü bir

tramvay ortalıkta dolaşmaya başlamıştı bile. Yüz hatları Çinlilere benzeyen, sarımtırak tenli, suratları ve kolları geometrik desenlerle rengârenk boyanmış gezgin satıcı yerliler, arada bir meyveler, içecekler, canlı hayvanlar -küçük maymunlar, renkli papağanlar, küçük kertenkeleler-ya da oklar, tokmaklar, ok atma kamışları sunuyorlardı ona. Barlarla lokantaların çoğu, içinde pek az müşterisiyle hâlâ açıktı. Palmiye yapraklarından yapılma sundurmaların altında serilip kalmış sarhoşlar, çöpleri karıştıran köpekler vardı ortalıkta. "Bu şehir pis kokulu berbat bir çukur," diye düşündü. Toprak zeminli sokaklarda uzun uzun dolaştıktan sonra, Valilik binasını hatırladığı Plaza de Armas'tan geçerek, kenarlarında taştan korkulukları olan bir rıhtıma çıktı, üzerinde yüzer gibi görünen adalarıyla koskoca ırmağın, daha uzakta da, öteki kıyıda, güneşin altında ışil ışıl parlayan bir dizi ulu ağacın seçilebildiği, güzel bir gezi yoluydu burası. Altında bir iskelenin bulunduğu yeşillikler ve ağaçlarla kaplı bir yamacın içinde gözden kaybolan mendireğin en sonunda, oraya kazıklar çakmakta olan, yalnızca kısacık birer şort giymiş, çıplak ayaklı birkaç delikanlı gördü. Güneşten korunmak için kafalarına kartondan kepler geçirmişlerdi.

Yerliye değil, daha çok meleze benziyorlardı. İçlerinden yirmi yaşında bile olmayan birinin, her bir çekiç darbesiyle ortaya çıkan kaslarıyla, son derece uyumlu bir gövdesi vardı. Roger, bir an duraksadıktan sonra, yanına yaklaşarak fotoğraf makinesini gösterdi.

"Resminizi çekmeme izin verir misiniz?" diye Portekizce sordu. "Parasını veririm."

Delikanlı ne dediğini anlamadan baktı ona.

Kötü İspanyolcasıyla sorusunu iki kez yineledikten sonra çocuk gülümsedi. Ötekilerle Roger'ın ne olduğunu tahmin edemediği bir şeyler konuştu. Sonunda ona dönüp parmaklarını şaklatarak sordu: "Ne kadar?" Roger ceplerini karıştırıp bir avuç dolusu bozuk para çıkardı. Çocuk gözleriyle inceleyerek saydı paralan.

Arkadaşlarının gülüşmeleriyle şakalaşmaları arasında, başındaki karton şapkasını çıkarttırıp kollarını kaldır-tarak, kaslarını gösterterek ve bir disk atıcısının pozunu aldırtarak birkaç resmini çekti onun. Bu sonuncusu için bir anlığına çocuğun koluna dokunması gerekmişti. Ellerinin sinirden ve sıcaktan sırılsıklam olduğunu hissetti. Üstleri başlan hırpani küçük çocukların çevresini sarmış, sanki tuhaf bir hayvanmış gibi kendisini seyrettiklerini fark edince fotoğraf çekmeyi bıraktı. Paralan çocuğa vererek alelacele konsolosluğa döndü.

Komisyon arkadaşları sofraya oturmuşlar, Konsolosla birlikte kahvaltı ediyorlardı. Her güne güzel bir yürüyüş yaparak başladığını söyleyerek kendisi de onlara katıldı. Sulandırılmış ve bal gibi tatlı birer fincan kahve içip kızartılmış manyoka kökü parçaları yerlerken, Mr. Stirs bu Barbadosluların kim olduklarını anlattı onlara. Sözlerine, üçünün de Putumayo'da çalışmış olduklarını, ama sonunda Arana'nın şirketiyle aralarının açıldığını söyleyerek onları uyarmakla başladı. Kendilerini Peru Amazon Şirketi tarafından aldatılmış ve dolandırılmış hissediyorlardı, dolayısıyla tanıklıkları hınçla dolu olacaktı. Komisyon üyelerini uyararak Barbadosluların karşısına hep birlikte çıkmamalarını tavsiye etti, çünkü korkuya kapılırlarsa ağızlarını açmazlardı. Onları sorgulamak için ikili ya da üçlü gruplara ayrılmaya karar verdiler.

Roger Casement, Seymour Bell'le eş olmuştu, ama tam da beklediği gibi, daha ilk Barbadosluyla görüşmeye başlamalarından az sonra, Bell vücudunun susuz kalma sorununu bahane ederek kendini iyi hissetmediğini söylemiş, kalkıp giderek onu Arana'nın şirketinin bu eski ustabaşıyla baş başa bırakmıştı.

Adamın adı Eponim Thomas Campbell'di; kaç yaşında olduğundan emin değildi ama otuz beşten fazla olmadığına inanıyordu. Aralarında tek tük kır tellerin parladığı kıvır kıvır uzun saçlı bir zenciydi. Üzerinde önü göbeğine kadar açık, rengi kaçmış bir gömlek, ayağında ancak bileklerine kadar inen ve beline bağladığı bir ip parçasıyla duran, kaba saba bir pantolon vardı. Yalınayaktı, uzun tırnaklı, yara kabuklarıyla kaplı kocaman ayaklan sanki taştan yapılmıştı. İngilizcesi, Roger'ın zorlukla anlayabildiği gündelik deyimlerle doluydu. Kimi zaman araya Portekizce ve İspanyolca kelimeler de karıştırıyordu.

Roger, sade bir dil kullanarak, edeceği tanıklığın gizli kalacağı, açıklayacağı şeylerin hiçbir şekilde onu bağlamayacağı konusunda adama güvence verdi. Kendisi not bile almayacak, onu dinlemekle yetinecekti. Ondan tek istediği, Putumayo'da olan bitenler hakkında doğru bilgiler vermesiydi.

Casement' in yatak odasının önündeki küçük terasta oturuyorlardı, paylaştıkları bankın önündeki sehpada, içinde papaya suyu olan bir sürahiyle iki bardak duruyordu.

Eponim Thomas Campbell, yedi yıl önce, Barbados' un başkenti olan Bridgetown'da, başka on sekiz Barbadosluyla birlikte, Putumayo'daki merkezlerden birinde ustabaşı olarak çalışmak üzere, Don Julio César'in

kardeşi Mr. Lizardo Arana tarafından işe alınmıştı. İşte aldatmaca da oracıkta başlamıştı, çünkü onu işe aldıklarında vaktinin büyük bir bölümünü "baskınlara" ayırması gerekeceğinden hiç söz etmemişlerdi.

"Şu 'baskınların ne olduğunu bana anlatın," dedi Casement.

Şirkete ait topraklarda kauçuk toplamaya gelsinler diye yerlileri gidip köylerinde avlamak demekti. Kim olursa olsun: Huitotolar, Ocaimalar, Muinanlar, Nonuyalar, Andoqueler, Rezigarlar ya da Boralar. O yörede hangi kabile varsa. Çünkü istisnasız hepsi de lastik toplamaya ayak diriyordu. Onları zorlamak gerekiyordu. Bu "baskınlar" onları çok uzun seferlere çıkmak zorunda bırakıyordu, hem de kimi zaman boşu boşuna. Oraya vardıklarında köyleri terk edilmiş buluyorlardı. Köy sakinleri kaçmış oluyordu. Neyse ki her zaman böyle değildi. Onları korkutmak için, hem de kendilerini savunamasınlar diye ateş ederek üzerlerine çullanıyorlardı, ama onlar üfleyerek ok attıkları kamışları ve kalın sopalarıyla yine de kendilerini savunuyorlardı. Bir dövüştür başlıyordu. Sonra, yürüyebilecek durumda olan erkeklerle kadınları boyunlarından bağlayarak önlerine katıp götürmek gerekiyordu. En yaşlılarla yeni doğmuş çocuklar, yürüyüşü yavaşlatmasınlar diye geride bırakılıyorlardı. Eponim, Armando Normand'in yönetici olduğu Matanzas'ta iki yıl onun emirleri altında çalıştığı halde, onun o sebepsiz gaddarlıklarının hiçbirine katılmamıştı.

"Sebepsiz gaddarlıklar mı?" diye onun sözünü kesti Roger. "Bana birkaç örnek verin."

Eponim, huzursuz bir tavırla bankın üzerinde kımıldandı. Kocaman gözbebekleri bembeyaz aklarının içinde oradan oraya gidip geliyordu.

"Mr. Normand'ın tuhaflıkları vardı/' diye mırıldandı, gözlerini başka yana çevirerek. "Birisi kötü davrandığı zaman. Daha doğrusu, onun beklediği gibi davranmadığı zaman. Sözgelimi, adamın çocuklarını ırmakta boğardı. Hem de kendisi. Yani kendi elleriyle demek istiyorum."

Bir an durakladıktan sonra Mr. Normand'ın bu tuhaflıklarının kendisini huzursuz ettiğini anlattı. Bu kadar tuhaf birinden her şey beklenirdi, o kadar ki, günün birinde tabancasını en yakınındaki kişiye boşaltması işten bile değildi. Bu yüzden çalıştığı kauçuk merkezini değiştirmelerini istemişti. Onu yöneticisi Mr. Alfredo Montt olan Ûltimo Retiro'ya gönderdiklerinde, Eponim daha rahat uyuyabilmişti.

"Görevlerinizi yaparken yerlileri öldürmek zorunda kaldığınız oldu mu?"

Roger, Barbadoslunun bakışlarını kendisine çevirdiğini, sonra kaçırdığını ve yeniden kendisine baktığını gördü.

"îşin bir parçasını oluşturuyordu," diye kabullendi, omuzlarını silkerek. "Ustabaşlarının ve aynı zamanda 'akıllılar' da dedikleri 'çocuklar'ın işinin bir parçasıydı. Putumayo'da çok kan aktı. İnsan sonunda alışıyor. Orada hayat, öldürmek ve ölmekle geçer."

"Kaç kişiyi öldürmek zorunda kaldığınızı bana söyleyebilir miydiniz, Mr. Thomas?"

"Hesabını hiç tutmadım," diye cevabı yapıştırdı Eponim. "Yapmam gereken işi yapıyor ve sayfayı çevirmeye bakıyordum. Ben görevimi yaptım. Bu yüzden de şirketin bana çok kötü davrandığını iddia ediyorum."

Eponim, eski işverenlerinin aleyhine uzun ve karmaşık bir monologa girişmişti. Mr. Arana'nın şirketinin işçiler yüzünden her zaman çatıştığı, Iriartelere ait Kolombiyalı bir kauçuk şirketine yapılan elli kişilik bir grup Huitoto yerlisi satışına karışmış olmakla suçluyorlardı onu. Yalandı bu. Eponim, sonradan Kolombiyalıların hesabına çalıştıkları ortaya çıkan o Huitotolann Ültimo Retiro'dayken ortadan kaybolmalarıyla hiçbir ilgisi olmadığına yemin üstüne yemin ediyordu. Onları satan, kauçuk merkezinin yönetici olan Alfredo Montt'un ta kendisiydi. Açgözlü cimrinin tekiydi. Kendi suçunu örtbas etmek için onu, Dayton Cranton'u ve Simbad Douglas'ı ihbar etmişti. Kuru iftiraydı, ama şirket adama inanmıştı ve o üç ustabaşı kaçmak zorunda kalmışlardı. Iquitos'a ulaşabilmek için korkunç sıkıntılar çekmişlerdi. Putumayo'daki şirket yöneticileri, "akıllı" adamlarına, o üç Barbadosluyu nerede bulurlarsa öldürmeleri emrini vermişlerdi. Şimdi Eponim'le o iki arkadaşı dilencilikle ve ufak tefek geçici işlerle karınlarını doyuruyorlardı. Şirket, Barbados'a geri dönmeleri için vapur biletlerini ödemeye yanaşmamıştı. İşlerini terk ettiler diye suç duyurusunda bulunmuş, Iquitos'taki yargıç da elbette Arana'nın şirketini haklı bulmuştu.

Roger, İngiliz vatandaşı olduklarına göre, onun ve iki arkadaşının ülkelerine geri gönderilmesi işini hükümetin üstleneceğine söz verdi.

Eponim Thomas Campbell'i yollar yollamaz bitkin bir halde gidip yatağına uzandı. Su gibi terliyor, her yanı ağrıyordu, tepesinden ayaklarının ucuna kadar her bir organını tek tek dolaşarak kendisine azar azar acı çektiren gezici bir rahatsızlık hissediyordu. Kongo. Amazonlar. İnsanoğlunun çektiği acıların bir sınırı yok muydu?

Kendisini Putumayo'da beklemekte olan vahşet merkezleri dünyanın her yanını kaplamıştı. Kaç taneydi bunlar? Yüzlerce mi, binlerce mi,

milyonlarca mı? Bu çok başlı canavarı yenilgiye uğratmanın bir yolu yok muydu? Bir yerde kafası kesiliyor, daha da kana susamış, daha da tüyler ürpertici bir şekilde bir başka yerde yeniden ortaya çıkıyordu. Sonunda uyuyakaldı.

Rüyasında Galler'deki bir gölde annesini gördü. O ulu çınarların yapraklarının arasından narin, çekingen bir güneş ışığı süzülüyordu; yürek çırpıntıları arasında, heyecan içinde, Iquitos'taki mendirekte o sabah resmini çekmiş olduğu adaleli gencin ortaya çıktığını gördü. Galler'deki o gölde onun ne işi vardı ki? Yoksa bu Ulster'de bir İrlanda gölü müydü? Anne Jephson'ın ince uzun karaltısı gözden kaybolmuştu. Huzursuzluğunun kaynağı, Putumayo'da tutsak edilmiş insanlığa karşı duyduğu üzüntü ve merhamet değil, Roger göremese de, Anne Jephson'ın oradaki yuvarlak ağaçlığın içinden kendisini gözetleyerek o civarlarda dolaşıyor olduğu duygusuydu. Yine de içindeki korku, o Iquitoslu çocuğun yanına yaklaşırken duyduğu gitgide artan heyecanı yatıştıramıyordu. Az önce tıpkı bir göl tanrısı gibi içinden çıktığı gölün sularıyla bütün bedeni sırılsıklam olmuştu. Her bir adımda kasları şişiyordu, yüzünde, kendisini uykusunda ürperterek inleten edepsizce bir tebessüm vardı. Uyandığında boşaldığını anladı, tiksinerek. Yıkanıp pantolonuyla külotunu değiştirdi. Kendini utanmış ve güvensiz hissediyordu.

Komisyon üyelerini, Barbadoslu Dayton Cranton ve Simbad Douglas'ın az önce dinledikleri tanıklıklarıyla bunalmış bir durumda buldu. Bu eski ustabaşları da verdikleri ifadelerde Eponim gibi sözlerini sakınmamışlardı. Komisyon üyelerini en çok dehşete düşüren şey de, Dayton'ın da Simbad'ın da, o elli Huitoto yerlisini Kolombiyalı kauçuk tüccarlarına "satmış" oldukları iddiasını bir saplantı halinde, her şeyden fazla yalanlamaya çalışmaları olmuştu.

"Kırbaçlamalar, sakat bırakmalar, adam öldürmeler onları en küçük bir şekilde kaygılandırmış değil," diye sayıp döküyordu botanikçi Walter Fold; açgözlülüğün yol açabileceği kötülükleri aklının ucundan bile geçirmiyor gibiydi. "Bu dehşet onlara sanki dünyanın en doğal şeyi gibi görünüyor."

"Simbad'ın ifadesinin hepsini birden dinlemeye dayanamadım," diye itirafta bulundu Henry Fielgald. "Midemdekileri çıkarmak için dışarı çıkmak zorunda kaldım."

"Sizler Dışişleri'nin derlediği belgeleri okumuştunuz," diye hatırlattı Roger Casement. "Yoksa Saldana Roca'yla Hardenburg'un suçlamalarının sırf hayal ürünü olduğunu mu sanıyordunuz?"

"Hayal ürünü değil," diye karşılık verdi Walter Folk. "Ama abartılıydı."

"Bu girizgâhtan sonra Putumayo'da neyle karşılaşacağız merak ediyorum," dedi Louis Barnes.

"Önlemlerini almışlardır," diye fikrini söyledi botanikçi. "Son derece göz boyayan bir gerçek göstereceklerdir bizlere."

Konsolos, konuşmalarını yarıda keserek öğle yemeğinin hazır olduğunu bildirdi. Palmiye salatasıyla hazırlanıp mısır yaprağına sarılmış tirsi balığını büyük bir iştahla yiyen Konsolos'un dışında, Komisyon üyeleri zar zor birkaç lokma yiyebildiler. Daha yeni yaptıkları görüşmeleri düşünerek dalmış, hiç konuşmadan oturuyorlardı.

"Bu yolculuk cehenneme iniş olacak," diye kehanette bulundu, az önce yeniden gruba katılan Seymour Bell. Roger Casement'a döndü. "Siz bu yollardan geçtiniz. Demek ki insan hayatta kalabiliyor."

"Yaraların kapanması uzun sürüyor/' diye aradaki farkı belirtti Roger.

"Moralinizi bu kadar da bozmayın, beyler," diye onları yüreklendirmeye çalıştı Mr. Stirs, keyifle yemeğini yiyerek. "Güzel bir öğle uykusu çekin, kendinizi çok daha iyi hissedeceksiniz. Yetkililerle ve Peru Amazon Şirketi'nin yöneticileriyle işler zencilerle olduğundan daha iyi gidecektir, göreceksiniz."

Roger, öğle uykusuna yatmak yerine, yatak odasında komodin diye kullanılan küçük masanın başına oturarak, Eponim Thomas Campbell'le yaptığı konuşmadan tüm hatırladıklarıyla ilgili notlar aldı, Komisyon üyelerinin öteki iki Barbadosludan toplamış oldukları tanık ifadelerinin de Özetini çıkardı. Daha sonra, ayrı bir kâğıda, o akşam Vali Rey Lamaya ve Mr. Stirs'ün söylediğine göre Julio C. Arana'nın eniştesi olan Şirket Müdürü Pablo Zumaeta'ya soracağı soruları not etti.

Vali, Komisyon üyelerini çalışma odasında kabul ederek onlara bira, meyve sulan ve kahve ikram etti. Sandalyeler getirtmişti, serinlesinler diye hasır yelpazeler de dağıttı. Ayağında yine bir gün önce giydiği binici pantolonuyla çizmeler vardı; ama bu kez o işlemeli yeleği değil, beyaz keten bir ceketle, tıpkı Rus tuniklerine benzeyen, boynuna kadar kapalı bir gömlek giymişti. Kırlaşmış şakakları ve zarif tavırlarıyla seçkin bir kişi havası yaratıyordu. Meslekten diplomat olduğunu söyledi onlara. Yıllarca Avrupa'da görev yapmış, bizzat Cumhurbaşkanı Augusto B. Leguıa'nın isteğiyle -frak ve melon şapka giyip göğsüne kadife bir bant takmış ufak

tefek, zarif bir adamın duvardaki fotoğrafını işaret etti- bu valilik görevini üstlenmişti.

"Kendisi benim aracılığımla sizlere en dostane selamlarını yolluyor," diye de ekledi.

"İyi ki İngilizce biliyorsunuz da tercümandan sarfınazar edebileceğiz, Sayın Vali," diye karşılık verdi Casement.

"İngilizcem çok kötü," diye şımank bir tavırla onun sözünü kesti Rey Lama. "Hoşgörülü olmanız gerekecek."

"İngiliz hükümeti, Cumhurbaşkanı Leguıa hükümetinin Putumayo'yla ilgili ihbarlar hakkında bir soruşturma başlatması talebinin boşa gitmiş olmasından büyük üzüntü duymakta."

"Yürütülmekte olan adli bir soruşturma var, Mr. Casement," diye onun sözünü kesti Vali. "Hükümetimizin bunu başlatmak için Majestelerinin talebine ihtiyacı yoktu. Bunun için özel bir hâkim atamış bulunuyor, kendisi Iquitos'a gelmek üzere yola çıktı bile. Yargıç Carlos A. Valcârcel, son derece seçkin bir adalet görevlisidir. Lima'yla Iquitos arasında muazzam mesafeler bulunduğunu biliyorsunuz."

"İyi ama bu durumda ta Lima'dan hâkim gönderilmesine ne gerek vardı?" diye araya girdi Louis Bames. "Iquitos'ta hâkim mi yok? Dün akşam verdiğiniz yemekte bize birkaç kişiyi tanıştırmıştınız."

Roger Casement, Rey Lama'nın Barnes'a merhametle baktığını fark etti, hani sanki daha büyüyüp aklı başına gelmemiş bir çocuğun ya da ahmak bir yetişkinin layık olduğu bir bakıştı bu.

"Bu sohbetimiz aramızda kalacak, öyle değil mi beyler?" diye sordu sonunda.

Hepsi olumlu anlamda kafalarını salladılar. Vali, yanıt vermeden önce yine de tereddüt ediyordu.

"Hükümetimin soruşturma yapmak üzere ta Lima' dan buraya hâkim göndermesi, iyi niyetinin kanıtıdır," diye açıkladı. "En kolayı, yerel bir sorgu hâkiminden bunu yapmasını istemek olurdu. Ama, o zaman da..."

Huzursuz bir tavırla sustuktan sonra, "Arif olan anlar," diye ekledi.

"Yani Iquitos'taki hiçbir hâkimin Mr. Arana'nın Şirketiyle yüzleşmeye cesaret edemeyeceğini mi söylemek istiyorsunuz?" diye sordu Roger Casement, yumuşak bir ifadeyle.

"Burası refah içindeki kültürlü İngiltere değil, beyler," diye mırıldandı Vali, canı sıkılarak. Elindeki bir bardak suyu bir dikişte içti. "Bir adamın Lima'dan kalkıp buraya gelmesi aylar alırsa, hâkimlerin, yetkililerin,

askerlerin, memurların maaşlarının gelmesi daha da uzun sürer. Ya da, en basitinden, hiç gelmez. Peki bütün bu insanlar maaşlarını beklerken neyle geçinirler?"

"Peru Amazon Şirketi'nin cömertliğiyle mi?" diye tahminde bulundu botanikçi Walter Folk.

"Söylemediğim bir şeyi benim ağzımdan söylenmiş gibi algılamayın," diye itiraz etti Rey Lama, bir elini havaya kaldırarak. "Mr. Arana'nın şirketi, çalışanlara maaşlarını borç olarak verir. Bu meblağların, prensip olarak, insaflı bir faizle geri ödenmeleri gerekir. Bunlar hediye değildir. Rüşvet verilmez. Devletle yapılan onurlu bir anlaşmadır bu. Ama, böyle olduğu halde, bu borçlar sayesinde yaşayan hâkimlerin, Mr. Arana'nın şirketi söz konusu olduğunda, tam anlamıyla tarafsız davranamamaları doğaldır. Anlıyorsunuz, değil mi? Hükümet, kesinlikle bağımsız bir soruşturma yürütebilsin diye Lima' dan hâkim göndermiş bulunuyor. Gerçekleri ortaya çıkarmaya azimli olduğunun en güzel göstergesi değil midir bu?"

Komisyon üyeleri, şaşkın ve moralleri bozulmuş bir halde sularını ya da biralarını içmeye koyuldular. "Acaba içlerinden kaçı Avrupa'ya geri dönmek için bir bahane aramaya çoktan başlamıştır?" diye düşünüyordu Roger. Kuşkusuz bunların hiçbirini öngörmüş değillerdi. Belki bir tek Afrika'da yaşamış olan Louis Barnes'ın dışında, ötekilerin hiçbiri, dünyanın geri kalanında işlerin Britanya İmparatorluğu'ndaki gibi yürümediğini akıllarının ucundan bile geçirmemişti.

"Ziyaret edeceğimiz bölgede yetkililer var mı?" diye sordu Roger.

"Bir piskopos öldüğünde oraya uğrayan müfettişlerin dışında hiç kimse," dedi Rey Lama. "Orası çok ücra bir bölgedir. Birkaç yıl öncesine kadar, yalnızca vahşi kabilelerin yaşadığı, balta girmemiş bir ormandı. Hükümet hangi yetkilisini oraya gönderebilirdi ki? Hem de ne yapmaya? O yamyamlar onu yesin diye mi? Bugün orada ticaret hayatı, iş ve çağdaşlığın başlangıcı varsa, bunu Julio C. Arana'yla kardeşlerine borçlular. Bunu da göz önüne almanız gerekir. O topraklan Peru adına ilk fethedenler onlar olmuştur. Şirket olmasaydı, bütün Putuma-yo, o yöreye gözünü dikmiş olan Kolombiya'nın istilasına çoktan uğramış olurdu. Bunu da göz ardı edemezsiniz, beyler. Putumayo İngiltere değildir. Orası her yerden uzak, ücra bir yerdir, çocuklan ikiz olduğunda ya da herhangi bir fiziksel biçimsizlikle doğduğunda onları nehirde boğan putperestlerin topraklandır orası. Julio C. Arana bir öncü olmuştur, oraya gemiler, ilaçlar, giysiler, Katolik dinini ve İspanyol dilini götürmüştür. İstismarlar elbette ki

cezalandırılmalıdır. Ama unutmayın ki insanların içindeki açgözlülüğü uyandıran bir topraktır söz konusu olan. Mr. Hardenburg'un suçlamalarında, bütün Perulu kauçuk tüccarlarının birer canavar, bütün Kolombiyalıların da yerlilere karşı içleri merhamet dolu birer melek olmaları tuhafınıza gitmedi mi? Truth dergisindeki makaleleri okudum ben. Size garip gelmedi mi? O topraklara sahip çıkmayı akıllarına koymuş olan Kolombiyalıların, Peruluların arasında yalnızca şiddet ve istismarı gören, Kolombiyalıların arasındaysa benzer tek bir olaya rastlamayan Mr. Hardenburg gibi bir hami bulmuş olmaları ne tesadüf1. Hatırlarsanız Peru'ya gelmeden önce Cauca demiryollarında çalışmış. O bir ajan olamaz mı?"

Yorgun düşüp soluk soluğa kalmıştı, birasından bir yudum almakta karar kıldı. Sanki "Bir puan ben aldım, öyle değil mi?" der gibi bir bakışla hepsinin yüzüne teker teker baktı.

"Kırbaçlamalar, sakat bırakmalar, ırza geçmeler, adam öldürmeler," diye mırıldandı Henry Fielgald. "Siz buna Putumayo'ya çağdaşlığı götürmek mi diyorsunuz, Sayın Vali? Tanıklık eden bir tek Hardenburg değil ki. Onun hemşerisi Saldana Roca da var. Bu sabah sorguya çektiğimiz Barbadoslu üç ustabaşı da o korkunç şeyleri doğruladı. O suçlan işlediklerini kendileri de kabul ediyorlar."

"Öyleyse cezalandırılmaları gerekir," diye hükme vardı Vali. "Putumayo'da yargıçlar, polisler, yetkililer olsaydı, cezalandırılmış olurlardı. Şimdilik barbarlık dışında orada hiçbir şey yok. Ben kimseyi savunuyor değilim. Kimseyi mazur göstermiyorum. Hadi gidin. Kendi gözlerinizle görün. Kendi başınıza yargıya varın. Hükümetim Peru'ya girmenizi yasaklayabilirdi, çünkü biz egemen bir ülkeyiz, Büyük Britanya'nın bizim işlerimize burnunu sokmaya hakkı yok. Ama hükümet öyle yapmadı. Tam tersine, size her türlü kolaylığı göstermem için bana talimat verdi. Cumhurbaşkanı Leguıa İngiltere'nin hayranıdır, beyler. Peru'nun günün birinde sizinki gibi büyük bir ülke olmasını ister. Bu yüzden de işte buradasınız, her istediğiniz yere gidip her şeyi öğrenmekte özgürsünüz."

O sırada bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Ortalık kararmıştı, yağmurun kalamin çatının üzerindeki patırtısı o kadar güçlüydü ki, sanki çatı aşağıya inecek, sağanak yağmur üzerlerine boşalacaktı. Rey Lama melankolik bir ifade takınmıştı.

"Taparcasına sevdiğim bir eşim ve dört çocuğum var," dedi, acı bir tebessümle. "Bir yıldan beri onları görmüyorum, bir daha da görür müyüm

Allah bilir. Ama Başkan Leguı'a ülkeme hizmet etmek için buraya, dünyanın bu ücra köşesine gelmemi istediğinde hiç tereddüt etmedim. Ben buraya canileri savunmaya gelmedim, beyler. Tam tersine. Sizden tek istediğim, Amazonların göbeğinde iş görmenin, ticaret yapmanın, bir sanayi kurmanın, bunları İngiltere'de yapmakla aynı şey olmadığını anlamanız. Günün birinde bu cangıllar Batı Avrupa' daki hayat düzeyini yakalayacak olursa, Julio C. Arana gibi adamlar sayesinde olacaktır."

Daha uzun bir süre Vali'nin ofisinde kaldılar. Ona pek çok sorular sordular, o da hepsine yanıt verdi, kimi zaman kaçamak bir biçimde, kimi zaman da tüm çıplaklığıyla. Roger Casement bu adam hakkında belirgin bir fikir edinememişti henüz. Bazen belli bir rolü oynayan utanmazın teki gibi görünüyor, bazen de elinden geldiğince başarıyla içinden çıkmaya çalıştığı zor bir sorumluluk altında olan iyi bir insana benziyordu. Kesin olan bir şey vardı: Rey Lama bu acımasızlıkların yapıldığını biliyor ve bundan hiç hoşlanmıyordu; ama yaptığı iş, bunları elinden geldiğince asgariye indirmesini gerektiriyordu.

Valiyle vedalaştıklarında yağmur durmuştu. Sokakta evlerin damlarından hâlâ sular damlıyordu, içlerinde kurbağaların atlayıp sıçradıkları su birikintileri oluşmuş, her yanlarını delik deşik eden atsinekleriyle sivrisinekler havayı doldurmuştu. Başları önlerinde, suspus olmuş bir halde Peru Amazon Şirketi'ne doğru yürüyorlardı. Günün son görüşmesini yapmak için Genel Müdür Pablo Zumaeta'nın kendilerini beklemekte olduğu, çatısı kiremitli, cephesi çinilerle kaplı, kocaman bir malikâneydi burası. Daha birkaç dakikaları vardı, Plaza de Armas denilen o koskoca alanda bir tur attılar. Gustave Eiffel'in, sanki tufan öncesi çağdan kalma bir hayvanın iskeletiymiş gibi demirden yapılma omurlarını açık havada sergileyen o madenî evini merakla seyrettiler. Çevredeki barlarla lokantalar çoktan açılmıştı, müzik ve eğlence sesleri bu Iquitos akşamını gürültüye boğuyordu.

Plaza de Armas'tan birkaç metre ötede, Peru sokağında bulunan Peru Amazon Şirketi, Iquitos'un en büyük, en sağlam yapısıydı. Betondan ve metal levhalardan yapılmış olan bu iki katlı binanın duvarları açık yeşile boyalıydı, Pablo Zumaeta'nın ofisinin bitişiğinde onları kabul ettiği küçük salonda, geniş ahşap kollarıyla elektriğin gelmesini bekleyerek hareketsiz duran bir vantilatör tavanda asılıydı. Ellisine merdiven dayamış olması gereken Mr. Zumaeta, aşırı sıcağa rağmen, içinde fantezi bir yeleği olan koyu renkli bir takım elbise giyip papyon kravat takmıştı, ayaklarında da

pırıl pırıl botlar vardı. Törensel bir tavırla her birine elini uzatarak, Roger Casement'ın kulağına artık aşina gelen o melodili Amazon şivesiyle konuştuğu İspanyolcasıyla, kaldıkları yerin rahat olup olmadığını, Iquitos'un kendilerine konukseverlik gösterip göstermediğini, bir şeye ihtiyaç duyup duymadıklarını hepsine ayrı ayrı sordu. Londra'dan bizzat Julio C. Arana'nın çektiği bir telgrafla, görevlerinin başarıya ulaşması için kendilerine her türlü kolaylığın gösterilmesi emrini almış olduğunu da tekrarladı. Arana'nın adı geçince, Peru Amazon Şirketi'nin genel müdürü, duvarlardan birinde asılı duran kocaman bir portreye doğru saygıyla eğilmişti.

Beyaz tunikler giymiş çıplak ayaklı yerli hizmetkârlar içki tepsilerini dolaştırırlarken, Roger Casement, Peru Amazon Şirketi'nin sahibinin delici bakışlara sahip gözleriyle ciddi ifadeli, dört köşeli, esmer yüzünü kısa bir an gözlemledi. Arana'nın başında béret denilen küçük bir Fransız başlığı vardı, giysisi Paris'in en iyi terzilerinden biri ya da belki Londra'daki Savile Row tarafından biçilmiş gibi görünüyordu. Biarritz'de, Cenevre'de ve Londra'daki Kensington Yolu bahçelerinde malikâneleri olan bu her şeye kadir kauçuk kralının, kariyerine, Amazon çangıllarının içinde kaybolup gitmiş olan doğduğu Rioja Köyü'nün sokaklarında hasır şapka satarak başladığı doğru muydu acaba? Vicdanı rahat, kendinden son derece hoşnut birinin bakışları vardı onda.

Pablo Zumaeta, tercüman aracılığıyla, şirketin en iyi gemisi olan Liberal'e binmeleri için geminin hazır olduğunu haber verdi. Amazon ırmaklarının en tecrübeli kaptanıyla en iyi mürettebatı onların emrine verilmişti. Yine de Putumayo'ya kadar yapacakları yolculuk bazı fedakârlıklar yapmalarını gerektirecekti. Bu yolculuk, havaya bağlı olarak sekiz ila on gün sürebilirdi. Komisyon üyelerinden herhangi birinin kendisine soru sormasına fırsat vermeden, bir dosya içinde bir sürü kâğıdı alelacele Roger'ın eline tutuşturarak, "Kaygılarınızın bazılarını önceden tahmin ederek bu evrakları sizler için hazırladım," diye açıkladı. "Bunlar, kauçuk istasyonlarındaki yöneticilere, şeflere, şef yardımcılarına ve ustabaşlarına kişisel davranış tarzlarıyla ilgili emirler."

Zumaeta, sesini yükseltip el kol hareketleri yaparak asabiyetini belli etmemeye çalışıyordu. Üstü yazılarla, mühürlerle, imzalarla dolu kâğıtları onlara gösterirken, bir yandan da meydanlarda nutuk atan hatipleri anımsatan bir ses tonu ve hareketlerle içeriklerini sayıp döküyordu:

"Yerlilere, kanlarıyla çocuklarına ve akrabalarına fiziksel cezalar uygulanması, sözle ya da hareketlerle hakaret edilmesi kesinlikle yasaktır. Bir kabahat işledikleri açıkça görüldüğünde sert bir şekilde uyarılmalı ve tavsiyede bulunulmalıdır. Kabahatin ciddiyetine göre para cezası verilebilir ya da çok vahim bir kabahat söz konusu olduğunda işten çıkarılabilir. İşlenen kabahat ayrıca suç niteliği taşıyorsa, en yakın yetkili mercilere teslim edilir."

"Yerlilere karşı istismar "da bulunulmasını engellemeye yönelik olan -bunu hiç durmadan tekrarlıyordu-talimatları uzun uzadıya özetlemekle oyalanıyordu. Arada bir parantez açarak, adamlarının, "ne de olsa onlar da insan olduklarından", kimi zaman bu talimatları ihlal ettiklerini anlatıyordu. Böyle bir şey olduğunda, Şirket sorumlu kişiyi cezalandırıyordu.

"Önemli olan, kauçuk merkezlerinde suiistimal yapılmasını engellemek için, elimizden gelsin gelmesin, her şeyi yapmamızdır. Eğer suiistimal yapıldıysa da, bizim yerlilerle ilgili politikamıza saygı göstermemiş olan kötü yola düşmüş birinin yaptığı münferit bir olaydır."

Yerine oturdu. O kadar çok ve öyle canla başla konuşmuştu ki tükendiği görülüyordu. Zaten sırılsıklam olan bir mendille yüzünün terini sildi.

"Putumayo'da Saldana Roca ve Mühendis Hardenburg tarafından suçlanmış olan şefleri bulabilecek miyiz, yoksa kaçmışlar mıdır?"

"Bizim çalışanlarımızın hiçbiri bir yere kaçmamıştır," diye sinirlendi Peru Amazon Şirketi'nin müdürü. "Neden kaçsınlar ki? Bizden para sızdıramadıkları için bütün o rezillikleri uyduran iki şantajcının iftiraları yüzünden mi?"

"Sakat bırakmalar, adam öldürmeler, kırbaçlamalar," diye sayıp döktü Roger Casement. "Onlarca, belki de yüzlerce kişiyi. Bunlar bütün uygar dünyayı sarsan suçlamalardır."

"Gerçek olsaydı beni de sarsardı," diye öfkeyle itiraz etti Pablo Zumaeta. "Şu anda beni sarsan tek şey, sizler gibi kültürlü ve zeki kimselerin hiçbir ön araştırma yapmadan bu palavralara itibar etmesi."

"Araştırmayı yerinde yapacağız," diye anımsattı Roger Casement. "Hem de emin olun çok ciddi bir araştırma olacak."

"Siz Arana'nın, benim, Peru Amazon Şirketi yöneticilerinin yerlileri öldürerek kendimizi intihara sürükleyeceğimizi mi sanıyorsunuz? Kauçuk merkezlerinin bir numaralı sorununun kauçuk toplama işçisi eksikliği olduğunu bilmiyor musunuz? Her bir işçi bizim için değerlidir. O katliamlar

gerçek olsaydı, Putumayo'da tek bir yerli kalmazdı. Hepsi kaçıp giderlerdi, öyle değil mi? Kendisini kırbaçlayacakları, sakat bırakacakları, öldürecekleri bir yerde kimse oturmak istemez. Bu suçlama son derece aptalca, Mr. Casement. Yerliler kaçıp giderlerse biz iflas ederiz, kauçuk sanayii de batar. Bunu bizim oradaki çalışanlarımız da biliyor. Bu yüzden de o vahşileri hoşnut etmeye çaba gösteriyorlar."

Komisyon üyelerinin her birinin yüzüne teker teker baktı. Yine öfke içindeydi ama bu kez aynı zamanda üzgündü. Çocukça görünen ağlamaklı yüz göz hareketleri yapıyordu.

"Yerlilere iyi davranmak, onları hoşnut etmek kolay değil," diye itirafta bulundu, sesini alçaltarak. "Onlar çok ilkeldir. Bunun ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Bazı kabileler yamyamdır. Biz buna göz yumamayız, öyle değil mi? Bu Hıristiyanlığa sığmaz, insanca değildir. Biz bunu yasaklarız, onlar da bazen kızarlar ve oldukları gibi davranırlar, yani vahşice. Sakat doğan çocuklarını suda boğmalarına göz mü yummalıyız? Sözgelimi tavşan dudaklı çocuklarını. Hayır, çünkü çocuk öldürmek de Hıristiyanlığa sığmaz, doğru değil mi? Her neyse. Sizler kendi gözlerinizle göreceksiniz. İşte o zaman, Mr. Julio C. Arana'ya ve büyük fedakârlıklar pahasına bu ülkeyi değiştirmekte olan bir şirkete karşı İngiltere'nin ne kadar haksızlık ettiğini anlayacaksınız."

Roger Casement'a, sanki Pablo Zumaeta hüngür hüngür ağlayacakmış gibi geldi. Ama yanılıyordu. Genel Müdür dostça bir tavırla gülümsedi ona.

"Ben çok konuştum, şimdi artık sıra sizde," diye özür diledi. "Bana ne istiyorsanız sorun, ben de içtenlikle cevap vereyim. Bizim gizleyecek bir şeyimiz yok."

Komisyon üyeleri, bir saate yakın bir süre, Peru Amazon Şirketi'nin genel müdürünü sorguya çektiler. Kimi zaman çevirmeni şaşırtarak kelimeleri ve cümleleri tekrarlatmasına neden olan upuzun tiratlarla yanıt veriyordu onlara. Roger sorgulamaya hiç karışmamıştı, çoğu zaman da dikkati dağılıyordu. Zumaeta'nın asla doğruyu söylemeyeceği besbelliydi; her şeyi reddedecek, Arana' nın şirketinin Londra'daki gazetelerin eleştirilerine karşılık verirken ileri sürdükleri aynı iddiaları tekrarlayacaktı. Kendini bilmez kişilerin münferit olarak yaptığı aşırılıklar belki olabilirdi, ama yerlilere işkence etmek, onları köleleştirmek, hele hele öldürmek, Peru Amazon Şirketi'nin politikası değildi. Yasalar bunu yasaklıyordu; Putumayo'da onca eksikliği çekilen işçiler arasında dehşet salmak çılgınlık olurdu. Roger, ?aman ve mekân açısından kendisini Kongo'ya gitmiş gibi

hissediyordu. Tek fark, Zumaeta'nın İspanyolca, Belçikalı görevlilerin Fransızca konuşuyor olmalarıydı. Apaçık olan gerçeği aynı pervasızlıkla yadsıyorlardı, çünkü her iki sömürgenin görevlileri de kauçuk toplamanın ve para kazanmanın, Hıristiyanlara, sözde yamyam ve kendi çocuklarının katili olan bu putperestlere her zaman en büyük kötülükleri yapma hakkını veren bir ideal olduğuna inanıyorlardı.

Peru Amazon Şirketi'nin ofisinden çıktıktan sonra, kaldıkları küçük eve kadar meslektaşlarına eşlik etti. Sonra İngiliz Konsolosu'nun evine geri dönmek yerine, Iquitos'ta başıboş dolaşmaya çıktı. Güne başlarken ya da günü bitirirken tek başına ya da bir arkadaşıyla birlikte yürümek her zaman hoşuna gitmişti. Bunu saatlerce yapabilirdi, ama Iquitos'un asfaltsız sokaklarında durmadan çukurlara ve içlerinde kurbağaların öttüğü su birikintilerine rastlıyordu. Ortalıkta müthiş bir gürültü patırtı vardı. Barlar, lokantalar, genelevler, dans salonlarıyla kumarhaneler, yiyip içen, dans eden ya da bağrışan insanlarla kaynıyordu. Her kapıda da, içeriyi gözetleyen yığınla yarı çıplak çocuk vardı. Akşamın alacakaranlığında ufuktaki son kızıllığın da gözden kaybolduğunu gördü, yürüyüşün son bölümünü, yer barların lambalarıyla aydınlanmış sokaklarda, karanlıkta yaptı. O tumturaklı Plaza de Armas adını taşıyan dört köşeli kocaman alana geldiğini fark etmişti. Alanın çevresinde döndü, birden oradaki bir bankta oturan bir kişinin kendisini Portekizce olarak selamladığını duydu: "Boa noite[1], RM. Casement." Vali'nin kendilerine verdiği akşam yemeğinde tanımış olduğu, Iquitos'taki Agustin rahiplerinin başı olan Peder Ricardo Urrutia'ydı bu. Ahşap banka, onun yanına oturdu.

"Yağmur yağmadığı zamanlarda dışarı çıkıp yıldızlan seyretmek ve birazcık temiz hava almak hoş oluyor," dedi Agustin rahibi, Portekizce olarak. "Bu cehennemi gürültüyü duymamak için her zaman kulakları tıkamak şartıyla. Yan deli bir kauçuk tüccarının Avrupa'da satın aldığı, şimdi de şu köşeye kurmakta oldukları evi size anlatmışlardır. Galiba 1889'daki Dünya Fuarı'nda Paris'te sergilenmiş. Bir sosyal kulüp yapılacağını söylüyorlar. Iquitos' un ikliminde madenî bir evin nasıl fırın gibi olacağını düşünebiliyor musunuz? Şimdilik bir yarasa mağarası. Tek bacaklarından asılı olarak onlarcası orada uyuyor."

Roger Casement ona İspanyolca konuşmasını, o dili anladığını söyledi. Ama ömrünün on yıldan fazlasını Brezilya'da Cearâ'daki Agustinlerin arasında geçirmiş olan Peder Urrutia Portekizce konuşmayı sürdürmeyi tercih ediyordu. Peru Amazonlan'na geleli daha bir yıl bile olmamıştı.

"Sizin Mr. Arana'nın kauçuk merkezlerinde hiç bulunmadığınızı biliyorum. Ama orada neler olup bittiği hakkında çok şeyler bildiğinize kuşku yok. Sizin fikrinizi rica edebilir miyim? Saldana Roca'yla Walter Hardenburg'un suçlamaları doğru olabilir mi?"

Rahip içini çekti.

"Ne yazık ki olabilir, Mr. Casement," diye mırıldandı. "Biz burada Putumayo'dan çok uzaktayız. En azından bin, bin iki yüz kilometre. Yetkililerin, Vali'nin, yargıçların, askerlerin, polislerin bulunduğu bir şehirde olmamıza rağmen, burada malum onca şey oluyorsa, yalnızca şirket çalışanlarının bulunduğu oralarda kim bilir neler oluyordur."

Bu kez derin bir üzüntü içinde yeniden içini çekti.

"Burada en büyük sorun, yerli kızların ticareti," dedi, acı dolu bir ses tonuyla. "Buna bir çözüm yolu bulmaya o kadar çabaladığımız halde bulamıyoruz."

"Bir kez daha Kongo. Her yanda Kongo."

"Siz o ünlü 'baskınlar'dan söz edildiğini duymuşsunuzdur," diye ekledi Agustin Rahibi. "Hani şu kauçuk toplayıcıları yakalamak için yerli köylerine yapılan saldırılar. O saldırganlar yalnızca erkekleri kaçırmazlar. Erkek ve kız çocukları da alıp götürürler. Buraya getirip satmak için. Kijni zaman onları Manaos'a kadar götürürler, anlaşılan orada daha iyi fiyata satıyorlarmış. Iquitos'ta bir aile küçük bir hizmetçi kızı yirmi ya da otuz sol[2] ödeyerek alır. Hepsinin bir, iki, beş tane küçük hizmetçisi vardır. Yani aslında köleleri. Gece gündüz çalışır, hayvanların yanında yatarlar, en küçük bir nedenle dayak yerler, tabii ailelerin erkek çocuklarının cinsel yaşamlarına adım atmalarına hizmet etmeleri de cabası."

Yeniden iç geçirdikten sonra bu kez soluk soluğa kalmıştı.

"Yetkililerle bir şey yapılamaz mı?"

"Prensip olarak yapılabilir," dedi Peder Urrutia. "Peru'da kölelik kaldırılalı yarım yüzyıldan fazla oluyor. Polise ve yargıçlara başvurulabilir. Ama onların-da hepsinin satın almış oldukları küçük hizmetçi kızları vardır. Üstelik yetkililer kurtaracakları kızları ne yapsınlar? Herhalde ya yanlarında alıkoyarlar ya da satarlar. Hem de her zaman ailelere değil. Bazı zaman, tahmin edeceğiniz iş için genelevlere."

"Kızların kabilelerine geri dönmelerinin yolu yok mu?"

"Oralardaki kabileler artık neredeyse yok olmuşlar. Analar babalar kaçırılıp zorla kauçuk merkezlerine götürülmüş. Kızların gidebileceği bir yer yok. O zavallı çocukları kurtarmanın ne faydası var? Bu koşullar altında

belki de buradaki ailelerin yanında kalmaları ehveni şerdir. Kimileri onlara iyi davranır, içleri kaynar. Bunlar size korkunç mu geliyor?"

"Korkunç," diye tekrarladı Roger Casement.

"Bana da, bizim hepimize de öyle geliyor," dedi Peder Urrutia. "Misyonda saatlerce oturup kafa patlatıyoruz. Buna nasıl bir çözüm bulabiliriz diye. Hiçbir şey bulamıyoruz. Roma'ya bir başvuruda bulunduk, acaba birkaç rahibe gelir de burada o kızlar için küçük bir okul açabilirler mi diye. Hiç değilse biraz eğitim alsınlar dedik. Ama o aileler kızları okula göndermeyi kabul ederler mi acaba? Ancak pek azı kabul eder. Onlara hayvan gözüyle bakıyorlar."

Yeniden içini çekti. O kadar acı şeyler söylemişti ki, din adamının sıkıntısı kendisine de bulaşan Roger, kalkıp İngiliz Konsolosu'nun evine geri dönmeyi istiyordu artık. Ayağa kalktı.

"Siz bir şey yapabilirsiniz, Mr. Casement," dedi Peder Urrutia, veda sözü olarak, bir yandan elini sıkarken. "Olanlar adeta bir mucize. Yani o ihbarlar, Avrupa'da kopan o kıyamet. Bu Komisyon'un Loreto'ya gelmesi. Bu zavallı insanlara yardım edebilecek biri varsa o da sizlersiniz. Putumayo'dan sağ salim dönmeniz için dua edeceğim."

Roger, seslerin, şarkıların, gitar tıngırtılarının yükseldiği barlarla genelevlerde neler olup bittiğine bakmadan, ağır ağır yürüyerek eve döndü. Kabilelerinden koparılan, ailelerinden ayrılan, denk gibi dertop edilip bir teknenin ambarına atılarak Iquitos'a getirilen, yirmi otuz sol karşılığında bir aileye satılarak ömrünü ortalığı silip süpürerek, yemek yaparak, hela temizleyerek, kirli çamaşırları yıkayarak, hakaret görerek, dayak yiyerek geçiren, kimi zaman da patronu ya da onun çocukları tarafından ırzına geçilen o çocukları düşünüyordu. Her zamanki hikâyeydi bu. Sonu gelmeyen bir yılan hikâyesi.

Hücrenin kapısı açılıp da kapının eşiğinde Sheriff'in kalın yapılı karaltısını görünce, Roger Casement ziyaretçisi olduğunu sandı -belki Gee ya da Alice gelmişti-; ama gardiyan, kalkıp görüşme odasına kadar kendisiyle gelmesini işaret etmek yerine, hiç sesini çıkarmadan durmuş, tuhaf bir tavırla ona bakıyordu. "Af talebimi reddettiler," diye düşündü Roger. Ayağa kalkacak olursa bacaklarının titremesi yüzünden yere yığılacağından emin olduğundan, yattığı yerde kalakaldı.

"Duş yapmayı yine istiyor muydunuz?" diye ağır ağır sordu Sheriff, soğuk bir ses tonuyla.

"Son arzum mu acaba?" diye düşündü. "Banyonun ardından cellat gelir."

"Yönetmeliğe aykırıdır bu," diye mırıldandı Sheriff, biraz da duygulu bir tavırla. "Ama bugün oğlumun Fransa'da ölmesinin birinci yıldönümü. Onun anısına bir hayır işi yapmak istiyorum."

"Size minnettarım," dedi Roger, yerinden kalkarak. Sheriff'in aklına ne takılmıştı acaba? Ne zamandan beri böyle incelikler gösterir olmuştu?

Gardiyanı kapıda görür görmez damarlarında donan kan bedeninin içinde yeniden dolaşmaya başlamıştı sanki. O upuzun, kapkara koridora çıkarak şişman gardiyanın peşi sıra banyoya doğru yürüdü; burası, duvarın dibinde bir sıra kırık dökük klozetlerin, karşı duvarda sırayla duşların ve suyun aktığı paslanmış boruları olan kaba çimentodan lavaboların bulunduğu karanlık bir yerdi. Roger soyunup mavi cezaevi üniformasıyla takkesini duvardaki bir çiviye asarak duşun altına girerken, Sheriff banyonun girişinde ayakta bekledi. Oluk gibi akan su tepeden tırnağa ürpertmişti onu, ama aynı zamanda bir sevinç ve şükran duygusu da kaplamıştı içini. Gözlerini yumdu, duvarda asılı lastik kutulardan birinde duran bir kalıp sabunla her yanını sabunlamadan önce, kollarıyla bacaklarını ovuştururken, soğuk suyun bedeninden aşağı süzüldüğünü hissetti. Mutluydu, sevinç içindeydi. Fışkıran o suyla yalnızca onca gündür bedeninde birikmiş olan kir değil, aynı zamanda kaygılar, üzüntüler, pişmanlıklar da yok olup gidiyordu. Sabunlandıktan sonra uzun uzadıya durulandı, ta ki sonunda Sheriff uzaktan elini çırparak çabuk olmasını işaret edene kadar. Roger üzerine geçirdiği aynı giysilerle kurulandı. Tarağı yoktu, saçlarını elleriyle düzeltti.

"Bu banyo için size ne kadar minnettarım bilemezsiniz, Sheriff," dedi, hücreye geri dönerlerken. "Dünya varmış, beni sağlığıma kavuşturdunuz."

Gardiyan, anlaşılmaz bir mırıltıyla karşılık verdi.

Dar ve rahatsız yatağına yeniden uzandığında, Thomas à Kempis'in Imitatio Christi adlı kitabını yeniden okumaya çalıştı, ama dikkatini toplayamıyordu, kitabı yeniden yere bıraktı.

Almanya'da geçirdiği o son altı ay içinde yardımcısı ve dostu olan Yüzbaşı Robert Monteith'i düşündü. Ne harika bir adamdı! Sadıktı, işinin eriydi, tam bir kahramandı o. Yanlarında Çavuş Daniel Julian Bailey, namı diğer Julian Beverly'yle birlikte onları İrlanda'daki Tralee kıyılanna kadar getiren Alman U-19 denizaltısıyla yaptığı yolculukta ve çektikleri bütün sıkıntılarda kendisine can yoldaşı olmuş, kürek çekmeyi bilmediklerinden

orada üçünün de boğularak ölmelerine ramak kalmıştı. Sırf kürek çekmeyi bilmediklerinden! Böyleydi işte: Ufak tefek aptallıklar büyük işlerin arasına karışıp onları berbat edebilirdi. 21 Nisan 1916 Kutsal Cuma gününün o gri renkli, yağmurlu şafak vaktini, yoğun bir sis tabakasının altındaki dalgalı denizi ve Alman denizaltısı puslu havanın içinde gözden kaybolmadan önce onları bindirmiş oldukları üç kürekli oynak sandalın içinde üçünün hallerini hatırladı. Kaptan Raimund Weissbach, veda niyetine "İyi şanslar!" diye bağırmıştı arkalarından. Koca koca dalgalarla şaha kalkmış olan o sandalı tutmaya çalışırlarken, burnunu hiçbirinin nerede olduğunu bilmediği kıyıya doğru çevirmeye çabalayan acemi kürekçilerin beceriksizliğinin verdiği o korkunç çaresizlik duygusunu yeniden duydu içinde. Sandal olduğu yerde dönüyor, yükseliyor, alçalıyor, atlayıp zıplıyor, çeşitli çaplarda halkalar çiziyordu, üçünden hiçbiri manevra yapmayı bilmediğinden, sandala yandan vuran dalgalar onu her an alabora edebilecek kadar sallıyordu. Gerçekten de alabora olmuşlardı. Birkaç dakika boyunca üçünün de boğulmasına ramak kalmıştı. Çırpınıyorlar, tuzlu suları yutuyorlardı, ta ki sonunda sandalı çevirip birbirlerine yardım ederek üstüne tırmanmayı başarana kadar. Almanya'da Heligoland Limanı'nda motorbot kullanmayı öğrenmeye çalışırken geçirdiği kaza yüzünden yaralanıp mikrop kapan eliyle o cesur Monteith'i hatırlıyordu Roger. Wilhelmshaven'da binmiş oldukları U-2 arıza yaptığından başka bir denizaltıya geçmek üzere oraya yanaşmışlardı. Elindeki o yara, Heligoland'la Tralee Körfezi arasındaki o bir haftalık yolculuk boyunca ona acı çektirmişti. Yolculuğu korkunç mide bulantıları ve kusmalar arasında geçirerek ne bir lokma yemek yiyebilmiş ne de daracık ranzasından kalkabilmiş olan Roger, Monteith'in yarasının davul gioi şişmesi karşısındaki dirençli sabrını hatırlıyordu. U-19' daki Alman denizcilerin ona yaptıkları antienflamatuar iğneler hiçbir işe yaramamıştı. Eli cerahat toplamaya devam ediyordu, U-19'un kumandanı Kaptan Weissbach, karaya çıktıklarında derhal tedavi edilmezse o yaranın kangren olacağı kehanetinde bulunmuştu.

Yüzbaşı Robert Monteith'i, 21 Nisan gününün o aynı şafak vakti, yanındaki iki yol arkadaşı Roger gizlenip beklerken Tralee Gönüllülerinden yardım istemeye gitmeye karar verdiklerinde, McKenna Kalesi'nin yıkıntıları arasında son kez görmüştü. Böyle karar vermelerinin nedeni, hem askerler tarafından tanınma olasılığında en büyük riski Roger'ın taşıyor olmasıydı -İmparatorluğun bekçi köpeklerinin yakalamaya en fazla can attıkları bir avdı o-, hem de Roger'ın artık daha fazla dayanacak gücünün

kalmamasıydı. Hasta ve güçten düşmüş bir halde tükenerek iki defa yere yığılmış, ikincisinde dakikalarca kendinden geçmişti. Arkadaşları, yanında bir tabanca ve bir giysi çıkınıyla onu McKenna Kalesi'nin yıkıntıları arasında bırakarak el sıkıştıktan sonra ayrılmışlardı. Roger, çevresinde uçuşan kırlangıçları görüp cıvıltılarını duyunca, etrafının da Tralee Körfezi'nin kumlukları arasından fışkırmış mor menekşelerle sarılı olduğunu keşfedince, nihayet İrlanda'ya geldiğini düşündüğünü hatırlıyordu. Yüzbaşı Mooteith, ayrılmadan önce ona bir asker selamı çakmıştı. Roger, Almanya'da birlikte oldukları o altı ay boyunca, iliklerine kadar İrlanda vatanseveri olan bu ufak tefek, güçlü kuvvetli, çevik, yorulmak bilmez adamın ne ağzından tek bir şikâyet duymuş ne de en küçük bir düşkünlük belirtisi görmüştü, hem de Roger'ın İrlanda'nın bağımsızlığı için Almanya'nın yanında ("ama onun emirleri altında olmadan") mücadele edebilmek için oluşturmayı istediği İrlanda Tugayı'na yazılmak konusunda savaş esirlerinin gösterdiği -apaçık düşmanlık olmasa da- direnç yüzünden Limburg Kampı'nda uğradığı bütün başarısızlıklara rağmen.

Monteith, kanlar içindeki şişmiş eli, çözülmüş olan sargısına üstünkörü sarılı olarak, yüzünde derin bir yorgunluk ifadesiyle, tepeden tırnağa sırılsıklam bir haldeydi. Uzun adımlar atarak enerjik bir tavırla yürüyen Monteith ile topallamakta olan Çavuş Daniel Bailey, Tralee yönüne doğru sisin içinde gözden kaybolmuşlardı. Robert Monteith, Royal Irish Constabulary (Kraliyet İrlanda Polis Gücü) subaylarına yakalanmadan oraya varabilmiş miydi acaba? Tralee'de IRB (Irish Republican Brotherhood, İrlanda Cumhuriyeti Örgütü-İCÖ) üyeleriyle ya da Gönüllülerle temas kurmayı başarabilmiş miydi? Çavuş Daniel Bailey'in ne zaman ve nerede yakalandığını hiç öğrenememişti. Roger'ın önce Amirallik Daire- si'nde İngiliz HaberalmaTeşkilatı'ndan yetkililer tarafından, daha sonra da Scodand Yard'da uzun uzadıya yapılan sorgulamalarında, Çavuş'un adı hiçbir zaman geçmemişti. Daniel Bailey'in, vatana ihanet suçlamasıyla açılan davanın duruşmasında başsavcının tanığı olarak birdenbire ortaya çıkması Roger'ı perişan etmişti. Yalanlarla dolu olan ifadesinde Monteith'in adı tek bir kere bile anılmamıştı. O halde hâlâ özgür müydü, yoksa onu öldürmüşler miydi? Roger, Yüzbaşı'nın o sıralarda İrlanda' nın bir köşesinde sağ salim saklanmakta olması için Tanrı'ya dua ediyordu. Yoksa Paskalya Ayaklanması'na katılmıştı da, kahramanca olduğu kadar çılgınca da olan o maceraya atılmış onca adsız İrlandalı gibi o da orada Ölüp gitmiş miydi? En

olası görünen buydu. Dublin'deki Postane binasında, yanında hayran olduğu Tom Clarke' la birlikte etrafa ateş ederken, sonunda bir düşman kurşunu onun o örnek hayatını sona erdirmiş olmalıydı.

Kendisininki de akılsızca bir serüven olmuştu. Almanya'dan kalkıp İrlanda'ya gelerek Irish Volunteers' Military Council'i (İrlandalı Gönüllülerin Askerî Konseyi) -Tom Clarke, Sean McDermott, Patrick Pearse, Joseph Plunkett ve bir kişi daha- tarafından son derece gizli planlanmış olduğundan İrlandalı Gönüllülerin başkanı Profesör Eoin MacNeill'in bile haberinin olmadığı Paskalya Ayaklanması'nı, pragmatik ve akılcı birtakım gerekçeler ileri sürerek tek başına kendisinin durdurabileceğine inanmak da bir başka çılgınca fantezi değil miydi? "Akıl, mistikleri de düşünce kurbanlarını da ikna edemez," diye düşündü. Roger, İrlandalı milliyetçilerin Britanya İmparatorluğu'na karşı girişeceği silahlı bir hareketin başarıya ulaşmasının tek yolunun, İngiliz askerî gücünün büyük bir bölümünü kımıldayamaz hale getirecek bir Alman askerî saldırısıyla eşzamanlı olarak yapılması olduğu şeklindeki kendi tezi üzerinde İrlandalı Gönüllülerin içinde uzun uzadıya yapılan tartışmaların bir katılımcı olarak tanığı olmuştu. Bu konu üzerinde genç Plunkett ile Berlin'de saatlerce tartışmışlar, bir anlaşmaya varamamışlardı. Roger'ın ayaklanmayı hazırlamış olan İCÖ ile Gönüllülerin planlarını son dakikaya kadar kendisinden gizlemiş oldukları inancını Askerî Konsey sorumlularının asla paylaşmamış olmaları yüzünden mi anlaşamamışlardı acaba? Sonunda Berlin'e haber geldiğinde, Roger, Alman Amirallik Dairesi'nin İngiltere'ye karşı bir deniz harekâtına girişme seçeneğinden vazgeçtiğini çoktan biliyordu. Almanlar isyancılara silah yollamaya razı olduklarında, eşzamanlı bir Alman askerî saldırısı olmadan Ayaklanma'nın yararsız bir fedakârlık olacağına yöneticileri gizlice ikna etmek niyetiyle, kendisi de silahlarla birlikte İrlanda'ya gitmeyi aklına koymuştu. Mahkemeye çıkarıldığı günlerden başlayarak oradan buradan edinebildiği bütün haberlere göre, Ayaklanma kahramanca bir hareket olmuş, ama ÎCÖ ile Gönüllülerin en gözü-pek yöneticilerinin öldürülmesi, yüzlerce devrimcinin de hapse atılmasıyla sonuçlanmış^. Artık baskı hareketinin sonu gelmeyecekti. İrlanda'nın bağımsızlığı bir kez daha geriye itilmişti. Ne kadar üzücü bir hikâyeydi bu!

Ağzının içinde acı bir tat vardı. Bir başka vahim hatası da, Almanya'ya fazla güvenmek olmuştu. Herbert Ward'la Paris'teyken son görüşmelerinde yaptıkları tartışmayı hatırladı. Her ikisinin de genç ve maceraya susamış

oldukları zamanlarda tanışmalarından beri, Afrika'daki bu en yakın dostunun, milliyetçiliğin hiçbir türüne güveni yoktu. Afrika topraklarındaki kültürlü ve duyarlı az sayıdaki Avrupalıdan biriydi o, Roger ondan pek çok şey öğrenmişti. Birbirlerinden kitap alıp verirler, okudukları kitaplar üzerinde yorumlar yaparlar, müzikten, resimden, şiirden, siyasetten söz edip tartışırlardı. Herbert günün birinde yalnızca sanatçı olmanın hayalini kuruyor, işinden artırabildiği bütün zamanı tahtadan ve çamurdan Afrikalı insan figürleri yapmaya adıyordu. Her ikisi de sömürgecilikle ilgili istismarları ve suçlan sert bir biçimde eleştiriyorlardı. Roger halkın tanıdığı bir şahsiyete dönüşüp Kongo Raporu nedeniyle saldırıların hedef tahtası olduğunda, artık Paris'e yerleşerek, hep Afrika'dan aldığı esinle özellikle bronzdan döktüğü heykelleriyle saygın bir heykeltıraş olup çıkan Herbert'le karısı Sarita, onun en ateşli savunucuları olmuşlardı. Putumayo'daki kauçuk tüccarlarının yerlilere karşı işledikleri suçları açıklayan Putumayo Raporu Casement'ı hedef alan bir başka skandalin patlak vermesine neden olduğunda da onu savunmuşlardı. Hatta Herbert, mektuplarında, "fanatik vatanseverliğin" tehlikeleri hakkında onunla şakalaştığı ve Doktor Johnson'un "vatanseverlik alçakların son sığınağıdır" sözünü hatırlattığı halde, Roger'ın bir milliyetçiye dönüşmesini başlangıçta sempatiyle karşılamıştı. Ama aralarındaki bu uyum, Almanya konusuna gelince takılıp kalmıştı. Herbert, Roger'ın Alman devletlerinin birleştiricisi olan Şansölye Bismarck'la ilgili olumlu ve yüceltici görüşünü, kendisine katı, otoriter, kaba, düş gücüyle ve duyarlılıkla kavgalı gibi görünen, demokrasi ve güzel sanatlardan çok kışlaya ve askerî hiyerarşiye yakışan o "Prusya ruhunu" her zaman şiddetle reddetmişti. Savaşın ortasında İngiliz gazetelerinin haberlerinden Roger Casement'ın düşmanla işbirliği yapmak üzere Berlin'e gitmiş olduğunu öğrenince, ablası Nina aracılığıyla ona bir mektup yollayarak onca yıllık dostluklarına son vermişti. Aynı mektupta, kendisiyle Sarita'nın on dokuz yaşındaki gencecik büyük oğullarının cephede daha yeni öldüğünü de bildiriyordu.

Kaç dostunu, ona değer verip hayran olan, şimdiyse bir vatan haini gözüyle bakan kaç insanı daha kaybetmişti? Öğretmeni ve arkadaşı olan Alice Stopford Green bile, yakalandıktan sonra bu uyuşmazlıktan bir daha asla söz etmediği halde, Berlin'e yapacağı o yolculuğa itiraz etmişti. İngiliz basınının kendisine yakıştırdığı o rezillikler yüzünden daha kaç kişi ondan tiksiniyordu? Midesine giren bir krampla yatağında iki büklüm oldu.

Karnında sanki içini ezip parçalamakta olan bir taş varmış duygusu geçene kadar uzunca bir süre öylece kalakaldı.

Almanya'da geçirdiği on sekiz ay boyunca, yanılıp yanılmadığını kendi kendine pek çok kez sormuştu. Hayır, tam tersine, Alman hükümeti, İrlanda'nın egemenliği fikrini desteklediğini ve İrlandalılara Britanya İmparatorluğu tarafından gasp edilmiş olan bağımsızlıklarını geri kazanmalarında yardımcı olma isteğini kamuoyuna açıklayınca -bunların büyük bir bölümü onun tarafından kaleme alınmıştı-, olaylar onun bütün tezlerini doğrulamıştı. Ancak sonradan, Berlin'deki yetkililer tarafından kabul edilmeyi Unter den Linden'de bekleyip dururken, yerine getirilmemiş vaatler, geçirdiği hastalıklar, İrlanda Tugayı konusundaki başarısızlıkları karşısında kuşku duymaya başlamıştı.

En sonunda, yaptığı onca girişimin ardından Limburg Kampı'ndaki 2.200 İrlandalı savaş esirine hitap etmeyi başardığı o rüzgârlı ve kar fırtınalı, buz gibi soğuk günleri her hatırladığında olduğu gibi, kalbinin güm güm attığını hissetti. Aylar boyunca kafasının içinde provasını yaptığı bir konuşmayı tekrarlayarak, bunun "düşman saflarına katılmak"la hiçbir ilgisi olmadığını dikkatle anlatmıştı onlara. İrlanda Tugayı, Alman Ordusu'nun bir parçası olmayacaktı. Kendi subaylarına sahip bağımsız bir askerî birlik olacak, Alman Silahlı Kuvvetleri'yle "birlikte, ama onların içinde yer almadan", o sömürgeci ve baskıcı güce karşı İrlanda'nın bağımsızlığı uğruna çarpışacaktı. Onu en çok üzen, ruhunu tıpkı bir asit gibi hiç durmadan kemiren şey, o 2.200 esirden yalnızca elli küsurunun Tugay'a yazılmış olmaları değil, Önerisinin uyandırdığı o düşmanca tavır, pek çok mahpusun öfkesini gösteren "vatan haini", "işbirlikçi", "satılmış", "hamamböceği" sözcüklerini net olarak duyabildiği o bağrışmalarla homurtular, en sonunda da, üçüncü kez onlarla konuşmaya niyetlendiğinde maruz kaldığı tükürükler ve saldırı girişimleri olmuştu. (Konuşmaya yalnızca niyetlenebilmişti, çünkü ıslıklar ve küfürlerle susturulmadan önce ancak ilk birkaç cümleyi söyleyebilmişti.) Olası bir saldırıya, hatta bir linç girişimine karşı Alman korumalar tarafından kurtarılıp apar topar dışarı çıkarıldığında duyduğu o aşağılanmaydı onu en çok kahreden.

Daha kısa bir süre önce karşı karşıya gelip çarpıştıkları, Belçika'daki siperlerde arkadaşlarının üzerlerine gaz bombası yağdırmış, onları öldürmüş, sakat ve yaralı bırakmış olan, şimdi de kendilerini dikenli teller arkasında esir tutan Alman Ordusu tarafından donatılmış, -üniformaları Roger Casement'ın kendisi tarafından tasarlanmış olsa da- giydirilmiş,

yedirilip içirilmiş ve tavsiyelerde bulunulmuş olan İrlandalı esirlerin o Tugay'a yazılacaklarını düşünmekle saf bir hayalperest olduğunu göstermişti. Koşullan anlamak, esneklik göstermek, o İrlandalı esirlerin neler geçirdiklerini ve yitirdiklerini hatırlayarak, onlara hınç beslememek gerekiyordu. Ama hiç beklemediği bir gerçekle bu kadar sert bir şekilde karşılaşması Roger Casement için çok zor olmuştu. Ruhunun yanı sıra bedeninin içinde de bu olayın yankıları olmuş, hemen arkasından, kendisini onca zaman neredeyse umutsuz bir şekilde yatağa seren yüksek ateşler başlamıştı.

Bütün o aylar boyunca, Yüzbaşı Robert Monteith'in özen dolu sadakati ve sevgisi ona öyle bir iksir gibi gelmişti ki, onlar olmasaydı büyük bir olasılıkla hayatta kalamazdı. Yüzbaşı Monteith, her yanda karşılaştıkları zorluklar ve başarısızlıklar, Roger Casement tarafından tasarlanmış olan İrlanda Tugayı'nın en sonunda bir gerçeğe dönüşeceği ve İrlandalı esirlerin büyük bir çoğunluğunun o tugayın saflarına katılacağı inancını -en azından gözle görülür bir şekilde- sarsmadan, Alman hükümetinin Berlin yakınlarındaki Zossen'da küçük bir kamp yeri tahsis ettiği o elli gönüllünün eğitilmesini büyük bir hevesle üstlenmişti. Üstelik birkaç kişinin daha yazılmasını da sağlamıştı. Monteith de dahil olmak üzere bunların hepsi, Roger tarafından tasarlanmış olan Tugay üniformaları giyiyorlardı. Çadırlarda kalıyorlar, yürüyüşler, manevralar, tüfek ve tabancayla kurusıkı atış talimleri yapıyorlardı. Çok sıkı bir disiplin uygulanıyordu; talimlerin, askerî uygulamaların ve sporların yanı sıra Monteith, İrlanda'nın tarihi, kültürü, mizacı ve bağımsızlığa eriştiğinde Eire'nin önünde açılacak olan perspektifler hakkında Roger Casement'ın tugaydaki askerlerle sürekli sohbet etmesinde de ısrar ediyordu.

Yüzbaşı Robert Monteith, bir esir değişimi sayesinde salıverilmiş olarak Limburg Kampı'ndan gelen ve aralarında Çavuş Daniel Bailey'in de bulunduğu o bir avuç İrlandalı eski savaş esirinin iddia makamının tanıkları olarak boy gösterdiklerini görse ne derdi acaba?

Hepsi de başsavcının sorularına cevap verirken, Roger Casement'ın, yanında Alman Ordusundan subaylarla birlikte, özgürlük, iyi bir maaş ve gelecekte büyük kazanç vaatlerini önlerine yem olarak atıp kendilerini düşman saflarına geçmeye özendirdiğine yemin etmişlerdi. Hepsi de şu apaçık yalanı doğrulamışlardı: Onun baskılarına boyun eğerek Tugay'a yazılan İrlandalı esirlere derhal daha iyi yemeklerle daha fazla battaniye verilmiş, daha esnek bir izin yönetmeliği uygulanmıştı. Yüzbaşı Robert

Monteith olsaydı onlara kızmazdı. O, vatandaşlarının gözlerinin kör olduğunu ya da daha doğrusu, İmparatorluğun, üç yüzyıldan beri işgal ve baskı altında tutulan bir halk olarak içinde bulunduğu gerçek koşullan görmesin diye gözlerinin önüne bir perde çekerek Eire'yi mankûm ettiği cehalet, aymazlık ve kötü eğitim yüzünden gözlerinin kör olduğunu söylerdi. Umutsuzluğa kapılmaya gerek yoktu, bunların hepsi değişmekteydi. Belki de, Limburg'da ve Berlin'deyken onca kez yaptığı gibi, Roger Casement'ın moralini düzeltmek için, gencecik İrlandalıların -köylülerin, işçilerin, balıkçıların, zanaatkârların, öğrencilerin-, 25 Kasım 1913'te Dublin Meydanı'ndaki büyük bir miting sırasında, İngiliz Parlamentosu İrlanda için Home Rule'u, yani Özerkliği onaylarsa yasaya uymayacakları tehdidini açıkça savuran Sir Edward Carson'un liderliğindeki Ulsterli birlikçilerin askerî baskısına bir yanıt olarak kurulduğundan beri, İrlandalı Gönüllülerin saflarına ne kadar büyük bir heves ve cömertlikle katıldıklarını anlatacaktı ona. Britanya Ordusu'nun eski bir subayı olarak Güney Afrika'daki Boers Savaşı'nda çarpışıp iki çatışmada yaralar almış olan Yüzbaşı Robert Monteith, Gönüllülere ilk yazılanlardan biri olmuştu. Acemilerin askeri eğitimi ona verilmişti. Meydan'daki o heyecanlı mitinge katılmış olan ve aşın bir güvenilirlik isteyen bir göreve İrlandalı Gönüllülerin liderleri tarafından seçilerek silah alımı için oluşturulan fonların mutemetliğini üstlenen Roger, o zamanlar Monteith'le tanıştığını hatırlamıyordu. Oysa Monteith, onun elini sıkarak, Kongo'da ve Amazonlar'da yerlilere karşı işlenen suçları bütün dünyanın önünde ifşa eden kişinin bir İrlandalı olmasından gurur duyduğunu ona söylediğinden emindi.

Monteith'le Limburg Kampı'nın civarında ya da Berlin sokaklarında çıktıkları yürüyüşleri hatırladı; kimi zaman o soluk renkli soğuk sabahların çok erken saatlerinde, kimi zaman da akşamın alacakaranlığında ve gecenin ilk bastıran gölgeleri arasında, bir saplantı halinde İrlanda'dan konuşurlardı. Aralarında doğan dostluğa rağmen, Monteith'in bir arkadaşa karşı gösterilen teklifsizlik içinde davranmasını bir türlü sağlayamamıştı. Yüzbaşı ona her zaman siyasi ve askeri üstüymüş gibi davranıyor, kaldırımlarda sağ tarafı ona bırakıyor, kapılan açıyor, sandalyesini altına sürüyor, elini sıkmadan önce ya da sıktıktan sonra topuklarını birbirine vurup elini askerce bir harekede kepine götürerek selamlıyordu.

Yüzbaşı Monteith, Roger Casement'ın Almanya'da oluşturmaya çalıştığı İrlanda Tugayı'nı ilk kez İCÖ'nün ve İrlandalı Gönüllülerin gizli

lideri Tom Clarke'tan duymuş, derhal gidip onunla birlikte çalışmayı önermişti. O sıralarda Monteith, Gönüllülere gizlice askerî eğitim vermekte olduğu ortaya çıktığından ceza olarak İngiliz Ordusu tarafından Limerick'e sürülmüştü. Tom Clarke öteki yöneticilere danışmış ve önerisi kabul edilmişti. Monteith'in Almanya'da Roger'la buluşur buluşmaz ona bütün ayrıntılarıyla anlattığı yolculuğu tam bir macera romanındaki gibi aksiliklerle geçmişti. Yolculuğun siyasi içeriğini örtbas etmek amacıyla yanında eşiyle birlikte yola çıkan Monteith, 1915 Eylülü'nde Liverpool'dan New York'a gitmişti. İrlandalı milliyetçilerin oradaki yöneticileri onu Norveçli Eivind Adler Christensen'in ellerine emanet etmişler (onu hatırladığında Roger midesine ağrılar girdiğini hissetmişti), o da, Hoboken Limanı'ndan Norveç'in başkenti Christiania'ya doğru yola çıkmak üzere olan bir gemiye onu gizlice bindirmişti. Monteith'in eşi New York'ta kalmıştı. Christensen onu gemiye kaçak yolcu olarak soktuğundan kamarasını sık sık değiştirtiyor, geminin ambarında saatlerce gizlenmesini sağlayıp ona su ve yiyecek götürüyordu. Yolun orta yerinde gemi İngiliz Donanması tarafından durdurulmuştu. İngiliz denizcilerden bir manga asker gemiye el koyarak, mürettebatla yolcuların belgelerini inceleyip casus aramıştı. İngiliz denizcilerin gemiyi aramakla geçirdikleri o beş gün boyunca Monteith, -kimi zaman bir dolabın içindeki giysi yığınlarının altına girip çömelmek, kimi zaman da bir zift fıçısının içine gömülmek gibi son derece rahatsız konumlarda- bir gizlenme yerinden ötekine atlayarak ortaya çıkmamayı başarmıştı.Sonunda Christiania'da gizlice karaya çıkmıştı. Almanya'ya girmek için İsveç ve Danimarka sınırlarından geçerken yaşadığı romanlara layık macera öncekilerden aşağı kalmamış, birinde kadın kılığı olmak üzere onu türlü kıyafetlere girmek zorunda bırakmıştı. En sonunda Berlin'e vardığında, hizmetine girmeye geldiği amiri Roger Casement'ın Bavyera'da hasta olduğunu öğrenmişti. Hiç düşünmeden derhal trene atlayarak kendisinin Bavyera'da nekahet dönemini geçirmekte olduğu otele gelmiş, topuklarını birbirine vurup elini başına götürerek şu cümleyle kendini tanıtmıştı: "Bu benim hayatımın en mutlu anı, Sir Roger."

Casement'ın Yüzbaşı Robert Monteith'le düştüğünü hatırladığı tek uyuşmazlık, Zossen'daki askerî kampta, Casement'ın İrlanda Tugayı mensuplarıyla yaptığı bir sohbetin ardından ortaya çıkmıştı. Kantinde birer fincan çay içerlerken Roger, hatırlamadığı bir nedenle, Eivind Adler Christensen'ın adını anmıştı. Yüzbaşı da, bir hoşnutsuzluk ifadesiyle yüzünü buruşturmuştu.

"Görüyorum ki Christensen'la ilgili iyi anılarınız yok," diye şakalaşmıştı onunla. "Sizi New York'tan Norveç'e kaçak yolcu olarak götürdü diye ona diş mi biliyorsunuz?"

Monteith gülümsemiyordu. Çok ciddileşmişti.

"Hayır, efendim," diye söylenmişti, dişlerinin arasından. "O yüzden değil."

"Öyleyse neden?"

Monteith, rahatsız bir tavırla duraksamıştı,

"O Norveçlinin İngiliz istihbaratının casusu olduğuna her zaman inanmışımdır da ondan." Roger, bu sözün midesine indirilmiş bir yumruk etkisi yaptığını hatırlıyordu.

"Böyle bir şeyin kanıtı var mı elinizde?"

"Yok, efendim. Yalnızca bir önsezi."

Casement ona çıkışarak, elinde kanıt olmadan bir daha böyle bir tahminde bulunmamasını emretmiş, Yüzbaşı lafı ağzının içinde geveleyerek Özür dilemişti. Şimdi Roger, Monteith'i birkaç dakika için de olsa görüp o zaman onu azarladığı için kendisinden özür dilemek için neler vermezdi ki: ^Yerden göğe kadar haklıymışsınız, sevgili dostum. Sezgileriniz doğruymuş. Eivind casustan da beter biriydi: Gerçek bir şeytandı o. Ben de tam bir aptal gibi saf saf ona inandım."

Hayatının bu son aşamasındaki en büyük yanılgılarından biri olmuştu Eivind. Bir defasında Alice Stopford Green'le Herbert Ward'ın kendisi için söyledikleri gibi, Roger kadar "koca bebek" olmayan herhangi biri, İblis'in ta kendisi olan bu adamın hayatına girmesinde kuşkulu bir şey olduğunu fark ederdi. Ama Roger, hayır. Bir rastlantı olarak karşılaştıklarına, bunun kaderin bir cilvesi olduğuna inanmıştı o.

1914'ün Temmuzu'nda olmuştu bu, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki İrlanda toplulukları arasında gönüllüleri harekete geçirmek, destek ve silah sağlamak, İCÖ' nün Amerika'daki kolu olan Clanna Gael'in milliyetçi liderleri ve eski tüfeklerden John Devoy ve Joseph McGarrity'yle görüşmek üzere New York'a geldiği aynı gündü. New York yazında kavrulan küçücük otel odasının neminden ve yakıcı sıcağından kaçmak için Manhattan'da şöyle bir dolaşmaya çıktığında, tıpkı bir Viking tanrısını andıran yakışıklı, sarışın bir genç yanına yaklaşmış, canayakınlığı, çekiciliği ve rahat davranışlarıyla onu derhal baştan çıkarmıştı. Eivind, uzun boylu, atletik yapılıydı, kedi gibi bir yürüyüşü, masmavi derin bakışları, meleklerinkiyle ahlaksızlarınla arası bir gülümsemesi vardı. Cebinde meteliği yoktu,

bomboş ceplerinin içini göstererek komik bir tarzda anlatmıştı bunu ona. Roger da onu bira içip bir şeyler yemeğe davet etmişti. Sonra da o Norveçlinin kendisine anlattığı her şeye inanmıştı: Yirmi dört yaşındaydı, on iki yaşındayken Norveç'teki evinden kaçmıştı. Kaçak yolculuk ederek ne yapıp edip Glasgow'a ulaşmıştı. O zamandan beri de, dünyanın bütün denizlerinde İskandinav ve İngiliz gemilerinde ateşçi olarak çalışıyordu. Şimdiyse New York'ta kızağa çekilmiş olarak sürünüyordu.

Roger da ona inanmıştı! O daracık rahatsız yatağının içinde, midesinde soluğunu kesen yeni bir krampla dertop oldu. Büyük bir gerilime girdiğinde hep oluyordu bu. Ağlama isteğini bastırdı. Gözlerini yaşlarla dolduracak derecede kendine acıdığı ve kendinden utandığı her defasında, sonradan tiksinti içinde bunalıma girdiğini hissediyordu. Hislerini sergilemeye eğilimli duygusal biri hiçbir zaman olmamıştı, duygularını altüst eden heyecanlan kusursuz bir soğukkanlılık maskesinin arkasında gizlemişti her zaman. Ama 1914 Ekimi'nin son günü, yanında Eivind Adler Christensen'le birlikte Berlin'e geldiğinden beri karakteri değişmişti. Zaten hasta, üzgün ve sinirleri bozuk olmasının bu değişikliğe katkısı olmuş muydu acaba? özellikle de Almanya'daki son aylarında, Yüzbaşı Robert Monteith'in kendisine aşılamak istediği heyecana rağmen, İrlanda Tugayı projesinde başarısızlığa uğradığını anlamış, Alman hükümetinin (belki de İngiliz casusu olduğuna inanarak) kendisine güvenmediğini hissetmeye başlamış, Norveç'teki İngiliz Konsolosu Findlay'in kendisini öldürtmek için komplo kurduğu tahminini açıklamasının beklediği uluslararası yankıyı yapmadığını öğrenmişti. İCÖ'deki arkadaşlarının ve İrlanda'daki İrlandalı Gönüllülerin Paskalya Ayaklanması planlarını son dakikaya kadar kendisinden sakladıklarını öğrenmek de üstüne tüy dikmişti. ("Güvenlik nedeniyle önlem almaları gerekiyordur," diye onu yatıştırmaya çalışıyordu Robert Monteith.) Üstelik onun Almanya'da kalmasında ısrar etmişler, kendilerine katılmasını yasaklamışlardı. ("Sizin sağlığınızı düşünüyorlardır, efendim," diye onları mazur gösteriyordu Monteith.) Hayır, onun sağlığını düşünüyor değillerdi. Bir Alman saldırısıyla eşzamanlı olmadığı takdirde silahlı bir hareketin aleyhinde olduğunu bildiklerinden, kendisinden çekmiyorlardı. Zaten Monteith'le ikisi, milliyetçi yöneticilerin emirlerine karşı gelerek binmişlerdi o Alman denizaltısına.

Ama bütün fiyaskolarının içinde en büyüğü, o iblis Eivind'e körü körüne ve aptalcasına güvenmesi olmuştu. Joseph McGarrity'yi ziyarete Philadelphia'ya giderken Eivind de yanındaydı. New York'ta, John Quinn

tarafından düzenlenen ve Roger'ın Ancient Order of Hibernians (Eski İrlandalılar Kardeşliği) üyeleriyle tıklım tıklım dolu bir dinleyici kitlesinin karşısında konuşma yaptığı mitingde de yanındaydı; 2 Ağustos günü Philadelphia' da, binden fazla İrlandalı Gönüllüler üyesinin katıldığı ve Roger'ın şiddetli alkışlar arasında nutuk attığı yürüyüşte de oradaydı.

Christensen'in, milliyetçilerin Birleşik Amerika'daki yöneticilerinin içinde bir güvensizlik uyandırdığını daha ilk andan itibaren fark etmişti Roger. Ama Eivind'in ketumluğuna ve bağlılığına kendisininkiler kadar güvenmeleri gerektiğini onlara öyle büyük bir inançla söylemişti ki, sonunda İCÖ/Clanna Gael yöneticileri, Roger' ın Amerika'da gittiği (özel siyasi toplantılarda değil ama) tüm halka açık etkinliklerde Norveçlinin de hazır bulunmasını kabul etmişlerdi. Yardımcısı olarak Berlin'e gitmesine de razı olmuşlardı.

İşin tuhaf yanı, Christiania'da yaşanan o acayip olayın bile Roger'ı kuşkuya düşürmemiş olmasıydı. Almanya'ya gitmek üzere Norveç'in başkentine daha yeni gelmişlerdi, oraya vardıkları aynı gün, tek başına dolaşmaya çıkmış olan Eivind'in yanına, -sonradan kendisine anlattığına göre- tanımadığı birileri yanaşmış, onu kaçırarak zorla Drammensveien 79 numaradaki İngiliz Konsolosluğu'na götürmüşlerdi. Orada bizzat Konsolos Mr. Mansfeldt de Cardonnel Findlay tarafından sorguya çekilmişti. Bu adam, yanındaki yol arkadaşının kimliğini ve Norveç'e hangi niyetlerle geldiğini açıklaması için ona para teklif etmişti. Eivind, hiçbir açıklamada bulunmadığına Roger'a yeminler etmişti, hakkında hiçbir şey bilmediği ve onun tanımadığı bu şehirde -ya da bu ülkede-yalnızca rehber olarak yanında bulunduğu bu kişi hakkında bilmek istediklerini öğreneceğine dair Konsolos'a söz verdikten sonra serbest bırakılmıştı.

Roger da, bir pusunun kurbanı olduğunu bir an bile aklından geçirmeden, bu fantastik yalanı yutmuştu! Salak bir çocuk gibi düşmüştü bu pusuya!

Eivind Adler Christensen, o zamanlar çoktan İngiliz istihbarat servisi hesabına mı çalışıyordu acaba? Kendisini tutuklayıp Londra'ya getirdiklerinden beri sorgulayıcıları olan İngiliz Donanması İstihbarat Başkanı Deniz Yüzbaşı Reginald Hall ile Scotland Yard'ın Ağır Ceza Soruşturma Masası Şefi Basil Thomson -onlarla çok uzun ve dostça konuşmaları olmuştu-, bu İskandinavyalı hakkında çelişkili açıklamalarda bulunmuşlardı. Ama Roger bu konuda hayale kapılıyor değildi, Eivind'in Christiania sokaklarında kaçırılıp zorla o cakalı Mansfeldt de Cardonnel

Findlay adını taşıyan Konsolos'a götürülmüş olmasının kesinlikle yalan olduğundan artık emindi. Sorgulayıcıları, hiç kuşkusuz onun moralini bozmak için -ikisinin de ne kadar usta psikologlar olduğunu anlamıştı-, Norveç'in başkentindeki İngiliz Konsolosunun Dışişleri'ndeki amirine yolladığı, Eivind Adler Christensen'in Drammensveien 79 numaraya beklenmedik bir şekilde çıkagelerek Konsolosla şahsen görüşmek istediğini bildiren yazısını göstermişlerdi. Bu yazıda, İngiliz diplomatı onu kabul etmeye razı olunca, James Landy adına hazırlanmış sahte bir pasaportla Almanya'ya gitmeye hazırlanan üst düzey bir İrlandalı milliyetçiyle birlikte olduğunu açıkladığını bildiriyordu. Verdiği bu bilgi karşılığında para istemiş, Konsolos da ona yirmi beş kuron vermişti. Eivind, İngiliz hükümeti karşılığını cömertçe ödediği sürece, kimliğini gizleyerek dolaşan bu kişi hakkında özel ve gizli bilgi vermeyi her zaman sürdürmeyi de Önermişti.

Öte yandan, Reginald Hall ile Basil Thomson, Roger'ın Almanya'daki tüm hareketlerinin -yüksek mevkideki memurlar, askerler ve Wilhelmstrasse'deki Dışişleri Bakanlığı'nın üst düzey hükümet temsilcileriyle yaptığı görüşmelerin yanı sıra Limburg'daki İrlandalı esirlerle buluşmalarının- İngiliz istihbaratı tarafından büyük bir titizlikle kaydedildiğini de söylemişlerdi. Böylelikle Eivind, bir yandan Roger'la birlikte bir komplo hazırlığına girerek Konsolos Mansfeldt de Cardonnel Findlay'e tuzak kuruyormuş gibi görünürken, bir yandan da Almanya'da bulunduğu süre içinde onun her dediğini, her yaptığını, her yazdığı şeyi, kimlerin ziyaretine geldiğini ve kimleri ziyarete gittiğini İngiliz hükümetine bildirmeyi sürdürmüştü. "Ahmakça davrandım, bu başıma gelenleri hak ettim," deyip duruyordu kendi kendine, kim bilir kaçıncı kez.

Tam o sırada hücrenin kapısı açıldı. Öğle yemeğini getirmişlerdi. Demek öğle vakti olmuştu bile. Anılarının içine gömülerek sabahı hiç farkına varmadan geçirmişti. Her günü böyle geçseydi ne harika olurdu. Yavan ersuyundan ve içinde balık parçaları bulunan kapuskadan zar zor birkaç kaşık yiyebildi. Gardiyan tabakları almaya geldiğinde Roger, dışkı ve sidik kovasını temizlemeye gitmek için izin istedi. Kovayı boşaltıp çalkalaması için günde bir kez helaya gitmesine izin veriyorlardı. Hücresine geri dönünce yeniden yatağına uzandı. İblis Eivind'in o güleç ve güzel bebek yüzü bir kere daha aklına gelmiş, onunla birlikte yılgınlık ve efkâr da geri dönmüştü. Kulağının içine "Seni seviyorum" diye fısıldadığını duyar gibi oldu, içine girip bastırarak sanki suyunu çıkarıyor-muş gibi geldi. Ağzından bir inilti çıktığını duydu.

Pek çok yolculuklar yapmış, yoğun deneyimler geçirmiş, her türden insan tanımış, iki kıtadaki ilkel halklara ve yerli topluluklarına karşı işlenen ağır suçlan soruşturmuştu. Yine de o İskandinav iblisi gibi ikiyüzlü, vicdansız ve aşağılık bir kişinin onun aklını bu derece başından alması nasıl mümkün olabilirdi? Kendisine yalan söylemişti; onu sistemli bir şekilde aldatırken bir yandan da güleryüzlü, yardımsever ve sevecen gibi görünerek, sadık bir köpek gibi peşinden ayrılmamış, sağlığıyla ilgilenmiş, gidip ona ilaçlar almış, doktor çağırmış, ateşine bakmıştı. Ama aynı zamanda elinden geldiğince para da sızdırmıştı ondan. Sonra da, patronu ve sevgilisi olan bu adamın çevirdiği siyasi ve askerî komplolar hakkında bilgi vermek üzere koşa koşa konsolosluğa gidebilmek için, annesini ve kız kardeşini ziyaret etmek bahanesiyle Norveç'e gitmesi gerektiğini uydurmuştu. Yaptığı bu ihbarlar için elbette oradan da para alıyordu. Roger'sa iplerin kendi elinde olduğunu sanıyordu! ingilizler kendisini öldürmek istediklerinden -Norveçlinin anlattığına göre, Konsolos Mansfeldt de Cardonnel Findlay bunu ona açıkça söylemişti-, Roger, İngiliz görevlilerin bu caniyane niyetlerinin kanıtlarını ele geçirene kadar onun suyuna gitmesi konusunda Eivind'e talimat vermişti. Eivind bunu da bildirmişti Konsolos'a, acaba kaç kuron ya da kaç sterlin karşılığında? Zaten bu yüzden de Roger'ın İngiliz hükümetinin aleyhinde yıkıcı bir İfşaat olacağını sandığı şeyin -üçüncü ülkelerin egemenlik haklarını ihlal ederek hasımlarına karşı cinayet planlan yaptıkları suçlamasını kamuoyuna açıklamasının- en küçük bir yankısı olmamıştı. Sir Edward Grey'e yazdığı, birer kopyasını da Berlin'de temsilcileri bulunan hükümetlerin her birine gönderdiği açık mektuba, tek bir Büyükelçilik alındı cevabı vermeye bile tenezzül etmemişti.

Ama işin en kötü yanı, -Roger midesinin yine sıkıştığını hissetti- çok sonradan, Scotland Yard'daki uzun soruşturmaların sonunda iblis Eivind'in bu konuşmaların içine artık sızamayacağına inandığında ortaya çıkmıştı. Son darbe olmuştu bu! Roger Casement'ın adı Avrupa'da ve bütün dünyadaki gazetelerde çıkmış -Kraliyet tarafından nişanla taltif edilmiş soylu bir İngiliz diplomatı vatana ihanet suçundan yargılanacaktı-, hemen görülecek olan davanın haberi her yanda duyulmuştu.

Tam o sırada Eivind Adler Christensen, Philadelphia'daki İngiliz Konsolosluğunda boy göstererek, İngiliz hükümetinin yol ve ikamet masraflarını karşılaması ve "kabul edilebilir bir ödül alması" koşuluyla Casement'ın aleyhinde tanıklık etmek üzere İngiltere'ye gitmeyi konsolos

aracılığıyla teklif etmişti. Roger, Philadelphia'daki İngiliz Konsolosu'nun, Reginald Hall ile Basil Thomson'un kendisine gösterdikleri bu yazısının gerçek olduğundan bir an bile kuşku duymamıştı. Neyse ki o İskandinav şeytanının sarışın suratı, Old Bailey'deki duruşmaların sürdüğü dört gün boyunca tanık sandalyesinde görünmemişti. Yoksa onu görseydi, Roger öfkesini ve onun gırtlağını sıkma isteğini bastıramazdı.

Yılan gibi kıvrılan o ilk günahın yüzü ve aklı mıydı bu acaba? Edmund D. Morel'le yaptıkları bir sohbette, Hıristiyan terbiyesi almış kültürlü ve uygar insanların nasıl olup da bu ikisinin Kongo'da belgelemiş oldukları o korkunç suçlan işleyebildiklerini ya da suç ortağı olabildiklerini merak ederlerken, Roger şöyle demişti: "İnsanoğlunun kötülüklerinin köküne inebilmek için, tarihî, sosyolojik, psikolojik ve kültürel gerekçeler tükendiğinde, geriye yine de karanlıklar içinde uçsuz bucaksız bir alan kalıyor, Bulldog. Bunu anlamayı istiyorsan, tek bir yolu var: Akıl yürütmeyi bırakıp dine sarılmak, çünkü bu dünyadaki ilk günahtır o."[3] "Senin bu açıklaman hiçbir şey açıklamış olmuyor, Tiger," demişti o da. Herhangi bir sonuca varamadan uzun bir süre tartışmışlardı. Morel'in iddiası şuydu: "Eğer kötülüğün en son gerekçesi ilk günahsa, o halde hiçbir çözüm yolu yok demektir. Biz insanlar kötülük yapmak için yaratılmışsak ve onu ruhumuzun içinde taşıyorsak, o halde çaresiz olan birşeye çare bulmak için ne diye mücadele edelim?"

Kötümserliğe kapılmaya gerek yoktu, Bulldog'un hakkı vardı. Her insan bir Eivind Adler Christensen değildi. Yüzbaşı Robert Monteith ve Morel'in kendisi gibi soylu, idealist, iyi kalpli ve cömert olan başkaları da vardı. Roger hüzünlendi. Bulldog, kendisi lehine olan dilekçelerin hiçbirini imzalamamıştı. Arkadaşının (yoksa artık Herbert Ward gibi o da eski arkadaşı mıydı?) Almanya'nın yanında yer almasını onaylamadığına hiç kuşku yoktu. Savaşa karşı olduğu, barışçı bir kampanya yürüttüğü, bu yüzden de yargılandığı halde, hiç kuşkusuz Morél onun Kaiser'i desteklemesini affetmiyordu. Belki o da kendisini bir vatan haini olarak görüyordu. Tıpkı Conrad gibi.

Roger içini çekti. Bu ikisi gibi hayran olduğu ve sevdiği pek çok dostunu kaybetmişti. Daha kaç tanesi ona sırtını dönmüştü? Ama bütün bunlara rağmen düşünce tarzını değiştirmiş değildi. Hayır, yanılmamıştı. Bu çatışmada Almanya galip gelirse İrlanda'nın bağımsızlığa daha yakın olacağına hâlâ inanıyordu. Zafer İngiltere'nin olursa da daha uzak olacağına. Kendisi ne yaptıysa hepsini Almanya için değil, İrlanda için yapmıştı. Ward, Conrad ve Morel gibi öylesine aklı başında ve zeki insanlar bunu anlayamıyor muydular?

Vatanseverlik insanın sağduyusunu kör ediyordu. Alice, Roger'ın her zaman öylesine özlemle hatırladığı Grosvenor Yolundaki evinde yaptıkları o sohbet toplantılarından birinde, hararetli bir tartışma sırasında öyle söylemişti. Tarihçi olan bu dostu tam olarak ne demişti? "Vatanseverliğin

sağduyumuzu, aklımızı, zekâmızı elimizden almasına fırsat vermemeliyiz." Buna benzer bir şey söylemişti. Ama o sırada, George Bernard Shaw'un orada hazır bulunan bütün İrlandalı milliyetçilere yönelttiği o ironik sözü hatırladı: "Bunlar uzlaşmaları mümkün olmayan şeylerdir, Alice. Kendinizi aldatmayın: Vatanseverlik bir dindir, sağduyuyla kavga halindedir. Cehalet yandaşlığından başka bir şey değildir, bir inanç meselesidir." Konuştuğu herkesi her defasında huzursuz eden o acı alaylı tavrıyla söylemişti bunu, çünkü bu oyun yazarının saf bir tavırla söylediği her şeyin altında her zaman yıkıcı bir niyeti olduğunu sezinlerdi herkes. Bu kuşkucu ve inançsız adamın ağzından çıkan "inanç meselesi" sözü, "boş inanç, yobazlık" ya da daha beter şeyler anlamına geliyordu. Yine de, hiçbir şeye inanmayan ve her şeye verip veriştiren bu adam büyük bir yazardı ve İrlanda edebiyatına kendi kuşağından başka hiç kimsenin yapamadığı kadar saygınlık kazandırmıştı. Vatansever olmadan, atalarının topraklarıyla olan o köklü kan bağını duyumsamadan, geride kalmış eski nesillere karşı sevgi ve heyecan duymadan nasıl büyük bir eser yaratılabilirdi? İşte bu yüzden, iki büyük yaratıcının arasında Roger'ın bir seçim yapması gerekse, Yeats'i Shaw'a yeğlerdi. O gerçekten bir vatanseverdi, şiirlerini ve tiyatro eserlerini eski İrlanda ve Kelt efsaneleriyle beslemiş, onları yeniden kurup yenileyerek, hâlâ canlı olduklarını ve günümüz edebiyatını dölleyebileceklerini göstermişti. Roger hemen arkasından böyle düşündüğü için pişmanlık duydu. George Bernard Shaw'a karşı nasıl böyle nankör olabilirdi? Bütün kuşkuculuğuna ve milliyetçilik aleyhindeki yazılarına rağmen, Londra'daki büyük entelektüel şahsiyetlerin arasında hiç kimse, Roger Casement'i savunmakta bu tiyatro yazarı kadar açık ve cesur davranmamıştı. Avukatına belli bir savunma stratejisi tavsiye eden de o olmuştu; ama ne yazık ki o zavallı Serjeant A.M. Sullivan, o açgözlü beceriksiz adam bunu kabul etmemiş, hüküm verildikten sonra da George Bernard Shaw makaleler yazmış, ceza indirimine gidilmesi lehindeki dilekçelere imza atmıştı. İnsanın cömert ve cesur olması için vatansever ve milliyetçi olması şart değildi.

Serjeant A.M. Sullivan'ı bir an için bile aklına getirmek moralini bozmuş, Old Bailey'de görülen vatana ihanet davasını, 1916 Haziranının sonlarındaki o uğursuz dört günü, yeniden yaşamasına neden olmuştu. Kendisini Yüksek Mahkeme karşısında savunmayı kabul edebilecek dişli bir avukat bulmak hiç de kolay olmamıştı. Maître George Gavan Duffy'nin ve ailesiyle dostlarının Dublin'de ve Londra'da bağlantı kurdukları

avukatların hepsi türlü bahanelerle bu görevi reddetmişlerdi. Hiç kimse savaş zamanında bir vatan hainini savunmak istemiyordu. En sonunda, daha önce hiç kimseyi bir Londra mahkemesinde savunmamış olan İrlandalı Serjeant A.M. Sullivan davayı kabul etmişti. Gerçi çok yüksek bir ücret talep etmiş, ablası Nina'yla Alice Stopford Green bu parayı İrlanda davasına yakınlık duyanların bağışlarıyla bir araya getirmek zorunda kalmışlardı. Bağımsız bir isyancı ve mücadeleci olarak kendi sorumluluğunu açıkça üstlenmek ve İrlanda'nın egemenlik hakkını herkese duyurmak için bu mahkemeyi bir kürsü olarak kullanmak isteyen Roger'ın isteklerinin tersine, Avukat Sullivan, işin siyasi yanından kaçınarak ve Casement'ı yargılayan III. Edward yasalarının yabancı ülkelerde değil, yalnızca Kraliyet topraklarında işlenmiş ihanet suçlarını kapsadığını ileri sürerek, yasalara ve teamüllere sıkı sıkıya uygun bir savunma yapmıştı. Sanığa isnat edilen hareketler Almanya'da gerçekleştirilmişti, bu nedenle de Casement İmparatorluğa ihanet etmiş bir hain olarak görülemezdi. Roger bu savunma stratejisinin başarıya ulaşacağına asla inanmamıştı. Bu yetmiyormuş gibi, savunmasını sunduğu gün Seıjeant Sullivan acınacak bir sahneye de neden olmuştu. Savunmasına başladıktan kısa bir süre sonra gitgide heyecanlanarak çırpınmaya başlamış sonunda ölü gibi beti benzi atmış bir suratla, "Sayın hâkimler: Daha fazla dayanamayacağım!" diye bağırarak mahkeme salonunda baygın bir halde yere yığılmıştı. Savunmayı yardımcılarından biri tamamlamak zorunda kalmıştı. Neyse ki Roger, kapanış konuşmasında kendi savunmasını üstlenerek, kendini bir isyancı olarak ilan edip Paskalya Ayaklanması'nı savunmuş, vatanının bağımsızlığını talep ederek bu davaya hizmet etmiş olmaktan gurur duyduğunu söylemişti. O savunma metniyle iftihar ediyor, onun gelecek kuşaklar karşısında kendisini temize çıkaracağını düşünüyordu.

Saat kaç olmuştu acaba? Saatin kaç olduğunu bilememeye kendini bir türlü alıştıramamıştı. Şu Pentonville Hapishanesinin duvarları ne kadar da kalındı, kulaklarını ne kadar zorlarsa zorlasın, sokağın gürültüsünü duymayı hiçbir zaman başaramamıştı: Çan seslerini, motor seslerini, bağrışmaları, gürültüleri, düdük seslerini duyamıyordu. Islington Pazan'nın gürültü patırtısını gerçekten duyabiliyor muydu, yoksa uyduruyor muydu? Artık bilemiyordu. Hiçbir şey duyulmuyordu. Garip, iç karartıcı bir sessizlikti şimdi içinde bulunduğu, sanki zaman da, hayatın akışı da durmuştu. Hücresinin içine kadar sızan tek gürültü hapishanenin içinden gelen sesler oluyordu: bitişik koridordaki sessiz adımlar, açılıp kapanan demir kapılar,

gardiyanlardan birine emirler veren Sheriff'in hımhım sesi. Ama şu anda Pentonville Hapishanesi'nin içinden bile herhangi bir ses duyulmuyordu. Sessizlik onu bunaltıyor, düşünmesini engelliyordu. Thomas à Kempis'in Imitatio Christi'sini bir kez daha okumaya çalıştı, ama dikkatini veremiyordu, kitabı yeniden yere bıraktı. Dua etmeye niyetlendi, ama duası ona öyle mekanik gibi gelmişti ki yanda kesti. Uzun bir süre kafasının içi bomboş, bakışları tavanda sanki su sızıntısı varmışa benzeyen bir noktaya çevrili, sessiz, gergin, tedirgin bir halde öylece kalakaldı, ta ki sonuna uykuya dalana kadar.

Pırıl pırıl güneşli bir sabah kendisini Amazon cangıllarına götüren huzur dolu bir rüya görüyordu. Teknede kaptan köprüsü üzerinden esen meltem sıcak havanın şiddetini hafifletiyordu. Sivrisinek yoktu; kendini iyi hissediyordu, gözlerinde son zamanlarda öylesine canını yakan o yanma, sanki göz doktorlarının verdiği bütün göz damlalarına ve göz banyolarına meydan okuyan o enfeksiyon yok olmuştu; ne eklem romatizmasının verdiği kas ağrıları vardı ne kimi zaman sanki içini kızgın demirle dağlayan hemoroit ağrısı ne de ayaklarının şişkinliği. Afrika'da geçirdiği yirmi yılın yadigârı olan bu rahatsızlıkların, hastalıkların ve zafiyetlerin hiçbiri kalmamıştı. Yeniden gençti, kıyılarını seçemediği bu uçsuz bucaksız Amazon nehrinde Afrika'dayken onca kez yapmış olduğu bir deliliği yapmak geliyordu içinden: Soyunup geminin korkuluğundan, üzerinde otlar yüzen, yer yer köpüklü, yeşilimtırak sulara kendini atmak istiyordu. O ılık ve yoğun suyun ani etkisini tüm bedeninde hissedecek, bu rahatlatıcı, ferahlatıcı duyguyla kendini yüzeye doğru itip suyun üstüne çıkınca kulaç atmaya başlayacak, teknenin yanında bir yunus balığının kolaylığı ve zarafetiyle kaymaya başlayacaktı. Kaptanla bazı yolcular, yeniden tekneye çıksın da kendini boğularak ölme riskine ya da boylan kimi zaman on metreyi bulan ve bir insanı olduğu gibi mideye indirebilen o ırmak yılanları yakumamalar tarafından yutulma tehlikesine atmasın diye güverteden telaşlı el kol hareketleri yapacaklardı.

Manaos'a yakın mıydı acaba? Ya da Tabatinga'ya? Putumayo'ya? Iquitos'a? Nehir yukarı mı gidiyordu, nehir aşağı mı? Ne önemi vardı ki? Önemli olan, kendini uzun zamandır hatırlamadığı kadar iyi hissediyor olmasıydı, bir yandan tekne o yeşilimsi yüzeyin üzerinde ağır ağır kayar, motorun homurtusu düşüncelerini sarmalarken, Roger, artık diplomasiden ayrıldığına ve tam bir özgürlüğe kavuştuğuna göre geleceğinin nasıl olacağını bir kez daha aklından geçiriyordu. Londra'da Ebury Sokak' taki

dairesine geri döner, İrlanda'ya giderdi. Vaktini Dublin'le Ulster arasında bölüştürürdü. Bütün hayatını politikaya adamazdı. Günde bir saatini, haftada bir gününü, ayda bir haftasını çalışmaya ayırırdı. İrlanda dilini öğrenmeye yeniden başlar, günün birinde Gaelceyi akıcı bir şekilde konuşarak Alice'i şaşırtırdı. Siyasete hasredeceği saatleri, günleri ve haftaları da büyük politika üzerinde, yani öncelikli ve en önemli amaca -İrlanda'nın bağımsızlığına ve sömürgeciliğe karşı mücadeleye- yönelik olan politika üzerinde yoğunlaşırdı, açgözlü politikacı bozuntularının iktidarda, partinin içinde, hücrede, Tugay'da kendisine küçük bir yer edinmek için çevirdiği entrikalarla, rekabetlerle, yarışlarla vaktini boşa harcamaktan kaçınırdı. İrlanda'nın içinde her yere seyahat eder, Antrim'ingkw'lerine, Donegal'a, Ulster'e, Galway'e, balıkçıların İngilizce bilmediği ve yalnızca Gaelce konuştuğu Connemara bölgesi ve Tory Adası gibi ücra ve ıssız yerlere uzun geziler yapar, dirençleriyle, çalışkanlıklarıyla, sabırlarıyla sömürgeci ülkenin ezici varlığına karşı koyarak kendi dillerini, âdetlerini, inançlarını muhafaza etmiş olan o köylülerle, zanaatkârlarla ve balıkçılarla dostluklar kurardı. Onlan dinler, onlardan birçok şeyler öğrenir, sayelerinde İrlanda'nın yok olmadığı ve hâlâ bir ulus oluşturduğu bu insanların onca yüzyıllık o sessiz kahramanlık destanı üzerine denemeler ve şiirler yazardı.

Madenî bir gürültü onu bu hoş rüyadan koparmıştı. Gözlerini açtı. Gardiyan içeri girmiş, her akşamki yemeği olan bir kâse dolusu irmik çorbasıyla bir parça ekmeği uzatmıştı. Ona saati sormak dilinin ucuna kadar geldi, ama yanıt vermeyeceğini bildiğinden tuttu kendini. Ekmeği küçük parçalara ayırarak çorbanın içine attı, fasılalarla kaşık kaşık içmeye koyuldu. İşte bir gün daha geçmişti; belki de bir sonraki gün, hayatını belirleyen gün olacaktı.

Liberal gemisiyle Putumayo'ya doğru yola çıkmasından bir gün önce, Roger Casement Mr. Stİrs'le açık açık konuşmaya karar vermişti. Iquitos'ta bulunduğu on üç gün içinde İngiliz Konsolosu'yla pek çok konuşmaları olmuş, ama o konuya girmeye bir türlü cesaret edememişti. Üstlendiği misyon yüzünden, yalnızca Iquitos'ta değil, tüm Amazon yöresinde düşmanlar edindiğini biliyordu; bu yetmiyormuş gibi bir de gelecek günlerde ve haftalarda kauçuk tüccarlarıyla başı belaya girecek olursa kendisine büyük yardımı dokunabilecek bir meslektaşıyla arasını açması saçma olurdu. Bu netameli konudan ona söz etmese çok daha iyiydi.

Ama yine de, o gece Konsolosla ikisi, Mr. Stirs'ün küçük salonunda oturmuş her zamanki gibi Porto şaraplarını yudumlayarak, sağanak

yağmurun kalamin çatının üzerindeki patırtısıyla camlara ve terasın korkuluğuna hortum gibi çarpan suların sesini dinlerken, Roger tedbirli olmayı bir yana bıraktı.

"Peder Ricardo Urrutia hakkında ne düşünüyorsunuz, Mr. Stirs?"

"Agustin rahiplerinin başını mı soruyorsunuz? Onunla pek az konuşmuşluğum var. Genelde olumlu düşünüyorum. Siz bugünlerde onu sık sık gördünüz, öyle değil mi?"

Acaba Konsolos kaygan bir zemine girmek üzere olduklarını tahmin etmiş miydi? Küçük patlak gözlerinin içinde huzursuz bir pırıltı oluşmuştu. Dazlak kafası, odanın ortasındaki sehpanın üstünde çıtırdamakta olan yağ lambasının yansımaları altında pırıl pırıl parlıyordu. Sağ elindeki yelpazeyi sallamaz olmuştu.

"Peder Urrutia buraya geleli daha bir yıl bile olmamış, Iquitos'un dışına da hiç çıkmamış," dedi Casement. "Demek oluyor ki Putumayo'daki kauçuk merkezlerinde olan bitenler hakkında pek fazla bir şey biliyor olamaz. Buna karşılık şehirdeki başka bir insanlık dramı hakkında bana çok şeyler anlattı."

Konsolos, Porto şarabından bir yudum alıp damağına vurdu. Sonra yeniden yelpazelenmeye koyulduğunda değirmi suratı biraz kızarmış gibi geldi Roger'a. Dışarıdaki fırtına boğuk bir sesle uzun uzun yankılanan gök gürültüleriyle kükrüyor, arada bir çakan bir şimşek ormanın karanlığını bir an için aydınlatıyordu.

"Kabilelerden çalman kız ve erkek çocukların dramı," diye sözüne devam etti Roger. "Buraya getirilip yirmi otuz sol karşılığında ailelere satılan çocuklar."

Mr. Stirs, onun yüzüne bakarak ses çıkarmadan oturuyordu. Bu kez hızlı hızlı yelpazeleniyordu.

"Peder Urrutia'ya bakarsanız, Iquitos'taki hizmetçilerin hemen hepsi çalınıp satılmış çocuklarmış," diye ekledi Casement. Sonra da Konsolos'un gözlerinin içine dik dik bakarak sordu:

"Öyle mi?"

Mr. Stirs uzun bir iç geçirdi, yüzündeki hoşnutsuzluk ifadesini gizlemeye çalışmadan salıncaklı sandalyesinde kıpırdandı. Yüzünde sanki, "Yarın Putumayo'ya gidecek olmanıza ne kadar seviniyorum bilemezsiniz.

İnşallah bir daha birbirimizi görmeyiz, Mr. Casement," der gibi bir ifade vardı. "Kongo'da böyle şeyler olmuyor muydu?" diye kaçamak bir cevap verdi.

"Oluyordu, evet, ama buradaki kadar yaygın değildi. Saygısızlık etmeme izin verirseniz sorayım: Sizin şu dört hizmetkârınızı maaşla mı çalıştırıyorsunuz, yoksa onları satın mı aldınız?"

"Onlar bana miras kaldı," dedi İngiliz Konsolos, kuru bir ifadeyle. "Selefim olan Konsolos Cazes İngiltere'ye döndüğünde onlar bu evin bir parçasıydılar. Onları maaşla işe aldığım söylenemez, çünkü burada Iquitos'ta böyle bir âdet yoktur. Onların dördü de okuma yazma bilmez, bir iş sözleşmesini ne okuyabilir ne de imzalayabilirler. Benim evimde yatıp kalkıyorlar, yiyip içiyorlar, onları ben giydirip kuşatıyorum, üstelik bahşiş de veriyorum, bu da emin olun bu topraklarda sık görülen bir şey değildir.

Dördü de canları istediği zaman çekip gidebilirler. Onlarla konuşun da sorun bakalım başka bir yerde iş aramak isterler mi? Ne gibi bir tepki vereceklerini görürsünüz, Mr. Casement." Roger başını sallayarak Porto kadehinden bir yudum aldı.

"Sizi gücendirmek istememiştim," diye özür diledi. "Nasıl bir ülkede bulunduğumu, Iquitos'un değer yargılarını ve âdetlerini anlamaya çalışıyorum. Beni bir sorgulayıcı gibi görmenizi hiç istemem."

Konsolos'un yüzünde bu kez düşmanca bir ifade belirmişti. Ağır ağır yelpazeleniyordu, bakışlarında nefretin yanı sıra kaygı da vardı.

"Bir sorgulayıcı gibi değil ama adalet arayıcısı gibisiniz," diye onu düzeltti, yeniden hoşnutsuz bir yüz ifadesi takınarak. "Ya da, eğer tercih ederseniz, bir kahraman gibi. Kahramanlardan hiç hoşlanmadığımı size söylemiştim ya. Açık sözlülüğümün kusuruna bakmayın. Öte yandan sakın hayale kapılmayın. Burada olanları siz değiştiremezsiniz, Mr. Casement. Peder Urrutia da değiştiremez. Bu çocukların başına gelenler bir bakıma onlar için bir şanstır. Yani hizmetçi olmaları demek istiyorum. Kabilelerin içinde büyüyerek bitlerini ayıklayıp yemeleri, daha on yaşına varmadan sıtmadan ya da daha başka bir salgın hastalıktan kırılmaları ya da kauçuk merkezlerinde eşek gibi çalışmaları onlar için bin kez beter olurdu. Burada çok daha iyi yaşıyorlar. Benim bu pragmatik düşüncemin size ters geleceğini biliyorum."

Roger Casement hiç sesini çıkarmadı. Bilmek istediğini öğrenmişti bile. O andan itibaren Iquitos'taki İngiltere Konsolosu'nun, büyük bir olasılıkla, sakınması gerekecek yeni bir düşmanı olacağını da anlamıştı.

"Ben buraya konsolosluk işlerinde ülkeme hizmet etmeye geldim," diye ekledi Mr. Stirs, yerdeki hasır yaygıya bakarak. "Emin olun bu görevimi de tam olarak yerine getiriyorum. Sayıları pek fazla olmayan

İngiliz vatandaşlarını tanıyorum, onları savunuyorum, ihtiyaçları olan her konuda onlara yardımcı oluyorum. Amazonlarla Britanya İmparatorluğu arasındaki ticareti teşvik etmek için de elimden geleni yapıyorum. Ticari faaliyetler, buraya gelip giden gemiler ve sınır olayları hakkında hükümetimi devamlı olarak bilgilendiriyorum. Köleliğe ya da Peru'daki melezlerle beyazların Amazon yerlilerine karşı işledikleri suçlara karşı mücadele etmekse görevlerimin arasında bulunmuyor."

"Sizi kırdığım için üzgünüm, Mr. Stirs. Bu konudan daha fazla söz etmeyelim."

Roger ayağa kalktı, ev sahibine iyi geceler dileyerek odasına çekildi. Fırtına yatışmıştı ama yağmur hâlâ yağıyordu. Yatak odasının önündeki teras sular içindeydi. Ortalıkta yoğun bir bitki ve ıslak toprak kokusu vardı. Gece kapkaranlıktı, böceklerin vızıltısı sanki yalnızca ormanın değil, odanın da içindeymişler gibi yoğun bir şekilde duyuluyordu. Fırtınayla birlikte bir başka yağmur daha yağmıştı: vinchuca dedikleri kara kara böcekler. Ertesi sabah böcek ölüleri terasın zeminini halı gibi kaplayacak, üstlerine basacak olursa ceviz gibi çatır çatır kırılarak kopkoyu bir kan rengiyle yerleri lekeleyecekti. Soyunup pijamasını giydi, cibinliğin altındaki yatağına girdi.

İhtiyatsızlık etmişti elbette. Konsolosu kırmıştı; o zavallı adamı, belki de başını derde sokmadan emekliliğinin gelmesini, İngiltere'ye dönerek tasarruflarıyla azar azar ödemekte olduğu Surrey'deki kır evine kapanarak kendini bahçesinin bakımına vermeyi beklemekten başka bir şey yapmayan o iyi kalpli adamı kırmıştı. Kendisi de öyle yapmış olmalıydı; işte o zaman hem bedeninde daha az hastalık olurdu, hem de ruhunda daha az üzüntü.

Peru'yla Brezilya sınırındaki Tabatinga'dan Iquitos'a kadar yolculuk yaptığı Huayna adlı teknede, uzun yıllardır Amazonlar'a yerleşmiş Maltalı bir Musevi olan, güvertede uzun uzadıya son derece eğlenceli sohbetler yaptıkları kauçuk tüccarı Victor Israel'le aralarında geçen o şiddetli tartışma geldi aklına. Victor Israel son derece zirzopça giyinen, sanki her an kılık değiştirmiş gibi görünen biriydi; kusursuz bir İngilizcesi vardı; bir yandan poker oynayıp küçük kadehler içinde kauçuk tüccarının bayıldığı konyaklarını yudumlarlarken, tıpkı bir macera romanından çıkmışa benzeyen serüven dolu hayatını nükteli bir tarzda Roger'a anlatıyordu. Geminin üzerinde uçan pembe renkli balıkçıllara eski zamanlardan kalma koca bir tabancayla ateş etmek gibi korkunç bir alışkanlığı vardı, ama neyse ki pek ender isabet ettirebiliyordu. Derken günün birinde Victor Israel,

Roger'ın hatırlayamadığı bir nedenle, Julio C. Arana'dan övgüyle bahsetmişti. Adam, Amazonlar'ı barbarlıktan çıkararak modem dünyanın içine sokuyordu. Yapılan o "baskınlar"ı savunarak, onların sayesinde kauçuk toplayacak işgücüne hâlâ sahip olduklarını söylemişti. Çünkü cıngıldaki en büyük sorun, Yaratıcının bu yöreye bahşederek Peruluları kutsamak istediği o değerli maddeyi toplayacak işçilerin eksikliğini çekmeleriydi. Tanrı'nın bu nimeti, lâteks toplayıcıları olarak çalışmaya yanaşmayarak kauçuk tüccarlarını kabilelerin ayağına kadar gidip onları zor kullanarak getirmek zorunda bırakan vahşilerin tembelliği ve aptallığı yüzünden heba olmaktaydı. Bu da şirketler için vakit ve nakit kaybı anlamına geliyordu.

"Evet, bu da bir bakış açısı," diye onun sözünü kesmişti Roger Casement, sakin bir tavırla.

"Ama bir başkası daha var."

Victor Israel, omuzlarına kadar dümdüz inen, bembeyaz perçemli, gür saçlara sahip, son derece zayıf, ince uzun bir adamdı. Kemikli geniş suratında birkaç günlük sakalı vardı, biraz da şeytani bakışlı, koyu renkli, üçgen biçimli küçücük gözlerini, şaşkın bakışlarla Roger Casement'ın yüzüne dikmişti. Kırmızı bir yelek giymiş, üstüne de pantolon askılarını geçirerek, omuzlarına küçük bir fantezi şal almıştı.

"Ne demek istiyorsunuz?"

"Sizin vahşi dediğiniz kimselerin bakış açısını kastediyorum," diye açıklık getirmişti Casement, sanki havadan ya da sivrisineklerden söz ediyormuş gibi önemsemez bir tavırla. "Kendinizi bir an için onların yerine koyun. Orada, yıllardır ya da yüzyıllardır yaşadıkları köylerindeler. Günün birinde ellerinde tüfekleri ve tabancalarıyla birtakım beyaz adamlar ya da melezler çıkageliyorlar; tek gerekçeleri sahip oldukları güç olan birtakım yabancıların yararına, onları ailelerini, tarlalarını, evlerini barklarını bırakıp onlarca ya da yüzlerce kilometre öteye kauçuk toplamaya gitmeye zorluyorlar. Siz olsaydınız şu ünlü la-teksi toplamaya isteyerek gider miydiniz, Don Victor?"

"Ben çırılçıplak yaşayan, yukumamaya tapınan, çocukları tavşan dudaklı doğarsa onları ırmakta boğan bir vahşi değilim ki," diye karşılık vermişti kauçuk tüccarı, hoşnutsuzluğunu vurgulayan alaycı bir kahkahayla. "Siz bu Amazon yamyamlarıyla, bu ormanları uygar topraklara dönüştürmek uğruna kahramanca çalışarak hayatlarını tehlikeye atan bizim gibi öncüleri, işadamlarını ve tüccarları aynı kefeye mi koyuyorsunuz?"

"Belki de uygarlığın ne olduğu konusunda sizin ve benim kafalarımızda ayrı ayrı kavramlar vardır, dostum," demişti Roger Casement, Victor Israel'i özellikle sinirlendiriyor gibi görünen o saf tavrını elden bırakmadan.

Aynı poker masasında botanikçi Walter Folk ile Henry Fielgald da vardı, öteki Komisyon üyeleri dinlenmek için hamaklarına uzanmışlardı. Sakin ve ılık bir geceydi, mehtap Amazon'un sularını gümüşsü bir ışıltıyla aydınlatıyordu.

"Sizin kafanızdaki uygarlık düşüncesinin ne olduğunu bilmek isterdim," demişti Victor Israel. Gözlerinden ve sesinden kıvılcımlar saçılıyordu. O kadar sinirlenmişti ki, Roger acaba bu kauçuk tüccarı fişekliğinde taşıdığı o arkeolojik tabancasını birdenbire çekip kendisine ateş eder mi diye meraka kapılmıştı.

"Özel mülkiyete ve bireysel özgürlüğe saygı gösterilen bir toplum olduğu söylenerek özetlenebilir," diye açıklamıştı, son derece sakin bir tavırla; Victor Israel kendisine saldırmaya kalkarsa diye tüm duyuları tetikteydi. "Örneğin, İngiliz yasaları, yerleşimcilerin sömürgelerdeki yerli halkın topraklarını işgal etmelerini yasaklar. Aynı zamanda, madenlerde ya da tarlalarda çalışmayı reddeden yerlilere karşı güç kullanılmasını da yasaklayarak aksi takdirde hapis cezası uygular. Siz bunun uygarlık olduğunu düşünmüyorsunuz. Yoksa yanılıyor muyum?"

Victor Israel'in sıska göğsü, boğazına kadar iliklenmiş bol kollu, o tuhaf gömleğiyle renkli yeleğini şişirip söndürecek kadar şiddetle çıkıp iniyordu. Her iki elinin başparmaklarını omuz askılarına geçirmiş, üçgen biçimli minik gözleri kan çanağına dönmüştü. Açık duran ağzının içinde nikotinden leke leke olmuş eğri büğrü dişleri görünüyordu.

"Bu gözle bakarsanız," dedi, alaycı ve iğneleyici bir ses tonuyla, "Amazonlar'ın daha yüzyıllar boyunca Taş Devri'nde yaşamayı sürdürmelerine Peruluların göz yummaları gerekir. O putperestlerin kalbi kırılmasın diye, tembel oldukları ve çalışmak istemedikleri için ne yapacaklarını bilemedikleri bu toprakları işgal etmesinler. Peruluların hayat seviyelerini yükseltebilecek ve Peru'yu modern bir ülkeye dönüştürebilecek bir zenginliği heba etsinler. İngiliz Krallığı'nın bu ülkeye önerdiği şey bu mu, Mr. Casement?"

"Amazonlar hiç kuşkusuz çok büyük bir zenginlik kaynağı," diye kabullenmişti Casement, istifini hiç bozmadan. "Peru'nun bundan yararlanması kadar doğru bir şey olamaz. Ama yerlileri istismar etmeden,

onları hayvan gibi avlamadan ve köle gibi çalıştırmadan. Bunların yerine onları okullar, hastaneler ve kiliseler aracılığıyla uygarlığın içine katarak."

Victor Israel, sanki yaylı bir kuklaymış gibi sarsıla sarsıla gülmeye başlamıştı.

"Siz hangi dünyada yaşıyorsunuz, Sayın Konsolos!" diye bağırmıştı, iskelet gibi upuzun parmaklı ellerini teatral bir tavırla havaya kaldırarak, "ömrünüzde hiç yamyam görmediğiniz anlaşılıyor. Buradakilerin kaç Hıristiyan'ı yediklerini biliyor musunuz? Mızrakları ve zehirli oklarıyla kaç beyazı ve melezi öldürdüklerinden haberiniz var mı sizin? Shapraların yaptıkları gibi kaç kişinin kafalarını küçültmüşlerdir? Barbarlığın içinde biraz daha deneyim sahibi olduğunuz zaman konuşuruz sizinle."

"Ben yirmi yıla yakın Afrika'da yaşadım, bu konular hakkında bir şeyler biliyorum, Mr. Israel," diye güvence vermişti Casement. "Yeri gelmişken söyleyeyim, orada da sizin gibi düşünen pek çok beyaz adam tanımıştım."

Tartışmanın daha da kötüye gitmesini engellemek için Walter Folk'la Henry Fielgald konuşmayı pek o kadar kritik olmayan konulara çevirmişlerdi. Roger Casement, uykusuzluk çektiği o gece, Iquitos'ta her tür insanla görüşerek, şurada burada yetkililerden, yargıçlardan, askerlerden, lokanta sahiplerinden, balıkçılardan, kadın tacirlerinden, başıboş serserilerden, genelev sahipleriyle fahişelerden topladığı onca düşünceyi not ederek geçirdiği on günün ardından, Perulu olsun yabancı olsun, Iquitos'taki beyazlarla melezlerin çok büyük bir çoğunluğunun Victor Israel gibi düşündüğünü söylüyordu kendi kendine. Onlara göre Amazon yerlileri, tam anlamıyla düşünülecek olursa, insan değillerdi, uygar insanlardan çok hayvanlara yakın olan, daha aşağı ve değersiz bir varoluş biçimiydi onlarınki. Bu yüzden de onları istismar etmek, kırbaçlamak, kaçırmak, kauçuk merkezlerine götürmek ya da karşı koyarlarsa kuduz bulaştıran bir köpek gibi Öldürmek serbestti. Yerliler hakkında bu o kadar genel bir görüştü ki, Peder Ricardo Urrutia'nın dediği gibi, Iquitos'taki hizmetçilerin evlerinden çalınıp bir iki sterlin karşılığında Loretolu ailelere satılmış olmalarına kimse şaşırmıyordu. Duyduğu üzüntü, ağzını açarak ciğerlerine hava girene kadar derin derin nefes almak zorunda bırakmıştı onu. Bütün bu şeyleri daha bu şehirden çıkmadan gördü ve öğrendiyse, Putumayo'da neler görmeyecekti ki?

Komisyon üyeleri 14 Eylül 1910 günü öğleye doğru Iquitos'tan yola çıkmışlardı. Roger, görüşmüş olduğu Barbadoslulardan biri olan Frederick

Bishop'u tercüman olarak tutmuştu. Bishop İspanyolca biliyordu, kauçuk merkezlerinde en çok konuşulan yerli dilleri olan Bora ve Hui-toto dillerini anlayabildiğine ve meramını anlatabildiğine güvence vermişti. Peru Amazon Şirketi'nin on beş gemilik filosunun içindekilerin en büyüğü olan Liberal gemisi iyi durumdaydı. Yolcuların ikişer ikişer kalabilecekleri küçük kamaraları vardı. Açık havada uyumayı tercih edenler için pruvasında ve kıçında hamaklar asılıydı. Bishop, Putumayo'ya geri dönmeye korkuyordu, Komisyon'un yolculuk boyunca kendisini koruyacağı, sonra da İngiliz hükümeti tarafından Barbados'a iade edileceği konusunda Roger Casement'tan yazılı bir belge istemişti.

Iquitos'tan, Julio C. Arananın Peru Amazon Şirketi'nin operasyonlarını yürüttüğü, Napo ve Caqueta ırmakları arasındaki geniş toprakların başkenti olan La Chorrera'ya yaptıkları yolculuk, sıcak hava, sivrisinek bulutlan, can sıkıntısı, manzaranın tekdüzeliği ve gürültü patırtı içinde sekiz gün sürmüştü. Gemi, Iquitos' tan itibaren genişleyerek sonunda kıyıları görünmez olan Amazon Irmağı'ndan aşağılara doğru inmiş, Tabatinga'da Brezilya sınırını geçip daha sonra Igaraparanâ Irmağıyla yeniden Peru'nun içlerine girmek üzere Yavari Irmağı'ndan aşağı inmeyi sürdürmüştü. Yolun bu bölümünde kıyılar birbirine yaklaşıyor, kimi zaman o ulu ağaçların sarmaşıklarıyla dalları geminin güvertesinin üzerinde sallanıyordu. Ağaçların arasında zikzaklar çizerek çığlıklar atan papağan sürülerinin seslerini duyuyor ya da küçük bir adanın üstünde tek bacakları üstünde durarak güneşlenen pembe balıkçılları, kaplumbağaların kendilerinden daha soluk renkli suların üzerine çıkan boz renkli kabuklarını, bazen de kıyıdaki balçığın içinde uyuklarken tüfek ya da tabancayla gemiden üzerine ateş ettikleri bir Amerika timsahının pürüzlü sırtını görüyorlardı.

Roger Casement, yolculuğun büyük bir bölümünde, Iquitos'la ilgili notlarıyla defterlerini düzene sokmakla ve Julio C. Arana'nın egemen olduğu topraklarda geçireceği aylar için kendine bir çalışma planı çizmekle uğraşmıştı. Dışişleri'nin talimatına göre, yalnızca kauçuk istasyonlarında çalışan ve İngiliz vatandaşı olan Barbadoslularla görüşmesi gerekiyordu; Peru hükümetinin alınmasına meydan vermemek için Perulularla başka milliyetten olanları rahat bırakmak zorundaydı. Ama Roger bu sınırlamalara uymak niyetinde değildi. İstasyon şeflerinden, onların "çocuklarından ya da "akıllılar"dan -çalışmaları gözetip cezaları uygulamakla görevli olan İspanyollaşmış yerlilerdi bunlar- ve yerli halkın kendisinden de bilgi toplayacak olmazsa, araştırması tek gözlü, tek kollu ve tek bacaklı

kalacaktı. Julio C. Arana'nın şirketinin yerlilerle olan ilişkilerinde yasaları ve ahlak kurallarını nasıl ihlal ettiği konusunda ancak bu şekilde genel bir kanı edinebilirdi.

Iquitos'tayken Pablo Zumaeta, Komisyon üyelerine, Arana'nın talimatıyla, şirketin önde gelen şeflerinden biri olan Mr. Juan Tizön'u, onları karşılayarak oradaki dolaşmalarında ve çalışmalarında kolaylık sağlasın diye önden Putumayo'ya göndermiş olduğunu bildirmişti. Komisyon üyeleri, Tizön'un Putumayo'ya yaptığı bu yolculuğun asıl nedeninin suiistimallerin izlerini gizlemek ve onlara gerçeklerin allanıp pullanmış bir görüntüsünü sunmak olduğunu tahmin ediyorlardı.

22 Eylül 1910 günü öğle vakti La Chonera'ya varmışlardı. Bu yerin adı, ırmak yatağında ani bir daralmaya neden olan çağlayan ve çavlanlardan geliyordu ve bunlar kıyılarında Peru Amazon Şirketi karargâhının kurulu olduğu Igaraparanâ Irmağı'nın tekdüzeliğini bozan köpüklerden ve ıslak kayalardan oluşan gürültülü ve muhteşem bir manzara oluşturuyordu. İskeleden La Chorrera' daki ofislere ve konutlara ulaşabilmek için çamur ve yabani otlarla kaplı dimdik bir yokuşu tırmanmak gerekiyordu. Yolcuların çizmeleri balçığın içine gömülüyor, kimi zaman düşmemek için eşyalarını taşımakta olan yerlilere dayanmak zorunda kalıyorlardı. Roger, bir yandan kendilerini karşılamaya gelenleri selamlarken, denkleri yüklenen ya da sivrisinekleri kaçırmak için elleriyle kollarına şaplaklar indirerek meraklı gözlerle kıyıdan kendilerine bakmakta olan yan çıplak yerlilerin her üç ya da dört tanesinden birinin sırtında, kabaetlerinde ve butlarında ancak kırbaç izi olabilecek yara izleri olduğunu ürpererek fark etmişti. Tıpkı Kongo'daki gibi, evet, Kongo vardı her yerde.

Juan Tizön uzun boylu bir adamdı, beyazlar giymişti, aristokrat tavırları içinde son derece nazikti, Roger'la anlaşmasına yetecek kadar İngilizce biliyordu. Ellisine merdiven dayamış olmalıydı, sinekkaydı tıraşlı yüzünden, özenle kesilmiş küçük bıyığından, narin ellerinden ve kılık kıyafetinden, asıl yerinin bu cangılın ortası olmadığı, ofis, salon ve şehir adamı olduğu uzaktan bakınca bile belli oluyordu. İngilizce ve İspanyolca konuşarak karşıladı onları, sonra da yanındaki adamı onlara tanıttı, La Chorrera'nın şefi olan Victor Macedo'nun yalnızca adını duymak bile Roger'ın midesini bulandırmıştı. Hiç değilse o bir yere kaçmış değildi. Saldana Roca'nın yazılarıyla Hardenburg'un Londra'daki Truth dergisinde çıkan makaleleri, Arana'nın Putumayo'daki en eli kanlı adamlarından biri olarak onu işaret ediyordu.

Yamacı tırmanırlarken onu gözlemledi. Kaç yaşında olduğu belli olmayan, güçlü kuvvetli, kısaca boylu, yassı burnu ve hep açık durarak iki üç tane altın dişini gösteren son derece etli dudaklarıyla, biraz da Doğulu denebilecek yerli yüz hatlarını taşıyan melez tipli, açık havada yanmış yüzü sert ifadeli bir adamdı. Yeni gelenlerin tersine, o dik yokuşu kolaylıkla tırmanıyordu. Sanki güneşin ışıltısından kaçındığından ya da insanların dosdoğru yüzlerine bakmaktan çekindiğinden yan yan bakıyormuş gibi hafif çarpık bakışları vardı. Tizön silahsız dolaşıyordu, ama Victor Macedo'nun pantolon kayışına bir tabanca sokuluydu.

Çok geniş olan bir açıklıkta, -kalın ağaç gövdelerinden ya da beton sütunlardan oluşan- kazıkların üzerine kurulu, ikinci katlarında korkuluklar olan, en büyüklerinin üstleri kalamin çatılarla, daha küçük olanların tepesi birbirine örülmüş palmiye yapraklarıyla örtülü ahşap yapılar vardı. Tizön, bir yandan "Şurası ofisler", "Şunlar kauçuk depoları", "Şu evde sizler kalacaksınız" diye açıklayarak bunları işaret ediyor, ama Roger onu pek duymuyordu. Kayıtsız bir tavırla kendilerine şöyle bir göz atan ya da bakmaktan kaçınan yarı çıplak ya da çırılçıplak yerli gruplarını gözlemliyordu: Bu mariz erkeklerin, kadınların ve çocukların kimilerinin yüzlerinde ve göğüsleri boyalıydı; bacakları değnek gibi sıskaydı; derileri soluk renkli, sarımtıraktı; kimilerinin dudaklarında ve kulaklarında, ona Afrikalı yerlileri anımsatan kesikler ve halkalar vardı. Ama burada zenciler yoktu. Gözüne ilişen az sayıdaki melez ve esmer tenliler pantolon ve çizme giymişlerdi, bunlar hiç kuşkusuz Barbados'tan gelen gruptandı. Dört kişi sayabildi. "Çocuklar"ı ya da "akıllılar"ı hemen tanımıştı, çünkü bunlar yalınayaklı yerliler oldukları halde saçlarını kesip "Hıristiyanlar" gibi taramışlar, pantolon ve gömlek giymişlerdi, bellerinde asılı sopalan ve kırbaçlan vardı.

Öteki Komisyon üyeleri odaları ikişer ikişer paylaşmak zorunda kalırlarken, Roger Casement tek başına bir odada kalma ayrıcalığına sahip olmuştu. Yatak yerine bir hamağın asılı durduğu, aynı zamanda hem sandık hem de yazı masası görevi yapabilecek bir de mobilyası bulunan küçücük bir odaydı burası. Bir sehpanın üzerinde ibrikle leğen, bir de ayna duruyordu. Giriş katında, kapının yanında bir fosseptikle bir de duş bulunduğunu söylemişlerdi. Roger, odasına yerleşip eşyalarını bırakır bırakmaz, daha öğle yemeğine oturmadan önce, Juan Tizön'a, hemen o aynı öğle sonrasında La Chorrera'da bulunan bütün Barbadoslularla görüşmeye başlamak istediğini söyledi.

Çürümüş bitki ve yaprak kokusunu andıran o ekşimsi, keskin, yağlı koku daha o zamandan çarpmıştı burnuna. La Chorrera'nın her yanına sinmiş ve Putuma-yo yolculuğunun süreceği o üç ay boyunca sabah, öğle, akşam yakasını bırakmayacak olan bu kokuya bir türlü alışamayacaktı; midesini bulandırıp kusmasına neden olan, sanki havadan, topraktan, bütün eşyalardan ve insanlardan yayılan bu iğrenç koku, o günlerden sonra Roger Casement için, Amazonlar'daki ağaçların salgıladığı lastiğin korkunç derecede körüklediği kötülüğün ve acıların simgesine dönüşecekti. "Ne garip," diye yorumda bulunmuştu Juan Tizön'a, oraya vardıkları ilk gün, "Kongo'dayken pek çok kez kauçuk merkezlerinde ve depolarında bulunmuşumdur, ama lateksin bu kadar güçlü ve nahoş bir koku çıkardığını hiç hatırlamıyorum." "Bunlar farklı türlerdir," diye açıklamıştı Tizön da. "Buradaki daha fazla kokar, aynı zamanda Afrika'dakinden daha dayanıklıdır. Avrupa'ya giden balyalardaki pis kokuyu azaltmak için üsderine talk pudrası serpilir."

Tüm Putumayo yöresindeki Barbadosluların sayısı 196 olduğu halde, La Chorrera'da yalnızca altı kişi vardı. Roger, Bishop'un aracılığıyla, tanıklıklarının gizli kalacağı, söyleyecekleri hiçbir şey için asla mahkemeye verilmeyecekleri ve Arana'nın şirketince çalışmayı daha fazla sürdürmeyi istemiyorlarsa Barbados'a gönderilmeleriyle bizzat kendisinin meşgul olacağı konusunda güvence verdiği halde, bunlardan ikisi onunla konuşmayı daha baştan reddetmişlerdi.

Tanıklık etmeyi kabul eden dört kişi yedi yıla yakın bir süredir Putumayo'daydılar; şeflerle "çocuklar" ya da "akıllılar" arasında bir görevle ustabaşı olarak, farklı istasyonlarda Peru Amazon Şirketi'ne hizmet etmişlerdi. Konuştuğu ilk Barbadoslu, bir bacağı topal, bir gözüne perde inmiş, uzun boylu, güçlü kuvvetli bir zenci olan Do-nal Francis, o kadar sinirliydi, ona hiç güvenmediğini o kadar belli ediyordu ki, Roger ondan fazla bir şey elde edemeyeceğini hemen tahmin etmişti. Sorulara tek hecelerle yanıt veriyor, tüm suçlamaları reddediyordu. Ona göre, La Chorrera'daki şefler, çalışanlar, "hatta vahşiler" çok iyi geçiniyorlardı. Hiçbir zaman sorun çıkmamış, hele şiddet hiç uygulanmamıştı. Komisyon'un karşısında ne söyleyeceği, ne yapacağı konusunda dersini iyi öğrenmişti doğrusu.

Roger şakır şakır terliyor, küçük yudumlarla su içiyordu. Putumayo'daki Barbadoslularla yapacağı görüşmeler bunun kadar yararsız mı olacaktı acaba? Ama öyle olmadı. Philip Bertie Lawrence, Seaford

Greenwich ve Stanley Sealy, özellikle de bu sonuncusu, başlangıçtaki tutukluklarını yenip Barbados'a iade edilecekleri konusunda İngiliz hükümeti adına Roger'dan söz aldıktan sonra konuşmaya başlayarak, vicdanlarının yükünü hafifletmek için bazen çılgınlığa varan bir hevesle ona her şeyi anlatmışlar, kendi kendilerini bile suçlamışlardı. Stanley Sealy öyle kesin bilgiler ve örneklerle tanıklık etmişti ki, insanların uyguladıkları şiddet konusundaki uzun süreli deneyimine rağmen bazı anlarda Casement'ın içine fenalık gelmiş, soluk almasını güçleştirecek kadar üzüntüye kapılmıştı. Barbadoslu sözlerini bitirdiğinde hava kararmıştı. Gece böceklerinin vızıltısı, sanki binlercesi çevresinde dönüp duruyormuş gibi kulakları sağır eden bir ses çıkarıyordu. Roger'ın yatak odasının açıldığı terasta, tahta bir bankın üzerinde oturuyorlardı. İkisi birlikte bir paket sigara bitirmişlerdi. Gittikçe artan karanlığın içinde Roger bu ufak tefek melezin yüz hatlarını artık seçemez olmuştu, yalnızca kafasıyla kaslı kollarının dış hatlarını görebiliyordu. Adam kısa bir süreden beri La Chorrera' daydı. Şefleri olan Abelardo Agüero'yla Augusto Jiménez'in sağ kolu olarak Abisinia istasyonunda iki yıl, ondan önce de Matanzas'ta Armando Normand'la çalışmıştı. Hiç konuşmadan oturuyorlardı. Roger sivrisineklerin yüzünü, boynunu, kollarını soktuğunu hissediyordu, ama onları kovacak hali yoktu.

Birden Sealy'nin ağladığını fark etti. Ellerini yüzüne götürmüş, göğsünü şişiren iç çekmelerle yavaş yavaş hıçkırıyordu. Roger, gözyaşlarının pırıltısını görebiliyordu.

"Tanrı'ya inanır mısın?" diye sordu ona. "Dindar biri misin?"

"Galiba çocukken öyleydim," diye inledi melez, kesik kesik konuşarak. "Üvey annem pazar günleri beni kiliseye götürürdü, orada, doğduğum köy olan St. Patrick'te. Şimdi artık bilmiyorum."

"Bunu sana soruyorum çünkü belki de Tanrı'yla konuşmak sana iyi gelir. Dua etmeni değil, onunla konuşmanı söylüyorum. Dene bunu. Benimle konuştuğun aynı içtenlikle. Neler hissettiğini, neden ağladığını anlat ona. Bu durumda O sana benden daha çok yardımcı olur. Ben de kendimi senin kadar perişan hissediyorum, Stanley."

Philip Bertie Lawrence ve Seaford Greenwich gibi Stanley Sealy de tanıklığını Komisyon üyelerinin, hatta Mr. Juan Tizôn'un Önünde tekrarlamaya hazırdı. Tabii her zaman Casement'ın yanında kalmak ve onunla birlikte Iquitos'a yolculuk edip sonra da Barbados'a gitmek koşuluyla.

Roger odasına girdi, yağ kandillerini yaktı, gömleğini çıkararak leğendeki suyla göğsünü, koltukaltlarını, yüzünü yıkadı. Duş almak isterdi, ama aşağı inip bunu açık havada yapması gerekecekti, geceleri sayılan ve yırtıcılıkları katlanan sivrisinekler tarafından her yanının yenilip yutulacağını biliyordu.

Sonra aşağı kata, yine yağ lambalarıyla aydınlatılmış yemek odasında akşam yemeğine indi. Juan Tizôn'la yol arkadaşları, içine su katılmış ılık birer viski içiyorlardı. Onlar ayakta durmuş sohbet ederlerken, yan çıplak üç dört yerli hizmetkâr, kızartılmış ya da fırında pişirilmiş balıklar, haşlanmış yuka, tatlı patates ve tıpkı Brezilyalıların *farinha'ya*[4] yaptıkları gibi yemeklerin üzerine serpmekte kullandıkları mısırunu tabaklarını getiriyorlardı. Başka hizmetkârlarsa hasır yelpazelerle sinekleri kovuyorlardı.

"Barbadoslularla nasıl gitti?" diye sordu Juan Tizôn, ona bir bardak viski uzatarak.

"Beklediğimden iyi, Mr. Tizôn. Konuşmak istemeyeceklerini sanmıştım. Ama tam tersine. İçlerinden üçü tam bir içtenlikle konuştu."

"Duyacağınız şikâyetleri umarım benimle de paylaşırsınız," dedi Tizôn, yan şaka yarı ciddi. "Şirket eksiklikleri düzeltmeyi ve iyileştirmeyi ister. Mr. Arana'nın politikası da hep bu yolda olmuştur. Neyse, herhalde acıkmışsınızdır. Sofraya buyurun, beyler!"

Sofraya oturup değişik yemeklerden tabaklarına almaya başladılar. Komisyon üyeleri o öğleden sonrayı La Chorrera'daki tesisleri dolaşarak ve Bishop'un yardımıyla yönetimdeki ve depolardaki çalışanlarla konuşarak geçirmişlerdi. Hepsi de yorgun görünüyordu, konuşacak halleri pek yok gibiydi. Acaba onların da bu ilk günkü deneyimleri kendisininki kadar üzücü mü geçmişti?

Juan Tizön onlara şarap ikram etti, ama nakliye ve iklim dolayısıyla Fransız şarabının oraya kadar çalkalanmış, bazen de ekşimiş olarak geldiğini söyleyerek onları uyardığından, hepsi viskiye devam etmeyi yeğlediler.

Yemeğin yarısındayken Roger, hizmet etmekte olan yerlilere bir göz atarak şöyle bir yorumda bulundu:

"La Chorrera'daki yerli erkeklerle kadınların pek çoğunun sırtlarında, kabaetlerinde ve butlarında yara izleri olduğunu gördüm. Mesela şu kız. Cezalandırıldıkları zaman genelde kaç kırbaç vuruluyor?"

Ortalığa çöken sessizliğin içinde yağ lambalarının çıtırtısıyla böceklerin vızıltısı artmıştı. Hepsi, son derece ciddi bir ifadeyle Juan Tizön'a bakıyordu.

"O yara izleri çoğunlukla kendileri tarafından yapılıyor," diye iddiada bulundu Tizön, rahatsız bir tavırla. "Kabilelerinde oldukça barbarca birtakım erişkinlik törenleri vardır, bilirsiniz, yüzlerine, dudaklarına, kulaklarına, burunlarına halkalar, dişler ve her türlü takıyı takmak için delikler açarlar. Bu yara izlerinin bazılarının şirketin emirlerine uymayan ustabaşları tarafından yapılmış olabileceğini inkâr etmiyorum. Yönetmeliğimiz fiziksel cezalan kesinlikle yasaklamıştır."

"Benim sorum bu yönde değildi, Mr. Tizön," diye özür diledi Casement. "Onca yara izi görüldüğü halde, bedeninde şirketin markasını taşıyan hiçbir yerli görmediğimi söyleyecektim."

"Ne demek istediğinizi anlamıyorum," diye karşılık verdi Tizön, elindeki çatalı indirerek.

"Barbadoslular, pek çok yerlinin şirketin baş harfleriyle damgalandığını anlattılar bana: CA diye, yani Casa Arana. Tıpkı inekler, atlar ve domuzlar gibi. Hem kaçmasınlar, hem de Kolombiyalı kauçuk tüccarları onları alıp götürmesinler diye. Barbadoslular kendileri de pek çoğunu damgalamış. Kimi zaman kızgın demirle, kimi zaman da bıçakla. Ama ben bu işaretleri taşıyan hiç kimseyi henüz görmedim. Onlara ne oldu, efendim?"

Juan Tizôn o zarif tavır ve davranışlarını ansızın kaybetmişti. Kıpkırmızı olmuş, sinirden titriyordu.

"Benimle bu şekilde konuşmanıza izin veremem!" diye bağırdı, İngilizceyi İspanyolcayla karıştırarak. "Ben sizin işinizi kolaylaştırmak için burada bulunuyorum, alaylarınıza maruz kalmak için değil!"

Roger Casement, hiç istifini bozmadan başını salladı.

"Çok özür dilerim, sizi gücendirmek istememiştim," dedi, sakin bir tavırla. "Mesele şu ki, Kongo'da anlatılmaz acımasızlıklara tanık olduğum halde, insanların ateşle ya da bıçakla damgalandıklarını hiç görmemiştim. Böyle bir vahşetten sizin sorumlu olmadığınızdan eminim."

"Elbette ki ben hiçbir vahşetten sorumlu değilim!" diye yeniden sesini yükseltti Tizön, yüzünü gözünü oynatarak. Gözlerini, kendinden geçmiş bir halde, göz çukurlarının içinde çevirip duruyordu. "Eğer bu suçlar işleniyorsa, şirketin suçu değildir. Burasının nasıl bir yer olduğunu görmüyor musunuz, Mr. Casement? Burada ne yetkililer var ne polisler ne

yargıçlar ne de başka biri. Burada şef olarak, ustabaşı ve yardımcı olarak çalışanlar eğitimli insanlar değil, çoğunlukla okuması yazması olmayan serüvenciler, cangılın içinde pişmiş kaba saba adamlar. Kimi zaman uygar bir insanı dehşete düşürecek şeyler yaparlar. Bunu çok iyi biliyorum. Biz elimizden geleni yapıyoruz, inanın bana. Mr. Arana da sizlerle aynı fikirde. Zorbalık edenlerin hepsi işten atılacak. Ben hiçbir haksızlığa suç ortağı olamam, Mr. Casement. Benim saygın bir adım var, bu ülkede çok köklü bir aileden geliyorum, dinibütün bir Katoliğim ben."

Roger, Juan Tizôn'un büyük bir olasılıkla kendi dediklerine inandığını düşündü. Iquitos'ta, Manaos'ta, Lima'da ya da Londra'dayken buralarda neler olup bittiğini bilmeyen, bilmek de istemeyen iyi bir insandı. Kendisini, bu nankör görevi yerine getirip bir sürü rahatsızlığa ve sıkıntıya maruz kalacağı dünyanın öbür ucundaki bu yere göndermenin Julio C. Arana'nın aklına estiği o dakikaya lanetler yağdırıyor olsa gerekti.

"Birlikte çalışmalı, işbirliği yapmalıyız," diye tekrarlıyordu Tizön, biraz daha yatışmış bir halde, bolca el kol hareketleriyle. "Yolunda gitmeyen her şey düzeltilecektir. Acımasızca suç işleyenler cezalandırılacaktır. Size şeref sözü veriyorum! Sizlerden tek istediğim, beni bir dost olarak, sizden yana biri olarak görmeniz."

Az sonra Juan Tizön kendini biraz rahatsız hissettiğini, odasına çekilmeyi tercih ettiğini söyledi. İyi geceler dileyerek çekilip gitti.

Sofranın çevresinde yalnızca Komisyon üyeleri kalmışlardı.

"Hayvanlar gibi damgalanıyorlar mıymış?" diye mırıldandı botanikçi Walter Folk, kuşkucu bir tavırla. "Bu doğru olabilir mi?"

"Sorguya çektiğim dört Barbadosludan üçü bana yeminle söyledi," diye doğruladı Casement. "Stanley Sealy, Abisinia istasyonundayken şefi Abelardo Agüero'nun emriyle bunu kendisinin de yaptığını anlattı. Ama bu damga meselesi bile bana en kötüsü gibi görünmüyor. Ben bugün öğleden sonra bundan çok daha korkunç şeyler dinledim."

Artık tek lokma bir şey yiyemeden, sofradaki iki şişe viski bitene kadar konuşmayı sürdürdüler. Komisyon üyeleri, yerlilerin sırtlarındaki yara izlerinden ve La Chorrera'da kauçuğun depolandığı ambarlardan birinde buldukları bir tür kapandan ya da işkence tahtasından çok etkilenmişlerdi. Bishop, son derece zor durumda kalan Mr. Tizön'un önünde, yerlinin üstüne geçirilerek adamın diz çökmüş bir halde sıkıştırıldığı bu ahşap aletle kalın iplerin nasıl kullanıldığını anlatmıştı. Kollarını da bacaklarını da oynatamıyordu. Tahtalar ayarlanarak ya da

havaya kaldırılıp asılarak adama işkence ediliyordu. Bishop, bu işkence tahtasının her istasyonda meydanın orta yerinde durduğunu da söylemişti. Ambardaki "akıllılardan birine, o aleti oraya ne zaman getirdiklerini sormuşlardı. "Çocuk" onlar gelmeden bir gün önce getirildiğini anlatmıştı.

Komisyon'un ertesi gün Philip Bertie Lawrence, Seaford Greenwich ve Stanley Sealy'yi dinlemesine karar verdiler. Seymour Bell, Juan Tizön'un da hazır bulunmasını önerdi. Farklı fikirler ileri sürülmüştü, özellikle Walter Folk, büyük patronun önünde Barbadosluların söylediklerini geri almalarından korkuyordu.

O gece Roger Casement gözünü kırpmadı. Yağı tükenip de lamba sönene kadar, Barbadoslularla yaptığı konuşmaları hakkında notlar aldı. Sonra hamağına uzanıp kemikleri ve kasları ağrılar içinde, yüreğini kaplayan sıkıntıyı bir türlü içinden atamadan, kâh uyuyup kâh uyanarak öylece yattı.

Üstelik de Peru Amazon Şirketi bir İngiliz şirketiydi! Yönetim kurulunda, Sir John Lister-Kaye, Baron Souza-Deiro, John Russell Gubbins ve Henry M. Read gibi iş dünyasının ve City'nin en saygın şahsiyetleri yer alıyordu. Julio C. Arana'nın ortakları olan bu kişiler, onun adıyla ve parasıyla yasallaştırmış oldukları şirketin kölelik rejimini uyguladığını, silahlı serserilerin yaptıkları "baskınlar"la kauçuk toplayıcıları ye hizmetkârlar topladıklarını, yerli erkekleri, kadınları ve çocukları yakalayarak kauçuk merkezlerine götürdüklerini, her üç ayda bir asgari otuz kilo kauçuk getirmezlerse kapanla havaya kaldırıp asarak, ateşle ve bıçakla damgalayarak, kan revan içinde bırakana kadar kırbaçlayarak insafsız bir şekilde onları sömürdüklerini, kendisinin hükümete sunacağı raporda okuduklarında, ne diyeceklerdi acaba? Roger, Peru Amazon Şirketi'nin

Londra'nın finans merkezindeki Salisbury Evi, E.C.'de bulunan ofisine gitmişti. Duvarlarında Gainsborough'nun bir peyzajı asılı olan bu görülmeye değer mekânda üniformalı sekreterler, halı kaplı ofisler, ziyaretçiler için deri kanepeler, çizgili pantolonları, siyah redingotları, bembeyaz kolalı yakalı gömlekleri ve küçük papyon kravatlarıyla, hesapları tutan, telgraf çeken ve alan, Avrupa'nın her sanayi şehrine talk pudralanmış güzel kokulu kauçuk sevkıyatı yapıp satan bir clerks[5] ordusu vardı. Dünyanın öteki ucundaki Putumayo'daysa, Huitotolar, Ocaimalar, Muinanlar, Nonuyalar, Andoqueler, Rezigarlar ve Boraların soyları, işlerin bu gidişatını değiştirmek için kimse parmağının ucunu kımıldatmadan, yavaş yavaş tükeniyordu.

"Bu yerliler neden isyan etmeye kalkışmamışlar?" diye sormuştu botanikçi Walter Folk, akşam yemeği sırasında. Sonra da şöyle eklemişti: "Ateşli silahlan olmadığı doğru. Ama sayılan çok fazla, ayaklanabilirler, bazıları ölseler de cellatlarını sayıca geçip galip gelebilirler." Roger, bunun o kadar basit olmadığı yanıtı vermişti. Afrika' da Kongoluların da bunu yapmamalarındaki aynı nedenlerle isyan etmiyorlardı. Tek tük bazı yerlerde, münferit ve istisnai olarak, bir kişinin ya da küçük bir grubun intihar etmesi şeklinde gerçekleşebiliyordu. Çünkü bu sömürü düzeni o derece aşırıydı ki, onların bedenlerinden önce ruhlarını yok ediyordu. Kurbanları oldukları o şiddet hareketi, yerlilerin direnme iradesini ve hayatta kalma içgüdüsünü yok ederek, onları şaşkınlık ve dehşet içinde felce uğramış birer robota dönüştürüyordu. Pek çokları başlarına geleni, elle tutulur, kim oldukları belli bazı insanların kötülüklerinin sonucu olarak değil, kaçışı olmayan mitsel bir afet, tanrıların bir laneti, ilahî bir ceza olarak görüyorlardı.

Aslında Roger’ın Amazonlarla ilgili olarak başvurduğu belgelerden öğrendiğine göre, burada, Putumayo'da, Boraların bulunduğu Abisinim kauçuk merkezinde birkaç yıl önce bir isyan girişimi olmuştu. Kimsenin konuşmak istemediği bir konuydu bu. Barbadosluların hepsi bundan kaçınmışlardı. Oradaki Boraların başı olan Kat enere adındaki genç bir kabile reisi, bir gece, kendi kabilesinden küçük bir grubun yardımıyla şeflerin ve "akıllıların tüfeklerini çalarak, bir sarhoşluk anında karısına tecavüz etmiş olan (Pablo Zumaeta'nın akrabası+ Bartolomé Zumaeta'yı öldürerek ormanda kaybolmuştu. Şirket de onun başına ödül koymuştu. Yaklaşık iki yıl boyunca adamı ele geçirememişlerdi. Sonunda, muhbir bir yerlinin rehberliğindeki bir avcı grubu, Katenere'nin karısıyla birlikte saklandığı kulübenin çevresini sarmıştı. Kabile reisi kaçmayı başarmış, ama karısı yakalanmıştı. Kauçuk merkezinin şefi Vâsquez, herkesin önünde ona kendisi tecavüz etmiş, sonra kapana sıkıştırarak susuz ve yiyeceksiz bırakmıştı. Onu günlerce böyle tutmuştu. Arada bir kırbaçlatıyordu. Sonunda bir gece kabile reisi ortaya çıkmıştı. Hiç kuşkusuz karısına yapılan işkenceleri yoğun yeşilliklerin arasından gözlemişti. Açıklığı geçerek, taşıdığı karabinayı fırlatıp atmış, eşinin can çekişmekte, belki de çoktan ölmüş olduğu kapanın önünde boyun eğdiğini gösteren bir hareketle diz çökmüştü. Vâsquez "akıllılar'a bağırarak ona ateş etmemelerini emretmişti. Bir tel kullanarak kendi elleriyle Katenere'nin gözlerini oymuştu. Sonra da, çevresinde halka oluşturan yerlilerin gözleri önünde, karısıyla birlikte onu

ateşe attırıp yakmıştı. Olaylar böyle mi olmuştu acaba? Roger'ın, bu sıcak topraklarda öylesine yaygın olan zulüm yapma isteğine yakıştırmak için büyük bir olasılıkla değiştirilmiş olduğunu düşündüğü, romantik bir sonu vardı bu hikâyenin. Ama en azından simgesel bir örnek olarak ortada duruyordu:

Yerlilerden biri isyan etmiş, bir işkenceciyi cezalandırmış, kendisi de bir kahraman olarak ölmüştü.

Şafak vaktinin ilk ışıkları görünür görünmez kaldığı evden ayrılarak yokuştan aşağı ırmağa doğru indi. Akıntıya direnebileceği küçük bir girinti bulduktan sonra soyunup suya girdi. Soğuk su bedeninde masaj etkisi yapmıştı. Giyindiğinde kendini serinlemiş ve rahatlamış hissediyordu. La Chorrera'ya geri dönünce, Huitotoların saz damlı kulübelerinin bulunduğu bölümü dolaşmak için yolunu değiştirdi. Yuka, mısır ve muz tarlalarının arasına serpiştirilmiş olan kulübeler yuvarlaktı, içlerinde sarmaşıklarla tutturulmuş palmiye tahtalarından bölmeler vardı, yerlere kadar inen birbirine örülü yarına yapraklarından çatılarla korunuyorlardı. Çocuklarını taşıyan iskelet gibi kadınlar gördü -onlara yaptığı selam işaretine hiçbiri karşılık vermemişti-, ama hiç erkek yoktu. Kendi kulübesine geri döndüğünde, yerli bir kadın, geldiği gün yıkansın diye verdiği gömleğini yatak odasına koymaktaydı. Borcunun ne kadar olduğunu sordu, ama kadın -yüzünde yeşil ve mavi renkte çizgiler olan genç biriydi— ne dediğini anlamadan baktı yüzüne. Ona ne kadar borçlu olduğunu Frederich Bishop'a sordurdu. O da Huitoto dilinde sordu, ama kadın anlamış gibi görünmüyordu.

"Ona borcunuz yok," dedi Bishop. "Burada para yoktur. Üstelik La Chorrera'nın şefi Victor Macedo'nun kadınlarından biridir o."

"Kaç tane kadını var?"

"Şimdi beş tane," diye açıkladı Barbadoslu. "Ben burada çalışırken en azından yedi tane vardı. Onları değiştirmiş. Hepsi öyle yaparlar."

Sonra da gülerek, Roger Casement'ın hiç hoşuna gitmeyen bir şaka yaptı:

"Bu iklimde kadınlar çabuk yıpranıyorlar. Elbise değiştirir gibi onları her dakika değiştirmek lazım."

Komisyon üyeleri Occidente'ye geçene kadar La Chorrera'da kaldıkları o iki haftayı, Roger Casement yolculuğun en dolu, en yoğun haftaları olarak hatırlayacaktı. Bütün eğlencesi, ırmakta, akarsu geçişlerinde ya da fazla çalkantılı olmayan çağlayanlarda yıkanmak, ormanda uzun yürüyüşlere

çıkmak, bir sürü fotoğraf çekmek, gece geç vakitlerde de yol arkadaşlarıyla bir briç partisi çevirmekti. Aslında günün ve akşamın büyük bir bölümünü araştırma yaparak, yazı yazarak, o yöredeki insanları sorguya çekerek ya da arkadaşlarına izlenimlerini anlatıp fikir alışverişi yaparak geçiriyordu.

Onların korktuklarının tersine, Philip Bertie Lawrence, Seaford Greenwich ve Stanley Sealy, tam kadro Komisyon üyeleriyle Juan Tizön'un önünde yılmamışlardı. Roger Casement'e anlatmış oldukları her şeyi doğrulamışlar, yeni yeni kanlı olaylar ve istismarlar da açıklayarak tanık ifadelerini genişletmişlerdi. Bazen Roger, .v Komisyon üyelerinden birinin sanki bayılacakmış gibi betinin benzinin attığını görüyordu.

Juan Tizön, onların arkalarında oturmuş, hiç ağzını açmadan sessizce duruyordu. Küçük birtakım defterlere notlar alıyordu. İlk günlerde, sorgulamaların ardından, işkenceler, adam öldürmeler ve sakat bırakmalarla ilgili tanıklıkları tartışarak önemsiz göstermeye çalışmıştı. Ama üçüncü ya da dördüncü günden sonra onda bir değişiklik oldu. Yemek saatlerinde ağzını açmıyor, zar zor bir lokma yemek yiyor, kendisiyle konuşulduğunda tek heceli kelimeler ve mırıltılarla karşılık veriyordu. Beşinci gün, akşam yemeğinden önce bir yudum içki alırlarken artık patladı. Gözleri kan çanağına dönmüş bir halde oradakilerin hepsine birden seslenerek şöyle dedi: "Bu iş benim hayal dahi etmediğim bir noktanın da ötesine geçti. Annemin aziz ruhunun, eşimin ve çocuklarımın, dünyada en sevdiğim şeylerin üstüne yemin ederim ki

bütün bunlar benim için kesinlikle kötü bir sürpriz oldu. Ben de sizler kadar dehşet içindeyim. Duyduğumuz şeyler beni hasta etti. Bu Barbadosluların ihbarlarının abartılı yanları olabilir, sizlere yaranmak isteyebilirler. Ama öyle de olsa, burada hoş görülemeyecek canavarca suçlar işlendiğine hiç kuşku yok, bunların ortaya çıkarılıp cezalandırılması gerekiyor. Sizlere yemin ederim ki..."

Sesi bir hıçkırıkla kesildi, oturacak bir sandalye arandı. Elinde kadehiyle, uzun bir süre başı önünde oturdu. Burada olan bitenlerin Julio C. Arana'nın da, onun Iquitos, Manaos ya da Londra'daki başlıca mesai arkadaşlarının da akıllarının ucundan bile geçmediğini geveledi ağzında. Bütün bunlara bir çare bulunmasını en başta o isteyecekti. Söylediği sözlerin birinci bölümünden son derece etkilenen Roger, bu kez Tizön'un pek de o kadar içten konuşmadığı kanısındaydı. Ne de olsa bir insan olarak, kendi durumunu, ailesini ve geleceğini düşünüyordu. Her ne olursa olsun, o günden itibaren Juan Tizön sanki Peru Amazon Şirketi'nin üst düzey bir

görevlisi olmayı bir yana bırakmış, Komisyon'un yeni bir üyesine dönüşmüştü. Onlara sık sık yepyeni bilgiler getirerek, büyük bir titizlik ve gayretle işbirliği yapıyordu. Hep de ihtiyatlı davranmalarını tembih ediyordu. Kaygılar içindeydi, çevresini kuşkuyla gözlüyordu. Burada olan bitenleri bildiklerine göre, özellikle Başkonsolos'unki olmak üzere, hepsinin hayatı tehlikedeydi. Devamlı olarak yüreği ağzında yaşıyordu. Barbadosluların itiraf ettikleri şeyleri gidip Victor Macedo'ya anlatmalarından korkuyordu. Böyle bir şey yapacak olurlarsa, bu adamın, mahkemeye götürülmeden ya da polise teslim edilmeden önce onlara bir pusu kurması, sonradan da vahşilerin elinde ölüp gittiklerini söylemesi olasılığı göz ardı edilemezdi.

Roger Casement, birisinin kapısını tıklattığını fark ettiği bir sabah çok erken saatte durum büsbütün değişmişti. Ortalık henüz karanlıktı. Gidip açtığında kapının önünde gördüğü karaltı Frederick Bishop değil, buralarda her şeyin normal gittiğinde ısrar etmiş olan Don al Francis adındaki Barbadosluydu. Korku içinde, çok alçak sesle konuşuyordu. Roger onu içeri aldı. Yere oturup konuşmaya başladılar, çünkü Donal terasa çıkacak olurlarsa duyulabileceklerinden korkuyordu.

Victor Macedo'ya karşı duyduğu korkudan yalan söylediğine yemin etti. Adam kendisini tehdit etmişti: Burada olan bitenleri İngilizlere ifşa edecek olursa bir daha Barbados'a adımını atamazdı, onlar çekip gittikten sonra da hayalarını kesip etobur karıncalar yesin diye onu çırılçıplak bir ağaca bağlayacaktı. Roger onu sakinleştirdi. Öteki Barbadoslular gibi o da Bridgetown'a geri yollanacaktı. Ama bu yeni itirafı tek başına dinlemek istemedi. Francis'in Komisyon üyeleriyle Tizön'un önünde konuşması gerekiyordu.

Donal Francis, hemen o gün, çalışma seanslarının yer aldığı yemek odasında tanıklık etti. Müthiş korku içindeydi. Gözlerini çevirip duruyor, kalın dudaklarını ısırıyor, kimi zaman sözcükleri bulamıyordu. Üç saate yakın konuştu. İtirafının en dramatik anı, birkaç ay önce, Victor Macedo'nun, toplayabildikleri gülünç miktardaki kauçuğu mazur gösterebilmek için hasta olduklarını ileri süren iki Huitoto yerlisinin ellerini ayaklarını bağlayarak ırmağa atmalarını ve boğulana kadar suyun altında tutmalarını kendisine, ve "çocuklar"dan Joaquin Piedra adında birine emrettiğini anlatması olmuştu. Sonra da "akıllılar"a emir verip hayvanlar yesin diye cesetlerini ormana taşıttırmıştı. Donal, o iki Huitoto'nun bazı

organlarının ve kemiklerinin hâlâ görülebildiği o yere kadar onları götürmeyi de önermişti.

28 Eylül günü, Casement'Ia Komisyon üyeleri, Peru Amazon Şirketi'ne ait Veloz adlı tekneyle Occidente'ye gitmek üzere La Chorrera'dan ayrılmışlardı. Birkaç saat boyunca Igaraparanâ Irmağı'ndan yukarı doğru çıkmışlar, kauçuk toplama noktaları olan Victoria ve Naimenes'te bir şeyler yemek için mola vermişler, aynı teknenin içinde yattıktan sonra ertesi gün, yine üç saatlik bir nehir yolculuğunun ardından Occidente iskelesine yanaşmışlardı. Onları kauçuk istasyonu şefi Fidel Velarde'yle yardımcıları Manuel Torrico, Rodriguez ve Acosta karşılamıştı. "Hepsinde kabadayı ve haydut suratı var," diye düşünmüştü Roger Casement.

Adamların yanlarında tabancaları ve Winchester marka karabinaları vardı. Herhalde aldıkları talimata uymak için olsa gerek, yeni gelenlere karşı son derece uysal davranıyorlardı. Juan Tizön bir kez daha ihtiyatlı davranmalarını istedi onlardan. Öğrendikleri şeylerden Velarde'yle "çocukları"na hiçbir şekilde söz etmemeleri gerekiyordu.

Occidente, La Chorrera'dan daha küçük bir kamp yeriydi, etrafı uçları mızrak gibi sivriltilmiş kazıklarla çevriliydi. Karabinalarla silahlanmış "akıllılar", giriş noktalarına göz kulak oluyorlardı.

"Bu istasyon neden bu kadar korumalı?" diye sordu Roger, Juan Tizön'a. "Yoksa yerlilerden bir saldırı mı bekliyorlar?"

"Yerlilerden değil. Gerçi günün birinde başka bir Katenere'nin çıkıp çıkmayacağı bilinmez ya. Onlar daha çok bu topraklarda gözü olan Kolombiyalılardan saldırı beklerler."

Occidente'de, Fidel Velarde'nin emrinde 530 yerli vardı, bunların büyük bir çoğunluğu o sırada ormanda kauçuk toplamaktaydı. Topladıklarını her on beş günde bir getiriyorlar, sonra yine iki haftalığına cangılın içine giriyorlardı. Kanlarıyla çocukları burada, etrafı kazıklarla çevrili alanın dışında, ırmağın yamaçlarına doğru genişleyen bir yerleşim yerinde kalıyorlardı. Velarde, yerlilerin o akşam "ziyaretçi dostları"nın şerefine bir şenlik düzenleyeceklerini de ekledi.

Onları alıp kalacakları eve götürdü; kazıklar üzerine oturtulmuş, iki katlı, kapısına ve pencerelerine sivrisinekler için tel geçirilmiş, dört köşeli bir yapıydı burası. Occidente'de de, depolardan sızarak havaya sinen o kauçuk kokusu La Chorrera'daki kadar ağırdı. Roger, burada hamak yerine yatakta yatacağını görünce pek sevinmişti. Daha doğrusu, hiç değilse üzerinde yatay konumda olabileceği bir ot şiltesi bulunan derme çatma bir

yataktı bu. Hamakta yatmak, kas ağrılarını ve uykusuzluğunu büsbütün beter etmişti.

Şenlik, Huitoto yerleşim yerinin yakınındaki bir açıklıkta, akşamın ilk saatlerinde başladı. Büyük bir yerli kalabalığı, yabancılar için masalar, sandalyeler, tencereler dolusu yiyecek ve içecek getirmişlerdi.

Halka halinde toplanmış, büyük bir ciddiyetle onları bekliyorlardı. Gökyüzü açıktı, en küçük bir yağmur tehdidi sezilmiyordu. Ama ne o güzel hava ne de sık ormanların içine gömülerek çevresinde zikzaklar çizen Igaraparanâ'nın manzarası Roger'ın neşesini yerine getirebilmişti. Tanık olacakları şeylerin hüzünlü ve iç karartıcı olacağını biliyordu. Otuz kırk kadar yerli erkek ve kadın -erkekler çok yaşlıydı, kadınlar oldukça genç, çocuklarsa küçüktü-, kimileri yan çıplak, kimileri Roger'ın Iquitos'tayken pek çok yerlinin üstünde gördüğü cushma denilen o tuniklerden giymiş olarak, halka halinde dizilmiş, manguarélerin ritmine uyarak dans ediyorlardı; içleri boşaltılmış ağaç gövdelerinden yapılan bu davullara Huitotoların kauçuk uçlu sopalarla durmadan vurarak çıkardıkları bu boğuk seslerle uzak mesafelere mesajlar yollayıp birbirleriyle iletişim kurdukları söyleniyordu. Sıra sıra dizilmiş dansçıların ayak bileklerinde ve kollarında, düzensiz küçük sıçramalarıyla sesler çıkaran, içleri tohum dolu çıngıraklar vardı. Aynı zamanda, ciddi, asık, korku dolu ya da kayıtsız suratlarıyla uyum halinde olan acı bir ifadeyle, tekdüzeli birtakım melodiler mırıldanıyorlardı.

Daha sonra Roger Casement, arkadaşlarına, ne kadar çok yerlinin sırtlarında, kabaetlerinde ve bacaklarında yara izleri bulunduğuna dikkat edip etmediklerini sordu. Dans etmekte olan Huitotoların yüzde kaçının kırbaç izleri taşıdığı konusunda aralarında adeta bir tartışma çıkmıştı. Roger yüzde sekseninin öyle olduğunu söylüyor, Fielgald'la Folk yüzde altmıştan fazla olmadığını ileri sürüyorlardı. Ama hepsi de, kendilerini en fazla etkileyen şeyin, tüm bedeninde ve yüzünün bir bölümünde yanık izleri bulunan, bir deri bir kemik, küçücük bir çocuk olduğunda aynı fikirdeydiler. Frederick Bishop'tan, bu izlerin bir kazadan mı yoksa ceza ve işkencelerden mi kaynaklandığını öğrenmesini istediler.

Sömürü düzeninin bu kauçuk istasyonunda nasıl işlediğini bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkarmak niyetindeydiler. Ertesi sabah, kahvaltıdan sonra erkenden işe başladılar. Bizzat Fidel Velarde'nin rehberliğinde kauçuk depolarını daha yeni gezmeye başlamışken, kauçuğun tartıldığı kantarların hileli olduğunu anlamışlardı. Seymour Bell'in aklına kantarlardan birinin

üstüne çıkmak esmişti, çünkü kuruntulu biri olduğundan kilo verdiğini sanıyordu. Şaşırıp kalmıştı. Ama nasıl olabilirdi! Neredeyse on kilo zayıflamıştı! Oysa kendini hiç öyle hissetmiyordu, bu kadar zayıflamış olsaydı pantolonu düşer, gömlekleri üstünden dökülürdü. Casement da tartıldı, sonra öteki arkadaşlarıyla Juan Tizön'a da aynı şeyi yapmalarını önerdi. Hepsi de normal kilolarının epeyce altındaydılar. Öğle yemeği sırasında Roger, Putumayo'daki bütün Peru Amazon Şirketi kantarlarının, yerliler daha az kauçuk topladıklarını sansınlar diye hileli olduklarını düşünüp düşünmediğini sordu Tizön'a. Olup bitenleri örtbas etme kapasitesini tümden kaybetmiş olan Tizön, omuzlarını silkmekte yetindi: "Bilmiyorum, beyler. Bildiğim tek şey, burada her şeyin mümkün olduğu."

İşkence kapanının ambarlardan birinde saklı olduğu La Chorrera'dan farklı olarak Occidente'deki kapan, çevresinde konutlarla depoların bulunduğu açıklığından tam ortasında duruyordu. Roger, Fidel Velarde'nin yardımcılarından, kendisini bu işkence aletinin içine koymalarını istedi. Bu daracık kafesin içine kapatılmış olarak insanın ne hissettiğini anlamak istiyordu. Rodriguez'le Acosta duraksadılar, ama Juan Tizön izin verince, Casement'a büzülmesini söyleyerek elleriyle itip onu kapanın içine sıkıştırdılar. Bacaklarıyla kollan fazla kalın olduğundan onları tutacak tahtaları kapatmaları imkânsızdı, bu yüzden yalnızca birbirine yaklaştırmakla yetindiler. Ancak boyun kelepçelerini kapatabilmişlerdi, gırtlağını tamamen sıkmasa da, nefes almasını neredeyse tümden engelliyordu. Bedeninin her yanının şiddetli ağrılar içinde kaldığını hissediyordu; bir insanın bu konumda saatlerce durması, sırtında, midesinde, göğsünde, bacaklarında, boynunda ve kollarında bu baskıya dayanması imkânsız gibi geliyordu ona. Kapandan çıktıktan sonra, yeniden kımıldayabilmek için uzunca bir süre Louis Barnes'ın omzuna dayanmak zorunda kalmıştı.

"Yerlileri ne tür kabahatler için bu kapana sıkıştırıyorsunuz?" diye sordu o gece, Occidente'nin şefine.

Fidel Velarde, tıpkı foklarınkine benzeyen posbıyıkları, koca koca patlak gözleriyle, oldukça kalın yapılı bir melezdi. Geniş kenarlı bir şapka giymişti, ayaklarında uzun çizmeler, belinde kurşunlarla dolu bir fişeklik vardı.

"Çok ciddi kabahatler işlediklerinde," diye açıkladı, her bir sözün üzerinde durup oyalanarak. "Çocuklarını öldürdükleri zaman, bir sarhoşluk anında karılarının suratını dağıttıkları ya da çaldıkları şeyi nereye

sakladıklarını itiraf etmek istemedikleri zaman. Kapanı çok sık kullanmayız. Pek ender kullanırız. Buradaki yerliler genelde düzgün davranırlar."

Bu sözleri, sanki "Bunları size söylemek zorundayım, ama lütfen bana inanmayın," dermiş gibi, Komisyon üyelerinin her birine küçümseyici bakışlarla dik dik bakarak, tebessümle alay karışımı bir yüz ifadesiyle söylüyordu. Davranışlarında öyle kendinden emin, insanların geri kalanını öyle hor gören bir tavır vardı ki, Roger Casement, belinde tabancası, omzunda karabinasıyla, fişekliği mermilerle dolu bu kabadayının yerlilerin içinde yarattığı ve onları felce uğratan korkuyu tahmin edebiliyordu. Kısa bir süre sonra, Occidente'deki beş Barbadosludan biri, Komisyon üyelerinin önünde tanıklık ederek, Fidel Velarde'yle o sıralarda Ültimo Retiro istasyonunun şefi olan Alfredo Montt'un, sarhoş oldukları bir gece, kapanda cezasını çekmekte olan bir Huitoto'nun kulağını hangisinin daha çabuk ve temiz bir şekilde keseceğine dair bahse girdiklerini gördüğünü anlattı. Velarde, yerliyi kocaman kamış bıçağının tek darbesiyle kulaksız bırakmayı becermiş, ama körkütük sarhoş olan ve elleri titreyen Montt, yerlinin öteki kulağını kesmek yerine bıçağı kafatasının ortasına indirivermişti. Bu oturum sona erdikten sonra Seymour Bell bir kriz geçirerek, daha fazla devam edemeyeceğini arkadaşlarına itiraf etti. Sesi zorlukla çıkıyordu, kan çanağına dönmüş gözleri yaşlarla doluydu. Burada müthiş bir vahşetin hüküm sürmekte olduğunu anlamalarına yetecek kadar şey görmüş ve dinlemişlerdi. İnsanlıktan uzak olan bu sapık gaddarlıklar dünyasında araştırma yapmayı daha fazla sürdürmenin bir anlamı yoktu. Yolculuğu sona erdirip derhal İngiltere'ye geri dönmelerini önerdi.

Roger, ötekilerin buradan ayrılmalarına itiraz etmeyeceği yanıtını verdi. Ama kendisi, öngörülen plana uyarak birkaç istasyonu daha ziyaret etmek üzere Putumayo'da kalacaktı. Raporunun daha fazla etki yaratabilmesi için ayrıntılı ve belgelenmiş olmasını istiyordu. Bütün bu suçlan, yönetim kurulunda son derece saygın İngiliz şahsiyetlerinin bulunduğu bir İngiliz şirketinin işlediğini, Peru Amazon Şirketi hissedarlarının da burada olan bitenler sayesinde ceplerini doldurduklarını hatırlattı onlara. Bu skandala bir son vermek ve suçluları cezalandırmak gerekiyordu. Bunu başarabilmek için de raporu, ayrıntılı yapılmış ve doyurucu olmalıydı. Onun bu gerekçeleri, morali bozulmuş olan Seymour Bell de dahil olmak üzere ötekilerin hepsini ikna etmişti.

Fidel Velarde'yle Alfredo Montt'un tutuştukları o bahsin bıraktığı kötü izlenimi üzerlerinden atmak için çalışmalarına bir günlük ara verip dinlenmeyi kararlaştırdılar. Ertesi sabah, görüşmelerle soruşturmalara devam etmek yerine ırmakta yüzmeye gittiler. Onlar bir fileyle kelebek avlayarak saatlerini geçirirlerken, botanikçi Walter Folk da orkide peşinde ormanı keşfe çıkmıştı. Bu yörede kelebeklerle orkideler, geceleri gelen sivrisineklerle yarasalar kadar boldu, sessizce uçan yarasalar istasyondaki köpekleri, tavukları ve atları ısırarak bazen onlara kuduz bulaştırıyor, o zaman da salgın hastalık çıkmasını engellemek için hayvanları öldürüp yakıyorlardı.

Casement'la arkadaşları, ırmağın yakınlarında uçuşan kelebeklerin çeşitliliği, büyüklüğü ve güzelliği karşısında hayran kalmışlardı. Her biçimde, her renkte kelebek vardı, zarif kanat çırpışlarıyla herhangi bir yaprağa ya da bitkinin üstüne konduklarında gösterdikleri ışıltılı lekeler sanki havayı ince dokunuşlarla aydınlatıyordu, bu bahtsız topraklarda kötülüğün, açgözlülüğün ve acıların sonu yokmuş gibi her adımda keşfettikleri ahlaki çirkinlikler karşısında büyük bir teselliydi bu.

Walter Folk, zarif ve nefis renkleriyle çevrelerine ışık saçarak ulu ağaçlardan sarkan orkidelerin bolluğu karşısında şaşkına dönmüştü. Onları kesip koparmıyor, arkadaşlarının bunu yapmalarına da izin vermiyordu. Bir büyüteçle orkideleri uzun uzadıya seyrederek notlar alıyor, fotoğraflarını çekiyordu.

Roger Casement, Occidente'de, Peru Amazon Şirketi'nin işlemesini sağlayan sistemle ilgili oldukça eksiksiz bir fikir edinmişti. Belki de başlangıçta kauçuk tüccarlarıyla kabileler arasında bir tür anlaşma yapılmış olabilirdi. Ama o artık tarihe karışmıştı, çünkü yerliler bugün kauçuk toplamak için cangıla gitmek istemiyorlardı. Bu yüzden de her şey şeflerle onların "çocukları" tarafından yapılan "baskınlar"la başlıyordu. Yerlilere ne maaş ödeniyordu ne de ellerine tek bir kuruş geçiyordu. Kauçuk toplama aletlerinin yanı sıra -ağaçlara kesik atmak için bıçaklar, içine lateks koymak için teneke kutular, kauçuk parçalarını ya da toplarını biriktirmek için küfeler-, tohumları, giysileri, lambaları ve bazı yiyecek maddelerini de depodan alıyorlardı. Fiyatlar, yerlilerin her zaman borçlu kalacağı ve borcunu ödeyebilmek için ömrünün geri kalanında çalışmak zorunda olacağı şekilde şirket tarafından saptanıyordu. Şefler maaş değil, her istasyonda toplanan kauçuk üzerinden komisyon aldıklarından, azami miktarda lateks elde etme istekleri amansızdı. Her bir toplayıcı, karısıyla

çocuklarını rehin bırakarak, on beş gün boyunca ormanın içine giriyordu. Şeflerle "akıllılar", ev işlerini gördürmekte ya da cinsel iştahlarını tatminde onlardan keyiflerince yararlanıyorlardı. Hepsinin gerçek birer haremi vardı; aralarında henüz ergenlik yaşına erişmemiş pek çok kız çocuğunun da bulunduğu bu kadınları canlarının istediği gibi aralarında değiş tokuş ediyorlar, bazen de kıskançlık yüzünden ateşli silahlarla ya da bıçaklarla hesaplaşıyorlardı. Her on beş günde bir toplayıcılar kauçuk getirmek için istasyona geri dönüyorlardı. Kauçuklar o hileli kantarlarda tartılıyordu. Üç ayın sonunda otuz kiloyu tamamlayamazlarsa, kapana kıstırılıp kırbaçlanmaktan tutun da kulak ve burun kesmelere ya da bazı aşırı durumlarda aynı toplayıcının karısıyla çocuklarının ve kendisinin işkenceden geçirilip öldürülmesine varana kadar çeşitli cezalara çarptırılıyorlardı. Cesetler gömülmüyor, hayvanlar yesin diye ormana kadar sürüklenip bırakılıyordu. Şirketin tekneleriyle vapurları üç ayda bir gelerek, o arada tütsülenen, yıkanan ve talklanan kauçuğu topluyorlardı. Gemiler yüklerini bazen Putumayo'dan Iquitos'a, bazen de Avrupa'ya ve Birleşik Devletler'e ihraç edilmek üzere dosdoğru Manaos'a götürüyorlardı.

Roger Casement, "akıllılar'ın pek çoğunun en küçük bir üretici iş yapmadığını görmüştü. Bunlar yerlilerin gardiyanlarından, işkencecilerinden ve sömürücülerinden başka bir şey değildi. Bütün gün sırtüstü yatıp sigara ve içki içerek eğleniyor, top oynuyor, fıkralar anlatıyor ya da emirler yağdırıyorlardı. Bütün iş yerlilerin sırtına yüklenmişti: konutları inşa etmek, yağmurların bozduğu çatılan tamir etmek, iskeleye inen yolu onarmak, yıkamak, temizlemek, yük taşımak, yemek pişirmek, eşya getirip götürmek, geri kalan az zamanda da yiyecek bir şeyleri olsun diye kendi tarlalarında çalışmak.

Roger, yol arkadaşlarının ruhsal durumunu çok iyi anlıyordu. Burada olup bitenler, Afrika'da geçirdiği yirmi yıldan sonra her şeyi gördüğünü sanan kendisini bile altüst edip sinirlerini bozarak kimi zaman tam bir umutsuzluğa düşürdüyse, ömürlerinin büyük bir bölümünü uygar dünyada geçirerek Yeryüzü'nün geri kalanında da her şeyin Öyle olduğunu, buralarda da yasalarla yönetilen şirketler, kiliseler, polisler, âdetler ve insanların birer canavar gibi davranmalarını engelleyen ahlak kuralları olduğunu sanan ötekilere neler olmazdı ki?

Roger, raporunu mümkün olduğu kadar eksiksiz yazabilmek için Putumayo'da kalmaya devam etmeyi istiyordu, ama nedeni yalnızca bu değildi. Bir başka nedeni de, bütün tanıklara göre bu dünyada tam bir

acımasızlık örneği olan o kişiyi, yani Matanzas istasyonunun şefi olan Armando Normand'ı tanımak için duyduğu meraktı.

Ta Iquitos'tan beri bu kişi hakkında her defasında Öyle kötülüklerle ve alçaklıklarla ilişkili olaylar, yorumlar ve imalar duymuştu ki, kendisinde gitgide bir saplantı halini almış, kalbi güm güm atarak ter içinde uyandığı kâbuslar görür olmuştu. Barbadoslulardan Normand'la ilgili olarak duyduğu pek çok şeyin, bu topraklardaki insanlarda sık sık görülen o ateşli hayal gücünün ürünü olan birtakım abartılar olduğundan emindi. Ama öyle de olsa, bu kişinin böyle bir efsaneyi yaratabilmiş olması, imkânsız da görünse, Abelardo Agüero, Alfredo Montt, Fidel Velarde, Elias Martinengui ve aynı türden başka canileri vahşet konusunda kat kat geçtiğini gösteriyordu.

Kimse onun milliyetini tam olarak bilmiyordu -Perulu, Bolivyalı ya da İngiliz olduğu söyleniyordu-, ama otuz yaşında bile olmadığı ve İngiltere'de okuduğu konusunda hepsi birleşiyordu. Juan Tizön, onun Londra'daki bir enstitüden muhasebecilik unvanı aldığını duymuştu.

Anlatıldığına göre kısacık boylu, zayıf, çok çirkin biriydi. Joshua Dyall'a bakılırsa, bu önemsiz ufak tefek adamdan, yanına yaklaşan herkesi titreten bir "kötülük gücü" yayılıyor, buz gibi soğuk ve delici bakışları tıpkı yılanlarınkini andırıyordu. Dyall, yalnızca yerlilerin değil, "çocuklar'ın da, hatta ustabaşlarının bile onun yanında kendilerini güvensiz hissettiklerini ileri sürüyordu. Çünkü Armando Normand, çevresindeki her şeye karşı gösterdiği aşağılayıcı kayıtsızlığını hiç bozmadan, tüyler ürpertici bir gaddarlığın yapılmasını emredebilir ya da bizzat kendisi yapabilirdi. Dyall, Matanzas istasyonundayken bir gün Normand'ın, kauçuk kotasını tamamlamadıkları için cezalandırılan beş Andoque yerlisini öldürmesini kendisine emrettiğini Roger'la Komisyon üyelerine itiraf etmişti. Dyall, onların ilk ikisini kurşunlayarak öldürmüştü, ama amiri, sonraki ikisinin önce hayalarını yuka Öğütme taşıyla ezmesini, sonra da sopayla döverek öldürmesini buyurmuştu. Sonuncusunu da elleriyle boğdurmuştu. Bütün bu operasyon boyunca bir ağaç gövdesinin üstüne oturarak sigara içip o küçük kızıl sarışın suratındaki duygusuz ifade hiç değişmeden, onları seyretmişti.

Matanzas'ta Armando Normand'ın yanında birkaç ay çalışmış bir başka Barbadoslu olan Seaford Greenwich, şefin, cayır cayır yanıp çığlık çığlığa bağırmalarım duymak için gencecik cariyelerinin cinsel organlarına dövülmüş ya da kabuklu acı biber koyma âdetinin istasyondaki "akıllılar'ın arasında alay konusu olduğunu anlatmıştı. Greenwich'e bakılırsa ancak bu

şekilde tahrik olup boşalabiliyordu. Barbadoslu'nun anlattığına göre, bir dönemde Normand, cezalıları kapanın içine sıkıştırmak yerine, yüksek bir ağaca bağlanmış bir zincirle yukarıya çektiriyor, sonra da yere çarptıklarında kafalarının ve kemiklerinin nasıl kırıldığını ya da dillerinin dişleri arasında kesilip nasıl koptuğunu görmek için yukarıdan aşağı bırakıyordu. Normand'ın emrinde çalışmış olan bir başka ustabaşı da, Andoque yerlilerinin Normand'dan çok, onun köpeğinden korktuklarını anlattı; kışkırttığında yerliye dişlerini geçirip etlerini koparması için eğitilmiş bir kurt köpeğiydi bu.

Tüm bu canavarlıklar doğru olabilir miydi acaba? Hafızasını yoklayan Roger Casement, Kongo'da tanık olduğu o geniş kötülükler yelpazesinin içinde, güç sahibi olup da cezasız kalacağını bilen kişilerden hiçbirinin bu adamın eline su dökemeyeceğini düşünüyordu. Onu tanımak, söyleyeceklerini dinlemek, nasıl hareket edeceğini görmek ve nasıl bir insan olduğunu anlamak için adeta sapıkça bir merak duyuyordu. Yaptığı iddia edilen alçaklıklar hakkında neler söyleyebileceğini de merak ediyordu.

Roger Casement'la arkadaşları, yine Veloz teknesiyle Occidente'den yola çıkıp Último Retiro istasyonuna geçmişlerdi. Burası daha öncekilerden daha küçük bir yerdi ve bir avuç evin çevresinde bekleyen silahlı muhafızlarıyla, etrafı kazıklarla çevrili olarak yine bir kale görünümündeydi. Buradaki yerliler Huitotolardan daha da ilkel, daha hırpani görünmüşlerdi ona. Cinsel organlarını zar zor örten birer bez parçasıyla yarı çıplak dolaşıyorlardı. Roger burada ilk kez olarak kabaetlerinde CA diye şirketin markasını taşıyan iki yerli görmüştü. Ötekilerin çoğundan daha yaşlı gibi görünüyorlardı. Onlarla konuşmaya çalıştı, ama ne İspanyolca anlıyorlardı ne Portekizce ne de Frederick Bishop'un konuştuğu Huitoto dilini. Daha sonra Último Retiro'nun içinde dolaşırlarken, damgalanmış daha başka yerlilere de rastladılar. İstasyonda çalışanlardan birinden öğrendiklerine göre, bu civardaki yerlilerin en azından üçte biri bedenlerinde CA damgasını taşıyordu. Birkaç hafta önce Peru Amazon Şirketi Komisyon üyelerinin Putumayo'ya gelmelerini kabul edince, bu uygulama kaldırılmıştı.

Nehirden Último Retiro'ya gelebilmek için, yağmur yüzünden çamur deryasına dönmüş, insanın bacaklarının dizlerine kadar battığı bir yokuşu tırmanmak gerekiyordu. Roger, sonunda ayakkabılarını çıkarıp da derme çatma yatağına uzanabildiğinde, bütün kemikleri sızlıyordu. Göz iltihabı da

nüksetmişti. Bir gözündeki yanma ve sulanma o kadar şiddetliydi ki, ilacını damlattıktan sonra gözünü bandajladı. Tek gözü nemli bir pansumanla korunup sarılı olarak birkaç gün boyunca böyle korsan gibi dolaştı. Aldığı bu önlemler enfeksiyonu ve sulanmayı geçirmeye yetmediğinden, o günden itibaren yolculuğunun sonuna kadar, günün çalışmadığı zamanlarında -ki bunlar pek azdı- hemen koşup hamağına ya da yatağına uzanıyor, gözlerine ılık suyla pansuman yaparak bandajlayıp yatıyordu. Rahatsızlığı böylelikle azalıyordu. O dinlenme anlarında ve geceleri -zar zor dört beş saat uyuyabiliyordu-, Dışişleri için yazacağı raporu aklından düzenlemeye çalışıyordu. Raporun anahatlan belliydi. İlk olarak, öncü yerleşimciler bundan yirmi yıl kadar önce kabilelerin topraklarını istila ederek buralara yerleşmeye geldiklerinde Putumayo'da var olan koşulların genel çerçevesini çizecekti. Sonra da, işgücü eksikliğinden ne yapacaklarını bilemeyerek, o yerlerde yargıç ya da polis bulunmadığına göre cezalandırılmaktan korkmadan, o "baskınlar'ı nasıl başlattıklarını anlatacaktı. Karşısında sapanların, kargıların ve okların yararsız kaldığı ateşli silahlarla donatılmış olarak, oralardaki tek yetkili kendileriydi.

Köle çalıştırılmasına, toplanan kauçuğun üzerinden yüzde aldıkları için, miktarı artırmak amacıyla fiziksel cezalara başvurup işi sakatlıklara ve cinayetlere kadar götüren şeflerin açgözlülükleri nedeniyle yerlilere eziyet edilmesine dayanan bu kauçuk işletmesi sistemini Roger'ın açık seçik anlatması gerekiyordu. Yaptıklarının yanlarına kâr kalması ve mutlak güç sahibi olmaları, bu kişilerin içinde, her türlü hakları ellerinden alınmış yerlilere serbestçe gösterebildikleri sadistçe eğilimlerin gelişmesine neden olmuştu.

Raporu bir işe yarayacak mıydı? En azından Peru Amazon Şirketi'ne yaptırım uygulanması açısından, hiç kuşkusuz evet. İngiliz hükümeti, Peru hükümetinden bu suçların sorumlularının mahkemeye verilmesini isteyecekti. Acaba Cumhurbaşkanı Augusto B. Leguıa bunu yapmaya cesaret edebilecek miydi? Juan Tizön, onun bunu yapacağını, burada olan bitenleri öğrendiklerinde tıpkı Londra'daki gibi Lima'da da kıyametin kopacağını söylüyordu. Kamuoyu suçluların cezalandırılmasını isteyecekti. Ama Roger bundan kuşkuluydu. Devletin tek bir temsilcisinin bile bulunmadığı ve Julio C. Arana Şirketi'nin, Peru'nun bu topraklar üzerindeki egemenliğini emrindeki cani çeteleri sayesinde koruyanın kendileri olduğunu söyleyerek haklı olarak böbürlendiği Putumayo'da, Peru hükümeti ne yapabilirdi ki? Her şey sözde kalacak, Amazonlar'daki yerli topluluklara

yapılan eziyet sürüp gidecekti. Bu perspektif onu kahrediyordu. Ama onu felce uğratmak yerine, araştırarak, soruşturarak, yazarak daha fazla çaba göstermeye özendiriyordu. Okunaklı ve işlek el yazısıyla yazılmış bir yığın defteri ve fişleri birikmişti bile.

Ultimo Retiro'dan sonra Entre Rios'a geçtiler, ırmaktan ve kara yolundan yaptıkları bu yolculuk onları bütün bir gün yabani yeşilliklerin arasına girmek zorunda bırakmıştı. Roger Casement buna bayılıyordu: Vahşi doğayla kurdukları bu bedensel temas, delikanlılık yıllarını, gençliğinde Afrika kıtasında yaptığı uzun gezileri yeniden yaşatmıştı ona. Ama kimi zaman yarı bellerine kadar balçığın içine gömülerek, eğimleri gizleyen yeşilliklerin içinde ayaklan kayarak, yolun bazı bölümlerini, güneş ışığını kesen yapraklı dalların üzerlerine kapandığı incecik "su kanalları'nın içinden, yerlilerin sırıklarla itmeleri sayesinde kayarak ilerleyen kanolarla geçerek cangılın içinde dolaştıkları bu on iki saat boyunca, arada bir eskisi gibi heyecan ve sevinç duyduğu halde, bu deneyim her şeyden çok zamanın nasıl geçip gittiğini ve bedeninin nasıl yıprandığını anlamasına yaramıştı. Yalnızca kollarında, sırtında ve bacaklarında duyduğu ağrılar değil, arkadaşları fark etmesin diye yılmadan çabalayarak mücadele ettiği o yenilmek bilmez yorgunluk da vardı işin içinde. Louis Barnes'la Seymour Bell o kadar bitkin düşmüşlerdi ki, yolculuğun yarısından itibaren ikisini de, kendilerine eşlik etmekte olan yirmi kadar yerliden dördünün hamakla taşıması gerekmişti. Roger, bu kadar sıska bacaklı ve iskelet yapılı bu yerlilerin, denkleri ve gereçleri sırtlarında taşıyarak, saatler boyunca yiyip içmeden, rahatlıkla oradan oraya dolaşabilmelerini hayretle seyrediyordu. Verdikleri molalardan birinde Juan Tizön, Casement'ın isteğini kabul ederek, birkaç sardalye konservesinin yerlilerin arasında paylaştırılmasını emretmişti.

Bu yolculuk boyunca papağan sürüleri, "keşiş" denilen, fıldır gözlü, oyuncu küçük maymunlar, pek çok kuş türü, pütürlü derileri dallarla ve üzerlerine yapıştıkları ağaç gövdeleriyle karıştırılan çipil gözlü iguanalar gördüler. Ayrıca şahane bir taşıma aracı gibi göletlerin üzerinde sal misali yüzen o koskocaman, yuvarlak yapraklardan da vardı.

Akşam hava kararırken Entre Rios'a vardılar. Kauçuk istasyonunda bir kargaşadır gidiyordu, çünkü yerli kadınların her zaman yaptıkları gibi doğurmak üzere ırmağın kıyısına tek başına giden bir kadını bir jaguar parçalayıp yemişti. Bir grup avcı, başlarında şefleriyle jaguarı aramaya çıkmış, ama artık gece olduğunda hayvana rastlayamadan geri dönmüşlerdi.

Entre Rıos'un şefinin adı Andrés O'Donnell'di. Genç ve yakışıklı biriydi; babasının İrlandalı olduğunu söylüyordu, ama Roger ona sorular sormuş, ataları ve İrlanda hakkında büyük bir yanılgı içinde olduğunu fark etmişti. Ailesinden Peru topraklarına adım atan ilk İrlandalı büyük bir olasılıkla O'Donnell'in büyükbabası ya da büyük büyükbabası olmalıydı. Roger, Arana'nın Putumayo'daki temsilcilerinden birinin İrlanda soyundan geliyor olmasına üzülmüştü; gerçi tanıklara bakılırsa Öteki şefler kadar eli kanlı biri değildi: Yerlileri kırbaçladığı, kendi özel haremi için karılarını ve kızlarını kaçırdığı görülmüştü -yanında yaşayan yedi karısı, yığınla da çocuğu vardı-, ama kitabında ne kendi elleriyle kimseyi öldürdüğü yazılıydı ne de öldürme emri verdiği. Entre Rios'un gözle görülür bir yerinde o kapanın durduğu doğruydu; "çocuklar"ın ve Barbadosluların hepsi bellerinde kırbaçlarla geziyorlardı (bazıları bunu pantolon kayışı olarak kullanıyordu+. Yerli erkeklerle kadınların pek çoğunun sırtlarında, bacaklarında ve kabaetlerinde yara izleri vardı.

Resmî görevi yalnızca Arana'nın Şirketi için çalışan İngiliz vatandaşlarını, yani Barbadosluları sorgulamasına izin verdiği halde, Roger, Occidente'den itibaren, sorularına yanıt vermeye hazır olan "akıllılarla" da görüşmeye başlamıştı. Entre Rios'tayken bu sorgulama Komisyon üyeleri arasında da uygulanır oldu. Orada bulundukları günler boyunca, Andrés O'Donnell'in yanında ustabaşı olarak çalışan üç Barbadoslunun yanı sıra şefin kendisi ve "çocuklar'ının pek çoğu da Komisyon üyelerinin önünde tanıklık ettiler.

Hemen her zaman aynı şey oluyordu. Başlangıçta hepsi çekingen ve kaçamaklı davranıyor, hiç utanmadan yalan söylüyordu. Ama en küçük bir dil sürçmesi, gizledikleri gerçekler âlemini gözler önüne serecek iradedışı herhangi bir ihtiyatsızlık, bir anda dillerinin çözülmesine ve söylediklerinin doğruluğunun kanıtı olarak kendilerini de işin içine katarak istenilenden de fazlasını anlatmalarına yetiyordu. Roger, kaç kez denediyse de doğrudan doğruya hiçbir yerliden tanıklık ifadesi alamamıştı.

16 Ekim 1910 günü, Komisyon arkadaşları, yanlarında Juan Tizön, üç Barbadoslu ve başlarında kabile şefi olmak üzere, denkleri taşımakta olan yirmi kadar Muinan yerlisiyle birlikte, küçük bir patikadan yürüyerek Entre Rıos'tan Matanzas'a doğru ormanın içinde yol alırlarken, Roger Casement, Iquitos'ta tekneden indiğinden beri kafasının içinde vücut bulmakta olan bir düşünceyi günlüğüne not etmişti: "Putumayo yerlilerinin içine düşürüldükleri bu sefil durumdan kurtulmalarının tek yolunun, efendilerine

karşı silahlı bir ayaklanmaya girişmeleri olduğuna kesin olarak kanaat getirdim. Peru hükümeti buralara gelip de, zorla çalıştırılmayı ve köleliği Peru'da 1854'ten beri yasaklayan kanunlara saygı gösterilmesini sağlayacak yetkililer, yargıçlar, polisler burada görevlerini yapmaya başlayınca bu durumun değişeceğine Juan Tizön gibi inanmak, her türlü gerçekten yoksun bir hayalden başka bir şey değil. İnsan kaçakçıları tarafından çalınmış kız ve erkek çocukları ailelerin yirmi otuz sol karşılığında satın aldıkları Iquitos'ta bu kanunlara saygı gösterilmesini sağlayabilecekler mi acaba? Devlet paralarını ödeyemediği için ya da çapulcularla bürokratlar yolda gelirken paraları çaldılar diye maaşlarını Casa Arana'dan alan o yetkililer, yargıçlar ve polisler, o kanunları uygulayabilecekler mi? Bu toplumda Devlet, yerlileri sömürme ve kökünü kazıma mekanizmasının ayrılmaz bir parçası. Yerliler bu gibi kurumlardan hiçbir şey beklememeliler. Özgür olmak istiyorlarsa, özgürlüklerini kendi bilek güçleri ve yürekleriyle ele geçirmek zorundalar. Tıpkı Bora kabilesinin reisi Katenere gibi. Ama onun yaptığı gibi duygusal nedenlerle kendini feda etmeden. Sonuna kadar mücadele ederek." Günlüğüne yazdığı bu cümlelere dalmış bir halde, patikayı tıkayan sarmaşıklar, çalılıklar, ağaç gövdeleri ve dallar arasında bıçağıyla kendine yol açarak hiç hız kesmeden yürürken, bir akşam şöyle bir düşünce geldi aklına: "Biz İrlandalılar da Putumayo'da-ki Huitotolar, Boralar, Andoqueler ve Muinanlar gibiyiz. Sömürgeleştirilmişiz, sömürülmekteyiz, özgürlüğümüze kavuşmak için İngiliz yasalarına, kurumlarına ve hükümetlerine güvenmeyi sürdürecek olursak, her zaman sömürülmeye mahkûm olacağız. Özgürlüğümüzü asla bize vermeyecekler. Kendisini bunu yapmaya zorlayacak karşı konulmaz bir baskı olduğunu hissetmezse, İmparatorluk bunu niye yapsın ki? Bu baskı da ancak silahla sağlanabilir." Daha sonraki günlerde, haftalarda, aylarda ve yıllarda kafasının içinde şekillenip güçlenecek olan bu düşünce -tıpkı Putumayo yerlileri gibi İrlanda'nın da, özgür olmak istiyorsa, bunu elde etmek için savaşması gerektiği düşüncesi-, bu yürüyüşün sürdüğü o sekiz saat boyunca kafasını o kadar çok meşgul etmişti ki, çok kısa bir süre sonra Matanzas istasyonunun şefi olan Armando Normand'ı şahsen tanıyacağı düşüncesini bile unutmuştu.

Caquetâ'nin bir kolu olan Cahuinari Irmağı'nın kıyısındaki Matanzas'a ulaşmak için, onlar gelmeden az önce boşanmış olan kuvvetli bir yağmurun çamur seline çevirmiş olduğu dik bir yamacı tırmanmak gerekiyordu. Bir tek Muinanlar düşmeden tırmanabiliyorlardı. Geri kalanların ayakları

kayıyor, yuvarlanıyorlar, her yanlan yara bere ve çamur içinde yeniden ayağa kalkıyorlardı. Yine etrafı sırıklarla çevrili olan açıklıkta, birkaç yerli, yolcuların çamurlarını temizlemek için üstlerine kova kova su boşalttılar.

Şef orada değildi. Çok yakın olan Kolombiya sınırını geçmeyi başardıkları anlaşılan beş kaçak yerlinin peşinden bir "baskın" yapmaya gitmişti. Matanzas'ta beş Barbadoslu vardı; beşi de, oraya geliş nedeninden ve görevinden çok iyi haberdar oldukları "Sayın Konsolos'a büyük saygı gösteriyordu. Onları alıp kalacakları evlere götürdüler. Roger Casement, Louis Bames ve Juan Tizön'u, palmiye yapraklarından çatısı ve tel geçirilmiş pencereleri olan, kerestelerden yapılma büyük bir eve yerleştirdiler; dediklerine göre burası Matanzas'ta bulunduklarında Normand'la kanlarının kaldığı evdi. Ama asıl konutu, ırmaktan birkaç kilometre yukarı doğru, yerlilerin yaklaşmalarının yasak olduğu küçük bir kamp yeri olan La China'da bulunuyordu. Şef, kendisini sınıra saygı göstermemekle ve kauçuk taşıyıcılarını kaçırmak ya da kaçakları yakalamak için "baskın" yapmak üzere sının geçmekle suçlayan Kolombiyalıların düzenleyeceği bir suikasta kurban gitmekten korktuğundan, etrafı silahlı "akıllılar"ıyla çevrili olarak orada yaşıyordu. Barbadosluların anlattığına göre, Armando Normand çok kıskanç olduğundan haremindeki küçük kadınları hep yanında taşıyordu.

Matanzas'ta Bora, Andoque ve Muinan yerlileri bulunuyordu, ama hiç Huitoto yoktu. Yerlilerin hemen hepsinde kırbaç izleri vardı, en azından bir düzinesi kabaetlerinde Casa Arananın damgasını taşıyordu. İşkence kapanı, açıklığın orta yerinde, yöredeki bütün yerli kabilelerinin korku dolu bir saygı gösterdikleri, lupuna denilen yumrular ve parazitlerle dolu bir ağacın altında duruyordu.

Normand'ınki olduğundan hiç kuşku duymadığı odasında Roger, onun bebek yüzünün görüldüğü sararmış fotoğraflar, 1903 yılından kalma bir The London School of Bookkeepers (Londra Muhasebecilik Okulu) diplomasıyla Senior School diye başka bir okulun diplomasını gördü. Demek doğruydu: İngiltere'de okumuş ve muhasebecilik diploması almıştı.

Armando Normand hava kararırken girdi Matanzas'a. Roger, telli küçük pencereden dışarı baktığında, peşinde Winchester tüfekleri ve tabancalarıyla silahlanmış, korkunç suratlı "çocuklar"ı ve cushma denilen Amazon tüniklerini giymiş sekiz on kadar kansıyla, kısacık boylu, ufak tefek, neredeyse bir yerli kadar mariz görünümlü şefin, fenerlerin ışıltısı altında geçerek komşu eve girdiğini gördü.

Gece boyunca Roger, İrlanda'yı düşünerek sıkıntı içinde pek çok kez uyanmıştı. Sıla hasreti çekiyordu. Orada o kadar az yaşamıştı ki, ama yine de onun kaderine ve çektiği acılara her defasında kendini daha yakın hissediyordu. Sömürgeleştirilmiş başka halkların çektikleri eziyeti yakından görme fırsatına sahip olduğundan beri, İrlanda'nın durumu onu her zamankinden fazla üzer olmuştu. Bütün bunları bir an önce sona erdirmek, Putu-mayo hakkında raporunu tamamlayarak Dışişleri'ne teslim edip kendilerini özgürlük davasına adamış o idealist yurttaşlarıyla birlikte, artık dikkatini başka hiçbir şeye vermeden çalışmak üzere İrlanda'ya geri dönmek ihtiyacındaydı. Kaybettiği zamanı telafi edecek, İrlanda için elinden geleni yapacak, çalışıp Öğrenecek, etkinliklere katılacak, yazı yazacak ve elindeki her türlü aracı kullanarak, özgürlüğü istiyorlarsa onu atılganlık ve fedakârlıkla elde etmeleri gerektiğine İrlandalıları inandırmaya çalışacaktı.

Ertesi sabah kahvaltı etmeye aşağı indiğinde Armando Normand oradaydı, üzerinde meyveler, ekmek yerine geçen yuka parçalan ve kahve fincanları bulunan bir sofranın başında oturuyordu. Gerçekten kısacık boylu ve sıskaydı, olduğundan büyük görünen bir çocuk yüzü, sürekli kırpıştırdığından bir görünüp bir kaybolan dik ve sert bakışlı mavi gözleri vardı. Ayaklarına çizmeler, üstüne mavi tulumla beyaz bir gömlek, en üstüne de ceplerinden birinde bir kurşunkalemle küçük bir defterin göründüğü deri bir yelek giymişti. Belinde bir tabanca taşıyordu.

Roger'ın nereli olduğunu çıkaramadığı tuhaf bir şiveyle mükemmel bir İngilizce konuşuyordu. Tek kelime söylemeden, neredeyse anlaşılmaz bir baş hareketiyle selamladı onu. Londra'daki hayatı hakkında sorulan soruları yanıtlarken olduğu gibi milliyetini belirtirken de, -"Diyelim ki Peruluyum," demişti- neredeyse tek heceli kelimelerle son derece az konuşuyordu. Roger, bir İngiliz şirketinin hâkimiyeti altındaki topraklarda, yerlilere insanlıkdışı muamele yapıldığını görmekten hem Komisyon üyelerinin hem de kendisinin son derece etkilendiklerini söylediğinde, oldukça azametli bir tavırla karşılık verdi.

"Burada yaşıyor olsaydınız, başka türlü düşünürdünüz," diye yorumda bulundu, kuru bir tavırla, en küçük bir ürkeklik göstermeden. Kısa bir duraklamadan sonra da şöyle ekledi: "Hayvanlara insanlara davranıldığı gibi davranılmaz. Bir yakumama, bir jaguar, bir puma laftan anlamaz. Vahşiler de öyledir. Her neyse, buraya yalnızca geçici bir süre için uğrayan yabancıları ikna etmenin mümkün olmadığını biliyorum zaten."

"Ben yirmi yıl Afrika'da yaşadım, ama bir canavara dönüşmedim," dedi Casement. "Sizin dönüştüğünüz şey bu, Mr. Normand. Şöhretiniz bütün bu yolculuk boyunca aklımızdan çıkmadı. Putumayo'da hakkınızda anlatılanlar hayal edilebilecek şeylerin çok ötesinde. Bunu biliyor muydunuz?"

Armando Normand hiç oralı olmadı. O boş ve duygusuz bakışlarını ondan ayırmadan omuzlarını silkmekle yetinip yere tükürdü.

"Kaç erkeği ve kadını öldürdüğünüzü sorabilir miyim?" diye bir çırpıda soruverdi Roger.

"Gerektiği kadarını," diye karşılık verdi Matanzas istasyonunun şefi, ses tonunu değiştirmeden, bir yandan yerinden kalkarken. "Bağışlayın. İşim var."

Roger'ın bu küçük adama karşı duyduğu hoşnutsuzluk o kadar büyüktü ki, onunla kendisi görüşmek yerine bu işi Komisyon üyelerine bırakmaya karar verdi. Bu cani herif onlara yalnızca bir sürü yalan söyleyecekti. Roger, kendini Barbadosluları ve tanıklık etmeyi kabul eden "akıllılar'ı dinlemeye verdi. Bunu da sabah ve akşamları yaparak, günün geri kalanını bu görüşmeler sırasında aldığı notları büyük bir dikkatle geliştirmeye ayırıyordu. Sabahları gidip kendini ırmağa atıyor, birkaç resim çekiyor, sonra da hava kararana kadar hiç durmadan çalışıyordu. Gece bitkin bir halde kendini yatağa bırakıyordu. Ara ara uyandığı huzursuz bir uyku uyuyor, günden güne zayıfladığı fark ediliyordu.

Artık yorgun ve bıkkındı. Kongo'dayken de günün birinde olduğu gibi, her gün art arda keşfettiği ve çılgıncasına birbirini izleyen her türden suçların, şiddet hareketlerinin ve daha başka korkunç şeylerin akli dengesini bozacağından korkmaya başlamıştı. Ruh sağlığı her gün karşılaştığı bu dehşete direnebilecek miydi acaba? Putumayo'daki "beyazlarla "melezlerin vahşeti bu dereceye vardırabileceklerine uygar İngiltere'de pek az kimsenin inanabileceğim düşünmek moralini bozuyordu. Bir kez daha abartılı ve önyargılı olmakla, raporunu daha dramatik gösterebilmek için suiistimalleri büyütmekle suçlanacaktı. Onu bu hale getiren yalnızca yerlilere yapılan haksızlıklar değil, burada olanları duyduktan ve bunlara tanık olduktan sonra hayata bir daha asla gençliğindeki kadar iyimser gözlerle bakamayacağını bilmesiydi.

Roger, son üç ay içinde toplanan kauçuğu Antre Rio istasyonuna, oradan da yurtdışına gönderilmek üzere Puerto Peruano'ya götürecek bir grup taşıyıcının Matanzas'tan yola çıkacağını öğrenince, onlarla birlikte

gideceğini yol arkadaşlarına haber verdi. Komisyon üyeleri denetimlerini ve görüşmelerini bitirene kadar burada kalabilirlerdi. Arkadaşları da onun kadar bitkin ve yılgın bir durumdaydılar. "Sayın Konsolos'un, Putumayo'daki şiddet hareketlerini soruşturmaya gelmek için bizzat İngiliz İmparatorluğu'nun Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'den talimat aldığını ve katillerle işkencecilerin, özellikle de İngiliz uyruklu olanların ya da Normand'ın durumunda olabileceği gibi İngiliz yurttaşlığını almaya heveslenenlerin, bir İngiliz şirketi için çalışıyor olmaları nedeniyle, İngiltere'de mahkemeye verilebileceklerini ya da burada yargılanabilmeleri için Peru veya Kolombiya hükümetlerine teslim edilebileceklerini kendisine söylediklerinden beri, Armando Normand'ın saygısız tavırlarının bir anda değiştiğini anlatmışlardı Roger'a. Normand, bunları duyduğundan beri Komisyon'un karşısında uysal ve itaatkâr bir tavır sergiliyordu. Suçlarını inkâr ediyor, geçmişteki hataların bir daha işlenmeyeceği güvencesini veriyordu: Yerlilerin karınları doyurulacak, hasta olduklarında tedavi edilecek, yaptıkları işin karşılığında kendilerine para ödenecek ve insanca davranılacaktı. Bütün bunları söyleyen bir afişi açıklığın orta yerine astırmıştı. Bu çok gülünçtü çünkü okuması yazması olmayan yerlilerin hiçbiri, "akıllıların da büyük bir bölümü bunları okuyamazdı. Özel olarak Komisyon üyelerinin okuması için konulmuştu oraya.

Armando Normand'ın adamları tarafından toplanmış olan kauçuğu sırtlarında taşıyan seksen yerliyle birlikte -Bora, Andoque ve Muinan yerlileriydi bunlar-, Matanzas'tan Entre Rı'os'a kadar cangılın içinde yayan olarak çıkılan bu sefer, Roger Casement'ın Peru'ya yaptığı bu ilk yolculuğun en korkunç anılarından birini oluşturacaktı. Grubun başında Normand değil, yardımcılarından Negretti adında biri vardı. Durmadan ağzını bir çöple karıştıran bu altın dişli, çekik gözlü melezin gökgürültüsü gibi sesi, aralarında bir sürü kadın ve çok küçük yaşta çocukların da bulunduğu, her tarafları yara bere içinde, damga ve kamçı izleri taşıyan bu iskelet ordusunu korkudan tir tir titretiyor, yerlerinden fırlayıp aceleyle işe koyulmalarına neden oluyordu. Negretti, omzunda bir tüfek, fişekliğinde bir tabanca, belinde de bir kamçı taşıyordu. Yola çıkacakları gün, Roger resmini çekmek için izin istedi, Negretti de gülerek razı oldu. Ama Casement, kırbacını işaret ederek, "Bunu yerlilere karşı kullandığınızı görecek olursam, sizi kendi ellerimle Iquitos polisine teslim ederim," deyince yüzündeki tebessüm siliniverdi.

Negretti'nin yüzünde tam bir şaşkınlık ifadesi vardı. Az sonra şöyle mırıldandı: "Sizin şirket içinde herhangi bir yetkiniz var mı?"

"Putumayo'da işlenen suçları soruşturmam için İngiliz hükümeti tarafından bana verilen yetkiye sahibim. Çalıştığınız Peru Amazon Şirketi'nin bir İngiliz şirketi olduğunu biliyorsunuz, öyle değil mi?"

Kafası karışan adam, sonunda çekilip gitti. Casement de onun taşıyıcıları kırbaçladığını hiç görmedi, yalnızca acele etsinler diye bağırıp çağırıyor, güçleri tükendiğinde ya da tökezlediklerinde, omuzlarında veya kafalarının üstünde taşıdıkları kauçuk "kangal"larını düşürünce küfürler ve hakaretler yağdırıyordu.

Roger, Bishop, Sealy ve Lane adındaki o üç Barbadosluyu da beraberinde götürmüştü. Yanlarındaki öteki dokuz Barbadosluysa Komisyon üyeleriyle birlikte kalmışlardı. Casement arkadaşlarına, gözlerini bu tanıklardan hiç ayırmamalarını tavsiye etti, çünkü ifadelerini geri almaları için Normand ve suç ortakları tarafından korkutulmaları, hatta öldürülmeleri tehlikesiyle karşı karşı bulunuyorlardı.

Yolculuğun en zor yanı, ne gece gündüz her taraflarını delik deşik eden vızıltılı, koca koca, mavi renkli atsinekleriydi; ne kimi zaman tepelerine inerek onları sırılsıklam edip zemini su, çamur, yapraklar ve ölü ağaç gövdeleriyle kayganlaşmış derelere çeviren sağanak yağmurlardı ne de küçücük bir kutu sardalye yedikten ya da çorba içtikten sonra, bir termostan içilen birkaç yudum viski veya çayın ardından Tanrı'nın insafına sığınarak uyumak için geceleri kurdukları kamp yerlerinin rahatsızlığıydı. İçini pişmanlık ve vicdan azabıyla dolduran bir işkenceye benzeyen en korkunç şey, Negretti'yle "çocuklarının, kauçuk "kangallarının ağırlığı altında iki büklüm olmuş o çıplak yerlilere pek ender mola verdirip bir lokma bile yiyecek vermeden, her zaman acele ettirerek bağıra çağıra ilerlemelerini sağladıklarını görmekti. Tayınların neden yerlilere de dağıtılmadığını Negretti'ye sorduğunda, ustabaşı anlamıyormuş gibi baktı ona. Bishop soruyu tekrarladığında, Negretti, tam bir utanmazlıkla şöyle dedi:

"Biz Hıristiyanların yediğimiz şeyleri onlar sevmezler. Onların kendi yiyecekleri vardır."

Oysa hiç yiyecekleri yoktu, çünkü arada bir ağızlarına attıkları küçük bir avuç yuka ununa ya da yutmadan önce dikkatle ağızlarında evirip çevirdikleri bitki sapları ve yapraklarına yiyecek denemezdi. Roger'ın anlayamadığı şey, on ya da on iki yaşlarındaki çocukların, hiçbir zaman yirmi kilodan az çekmeyen, kimi zaman da otuz kilo ya da daha fazla gelen o "kangal'ları -kendisi onları kaldırmayı denemişti- saatler ve saatler boyunca nasıl taşıyabildikleriydi. Yürüyüşün ilk günü Bora yerlisi bir çocuk, yükünün altında ezilerek birden yüzükoyun yere düşmüştü. Roger küçük bir kutu çorba içirerek onu canlandırmaya çalışırken, zayıf bir sesle inleyen çocuğun gözlerinde hayvanca bir panik okunuyordu. İki üç kez kalkmaya yeltendi, ama beceremedi. Bishop şöyle açıkladı: "Çok korkuyor, çünkü siz burada olmasaydınız, başka hiçbir putperestin bayılmaya kalkmaması için ibret olsun diye Negretti onu tek kurşunla gebertirdi." Çocuk ayağa kalkacak durumda değildi, bu yüzden de onu dağda tek başına bıraktılar. Roger iki küçük kutu yiyecekle şemsiyesini bıraktı ona. O mariz yaratıkların o kadar ağırlığı nasıl kaldırabildiklerini şimdi anlıyordu: Bayılmaya cesaret edecek olurlarsa öldürülmekten korkuyorlardı da ondan. Duydukları dehşet güçlerini kat kat artırıyordu.

İkinci gün yaşlı bir kadın, sırtında otuz kiloluk kauçukla bir yokuşu tırmanmaya çabalarken ansızın düşüp öldü. Negretti, onun cansız olduğunu anlayınca, yüzünü hoşnutsuzlukla ekşitip öksürerek gırtlağını temizledikten sonra, ölü kadının sırtındaki iki kangalı hemen başka yerlilerin arasında paylaştırdı.

Entre Rios'a vardıklarında, yıkanıp zar zor biraz dinlendikten sonra Roger, yolculukta yaşadıklarını ve bunlarla ilgili düşüncelerini hemen defterlerine not etmeye koyuldu. Aklına gelen bir düşünce vicdanını durmadan rahatsız ediyordu, daha sonraki günlerde, haftalarda ve aylarda bir saplantı halinde tekrar tekrar aklına gelerek davranışlarını şekillendirmeye başlayacak bir düşünceydi bu: "Sömürgeleşmenin, Amazon yerlilerine yaptığı gibi, sonunda irlandalıların da ruhlarını yok etmesine göz yummamalıyız. Fazla geç olmadan ve bizler birer robota dönüşmeden, hemen şimdi ve bir an önce harekete geçmek gerek."

Komisyon'un gelmesini beklerken hiç vakit kaybetmedi. Birkaç kişiyle görüştü, ama özellikle listeleri, deponun hesap defterlerini ve yönetimin kayıtlarını inceledi. Julio C. Arana Şirketi'nin, yerlilere ve ayrıca ustabaşlarıyla "çocuklar"a veresiye verilen yiyeceklerin, ilaçların, giyim eşyalarının, silahların ve araç gereçlerin fiyatlarını ne miktarda artırdığını

saptamak istiyordu. Yüzdeler üründen ürüne değişiklik gösteriyordu, ama değişmeyen bir şey varsa o da, deponun, satılan bütün malzemenin fiyatlarını iki, üç, bazen beş katına kadar çıkardığıydı. Roger kendine iki gömlek, bir pantolon, bir şapka, bir çift de arazi çizmesi satın almıştı, bunların hepsini Londra'da üçte bir fiyatına satın alabilirdi. Yalnızca yerliler değil, şeflerinin emirlerini yerine getirmek için Putu-mayo'da bulunan o zavallı serserilerle kabadayılar da soyulmaktaydı. Birilerinin Peru Amazon Şirketi'ne her zaman borçlu kalmasında, ölene kadar ya da şirket onu artık işe yaramaz bulana kadar bağını koparamamasında şaşılacak bir şey yoktu.

Roger'a daha da zor gelen şey, 1893 yılına doğru ilk kauçuk tesisleri yöreye yerleşip de "baskınlar" başladığında Putumayo'da ne kadar yerli bulunduğu, şimdi 1910 yılma gelindiğindeyse geriye ne kadarının kaldığı hakkında yaklaşık bir fikir edinmesi olmuştu. Ciddi bir istatistik tutulmamıştı, bu konuda yazılanlar belirsizdi, rakamlar birinden öbürüne adamakıllı değişiyordu. En güvenilebilir hesabı yapmış olan kişi, (1905 yılında Julio C. Arana'nın topraklarının haritasını çıkarırken yörede gizemli bir şekilde ortadan kaybolan) bahtsız Fransız kâşifi ve etnologu Eugène Robuchon gibi görünüyordu. Onun hesabına göre, bölgedeki yedi kabilenin -Huitoto-lar, Ocaimalar, Muinanlar, Nonuyalar, Andoqueler, Rezı-garolar ve Boraların- nüfusu, kauçuk "uygar insanlar'ı Putumayo'ya çekmeden önce yüz bin kadar olmalıydı. Juan Tizön bu sayıyı fazla abartılı buluyordu. O, yaptığı daha farklı incelemeler ve karşılaştırmalarla, yaklaşık kırk bin rakamının gerçeğe daha yakın olacağını ileri sürüyordu. Her ne olursa olsun, bugün artık on binden fazla kişi hayatta kalabilmiş değildi. Böylelikle kauçuk tüccarlarının zorla uyguladıkları rejim, yerli nüfusunun dörtte üçünü yok etmiş bulunuyordu. Kuşkusuz pek çokları çiçek hastalığı, malarya, beriberi ve daha başka salgın hastalıkların kurbanları olmuşlardı. Ama çok büyük bir çoğunluğu, sömürü, açlık, organlarının kesilmesi, işkence kapanı ve cinayetler yüzünden yok olmuştu. Bu gidişle, soyları tamamen tükenen Iquarasi yerlilerinin başına gelen, bütün öteki kabilelerin de başına gelecekti.

Aradan iki gün geçtikten sonra Komisyon'daki arkadaşları Entre Rios'a gelmiş, Roger, onların yanında, arkasında küçük kızlardan oluşan haremiyle birlikte Armando Normand'ın da bulunduğunu görünce şaşırmıştı. Folk'la Barnes, Matanzas istasyonunun şefinin buraya gelmesinin nedeni olarak kauçuğun Puerto Peruano'da gemiye yüklenmesini şahsen denetlemesi gerektiğini göstermiş olsa da, kendi geleceği konusunda korku içinde

olduğu için böyle yaptığını söyleyerek uyarmışlardı onu. Barbadosluların kendisi aleyhindeki suçlamalarını haber alır almaz, sözlerini geri almaları için bir rüşvet ve tehdit kampanyası başlatmıştı. Aralarından Levine gibi bazılarının Komisyon'a (hiç kuşkusuz bizzat Normand tarafından kaleme alınmış) bir mektup yollayarak, bütün açıklamalarını yalanladıklarını, onların kendilerini tatlı sözlerle "kandırarak" bu ifadeleri ağızlarından aldıklarını, Peru Amazon Şirketi' nin yerlilere asla kötü davranmadığını, işçilerle taşıyıcıların Peru'nun kalkınması yolunda dostluk içinde çalıştıklarını bildirmelerini sağlamıştı. Folk'la Barnes, Normand'ın Bishop'a, Sealy'ye ve Lane'e, hatta belki Casement'a bile rüşvet vermeye ya da onları ürkütmeye çalışacağını düşünüyorlardı.

Gerçekten de ertesi sabah çok erkenden Armando Normand gelip Roger'ın kapısını tıklatarak, "açık ve dostça bir konuşma" yapmalarını önerdi. Matanzas İstasyonu'nun şefi, geçen sefer Roger'la konuşurken gösterdiği özgüvenini ve küstahlığını yitirmişti. Ellerini ovuşturuyor, konuşurken alt dudağını ısırıyordu. Geceki fırtınanın su birikintileri ve kurbağalarla doldurmuş olduğu, çalılarla kaplı bir açıklıkta bulunan kauçuk deposuna kadar gittiler. Depodan iğrenç bir lâteks kokusu yükseliyordu, bu kokunun, oradaki büyük sundurmanın altında depolanmış olan kauçuk "kangallarından değil, yanında küçücük bir cüceyi andıran o sarışın küçük adamdan geldiği düşüncesi geçiyordu Roger'ın aklından.

Normand konuşmasını iyi hazırlamıştı. Cangılda geçirdiği yedi yıl, Londra'da eğitim almış biri için müthiş bir mahrumiyeti gerektiriyordu. Bazı yanlış anlamalar ve kıskanç iftiralar yüzünden hayatının adli birtakım dolambaçlara takılıp kalmasını ve İngiltere'ye geri dönme arzusunu gerçekleştirememeyi istemiyordu. Ne ellerinde ne de vicdanında kimsenin kanının bulunmadığına şerefi üzerine yemin etti. Kendisi sert ama hakkaniyet sahibi biriydi, şirketin daha iyi çalışmasını sağlayabilmek için Komisyon'un ve "Sayın Konsolos'un önerecekleri her türlü önlemi uygulamaya hazırdı.

"Baskınlara ve yerlilerin kaçırılmasına bir son verilsin," diye ağır ağır sıralamaya başladı Roger, parmaklarıyla sayarak, "işkence kapanıyla kırbaçlar ortadan kaldırılsın; yerliler bir daha bedavaya çalışmasın; şefler, ustabaşları ve 'çocuklar' yerlilerin kanlarıyla kızlarına bir daha ne tecavüz etsinler ne de onları kaçırsınlar; fiziksel cezalar verilmesin; öldürülenlerin, diri diri yakılarının, kulakları, burunları, elleri ve ayakları kesilenlerin ailelerine tazminat ödensin. Hileli kantarlarla ve sonsuza kadar şirkete

borçlu kalsınlar diye depodaki katlanmış fiyatlarla kauçuk taşıyıcıları soyulup soğana çevrilmesin. Yalnızca başlangıç olarak bunların hepsi. Çünkü Peru Amazon Şirketi'nin bir İngiliz Şirketi olmaya layık olabilmesi için daha pek çok iyileştirme yapılması gerekir."

Armanda Normand mosmor kesilmiş, hiçbir şey anlayamadan ona bakıyordu.

"Yoksa siz Peru Amazon Şirketi'nin yok olmasını mı istiyorsunuz, Mr. Casement?" diye lafı ağzında geveledi sonunda.

"Aynen öyle. En başta Mr. Julio C. Arana, en sonda de siz olmak üzere, bütün canilerin ve işkencecilerin işledikleri suçlar için yargılanmalarını ve sonunda hapsi boylamalarını da istiyorum."

Bozum olan Matanzas istasyonu şefinin yanından geçip giderek onu ne söyleyeceğini bilemez halde orada bıraktı. Hemen arkasından da bu kişiyi hak ettiği şekilde aşağılama arzusuna karşı koyamadığına pişman oldu. Artık kendisini ortadan kaldırma isteğine dayanamayacak bir can düşmanı edinmişti. Onun eline koz vermişti, Normand da hiç tereddüt etmeden ona göre davranacaktı. Çok vahim bir hata işlemişti.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra, Juan Tizön, Komisyon üyelerine, Matanzas istasyonu şefinin, Peru parasıyla değil sterlin olarak hesabının kapatılmasını istediğini haber verdi. Komisyon'la birlikte Liberal teknesine binip Iquitos'a geri dönecekti. Yapmak istediği şey apaçıktı: Dostlarının ve suç ortaklarının yardımıyla aleyhindeki suçlamaları hafifletip bol miktardaki tasarruflarının kendisini beklediği yurtdışına -hiç kuşkusuz Brezilya'ya-kaçmanın bir yolunu bulacaktı. Hapse girme olasılığı azalmıştı. Juan Tizön, Normand'ın beş yıldan beri Matanzas'ta toplanan kauçuğun yüzde yirmisini, verim bir önceki yılınkinden fazla olursa da yılda iki yüz sterlinlik bir "ödül" aldığını anlattı.

Onu izleyen günler ve haftalar boğucu bir tekdüzelik içinde-geçiyordu. Barbadoslular ve "akıllılarla yapılan görüşmeler şaşırtıcı bir vahşet tablosunu gözler önüne sermeye devam ediyordu. Roger artık gücünün tükendiğini hissediyordu. Akşamlan yine ateşi çıkmaya başladığından bunun yeniden sıtma olmasından korkarak, yatarken aldığı kininin dozunu artırdı. Armando Normand'ın ya da başka bir şefin tanık ifadeleriyle dolu olan defterlerini yok edebileceği korkusuyla, gittikleri bütün istasyonlarda - Entre Rıos'ta, Atenas'ta, Sur'da ve La Chonera'da- o kâğıtlan kimseye dokundurtmadan yanında taşıyordu. Geceleri, elinin altında hep bir tabancayla, onları yatağının ya da hamağının altına koyuyordu.

Günlerden bir gün La Chorrera'da, Iquitos'a geri dönmek üzere valizlerini yaparlarken Roger, Naimenes Köyü'nden yirmi kadar yerlinin kamp yerine geldiklerini gördü. Kauçuk getiriyorlardı. Taşıyıcılar yeniyetmeler ya da erkeklerdi; tek istisnası, kafasının üstünde kendinden büyük bir kauçuk "kangalı" taşımakta olan, dokuz on yaşlarında sıskacık bir çocuktu. Roger,Victor Macedo' nun kauçukları teslim aldığı kantarın başına kadar onlarla birlikte gitti. Çocuğun yükü yirmi dört kilo ağırlığındaydı, adı Omarino olan çocuksa yalnızca yirmi beş. Kafasının üstünde böyle bir ağırlıkla cangılın içinden onca kilometrelik yolu yürüyerek nasıl gelebilmişti? Sırtındaki yara izlerine rağmen gözleri canlı ve neşeliydi, sık sık gülümsüyordu. Roger ona, depodan satın aldığı küçük bir kutu çorba içirip bir kutu da sardalye yedirdi. O günden sonra Omarino bir daha yanından ayrılmaz olmuştu. Her yere onunla birlikte gidiyordu, onun her istediğini yapmaya her an hazırdı. Bir gün Victor Macedo, çocuğu işaret ederek ona şöyle dedi:

"Görüyorum ki ona kanınız kaynadı, Mr. Casement. Neden onu da yanınızda gotürmüyorsunuz? Çocuk öksüz. Onu size hediye ediyorum."

Daha sonraları Roger, Victor Macedo'nun kendisine yaranmak için söylediği bu "onu size hediye ediyorum" lafının başka herhangi bir tanık ifadesinden daha fazla şey ifade ettiğini düşünecekti: O şef, kendi arazisindeki herhangi bir yerliyi başkasına "hediye edebilir'di, çünkü taşıyıcılar ve toplayıcılar, tıpkı ağaçlar, konutlar, tüfekler ve kauçuk "kangal'ları gibi kendisine aitti. Omarino'yu yanma alıp Londra'ya götürmesinde bir sakınca olup olmadığını Juan Tizön'a sordu. Kölelik Karşıtları Derneği onu koruması altına alabilir, ona bir eğitim vermeyi üstlenebilirdi; o da hiç itiraz etmedi.

Andoque kabilesinden Arédomi adındaki bir çocuk da birkaç gün sonra Omarino'ya katılacaktı. La Chorrera'ya Sur istasyonundan gelmişti, ertesi gün ırmakta yıkanırken Roger, küçüğün öteki yerlilerle birlikte sulan etrafa sıçrata sıçrata çırılçıplak oynadığını gördü. Doğal bir zarafet içinde hareket eden uyumlu ve çevik bir vücuda sahip, çok güzel bir çocuktu. Roger, Herbert Ward' ın, kauçuk tacirleri tarafından topraklan, bedeni ve güzelliği elinden alınmış olan Amazon erkeğinin bir simgesi olarak bu delikanlıyla güzel bir heykel yapabileceğini düşünmüştü. Yanındaki yiyecek kutularını suda yıkanmakta olan Andoque yerlileri arasında paylaştırdı. Arédomi de şükranını belirtmek için elini öptü. Aynı anda hem hoşnutsuzluk, hem de heyecan duymuştu. Çocuk, konuşarak ve heyecanla

birtakım el kol işaretleri yaparak evine kadar peşinden gitti, ama Roger anlamıyordu. Frederick Bishop'u çağırdı, o da çocuğun dediklerini tercüme etti:

"Nereye giderseniz yanınızda götürün. Size iyi hizmet edecekmiş."

"Yapamayacağımı söyle ona, zaten Omarino'yu götürüyorum."

Ama Arédomi boyun eğmedi. Roger'ın yattığı kulübenin yanında hiç kıpırdamadan duruyor ya da nereye giderse gitsin, gözlerinde sessiz bir yakarışla, birkaç adım arkasından onu izliyordu. Roger, Komisyonla Juan Tizön'a danışmaya karar verdi. Londra'ya giderken yanında Omarino'dan başka Arédomi'yi de götürse bir sakıncası var mıydı acaba? Belki de o iki küçük çocuk raporuna daha inandırıcı bir güç katardı, çünkü her ikisinde de kırbaç izleri vardı. Öte yandan, eğitim görmek ve kölelikten başka bir hayat biçimine uyum sağlamak için yeterince gençtiler.

Liberal teknesiyle yola çıkmadan bir gün önce, La Chorrera'ya Sur istasyonunun şefi olan Carlos Miranda geldi. O yörede son üç ay içinde toplanmış olan kauçuğu taşıyan yüz kadar yerliyi getirmişti. Kırk yaşlarında, pembe beyaz tenli, şişman bir adamdı. Konuşma ve davranış biçiminden, öteki şeflerden daha iyi bir eğitim aldığı anlaşılıyordu. Hiç kuşkusuz orta sınıf bir aileden geliyordu. Ama kan dökücülükte dağarcığı meslektaşlarınınkinden aşağı kalmıyordu. Roger Casement'la Komisyon'un öteki üyeleri, Bora yerlisi olan yaşlı bir kadınla ilgili olarak birkaç tanığın birden ifadesini dinlemişlerdi.

Birkaç ay önce Sur istasyonunda bir kadın, bir umutsuzluk ya da çılgınlık nöbeti geçirerek, dövüşmeleri ve kendilerini daha fazla aşağılatmamaları, köle muamelesi görmeye razı olmamaları için bağıra çağıra Boraları yüreklendirmeye çalışmıştı. Onun bu çığlıkları karşısında çevresini sarmış olan yerliler dehşetten donakalmışlardı. öfkeye kapılan Carlos Miranda, "çocuklarından birinin elinden kaptığı bir kamış bıçağıyla kadının üstüne atıldığı gibi kafasını kesivermişti. Üstünü başını kan içinde bırakan kafayı elinde sallayarak yerlilere, işlerini yapmaz da o ihtiyarı taklit etmeye kalkışırlarsa onların da başına bunun geleceğini söylemişti. Kelle uçurucu bu adam, candan ve güler yüzlü, konuşkan ve rahat tavırlı biriydi, Roger'la meslektaşlarına Putumayo'da tanımış olduğu tuhaf ve renkli kişiler hakkında fıkralar ve anekdotlar anlatarak onlara sevimli görünmeye çalışıyordu.

16 Kasım 1910 Çarşamba günü, Iquitos'a geri dönmek üzere La Chorrera Rıhtımı'ndan Liberal'e bindiğinde, Roger Casement ağzını açarak

derin bir nefes aldı. Olağanüstü bir rahatlama duygusu içindeydi. Oradan ayrılmakla, daha önce hiç duymadığı, Kongo'daki hayatının en zor anlarında bile hissetmediği ezici bir üzüntüyü bedeninden de ruhundan da söküp atıyordu. Omarino'yla Arédomi'nin dışında, Liberal gemisinde on sekiz Barbadoslu'yu, onların eşleri olan beş yerli kadını ve John Brown, Allan Davis, James Mapp, J. Dyall ve Philip Bertie Lawrence'ın çocuklarını da götürüyordu.

Barbadosluların gemiyle gelmeleri, Juan Tizön, Victor Macedo, öteki Komisyon üyeleri ve bizzat Barbadoslular arasında yürütülen, dalaverelerle, ödünlerle ve yatıştırıcı bazı önlemlerle dolu pazarlıkların sonucunda kararlaştırılmıştı. Barbadosluların hepsi, tanıklık etmeden önce güvence istemişlerdi, çünkü tanıklıklarıyla hapse gönderebilecekleri şeflerinin misillemesine maruz kalacaklarını çok iyi biliyorlardı. Casement da onları bizzat kendisinin Putumayo'dan sağ salim çıkaracağına söz vermişti.

Ancak Liberal'in La Chorrera'ya gelmesinden günler önce şirket, Barbadoslulara, görev yerlerinde kalmaları için, misillemelerin kurbanı olmayacakları güvencesini verip maaş zammı ve daha iyi koşullar sağlayacağına söz vererek, onları orada tutmak için dostça bir karşı saldırıyı başlatmıştı. Victor Macedo, kararları ne olursa olsun, Peru Amazon Şirketi'nin, satın aldıkları ilaç, giyim eşyası, ev gereçleri ve yiyecek maddeleri için depoya olan borçlarının yüzde yirmi beşini silmeye karar verdiğini bildirdi. Bu öneriyi hepsi kabul etmişti. Aradan yirmi dört saat geçmeden Barbadoslular Casement'a onunla birlikte yola çıkmayacaklarını söylediler. Burada kalıp istasyonlarda çalışacaklardı. Roger bunun ne anlama geldiğini biliyordu: Kendisi yola çıkar çıkmaz, baskı ve rüşvetlerle itiraflarını geri almalarını ve kendisini bunların hepsini uydurmakla ya da tehditlerle onlara kabul ettirmekle suçlamalarını sağlayacaklardı. Juan Tizön'la konuştu. O da, olan bitenlerden onun kadar etkilenerek hepsini düzeltmeye kararlı olduğu halde, yine de Peru Amazon Şirketi'nin müdürlerinden biri olmayı sürdürdüğünü hatırlatarak, orada kalmak istiyorlarsa Barbadoslulara gitmeleri için baskı yapamayacağını, bunun doğru da olmadığını söyledi. Komisyon üyelerinden Henry Fielgald da aynı gerekçelerle Tizön'u destekledi, çünkü o da Londra'da Mr. Julio C. Arana'nın yanında çalışıyordu; Amazonlar'daki çalışma yöntemlerinde adamakıllı reform yapılmasını isteyecekti, ama kendisine iş veren bir şirketi yok edecek bir kişiye dönüşemezdi. Casement, bütün dünyanın başına yıkıldığı duygusuna kapılmıştı.

Ancak bütün bu panorama, tıpkı Fransız tefrika romanlarındaki o fantastik durum değişiklikleri gibi, 12 Kasım akşamı hava kararırken Liberal gemisinin La Chorrera'ya gelmesiyle kökten değişiverdi. Gemi, Iquitos'tan ve Lima'dan mektuplar ve gazeteler getiriyordu. Peru'nun başkentinde çıkan El Comercio gazetesi, iki ay öncesine ait uzun bir makalede, Büyük Britanya'yla Birleşik Devletler'in Putumayo'daki kauçuk işletmelerinde işlendiği iddia edilen suçlarla ilgili taleplerini kabul eden Cumhurbaşkanı Augusto B. Leguia'nın hükümetinin, Perulu hukukçulardan ünlü bir yargıç olan Doktor Carlos A. Valcârcel'i özel yetkilerle donatılmış olarak Amazonlar'a gönderdiğini haber veriyordu. Görevi, sorumluların adaletten kaçmamaları için gerekli görürse polisleri ve askerî güçleri de Putumayo'ya götürerek, araştırma yapıp derhal gerekli adli girişimleri başlatmaktı.

Bu bilgi, Casa Arana çalışanları arasında bir bomba etkisi yapmıştı. Juan Tizön'un Roger Casement'a bildirdiğine göre, son derece telaşlanan Victor Macedo, en uzakta olanlar da dahil olmak üzere bütün istasyon şeflerini La Chorrera'da toplantıya çağırmıştı. Tizön, çaresiz bir çelişkinin pençesine düşmüş bir kişi izlenimi veriyordu. Ülkesinin şerefi ve doğuştan sahip olduğu adalet duygusu adına, Peru hükümetinin nihayet harekete geçmeye karar vermiş olmasına seviniyordu. Öte yandan, bu skandalin Peru Amazon Şirketi'nin, dolayısıyla kendisinin de mahvolması anlamına gelebileceğinin de farkındaydı. Bir gece, ılık viskilerini yudumlarken Roger'a içini dökerek, Lima'daki bir evin dışında, bütün mal varlığım şirket tahvillerine yatırmış olduğunu anlattı.

Lima'dan gelen haberlerin yarattığı söylentiler, dedikodular ve korkular, Barbadosluların bir kez daha fikir değiştirmesine yol açmıştı. Bu defa yine buradan çekip gitmeyi istiyorlardı. Perulu istasyon şeflerinin, yerlilere yapılan işkenceler ve cinayetlerdeki sorumluluklarından kurtulmaya çalışarak bütün suçu kendilerinin üstüne, yani o "zenci yabancılara" atmalarından korkuyorlar, Peru'dan bir an önce çıkıp Barbados'a geri dönmeyi istiyorlardı. Güvensizlik duygusundan ve korkudan ölecek hallerdeydiler.

Roger Casement, kimseye bir şey söylemediği halde, o on sekiz Barbadoslu kendisiyle birlikte Iquitos'a gidecek olursa her şeyin olabileceğini düşünüyordu. Sözgelimi, şirket bütün suçların sorumluluğunu Barbadoslulara yükleyip onlara hapse atabilir ya da itiraflarını düzeltip Casement'ı ifadelerini değiştirmekle suçlasınlar diye onları rüşvetle yoldan

çıkarmaya çalışabilirdi. Tek çözüm yolu, Barbadosluların Iquitos'a varmadan önce Brezilya topraklarındaki herhangi bir uğrak yerinde gemiden inerek, Roger'ın Atahualpa gemisiyle Iquitos'tan ayrılıp Barbados üzerinden Avrupa'ya giderken kendilerini oradan almasını beklemeleriydi. Roger bu planını Frederick Bishop'a açtı. Bishop bu planı uygun bulmuştu, ama bunu Barbadoslulara son dakikaya kadar açıklamamanın en iyisi olacağını söyledi.

Liberal yola çıkarken La Chorrera Rıhtımı'nda garip bir hava esiyordu. İstasyon şeflerinin hiçbiri onu uğurlamaya gelmemişti. İçlerinden birçoğunun Brezilya'ya ya da Kolombiya'ya doğru yola çıkmaya karar verdikleri söyleniyordu. Bir ay daha Putumayo'da kalacak olan Juan Tizön, Roger'ı kucaklayarak ona iyi şanslar diledi. Kendilerini teknik ve idari birtakım çalışmalara vererek Putumayo'da birkaç hafta daha kalacak olan Komisyon üyeleri, iskelenin başında onunla vedalaştılar. Roger'ın raporunu Dışişleri'ne sunmadan önce okumak üzere Londra'da görüşmeyi kararlaştırmışlardı.

Irmaktaki yolculuğun o ilk gecesi dolunay kırmızımsı ışığıyla gökyüzünü aydınlatıyordu. Karanlık suların üzerine yansıyarak, ışıltılı minik balıklan andıran küçük yıldızlardan kıvılcımlar saçıyordu. Sanki sonsuza dek burnunun içine sinmiş gibi hep orada olan o kauçuk kokusunun dışında, her şey sıcacık, güzel ve dingindi. Roger, geminin kıç güvertesindeki korkuluğa dayanarak uzun bir süre bu manzarayı seyre dalmışken, birden yüzünün gözyaşları içinde sırılsıklam olduğunu fark etti. Tanrım, ne muhteşem bir huzurdu o!

Yolculuğun ilk günlerinde yorgunluk ve kaygı, fişleriyle defterlerini gözden geçirip raporunun taslağını yazmak için doğru dürüst çalışmasını engelliyordu. Az uyku uyuyor, kâbuslar görüyordu. Geceleri sık sık kalkıyor, gökyüzü açıksa ayı ve yıldızları seyretmeye güverteye çıkıyordu. Aynı gemide Brezilya Gümrükleri'nden bir yönetici de yolculuk etmekteydi. Barbadosluların, sonradan hep birlikte Barbados'a gitmek için kendisini beklemek üzere Manaos'a gidebilecekleri herhangi bir Brezilya limanında gemiden inip inemeyeceklerini sordu ona. Gümrük görevlisi, bunda en küçük bir zorluk olmadığı güvencesini verdi. Roger, Peru Amazon Şirketi'ni her türlü cezadan kurtarabilecek bir şeyin olmasından korkuyordu. Amazon yerlilerinin kaderini bu şekilde doğrudan doğruya kendi gözleriyle gördükten sonra, bütün dünya bunu kesinlikle öğrenmeli ve düzeltmek için bir şeyler yapmalıydı.

Roger’ın bir başka kaygısı da İrlanda'ydı. Ancak kararlı bir hareketin, yani bir isyanın, tıpkı Huitotoların, Boraların ve Putumayo'daki öteki bahtsızların başlarına geldiği gibi, vatanını^sömürgecilik sonucu "ruhunu kaybetmekken kurtarabileceği kanısına vardığından beri, ülkesini yüzlerce yıldır süren bu kölelikten kurtaracak olan ayaklanmayı hazırlamak üzere kendini manen ve maddeten bu davaya adamak için sabırsızlıkla içi yanıyordu.

Liberal gemisi, Peru sınırını geçip de -artık Yavari Irmağı'nda yol alıyordu- Brezilya'ya girdiği gün, Roger’ın içini kemirmekte olan o korku ve tehlike duygusu yok olmuştu. Ama daha sonra yeniden Amazonlar'a girerek Peru topraklarından yukarı doğru çıkmayı sürdürecekler, orada başlarına beklenmedik bir felaket gelerek görevini başarısızlığa uğratacağı ve Putumayo'da geçirdiği bütün o ayları boşa çıkaracağı kaygısına yeniden kapılacaktı.

21 Kasım 1910 günü, Yavari Irmağı üzerindeki Brezilya limanı La Esperanza'ya vardıklarında Roger, on dört Barbadosluyu ve içlerinden dördünün kanlarıyla dört çocuğu gemiden indirdi. Bir gün önce onları toplayarak, Iquitos'a kadar onunla birlikte gelecek olurlarsa nasıl bir tehlike karşısında kalacaklarını anlatmıştı. Şirket'in, yargıçlar ve polislerle birlik olup onları bütün suçlardan sorumlu tutmak üzere tutuklayabileceğinden Casa Arana'yı suçlayan itiraflarını geri almaları için baskı, hakaret ve şantaja maruz kalabileceklerine varana kadar her şeyi bir bir söylemişti.

On dört Barbadoslu, La Esperanza'da gemiden inerek Manaos'a gidecek ilk gemiye binmeyi kabul etti; orada İngiliz Konsolosluğu'nun koruması altında, Roger’ın gelip Iquitos-Manaos-Parâ güzergâhını yapmakta olan Booth Line'a ait Atahualpa gemisiyle kendilerini almasını bekleyeceklerdi. Bu son şehirden de başka bir gemi onları alıp eve götürecekti. Roger, Barbadoslular için satın aldığı bol miktarda erzakı verip onlarla vedalaşarak, Manaos'a kadar bilet paralarının İngiliz hükümeti tarafından karşılanacağını bildiren bir belgeyle o şehirdeki İngiliz konsolosuna hitaben bir de takdim yazısı verdi.

Arédomi'yle Omarino'nun yanı sıra Frederick Bishop, John Brown'la karısı ve oğlu, yine iki küçük çocuklarıyla Larry Clarke ve Philip Bertie Lawrence, Iquitos'a kadar yola onunla birlikte devam ettiler. Bu Barbadoslulann şehirden almalan gereken Şirket çekleri ve daha başka şeyler vardı.

Oraya varana kadar geçirdikleri dört gün boyunca Roger, kâğıtları üzerinde çalışmakla ve Perulu yetkililer için bir memorandum hazırlamakla uğraştı.

25 Kasım günü Iquitos'ta gemiden indiler, ingiliz Konsolosu Mr. Stirs, Roger’ın kendi evinde kalması için yine ısrar etti. Sonra da Barbadoslularla Arédomi ve Omarino'nun kalabilecekleri yakındaki bir pansiyona kadar onlarla birlikte gitti. Mr. Stirs huzursuzdu. İngiltere'yi6 Birleşik Devletler'in Julio C. Arana Şirketi aleyhindeki suçlamalarını soruşturmak üzere Yargıç Carlos A. Valcârcel'in yakında geleceği haberiyle bütün Iquitos ayağa kalkmıştı. Korku içinde olanlar yalnızca Peru Amazon Şirketi'nin çalışanları değil, genel olarak bütün Iquitos halkıydı, çünkü hepsi şehirdeki hayatın Şirket'e bağlı olduğunu biliyordu. Roger Casement'a karşı büyük bir düşmanlık gelişmişti; Konsolos, hayatına kastedilmesi olasılığı göz ardı edilemeyeceğinden, tek başına sokağa çıkmamasını tavsiye etti.

Akşam yemeğinden ve her zamanki gibi bir kadeh Porto şarabından sonra, Roger Putumayo'da gördüklerini ve duyduklarını ona özetlediğinde, onu son derece ciddi bir tavırla hiç sesini çıkarmadan dinleyen Mr. Stirs yalnızca şöyle sorabildi:

"Demek II. Leopold'ün Kongosu'ndaki kadar korkunç, öyle mi?"

"Korkarım ki öyle, belki de daha beter," diye karşılık verdi Roger. "Gerçi bu büyüklükte suçlar arasında bir sıralama yapmak baha pek ayıp gibi geliyor."

Roger’ın yokluğunda Iquitos'a yeni bir vali atanmıştı, Lima'dan gelen Esteban Zapata adında biriydi, öncekinden farklı olarak, Julio C. Arana'nın çalışanı değildi o. Geldiğinden beri Pablo Zumaeta'yla ve şirketin öteki yöneticileriyle arasında belli bir mesafe bırakıyordu. Roger’ın gelmek üzere olduğunu biliyor, sabırsızlıkla onu bekliyordu.

Roger’ın Valiyle ertesi sabah yaptığı görüşme iki saatten fazla sürdü. Esteban Zapata, terbiyeli tavırları olan, çok esmer, genç biriydi. Sıcağa rağmen -hiç durmadan terliyor, yüzünü mor renkli kocaman bir mendille sili-yordu-, kadife redingotunu üstünden çıkarmamıştı. Roger'ı, arada bir şaşkınlığa düşerek, kesin bir bilgi almak için ara sıra sözünü keserek, öfke içinde sık sık ağzından ("Ne korkunç! Ne müthiş!" gibi) nidalar çıkarak, son derece büyük bir dikkatle dinledi. Arada bir ona küçük bardaklarla su ikram ediyordu. Roger, her şeyi bütün ayrıntılarıyla, kişilerin adlarını, sayıları, yer isimlerini vererek anlattı; olaylar üzerinde yoğunlaşıp yorumlardan kaçınmış, yalnızca en sonunda anlattıklarını şu sözlerle tamamlamıştı:

"Kısacası, Sayın Vali, gazeteci Saldana Roca'yla Mr. Hardenburg'un suçlamaları abartılı değil. Tam tersine, Londra'da Truth dergisinde yayımlanan ne varsa, inanılır gibi görünmese de, gerçeklerin çok gerisinde kalıyor."

Zapata, sesinde kulağa samimi gibi gelen bir keyifsizlikle, Peru adına kendini utanç içinde hissettiğini söyledi. Bütün bunlar, yasaların uzağında kalan ve her türlü kurumdan yoksun bulunan bu yörelere devletin eli erişemediği için oluyordu. Hükümet harekete geçmeye kararlıydı. Zaten kendisi de bunun için buradaydı. Bu amaçla yakında Doktor Valcârcel gibi namuslu bir yargıç geliyordu. Cumhurbaşkanı Leguı'a bizzat kendisi, bu menfur sömürüleri sona erdirerek Peru'nun şerefini temizlemek istiyordu. Bunu aynen bu sözlerle kendisine söylemişti. Majestelerinin hükümeti, suçluların cezalandırıldığını ve yerlilerin bundan böyle koruma altına alınacaklarını görecekti. Roger Casement'ın hükümeti için yazdığı raporun yayımlanıp yayımlanmadığını sordu. Roger, raporun prensip olarak İngiliz hükümetinin iç hizmetlerde kendi kullanımı için hazırlandığı ve yayımlanıp yayımlanmayacağına karar vermesi için hiç kuşkusuz bir kopyasının Peru hükümetine gönderileceği yanıtını verince, Vali rahat bir nefes aldı.

"Neyse ki Öyle," dedi heyecanla. "Bütün bunlar açığa çıkacak olursa, ülkemizin dünyadaki imajı çok büyük bir yara alır."

Roger Casement, Peru'ya asıl zarar verecek olan şeyin bu rapor değil, onun yazılmasına yol açan şeylerin Peru topraklarında yaşanıyor olduğunu söyleyecekti neredeyse, dilinin ucuna kadar gelmişti. Öte yandan Vali, Iquitos'a gelen Barbadosluların -Bishop, Brown ve Lawrence'in- Putumayo'yla ilgili tanıklıklarını kendisine de doğrulamayı kabul edip etmeyeceklerini de sordu. Roger, ertesi sabah erkenden onları Valiliğe yollayacağına söz verdi.

Bu konuşmada tercümanlık yapan Mr. Stirs, görüşmeden süklüm püklüm çıkmıştı. Roger, kendisinin İngilizce olarak söylediği şeylere Konsolos'un -kimi zaman gerçek yorumlar olan- pek çok cümleyi eklediğini, bu müdahalelerin de hep yerlilerin sömürülmesi ve çektikleriyle ilgili olayların ciddiliğini hafifletmeye yönelik olduğunu fark etmişti. Bütün bunlar, yıllardan beri burada bulunduğu ve neler olup bittiğini çok iyi bildiği halde bu konuda Dışişleri'ne hiçbir bilgi vermemiş olan bu Konsolos'a duyduğu güvensizliği artırmıştı. Bunun nedeni çok basitti: Juan Tizön'un kendisine anlattığına göre, Mr. Stirs Iquitos'ta ticaret yapıyordu, bu yüzden o da Mr. Julio C. Arana'nın şirketine bağımlıydı. Hiç kuşkusuz

şu andaki bütün kaygısı, bu skandalin kendisine de zarar verebilecek olmasıydı. Konsolos beyin ruhu küçücüktü ve değer yargılan açgözlülüğünün ölçüsüne bağlıydı.

Daha sonraki günlerde Roger, Peder Urrutia'yı görmeye çalışmış, ama misyondakiler Agustinlerin başı olan rahibin, Yagua yerlilerinin bulunduğu Pebas'ta olduğunu -Roger, Liberal gemisiyle oraya uğradığı zaman onları görmüş, o yerlilerin bedenlerini Örttükleri bitki elyaflarından örülme tuniklerden pek etkilenmişti-, oraya bir okul açmaya gittiğini söylemişlerdi.

Böylelikle, Iquitos Limanı'nda yükünü indirmeyi sürdüren Atahualpa'ya binmeden önceki günlerde, Roger, kendini raporu üstünde çalışmaya verdi. Daha sonra, akşamları dolaşmaya çıkıyordu, bir iki defa da Iquitos'taki Plaza de Armas'ta bulunan Alhambra Sineması'na girdi. Birkaç yıldan beri orada olan bu sinemada, son derece uyumsuz olan üç kişilik bir orkestranın eşliğinde sessiz filmler oynatıyorlardı. Roger için asıl görülecek şey, ekrandaki siyah beyaz figürler değil, bunların hepsini şaşkınlıkla ve hayran hayran seyreden, kabilelerden gelme yerlilerle yerel garnizondaki dağlı askerlerden oluşan seyircilerin büyülenmiş haliydi.

Bir başka gün, Punchana'ya kadar yayan olarak bir gezi yaptı; gittiği toprak yol dönüşte yağmur yüzünden bir çamur deryasına dönüşmüştü, ama manzara çok güzeldi. Bir akşam da yürüyerek Quistococha'ya kadar gitmeyi denedi -yanında Omarino'yla Arédomi de vardı-, ama bitmek bilmeyen bir sağanak onları gafil avlamış, çalıların arasına sığınmak zorunda kalmışlardı. Fırtına sona erdiğinde su birikintileri ve çamurla yol öyle dolmuştu ki, alelacele Iquitos'a geri dönmek zorunda kalmışlardı.

Atahualpa, 6 Aralık 1910 günü Manaos ve Parâ'ya doğru yola çıktı. Roger birinci mevkide yolculuk ediyor, Omarino'yla Arédomi ve Barbadoslular ikinci mevkide gidiyorlardı. O berrak ve sıcak sabah saatlerinde gemi Iquitos'tan uzaklaşır, kıyılardaki insanlarla evler gittikçe küçülürlerken, Roger, büyük bir tehlikenin yok olmasının verdiği o özgürlük duygusunu bir kez daha yüreğinde hissetti. Maddi değil, manevi bir tehlikeydi bu. Onca insanın öylesine haksız ve acımasız bir şekilde yok edildiği bu korkunç yerde daha uzun bir süre kalacak olsa, sırf beyaz ve Avrupalı olması nedeniyle, sanki bu kötülükler "kendisine de bulaşacakmış ve onu alçaltacakmış gibi bir duyguya kapılmıştı. Neyse ki bu yerlere bir daha adımını atmayacağını söylüyordu kendi kendine. Bu düşünce onu yüreklendirmiş, eskisi kadar yoğun ve şevkle çalışmasını engelleyen o neşesiz ve uyuşuk halinden kısmen de olsa sıyrılmasına yaramıştı.

Atahualpa gemisi, 10 Aralık akşamı hava kararırken Manaos Limanı'na demirlediğinde Roger keyifsizliğini geride bırakmış, enerjisine ve çalışma yeteneğine yeniden kavuşmuştu. On dört Barbadoslu çoktandır şehirdeydiler. Bunların çoğu Barbados'a geri dönmeyip iyi çalışma koşulları sunan Madeira-Mamoré demiryolu hattında işe girmeye karar vermişlerdi. Geri kalanlar, geminin 14 Aralık'ta demirleyeceği Parâ'ya kadar onunla birlikte yolculuğa devam ettiler. Orada Roger, Barbados'a gidecek bir gemi arayıp bularak Barbadoslularla Omarino ve Arédomi'yi o gemiye bindirdi. Bridgetown'a varınca, Londra'ya doğru yolculuğa devam etmeden önce İngiliz İmparatorluğu'nun başkentindeki hayatı göğüsleyebil-meleri için asgari bir eğitim alacakları Cizvit okuluna yazdırması talimatıyla Rahip Frederick Smith'e götürmesi için o iki çocuğu Frederick Bishop'a emanet etti.

Daha sonra kendisini Avrupa'ya götürecek bir gemi arayarak Booth Line'a ait SS Ambrose'u buldu. Gemi 17 Aralık'tan Önce yola çıkmayacağından, aradaki günleri fırsat bilip Parâ'da İngiliz Konsolosu olarak bulunduğu zamanlarda müdavimi olduğu yerleri, barları, restoranları, Botanik Bahçesi'ni, limandaki o muazzam, rengârenk ve karmakarışık pazaryerini ziyaret etti. Parâ'ya karşı hiçbir özlem duymuyordu, çünkü burada kalırken hiç mutlu olmamıştı, ama insanların içinden taşan sevinç, ırmağa bakan rıhtımlarda kendilerini sergileyerek dolaşan kadınların ve işsiz güçsüz delikanlıların rahat davranışları hoşuna gidiyordu. Brezilyalıların kendi bedenleriyle sağlıklı ve mutlu bir ilişki içinde olduklarını düşündü bir kez daha, sözgelimi, tıpkı İngilizler gibi, kendilerini dış görünümleri konusunda her zaman rahatsız hisseden Perululardan öyle farklıydılar ki. Burada, özellikle de kendilerini genç ve çekici hissedenler, büyük bir edepsizlikle bedenlerini sergiliyorlardı.

SS Ambrose gemisi ayın 17'sinde yola çıkmış, yolculuk sırasında Roger, gemi Fransız limanı Cherbourg'a aralık ayının son günlerinde varacağından, orada inip yılbaşını Herbert Ward ve karısı Sarita'yla birlikte geçirmek üzere Paris trenine binmeye karar vermişti. Yeni yılın ilk iş günü Londra'ya dönecekti. Kültürlü bir çift olan bu yakın dostlarıyla birlikte, onların heykeller ve Afrika hatıralarıyla tıklım tıklım dolu o güzel stüdyolarında birkaç gün geçirerek sanat, kitaplar, tiyatro, müzik gibi güzel ve yüce şeylerden konuşmak, Putumayo'da Julio C. Arana'nın kauçuk işletmelerinde hüküm sürmekte olan onca kötülüğü yapmaya da kadir olan

o çelişkilerle dolu insanoğlunun ürettiklerinin en iyilerinden söz etmek, müthiş bir deneyim olacaktı.

Tıknaz yapılı Sheriff hücresinin kapısını açarak içeri girip de hiçbir şey söylemeden daracık yatağının köşesine oturunca, Roger Casement hiç şaşırmadı. Sheriff'in, yönetmeliği ihlal ederek duş yapmasına izin verdiğinden beri, tek söz edilmediği halde, aralarında bir yakınlaşma olduğunu ve onun, belki farkına varmadan, belki de istemeden, kendisinden nefret etmekten ve oğlunun Fransa' daki siperlerde ölmesinden kendisini sorumlu tutmaktan vazgeçtiğini hissediyordu.

Akşamın alacakaranlık zamanıydı, küçük hücrenin içi neredeyse karanlık olmuştu. Roger, yattığı yerden, Sheriff'in yusyuvarlak, şişman karaltısının kıpırdamadan durduğunu görüyor, sanki bitkin düşmüş gibi soluk soluğa olduğunu duyuyordu.

"Düztabandı, askere gitmekten kurtulabilirdi," diye tekdüze söylendiğini duydu, son derece duygusal bir ses tonuyla. "Hastings'deki ilk askerlik şubesinde ayaklarını muayene ettiklerinde onu kabul etmemişlerdi. Ama o kabullenmedi, kalkıp başka bir şubeye gitti. Savaşa gitmek istiyordu. Böylesine bir çılgınlık görülmüş şey midir?"

"Vatanını seviyormuş, o bir vatansevermiş," dedi Roger Casement, alçak sesle. "Oğlunuzla iftihar etmelisiniz, Sheriff."

"Şimdi hayatta değilse, bir kahraman olması benim ne işime yarar ki?" diye karşılık verdi gardiyan, hüzünlü bir sesle. "Dünyada ondan başka kimsem yoktu benim. Şimdi artık sanki ben de yaşamıyor gibiyim. Bazen sanki bir hayalete dönüştüğümü düşünüyorum."

Hücrenin gölgeleri içinde Sheriff inliyormuş gibi geldi ona. Belki de bu yanlış bir izlenimdi. Roger, İrlanda Tugayı'nın Almanya'daki o küçük Zossen askerî kampında kalan elli üç gönüllüsünü hatırladı; Yüzbaşı Robert Monteith, içinde bulundukları belirsiz koşullara rağmen morallerini yüksek tutmaya çalışarak tüfek ve mitralyöz kullanımıyla askerî taktik ve manevralar konusunda onları eğitmişti. Kendi kendine bin kez sorduğu aynı sorular bir kez daha içini kemiriyordu. Yüzbaşı Monteith'le Çavuş Bailey gibi o da vedalaşmadan ortadan kaybolunca ne düşünmüşlerdi acaba? Vatan haini olduklarını mı? Kendileri pervasız bir maceranın peşinde gemiye bindirilip İrlanda'da çarpışmaya gönderilirken, Limburg'daki İrlandalı esirlerin, Felemenk'teki siperlerde ölen arkadaşlarına ihanet etmiş birer kaçak olarak görüp nefret ettikleri Gönüllüleri, etrafları dikenli tellerle çevrili olarak, Almanların ellerine bırakmış olduklarını mı?

Hayatının sürekli bir çelişkiler yumağı olduğunu, korkunç bir dizi karmaşa ve entrikadan oluştuğunu, niyetlerindeki ve davranışlarındaki gerçeklerin, talihin bir oyunu olarak ya da kendi beceriksizliğinden, her zaman karanlıkta kaldığını, çarpıtıldığını ya da yalanlara dönüştüğünü düşündü bir kez daha. Limburg Kampı'ndaki iki binden fazla arkadaşına karşı gelerek, İrlanda'nın bağımsızlığı için Alman Ordusu'nun "yanında, ama içinde yer almadan" savaşmak için İrlanda Tugayı'na yazılma cesaretini göstermiş tertemiz birer idealist olan o elli üç vatanseverin, Aud adlı gemiyle Paskalya Ayaklanması için Gönüllülere göndermekte oldukları yirmi bin tüfekle birlikte onları da İrlanda'ya yollamalarını engelleyebilmek için, Roger Casement'ın Alman kumandanlığıyla giriştiği muazzam kavgadan asla haberleri olmayacaktı.

"Tugaydaki o elli üç askerin sorumluluğu bana ait," demişti Roger, Berlin'deki Kumanda Merkezi'nde İrlanda işlerinden sorumlu Yüzbaşı Rudolf Nadolny'ye. "İngiliz Ordusu'ndan ayrılmaya onları ben özendirdim. İngiliz yasalarına göre onlar birer hain. Kraliyet Donanması onları yakalayacak olursa derhal asılırlar. Ayaklanma Alman askerî gücünün desteği olmaksızın yapılacak olursa, kaçınılmaz bir şekilde asılacaklardır. O vatandaşlarımı ölüme ve şerefsizliğe yollayamam. Onlar yirmi bin tüfekle birlikte İrlanda'ya gitmeyecekler."

Kolay olmamıştı bu. Yüzbaşı Nadolny'yle yüksek rütbeli Alman subaylar onu şantajla yola getirmeye çalışmışlardı.

"Pekâlâ, biz de derhal Dublin'deki ve Birleşik Devletler'deki İrlandalı Gönüllülerin yöneticilerine, Mr. Roger Casement'in Ayaklanma'ya muhalefet etmesi karşısında, Alman hükümetinin yirmi bin tüfekle beş milyon mermiyi göndermekten vazgeçtiğini bildiririz."

Soğukkanlılığını hep koruyarak tartışması, pazarlık etmesi, açıklamalarda bulunması gerekmişti. Roger Casement'ın Ayaklanma'ya bir itirazı yoktu; yalnızca Gönüllülerin ve Halk Ordusu'nun, Kaiser'in denizaltıları, zeplinleri ve komandoları İngiliz Silahlı Kuvvetlerini oyalayarak onların isyancıları sert bir şekilde ezmesini engellemeden İngiliz İmparatorluğu'na karşı kendilerini savaşa atarak intihar etmelerine ve böylelikle İrlanda'nın bağımsızlığını daha kim bilir kaç yıl geciktirmelerine karşı çıkıyordu. O yirmi bin tüfek elbette ki elzemdi. O silahlarla birlikte İrlanda'ya kendisi de giderek, Tok Clarke'a, Patrick Pearse'e, Joseph Plunkett'e ve Gönüllülerin öteki liderlerine, kendi düşüncesine göre Ayaklanma'nın ertelenmesini zorunlu kılan gerekçeleri anlatabilirdi.

Sonunda bunu başarmıştı da. Silahlar Aud adlı gemiyle, Roger, Monteith ve Bailey de bir denizaltıyla Eire'ye doğru yola çıkmışlardı. Ama Tugay'ın o elli üç askeri, hiçbir şey anlamadan, o yalancıların, hakkında en küçük bir açıklama yapmadıkları bir harekât için kendilerini eğittikten sonra, neden onları burada bırakıp savaşmaya İrlanda'ya gittiklerini kuşkusuz merak ederek Zossen'da kalmışlardı.

"Oğlan doğduğunda anası çekip giderek ikimizi birden terk etti," dedi ansızın Sheriffin sesi, Roger yatağında irkilmişti. "Ondan bir daha hiç haber alamadım. O yüzden de çocuğun hem anası hem babası olmak zorunda kaldım. Kadının adı Hortensia'ydı; yarı deliydi."

Hücrenin içi kapkaranlık olmuştu. Roger gardiyanın karaltısını artık göremiyordu. Sesi çok yakından geliyor, bir insanın konuşmasından çok, bir hayvanın yakınmasını andırıyordu.

"İlk yıllarda maaşımın hemen tamamını, onu emzirip büyütecek bir kadına harcadım," diye devam etti Sheriff. "Bütün boş vaktimi onun yanında harcıyordum. Hep uysal, sevimli bir çocuk olmuştu. Hani hırsızlık etmek ve sarhoş olmak gibi şeytanlıklar yapıp da ana babalarını deliye çeviren çocuklardan değildi o. Bir terzinin yanında çırak olarak çalışıyordu, patronu beğeniyordu onu. Düz-taban olmasına rağmen orduya yazılmayı kafasına koy-' muş olmasaydı, orada bir meslek sahibi olabilirdi."

Roger Casement ona ne söyleyebileceğini bilmiyordu. Sheriff'in acı çekmesine üzülüyor, onu teselli etmek istiyordu, ama bu zavallı adamın o hayvansı acısını hangi sözler hafifletebilirdi? Ona hem kendi adını, hem de ölen oğlununkini sormayı isterdi, böylelikle kendini her ikisine de daha yakın hissedebilirdi, ama sözünü kesmeye cesaret edemedi.

"Ondan iki mektup almıştım” diye konuşmasını sürdürdü Sheriff. "Birincisini bir talim gününde yazmıştı. Kamptaki hayatının hoşuna gittiğini, savaş bittikten sonra belki de orduda kalabileceğini söylüyordu. İkinci mektubuysa çok farklıydı. Pek çok paragraf sansür tarafından siyah mürekkeple karalanmıştı. Şikâyet etmiyordu, ama yazdıklarında belli bir acı, hatta biraz korku vardı. Bir daha da ondan haber alamadım. Ta ki sonunda Ordu'dan oğlumun ölümünü haber veren taziye mektubu gelene kadar. Loos muharebesinde hayatı kahramanca sona ermişmiş. O yerin adını hiç duymamıştım. Loos' un nerede olduğunu görmek için gidip bir haritaya baktım. Çok önemsiz bir köy olsa gerek."

Roger, bir kuşun çığlığını andıran o inlemeyi ikinci kez duydu. Gardiyanın gölgesi ürperiyormuş gibi geldi ona.

O elli üç vatandaşına ne olmuştu acaba? Alman Kumandanlığı, verilen sözlere sadık kalıp o küçük Tugay'ın Zossen Kampı'nda ayrı bir yerde bir arada kalmasına izin verecek miydi? Bundan hiç emin değildi. Berlin'de Yüzbaşı Rudolf Nadolny'yle yaptığı tartışmalar sırasında, Alman subayların zar zor elli kişiyi geçen bu gülünç kontenjanı hor gördüklerini fark etmişti. Başlangıçta Casement'ın coşkusuyla heveslenip onlarla bir kez konuştu mu yüzlercesinin İrlanda Tugayı'na yazılacağını öngörerek onun İrlandalı esirlerin hepsini Limburg Kampı'nda bir araya getirme girişimini desteklediklerı zamanki davranışlarından ne kadar farklıydı bu. Ne büyük bir başarısızlığa ve hayal kırıklığına uğramıştı! Hayatındakilerin en açışıydı. Kendisini gülünç duruma düşüren, vatanseverlik hayallerini paramparça eden bir fiyaskoydu bu. Nerede yanılmıştı? Yüzbaşı Robert Monteith, bütün hatasının, o 2.200 esirle küçük gruplar halinde konuşmak yerine, hepsine birden hitap etmesi olduğuna inanıyordu. Yirmi ya da otuz kişiyle bir diyalog kurabilir, itirazlara yanıt verebilir, onlara belirsiz gelen noktaları aydınlatabilirdi. Ama yenilginin acısını ve kendilerini tutsak hissetmenin aşağılayıcı duygusunu yaşayan bir insan kitlesinden ne beklenebilirdi? Tek anladıkları şey, Roger’ın onlardan dünkü ve bugünkü düşmanlarıyla ittifak yapmalarını istediği olmuş, bu yüzden öylesine düşmanca davranmışlardı. Onların bu düşmanlığını yorumlamanın kuşkusuz pek çok yolu vardı. Ama kendisinin vaktini, şerefini ve geleceğini feda ettiği bu vatandaşları tarafından hain, dönek, hamamböceği, satılmış gibi sözlerle hakarete uğramış olmasının verdiği acıyı hiçbir varsayım silemezdi. Onun bu milliyetçiliğini alaya alarak, onu daldığı bu "Kelt rüyasi'ndan uyanıp gerçeklere geri dönmeye çağıran Herbert Ward'in şakaları geldi aklına.

11 Nisan 1916 günü, Almanya'dan yola çıkmasının arifesinde Roger, İmparatorluk Şansölyesi Theobald von Berhmann-Hollweg'e, kendisiyle Alman hükümeti arasında İrlanda Tugayı konusunda imzalanan anlaşmanın maddelerini hatırlatmak üzere bir mektup yazdı.

Vardıkları anlaşmaya göre, Tugay'daki askerler, yalnızca İrlanda için çarpışmak üzere savaşa gönderilebilirler, savaşın başka sahnelerinde Alman Ordusu'na sırf destek gücü olmak üzere hiçbir şekilde kullanılamazlardı. Ayrıca, bu çarpışma Almanya'nın zaferiyle sonuçlanmayacak olursa, İrlanda Tugayindaki askerlerin Amerika Birleşik Devletleri'ne ya da kendilerini kabul edebilecek tarafsız bir ülkeye gönderilmeleri, derhal asılacakları Büyük Britanya'ya hiçbir şekilde teslim edilmemeleri de yazılı anlaşmaya bağlanmıştı. Almanlar bu taahhütlerini yerine getirecekler miydi acaba? Bu

güvensizlik, yakalandığından beri tekrar tekrar kafasını meşgul ediyordu. Ya kendisi, Monteith ve. Bailey İrlanda'ya doğru yola çıkar çıkmaz, Yüzbaşı Rudolf Nadolny İrlanda Tugayı'nı dağıtıp askerleri yeniden Limburg Kampı'na yolladıysa? Öteki İrlandalı esirler tarafından aralarına alınmayıp her gün linç edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalarak hakaretler arasında hayatta kalabilirler miydi?

"Cenazesini bana geri vermelerini isterdim," diyen Sheriff in acı dolu sesiyle Roger bir kez daha irkilmişti. "Benim, babamın ve büyükbabamın da doğduğu yer olan doğum yeri Hastings'de dinî bir cenaze töreni yapılması için. Olmaz diye cevap verdiler. Savaş koşullarından dolayı cenazesinin geri verilmesi imkânsızmış. Bu 'savaş koşullan' lafından siz bir şey anlıyor musunuz?"

Roger karşılık vermedi, çünkü gardiyanın onunla değil, onun aracılığıyla kendi kendisiyle konuştuğunu anlamıştı.

"Bunun ne demek olduğunu ben çok iyi biliyorum," diye sözüne devam etti Sheriff "Benim zavallı oğlumdan geriye hiçbir şeyin kalmadığı anlamına geliyor. Bir el bombasının ya da bir havan topunun onu un ufak ettiği. Loos denilen o lanet yerde. Ya da ölen öteki askerlerle birlikte onu toplu bir mezara attıkları. Arada bir gidip birkaç çiçek koyup bir dua etmek için mezarının nerede olduğunu asla bilemeyeceğim."

"Esas olan mezar değil, onun anısıdır, Sheriff," dedi Roger. "Önemli olan budur. Nerede olursa olsun, oğlunuz için önemli olan, sizin onu bu kadar sevgiyle yâd etmenizdir, başka bir şey değil."

Sheriff'in gölgesi, Casement'ın sözlerini duyunca şaşırmış gibi bir hareket yaptı. Belki de hücrede yanı başında olduğunu unutmuştu.

"Anasının nerede olduğunu bilseydim, haberi vereyim de birlikte ağlayalım diye gidip onu görürdüm," dedi Sheriff. "Beni terk ettiği için Hortensia'ya kin besliyor değilim. Hayatta olup olmadığını bile bilmiyorum. Terk ettiği oğlunu sormaya hiçbir zaman tenezzül etmedi.

Kötü bir insan değildi ama yarı deliydi, dedim ya."

Şimdi Roger, Tralee Körfezi'ndeki Banna Strand Kumsalı'na varıp da tarlakuşlarının Ötüşünü duyduğu ve kıyının yakınlarında ilk mor menekşeleri gördüğü o şafak vaktinden beri gece gündüz hiç durmadan yaptığı gibi, Gönüllüler için tüfekler, mitralyözler ve cephane getirmekte olan Aud gemisi ile kendisinin, Monteith'in ve Bailey'in geldikleri denizaltıyı beklemekte olan ne bir geminin ne de İrlandalı bir kılavuzun acaba hangi lanet nedenle orada olmadığını bir kez daha merak ediyordu.

Neler olmuştu acaba? John Devoy'un, Ayaklanma'nın Paskalya'da Kutsal Cuma ile Hz. İsa'nın dirilme yortusu olan pazar günü arasında gerçekleştirileceğini haber vermek üzere Kont Johann Heinrich von Bernstorff'a yazdığı ve Alman Şansölye'ye kendisinin ilettiği o acil mektubu kendi gözleriyle okumuştu Roger. Bu yüzden de tüfeklerin kesinlikle 20 Nisan günü Tralee Körfezi'ndeki Fenit Pier'de olması gerektiğini de bildiriyordu o mektupta. Orada yöreyi iyi tanıyan bir kılavuzla silahları boşaltmak üzere içinde Gönüllülerin olduğu sandallarla tekneler de orada bekliyor olacaktı. Bu talimat aynı ivedilikle 5 Nisan günü Joseph Plunkett tarafından da Bern' deki Alman Maslahatgüzarına bir kez daha doğrulanmış, o da mesajı Dışişleri Bakanlığı'yla Berlin'deki Komuta Merkezi'ne iletmişti: Silahların ayın 20'sinde Tralee Körfezi'ne ulaşması gerekiyordu, ne önce ne de sonra. Hem Aud'un hem de U-19 denizaltısının buluşma yerine geldiği tarih de tam olarak buydu işte. Ne halt olmuştu da onları orada bekleyen hiç kimse yoktu ve kendisinin hapse atılmasına, ayaklanmanın da fiyaskoyla sonuçlanmasına yol açan o felaket gerçekleşmişti? Çünkü kendisini sorgulayan Basil Thomson'la Reginald Hall'un verdiği bilgilere göre, -kendi güvenliğini tehlikeye atarak Gönüllüleri beklemeyi sürdüren- Aud gemisi, çıkarma için kararlaştırılan tarihten epeyce sonra İrlanda sularında Kraliyet Donanması tarafından gafil avlanmış, bunun üzerine kaptan, gemisini batırmak zorunda kalarak, İngilizlerin beklendiği gibi büyük bir vahşetle bastırdıkları o isyana belki de başka bir yön verebilecek olan o yirmi bin tüfeğin, on mitralyözün ve beş milyon merminin denizin dibini boylamasına neden olmuştu.

Aslında Roger Casement neler olup bittiğini tahmin edebilirdi: Hiç de öyle muhteşem ya da müthiş önemli bir neden değil, o aptalca fasa fısolardan, ihmalkârlıklardan, karşı emirlerden, İCO Yüksek Konseyi yöneticileri Tom Clarke, Sean McDermott, Patrick Pearse, Joseph Plunkett ve daha başka birkaçının arasındaki fikir aykırılıklarından biri olmalıydı. O yöneticilerden bazıları ya da belki hepsi birden, Aud gemisinin Tralee Körfezi'ne gelişi için en uygun tarih konusunda fikir değiştirmiş, Berlin'e yollayacakları bir karşı emrin yolda kaybolabileceğini ya da o günlerdeki korkunç hava koşulları nedeniyle şileple denizaltı, Almanya'yla bağlantıları tümden kopmuş olarak çoktan açık denizde bulunurlarken ulaşabileceğini düşünmeden, planda bir değişiklik yapmış olsalar gerekti. Böyle bir şey olmalıydı. Küçük bir karışıklık, bir hesap hatası, bir aptallık sonucunda, birinci sınıf bir cephane, çarpışmaların Dublin sokaklarında sürdüğü o bir

hafta içinde öldürülecek olan Gönüllülerin ellerine ulaşacağı yerde, şimdi denizin dibindeydi.

Eşzamanlı bir Alman askerî harekâtıyla birlikte yapılmadığı takdirde Ayaklanma'nın bir hata olacağını düşünmekle yanılmamıştı, ama bundan dolayı seviniyor da değildi. Yanılmış olmayı tercih ederdi. 24 Nisan sabahı şafak vakti Sackville Sokak'taki Posta Binası'na el koyan yüz kadar Gönüllü'yle ya da Dublin Kalesi'ne saldırarak ele geçirmeye kalkışanlarla ya da Phoenix Park'taki Magazine Kalesi'ni patlayıcılarla havaya uçurmak isteyenlerle birlikte olmayı da yeğlerdi. Katiller ve ırz düşmanları gibi darağacında şerefsizce ölmektense, onlar gibi elinde silahla ölmeyi -kahramanca, soylu, romantik bir ölüm olurdu bu- bin kere tercih ederdi. Gönüllülerin, İrlanda Cumhuriyetçi Örgütü'nün ve Halk Ordusu'nun amacı ne derece gerçekleştirilmesi imkânsız ve gerçekdışı olsa da, Patrick Pearse'ın Cumhuriyet'i ilan eden bildiriyi okumasını dinlemek çok güzel ve yüce bir duygu olmalıydı; kuşkusuz orada bulunanların hepsi ağlamış, kalplerinin küt küt attığını hissetmişlerdi. Yedi günlük çok kısa bir ara dönem içinde olsa da, "Kelt rüyası" gerçek olmuştu: Britanya istilasından kurtulan İrlanda, bağımsız bir ulus oluyordu.

"Benim bu işi yapmam hiç hoşuna gitmiyordu," diyen Sheriff'in üzgün sesiyle Roger bir kez daha irkildi. "Mahalledeki insanların, terzihanedekilerin, babasının bir hapishane görevlisi olduğunu bilmeleri utandırıyordu onu. Gece gündüz suçlularla yatıp kalktığımızdan, insanlar biz gardiyanların da suça bulaştığımızı, bizim de kanun kaçağı olduğumuzu sanıyorlar. Bundan daha büyük haksızlık nerede görülmüştür? Sanki insan bu işi toplumun iyiliği için yapmıyormuş gibi. Ben de ona cellat Mr. John Ellis'i örnek gösterirdim. Aynı zamanda kendi köyü Rochdale'de berberlik yapar o, kimse de onun aleyhinde konuşmaz. Tam tersine, konu komşu ona çok büyük saygı duyar. Berber dükkânında kendileriyle ilgilensin diye sıraya girerler. Oğlumun, kimsenin onun önünde benim aleyhimde konuşmasına göz yummadığından eminim. Bana karşı yalnızca büyük bir saygı duymakla kalmıyordu. Beni sevdiğini de biliyorum."

Roger o boğuk iniltiyi bir kez daha duymuş, gardiyanın sarsılmasıyla yatağın kımıldadığını duymuştu. Bu şekilde içini dökmek Sheriff'e iyi mi geliyordu acaba, yoksa acısını artırıyor muydu? Tek taraflı konuşması sanki yarayı deşen bir bıçak gibiydi. Nasıl davranması gerektiğini bilemiyordu: Onunla konuşmalı mıydı? Onu teselli etmeye mi çalışmalıydı? Yoksa sessizce dinlemeli miydi?

"Doğumgünümde bana bir şey hediye etmeyi hiç ihmal etmezdi," diye ekledi Sheriff. "Terzihanede ilk aldığı maaşı olduğu gibi bana vermişti. Paranın kendinde kalması için çok ısrar etmem gerekmişti. Bugün hangi çocuk babasına bu kadar saygı gösterir?"

Sheriff yeniden sessizliğe ve hareketsizliğe gömülmüştü. Roger Casement'ın Ayaklanma hakkında öğrenebildikleri pek fazla değildi: Posta Binası'nın alınması, Dublin Kalesi'ne ve Phoenix Park'taki Magazine Kalesi'ne yapılan başarısız saldırılar. Bir de önde gelen yöneticilerin hepsinin birden kurşuna dizilmeleri; Gaelce olarak düzyazı ve şiir yazmış çağdaş İrlandalıların ilklerinden olan arkadaşı Sean McDermott da vardı aralarında. Daha kaç kişiyi kurşuna dizmişlerdi? Acaba onları Kilmainham Gaol'daki aynı zindanlarda mı idam etmişlerdi? Yoksa Richmond Barracks'a mı götürmüşlerdi? Alice'in anlattığına göre, meslek odalarının en büyük Örgütleyicisi olan James Connolly'yi, ayakta duramayacak kadar ağır yaralı olduğundan, idam mangasının karşısına bir sandalyeye oturtarak çıkarmışlardı. Alçak herifler! Roger’ın, kendisini sorguya çeken Scotland Yard Başkanı Basil Thomson'la Amirallik İstihbarat Teşkilatı'ndan Deniz Yüzbaşısı Reginald Hall'dan, avukatı George Gavan Duffy'den, ablası Nina'yla Alice Stopford Green'den öğrendiği bölük pörçük bilgiler, olan bitenler hakkında ona tam bir fikir veremiyor, yalnızca kanlı, bombalı, yangınlı, silahlı büyük bir keşmekeşi anlatıyordu. Kendisini sorgulayanlar, Dublin sokaklarında çatışmalar hâlâ sürdüğü ve İngiliz Ordusu az sayıdaki son isyancıları bastırdığı sıralarda Londra'dan gelmekte olan haberlerden söz ediyorlardı ona. Kendi hayal gücünü ve sezgilerini kullanarak yerli yerine oturtmaya çalıştığı yarım yamalak anekdotlar, tek tük cümleler, haber kırıntılarıydı bunlar. O sorgulamalar sırasında Thomson'la Hail'un sorduğu sorulardan, İngiliz hükümetinin, kendisinin bu ayaklanmanın başına geçmek üzere Almanya'dan kalkıp geldiğinden kuşkulandığını öğrenmişti. İşte Tarih böyle yazılıyordu! Aslında Ayaklanma'yı durdurmak için gelmiş olduğu halde, İngilizlerin yanılgısı sonucu Ayaklanma'nın liderine dönüşmüştü! Hükümet, gerçeklerden çok uzak olduğu halde,

kendisinin uzun zamandan beri bağımsızlık yanlılarının arasında nüfuz sahibi olduğu kanısındaydı. Belki de kendisi Berlin'deyken İngiliz basınının bir karalama kampanyası başlatarak onu Kaiser'e satılmış olmakla, vatan haini olmasının yanı sıra üstelik bir de paralı asker olmakla suçlamasının, şu son günlerde de İngiliz gazetelerinin kendisine atfettikleri o rezilliklerin nedeni buydu işte. Hiçbir zaman olmadığı, olmak da istemediği böyle büyük bir önderi kepazeliğin içine batırmak için başlatılmış bir kampanyaydı bu! Bilimsel olma iddiasındaki bir masal kolu olan Tarih buydu işte!

"Bir defasında ateşi çıkmıştı da revirdeki doktor öleceğini söylemişti," diye monologuna yeniden başladı Sheriff "Ama onu emziren Mrs. Cubert'le ben ona çok iyi baktık, üstünü örttük, sevgi ve sabırla hayatını kurtardık. Kâfurulu alkolle her yanına friksiyon yaparak uykusuz pek çok gece geçirdim. Bu ona iyi geliyordu. Soğuktan tir tir titreyen o küçücük şeyi görmek insanın içini parçalıyordu. Umarım acı çekmemiştir. Yani orada, Loos denilen o yerdeki siperlerin içinde demek istiyorum. Umarım farkına varmadığı çabuk bir ölüm olmuştur onunki. Tanrı, kan kaybından yavaş yavaş ölmesine ya da hardal gazlarıyla boğulmasına göz yumarak uzun uzun can çekişmesine neden olacak kadar acımasız davranmamıştır ona. O her zaman pazar ayinlerine gider, Hıristiyan olarak görevlerini yerine getirirdi."

"Oğlunuzun adı neydi, Sheriff?" diye sordu Roger Casement.

Gölgelerin içindeki gardiyan, sanki kendisinin orada olduğunu daha yeni keşfetmişçesine bir kez daha irkilmiş gibi geldi Roger’a.

"Adı Alex Stacey'di," dedi sonunda. "Babam gibi. Hem de benim gibi."

"Bunu öğrendiğime sevindim," dedi Roger Casement. "İnsan adlarını bilince şahıslan daha iyi hayal edebiliyor. Onları tanımasa bile hissedebiliyor. Alex Stacey adı kulağa hoş geliyor. İyi bir insan izlenimi yaratıyor."

"Terbiyeli ve yardımsever biriydi," diye mırıldandı Sheriff. "Belki biraz çekingendi. Özellikle de kadınlara karşı. Çocukluğundan beri gözlemlemiştim bunu. Erkeklerin yanında kendini rahat hissederdi, davranışlarında hiç zorluk çekmezdi. Ama kadınların yanında korkuya kapılırdı. Gözlerine bakmaya cesaret edemezdi. Kadınlar ona bir şey söyleyecek olsalar hemen kekelemeye başlardı. Bu yüzden de ben Alex'in bakir olarak öldüğünden eminim."

Shferiff yeniden sustu, bir kez daha düşüncelerine ve tam bir hareketsizliğe gömülmüştü. Zavallı çocuk! Babasının dediği doğruysa, Alex Stacey bir kadının sıcaklığını tanımadan ölmüş demekti. Annenin sıcaklığını, eşin sıcaklığını, sevgilinin sıcaklığını. Roger hiç değilse, kısa bir süre için de olsa, güzel, sevecen, narin bir annenin mutluluğunu tatmıştı. İçini çekti. Annesini düşünmeden aradan epeyce bir süre geçmişti; eskiden bu hiç olmazdı. Öbür dünya diye bir şey var idiyse, ölülerin ruhları dirilerin gelip geçici yaşamlarını o sonsuzluktan gözlemliyor idiyseler, Anne Jephson'ın da bütün o süre boyunca onun adımlarını izleyerek, Almanya'da başına gelen aksiliklere üzülüp acı çekerek, hayal kırıklıklarını, talihsizlikleri, yanılmış olmanın, -o saf idealizmi içinde, Herbert

Ward'ın kendisini o kadar alaya aldığı o romantik eğilimi içind Kaiser'i ve Almanları çok fazla idealleştirmiş olmanın, îrlanda davasını sahiplenerek onun bağımsızlık rüyalarının sadık ve coşkulu bir müttefikine dönüşeceklerine inanmanın verdiği o korkunç duyguyu paylaşarak kendisini hep gözettiğinden emindi.

Evet, kendisini, Monteith'i ve Bailey'i Alman limanı Heligoland'dan İrlanda'daki Kerry sahillerine götürmekte olan U-19 denizaltısının içinde geçirdiği o anlatılamaz beş gün boyunca çektiği acılan, kusmalarını, bulantılarını, karın ağrılarını annesinin kendisiyle paylaştığından emindi. Bütün Ömrü boyunca, hem fiziksel hem de ruhsal olarak kendini hiç o kadar kötü hissetmemişti. Birkaç yudum sıcak kahveyle bir iki küçük lokma ekmek dışında midesi hiçbir yiyeceği kaldırmıyordu. U-19'un kaptanı Kapitanleutnant Raimund Weissbach'in kendisine içirdiği küçük bir yudum içki, mide bulantısını geçirmek yerine safra kusmasına neden olmuştu. Denizaltı saatte yaklaşık on İki mil hızla yüzeyde seyrederken daha fazla sallanıyor, bulantılar onu büsbütün beter ediyordu. Daldığı zaman daha az sallanıyordu, ama hızı da azalıyordu. Kemiklerini sızlatan o soğuğu azaltmaya ne tüylü battaniyeler yetiyordu ne de kaputlar. Daha sonra Brixton Hapishanesi'nde, Londra Kulesİ'nde ya da Pentonville Hapishanesi'nde hissedeceğinin habercisi olan o sürekli klostrofobi duygusu bile kâr etmemişti.

Hiç kuşkusuz U-19'un içinde yaptığı o yolculuk boyunca çektiği bulantılar ve korkunç rahatsızlık yüzünden, Berlin'den Alman limanı Wilhelmshaven'a gittiği trenin biletini ceplerinden birinde unutmuştu. Kendisini McKenna Kalesi'nde tutuklayan polisler, Tralee Karakolu'nda üstünü başını aradıklarında bulmuşlardı onu. Bu tren bileti, mahkemede

savcı tarafından, İrlanda'ya düşman bir ülke olan Almanya'dan geldiğinin kamtlarından biri olarak gösterilmişti. Ancak bir başka cebinde, Alman Amirallik Dairesi'nin acil bir durumda Kaiser'İn komuta kademesiyle bağlantı kurabilmesi için kendisine vermiş olduğu gizli şifrenin yazılı olduğu kâğıt parçasını İrlanda Kraliyet Polis Teşkilatı polislerinin bulmaları daha da beter olmuştu. U-19'dan inip de kendilerini kumsala götürecek olan bota binmeden önce, nasıl olmuştu da başını derde sokacak bu kadar tehlikeli bir belgeyi imha etmemişti? Vicdanının içinde tıpkı mikrop kapmış bir yara gibi işleyip duran bir soruydu bu. Aslında Roger, U-l 9'un kaptanı ve mürettebatıyla vedalaşmadan önce, Yüzbaşı Robert Monteith'in ısrarı üzerine, kendisinin de Çavuş Daniel Bailey'in de, kimliklerini ve nereden geldiklerini ele verebilecek herhangi bir nesneyi ya da belgeyi imha etmek amacıyla ceplerini son bir kez yokladıklarını net olarak hatırlıyordu. O tren biletiyle gizli şifreyi gözden kaçıracak kadar dikkatsiz nasıl olabilmişlerdi? Mahkeme sırasında savcının o gizli şifreyi gösterirken yüzünde beliren mutlu tebessüm geldi gözünün önüne. İngiliz istihbaratının eline geçen bu bilgi Almanya'da nasıl bir zarara neden olmuştu acaba?

Bu son derece ciddi dalgınlıkların ortaya koyduğu bir şey varsa o da, hiç kuşkusuz, mide bulantılarıyla, Almanya'da son aylarda sağlığının bozulmasıyla, özellikle de sağduyusunu ve akli dengesini etkileyerek düşünme, dikkatini toplama ve soğukkanlı olma yeteneğini elinden alan - İrlanda Tugayı'nın başarısızlığından Gönüllülerle İCÖ’ nün, eşzamanlı bir Alman askerî harekâtı olmasa bile silahlı ayaklanmanın Paskalya'da yapılmasına karar verdiklerini Öğrenmesine varana kadar- bütün siyasi olaylar için duyduğu kaygılar ve üzüntülerle berbat olan fiziksel ve psikolojik durumuydu. Delirmenin ilk belirtileri miydi bunlar acaba? Daha önce de Kongo'da ve Amazon ormanlarındayken, kauçuk işletmelerindeki yerlilerin maruz bırakıldıkları adam sakatlamalar ve bütün öteki işkencelerle şiddet hareketleri karşısında da başına gelmişti. Üç ya da dört defasında artık gücünün tükendiğini, çevresinde gördüğü kötülüklerin ölçüsüzlüğü karşısında içini bir acizlik duygusunun kapladığını hissetmişti; o acımasızlığın ve alçaklığın sınırlan insanları köle edecek derecede öylesine yayılmıştı ki, ona karşı gelip yıkmaya çalışmak ham hayal gibi geliyordu. Bu kadar derin bir moral bozukluğuna uğrayan kişi, kendisininki gibi dalgınlıklar yapabilirdi. Bu mazeretler onu bir an rahatlatıyordu; ama sonra onları kabullenemiyor, içindeki suçluluk duygusuyla pişmanlık daha da beter oluyordu.

"Kendimi öldürmeyi düşündüm," diyen Sheriff'in sesi onu bir kez daha yerinden sıçratmıştı. "Yaşamayı sürdürmemin tek nedeni Alex'ti. Başka akrabam yok. Dostlarım da yok. Tanıdıklarımsa çok az. Bütün hayatım oğlumdu. O olmadan bu dünyada yaşamayı ne diye sürdüreyim?"

"O duyguyu ben de biliyorum, Sheriff," diye mırıldandı Roger Casement. "Ama yine de, her şeye rağmen, hayatta güzel şeyler de var. Nasıl olsa özendirici başka şeyler bulacaksınız. Daha gençsiniz."

"Kırk yedi yaşımdayım, ama çok daha yaşlı görünüyorum," diye karşılık verdi gardiyan. "Kendimi Öldürmediysem din yüzündendir. Dinimiz bunu yasaklar. Ama bunu yapmam ihtimaldışı değil. İçimdeki bu hüznü, bu boşluk duygusunu, artık hiçbir şeyin önemi olmadığı düşüncesini yenemezsem yaparım. İnsan, hayatın yaşanmaya değer olduğunu hissettiği sürece yaşamalı. Aksi takdirde, hayır."

Dramatizme kaçmadan, dingin bir güven duygusuyla konuşuyordu. Bir kez daha sessiz ve hareketsiz kaldı. Roger Casement kulak kabarttı. Dışarıda bir yerden şarkıya, belki de bir koro sesine benzer bir şey duyuluyordu. Ama ses o kadar cılızdı, o kadar uzaktan geliyordu ki, ne kelimeleri çözebildi ne de melodiyi.

Ayaklanma liderleri neden onun İrlanda'ya gelmesini engellemek istemiş, Alman yetkililerden, İrlanda milliyetçi örgütlerinin "elçisi" gibi gülünç bir unvanla Berlin'de kalmasını talep etmişlerdi? Onların mektuplarını görmüş, kendisiyle ilgili olan cümleleri tekrar tekrar okumuştu. Yüzbaşı Monteith'e göre, Gönüllülerle İCÖ'nün yöneticileri, İngiliz Ordusunu ve Kraliyet Donanması'nı felce uğratacak boyutta bir Alman saldırısı olmadan Roger’ın isyana karşı olacağını biliyorlardı da ondan. Peki bunu neden doğrudan doğruya kendisine söylememişlerdi? Bu kararı neden Alman yetkililer aracılığıyla ona ulaştırmışlardı? Belki de ona güvenmiyorlardı. Artık güvenilmez olduğunu mu düşünüyorlardı acaba? Yoksa İngiliz hükümetinin onu bir İngiliz casusu olmakla suçlayarak ortalığa yaydığı o aptalca ve saçma sapan söylentilere inanmışlar mıydı? Kendisi bu iftiralar karşısında en küçük bir kaygıya kapılmamış, bunun milliyetçiler arasında kuşku yaratıp bölünmeye yol açmak için İngiliz gizli servislerinin moral bozma operasyonlarından biri olduğunu dostlarıyla yoldaşlarının anlayacaklarını düşünmüştü hep.

Yoksa arkadaşlarından biri ya da birkaçı sömürgecilerin bu savaş hilesine kanmışlar mıydı? Her neyse, Roger Casement'ın İrlanda'nın bağımsızlık davasına sadık bir savaşçı olmayı sürdürdüğüne artık inanmış

olmalıydılar. Onun sadakatinden kuşkuya düşenler Kilmainham Hapishanesi'nde kurşuna dizilenlerden bazıları mıydı acaba? Ölülerin gerçeği anlamalarının artık ne önemi vardı ki?

Gardiyanın ayağa kalkmakta olduğunu, hücrenin kapısına doğru uzaklaştığını hissetti. Ayaklarını sürüyormuş gibi sessiz ve ağır adımlarına kulak verdi. Kapıya varınca da şöyle dediğini duydu:

"Bu yaptığım kötü bir şey. Yönetmeliğin ihlali. Kimsenin sizinle konuşmaması gerekiyor; hele ben, Sheriff olarak, hiç konuşmamalıyım. Artık dayanamadığını için geldim. Biriyle konuşmazsam kafam ya da kalbim patlayacaktı."

"Geldiğinize sevindim, Sheriff," diye fısıldadı Casement. "Benim durumumda biri için konuşmak çok büyük bir rahatlık. Üzüldüğüm tek şey, oğlunuzun ölümü için sizi teselli edememiş olmam."

Gardiyan, veda sözü olabilecek bir şey homurdandı. Hücrenin kapısını açarak dışarı çıktı. Kapıyı dışarıdan kilitledi. Yine zifiri karanlık olmuştu. Roger yan döndü, gözlerini yumarak uyumaya çalıştı, ama uykunun bu gece de gelmeyeceğini, şafak vaktine kadar kalan saatlerin, bitmek bilmez bir bekleyiş içinde, son derece yavaş geçeceğini biliyordu.

Gardiyanın sözünü hatırladı. "Alex'in bakir öldüğünden eminim," demişti. Zavallı çocuk. Zevki duyumsamadan, insanı yakan o baygınlık hissini, çevresini saran her şeyden kopmayı, boşalmanın kısacık sürdüğü, ama öylesine yoğun, öylesine derin olduğundan bedeninin her zerresini kendinden geçirip işin içine katarak, ruhunu son köşesine kadar canlandıran o bir anlık sonsuzluk duygusunu tatmadan, on dokuz yirmi yaşına ulaşmak. Kendisi de, yirmi yaşını bitirdiğinde Afrika'ya gitmek yerine, Liverpool'da kalarak Elder Dempster Line'da çalışmayı sürdürseydi bakir olarak ölebilirdi. Onun sıkılganlığı da düztaban genç Alex Stacey'inkiyle aynıydı, hatta belki de daha beterdi. Kuzinlerinin, özellikle de Gertrude'un, sevgili Gee'nin, onun yüzünün kızarmasını istediklerinde yaptıkları şakaları hatırladı. Ona kızlardan söz etmeleri, sözgelimi ona "Dorothy sana nasıl bakıyor gördün mü?", "Malina'nın pikniklerde ne yapıp edip hep senin yanına oturduğunu fark ettin mi?", "Senden hoşlanıyor, sevgili kuzen", "O da senin hoşuna gidiyor mu?" demeleri yeterliydi. Bu muziplikler onu nasıl da rahatsız ederdi! O rahat davranışları gider, lafı gevelemeye, kekelemeye, aptalca şeyler söylemeye başlardı, ta ki sonunda Gee'yle arkadaşları, kahkahalardan kırılarak, "Şakaydı, merak etme," diye onu yatıştırana kadar.

Aslında çok genç yaşından itibaren çok keskin bir estetik duygusuna sahip olmuş, ahenkli bir silueti, canlı ve hınzır bakışları, incecik bir beli, Özgür dolaşan yırtıcı hayvanların o bilinçsiz gücünü ortaya koyan kasları zevkle seyrederek, vücutların ve yüzlerin güzelliğini değerlendirmeyi bilmişti. İçine biraz da tedirginlik ve telaş çeşnisinin yanı sıra sanki bir kuralı ihlal ediyormuş izlenimini de katarak kendisini en çok heyecanlandıran güzelliğin, kızlarınla değil oğlanlarınla olduğunun ne zaman bilincine varmıştı acaba? Afrika'dayken. Daha Afrika kıtasına adımını bile atmadan, aldığı o tutucu eğitim, anne ve baba tarafından akrabalarının o son derece katı muhafazakâr ve geleneksel âdetleri, -zaten yasaların ve dinin de hiçbir haklı nedeni ve hafifletici sebepleri olmaksızın lanetlediği- aynı cinsten insanlar arasındaki cinsel çekim gücünün yalnızca kuşkusunu bile iğrenç bir sapıklık olarak gören o çevrenin kurallarına sadık kalarak bu tür bir heyecanın en küçük bir belirtisini bile daha doğmadan bastırmıştı. Liverpool'da, büyük amcası John'un Antrim'deki evi Magherintemple' da, amcasıyla yengesi ve kuzenlerinin yanındayken hobisi olan fotoğrafçılık, kapıldığını hissettiği o cazibenin yalnızca estetik olduğu mazeretiyle kendi kendisini de aldatarak, o ince uzun, güzel erkek vücutlarının tadına varmasına olanak sağlayan bir bahane olmuştu.

Müthiş acılarla dolu, korkunç, ama aynı zamanda son derece güzel bir kıta olan Afrika, insanların insafsızca kötü muamele görebildiği, ama yine de, Büyük Britanya'daki gibi hazzı boğan dizginler ve önyargılar olmaksızın, tutkularını, fantezilerini, arzularını, içgüdülerini ve hayallerini açıkça gösterebildikleri bir özgürlükler ülkesiydi. Boma'nın henüz bir köy bile değil, minicik bir yerleşim yeri olduğu zamanlarda, güneşin tepede kaynadığı o boğucu öğle sonrasını hatırlıyordu. Sıcaktan boğulacak hallerde, bedeninin alevler saçtığını hissederek, köyün dışında, çok yüksek mango, hindistancevizi ve baobab ağaçlarıyla devasa eğreltiotlarının bulunduğu bir yerde, mırıltılı çağlayanların aktığı, Kongo Irmağı'nın sularına katılmadan az önce kayaların arasında küçük göletler oluşturan derede yıkanmaya gitmişti. Orada kendisi gibi çırılçıplak yıkanmakta olan iki genç Bakongo yerlisi vardı. İngilizce bilmedikleri halde onun selamına gülümsemelerle karşılık vermişlerdi. Aralarında oyun oynuyor gibiydiler, ama az sonra Roger çıplak elleriyle balık avlamakta olduklarını fark etmişti. Bütün heyecanları ve kahkahaları, parmaklarının arasından kaçıp giden küçücük kaygan balıkları tutmanın zorluğundan kaynaklanıyordu. Gençlerden biri çok güzeldi. Mavimsi renkte ince uzun, ahenkli bir vücudu,

içinde capcanlı bir ışığın parladığı derin gözleri vardı, suyun içinde tıpkı bir balık gibi hareket ediyordu. Kımıldadıkça, tenine yapışmış su damlacıklarının ışıltısı arasında, kollarındaki, sırtındaki, butlarındaki kaslar ara ara görünüyordu. Kıvılcımlar saçan gözleriyle geometrik desenli dövmelerin bulunduğu esmer yüzünde bembeyaz dişleri göze çarpıyordu. Bağrışıp çağrışarak en sonunda bir balık yakalayabildiklerin-de, öteki genç dereden kıyıya çıkıp balığı kesip temizleyerek bir ateş yakmaya hazırlanıyor gibi gelmişti Roger'a. Suyun içinde kalan delikanlıysa gözlerinin içine bakarak gülümsemişti. Bedeninde bir tür sıcaklık hisseden Roger da gülümseyerek ona doğru yüzmüş, yanına vardığında ne yapacağını bilememişti. Utanç ve tedirginlik, ama aynı zamanda sonsuz bir mutluluk duyuyordu.

"Ne yazık ki beni anlayamıyorsun," demişti, kısık bir sesle. "Resimlerini çekmek isterdim. Konuşalım isterdim. Arkadaş olalım isterdim."

O sırada çocuğun, ayakları ve kollarıyla kendini suda iterek, aralarındaki mesafeyi azalttığını fark etmişti. Artık o kadar yakınındaydı ki neredeyse birbirlerine değiyorlardı. Tam o sırada Roger, iki elin karnını yokladığını, kendisine dokunarak bir süredir sertleşmiş olan organını okşadığını hissetmişti. Hücresinin karanlığı içinde arzu ve kederle içini çekti. Gözlerini yumarak yıllar önce yaşanmış olan o sahneyi yeniden hayalinde canlandırmaya çalıştı: Sertleşmiş penisini bacaklarına ve karnına sürttüğünü hissettiği çocuğa sarıldığında duyduğu o şaşkınlığı, kaygı ve korkusunu yine de azaltamayan o tanımlanamaz heyecanı hatırladı.

Ömründe ilk kez sevişiyordu, tabii eğer o şekilde heyecanlanıp kendisine mastürbasyon yapmakta olan çocuğun üstüne boşalmaya sevişmek denebilirse; Roger fark etmemiş olsa da kuşkusuz çocuk da kendisinin üstüne boşalmıştı. Sudan çıkıp giyindiğinde, o iki Bakongo yerlisi, küçük derenin oluşturduğu havuzun kıyısındaki küçük bir ateşin üstünde tütsüledikleri balıktan birkaç lokma ikram etmişlerdi ona.

Sonradan nasıl da utanmıştı. Günün geri kalanını, mutluluk kıvılcımlarına karışan pişmanlıkların içine gömülerek, bir hapishanenin sınırlarını aşıp aramaya hiçbir zaman cesaret edemediği ama her zaman gizli gizli arzu etmiş olduğu bir özgürlüğe eriştiğinin bilinci içinde, şaşkın bir halde geçirmişti. Pişmanlığa kapılmış mıydı, hatasını düzeltmeye niyetlenmiş miydi? Evet, evet. Pişmanlık duymuştu. Şerefi üzerine, annesinin anısı üzerine, dini üzerine yemin etmişti bunun bir daha

tekrarlanmayacağına; kendi kendine yalan söylediğini, o yasak meyveyi bir kez tatmış olarak, tüm varlığının nasıl baş döndürücü bir heyecana ve bir ateş topuna dönüştüğünü hissetmiş olarak, bunun tekrarlanmasının önüne artık geçemeyeceğini bile bile. Zevk almanın ona hiçbir masrafa mal olmadığı tek ilişkisi olmuştu bu ya da zaten pek ender olan ilişkilerinin ilki. Önceleri bu maceraların ardından içini kemiren vicdan azabından çok geçmeden onu kurtaran şey, bu birkaç dakikalık ya da birkaç saatlik kaçamak sevgililerine para veriyor olması mıydı acaba? Belki. Sanki ticari bir alışverişe dönüşünce -hani sen bana ağzını ve penisini ver, ben de sana dilimi, kıçımı ve birkaç sterlin vereyim gibisinden-, kendi konuştuğu dili bilmediklerinden çoğunlukla ancak el kol hareketleriyle anlaşabildiği erkeklerle parklarda, karanlık köşelerde, hamamlarda, istasyonlarda, pis otel odalarında ya da sokağın ortasında giriştiği bu hızlı ilişkiler -"Köpekler gibi," diye düşündü-, o hareketlerin bütün ahlaki anlamını yok edip onları tıpkı dondurma ya da bir paket sigara satın almak kadar basit bir değiş tokuşa indirgiyor gibiydi. Söz konusu olan şey hazdı, aşk değildi. Haz almayı öğrenmişti, ama sevmeyi değil, ne de aşkta karşılık görmeyi. Afrika'da, Brezilya'da, Iquitos'ta, Londra'da, Belfast'ta ya da Dublin'de bir defasında, özellikle yoğun geçen bir buluşmanın ardından, o maceraya bir duygu da eklenmiş ve kendi kendine şöyle demişti: "Aşık oldum." Yalan: Asla âşık olmamıştı. Sürmemişti o duygu. Eivind Adler Christensen'le bile sürmemişti; ona karşı sevgi beslemeye başlamıştı ama sevgili olarak değil, belki bir ağabey ya da baba olarak. Vah zavallı! O alanda da hayatı tam bir fiyaskoyla sonuçlanmıştı. Gelip geçici bir sürü sevgilisi olmuş -onlarca, belki de yüzlerce-, ama tek bir aşk ilişkisi olmamıştı. Yalnızca seks, alelacele ve hayvancasına.

İşte bu yüzden Roger, seks ve aşk hayatının bir dökümünü yaptığında, ara ara ve her zaman hızlı yaşanmış maceralardan oluşan, geç kalmış ve duygusuz bir hayat olduğunu düşünüyordu; Aşağı Kongo'nun ücra bir köşesinde, o zamanlar henüz Boma denilen bir kamp yeriyken, yakınlardaki çağlayanlardan ve havuzlardan oluşan o derenin içinde yaşadığı kadar gelip geçici ve önemsiz maceralardı onlar.

Tıpkı o birincisinde olduğu gibi, adlarını bilmediği ya da öğrenir öğrenmez unuttuğu çoğunlukla yabancı erkeklerle ve oğlanlarla genellikle açık havada giriştiği o kaçamak buluşmaların ardından hemen her zaman duyduğu o aynı hüzün çökmüştü içine. Bunlar gelip geçici haz anlarıydı; aylarca ve yıllarca süren, anlayışın, işbirliğinin, dostluğun, karşılıklı

konuşup anlaşmanın ve dayanışmanın aşk tutkusuna karıştığı o durağan ilişkiyle, Herbert'le Sarita Ward arasında her zaman gıpta ettiği o ilişkiyle hiç kıyaslanamayacak bir şeydi. Hayatındaki büyük boşlukların, büyük özlemlerin bir başkasıydı bu da.

Hücre kapısının menteşelerinin olması gereken yerden incecik bir ışık huzmesinin sızdığını fark etti.

"Bu lanet yolculukta geberip gideceğim” diye düşünmüştü Roger, Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, Peru'dan gelmekte olan çelişkili haberler karşısında, İngiliz hükümetinin orada olup bitenler hakkında neye güveneceğini bilmesinin tek yolunun, bizzat Casement' in Iquitos'a geri dönerek Peru hükümetinin Putumayo'daki haksızlıklara son vermek için bir şeyler yaptı mı, yoksa Julio C. Arana'yla yüzleşmek istemediğinden ya da yüzleşemediğinden oyalama taktiklerine mi başvurduğunu yerinde görmesi gerektiğini söylediğinde.

Roger’ın sağlığı daha da kötüye gitmişti. Iquitos'tan döndüğünden beri, hatta Paris'te Wardlarla birlikte geçirdiği o birkaç günlük yılbaşı tatili sırasında bile, göz iltihabı yeniden azmış, sıtma ateşleri bir kez daha baş göstermişti. Hemoroitleri de, o eski kanamaları olmasa da, onu yine rahatsız ediyordu. Londra'ya döner dönmez, 1911 Ocak ayının ilk günlerinde doktora gitti. Muayene olduğu iki uzman doktor da, durumunun aşırı yorgunluktan ve Amazonlarda yaşadığı sinirsel gerilimden kaynaklandığı tanısını koymuşlardı. Dinlenmeye, son derece sakin bir tatil geçirmeye ihtiyacı vardı.

Ama tatile çıkamadı. İngiliz hükümetinin ivedilikle istediği raporun kaleme alınmasıyla, Amazonlar'da gördükleri ve duyduklarıyla ilgili olarak Bakanlığa bilgi vermek zorunda kaldığı sayısız toplantıların yanı sıra, Kölelik Karşıdan Derneği'ne yaptığı ziyaretler de çok vaktini almıştı. Ayrıca Peru Amazon Şirketi'nin İngiliz ve Perulu müdürleriyle de toplantılar yapması gerekmiş, adamlar ilk görüşmelerinde, onun Putumayo hakkındaki izlenimlerini iki saate yakın bir süre dinledikten sonra, şaşkınlıktan donakalmışlardı. Asılan suratlar, yarı açık ağızlarla, sanki ayaklarının altındaki yer yarılmaya, tavan da başlarına yıkılmaya başlamış gibi dehşet içinde, inanamaz gözlerle ona bakıp duruyorlardı. Ne diyeceklerini bilemiyorlardı. Tek bir soru soramadan vedalaşmışlardı onunla.

Peru Amazon Şirketi Yönetim Kurulu'nun ikinci toplantısına Julio C. Arana da katılmıştı. Roger Casement'ın onu yakından gördüğü ilk ve son kez olmuştu bu. Onun hakkında konuşulduğunu o kadar çok duymuş, din

büyüklerine ya da siyasi liderlere yapıldığı gibi onu tanrısallaştıran (işi asıl yüklenen insanlara bu asla yapılmazdı) ya da ona gaddarlıklar ve korkunç suçlar -hayasızlık, sadizm, açgözlülük, cimrilik, sadakatsizlik, çok büyük düzenbazlıklar ve hırsızlıklar- atfeden öyle çeşit çeşit insanları dinlemişti ki, sanki henüz sınıflandırılmamış gizemli bir böceği inceleyen bir böcekbilimci gibi, uzun süre durup seyretmişti adamı.

İngilizceyi anladığı söyleniyordu, ama çekingenlik ya da kibrinden olacak, asla İngilizce konuşmazdı. Her şeyi çok alçak sesle kulağının içine tercüme eden bir tercümanı vardı yanında. Oldukça kısa boylu, esmer, hafif çekik gözlerinde ve geniş alnında Asyalı havası sezilen yüz hatlarıyla meleze benzeyen, seyrek saçları dikkatle taranıp ortadan ikiye ayrılmış bir adamdı. Yeni düzeltilmiş ince bir bıyığı ve küçük bir sakalı vardı, kolonya kokuyordu. Temizlik hastalığı ve üstüne başına merakıyla ilgili efsane doğru olsa gerekti. Belki de Savile Row'daki terzihanelerden birinde biçilmiş ince pamuklu kostümüyle pek şık giyinmişti. Öteki müdürler bu kez, hiç kuşkusuz Arana'nın avukatlarının hazırladıkları bin türlü soruyu Roger Casement'a sorarlarken, o hiç ağzını açmamıştı. Roger'ı çelişkilere düşürmeye çalışıyor, o ilkel dünya karşısında şaşkınlığa düşmüş onun gibi kibar ve uygar bir Avrupalının yanılgıları, abartıları, zayıf noktaları olabileceğini ima ediyorlardı.

Roger Casement bir yandan onlara yanıt verip o ilk toplantıda anlatmış olduklarını büsbütün vahimleştiren tanıklıklar ve kesin bilgiler eklerken, bir yandan da Julio C. Arana'ya bakmaktan geri kalmıyordu. Put gibi hareketsiz duran adam, sandalyesinde hiç kımıldamadan oturuyor, gözünü bile kırpmıyordu. Yüzündeki ifadeden ne düşündüğünü anlamak mümkün değildi. Sert ve soğuk bakışlarında esneklikten yoksun bir şey vardı. Putumayo'daki kauçuk istasyonlarının şeflerinin insanlıktan uzak boş bakışlarını, doğruyla yanlışı, iyilikle kötülüğü, insanca olanla insanlıkdışı olanı birbirinden ayırabilme yeteneklerini (bir zamanlar var idiyse bile) kaybetmiş olan o adamların bakışlarını hatırlatmıştı Roger'a.

İki dirhem bir çekirdek giyinmiş, hafifçe tıknaz bu küçücük adam, bir Avrupa ülkesi büyüklüğündeki o imparatorluğun sahibi, on binlerce insanın hayatlarının ve evlerinin barklarının efendisi, Amazonlar gibi bir sefalet dünyasında Avrupa'nın süper güçlerinin zenginleriyle kıyaslanabilecek bir servet biriktirmiş olan o nefret edilesi ve tapılası adam buydu demek. Peru'nun yukarı kısımlarındaki cangıllarda, Rioja adındaki küçücük o ücra köyde, ailesinin ördüğü hasır şapkaları kapı kapı dolaşıp satan yoksul bir

çocuk olarak hayata atılmıştı. Eğitim eksikliğini -yalnızca birkaç yıl ilkokula gitmişti- insanüstü bir çalışma kapasitesiyle, iş dünyasında dâhice bir önseziyle ve kesin bir vicdan yoksunluğuyla yavaş yavaş telafi ederek sosyal piramidin basamaklarını tırmanmıştı. Uçsuz bucaksız Amazonlar'da gezici şapka satıcılığından, tehlikeleri göze alıp kendi hesabına dolaşarak, o yoksul mu yoksul kauçuk toplayıcılarına, onların topladığı, kendisinin de Iquitos'ta ve Manaos'taki ihracatçı şirketlere sattığı kauçuğun bir bölümü karşılığında bıçaklar, karabinalar, balık ağları, saldırmalar, içine lastik koymak için teneke kutular, konserve yiyecekler, yuka unu ve ev gereçleri satan bir tedarikçiye dönüşmüştü. Sonunda, kazandığı o paralarla, mal tedarikçiliği ve komisyonculuktan üreticilik ve ihracatçılığa geçmişti. Başlangıçta Kolombiyalı kauçuk tüccarlarıyla ortaklık kurmuş, ondan daha az akıllı, daha az çalışkan ya da daha az ahlaksız olan bu adamların hepsi sonunda topraklarını, depolarını, yerli işçilerini yok pahasına ona satmışlar, kimi zaman da onun hizmetine girip çalışmışlardı.

Büyüklüğüne ve 1908'den beri Londra Borsası'na kayıtlı olmasına rağmen uygulamada hâlâ bir aile şirketi olarak çalışan kauçuk işletmesinin kilit noktalarına, kimselere güvenmediğinden, kendi kardeşleriyle enişteleri ve kayınbiraderlerini yerleştirmişti. Serveti nereye varmıştı? Efsane hiç kuşkusuz gerçekleri abartıyordu. Ama Peru Amazon Şirketi, Londra'da City'nin tam göbeğinde o değerli binaya sahipti, Arana'nın Kensington Yolu'ndaki malikânesinin de civarındaki prenslere ve bankerlere ait saraylardan aşağı kalır yeri yoktu. Cenevre'deki eviyle Biarritz'deki yazlık-konağı en makbul dekoratörler tarafından dayanıp döşenmiş olarak tablolar ve pahalı süs eşyalarıyla doluydu. Ama onun hakkında konuşulurken sade bir yaşam sürdüğü, ne içki içtiği ne de kumar oynadığı, sevgilileri de olmadığı, bütün boş vaktini karısına adadığı anlatılıyordu. Ona daha çocukken âşık olmuştu -o da Riojalıydı-, ama Eleonora Zumaeta ancak uzun yıllar sonra, Arana artık refaha erip kudretli bir adam olduğunda, kendisiyse doğduğu o küçük köyde ilkokul öğretmeniyken, onun evlenme teklifine evet demişti.

Peru Amazon Şirketi Yönetim Kurulu'nun ikinci toplantısı sona erdiğinde Julio C. Arana, tercüman aracılığıyla, şirketinin, Putumayo'daki kauçuk işletmelerindeki her türlü eksikliği ve çarpıklığı derhal gidermek için ne gerekiyorsa yapacağı konusunda güvence verdi. Çünkü şirketinin politikası, her zaman Britanya İmparatorluğumun daima başkalarının iyiliğini düşünen ahlaki ve yasal çerçevesi içinde çalışmaktan ibaret

olmuştu. Arana, elini uzatmadan verdiği bir baş selamıyla vedalaşmıştı Konsolosla.

Putumayo Raporu'nu yazmak Roger’ın bir buçuk ayını almıştı. Önce Dışişleri'ndeki bir büroda, bir daktilonun yardımıyla yazmaya başlamış, ama daha sonra Earl's Court'taki Philbeach Gardens'da, Roger’ın ara sıra girip o harika organisti dinlediği küçücük güzelim St. Cuthbert ve St. Mathew Kilisesi'nin yanındaki kendi apartman dairesinde çalışmayı tercih etmişti. Ancak Putumayo Raporu'nun da Kongo hakkında yazdığı rapor kadar ortalığı kırıp geçirici olacağı söylentileri bütün Londra'ya yayıldığından, politikacılar, insani yardım dernekleriyle kölelik karşıtı örgütlerin üyeleri ve basın mensupları oraya bile gelip çalışmasını böldükleri için, kalkıp İrlanda'ya gitmek üzere Dışişlerinden izin istemişti. Orada, Dublin'de, Molesworth Sokak'taki Buswells Oteli'nin bir odasında, 1911 Mart ayı başlarında çalışmasını tamamladı. Amirleriyle meslektaşlarından hemen tebrikler yağmaya başlamıştı. Bizzat Sir Edward Grey, Rapor unu övmek için onu ofisine çağırtmış, aynı zamanda da ufak tefek birtakım düzeltmeler yapmasını önermişti. Yerli topluluklarına uygulanan kölelik rejimine, işkencelere, adam kaçırmalara, tecavüzlere ve katliamlara bir son vermesi ve suçluların mahkemeye çıkarılması için, uygar dünya adına, Cumhurbaşkanı Augusto B. Leguia'nın başkanlığındaki Peru hükümetine Londra ile Washington'un birlikte baskı yapmaları için, raporun bir kopyası derhal Amerika Birleşik Devletleri hükümetine gönderilmişti.

Roger, hekimlerin tavsiye ettikleri ve öylesine ihtiyaç duyduğu o tatile bir türlü çıkamıyordu. Amazonlar' daki yerlilerin durumunu düzeltmek amacıyla kamu ve sivil toplum kuruluşlarının harekete geçmelerinin en pratik yolunu incelemekte olan hükümetle, ayrıca Parlamento ve Kölelik Karşıtları Derneği komiteleriyle kaç kez toplantılar yapması gerekmişti. Onun önerisiyle, atılacak ilk adımlardan biri, Arana Şirketi'nin her zaman engellemiş olduğu dinî bir misyonun Putumayo'da kurulmasının masraflarını karşılamak olacaktı. Bu kez Arana bu yolda kolaylık sağlamayı taahhüt ediyordu.

Roger, en sonunda 1911'in Haziran ayında İrlanda' da tatile çıkabildi. Sir Edward Grey'den kişisel bir mektup aldığında oradaydı. Dışişleri Bakanı, kendi tavsiyesiyle, Kongo'da ve Amazonlar'da Birleşik Krallık'a yaptığı hizmetlerden dolayı Majesteleri V. George'un onu soyluluk unvanıyla onurlandırmaya karar verdiğini bildiriyordu.

Akrabalarıyla dostları onu tebriklere boğarken, kendisine ilk kez Sir Roger diye hitap edildiğini duyduğunda kahkahalarla gülmesine ramak kalan Roger kuşkular içindeydi.

Kalbinin derinliklerinde kendisini hasım olarak hissettiği, ülkesini sömürgeleştiren o aynı rejim tarafından verilecek bir unvanı nasıl kabul edecekti? Öte yandan, kendisi de diplomat olarak aynı krala ve aynı hükümete hizmet etmiyor muydu? Bir yandan Britanya İmparatorluğu'nun hizmetinde disiplinli ve ehil bir memur olarak çalışırken, bir yandan da kendini İrlanda'nın kurtuluş davasına adayarak ve -John Redmond'un önderliği altında Eire için Özerkliği elde etmeyi amaç edinmiş olan o ılımlı kesimlerle değil, Tom Clarke tarafından gizlice yönetilen İCÖ gibi, hedefleri silahlı ayaklanmayla bağımsızlığı kazanmak olan daha radikal kesimlerle her geçen gün biraz daha bağlantıya girerek- yıllardan beri içinde yaşamakta olduğu o gizli ikiyüzlülüğü hiç o günlerdeki kadar çok hissetmemişti. Bu tereddütlerle içi içini yerken, nazik bir mektup yazarak kendisine bahşedilen onur için Sir Edward Grey'e teşekkür etmekte karar kılmıştı. Bu haber basında geniş yer bulmuş ve saygınlığını artırmaya yaramıştı.

İngiliz ve Amerikan hükümetlerinin, Raporda, belirtilen baş suçluların -Fidel Velarde, Alfredo Montt, Augusto Jiménez, Armando Normand, José Inocente Fonseca, Abelardo Agüero, Elias Martinengui ve Aurelio Rodriguez'in- yakalanarak mahkemeye çıkarılmalarını istemek üzere Peru hükümeti nezdinde yaptığı girişimler başlangıçta meyvelerini verir gibi görünüyordu. Lima'daki Birleşik Krallık Maslahatgüzarı Mr. Lucien Gerome, Dışişleri'ne çektiği telgrafta, Peru Amazon Şirketi'nin önde gelen on bir çalışanının işten çıkarıldığını bildiriyordu. Lima'dan gönderilen Yargıç Carlos A. Valcârcel, Iquitos'a varır varmaz, Putumayo'daki kauçuk işletmelerinde soruşturma yapmak üzere sefere çıkacak bir heyet hazırlamıştı. Ama hastalanıp ameliyat olmak üzere acilen Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmesi gerektiğinden kendisi onlarla birlikte gidememişti. Heyetin başına enerjik ve saygın birini geçirmişti: El Oriente gazetesinin müdürü olan Römulo Paredes, yanında bir hekim, iki tercüman ve dokuz askerden oluşan korumalarıyla birlikte Putumayo'ya gitmişti. Komisyon, Peru Amazon Şirketi'nin bütün kauçuk istasyonlarını ziyaret etmiş, Yargıç Carlos A. Valcârcel'in de iyileşmiş olarak geri dönmüş olduğu Iquitos'a daha yeni dönmüştü. Peru hükümeti, Paredes'in ve Valcârcel'in raporlarım alır almaz harekete geçeceğine Mr. Gerome'a söz vermişti.

Ancak, kısa bir süre sonra, aynı Gerome, tutuklama emri çıkarılmış olan suçluların çoğunun Brezilya'ya kaçtıklarını Leguıa hükümetinin üzülerek kendisine haber verdiğini bildiriyordu. Geri kalanlar ya cangılda gizleniyorlardı ya da gizlice Kolombiya topraklarına geçmişlerdi. Birleşik Devletler'le Büyük Britanya, Brezilya hükümetinin kanun kaçaklarını adalete teslim edilmek üzere sınırdışı etmesini sağlamaya çalışmışlardı. Ama Brezilya Dışişleri Bakanı Baron de Rio Branco, Peru'yla Brezilya arasında suçluların iadesi anlaşması bulunmadığı, bu yüzden de o kişilerin kritik bir uluslararası hukuk sorununa yol açmadan iade edilmelerinin mümkün olmadığı yanıtını vermişti.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra, ingiliz Maslahatgüzarı, Peru Dışişleri Bakanı'yla yaptığı özel bir görüşmede Bakan'ın, Leguıa'nın içinden çıkılması imkânsız bir durumda olduğunu kendisine gayri resmi olarak itiraf ettiğini bildirmişti. Putumayo'da varlığını sürdürmesi ve tesislerini korumak için kendi güvenlik güçlerini orada bulundurması nedeniyle, Julio C. Arana'nın şirketi, sınırdaki garnizonlarını güçlendirmekte olan Kolombiyalıların yöreyi istila etmelerini engelleyen tek güçtü.

Birleşik Devletler'le Büyük Britanya saçma bir talepte bulunuyorlardı: Peru Amazon Şirketi'ni kapatmak ya da takibata uğratmak, en basit şekliyle, zaten göz dikmiş olduğu o uçsuz bucaksız toprakları Kolombiya'nın ellerine teslim etmek anlamına gelecekti. Ne Leguıa intihar etmeden böyle bir şeyi yapabilirdi ne de başka herhangi bir Perulu yönetici. Peru devleti, ulusal egemenliğini koruyabilecek kadar güçlü bir askerî birliği Putumayo'nun ücra ve ıssız topraklarına konuşlandıracak olanaklardan da yoksundu. Lucien Gerome, bütün bu nedenlerden dolayı, Peru hükümetinin, içi boş açıklamalar ve girişimler dışında derhal etkili bir şey yapmasını beklemenin boşuna olacağını da ekliyordu.

İşte bu yüzden Dışişleri, Majestelerinin hükümeti Putumayo Raporu'nu kamuya açıklamadan ve uluslararası toplumdan Peru'ya karşı yaptırımlar uygulamasını istemeden önce, Roger Casement'ın o topraklara geri dönerek orada, Amazonlar'da, herhangi bir reform yapılıp yapılmadığını, yürütülmekte olan adli bir dava olup olmadığını ve Doktor Carlos A. Valcârcel'in gerçekten bir yasal işlem başlatıp başlatmadığını kendi gözleriyle görmesine karar vermişti. Sir Edward Grey'in ısrarları karşısında Roger, daha sonraki aylarda pek çok kez tekrarlama fırsatı bulacağı o "Bu lanet yolculukta geberip gideceğim" sözünü içinden söyleyerek, kendini bu görevi kabul etmek zorunda hissetmişti.

Tam yola çıkmak üzere hazırlanırken Omarino'yla Arédomi Londra'ya varmışlardı. Peder Smith, Barbados' ta kendi gözetimi altında geçirdikleri o beş ay içinde onlara İngilizce dersi verip temel okuma yazma bilgilerini öğreterek, Batılı tarzda giyinmeye de alıştırmıştı. Ancak Roger, uygarlığın onların karınlarını doyurmasına, onları ne dövmesine ne de kırbaçlamasına rağmen, hüzünlendirip neşelerini söndürdüğü iki çocukla karşılaşmıştı. Çevrelerini sararak onları bitmek bilmez bir incelemeye tabi tutan, tepeden tırnağa süzen, dokunan, sanki kirli oldukları düşüncesiyle ellerini tenlerine süren, anlamadıkları ve ne yanıt vereceklerini bilemedikleri sorular soran insanların kendilerine kötülük edecekleri korkusu içinde gibiydiler hep. Roger onları hayvanat bahçesine, Hyde Park'ta dondurma yemeye, ablası Nina'yı, kuzini Gertrude'u ziyarete ve Alice Stopford Green'in evinde yapılan bir aydınlar ve sanatçılar toplantısına götürdü.

Herkes onlara sevgi gösteriyordu; ama özellikle gömleklerini çıkarıp sırtlarındaki ve kabaetlerindeki yara izlerini göstermek zorunda kaldıklarında, bunları büyük bir merakla incelemeleri onlara işkence gibi geliyordu. Kimi zaman Roger çocukların gözlerinin yaşlarla dolduğunu görüyordu. Kendisiyse çocukları İrlanda'ya, Dublin civarında, iyi tanıdığı Patrick Pearse'in yönetmekte olduğu, iki dilde eğitim yapılan St. Enda's Okulu'na göndermeyi tasarlamıştı. Ona bu konuda bir mektup yazarak, iki çocuğun nereden geldiklerini anlattı. Roger, St. Enda's Okulu'nda Afrika hakkında bir söyleşi yapmıştı; Patrick Pearse'in, eski İrlanda dilini yaygınlaştırmak amacıyla hem Gael Birlıği'nde ve birliğin çıkardığı yayınlarda, hem de bu okulda gösterdiği çabaları, yaptığı parasal bağışlarla destekliyordu. Şair, yazar, militan bir Katolik, pedagog ve radikal bir milliyetçi olan Pearse, çocukların her ikisini de almayı kabul etmiş, hatta St. Enda's Okulu'na yatılı olarak kayıt parasında onlara bir indirim bile önermişti. Ama Pearse'in cevabını aldığında Roger, Omarino'yla Arédomi'nin kendisinden her Allah'ın günü yalvararak istedikleri şeyi kabul etmişti bile: Amazonlara geri dönmek istiyorlardı. Sanki İngiltere'de anormal yaratıklara dönüşmüşlerdi; onlara hiçbir zaman hemcinsleri gibi davranılmayacak, egzotik birer yabancı gözüyle bakılacak, kimilerini şaşırtıp eğlendirecek, kimilerini de korkutacaklardı; birer teşhir nesnesi olup çıktıklarını hissettikleri bu ülkede son derece mutsuzdular.

Roger Casement, Iquitos'a geri dönüş yolculuğu boyunca, insan ruhunun ne kadar çelişkilerle dolu ve ele avuca sığmaz olduğu gerçeğinden aldığı bu ders üzerinde çok düşünecekti. Her iki çocuk da, kötü muamele

gördükleri ve zar zor bir lokma yemek verilerek hayvan gibi çalıştırıldıkları o Amazon cehenneminden kaçmayı istemişti. Kendisi büyük çabalar harcamış, doğru dürüst bir hayata girmelerini sağlayarak bu şekilde onları kurtaracağı düşüncesiyle, Avrupa'ya bilet paralarını ödemek ve altı aydır geçimlerini üstlenmek için kısıtlı gelirinden epeyce bir miktar para harcamıştı. Ama ingiltere'de de, farklı nedenlerle de olsa, mutluluktan ya da en azından katlanılabilir bir yaşam tarzından Putumayo'da oldukları kadar uzaktılar. Kimse onları dövmediği, hatta çoğunluk onlara sevgi gösterdiği halde, asla bu dünyanın bir parçası olamayacaklarının bilinci içinde, kendilerini yabancı ve yalnız hissediyorlardı.

Roger Amazonlar'a doğru yola çıkmadan az önce, Dışişleri, onun tavsiyelerine uyarak, Iquitos'a yeni bir konsolos atamıştı. George Michell harika bir seçimdi. Roger onu Kongo'dan tanıyordu. Michell son derece gayretliydi, II. Leopold yönetimi altında işlenen suçlan ihbar kampanyasında büyük bir hevesle çalışmıştı. Sömürgecilik karşısında Casement'la aynı konumdaydı. Şartlar gerektirdiğinde, Casa Arana'ya kafa tutmakta da tereddüt etmeyecekti. Roger’la ikisi uzun uzadıya konuşmuşlar, sıkı bir işbirliği yapmayı tasarlamışlardı.

16 Ağustos 1911 günü Roger, Omarino ve Arédomi, Magdalena gemisiyle Barbados'a gitmek üzere Southampton'dan yola çıktılar. On iki gün sonra adaya varmışlardı. Gemi Karayip Denizi'nin gümüşsü mavi sularını yarmaya başladığı andan itibaren Roger, hastalıklar, kaygılar, yoğun fiziksel ve zihinsel çabalar yüzünden son aylarda uykuya dalmış olan cinselliğinin uyanarak kafasının içini fanteziler ve arzularla doldurmaya başladığını hissediyordu. Bu ruh halini günlüğünde şu üç sözcükle özetlemişti: "Yine ateş üstündeyim."

Gemiden iner inmez, o iki çocuğa yaptıkları için Peder Smith'e teşekkür etmeye gitti. Londra'dayken duygularını göstermekte öylesine ölçülü davranan Omarino'yla Arédomi'nin din adamıyla nasıl coşku içinde kucaklaştıklarını görmek onu duygulandırmıştı. Peder Smith, onları Azize Ursula Manastırı'ni ziyarete götürdü. Küçük keçiboynuzu ağaçları ve mor çiçekli begonvillerle sarılı olan, sokağın gürültüsünün erişmediği, zamanın sanki durduğu bu sakin manastır avlusunda, Roger ötekilerden ayrılarak bir bankta oturdu. Tıpkı Brezilya'daki ayin alaylarında Meryem Ana heykelini taşıyanlar misali, bir yaprağı yüklenmiş götüren bir dizi karıncayı seyretmekteyken, birden aklına geldi: Bugün doğumgünüydü! Kırk yedi yaşındaydı! Yaşlı olduğu söylenemezdi. Yaşıtı kadınlarla erkeklerin

birçoğu, fiziksel ve ruhsal anlamda enerji, arzu ve tasarılarla dolu olarak formlarının doruğundaydılar. Ama o, yaşlı ve sanki varlığının son aşamasına girmiş gibi hissediyordu kendini. Bir defasında Afrika'da Herbert Ward'la son yıllarının nasıl olacağını hayal etmişlerdi. Heykeltıraş arkadaşı, Provence ya da Toscana'daki bir kır evinde Akdeniz'e yakışır bir yaşlılığın hayalini kuruyordu. Kocaman bir atölyesi, bir sürü kedisi, köpeği, ördekleri ve tavukları olacak, pazar günleri geniş bir akraba çevresine boullabaisse gibi doyurucu ve bol baharatlı yemekleri kendi elleriyle pişirecekti. Oysa Roger, irkilerek şöyle demişti: "Ben yaşlanmayacağım, bundan eminim." İçine öyle doğmuştu. O önsezisini dün gibi hatırlıyor, bir kez daha doğru çıkacakmış gibi hissediyordu: Yaşlanmayacaktı o.

Peder Smith, Bridgetown'da geçirecekleri sekiz gün boyunca Omarino’yla Arédomi'ye kalacak yer vermeyi kabul etmişti. Adaya geldiklerinin ertesi günü Roger, bir önceki gelişinde müdavimi olduğu halk hamamına gitti. Umduğu gibi, atletik ve heykel gibi vücutlu genç erkekler vardı, çünkü tıpkı Brezilya'da olduğu gibi burada da kimse bedeninden utanç duymuyordu. Kadınlarla erkekler vücutlarına iyi bakıyorlar, kendilerini cüretkârlıkla sergiliyorlardı. On beş ya da on altı yaşlarında çok genç bir yeniyetme aklını başından almıştı. Melezlerde sık görüldüğü şekilde solgun benizliydi, pürüzsüz, parlak bir teni, pervasızca bakan kocaman yeşil gözleri vardı, daracık mayosundan dışarı çıkan tüysüz ve elastiki uylukları Roger’ın başını döndürür gibi olmuştu. Deneyimleri sayesinde, başka herhangi biri için algılanamaz birtakım belirtilerden -hafif bir tebessümden, gözlerde yanan bir ışıltıdan, elin ya da bedenin davetkâr bir hareketinden-, bir delikanlının onun ne istediğini anlayıp anlamadığını ve bunu ona verip vermeyeceğini ya da en azından pazarlığa hazır olup olmadığını çabucak anlamasına olanak sağlayan önsezisi bilenmişti. Gözleriyle yollamakta olduğu kaçamak mesajlar karşısında o güzelim oğlanın tümüyle kayıtsız kaldığını büyük bir acıyla hissetmişti. Yine de delikanlıya yanaştı. Onunla kısa bir süre konuştu. Barbadoslu bir din adamının oğluydu ve muhasebeci olmak emelindeydi. Bir ticaret akademisinde okumaktaydı, tatilden yararlanarak yakında babasıyla birlikte Jamaica'ya gidecekti. Roger onu dondurma yemeye davet etti, ama çocuk kabul etmedi.

Oteline geri dönünce, heyecanına kapılarak en mahrem bölümler için kullandığı bayağı ve kısaltılmış bir dille günlüğüne şunları yazdı: "Halk hamamı. Din adamının oğlu. Çok güzel. Uzun ve narin organı ellerimin

arasında sertleşti. Onu ağzıma aldım. İki dakikalık mutluluk."
Mastürbasyon yaptıktan sonra yeniden banyoya girerek uzun uzadıya sabunlandı, bir yandan da bu gibi durumlarda içini kaplayan o keder ve yalnızlık duygusunu üstünden atmaya çalışıyordu.

Ertesi gün öğle vakti, Bridgetown Limanı'ndaki bir restoranın terasında yemek yerken, Andrés O'Donnell'in yanından geçtiğini gördü. Ona seslendi. Arana'nın yanında çalışan bu eski ustabaşı ve Entre Rios kauçuk istasyonunun şefi onu hemen tanımıştı. Bir iki saniye güvensizlikle, biraz da korkuyla baktı ona. Ama sonunda elini sıkarak yanına oturmayı kabul etti. Sohbet ederlerken bir kahveyle bir kadeh de konyak içti. Roger'ın Putu-mayo'dan geçip gitmesi, kauçuk tüccarları için tıpkı bir Huitoto büyücüsünün laneti gibi olmuştu. Roger oradan çekip gider gitmez, çok geçmeden polislerle yargıçların ellerinde tutuklama emirleriyle çıkagelecekleri ve kauçuk işletmelerindeki bütün şeflerin, ustabaşlarının ve kâhyaların başlarının adaletle derde gireceği söylentisi ortalığa yayılmıştı. Arana'nınki bir İngiliz şirketi olduğundan, hepsi İngiltere'ye gönderilerek orada yargılanacaklardı. Bu yüzden O'Donnell gibi pek çokları, Brezilya'ya, Kolombiya'ya ya da Ekvador'a gitmek üzere yöreden uzaklaşmayı tercih etmişti. Kendisi bir şekerkamışı tarlasında işe alınacağı sözüyle buralara kadar gelmiş, ama iş bulamamıştı. Şimdi de, görünüşe göre demiryollarında bazı olanaklar sunan Birleşik Devletler'e gitmeye çalışıyordu. Ne çizmeleri ne tabancası ne de kırbacı olmadan, üzerinde eski bir iş tulumu ve yıpranmış bir gömlekle o terasta otururken, geleceği için kaygı duyan zavallının tekinden başka birine benzemiyordu.

"Sizin haberiniz yok ama hayatınızı bana borçlusunuz, Mr. Casement," dedi, yüzünde acı bir tebessümle artık onunla vedalaşırken. "Gerçi buna inanmayacağınıza kuşku yok."

"Siz yine de anlatın," diye onu yüreklendirdi Roger.

"Armando Normand, siz oradan sağ olarak çıkacak olursanız, kauçuk işletmelerindeki bütün şeflerin hapsi boylayacağımızdan emindi. Irmakta boğulmanızın ya da sizi bir pumanın veya bir timsahın yemesinin en iyisi olacağına inanıyordu. Anlarsınız ya. Hani tıpkı şu Fransız kâşif Eugène Robuchon'un başına geldiği gibi: Sorduğu onca soruyla insanların sinirlerini öyle bozmuştu ki, o yüzden onu ortadan kaldırdılar."

"Neden beni Öldürmediler? Sahip olduğunuz onca deneyimle bu çok kolay olurdu."

"Ben bunun olası sonuçlarını onlara anlattım," diye iddiada bulundu Andrés O'Donnell, biraz da böbürlenir gibi. "Victor Macedo da beni destekledi. Siz İngiliz olduğunuzdan, Don Julio'nun şirketi de öyle olduğu için, bizleri İngiltere'de İngiliz yasalarına göre yargılarlardı. Ve bizi asarlardı."

"Ben İngiliz değil, İrlandalıyım," diye onu düzeltti Roger Casement. "Büyük bir olasılıkla da işler sizin sandığınız gibi yürümezdi. Her ne hal ise, yine de çok teşekkürler. Ama şurası kesin, bir an önce yola çıkın ve nereye gideceğinizi bana söylemeyin. Sizi gördüğümü haber vermek zorundayım; İngiliz hükümeti çok geçmeden sizin için tutuklama emri çıkartacaktır."

O akşam yeniden halk hamamına gitmişti. Bir gün öncekinden daha talihliydi. Jimnastik salonunda ağırlık kaldırırken görmüş olduğu güçlü kuvvetli, güler yüzlü, esmer biri ona gülümsemişti. Onu kolundan tutarak içecek satılan küçük bir salona götürmüştü. Birer ananas ve muz suyu içerler ve adının Stanley Weeks olduğunu söylerken, kendisine öyle çok yaklaşmıştı ki, bir bacağı onunkine sürtmüştü. Sonra imalı, hafif bir tebessümle onu yine kolundan tutup küçük bir kamaraya götürerek içeri girer girmez kapısını sürgülemişti. Öpüşmüşler, bir yandan pantolonlarını çıkarırlarken birbirlerinin kulaklarını ve boynunu ufak ufak ısırmışlardı. Roger, arzudan boğulacak halde, Stanley'in kapkara penisini ve gözlerinin önünde şişmekte olan kırmızımtırak, nemli baş kısmını seyrediyordu. "İki sterline emersin," dediğini duydu. "Sonra da seni arkadan düzerim." Kabul ederek diz çöktü. Daha sonra otel odasındayken günlüğüne şöyle yazacaktı: "Halk hamamı. Stanley Weeks: Atlet, genç, 27 yaşında. Kocaman, çok sert, en az 9 inç. Öpüşmeler, ısırıklar, bağırtarak girdi. İki sterlin."

Roger, Omarino ve Arédomi, 5 Eylül günü, Boniface gemisiyle Barbados'tan Parâ'ya gitmek üzere yola çıkmışlardı; gemi konforsuz, küçük ve tıklım tıklım doluydu, ortalık pis kokuyordu, yemekler de berbattı. Ama Roger, Amerikalı bir hekim olan Doktor Herbert Spencer Dickey'in sayesinde Parâ'ya kadar yolculuğun keyfini çıkarmıştı. Doktor, Arana'nın şirketi hesabına El Encanto'da çalışmıştı. Casement'ın zaten bildiği korkunç şeyler konusunda katkıda bulunmasının yanı sıra, Putu-mayo'daki deneyimleri hakkında, kimileri acımasız, kimileri komik, bir sürü hikâye de anlatmıştı ona. Dünyanın yarısını dolaşmış maceraperest ruhlu, duyarlı ve okumuş bir adamdı. Onun yanında güvertede oturup havanın kararmasını seyrederken, bir yandan sigara, bir yandan da şişeyi kafalarına dikip viski

içerek zekice şeyler dinlemek pek hoştu. Doktor Dickey, Büyük Britanya'yla Birleşik Devletlerin Amazonlar'daki acımasızlıklara çare bulma çabalarını onaylıyordu, ama kaderci ve kuşkucu bir insandı: Ona göre, oradaki gidişat değişmeyecekti, ne bugün ne de gelecekte.

"Kötülük bizim ruhumuzda, dostum," diyordu, yarı şaka yan ciddi. "Ondan bu kadar kolay kurtulamayız. Avrupa ülkelerinde ve benim ülkemde pek belli olmaz, ancak bir savaş, bir ihtilal ya da bir isyan olduğunda gün ışığına çıkar. Gözler Önüne serilmesi ve topluca yapılması için bahanelere ihtiyaç vardır. Oysa Amazonlar'da açık açık ortaya konabilir, vatanseverlik ya da din gibi haklı nedenler gösterilmeksizin en korkunç canavarlıklar gerçekleştirilebilir. Sadece ve sadece açgözlülüktür bu. Bizleri zehirleyen kötülük, insanoğlunun olduğu her yerde vardır, yüreklerimize iyice kök salmıştır."

Ama bu iç karartıcı iddialarda bulunduktan hemen sonra, sanki bunları yalanlamak istermiş gibi bir şaka yapıveriyor ya da bir fıkra anlatıyordu. Roger, arada bir üzüntüye kapılsa da, Doktor Dickey'le sohbet etmeye bayılıyordu. Boniface, 20 Eylül günü öğle vakti Parâ'ya varmıştı. Roger, orada konsolos olduğu süre boyunca, kendini hayal kırıklığına uğramış ve boğulacak gibi hissetmişti. Yine de bu limana varmadan günler önce, Praça do Palacio'yu (Saray Meydanı) hatırlayarak içi arzuyla kabarmıştı. Geceleri oraya gider, üstlerinde daracık şortlarıyla kıçlarını ya da taşaklarını göstere göstere ağaçların arasında müşteri ya da macera aranarak dolaşan delikanlılardan birini alıp götürürdü.

Praça'da dolaşmaya çıktığında içini yakmaya başlayan o eski ateşin bedeninde yeniden uyandığını hissederek Comércio Oteli'ne yerleşmişti. Buluşmaları çoğunlukla yakınlardaki berbat bir otel odasında ya da parktaki çimenlerin karanlık bir köşesinde sona eren o kişilerden birkaçının adını hatırlıyordu - yoksa onları uyduruyor muydu? Yüreğinin ağzına geldiğini hissederek giriştiği o hızlı ve korku dolu ilişkileri dört gözle bekliyordu. Ama o gece de işler yolunda gitmemişti, çünkü ne Marco ortalardaydı ne Olympio ne de Bebé (böyle miydi adları?), onların yerine neredeyse çocuk yaşta denecek hırpani iki serserinin saldırısına uğramasına ramak kalmıştı. Onlardan biri adres sorarken öteki, yanında taşımadığı cüzdanının peşinde elini onun cebine atmıştı. Bir tanesini hızla itip yere düşürerek kurtulmuştu onlardan. Onun o kararlı tavrını gören çocukların ikisi de koşarak uzaklaşmaya başlamışlardı. Roger öfke içinde oteline dönmüş, günlüğüne

şunları yazarak sakinleşmişti: "Praça do Palâcio: Bir tanesi kalın ve çok sert. Soluğum kesildi. Donumda kan damlaları. Haz dolu bir acı."

Ertesi sabah İngiliz Konsolosu ile Parâ'da daha önce kaldığı zamandan tanıdığı birkaç Avrupalıyla Brezilyalıyı ziyarete gitti. Soruşturmaları yararlı olmuştu. Putumayo'dan kaçmış en az iki kişinin izini saptamıştı. Konsolosla yerel polis şefi, José Fonseca ile Alfredo Montt'un, Yavarı Irmağı kıyılarındaki bir plantasyonda bir süre geçirdikten sonra şimdi, Casa Arana'nın limanda gümrük kontrolörü olarak onlara iş bulduğu Manaos'a yerleşmiş olduklarını doğrulamıştı. Roger, Brezilyalı yetkililerden bu iki suçlu için tutuklama kararı çıkartılmasını talep etmesi için Dışişleri'ne derhal bir telgraf yolladı. Aradan üç gün geçtikten sonra ingiliz Dışişleri Bakanlığı, Petropolis'in[6]11 bu talebi uygun gördüğü yanıtını verdi. Montt ile Fonseca'nın tutuklanması için derhal Manaos polisine emir verilecekti, ama suçlular iade edilmeyecek, Brezilya'da yargılanacaklardı.

Parâ'daki ikinci ve üçüncü geceleri ilkinden daha verimli olmuştu. İkinci akşam hava kararırken, çiçek satmakta olan çıplak ayaklı bir çocuk, Roger elindeki gül demetinin fiyatını sorarak nabız yoklarken, kendini ona canı gönülden sunuvermişti. Gittikleri küçük bir açıklıktaki gölgelerin arasında Roger çiftlerin solumalarını duyabiliyordu. Her zaman tehlikelerle dolu olan güvensiz şartlar altındaki bu sokak buluşmaları, Roger'ın içinde heyecan ve tiksinti gibi iki çelişkili duyguyu uyandırıyordu. Çiçek satıcısının koltukaltları kokuyordu, ama o yoğun soluğuyla bedeninin sıcaklığı ve kendisini sımsıkı kucaklaması onu kızıştırmış, çok geçmeden doruk noktasına ulaştırmıştı. Comércio Oteli'ne girdiğinde pantolonunun toz toprak ve lekeler içinde olduğunu, resepsiyon memurunun kendisine şaşkınlıkla baktığını fark etti. "Saldırıya uğradım," diye açıkladı bu halini.

Ertesi gece Praça do Palâcio'da ikinci bir buluşma gerçekleşmiş, bu kez genç biri ondan sadaka dilenmişti.

Roger onu dolaşmaya davet etmiş ve bir büfede birer kadeh rom içmişlerdi. Joâo, onu sefil bir mahallede teneke kutular ve hasır örgülerle dolu bir kulübeye götürmüştü. Soyunup toprak zemin üzerine yayılmış elyaftan bir döşek üzerinde karanlıkla sevişirlerken, Roger her an kafasına bir bıçak dayanacağından ya da bir sopa ineceğinden emindi. Ama hazırlıklıydı: Bu gibi durumlarda hiçbir zaman cebinde fazla para taşımaz, saatiyle gümüş kalemini de yanına almazdı; bir şeylerinin çalınmasına göz yumup böylelikle hırsızları yatıştırabilmek için zar zor bir avuç kâğıt parayla bozuk para bulundururdu. Ama o gece hiçbir şey olmadı. Joâo

otelin yakınlarına kadar ona yine eşlik etmiş, ağzını ısırarak kocaman bir kahkahayla vedalaşmıştı. Ertesi gün Roger, Joâo ile o çiçek satıcısının kendisine kasıkbiti bulaştırdığını fark etmişti. Bir eczaneye giderek, her zaman nahoş bir iş olan kalomel satın almak zorunda kaldı: Eczacı -hele kadın eczacıysa daha da beter oluyordu-, çoğunlukla onu utandıracak bir biçimde gözlerini ona dikiyor, kimi zaman da onu şaşırtmasının yanı sıra aynı zamanda öfkelendiren bir işbirlikçi edasıyla, küçük bir kahkaha atıyordu.

Para'da bulunduğu on iki gün boyunca yaşadığı en güzel, ama aynı zamanda en kötü deneyim, Da Matta çiftine yaptığı ziyaret olmuştu. Şehirde bulunduğu zamanlarda edinmiş olduğu en yakın dostlarıydı onlar: Yol mühendisi olan Junio ile suluboya resim sanatçısı olan eşi irene. Genç, güzel, neşeli, dost canlısı, yaşam sevinciyle dolu insanlardı. Maria adında, iri gözlerinin içi gülen, çok tatlı bir kızları vardı. Roger onları bir sosyal toplantıda ya da resmî bir törende tanımıştı, çünkü Junio yerel yönetimin bayındırlık idaresinde çalışıyordu. Sık sık görüşürler, ırmak boyunda yürüyüşlere çıkarlar, sinemaya ve tiyatroya giderlerdi. Bu eski dostlarını sevinçle bağırlarına basmışlardı. Körfeze özgü çok acılı yemekler yenilen bir restorana onu akşam yemeğine götürmüşler, artık beş yaşında olan Maria, kaş göz hareketleri yaparak onun için dans edip şarkı söylemişti.

O gece Roger, Comércio Oteli'ndeki yatağında saatlerce uykusuz yatarken, neredeyse bütün hayatı boyunca peşini bırakmamış olan, özellikle de sokaklardaki o kısacık cinsel ilişkilerinden birini yaşadığı bir günün ardından gelen o bunalımlardan birini geçirmişti. Da Mattalarınki gibi bir yuva sahibi asla olamayacağını, yaşlandıkça hayatta gitgide daha yalnız kalacağını bilmek onu hüzünlendiriyordu. Para karşılığında tattığı o haz dakikaları ona pahalıya mal oluyordu. O sıcacık samimiyeti tatmadan, günün olayları üzerinde konuşup geleceklerini -yolculukları, tatilleri, hayalleri- beraberce planlayacağı bir eşe sahip olmadan, bu dünyadan göçtüğünde adını ve anısını yaşatacak evlatları olmadan ölüp gidecekti. Ömrü vefa edecek olursa, yaşlılığı kimsesiz hayvanlarınkine benzeyecekti. Aynı derecede sefil de olacaktı, çünkü diplomat olduğundan beri doğru dürüst bir maaş kazanıyor olmasına rağmen, köleliğe karşı ve ilkel halklarla kültürlerin hayatta kalma haklan uğruna mücadele eden insani yardım kuruluşlarına, şimdi de Gaelceyi ve İrlanda geleneklerini savunan Örgütlere yaptığı bağışlar ve yardımlar nedeniyle, hiçbir zaman para biriktirememişti.

Ama onu bütün bunlardan da fazla üzen şey, gerçek aşkı, Junio'yla Irene'ninki gibi paylaşılan bir aşkı tanımadan, aralarında var olduğu fark edilen o işbirliğini ve içine gömüldükleri o akıllıca sessizliği, el ele tutuşurlarken gösterdikleri o sevecenliği ya da küçük Maria'nın aşın sevgi gösterileri karşısında karşılıklı gülüşmelerini tatmadan öleceğini düşünmekti. Bu buhranlarda her zaman olduğu gibi, o gece de saatlerce uyanık kalmış, sonunda tam uyuyakalacakken, odasının gölgeleri arasında annesinin narin hayalinin belirdiğini hissetmişti.

22 Eylül günü Roger, Omarino ve Arédomi, çirkin ve berbat bir gemi olan Hilda'yla Manaos'a gitmek üzere Parâ'dan ayrıldılar. Manaos'a kadar yolculuk ettikleri o altı gün, kamarasının darlığı, her yanda hüküm süren o kirlilik, iğrenç yemekler ve hava karardıktan şafak vaktine kadar yolculara karşı saldırıya geçen sivrisinek bulutları yüzünden Roger için tam bir işkenceye dönüşmüştü.

Manaos'ta gemiden iner inmez Roger yeniden Putu-mayo kaçaklarının peşine düştü. Yanında İngiliz Konsolosu'yla birlikte Vali Mr. Dos Reis'i görmeye gittiğinde Vali, gerçekten de Montt'la Fonseca'nın tutuklanmaları için Petröpolis'teki merkezî hükümetten emir gelmiş olduğunu doğruladı. Peki neden polis onları hâlâ tutuklamamıştı? Vali'nin ileri sürdüğü neden, ona pek aptalca ya da basit bir bahane gibi görünmüştü: Kendisinin şehre gelmesini bekliyorlardı. Kuşlar uçup gitmeden bunu hemen yapabilirler miydi? Hemen o gün yapacaklardı.

Konsolosla Casement'ın, ellerinde Petröpolis'ten gelmiş olan tutuklama emriyle birlikte, Valilik ile Polis Teşkilatı arasında iki defa gidip gelmeleri gerekmişti. En sonunda polis şefi, Montt'la Fonseca'yı tutuklasınlar diye liman gümrüğüne iki adamını gönderdi.

Ertesi sabah, İngiliz Konsolosu meyus bir suratla gelerek Roger'a, tutuklama girişiminin, tam bir güldürü denebilecek tuhaf bir şekilde sonuçlandığını bildirdi. Polis şefinin, binbir türlü özür dileyip hatalarını düzeltme sözleri vererek kendisine daha demin anlattığına göre, Montt'la Fonseca'yı yakalamak üzere gönderilen iki polis memuru onları tanıyordu; o ikisini alıp karakola götürmeden önce birlikte bira içmeye gitmişlerdi. Sonra da körkütük sarhoş olmuşlar, o arada suçlular kaçmışlardı. Kaçmalarına göz yumsunlar diye para aldıkları olasılığı göz ardı edilemeyeceğinden, söz konusu polis memurları hapse atılmışlardı. Rüşvet aldıkları kanıtlanacak olursa, ciddi bir şekilde cezalandırılacaklardı. "Üzgünüm, Sir Roger," demişti Konsolos, "ama size bir şey demediğim

halde ben böyle bir şeyi bekliyordum. Brezilya'da diplomat olarak görev yapmış biri olarak bunu siz de haydi haydi bilirsiniz. Burada böyle şeylerin olması normaldir."

Roger kendini o kadar kötü hissetmişti ki, üzüntüsü fiziksel rahatsızlığını büsbütün artırmıştı. Geminin Iquitos'a geri dönmesini beklerken, vaktinin çoğunu, ateşler içinde yanıp adale ağrıları çekerek yatakta geçirdi. Kendisini tuşa getiren o çaresizlik duygusuna karşı mücadele verdiği bir akşam, fantezilerini günlüğüne şu şekilde geçirmişti: "Bir gecede üç sevgili, ikisi denizci. Bana altı kere yaptılar! Doğum yapmış kadınlar gibi bacaklarımı iki yana aça aça yürüyüp geldim otele." Çok keyifsiz olduğu halde, yazdığı şeyin korkunçluğu karşısında gülme krizine tutulmuştu. Başkalarının yanında öylesine terbiyeli davranan ve kullandığı kelimelere dikkat eden onun gibi birisi, günlüğünün mahremiyeti içindeyken, dayanılmaz bir şekilde müstehcen sözler yazma ihtiyacına kapılıyordu. Müstehcen laflar etme eğilimi, hiç anlayamadığı bir nedenle ona iyi geliyordu.

Hilda gemisi yoluna 3 Ekim günü devam ederek, tufan gibi yağan yağmurlar altında küçük bir barınağa sığındığı çetin bir yolculuktan sonra, 6 Ekim 1911 günü şafak sökerken Iquitos'a vardı. Elinde şapkasıyla Mr. Stirs onu orada, limanda bekliyordu. Yerini alacak olan George Michell ile eşi yakında geleceklerdi. Konsolos onlara ev aramaktaydı. Roger bu kez onun konutuna değil, Plaza de Armas yakınlarındaki Amazona s Oteli'ne yerleşmiş, o arada Mr. Stirs de Omarino'yla Arédomi'yi geçici olarak yanına almıştı. Her iki genç de, Putumayo'ya geri dönmek yerine, ev işlerinde çalışmak üzere şehirde kalmayı kararlaştırmışlardı. Mr. Stirs, onlara iş verip iyi davranacak bir aile bulmaya uğraşacağına söz vermişti.

Brezilya'nın sabıkası göz önüne alındığında Roger’ın korktuğu gibi, burada da haberler pek iç açıcı değildi. Römulo Paredes'in Putumayo'ya yaptığı gezisi hakkında yazdığı raporunu aldıktan sonra, Yargıç Dr. Carlos A. Valcârcel'in tutuklama emri çıkardığı sanıkların 237 kişilik upuzun listesindeki Casa Arana yöneticilerinin arasından kaçının tutuklandığını Mr. Stirs bilmiyordu. Bunu öğrenememişti, çünkü Iquitos'ta bu konu üzerinde olduğu kadar Yargıç Valcârcel'in nerede olduğu konusunda da garip bir sessizlik hüküm sürüyordu. Yargıç, haftalardan beri bulunamıyordu. Peru Amazon Şirketi'nin o listede adı geçen Genel Müdürü Pablo Zumaeta, görünüşe göre saklanmaktaydı, ama Mr. Stirs, onun gizlenmesinin tam bir komedi olduğunu söylüyordu Roger'a, çünkü Arana'nın eniştesi ve eşi

Petronila, kendilerini hiç kimse rahatsız etmeden, restoranlarda ve partilerde boy gösteriyorlardı.

Daha sonraları Roger, Iquitos'ta geçirdiği o sekiz haftayı hatırlayınca ağır ağır batan bir gemiye benzetecekti: Entrikalardan, olmadık söylentilerden, apaçık ya da küstahça söylenmiş yalanlardan, çelişkilerden oluşan bir deryanın içine anlamsız bir şekilde gitgide gömülmek gibi bir şeydi; hiç kimsenin doğruyu söylemediği bir dünyaydı bu, çünkü doğruyu söylemek düşmanlıklar ya da sorunlar yaratıyordu ya da çoğunlukla insanlar, doğruyla yanlışı, gerçeklerle düzmeceleri birbirinden ayırmanın artık mümkün olmadığı bir sistemin içinde yaşıyorlardı. Roger da, Kongo'daki yıllarından beri, oynak kumların içine düşmüş olmanın verdiği o umutsuzluk duygusunu çok iyi tanıyordu; kendisini gitgide yutan bu balçıklı zeminin içindeki çabaları, sonunda onu yok edecek olan o yapışkan maddenin içine daha fazla gömülmesinden başka bir işe yaramıyordu. Bir an önce buradan çıkıp kurtulmalıydı!

Geldiğinin ertesi günü Iquitos valisini ziyarete gitti.

Bir kez daha yeni bir vali atanmıştı. Mr. Adolfo Gamarra -pos bıyıkları, çıkıntılı küçük bir göbeği, dumanı tüten purosu, sinirli ve nemli elleri vardı-, onu ofisinde kabul edip kucaklayarak kutladı.

"Sizin sayenizde," dedi, teatral bir tavırla kollarını açıp alkışlayarak, "Amazonlar'ın göbeğinde korkunç bir toplumsal haksızlık meydana çıkarıldı. Peru hükümeti ve halkı size minnettardır, Mr. Casement."

Hemen arkasından da, İngiliz hükümetinin taleplerini yerine getirmek üzere Peru hükümetinin talimatıyla Yargıç Carlos A. Valcârcel'in hazırladığı raporun "müthiş" ve "ortalığı kırıp geçirici" olduğunu ekledi. Üç bin sayfaya yakın olan rapor, İngiltere'nin Cumhurbaşkanı Augusto B. Leguia'ya iletmiş olduğu suçlamaların hepsini doğruluyordu.

Ama Roger bu raporun bir kopyasını alıp alamayacağını sorduğunda Vali, bunun resmî bir belge olduğu ve bunu bir yabancının okumasına izin vermenin kendi yetkilerinin dışında olduğu karşılığını verdi. Sayın Konsolos, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Lima'daki hükümet yetkilileri nezdinde bir talepte bulunmalıydı, hiç kuşkusuz bu izni alabilirdi. Roger, Yargıç Carlos A. Valcârcel'le görüşmek için ne yapabileceğini sorunca, Vali son derece ciddi bir tavır takınarak, ezberlediklerini bir çırpıda söyleyiverdi:

"Doktor Valcârcel'in nerede olduğu hakkında en küçük bir fikrim yok. Görevi tamamlandı ve anladığım kadarıyla ülkeyi terk etmiş bulunuyor."

Roger, tam bir şaşkınlık içinde çıktı valilikten. Gerçekte neler oluyordu acaba? Bu sorumlu kişi kendisine yalnızca yalanlar söylemişti. Hemen aynı akşam, El Oriente'nin müdürü Doktor Römulo Paredes'le konuşmak üzere kalkıp bürosuna gitti. Ceketini çıkarmış gömlekle oturan, kan ter içinde, ne yapacağını bilemez halde, paniğe kapılmış, elli yaşlarında, çok esmer biriyle karşılaştı. Saçlarında tek tük beyazlar vardı. Roger konuşmaya başlar başlamaz, sanki "dikkat, yerin kulağı vardır" demek istermiş gibi ani bir hareketle onu susturdu. Kolundan tuttuğu gibi, köşedeki küçücük Là Chipirona Barı'na götürdü. Uzak bir köşedeki küçük bir masaya oturttu Roger'ı.

"Beni bağışlamanızı rica ediyorum, Sayın Konsolos," dedi, kaygı içinde çevresine bakınıp durarak. "Size fazla bir şey söyleyemem, söylememek zorundayım. Son derece tehlikeli bir durumdayım. İnsanların beni sizinle beraber görmeleri benim için büyük bir risk anlamına geliyor."

Beti benzi atmıştı, sesi titriyor, tırnaklarından birini ısırıp duruyordu. Küçük bir kadeh içki isteyerek bir dikişte içip bitirdi. Roger'ın Vali Gamarra'yla yaptığı görüşmeyi kendisine anlatmasını sesini çıkarmadan dinledi.

"Yöneticimiz tam bir komedyen," dedi sonunda, içtiği içkiden cesaret almış olarak. "Benim, Yargıç Valcârcel'in bütün suçlamalarına katkıda bulunan raporum, Gamarra'nın elinde bulunuyor. Ona temmuz ayında teslim etmiştim. Aradan üç aydan fazla bir süre geçti, hâlâ Lima'ya göndermedi. Sizce onu neden bu kadar süredir elinde tutuyor? Iquitos'un yarısı gibi, Vali Adolfo Gamarra'nın da Arana'nın adamı olduğunu dünya âlem biliyor da ondan."

Yargıç Valcârcel'e gelince; onun ülke dışına çıktığını söyledi. Nerede olduğunu bilmiyordu, ama eğer Iquitos' ta kalmış olsaydı büyük bir olasılıkla çoktan öbür dünyayı boylamış olacağını çok iyi biliyordu. Paredes, ani bir hareketle ayağa kalktı.

"Her an benim de başıma gelebilecek olan şey, Sayın Konsolos," derken bir yandan da terini siliyordu, Roger adamın birden ağlamaya başlayacağını sandı. "Çünkü ne yazık ki ben çekip gidemem. Benim karım ve çocuklarım var, sahip olduğum tek iş de gazetem."

Sonra veda bile etmeden çıkıp gitti. Roger, öfkeden köpürerek Vali'nin yanına döndü. Mr. Adolfo Gamarra, Doktor Paredes tarafından hazırlanan raporun gerçekten de "neyse ki artık çözümlenmiş bulunan bazı lojistik sorunlar nedeniyle" Lima'ya gönderilememiş olduğunu itiraf etti. Her ne

olursa olsun o aynı hafta yola çıkacaktı, "hem de daha güvenli olması için özel bir ulakla gönderilecekti, çünkü Cumhurbaşkanı Leguıa ivedilikle bu raporu beklemekteydi".

Her iş böyle yürüyordu. Roger kendini, insana uyku veren bir girdabın içinde, gözle görülmeyen birtakım düzenbaz güçler tarafından yönlendirilerek, aynı yerde ha bire dönüp duruyor gibi hissediyordu. Olayların hiçbir zaman söylenen sözlere uymamasıyla, bütün girişimler, bütün vaatler, bütün bilgiler dağılıp gidiyordu. Yapılan şeyle söylenen şey apayrı iki dünyaydı. Kelimeler olguları yadsıyor, olgular kelimeleri yalanlıyor, her şey genel bir kandırmaca içinde, söylenenle yapılan arasında bütün dünyanın uyguladığı kronik bir ayrılık içinde yuvarlanıp gidiyordu.

Roger, bütün o hafta boyunca Yargıç Carlos A. Valcârcel hakkında pek çok araştırma yaptı. Tıpkı Saldana Roca gibi bu kişi de içinde saygı, sevgi, merhamet ve hayranlık duyguları uyandırıyordu. Herkes kendisine yardım etmeye, bilgi edinmeye, mesaj getirip götürmeye, onun yerini saptamaya söz veriyordu, ama Yargıç'ın durumu hakkında hiç kimse ciddi en küçük bir açıklama yapmadan, onu oradan oraya yollayıp duruyordu. En sonunda, Iquitos'a vardıktan yedi gün sonra, şehirde ikamet etmekte olan bir ingiliz sayesinde, bu deli edici örümcek ağından kurtulmayı başardı. John Lilly & Cp. Şirketi'nin müdürü olan Mr. F. J. Harding, uzun boylu, neredeyse dazlak kafalı, ciddi tavırlı, müzmin bekâr bir adamdı, Iquitos'ta Peru Amazon Şirketi'nin ritmine ayak uydurmaz görünen pek az tüccardan biriydi.

"Yargıç Valcârcel'e ne olduğunu kimse size söylemiyor, söylemezler de, çünkü başlarını derde sokmaktan korkarlar, Sir Roger," dedi Mr. Harding, rıhtımın yakınındaki küçük evinde sohbet ederlerken. Duvarlarda İskoç şatolarının gravürleri asılıydı. Hindistancevizinden yapılma serinletici bir şey içiyorlardı. "Arana'nın Lima'daki nüfuzu sayesinde Yargıç Valcârcel'in, görevini kötüye kullanmakla ve daha bilmem ne kadar yalanla suçlanarak görevden alınmasını sağladılar. Zavallı adam, eğer hâlâ hayattaysa, bu görevi kabul etmekle hayatının en büyük hatasını yaptığına yanıyordur. Arı kovanına çomak soktu, bu da ona pahalıya mal oldu. Lima'dayken çok saygın bir kişiymiş. Şimdiyse onu çamura hatırdılar, belki de öldürmüşlerdir. Nerede olduğunu kimse bilmiyor. Keşke çekip gitmiş olsa. Ondan söz etmek Iquitos'ta bir tabu haline geldi."

Gerçekten de, "Putumayo'daki korkunç şeyleri" araştırmak üzere Iquitos'a gelmiş olan bu namuslu ve gözüpek Doktor Carlos A. Valcârcel'in hikâyesi bundan daha üzücü olamazdı. Roger, bütün o haftalar boyunca,

hikâyenin parçalarını tıpkı bir yapboz gibi bir araya getirmişti. Suç zanlıları olarak, hemen hepsi Peru Amazon Şirketi ile bağlantılı olan 237 kişi için tutuklama emri çıkarma cüretini gösterdiğinde, Amazonlar'ın üzerinde soğuk rüzgârlar esmişti. Yalnızca Peru bölgesinde değil, aynı zamanda Kolombiya ve Brezilya bölgelerinde de. Hemen arkasından Julio C. Arana imparatorluğunun mekanizması bu darbeyi savuşturarak kendi karşı saldırısını başlatmıştı. Polis, 237 zanlıdan yalnızca dokuzunun yerini saptayabilmişti. O dokuz kişi arasında gerçekten önemli olan tek kişi Aurelio Rodriguez'di; Putumayo'daki bölüm şeflerinden biri olan bu adamın, gasp, tecavüz, el kol kesme, adam kaçırma ve cinayet suçlarıyla dolu kabarık bir dosyası vardı. Ancak Rodriguez de dahil olmak üzere o dokuz tutuklu, Iquitos'daki Yüksek Mahkeme'ye bir habeas corpus[7] sunmuş, mahkeme de dosya incelenınceye kadar onları geçici olarak serbest bırakmıştı.

"Maalesef," diye açıkladı Vali, üzgün bir yüz ifadesi takınarak, gözünü bile kırpmadan, "geçici özgürlüğü fırsat bilen bu kötü vatandaşlar kaçıp gittiler. Sizin de bildiğiniz gibi, Yüksek Mahkeme tutukluluk emrini uygun görürse, onları Amazonların uçsuz bucaksızlığı içinde bulmak zor olacaktır."

Mahkemenin bunu yapmak için hiç acelesi yoktu, çünkü Roger Casement gidip yargıçlara dosyaya ne zaman bakacaklarını sorduğunda, bunun "davaların geliş sırasına sıkı sıkıya uyularak" yapıldığını söylemişlerdi. "Sizi ilgilendiren konuya gelene kadar" sırada çok sayıda dava dosyası bulunuyordu. Mahkemedeki stajyerlerden biri, alaycı bir ses tonuyla şunu eklemekten de geri kalmamıştı:

"Burada adalet güvenli adımlarla ama yavaş yürür, bu işlemler yıllar sürebilir, Sayın Konsolos."

Pablo Zumaeta, sözde saklanmakta olduğu yerden, Yargıç Carlos A. Valcârcel'in aleyhine adli bir saldırıyı başlatmış, kendi adına ortaya atılan tanıklar aracılığıyla, onu görevini kötüye kullanma, zimmetine para geçirme, yalancı tanıklık ve daha pek çok şeyle suçlayan ihbarlarda bulunmuştu. Bir sabah Bora yerlisi bir kadınla küçük kızı, yanlarında bir tercümanla birlikte Iquitos karakolunda boy göstererek, Yargıç Carlos A. Valcârcel'i "küçük yaştaki bir kızın onuruna tecavüz"le suçlamışlardı. Yargıç, kendisini cangıla getirmiş olan soruşturmayla uğraşacağı yerde, vaktinin büyük bir bölümünü oradan oraya koşuşturarak, beyanlarda bulunup yazılı ifadeler vererek, bu karalayıcı yalanlara karşı kendini

savunmakla geçirmek zorunda kalmıştı. Dünyası başına yıkılmıştı. Kalmakta olduğu küçük El Yurimaguas Oteli'nden onu çıkarmışlardı. Şehirde kendisine yer vermeye cesaret edebilecek ne bir konuk evi bulabilmişti ne de bir pansiyon. Nanay'da küçük bir oda kiralaması gerekmişti. Çöplükler ve kokuşmuş su birikintileriyle dolu bu gecekondu mahallesinde, geceleri hamağının altında farelerin koşuştuğunu duyuyor, kalktığında hamamböcekleri-ne basıyordu.

Roger Casement bütün bunları, orada burada kulağına fısıldanan ayrıntılarla bölük pörçük öğrenirken, bir yandan da bu Yargıç'a karşı hayranlığı giderek artmaktaydı; elini sıkarak dürüstlüğü ve cesareti nedeniyle kendisini kutlamayı ne kadar isterdi. Ona ne olmuştu acaba? Kesin olarak öğrenebildiği tek şey -gerçi "kesin" sözcüğü Iquitos gibi bir yerde pek sağlam bir anlam taşımıyor gibi görünüyordu-, kendisinin görevden alındığını bildiren emir Lima'dan geldiğinde, Carlos A. Valcârcel'in çoktan ortadan kaybolduğu olmuştu. O zamandan beri de şehirde hiç kimse onun nerede olduğunu söyleyemiyordu. Onu öldürmüşler miydi? Gazeteci Saldana Roca' nın hikâyesi bir kere daha tekrarlanıyordu. Kendisine karşı olan husumet o kadar artmıştı ki kaçıp gitmekten başka çaresi kalmamıştı. El Oriente'nin Müdürü Römulo Paredes, Mr. Stirs'ün evinde yaptıkları ikinci bir görüşmede ona şöyle söylemişti:

"Öldürülmeden önce yerini değiştirmelerini istemesini ben kendim tavsiye etmiştim Yargıç Valcârcel'e. Yeterince yerden uyarı gelmişti zaten."

Ne tür uyarılardı bunlar? Yargıç Valcârcel'in bir lokma bir şey yiyip bir bira içmek üzere girdiği restoran ve barlardaki kışkırtmalardı. Sarhoşun biri ansızın ona hakaret ediyor, çakısını göstererek dövüşmek için meydan okuyordu. Yargıç, polise ya da valiliğe şikâyette bulunacak olursa, ona sonu gelmez formülerler doldurtarak olanları en ince ayrıntısına kadar yazdırıyorlar, sonra da "şikâyetini soruşturacaklarına söz veriyorlardı.

Roger Casement, çok geçmeden kendini, Yargıç Valcârcel'in Iquitos'tan kaçıp gitmeden ya da Arana'nın paralı katillerinden biri tarafından ortadan kaldırılmadan önceki durumundaki gibi hissetmeye başlamıştı: İpleri, bütün Iquitos halkının iğrenç bir yaltakçılıkla her sözünü dinlediği Peru Amazon Şirketi'nin elinde olan kuklalardan oluşmuş bir toplumun maskarasına dönüşmüş olarak her tarafta hüsrana uğruyordu. Arana'nın şirketi burada, yani şehirde bile yaptırımları alaya alıp öngörülen reformları engelleyebildiğine göre, Putumayo'daki kauçuk işletmelerinde her şeyin aynı şekilde devam ettiğinin, hatta belki de daha beter olduğunun

besbelli olmasına rağmen Roger, Putumayo'ya geri dönmeye niyetliydi. Römulo Paredes, Mr. Stirs ve Vali Adolfo Gamarra, bu yolculuktan vazgeçmeye zorladılar onu.

"Oradan sağ çıkamazsınız, ölümünüz de hiçbir işe yaramaz," diye ısrar etti El Oriente nin Müdürü. "Mr. Casement, bunu size söylediğim için üzgünüm, ama siz Putumayo'da en nefret edilen kişisiniz. Ne Saldana Roca'dan ne o Amerikalı Hardenburg'dan ne de Yargıç Valcârcel' den sizin kadar nefret ediliyor. Ben kendim, Putumayo'dan bir mucize eseri geri dönebildim. Ama siz çarmıha gerilmek üzere oraya gidecek olursanız bu mucize bir kez daha yaşanmayacaktır. Üstelik, biliyor musunuz, işin en saçma yanı da, onca savunduğunuz o Boralarla Huitotoların zehirli oklarıyla sizi öldürtmeleri olur. Sakın gitmeyin, aklınızı başınıza alın. İntihar etmeyin."

Vali Adolfo Gamarra, Putumayo'ya yapacağı yolculuğa hazırlanmakta olduğunu Öğrenir öğrenmez, Amazonas Oteli'nde onu görmeye gitmişti. Son derece telaşlıydı. Brezilya müziği çalınan bir barda bira içmeye götürdü onu. Roger'a, bu devlet memuru ilk kez içten konuşuyor gibi görünmüştü.

"Bu çılgınlıktan vazgeçmeniz için size yalvarıyorum, Mr. Casement," dedi, gözlerinin içine bakarak. "Sizin korunmanızı sağlayacak olanaklarım yok benim. Bunu söylediğim için üzgünüm, ama doğrusu bu. Sicilimde sizin ölümünüzün yükünü taşımak istemiyorum. Mesleğimin sonu olur bu. Size bunu bütün içtenliğimle söylüyorum. Putumayo'ya varamazsınız. Burada size kimsenin dokunmamasını çok büyük çabalarla sağlayabildim. Yemin ederim ki hiç kolay olmadı. Buralarda sözü geçen kişilere yalvardım, onları tehdit ettim. Ama benim otoritem şehrin sınırlarının ötesinde yok olur. Putumayo'ya gitmeyin. Kendiniz için ve benim için yapın bunu. Sevdiklerinizin hatırı için geleceğimi mahvetmeyin. Sizinle gerçek bir dost olarak konuşuyorum."

Ancak en sonunda onu bu yolculuktan vazgeçiren şey, gece yarısı aniden gelen beklenmedik bir ziyaretçi olmuştu. Çoktan yatmış, tam uykuya dalmak üzereyken, Amazonas Oteli'ndeki resepsiyon görevlisi gelip kapısını vurmuştu. Bir beyefendi onu arıyordu, dediğine göre çok acildi. Kalkıp giyinerek aşağı indiğinde JuanTizön'Ia karşılaştı. Peru Amazon Şirketi'nin, Araştırma Komisyonu'yla öylesine yakın bir şekilde işbirliği yapmış olan bu yüksek mevkideki görevlisinden, Putumayo'ya yaptığı yolculuktan beri bir haber almamıştı. Roger’ın hatırladığı o kendinden emin

adamdan eser yoktu. Yaşlanmış, bitkin, her şeyden fazla da morali bozuk görünüyordu.

Sakin bir yer aradılar ama bu mümkün değildi, çünkü Iquitos geceleri gürültü patırtı, sarhoşluk, kumar ve seksle doluydu. Gidip Pim-Pam'da oturmaya razı oldular, bar ve gece kulübü karışımı bu yerde dansa kalkmak için kendilerini taciz edip duran Brezilyalı iki melez kadını başlarından atmaları gerekmişti. Birer bira ısmarladılar.

Juan Tizön, Roger'ın hatırladığı hep o aynı efendice havası ve zarif tavırları içinde, kesinlikle içten gibi görünen bir ifadeyle konuşmuştu onunla.

"Cumhurbaşkanı Leguıa'nın talebi üzerine Yönetim Kurulu'nda aldığımız kararlara rağmen, şirketin önerdiklerinin hiçbiri yapılmadı. Ben raporumu sunduğumda, Pablo Zumaeta ve Arana'nın kardeşleriyle kayınbiraderleri de dahil olmak üzere hepsi, kauçuk istasyonlarında radikal birtakım iyileştirmeler yapılması gerektiğinde benimle aynı fikirdeydiler. Adaletle sorunlar çıkmasını önlemek için, ayrıca ahlaki ve dinî nedenlerle. Hepsi boş laf. Hiçbir şey yapılmadı, yapılacağı da yok."

JuanTizön'un Roger'a anlattığına göre, şirket, Putumayo'daki görevlilere önlemlerini almaları ve geçmiş suiistimallerin izlerini silmeleri - sözgelimi, cesetleri ortadan kaldırmaları- için talimat vermesinin dışında, Londra'nın Peru hükümetine ulaştırdığı raporda adlan geçen başlıca suçluların kaçmalarını da kolaylaştırmıştı. Kauçuğun, zorla çalıştırılan yerli işçiler eliyle toplanması sistemi, eskisi gibi devam ediyordu.

-"Hiçbir şeyin değişmediğinin farkına varmam için Iquitos'a adım atmam yeterli oldu," diye başını salladı Roger. "Ya siz, Don Juan?"

"Gelecek hafta Lima'ya dönüyorum, bir daha da buraya geleceğimi sanmıyorum. Peru Amazon Şirketi'ndeki konumumun tutar tarafı kalmamıştı. Onlar bana yol vermeden istifa etmeyi tercih ettim. Hisse senetlerimi geri alırlar, ama çok düşük bir fiyata. Lima'da başka işlerle uğraşmam gerekecek. Hayatımın on yılını Arana için çalışarak kaybettiğim halde buna üzülmüyorum. Sıfırdan başlamam gerekse de içim daha rahat. Putumayo' da gördüklerimizden sonra şirketin içinde kendimi kirli ve suçlu hissediyordum. Bunu kanma da danıştım, o da beni destekledi."

Bir saate yakın sohbet ettiler. Juan Tizön da Roger' ın hiçbir gerekçeyle Putumayo'ya geri dönmemesi gerektiğinde ısrar ediyordu: Onu öldürmelerinden ve olsa olsa kauçuk istasyonlarını gezerken zaten görmüş

olduğu o aşırı zulüm karşısında öfkeden kudurmaktan başka hiçbir şey elde edemezdi.

Bunun üzerine Roger, Dışişleri için yeni bir rapor hazırlamaya koyulmuştu. Ne herhangi bir iyileştirme yapıldığını ne de Peru Amazon Şirketi'ndeki canilere en küçük bir ceza uygulandığını açıklıyordu. Gelecekte de bir şey yapılacağı umudu yoktu. Bunun suçlusu, Julio C. Arana'nın şirketi olduğu kadar, ülkedeki kamu yönetimi, hatta bütün ülkeydi. Peru hükümeti, Iquitos'ta Julio C. Arana'nın temsilcisi olmaktan öteye gidemiyordu. Arana'nın şirketi öyle bir kudrete sahipti ki, bütün siyasi ve adli kurumlarla güvenlik güçleri, ondan para aldıkları ya da onun misillemelerinden korktuklarından, şirketin, hiçbir riske girmeden yerlileri sömürmeyi sürdürmesi için elbirliğiyle çalışmaktaydılar.

Sanki onu haklı çıkarmak istermiş gibi, tam da o günlerde Yüksek Mahkeme, o dokuz tutuklunun talebiyle ilgili görüşmeyi hemen hükme bağlamıştı. Bu karar tam bir utanmazlık abidesiydi: Yargıç Valcârcel'in çıkardığı listedeki 237 kişi tutuklanmadıkları sürece, bütün adli işlemler durduruluyordu. Yargıçlar, yalnızca bir avuç tutukluyla bir soruşturmanın eksik ve yasadışı olacağına hükmetmişlerdi.

Böylelikle o dokuz kişi kesin olarak serbest kalıyor, güvenlik güçleri o 237 zanlıyı adalete teslim edene kadar -elbette bu da hiçbir zaman olmayacaktı-dava askıya alınıyordu.

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Iquitos'ta, Roger

Casement'ın şaşırma kapasitesini ölçecek daha da tuhaf bir olay gerçekleşecekti. Otelinden çıkıp Mr. Stirs'ün evine giderken, cephelerinde Peru arması ve bayrakları bulunduğundan devlet dairesi gibi görünen iki binanın önünde insanların birikmiş olduğunu görmüştü. Ne oluyordu acaba?

"Belediye seçimleri var," diye açıkladı Mr. Stirs; o incecik sesi Öyle kayıtsız bir ifade taşıyordu ki sanki her türlü duyguya karşı korumalıydı. "Bunlar son derece kendine özgü seçimler, çünkü Peru'daki seçim yasasına göre, oy kullanabilmek için mal mülk sahibi olmak ve okuma yazma bilmek gerekiyor. Bu da seçmen sayısını birkaç yüz kişiye indiriyor. Aslında seçimler Casa Arana' da kararlaştırılıyor. Yani kazananların sayısı ve oylamada aldıkları yüzdeler."

Öyle olsa gerekti, çünkü o gece, içkiler dağıtılarak bandolar eşliğinde Plaza de Armas'ta yapılan, Roger’ın da uzaktan seyrettiği küçük bir toplantıyla, Iquitos'un yeni Belediye Başkanı olarak Don Pablo Zumaeta'nın seçilmesi kutlanmıştı! Julio C. Arana'nın eniştesi, Peru' nun düşmanlarına

karşı ve Amazonlar'ın kalkınması uğrundaki mücadelesini boyun eğmez bir şekilde sürdürmeye kararlı olarak, Ingiliz-Kolombiya komplosunun iftiraları karşısında Iquitos halkı tarafından aklanmış olarak -teşekkür konuşmasında öyle diyordu-"gizlenme yeri'nden dışarı çıkıyordu. Alkollü içkilerin dağıtılmasından sonra, havai fişekler, gitarlar ve davullar eşliğinde sabaha kadar süren halk dansları yapılmıştı. Roger da, linç edilmemek için oteline çekilmekte karar kılmıştı.

George Michell ile eşi, en sonunda Manaos'tan gemiyle gelerek 30 Kasım 1911 günü Iquitos'a varmışlardı. Roger artık yola çıkmak üzere bavullarını hazırlamakla meşguldü. Yeni ingiliz Konsolosu'nun gelişi öncesinde, Mr. Stirs'le bizzat Casement, bu karıkocaya bir ev bulabilmek için deli gibi uğraşmışlardı. "Sizin yüzünüzden Büyük Britanya burada gözden düştü, Sir Roger," demişti eski Konsolos. "Fahiş fiyat ödemeyi önerdiğim halde kimse evini Michell'ler için bana kiralamaya yanaşmıyor. Herkes Arana'yı gücendirmekten korkuyor, hepsi reddediyorlar." Roger, Römulo Paredes'ten yardım istemiş, El Oriente'nin Müdürü sorunu çözmüştü. Evi kendisi kiralamış, sonra da Britanya Konsolosluğu'na yeniden kiraya vermişti. Pislik içinde, döküntü bir evdi burası, yeni konuklarını karşılamak üzere alelacele elden geçirilip olabildiğince dayanıp döşenmesi gerekmişti. Bayan Michell, güler yüzlü, iş yapmaya gönüllü, ufacık tefecik bir kadındı, Roger ancak geldiği gün limanda geminin iskelesinin dibinde tanışabilmişti onunla. Ne yeni evinin ne de ilk defa ayak bastığı yerin durumu keyfini kaçırabilmişti. Umutsuzluğa karşı şerbetliydi sanki. Daha eşyalarını bile açmadan, bütün enerjisi ve neşesiyle ortalığı temizlemeye koyulmuştu.

Roger, Mr. Stirs'ün küçük salonunda, eski dostu ve meslektaşı George Michell'le uzun uzadıya konuştu. Durumu bütün ayrıntılarıyla ona anlatarak, yeni görevinde karşılaşacağı zorlukların bir tekini bile ondan gizlemedi. Bütün hareketlerinde karısıyla aynı dinamizmi gösteren, canlı, kırk yaşlarında, şişman bir adam olan Michell, ara sıra kısa bir açıklama istemek üzere duraklayarak küçük bir deftere notlar alıyordu. Sonra da, moralini bozmak ya da kendisini Iquitos'ta bekleyen şey karşısında şikâyet etmek yerine, yüzünde kocaman bir gülümsemeyle şöyle demekle yetindi: "Konunun ne olduğunu artık biliyorum, hodri meydan."

Iquitos'taki son iki haftası boyunca, Roger’ın içindeki cinsellik şeytanı, karşı konulmaz bir biçimde onu bir kez daha avucunun içine almıştı. Burada daha önceki kalışı sırasında son derece tedbirli davranıyordu; ama

bu defa, kauçuk işiyle bağlantısı olan ve kendisine pusu kurabilecek onca insanın düşmanlığını bildiği halde, kadınlarla erkeklerin her zaman müşteri aranmakta oldukları ırmak kıyılarındaki rıhtımda geceleri dolaşmaya çıkmaktan çekinmiyordu. İşte Alcibiades Ruiz'i böyle tanımıştı, tabii eğer bu onun gerçek adıysa. Onu alıp Amazonas Oteli'ne götürdü. Gece nöbetindeki kapıcı, Roger ona bahşiş verince itiraz etmedi. Alcibiades, onun kendisine gösterdiği şekilde klasik heykel pozları vermeyi kabul etmişti. Biraz pazarlık ettikten sonra soyunmayı da kabul etti. Alcibiades beyaz ve yerli karışımı bir melez, yani bir cholo ydu, Roger günlüğüne, bu ırksal karışımın fiziksel açıdan son derece güzel bir erkek tipi yarattığını, bunların Brezilya'daki "caboclo" denilen, yerlilerin yumuşaklığı ve tatlılığıyla İspanyol soyundan gelenlerdeki erkekçe sertliğin birbirine karıştığı, hafifçe egzotik yüz hatlarına sahip erkeklerinkinden bile üstün olduğunu not etmişti. Alcibıades'le ikisi öpüşmüşler, birbirlerini ellemişler, ama sevişmemişlerdi, ne o gün ne de onun Amazonas Oteli'ne yeniden geldiği ertesi gün. Sabah saatleriydi ve Roger onun çıplak olarak poz poz resimlerini çekmişti. O gittikten sonra da günlüğüne şunları yazdı: "Alcibiades Ruiz. Cholo. Dansçı hareketleri. Sertleştiğinde yay gibi kıvrılan ince ve uzun. Eldiven giyer gibi girdi içime."

El Oriente' nin Müdürü Römulo Paredes, o günlerde sokakta bir saldırıya uğramıştı. Gazetesinin basımevinden çıkarken, buram buram alkol kokan bet suratlı üç kişi ona saldırmıştı. Olaydan hemen sonra otelinde görmeye gittiği Roger'a söylediğine göre, silahlı olmasaydı ve havaya ateş ederek o üç saldırganı korkutmasaydı, kendisini döve döve öldüreceklerdi. Don Römulo olaydan sonra o kadar altüst olmuştu ki, Roger’ın önerdiği gibi bir yudum içki içmek üzere dışarı çıkmayı kabul etmedi. Peru Amazon Şirketi'ne karşı duyduğu hınç ve öfkenin sının yoktu.

"Ben her zaman Casa Arana'nın sadık bir adamı olmuş, istedikleri her şeyde onları memnun etmişimdir," diye yakındı. Yatağın iki ucuna oturmuşlar, kandilin küçücük alevi odanın bir köşesini zar zor aydınlattığından, yarı karanlıkta konuşuyorlardı. "Yargıçlık yaparken de, El Oriente'yi çıkardığımda da. Onların isteklerine hiçbir zaman itiraz etmedim, hem de pek çok defa vicdanımı rahatsız ettiği halde. Ama ben gerçekçi bir adamım, Sayın Konsolos, hangi savaşların kazanılamayacağını bilirim. Yargıç Valcârcel'in emriyle Putumayo'ya gitme görevini üstlenmeyi ben hiç istememiştim. Daha ilk baştan başımı derde sokacağını biliyordum. Onlar zorladılar beni. Pablo Zumaeta kendisi istedi bunu. O yolculuğu sırf onun

emirlerini yerine getirmek için yaptım. Raporumu da Vali'ye teslim etmeden önce okusun diye Mr. Zumaeta'ya verdim. Hiçbir yorumda bulunmadan raporu bana geri verdi. Bu onu kabul ettiği anlamına gelmiyor muydu? Raporu ancak o zaman Vali'ye teslim ettim. Şimdiyse bana savaş ilan ediyorlar ve beni öldürmek istiyorlar. Bu saldırı Iquitos'tan gideyim diye yapılmış bir uyarı. Peki ama nereye? Benim karım ve beş çocuğum, iki hizmetçim var, Mr. Casement. Siz hiç bu insanlarınki kadar nankörlük gördünüz mü? Sizin de olabildiğince çabuk buradan çekip gitmenizi tavsiye ederim. Hayatınız tehlikede, Sir Roger. Şimdiye kadar başınıza bir şey gelmedi, çünkü bir İngiliz'i, üstelik de diplomatı öldürürlerse uluslararası bir sorun çıkacağını düşünüyorlardı. Ama siz buna hiç güvenmeyin. O çekinceler en küçük bir sarhoşlukla yok olabilir. Siz benim tavsiyeme kulak verin ve buradan çekip gidin, dostum."

"Ben İngiliz değil, İrlandalıyım," diye onu düzeltti Roger, yumuşak bir tavırla.

Römulo Paredes, yanında getirdiği çantayı ona teslim etti.

"Putumayo'da topladığım ve raporumu dayandırdığım bütün belgeler işte burada. Bunları Vali Adolfo Gamarra'ya vermemekle iyi etmişim. Yoksa onların kaderi de raporumunki gibi olur, Iquitos Valiliği'nde rafa kaldırılırdı. Bu belgeleri siz alıp götürün, onları iyi bir amaçla kullanacağınızı biliyorum. Size bir yük daha verdiğim için emin olun çok üzgünüm."

Roger, dört gün sonra Omarino ve Arédomi'yle ve-dalaşarak yola çıktı. Mr. Stirs çocukları Nanay'da bir marangozhaneye yerleştirmişti; orada Bolivyalı olan sahibine hem hizmet edecekler, hem de atölyesinde çırak olarak çalışacaklardı. Stirs'le Michell'in kendisini uğurlamaya gittikleri limandayken Roger, son iki ay içinde ihraç edilen kauçuk miktarının bir yıl öncekini geçtiğini öğrenmişti. Hiçbir şeyin değişmediğinin, Huitotoların, Boraların, Andoquelerin ve Putumayo'daki öteki yerli halkların acımasızca ezilmeye devam ettiklerinin bundan güzel kanıtı olabilir miydi?

Manaos'a kadar beş gün süren o yolculuk boyunca kamarasından dışarı hemen hemen hiç çıkmadı. Kendisini morali bozulmuş ve hasta hissediyor, kendinden tiksiniyordu. Zar zor yemek yiyebiliyor, daracık kamaradaki sıcaklık ancak dayanılmaz bir hale geldiğinde güverteye çıkıyordu. Amazon'dan aşağılara doğru indikçe ve ırmağın yatağı genişleyip kıyıları gözden kayboldukça, bu cangıllara bir daha asla geri dönmeyeceğini düşünüyordu. Aynı zamanda -Afrika'da Kongo Irmağı boyunca seyrederken

de pek çok kez düşündüğü gibi-, arada bir teknenin üzerinden uçan o pembe balıkçıl sürüleriyle cıyak cıyak bağıran küçük papağanların ve sanki yolcuların dikkatlerini çekmek istermiş gibi atlayıp sıçrayarak gemiyi izleyen küçük balıklardan oluşan o köpüklü izin de yer aldığı bu muhteşem manzaranın, aynı zamanda Putumayo'da tanımış olduğu açgözlü ve eli kanlı insanların açgözlülüklerinin cangılların içlerinde yol açtığı nice baş döndürücü acıları da barındırdığını gösteren o çelişkiler yumağını düşünüyordu. Peru Amazon Şirketi' nin Londra'daki Yönetim Kurulu toplantısında Julio C. Arana'nın o sakin yüzünü hatırlıyordu. Kendi para hırsını tatmin etmek için insanları kitle halinde ezip geçen o mekanizmayı işleten ve bundan en fazla yararlanan kişi olan bu iki dirhem bir çekirdek giyinmiş ufak tefek adamın herhangi bir ceza alması için gücünün son katresine kadar mücadele etmeye bir kez daha yemin etti. Putumayo'da neler olup bittiğinden Julio C. Arana'nın haberi olmadığını söylemeye artık kim kalkışabilirdi? Bu adam, yerliler kadar sömürülen kauçuğu o cangıllardan çıkarmayı sürdürebilmek için bütün dünyayı -herkesten çok da Peru hükümetiyle İngiliz hükümetini- aldatmak amacıyla tam bir gösteri sergilemişti.

Roger, aralık ayının ortalarında vardığı Manaos'ta kendini daha iyi hissetmeye başlamıştı. Para ve Barbados'a doğru yola çıkacak bir gemiyi beklerken, otel odasına kapanarak çalışabilmiş, raporuna bazı yorumlar ve kesin bilgiler eklemişti. Bir akşam birlikte olduğu İngiliz Konsolosu, bütün başvurularına rağmen, Brezilyalı yetkililerin, Montt'la Agüero'yu da, öteki kaçakları da yakalamak için doğru dürüst hiçbir şey yapmadıklarını doğrulamıştı. Julio C. Arana'nın Putumayo'daki eski şeflerinin birçoğunun artık Madeira-Mamoré demiryolu inşaatında çalışmakta oldukları söylentileri ortalıkta dolaşıyordu.

Manaos'ta kaldığı hafta Roger, geceleri macera peşinde dışarı çıkmayarak, ölçülü bir hayat yaşadı. Irmağın kıyılarında ve şehirdeki sokaklarda dolaşmaya çıkıyor, çalışmadığı zamanlarda, Alice Stopford Green'in kendisine tavsiye etmiş olduğu, İrlanda'nın eski tarihi üzerine saatlerce kitaplar okuyarak vaktini geçiriyordu. Ülkesinin sorunlarıyla yakından ilgilenmek, Putumayo görüntülerini ve Iquitos'ta görmüş olduğu o genel siyasi yozlaşmanın içindeki entrikaları, yalanları ve yolsuzlukları kafasından çıkarıp atmasına yarayacaktı. Ama dikkatini İrlanda konuları üzerine yoğunlaştırması kolay olmuyordu, çünkü Londra'da sonuçlandırmak

zorunda olduğu henüz tamamlanmamış bir görevi olduğu her an aklına geliyordu.

17 Aralık günü Parâ'ya doğru yola çıkmış, en sonunda orada Dışişlerinden gelen bir yazıyı bulabilmişti. Dışişleri Bakanlığı, onun Iquitos'tan yollamış olduğu telgrafları almış, Peru hükümetinin verdiği bütün sözlere rağmen, zanlıların kaçmasına göz yummanın yanı sıra, Putumayo'daki zorbalıklara karşı elle tutulur hiçbir şey yapılmamış olduğunu öğrenmişti

Roger, Noel arifesinde, ancak bir avuç yolcusuyla rahat bir gemi olan Denis'le Barbados'a doğru yola çıkmış, Bridgetown'a kadar sakin bir yolculuk geçirmişti. Orada Dışişleri, onun için New York'a gidecek olan SS Terence gemisinde yer ayırtmıştı. İngiliz yetkililer, Putumayo'da olan bitenlerden sorumlu olan İngiliz şirketine karşı enerjik bir şekilde harekete geçmeye karar vermişler, Birleşik Devletlerin de onların bu çabasına katılmasıyla, uluslararası toplumun taleplerini karşılamaktaki isteksizliğini Peru hükümeti nezdinde birlikte protesto etmelerini istiyorlardı.

Barbados'un başkentinde Roger, bir yandan geminin yola çıkmasını beklerken, Manaos'taki kadar edepli bir yaşam sürüyordu: Ne halk hamamlarına ziyarette bulunmuş ne de geceleri tek bir kaçamak yapmıştı. Kimi zaman aylarca uzayan o cinsel perhiz dönemlerinden birine girmişti yine. Bunlar, genellikle kafasının dinsel kaygılarla dolu olduğu dönemlerdi. Bridgetown'dayken her gün Peder Smith'i ziyarete gidiyor, yolculuklarında hep yanında taşıdığı Yeni Ahit üzerine onunla uzun sohbetlere giriyordu. Zaman zaman onu yeniden okuyor, bu okumalarım arada bir, özellikle de bazı şiirlerini ezberlemiş olduğu William Buder Yeats gibi İrlandalı şairlerin eserleriyle değiştiriyordu. Azize Ursula Manastırında bir Kudas ayinine katılmış, daha önce de olduğu gibi rahibin elinden şaraplı ekmeği yeme arzusuna kapılmıştı. Bunu Peder Smith'e de söylemiş, o da, gülümseyerek, onun Katolik değil, Anglikan Kilisesi'nin üyesi olduğunu hatırlatmıştı. Mezhep değiştirmek isteyecek olursa, ilk adımlarını atmakta kendisine yardım etmeyi de önermişti. Roger’ın içinden bunu yapmak geliyordu, ama Peder Smith gibi yakın bir dostuna itiraf etmek zorunda kalacağı zaaflarını ve günahlarını düşününce pişman oldu.

31 Aralık günü SS Terence gemisiyle New York'a doğru yola çıkmış, oraya varınca da, gökdelenleri hayranlıkla seyretmeye bile vakit kalmadan, hemen Washington D.C. trenine binmişti. İngiliz Büyükelçisi James Bryce, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı William Howard Taft'ın kendisiyle

görüşmek üzere randevu verdiğini bildirerek onu şaşırtmıştı. Başkan ile danışmanları, Putumayo'da olan bitenleri kendi gözleriyle görmüş ve İngiliz hükümetinin güvenilir adamı olan Sir Roger'ın ağzından kauçuk işletmelerindeki durumu dinlemek, Birleşik Devletler ve Büyük Britanya'da farklı kiliselerin, insani yardım örgütlerinin, gazetecilerin ve liberal yayın organlarının sürdürmekte oldukları kampanyanın haklı mı olduğunu, yoksa kauçuk şirketleriyle Peru hükümetinin ileri sürdükleri gibi sırf demagoji ve abartı mı olduğunu öğrenmek istiyorlardı.

Büyükelçi Bryce'ın konutunda kalarak krallar gibi ağırlanan ve her yanda kendisine Sir Roger diye hitap edildiğini duyan Casement, berbere giderek saçını sakalını kestirmiş, tırnaklarını düzelttirmişti. Washington D.C.'deki en şık dükkânlarda üstünü başını da yenilemişti. O günlerde pek çok kez hayatındaki çelişkileri düşünüp duruyordu. Iquitos'taki berbat bir otelde ölümle tehdit edilen zavallı biriyken, aradan iki hafta bile geçmeden şimdi, İrlanda'nın bağımsızlığının hayalini kuran bir İrlandalı olarak, İmparatorluğun Amazonlar'daki alçaklıklara bir son vermesini Peru hükümetinden talep etmesine yardımcı olsun diye Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'nı ikna etmek üzere Britanya Krallığı tarafından gönderilmiş bir görevli rolündeydi. Hayat, saçma sapan bir şey, ansızın bir farsa dönüşen dramatik bir oyun değil miydi?

Washington D. C.'deki o üç gün baş döndürücü bir tempoyla geçmiş, Amerikan Dışişleri Bakanlığı görevlileriyle her gün çalışma toplantıları ve Dışişleri Bakanıyla uzun bir özel görüşme yapılmıştı. Üçüncü gün Beyaz Saray'da, yanında birçok danışmanı ve Dışişleri Bakanı olan Başkan Taft tarafından kabul edildi. Putumayo hakkındaki sunumuna başlamadan önce Roger, bir anlığına bir hayale kapılmıştı: Sanki orada Britanya Krallığı'nın diplomatik bir temsilcisi olarak değil, yeni kurulmuş İrlanda Cumhuriyeti'nin özel elçisi olarak bulunuyordu. Ülkesinin geçici hükümeti tarafından, İrlandalıların çok büyük bir çoğunluğunu, bir plebisit aracılığıyla, Büyük Britanya'yla olan bağlarını koparmaya ve bağımsızlığını ilan etmeye iten nedenleri savunmak üzere gönderilmişti. Yeni İrlanda, İrlanda kökenli kalabalık bir toplumun yaşadığı ve demokrasiye bağlılık ilkesini paylaştığı Amerika Birleşik Devletleri'yle dostluk ve işbirliği ilişkilerini sürdürmeyi istiyordu.

Roger Casement, görevlerini kusursuz bir şekilde tamamlamıştı. Görüşmenin yarım saat sürmesi gerekirken üç katı uzun sürmüştü, çünkü Putumayo'daki yerlilerin durumu hakkında verdiği bilgileri büyük bir

dikkatle dinleyen bizzat Başkan Tafta onu dikkatli bir sorgulamaya tabi tutmuş, Peru hükümetini kauçuk işletmelerindeki suçlara son vermek zorunda bırakmanın en iyi yolunun ne olacağı konusundaki düşüncesini sormuştu. Roger'ın, Birleşik Devletlerin, suiistimalleri ihbar etmek amacıyla İngiliz Konsolosu'yla birlikte çalışmak üzere Iquitos'ta bir Konsolosluk açması önerisi, yönetim tarafından olumlu karşılanmıştı. Gerçekten de birkaç hafta sonra Birleşik Devletler, meslekten diplomat olan Stuart J. Fuller'ı Iquitos'a konsolos olarak yollayacaktı.

Birleşik Devletler'in Amazon yerlilerinin durumunu ortaya çıkarmakta bundan böyle İngiltere'yle kararlı bir şekilde işbirliği yapacağına Roger'ı inandıran şey, duyduğu bütün o sözlerden çok, Başkan Taft ve mesai arkadaşlarının onun anlattıklarını dinlerken gösterdikleri şaşkınlık ve öfke olmuştu.

Londra'dayken, yorgunluktan ve eski hastalıkları yüzünden sağlık durumu hep sallantıda olduğu halde, kendini bütün gücü ve hevesiyle Dışişleri için yazdığı yeni raporunu tamamlamaya vermiş, Perulu yetkililerin söz verdikleri reformları yapmadıklarını, Peru Amazon Şirketi'nin bütün girişimleri köstekleyerek Yargıç Carlos A. Varcârcel'in hayatını yaşanmaz kıldığını, Arana'nın kauçuk işletmelerinde (15 Mart'tan 15 Temmuz'a kadar) geçirdiği dört ay içinde tanık olduklarını tarafsızlıkla anlattığı için öldürmeye kalkıştıkları Römulo Paredes' in raporunu Valilik'te sumen altında tuttuklarını anlatmaya koyulmuştu. Roger, El Oriente'nin Müdürü'nün Iquitos'tayken kendisine teslim etmiş olduğu tanık ifadelerinden, görüşmelerden ve çeşitli belgelerden seçtiklerini İngilizceye çevirmeye başlamıştı. Bu malzeme, kendi raporunu hatırı sayılır bir şekilde zenginleştiriyordu.

Gündüzleri, Dışişleri Bakanı'ndan türlü komisyonlara varana kadar herkesin kendisinden bilgi istediği ve İngiliz hükümetinin harekete geçmek için hazırlamakta olduğu tasarılar hakkında tavsiye ve önerilerini sorduğu Dışişleri'ndeki toplantilarla dolu olduğundan, bütün bu işleri geceleri yapıyordu. Bir İngiliz şirketinin Amazonlar'da işlemekte olduğu suçlar, Kölelik Karşıtları Derneği'yle Truth dergisi tarafından başlatılıp artık liberal basınla pek çok dinsel ve insancıl yardım örgütleri tarafından desteklenen eneıjik bir kampanyanın hedefi haline gelmişti.

Roger, Putumayo Raporu'nun derhal yayımlanmasında ısrar ediyordu. İngiliz hükümetinin Cumhurbaşkanı Leguıa'ya karşı uygulamayı ısrarla sürdürdüğü sessizlik diplomasisinin bir işe yarayacağından umudunu

kesmişti. Yönetimdeki bazı kesimlerin karşı çıkmasına rağmen sonunda Sir Edward Grey bu kriteri kabul etmiş, Bakanlar Kurulu raporun yayımlanmasını onaylamıştı. Kitabın adı Blue Book (Mavi Kitap) olacaktı. Roger, raporun son şeklinin her kelimesini tek tek gözden geçirmek için, hiç durmadan sigara içip sayısız fincanlar dolusu kahveyi devirerek, geçeler boyu uykusuz kalmıştı.

Kesin metnin nihayet basımevine gittiği gün, kendini o kadar kötü hissediyordu ki, yalnızken başına bir şey gelmesinden korktuğu için gidip dostu Alice Stopford Green'in evine sığındı. "Tıpkı iskelete benziyorsun," demişti tarihçi arkadaşı, koluna girip onu salona götürürken. Roger, dalgın bir halde ayaklarını sürüyor, her an kendini kaybedebileceğini hissediyordu. Sırtı o kadar ağrıyordu ki, kanepeye uzanabilsin diye Alice arkasına bir sürü yastık koymak zorunda kalmıştı. Neredeyse hemen o anda uykuya dalmış ya da bayılmıştı. Gözlerini açtığında, ablası Nina'yla Alice'in yan yana oturmuş, gülümseyerek kendisine bakmakta olduklarını gördü.

"Hiç uyanmayacaksın sandık," dediğini duydu ikisinden birinin.

Neredeyse yirmi dört saat uyumuştu. Alice'in çağırdığı aile doktoru, Roger'ın yorgunluktan tükenmiş olduğu tanısını koymuş, uyusun diye rahat bırakmalarını söylemişti. Roger rüya gördüğünü hatırlamıyordu. Ayağa kalkmaya yeltendiğinde dizlerinin bağı çözülmüş, kendini yeniden kanepeye bırakmıştı. "Kongo beni öldürmedi ama Amazonlar öldürecek," diye düşünmüştü.

Serinletici hafif bir şey içtikten sonra yerinden kalkabilmiş, bir araba onu alıp Philbeach Gardens'daki apartman dairesine götürmüştü. Uzun uzun banyo yapınca biraz açılmıştı. Ama kendini o kadar güçsüz hissediyordu ki yeniden yatmak zorunda kaldı.

Dışişleri, Roger'ı on günlük bir tatile çıkmaya zorlamıştı. Mam Kitap çıkmadan önce Londra'dan uzaklaşmaya itiraz ediyordu, ama sonunda gitmeye razı oldu. Ders vermekte olduğu okuldan izin alan Nina'yla birlikte bir hafta Cornwall'a gittiler. O kadar büyük bir yorgunluk hissediyordu ki, dikkatini kitap okumaya zorlukla verebiliyordu. Aklı ahlaksız hayallere kayıyordu. Yaşadığı o sakin hayat ve yaptığı sağlıklı perhiz sayesinde gücünü yavaş yavaş toplamaktaydı. Ilık günlerden yararlanarak kırlarda uzun gezintilere çıkabiliyordu. Cornwall'in o güzelim uygar manzaraları kadar Amazonlar'dan farklı bir yer olamazdı; ama yine de, çiftçilerin gündelik işleriyle uğraşmalarına, mutlu ineklerin çayırlarda otlamalarına ve ahırlarda kişneyen atlara baktıkça, vahşi hayvanların, yılanların ve

sivrisineklerin tehditleri olmaksızın burada hissettiği bütün o esenliğe ve dinginliğe rağmen, her şeyin sanki yalnızca doğmakta ve ölmekte olduğu, istikrarsız, tehlikeli, kaypak, insanın kendini şimdiki zamandan koparılıp insanlık tarihinin şafak vaktine geri götürülerek en uzak geçmişe fırlatılıp atıldığını hissettiği bir dünya olan Amazonlar'ın o vahşi, fokur fokur kaynayan, yola gelmez, ehlileştirilemez topraklarıyla kıyaslandığında, insanların yararına yüzyıllardır sürdürülen bir tarım işçiliğinin varlığını ortaya koyan bu meskûn ve uygar doğanın artık doğal âlem niteliğini yitirdiğini -doğatanrıcılar buna ruhunu yitirmiş derlerdi-düşünmeye başlamıştı günün birinde. Sonra da, içinde gizlediği bütün o korkunç şeylere rağmen, oraları özlemle hatırladığını şaşkınlık içinde fark etmişti.

Putumayo hakkındaki Mam Kitap, 1912'nin Temmuz ayında yayımlandı. Daha ilk günden itibaren Londra merkez olmak üzere büyük bir çalkantı yaratmış, oradan bütün Avrupa'ya, Amerika Birleşik Devletleri'ne ve dünyanın daha başka pek çok yerine, özellikle de Kolombiya, Brezilya ve Peru'ya yayılmıştı. The Times dergisi bu konuya birkaç sayfa ayırmış ve başyazısında, bir yandan "büyük bir insansever" olarak olağanüstü yeteneklerini bir kez daha gösterdiğini söyleyerek Roger Casement'i göklere çıkarırken, bir yandan da, köleliği ve işkenceyi uygulayarak yerli halkların kökünü kazımakta olan bir sanayiden kendilerine ekonomik yarar sağlamakta olan bu İngiliz şirketiyle hissedarlarına karşı derhal harekete geçilmesini istiyordu.

Ama Roger'ı en fazla duygulandıran övgü, Belçika Kralı II. Leopold'e karşı yürüttükleri kampanyada müttefiki ve dostu olan Edmund D. Morel'in Daily News' da yazdığı makale olmuştu. Mavi Kitap üzerinde yorum yaparak, Roger için "Onun sahip olduğu mıknatıs gücünü ömrümde kimsede görmemiştim," diyordu. Halkın karşısında sergilenmeye karşı her zaman alerjisi olan Roger, bu yeni popülarite dalgasından kesinlikle hoşlanmıyordu. Tam tersine, kendini rahatsız hissediyor, bundan kaçmaya çalışıyordu. Ama bu çok zordu, çünkü Mavi Kitap'ın yol açtığı skandal, onlarca İngiliz, Avrupa ve

Amerikan yayın organının kendisiyle röportaj yapmayı istemesine neden olmuştu. Akademik kurumlarda, siyasi kulüplerde, dinî ve insani yardım merkezlerinde konferans vermek için davetler alıyordu. Westminster Abbey Kilisesi'nde bu konuda özel bir ayin yapılmış ve Piskoposluk Meclisi Üyesi Herbert Henson, köleliği uygulayarak insanları öldürmek ve

sakat bırakmak yoluyla kendilerine yarar sağladıkları için Peru Amazon Şirketi'nin hissedarlarına ağır bir dille çatmıştı.

Peru'daki ingiliz Maslahatgüzarı Des Graz, Mavi Kitap'taki suçlamaların Lima'da kopardığı kıyameti Bakanlığa rapor etmişti. Peru hükümeti, Batılı devletlerin kendisine karşı ekonomik boykota gitmesi korkusuyla, reformların derhal uygulanarak Putumayo'ya asker ve polis güçlerinin gönderileceğini duyurmuştu. Ancak Des Graz, bu duyurunun büyük bir olasılıkla bu kez de etkili olmayacağını ekliyordu, çünkü bazı hükümet çevreleri, Mavi Kitap'ta. saptanan olayları, Kolombiya'nın Putumayo'ya karşı emellerini desteklemek için Britanya İmparatorluğu'nun bir entrikası olarak gösteriyorlardı.

Mavi Kitap'ın Amazon yerlilerine karşı kamuoyunda uyandırdığı sempati ve dayanışma duygusu, Putumayo'da bir Katolik misyonu açılması projesine pek çok ekonomik destek sağlanmasına yol açmıştı. Anglikan Kilisesi'nın bazı çekinceleri vardı, ama sayısız buluşmalar, randevular, mektuplar ve diyaloglardan sonra nihayet Roger’ın gerekçeleriyle Kilise ikna edilebilmişti: Katolik Kilisesi'nin öylesine kök saldığı böyle bir ülke söz konusu olduğunda, bir Protestan misyonu kuşku uyandıracak, Peru Amazon Şirketi de onu Birleşik Krallık'ın emellerinin kanıtı olarak göstererek gözden düşürmeyi kendine iş edinecekti.

Roger, İrlanda'da ve İngiltere'de, her zaman yakınlık duymuş olduğu iki tarikat olan Cizvitler ve Fransiskenlerle toplantılar yaptı. Kongo'ya gittiğinden beri, Hz. İsa Örgütü'nün Paraguay'da ve Brezilya'da yerlileri örgütleyip onlara Katolik dininin temellerini öğreterek, bir yandan çalışma geleneklerini genelde korurlarken, bir yandan da temel Hıristiyanlık kurallarını uyguladıkları topluluklar halinde bir araya gelmelerini sağlamak, böylelikle de hayat düzeylerini yükselterek onları sömürüden ve yok olmaktan kurtarmak için geçmişte yapmış oldukları çabalar üzerine pek çok şey okumuştu. Zaten bu yüzden Portekiz, Cizvit misyonlarını yok etmiş, Hz. İsa Örgütü'nün devlet içinde devlete dönüştüğüne, Papalık otoritesine ve İspanyol İmparatorluğu'nun egmenliğine karşı bir tehdit oluşturduğuna İspanya ile Vatikan'ı inandırana kadar nice entrikalar çevirmişti. Ancak Roger’ın görüştüğü Cizvitler, Amazonlar'da bir misyon kurulması tasarısına pek de sıcak bakmamışlar, buna karşılık Fransiskenler bu projeyi büyük bir hevesle benimsemişlerdi.

İşte Roger Casement, Fransisken rahibi işçilerin Dublin'in en yoksul mahallelerinde yaptıkları işlerden de böyle haberdar olmuştu. Bunlar,

fabrikalarda ve atölyelerde çalışıyorlar, işçilerle birlikte aynı sıkıntıları ve yoklukları yaşıyorlardı. Onlarla sohbet ettikçe, bir yandan yoksulların kaderini paylaşırlarken, bir yandan da içlerindeki Tanrı sevgisiyle misyonerlik görevlerini yerine getirmelerini gördükçe, Roger, La Chorrera'da ve El Encanto'da bir misyon kurmanın tehlikelerine karşı bu din adamlarından daha hazırlıklı kimse olamayacağını düşünüyordu.

Roger'ın, ilk dört İrlandalı Fransisken rahibinin Peru Amazonian'na doğru yola çıkmalarını büyük bir coşkuyla kutlamaya gittiği Alice Stopford Green, ona şu kehanette bulunmuştu:

"Sen hâlâ Anglikan Kilisesi'nin üyesi olduğundan emin misin, Roger? Belki de sen farkında olmadığın halde, Papalık dinine dönmenin geri dönüşü olmayan yoluna girmişsindir."

Alice'in Grosvenor Yolu'nda kitaplarla tıklım tıklım dolu kütüphanesindeki sohbet toplantılarının müdavimleri arasında, Anglikan, Presbiteryen ve Katolik olan İrlandalı milliyetçiler vardı. Roger onların aralarında asla ne bir sürtüşme olduğunu fark etmişti ne de bir tartışma. Alice'in yaptığı o gözlemden sonra, kendisinin Katolik dinine yakınlaşmasının yalnızca manevi ve dinî bir eğilim mi, yoksa daha çok siyasi bir istek mi, yani İrlandalı bağımsızlık yanlılarının çok büyük bir çoğunluğu Katolik olduğundan, milliyetçilik seçeneğine büsbütün bağlanmasının bir yolu mu olduğunu, o günlerde pek çok kez merak edip kendi kendine sormuştu.

Roger, Main Kitap'm yazarı olarak ilgi odağı haline gelmiş olmasından bir şekilde kaçabilmek için, Bakanlık'tan birkaç günlük daha izin isteyerek bu süreyi geçirmek üzere Almanya'ya gitti. Berlin onda olağandışı bir izlenim yaratmıştı. Kaiser'in yönetimi altındaki Alman toplumu ona bir çağdaşlık, ekonomik kalkınma, düzen ve yeterlilik örneği gibi görünüyordu. Kısa olduğu halde bu ziyareti, bir süreden beri kafasını kurcalamakta olan belirsiz bir düşüncenin somutlaşarak, o günlerden sonra politik hayatının doruk noktalarından birine dönüşmesine yaramıştı. İrlanda, özgürlüğünü elde etmek için, Britanya İmparatorluğu'nun anlayışına bel bağlayamaz, hele iyi niyetine hiç güvenemezdi. Bunu o günlerde iyice anlamıştı. İngiliz Parlamentosu'nun, Roger'la arkadaşlarının yetersiz bir ödün olarak gördükleri Özerkliği (Home Rule'u) İrlanda'ya bahşetmek için bir yasa tasarısını yeniden tartışmaya açabileceğinin yalnızca olasılığı bile, İngiltere'de bir tek muhafazakârlar arasında değil, aynı zamanda işçi sendikalarıyla esnaf odaları da dahil olmak üzere geniş bir liberal ve ilerici

çevrede vatanseverlik ve öfke dolu bir muhalefeti körüklemişti. İrlanda'daysa, adanın idari bir özerkliğe kavuşarak kendi parlamentosuna sahip olması perspektifi, Ulster'deki birlik yanlılarını çileden çıkararak harekete geçirmişti. Mitingler yapılıyordu, Gönüllülerden bir ordu oluşmaktaydı, silah satın almak üzere halktan para toplanıyordu; on binlerce kişi, Özerklik onaylandığı takdirde kuzeydeki İrlandalıların buna uymayarak İrlanda'nın İmparatorluğun bir parçası olarak kalmasını silahlarıyla hayatları pahasına savunacaklarım ilan eden bir antlaşmaya imza atmışlardı. Roger, bu koşullar altında bağımsızlık yanlılarının Almanya'yla dayanışma yollarını aramaları gerektiğini düşünüyordu. Düşmanlarımızın düşmanları dostumuzdu ve Almanya İngiltere'nin baş düşmanıydı. Savaş durumunda, Büyük Britanya'nın askeri bir yenilgiye uğraması, İrlanda'nın özgürlüğüne kavuşması yolunda eşsiz bir fırsat yaratacaktı. O günlerde Roger, o eski milliyetçi Özdeyişini kendi kendine pek çok kez tekrarlayıp duruyordu: "İngiltere'nin felaketi, İrlanda'nın sevincidir."

Ancak yalnızca İrlanda'ya yaptığı yolculuklarda ya da Londra'dayken Alice Stopford Green'in evinde görüştüğü milliyetçi dostlarıyla paylaştığı bu siyasi sonuçlara varırken, kendisine bütün yaptıklarından dolayı sevgi ve hayranlık gösteren de yine İngiltere olmuştu. Bunu hatırlamak keyfini kaçırıyordu.

Bütün bu süre boyunca, Peru Amazon Şirketi'nin tüm umutsuz çabalarına rağmen, Julio C. Arana işletmelerinin kaderinin tehdit altında olduğu, her geçen gün biraz daha açıkça görülüyordu. Yönetim Kurulu üyeleriyle röportaj yapma çabasıyla şirketin City'deki merkez bürosuna giden Morning Leader gazetecilerinden Horace Thorogood'a, üyelerden biri ve Julio C. Arana'nın eniştesi olan Mr. Abel Larco tarafından için-de para bulunan bir zarf verilmesi üzerine çıkan skandal yüzünden, şirket büsbütün gözden düşmüştü. Gazeteci, bu jestin ne anlama geldiğini sormuştu. Larco da, şirketin dostlarına her zaman cömertçe davrandığı yanıtını vermişti. Sinirlenen muhabir, kendisine rüşvet amacıyla verilen bu parayı geri vererek olanları gazetesinde açıklamış, Peru Amazon Şirketi, bunun bir yanlış anlamadan kaynaklandığını ve rüşvet girişiminin sorumlularının işten atılacağını söyleyerek, kamuoyundan özür dilemek zorunda kalmıştı.

Julio C. Arana Şirketi'nin hisse senetleri Londra Borsası'nda düşmeye başlamıştı. Bu durum kısmen, İngiliz bilim adamı ve serüvencisi Henry Alexander Wickham tarafından pervasız bir kaçakçılık operasyonu

sonucunda Amazonlar'dan sökülüp Asya'daki İngiliz sömürgelerinde - Singapur, Malezya, Java, Sumatra ve Seylan' da- dikilen filizlerden yetiştirilen kauçuğun, bu ülkelerden daha yeni yeni yapılmaya başlanan ithalatı sonucu Amazon kauçuğuyla rekabet etmesinden kaynaklandığı halde, Peru Amazon Şirketi'nin baş aşağı gitmesinin asıl nedeni, Mavi Kitap'm yayımlanmasıyla kamuoyu ve parasal kaynaklar karşısında edindiği kötü imaj olmuştu. Lloyd's Bankası kredileri kesmiş, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde birçok banka onu örnek almıştı. Peru Amazon Şirketi'nin sattığı lastiğe karşı Kölelik Karşıtları Derneği ve daha başka örgütler tarafından başlatılan boykot, şirketi pek çok müşterisinden ve ortağından yoksun bırakmıştı.

Julio C. Arana İmparatorluğu'na indirilen son darbe, 14 Mart 1912 tarihinde Avam Kamarası'nda, Peru Amazon Şirketi'nin Putumayo'da işlenen suçlardaki sorumluluğunu soruşturmak üzere özel bir komisyon kurulması oldu. Saygın bir parlamenter olan Charles Roberts' ın başkanlığında on beş üyeden oluşan bu komisyonun on beş ay boyunca yaptığı otuz altı oturumda, gazetecilerle, politikacılarla, aralarında Kölelik Karşıtları Derneği üyeleri ve dernek başkanı olan misyoner John Harris'in de bulunduğu laik ve dinsel cemiyet üyeleriyle dolu olan halka açık duruşmalarda, yirmi yedi tanık sorguya çekilmişti. Gazetelerle dergiler bu toplantılar hakkında ayrıntılı haberler vermişler, bunlarla ilgili yorumlar yapan makaleler, karikatürler, dedikodu haberleri ve fıkralar basında bol bol yer almıştı.

En fazla merakla beklenen ve orada hazır bulunması en fazla seyirci çeken tanık, Sir Roger Casement olmuştu. Roger, 13 Kasım ve 11 Aralık 1912 günleri komisyonun karşısına çıkarak, kauçuk işletmelerinde kendi gözleriyle görmüş olduğu her şeyi kesin ve abartısız bilgilerle anlatmış, bütün kamplardaki en büyük işkence aleti olan kapanları, kırbaçlanmaktan sırtları yara izleri içinde kalmış insanları, kauçuk istasyonlarındaki ustabaşlarının yanlarında taşıdıkları kırbaçlarla Winchester tüfekleri, düzeni korumakla ve kabilelere "baskınlar" yapmakla görevli olan "çocuklar" ı ya da "akıllılar'ı, kölelik düzenini, yerlilerin karşı karşıya kaldıkları aşın sömürüyü ve açlığı bir bir sayıp dökmüştü. Daha sonra da Barbadosluların tanıklıklarını özetlemiş, kendilerinin de işkencelerin ve cinayetlerin failleri olduklarını hemen hepsinin kabul etmiş olmalarının, bu tanıklıkların doğruluğunun kesin göstergesi olduğunu belirtmişti. Komisyon üyelerinin isteği üzerine, uygulanmakta olan o Makyavelist sistemi de anlatmıştı:

Bölüm şefleri maaş değil, toplanan kauçuk üzerinden komisyon alıyorlar, bu da onları, kazançlarını artırmak için toplayıcılardan gitgide daha fazla miktarda kauçuk getirmelerini istemeye itiyordu.

İkinci ifadesinde Roger bir de gösteri sundu. Parlamenterlerin şaşkın bakışları altında, iki mübaşirin taşımakta oldukları büyük bir torbanın içinden, Peru Amazon Şirketi'nin Putumayo'daki depolarından almış olduğu eşyaları bir bir çıkarıyordu. Şirketin, işçileri her zaman borçlu bırakmak için, iş ve ev gereçlerini ya da ıvır zıvır süs eşyalarını Londra'dakinden kat kat pahalıya ve veresiye satarak onları nasıl sömürdüklerini göstermişti. La Chorrera'da fiyatı 45 şilin olan tek namlulu eski bir av tüfeğini gösterdi. Bir Huitoto ya da bir Bora yerlisi, bu parayı ödeyebilmek için iki yıl çalışmak zorundaydı, o da eğer Iquitos'ta bir çöpçünün kazandığı bu parayı ona ödeyecek olurlarsa. Torbadan pamuklu gömlekler, kot pantolonlar, rengârenk boncuklar, küçük enfiye kutuları, agave elyafından örülmüş kemerler, topaçlar, yağ kandilleri, ham hasırdan şapkalar, böcek sokmaları için merhemler çıkarıyor, bu gereçlerin İngiltere'de alınabildiği fiyatları yüksek sesle ilan ediyordu. Parlamenterlerin gözleri öfke ve şaşkınlık içinde faltaşı gibi açılmıştı. Sir Roger, kendisinin El Encanto, La Chorrera ve Putumayo'daki öteki kauçuk istasyonlarında çekmiş olduğu onlarca fotoğrafı Charles Roberts'la komisyonun öteki üyelerinin önünden geçirince, durum daha da beter olmuştu: Bu fotoğraflarda, "Arana markasi'nın cılk yaralar ve yara izleri biçiminde görüldüğü sırtlar ve kabaetler, çalılıkların arasında çürümekte olan ısırılmış ve gagalanmış cesetler, inanılmaz sıskalıkta olmalarına rağmen kafalarının üstünde sertleşmiş koca koca kauçuk kangallarını taşıyan erkekler, kadınlar ve çocuklar, parazitler yüzünden karınları şişmiş, ölmek üzere olan yeni doğmuş bebekler vardı. Bu fotoğraflar, hayatta tek emelleri, bunun için halkların yorgunluktan tükenip toptan ölmeleri gerekse bile, daha fazla kauçuk elde etmek olan açgözlü insanlar tarafından kötü muamele görerek, neredeyse hiç yiyip içmeden yaşayan bazı insanların ne durumda olduklarının yadsınamaz tanıklarıydı.

Peru Amazon Şirketi'nin İngiliz müdürlerinin sorgulanması, oturumlarda acınası bir manzara yaratmış, bu aşamada Güney Dönegal'dan İrlandalı deneyimli parlamenter Swift McNeill, atılganlığı ve zekâsıyla öne çıkmıştı. Kendisi, Henry M. Read ve John Russel Gubbins gibi parlak işadamlarının, Sir John Lister- Kaye ve Baron de Souza-Deiro gibi Londra sosyetesinin yıldızlarının, aristokratların ya da rant sahiplerinin, Julio C.

Arana Şirketi'nde neler olup bittiğinden tümüyle habersiz olarak genel kurul toplantılarına katıldıklarını ve tutanakları imzalayarak dolgun miktarlarda paralar aldıklarını, en ufak bir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde kanıtlamıştı. Onlar, haftalık Truth dergisi Benjamin Saldana Roca'yla Walter Hardenburg'un ihbarlarını yayımlamaya başladığında bile, bu suçlamaların altında neler yattığını öğrenme kaygısına düşmemişlerdi. Abel Larco'nun ya da bizzat Julio C. Arana'nın kendilerine yaptıkları, sırf şirketten tehdit yoluyla sızdırmaya kalkıştıkları paraları alamadıkları için öfkelenen ihbarcıları şantajcılıkla suçlayan açıklamalarıyla yetinmişlerdi. Adlarının saygınlığını kattıkları bu şirketin o suçlan işleyip işlemediğini yerinde araştırmakla hiçbiri uğraşmamıştı. Daha da beteri, arşivlerinde bütün bu alçaklıkların izler bırakmış olması gereken bir şirketin kâğıtlarını, hesaplarını, raporlarını ve yazışmalarını inceleme zahmetine bir tekinin bile girmemiş olmasıydı. Çünkü, her ne kadar inanılmaz gibi görünse de, Julio C. Arana, Abel Larco ve şirketin öteki ileri gelenleri, bu skandal patlak verene kadar kendilerini Öylesine güvende hissediyorlardı ki, sözgelimi, yerli işçilere maaş ödememek ve kırbaçların, tabancaların ve tüfeklerin satın alınmasına muazzam miktarlarda paralar harcamak gibi zorbalıkların izlerini defterlerinden silmemişlerdi.

Julio C. Arana, komisyonun önünde ifade vermek üzere çıkageldiğinde, bir an için yoğun bir heyecan yaşanmıştı. Komisyonun karşısına ilk çıkışını ertelemek zorunda kalmışlardı, çünkü Cenevre'de bulunan eşi Eleonora, en üst basamaklara tırmandıktan sonra şimdi durumunun bütün hızıyla tepetaklak olduğuna tanıklık etmekte olan bir ailenin yaşadığı gerilim yüzünden sinir krizi geçirmişti. Arana, Avam Kamarası'na alışıldık şıklığı içinde, ama Amazonlar'daki sıtma humması kurbanları kadar beti benzi atmış olarak girmişti. Çevresi yardımcıları ve danışmanlarıyla sarılı olarak boy göstermişti, ama oturum salonuna yalnızca avukatıyla birlikte girmesine izin verilmişti. Önceleri soğukkanlı ve küstah görünüyordu. Ama Charles Roberts'la yaşlı Swift McNeill'in soruları onu köşeye sıkıştırdıkça, tercümanının düzeltmek için olmadık şeyler yaptığı çelişkilere ve hatalara düşmeye başlamıştı. Komisyon başkanı şu soruyu sormuştu: Putumayo'daki kauçuk istasyonlarında neden o kadar çok Winchester tüfeği bulunuyordu? İnsanları alıp kauçuk istasyonlarına götürmek amacıyla "baskınlar" ya da saldırılar düzenlemek için mi? Arana'nın verdiği yanıt dinleyicilerden bir kahkaha tufanı kopmasına neden olmuştu: "Hayır efendim, yörede çok bol bulunan kaplanlara karşı

kendimizi savunmak için." Her şeyi inkâr etmeye çabalıyor, ama sonra birden kabul ediyordu; evet, bir keresinde yerli bir kadının diri diri yakıldığını duymuştu. Ama bunun üzerinden çok zaman geçmişti. Kötülükler yapıldıysa bile hep geçmişte kalmıştı.

Kauçuk tüccarı, en büyük şaşkınlığını, Amerikalı Walter Hardenburg'u bir ödeme emrini Manaos'ta tahrif etmekle suçlayarak onun tanıklığını geçersiz kılmaya çalışırken yaşamıştı. Swift McNeill onun sözünü keserek, Kanada'da oturduğunu sandığı Hardenburg'u yüzüne karşı "sahtekâr" olmakla suçlamaya cesaret edip edemeyeceğini sordu. "Evet," dedi Arana. "Öyleyse suçlayın bakalım," diye karşılık verdi McNeill. "İşte kendisi burada." Hardenburg'un gelişi, duruşma salonunda heyecan yaratmıştı. Arana sözünü geri alarak, Hardenburg'u değil, Manaos'taki bir bankada sonunda sahte çıkan bir ödeme emri üzerinde değişiklik yapmış olan "birini" suçladığını söyleyerek duruma açıklık getirdi. Hardenburg da, bütün bunların, halen Parâ'da dolandırıcılık suçundan hapis yatmakta olan Julio Muriedas adındaki bir sabıkalıdan yararlanan Arana Şirketi tarafından kendisini lekelemek için kurulmuş bir pusu olduğunu açıkladı.

Bu olaydan sonra Arana artık yıkılmıştı. Bütün sorulara duraksayarak belirsiz yanıtlar vermekle huzursuzluğunu, özellikle de tanıklığının en belirgin özelliği olan gerçeklerden uzak oluşunu, apaçık ortaya koyuyordu.

Parlamento komisyonunun çalışmalarının ortasında, Şirket'in başına yeni bir felaket gelmişti. Yüksek Adalet Divanindan Yargıç Swinfen Eady, hissedarlardan bir grubun talebiyle, Peru Amazon Şirketi'nin faaliyetlerinin derhal durdurulması kararını vermişti. Yargıç, şirketin "hayal edilebilecek en acımasız biçimde kauçuk toplatılması" yoluyla kendisine yarar sağladığını, "eğer Mr. Arana neler olup bittiğini bilmiyorsa sorumluluğunun daha da vahim olduğunu, çünkü herkesten fazla onun, kendi topraklarında neler olup bittiğini kesinlikle bilmek zorunda olduğu"nu beyan ediyordu.

Parlamento komisyonunun sonuç raporu, ondan daha az çarpıcı olmamıştı. Varılan sonuca göre: "Mr. Julio C. Arana, tıpkı ortakları gibi, olanlardan bilgi sahibiydi ve bu yüzden temsilcileri ve çalışanları tarafından Putumayo'da işlenen suçların baş sorumlusuydu."

Komisyon, Julio C. Arana'nın sonuçta bütün itibarını yitirdiğini doğrulayarak, Rioja köyünün bu mütevazı sakinini zengin ve kudretli bir adama dönüştürmüş olan imparatorluğun yıkılışını hızlandıran raporunu kamuoyuna açıklandığında, Roger Casement Amazonları da Putumayo'yu da unutmaya başlamıştı bile. İrlanda sorunları bir kez daha kaygılarının en

başında yer alıyordu. Kısa bir tatil yaptıktan sonra, Dışişleri ona, Rio de Janeiro başkonsolosu olarak Brezilya'ya geri dönmesini önermiş, o da önce kabul etmişti. Ama yola çıkmasını gitgide geciktiriyordu, bunun için bakanlığa ve kendi kendisine çeşitli bahaneler ileri sürüyor olmasına rağmen işin doğrusu, kalbinin derinliklerinde, Britanya Krallığı'na ne diplomat ne de başka bir görevle bir daha hizmet etmemeye karar vermiş olmasıydı. Kaybettiği zamanı geri kazanmak, zekâsını ve enerjisini bundan böyle hayatının en büyük emeli olacak olan İrlanda'nın kurtuluşu için mücadele etmeye adamak istiyordu.

Bu yüzden de Peru Amazon Şirketi'yle şirket sahibinin son maceralarını, fazla ilgilenmeden, uzaktan izliyordu. Julio C. Arana'nın Putumayo'daki topraklar üzerinde hiçbir mülkiyet hakkının bulunmadığı ve buraları yalnızca"işgal zoruyla"sömürmekte olduğu Komisyon'un oturumlarında bizzat şirketin genel müdürü Henry Lex Gielgud'ın itiraflarıyla açıkça anlaşılınca, bankaların ve öteki alacaklıların güvensizliği artmıştı. Bunlar, borçların ödenmesi ve çözüm bekleyen taahhütlerin yerine getirilmesi yolunda hemen şirket sahibine baskı yapmaya koyulmuşlardı (yalnızca City'deki kurumlara olan borçları iki yüz elli bin sterlini buluyordu). Ambargo ve mallarına haciz tehditleri yağmaya başlamıştı. Şerefini kurtarmak için borcunu son santimine kadar Ödeyeceğini söyleyerek kamuoyu önünde alacaklılarını protesto eden Arana, Londra'da Kensington Yolu'ndaki malikânesini, Biarritz'deki köşkünü ve Cenevre'deki evini satışa çıkarmıştı. Ancak bu satışlardan elde ettiği para alacaklılarını yatıştırmaya yetmediğinden, onlar da İngiltere'deki tasarruflarını ve banka hesaplarını dondurma kararı çıkartmayı başarmışlardı. Kişisel serveti dağılıp giderken, işleri de durdurulamaz bir şekilde inişe geçmişti. Asya kauçuğuyla rekabet yüzünden Amazon kauçuğunun fiyatının düşmesine paralel olarak, pek çok Avrupalı ve Amerikalı ithalatçı, kölelerin çalıştırılmasına, işkencelere ve kabilelere yapılan saldırılara son verildiği, kauçuk istasyonlarında lateks toplayan yerlilere maaş ödendiği ve İngiltere'yle Birleşik Devletler'de yürürlükte olan çalışma yasalarına saygı gösterildiği, bağımsız uluslararası bir komisyon tarafından kanıtlanana kadar, bir daha Peru'dan kauçuk satın almamaya karar vermişlerdi.

Bu hayal ürünü isteklerin yerine getirilmesine niyetlenmeye bile fırsat olmamıştı. Putumayo'daki kauçuk istasyonlarının ustabaşıları ve şefleri hapse atılacakları korkusuyla kaçıp gidince, yörede tam bir anarşi ortamı yaşanmaya başlamıştı. Yerlilerin pek çoğu da -bazıları bütünüyle kabilt'er

halinde- kaçmak için bunu fırsat bilmişler, bu yüzden de kauçuğun çıkarılması asgariye inmiş, çok geçmeden de tümüyle kesilmişti. Kaçaklar giderken depolarla büroları yağmalamışlar, en başta silahlarla yiyecek maddeleri olmak üzere değerli ne varsa alıp götürmüşlerdi. Sonradan öğrenildiğine göre, bu kanun kaçaklarının gelecekteki olası davalarda kendileri aleyhine tanıklık etmeleri ihtimalinden korkan Şirket, sessiz kalmaları karşılığında kaçmalarını kolaylaşmak için onlara büyük miktarlarda paralar vermişti.

Roger Casement, Iquitos'un çöküşünü, İngiliz Konsolosu olan dostu George Michell'in mektuplarından izliyordu. Otellerin, restoranların, eskiden Paris'ten ve New York'tan getirtilmiş eşyaların satıldığı dükkânların nasıl kapanmakta olduğunu, bir zamanlar öylesine cömertçe patlatılan şampanyaların, tıpkı viskinin, konyağın, Porto'nun ve şarabın da başına geldiği gibi sanki sihirli bir el değmişçesine ortadan kaybolduğunu anlatıyordu. Meyhanelerde ve genelevlerde artık yalnızca insanın gırtlağını yakan içkilerle nereden geldiği belirsiz birtakım içecekler, çoğunlukla cinsel arzuları kamçılamak yerine ihtiyatsız davrananların midelerinde dinamit etkisi yaratan sözde afrodizyaklar dolaştırılıyordu.

Casa Arana'nın çöküp kauçuğun yok olması, tıpkı Manaos'ta olduğu gibi Iquitos'ta da, şehrin on beş yıldır yaşamış olduğu refah kadar hızlı gelişen genel bir krize yol açmıştı. İlk göç edenler yabancılar - tüccarlar, kâşifler, kaçakçılar, meyhane sahipleri, profesyoneller, teknisyenler, fahişeler, pezevenkler ve kadın tacirleri- olmuş, bunlar ya ülkelerine geri dönmüşler ya da harabeye dönüp yalnızlığa gömülmekte olan bu yerden daha uygun topraklar aramak üzere çekip gitmişlerdi.

Fuhuş yok olmamış, ama el değiştirmişti. Brezilyalı fahişelerle, "Fransız" diye geçinen ama aslında çoğunlukla Polonyalı, Felemenk, Türk[8] ya da İtalyan olanlar ortadan kaybolmuş, onların yerini melezlerle yerliler almıştı. Bu kadınların çoğu hizmetçi olarak çalışmaktayken, efendileri daha uygun rüzgârlara yelken açarak çekip gidince ya da ekonomik kriz nedeniyle artık onları giydirip kuşatamaz veya karınlarını doyuramaz hale gelince işlerini kaybetmiş olan kız çocukları ve yeniyetmelerdi. İngiliz Konsolosu, mektuplarından birinde, on beş yaşlarındaki bu iskelet gibi sıska, küçük yerli kızların, palyaçolar gibi boyanıp Iquitos Rıhtımı'nda müşteri peşinde dolaşmalarının açması tarifini yapıyordu. Gazetelerle dergiler buhar olup uçmuşlar, eskiden öylesine yoğun olan nehir trafiği neredeyse durma noktasına gelecek kadar

azaldığından, gemilerin gelip gitmelerini bildiren haftalık bülten bile yok olmuştu. Iquitos'un yalnızlığa itilmesinin ve on beş yıl kadar bir süre son derece yoğun bir ticaret hayatı sürdürdüğü bu koskoca dünyadan kopmasının üstüne tüy diken olay, Booth Line'ın mal ve yolcu hatları trafiğini yavaş yavaş azaltma kararını alması oldu. Gemilerin gidip gelmesi tümüyle kesilince, îquitos'u dünyaya bağlayan göbek kordonu da kesilmişti. Loreto'nun başkenti zaman içinde geriye doğru bir yolculuğa çıkmıştı. Birkaç yıl içinde Amazon düzlüklerinin göbeğinde yitip giderek unutulmuş bir kasaba haline gelmişti yeniden.

Roger Casement, artrit ağrıları yüzünden bir hekime görünmek için gittiği Dublin'de bulunduğu sıralarda, günlerden bir gün, St. Stephen's Green'in nemli çimenleri üzerinde yürürken, kendisine el sallayan bir Fransisken rahibi ilişti gözüne. Putumayo'da bir misyon açmak üzere yola çıkmış olan o dört misyonerden -rahip işçilerden- biriydi bu. Ördeklerle kuğuların yüzdüğü havuzun kenarında bir banka oturarak sohbet etmeye koyuldular. O dört din adamının yaşadığı deneyim çok çetin olmuştu. Ne Iquitos'ta Arana Şirketi'nin emirlerine uyan yetkililerden gördükleri husumet onları yıldırabilmişti - Agustin rahiplerinden yardım görmüşlerdi- ne malarya nöbetleri ne de Putumayo'daki ilk aylarında onların özveri ruhunu sınamaya kalkan böceklerin sokmaları. Tüm engellere ve aksiliklere rağmen, El Encanto civarında, Huitotoların kamp yerlerinde inşa ettiklerine benzer bir kulübeye yerleşmeyi başarmışlardı. Yerlilerle olan ilişkileri, onların kendilerine hırçın ve kuşkucu davrandıkları bir başlangıçtan sonra, iyiye gitmiş, hatta dostça olmuştu. O dört Fransisken rahibi, Huitoto ve Bora dillerini öğrenmeye koyulmuşlar, mihrabının üstünde palmiye yapraklarından bir sundurması olan, üstü açık, rustik bir kilise inşa etmişlerdi. Ama çok geçmeden her yerde ve her koşuldaki insanların kaçıp gitmeleri başlamıştı. Şeflerle çalışanlar, zanaatkârlarla muhafızlar, evlerde çalışan yerlilerle işçiler, sanki kötü bir güç tarafından kovulmuşlar ya da hastalık halinde bir paniğe kapılmışlar gibi çekip gidiyorlardı. Tek başlarına kalınca, dört Fransisken rahibinin hayatı her geçen gün biraz daha zorlaşmıştı. İçlerinden biri, Peder McKey, beriberi hastalığına yakalanmıştı. Bunun üzerine, uzun tartışmalardan sonra onlar da, ilahî bir lanetin kurbanı olmuşa benzeyen bu yerden çekip gitmekte karar kılmışlardı.

O dört Fransisken rahibinin geri dönmeleri, Homeros'un destanlarına layık bir eziyet yolculuğu olmuştu. Kauçuk ihracatının adamakıllı azalması, kanunsuzluk ve kauçuk istasyonlarının boşalması nedeniyle, Putumayo'dan

çıkmanın tek yolu olan Peru Amazon Şirketi gemilerinin, özellikle de Liberal gemisinin seferleri, önceden haber verilmeksizin, akşamdan sabaha durdurulmuştu. Bu yüzden de dört misyoner, yanlarında ağır bir hastayla, ıssız bir yerde karaya vurup dünyadan kopmuş olarak kalakalmışlardı. Peder McKey ölünce, arkadaşları onu küçük bir tümseğe gömerek mezarına Gaelce, İngilizce, Huitoto dilinde ve İspanyolca olmak üzere dört dilde bir yazı koymuşlardı. Sonra da Tanrı ya sığınarak yola çıkmışlardı. Birkaç yerli, Putumayo'dan aşağıya doğru, nehrin Yavari'yle buluştuğu yere kadar oyma kayıkla inmelerine yardım etmişlerdi. O uzun yolculuk boyunca kayık birkaç kez alabora olmuş, yüzerek kıyıya çıkmak zorunda kalmışlardı. Böylelikle zaten pek az olan eşyalarını da kaybetmişlerdi. Yavari'de, uzun zaman bekledikten sonra, bir gemi, kamara işgal etmemeleri koşuluyla onları alıp Manaos'a kadar götürmeyi kabul etmişti. Güvertede yağmur altında yatmışlar, üç misyonerin en yaşlısı olan Peder O'Nety zatürree olmuştu. Manaos'ta, iki hafta sonra nihayet kendilerini ağırlayacak bir Fransisken manastırı bulabilmişlerdi. Arkadaşlarının bakımına rağmen Peder O'Nety orada vefat etmiş, manastırın mezarlığına defnedilmişti. Hayatta kalan iki misyoner, bu felaket dolu maceranın ardından kendilerine geldikten sonra,

İrlanda'ya geri gönderilmişlerdi. Şimdi artık Dublin'deki sanayi işçilerinin arasında eski işlerine geri dönmüşlerdi.

Roger, St. Stephen's Green'deki sık yapraklı ağaçların altında uzunca bir süre oturmaya devam etmişti. Kauçuk istasyonları yok olduktan, yerli işçilerle Julio C. Arana Şirketi'nin çalışanları, muhafızları ve canileri kaçıp gittikten sonra Putumayo'daki o uçsuz bucaksız bölgenin ne durumda kaldığını gözünün önüne getirmeye çalıştı. Gözlerini yumarak hayal kurdu. O verimli doğa, ağaççıklarla, sarmaşıklarla, çalılarla ve yeşilliklerle bütün açık alanları ve boş yerleri gitgide dolduracak, orman yeniden doğduğunda hayvanlar gizli yuvalarını eskisi gibi kuracaklardı. Her yer kuş şakımalarıyla, papağanların, maymunların, yılanların, rorısoco'ların[9], paujilwlerin ve jaguarların ıslık, homurtu ve çığlık sesleriyle dolacaktı. İnsanların açgözlülüğünün ve acımasızlığının onca acılara, sakatlıklara ve ölümlere mal olduğu o kamp yerlerinde, yağmurlar ve çökmeler nedeniyle birkaç yıl içinde hiçbir iz kalmayacaktı. Binaların ahşapları yağmurlardan gitgide çürüyecek, tahtalarını termitlerin yiyip bitireceği evler yerle bir olacaktı. Her tür hayvan, o enkazın arasında kendilerine inler ve barınaklar

yapacaklardı. Çok uzak olmayan bir gelecekte, insanoğlunun bütün izleri cangıldan silinip gitmiş olacaktı.

---

[1] (Port.)İyi geceler.(Ç.N.)

[2] Peru'nun para birimi.(Ç.N.)

[3] Âdem ile Havva'nın işlediği ilk günah. (Ç.N.)

[4] (Port.) Un. (Ç.N.)

[5] (İng.) Kâtip, evrak memuru. (Ç.N.)

[6] Rio de Janeiro eyaletinin eski başkenti.(Ç.N.)

[7] Angloamerikan hukuk sisteminde, tutuklanan kişinin karara itiraz hakkı. (Ç.N.)

[8] Güney Amerika'da "Türk" tabiri, vaktiyle Osmanlı İmparatorluğundan göç etmiş azınlıklar için kullanılır. (Ç.N.)

[9] Güney Amerika'da yaşayan ve adı "sudomuzu" anlamına gelen, dünyanın en büyük kemirici hayvanı. (Ç.N.)

İRLANDA

Korkuyla şaşkınlık arası bir duyguyla uyandı, çünkü gecelerinin o her zamanki belirsizliği içinde, dostu -artık eski arkadaşı- Herbert Warden anısıyla o gece uykusunda heyecandan gerilmişti, ama ne her ikisinin de Sir Henry Morton Stanley'in keşif gezisinde çalışırken tanıştıkları Afrika'da ne de daha sonra Roger'ın Herbert'le Sarita'yı kaç kez ziyarete gittiği Paris'te değil, Dublin sokaklarında görmüştü onu rüyasında, hem de Paskalya Haftası'ndaki bütün o gürültü patırtının, barikatların, karşılıklı açılan ateşlerin, top atışlarının ve o büyük ortak özverinin tam orta yerinde. Herbert Ward, isyan eden İrlandalıların, İrlandalı Gönüllülerin ve İrlanda Halk Ordusu'nun tam ortasında, Eire'nin bağımsızlığı için savaşıyordu! İnsanın aklı, uykuya teslim olduğunda nasıl bu kadar saçma fanteziler üretebiliyordu?

İngiliz Bakanlar Kurulu'nun daha birkaç gün önce toplanarak af talebi hakkında bir karar alamadan dağıldığı geldi aklına. Bunu kendisine avukatı George Gavan Duffy bildirmişti. Neler oluyordu? Bu yeni ertelemenin sebebi neydi? Gavan Duffy bunu iyiye işaret olarak görüyordu: Bakanlar arasında fikir ayrılığı vardı, şart olan oybirliğini sağlayamıyorlardı. Demek ki umut vardı. Ama beklemek, her gün, her saat, her dakika tekrar tekrar ölmeye devam etmek demekti.

Herbert Ward'i hatırlamak onu kederlendirmiştİ. Artık bir daha hiç arkadaş olamayacaklardı. Öylesine genç, öyle yakışıklı, öyle sağlıklı olan oğlu Charles'ın 1916'nın Ocak ayında Neuve Chapelle cephesindeki ölümü, artık hiçbir şeyin kapatamayacağı bir uçurum açmıştı aralarında. Herbert, Afrika'da edinmiş olduğu tek gerçek dostuydu onun. Yaşça kendisinden biraz büyük, göz alıcı bir kişiliğe sahip, dünyanın yarısını -Yeni Zelanda'yı, Avustralya'yı, San Francisco'yu, Borneo'yu-dolaşmış, Stanley de dahil olmak üzere çevrelerindeki bütün Avrupalılara kıyasla son derece kültürlü olan bu adamı ilk gördüğü andan itibaren, yanında insanın çok şeyler öğrendiği, kaygılarını ve özlemlerini paylaşabildiği birini bulmuştu onda. II. Leopold'ün hizmetindeki o keşif gezisi için Stanley'in tuttuğu, Afrika'da yalnızca para ve kudret sahibi olmak emelindeki öteki Avrupalılardan farklı

olarak Herbert, macerayı sırf macera uğruna seviyordu. O bir aksiyon adamıydı, ama sanata da büyük tutkusu vardı; Afrikalılara saygılı bir merakla yaklaşıyordu. Onların, kendisini estetik ve sanatsal açıdan, ama aynı zamanda entelektüel ve manevi yönden de ilgilendiren inançlarını, âdetlerini, dinsel nesnelerini, giyim kuşamlarını ve süslerini araştırıyordu. Daha o zamanlar bile Herbert, boş vakitlerinde desenler çiziyor, Afrika motifleriyle küçük heykeller yapıyordu. Akşamlan hava kararırken, bir yandan çadırları kurup tayınlarını hazırlar, günün yürüyüşlerinden ve çalışmalarından sonra dinlenmeye hazırlanırlarken yaptıkları uzun sohbetlerde, Roger'a açılarak, günün birinde bütün bu işleri bırakıp kendisini yalnızca helkeltıraş olmaya adayacağını ve "dünyanın sanat başkenti" olan Paris'te bir sanatçı yaşantısı süreceğini anlatırdı. Bu Afrika aşkı onu hiç bırakmamıştı. Tam tersine, aradaki uzaklık ve geçen yıllarla büsbütün artmıştı. Wardların Londra'da Chester Meydanı 53 numaradaki Afrika nesneleriyle dolu evlerini hatırlıyordu. Özellikle de Paris'teki, duvarları mızraklarla, kargılarla, oklarla, kalkanlarla, maskelerle, kano küreklerlyle, her biçimde ve büyüklükte bıçaklarla kaplı olan atölyesini. Yerlerdeki içleri doldurulmuş vahşi hayvan kafalarının ve deri koltukları örten hayvan postlarının arasında, sabahlara kadar Afrika'daki seyahatlerini yâd ederek nice geceler geçirmişlerdi. Wardların, o zamanlar henüz küçük bir kız olan, Cricket (Cırcırböceği) diye ad taktıkları kızları Francis, ara sıra yerlilerin tuniklerini giyip kol-yeleriyle süs eşyalarını takar, anne ve babasının el çırparak tekdüze bir melodiyle eşlik ettikleri bir Bakongo dansı yapardı.

Roger’ın, Stanley ile II. Leopold konusunda ve kendisini Afrika'ya getirmiş olan, İmparatorluğun ve sömürgeciliğin Afrikalılara çağdaşlığın ve kalkınmanın yolunu açacağı düşüncesinde hayal kırıklığına uğradığını itiraf ettiği az kişiden biri olmuştu Herbert. O da, Avrupalıların Afrika'da bulunmalarının asıl nedeninin Afrikalıya çoktanrıcılıktan ve barbarlıktan çıkması için yardım etmek değil, kötülük ve acımasızlıkta sınır tanımayan bir açgözlülükle onu sömürmek olduğunu ortaya koyduğunda, Roger’la tümüyle aynı düşünceleri paylaşıyordu.

Ancak Herbert Ward, Roger’ın milliyetçi ideolojiye adım adım dönmesini çok fazla ciddiye almamıştı. Tam da kendisine yaraşır şekilde sevgi dolu bir tavırla onu hep alaya alarak, üzeri altın yaldızlı vatanseverliğe -bayraklara, milli marşlara, üniformalara- karşı onu uyarıyor, bunların kısa ya da uzun vadede her zaman taşralılığa, köylü ruhuna ve

evrensel değerlerin çarpıtılmasına doğru bir geri gidişi temsil ettiğini söylüyordu. Ama yine de, Herbert'in kendisi için kullanmayı sevdiği tabirle, bu dünya vatandaşı, dünya savaşının ölçüsüz şiddeti karşısında, milyonlarca Avrupalının yaptığı gibi, yine vatanseverliğe sığınarak tepki göstermişti. Roger'la olan dostluğunu bozduğu o mektup, bir zamanlar alaya aldığı o vatanseverlik duygusuyla, eskiden kendisine ilkel ve değersiz gibi görünen bayrağa ve toprağa karşı duyulan o sevgiyle dopdoluydu. Herbert Ward gibi Parisli bir İngiliz'i, çevresi Arthur Griffıth'in Sinn Feini'nden, James Connolly'nin Halk Ordusu'ndan, Patrick Pearse'in Gönüllülerinden adamlarla sarılı olarak Dublin sokaklarında İrlanda'nın bağımsızlığı uğruna savaşırken hayal etmek, amma da saçma şeydi. Ama yine de Roger, hücresindeki daracık yatağa uzanmış şafağın sökmesini beklerken, bu mantıksızlığın derinlerinde ne de olsa bir mantık olduğunu söylüyordu kendi kendine, çünkü rüyasında aklı, sevdiği ve özlediği iki şeyi, yani dostunu ve ülkesini uzlaştırmaya çalışmıştı.

O sabah erkenden Sheriff gelerek ziyaretçisi olduğunu bildirdi. Roger, görüşme odasına gidip de, o daracık odadaki küçücük tek bankın üzerinde oturmakta olan Alice Stopford Green'i seçince kalbinin güm güm attığını hissetti. Tarihçi kadın, onu görünce ayağa kalktı, kucaklamak için gülümseyerek yanına yaklaştı.

"Alice, sevgili Alice," dedi Roger. "Seni yeniden gördüğüme ne kadar sevindim! Birbirimizi bir daha göremeyeceğimizi sanıyordum. En azından bu dünyada."

"Bu ikinci izni almak kolay olmadı," dedi Alice. "Ama görüyorsun ya, inatçılığımla sonunda onları ikna ettim. Kaç kapıyı çaldım bilemezsin."

Her zaman özenli bir zarafet içinde giyinen bu eski dostu, bir önceki ziyaretindekinden farklı olarak bu kez yıpranmış bir elbise giymiş, kenarından gri buklelerin taştığı bir eşarbı üstünkörü bir biçimde başına bağlamıştı. Ayaklarında çamur içinde ayakkabılar vardı. Yalnızca üstü başı kötüye gitmiş değildi, yüzündeki ifadeden de yorgunluk ve yılgınlık okunuyordu. Böylesine bir değişiklik için o günlerde ona ne olmuştu acaba? Yine Scotland Yard mı rahatsız etmişti onu? Alice, sanki o eski hikâyenin artık önemi yokmuş gibi omuzlarını silkerek, olumsuz anlamda başını salladı. Arkadaşı, af talebinin bir dahaki Bakanlar Kurulu toplantısına kadar ertelenmesi konusuna hiç değinmedi. Onun bu konuda bir şey bilmediğini varsayarak Roger da konuya girmedi. Onun yerine, Herbert Ward'i Dublin'in göbeğinde, Paskalya Haftası'ndaki çatışma ve çarpışmaların

ortasında, İrlandalı isyancıların arasına karışmış olarak gördüğü o saçma sapan rüyayı anlattı ona.

"İşlerin nasıl gittiği konusunda haberler azar azar sızmaya başladı," dedi Alice. Roger, arkadaşının sesinin hem hüzünlendiğini, hem de öfke dolduğunu fark etmişti. Aynı zamanda, onlara arkalarını dönerek yanlarında duran Sheriffle muhafızın, İrlanda ayaklanmasından söz edildiğini duyunca dikildiklerinin ve hiç kuşkusuz kulak kabarttıklarının da farkındaydı. Sheriff'in bu konudan konuşulmasının yasak olduğunu söyleyerek kendilerini uyarmasından korktu, ama o bunu yapmadı.

"Öyleyse başka bir şey öğrenebildin mi, Alice?" diye sordu, sesini bir mırıltıya dönüşecek kadar alçaltarak.

Tarihçi dostunun bir yandan başını sallarken, bir yandan da yüzünün hafifçe solduğunu gördü. Alice, sanki üzücü bir konuya değinerek dostunun keyfini kaçır-malı mı diye kendi kendine sorarcasına ya da bu konuda söyleyecek çok şeyi olduğundan nereden başlayacağını bilemezmiş gibi, yanıt vermeden önce uzun bir süre sessiz kaldı. Sonunda, Ayaklanma haftasında Dublin'de ve İrlanda'nın daha başka şehirlerinde yaşananların değişik anlatım biçimlerini -herhangi bir olay bütün bir halkı ayağa kaldırdığında hep olduğu gibi, çelişkili şeylerle, fantezilerle, mitlerle, gerçeklerle, abartılarla ve uydurma haberlerle karışık olayları- duyduğunu, duymaya da devam ettiğini söylemekte karar kıldı. Her şeyden çok, Londra'dan yeni gelmiş olan Kapuçin keşişi yeğeni Austin'in anlattıklarına güveniyordu. Birinci elden dinlediği bir haber kaynağıydı o, çünkü orada, Dublin'de hastabakıcı ve manevi destek olarak çatışmaların tam ortasında bulunmuş, İngiliz birlikleri çevrelerini kuşatmadan önce, Patrick Pearse'le James Connolly'nin ayaklanmayı yönettikleri genel karargâh olan General Post Office'e (Merkez Postanesi'ne), Kontes Constance Markievicz'in elinde koca bir korsan tabancası, sırtında yepyeni Gönüllü üniformasıyla harekâta kumanda ettiği St. Stephen's Green'deki siperlere, Jacob's Biscuit Factory' de (Jacob Bisküvi Fabrikası'nda) kurulmuş olan barikatlara ve Éamon de Valera'nın kumandasındaki isyancılar tarafından işgal edilmiş olan Boland's Mill'deki (Boland Değirmeni) mevzilere girmişti. Keşiş Austin'in anlattıkları, ancak gelecekteki tarihçilerin tümüyle açıklığa kavuşturabilecekleri o erişilmez gerçeklere en yakın olan tanıklık gibi görünüyordu Alice'e.

Roger'ın bozmaya cesaret edemediği uzun bir sessizlik daha oldu. Onu görmeyeli yalnızca birkaç gün olmuştu, ama sanki Alice on yıl yaşlanmış

gibiydi. Alnında ve boynunda kırışıklar vardı, elleri çillerle doluydu. Son derece açık renkli olan gözleri artık ışıldamıyordu.

Onun çok üzgün olduğunu fark etmişti, ama Alice'in kendisinin önünde ağlamayacağından emindi. Acaba af talebini reddetmişlerdi de kendisine söylemeye cesaret mi edemiyordu?

"Yeğenimin en fazla hatırladığı şey," diye ekledi Alice, "karşılıklı açılan ateşler, bombalar, yaralar, akan kanlar, yangınların alevleri, nefes almaya imkân vermeyen duman değil de nedir biliyor musun Roger? Bütün o kargaşa. İhtilalcilerin mevzilerinde bütün bir hafta sürüp giden o muazzam, o korkunç kargaşa."

"Kargaşa mı?" diye tekrarladı Roger, çok alçak sesle. Gözlerini yumarak o kargaşayı görmeye, duymaya, hissetmeye çalıştı.

"O muazzam, o korkunç kargaşa," diye bir kez daha yineledi Alice, üstüne basa basa. "Ölmeye hazırmışlar, ama aynı zamanda sevinç dolu anlar yaşamışlar. İnanılmaz anlar. Gurur dolu. Özgürlük dolu. Gerçi hiçbiri, ne şefler ne de militanlar, hiçbiri ne yaptıklarını ve ne yapmak istediklerini bilmiyormuş. Austin öyle diyor."

"Hiç değilse beklemekte oldukları silahların neden gelmediğini biliyorlar mıymış acaba?" diye mırıldandı Roger, Alice'in bir kez daha uzun bir sessizliğe gömülmekte olduğunu fark edince. "Hiç, ama hiçbir şey bilmiyorlarmış. Kendi aralarında en hayal ürünü şeyleri anlatıyorlarmış. Kimse onları yalanlayamıyormuş, çünkü hiçbiri gerçek durumun ne olduğunu bilmiyormuş. Ortalıkta dolaşan olağanüstü söylentilere hepsi inanıyorlarmış, çünkü içinde bulundukları o umutsuz durumun bir çıkışı olduğuna inanmaya ihtiyaçları varmış. Sözgelimi, bir Alman ordusunun Dublin'e yaklaşmakta olduğu. Bölüklerin ve taburların adanın değişik yerlerine çıkarma yapıp başkente doğru ilerledikleri. İç bölgelerde, Cork'ta, Galway'de, Wexford'da, Meath'de, Tralee'de, Ulster de dahil olmak üzere her yerde, Gönüllülerden ve Halk Ordusu'ndan binlerce kişinin ayaklanarak kışlalarla polis karakollarını işgal ettikleri ve kuşatma altında olanlara takviye güçler götürmek üzere her yönden Dublin'e doğru ilerlemekte oldukları. Açlıktan ve susuzluktan yarı ölü bir halde, artık neredeyse hiç cephaneleri kalmamış olarak dövüşüyorlarmış, tüm umutlarını gerçekdışı şeylere bağlamışlar."

"Böyle olacağını biliyordum," dedi Roger. "Bu çılgınlığı durdurmak için vaktinde yetişemedim. İrlanda'nın özgürlüğü yine her zamankinden daha uzak."

"Eoin MacNeill, bunları öğrendiğinde onlan engellemek istemiş," dedi Alice. "Alman desteği olmadan yapılacak bir askerî harekâta karşı olduğundan, İCÖ'nün askerî kanadı, Ayaklanma planları konusunda onu bilgilendirmemiş. Gönüllülerin, İCÖ'nün ve İrlanda Halk Ordusu'nun askerî yönetiminin insanları Büyük Perhiz'in son pazarı askerî tatbikata çağırdığını öğrenince, bu yürüyüşü yasaklayan ve kendisi tarafından imzalanmış başka talimatlar almadıkça Gönüllü birliklerinin sokağa çıkmalarını yasaklayan bir karşı emir çıkarmış. Bu da büyük bir kargaşayı başlatmış. Yüzlerce, binlerce Gönüllü evlerinde kalmışlar. Pek çokları Pearse'le, Connolly'yle, Clarke'la bağlantı kurmaya çalışmış, ama başaramamışlar. Daha sonra, MacNeill'in karşı emrini dinleyenler kollarını kavuşturup otururlarken, ona itaat etmeyenler kendilerini ölüme atmışlar. Bu yüzden de şimdi Sinn Fein'den ve Gönüllülerden pek çok kişi MacNeill'den nefret ediyor ve ona bir hain gözüyle bakıyorlar."

Yeniden sustu, Roger'ın dikkati dağılmıştı. Eoin MacNeill bir hain ha! Ne aptallık! Gael Birliği'nin kurucusu, Gaelic Journal m editörü, İrlandalı Gönüllülerin kurucularından biri olarak bütün ömrünü İrlanda dilinin ve kültürünün hayatta kalmasına adamış olan MacNeill'in, fiyaskoyla sonuçlanmaya mahkûm olan o romantik ayaklanmayı engellemek istediği için kardeşlerine ihanet etmekle suçlanmasını gözünün önüne getirdi. Onu kapattıkları hapishanede hakaretlere maruz kalacak, belki de İrlandalı vatanseverlerin ılımlılarla korkakları cezalandırmak için gösterdikleri o buz gibi kayıtsızlığın hedefi olacaktı. Ülkesinin diline, âdetlerine ve geleneklerine karşı içi aşkla dolu olan bu yumuşak başlı, kültürlü üniversitesi hocası, kim bilir kendini ne kadar üzgün hissediyordu. "O karşı emri vermekle kötü mü ettim? Yalnızca hayat kurtarmak isteyen biri olarak, ihtilalciler arasında karmaşaya ve bölünmeye neden olmakla isyanın fiyaskoyla sonuçlanmasına katkıda mı bulunmuş oldum?" diye kendi kendine sorup durarak içi içini yiyor olmalıydı. Kendini Eoin MacNeill'le özdeşleşmiş gibi hissediyordu. İkisi de Tarih'in ve koşulların onları dayatmış olduğu çelişkili konumlarında birbirlerine benziyorlardı. Tralee'de tutuklanacağı yerde, Pearse'le, Clarke'la ve askerî kanattaki öteki yöneticilerle konuşabilmiş olsaydı, ne olacaktı acaba? Onları ikna edebilecek miydi? Büyük bir olasılıkla, hayır. Belki de şimdi onun da bir hain olduğunu söylüyorlardı.

"Yapmamam gereken bir şey yapıyorum, sevgili dostum," dedi Alice, zoraki bir gülümsemeyle. "Sana kötümser bir görüş açısıyla yalnızca kötü

haberler veriyorum."

"Olanlardan sonra başka türlüsü olabilir mi?"

"Evet, olabilir," dedi tarihçi kadın, canlı bir ses tonuyla, yüzü pembeleşerek. "Ben de o koşullar altında o Ayaklanma'nın aleyhindeydim. Ama yine de..."

"Yine de ne, Alice?"

"Birkaç saatliğine, birkaç günlüğüne, bütün bir hafta boyunca İrlanda özgür bir ülkeydi, sevgili Roger," diyen Alice, duygulanarak heyecandan titriyormuş gibi geldi Roger'a. "İrlanda, kendi cumhurbaşkanına ve geçici hükümetine sahip, bağımsız ve egemen bir cumhuriyet olmuştu. Patrick Pearse, Postane binasından çıkıp da meydandaki basamaklarda durarak, o yedi kişi tarafından imzalanmış olan Bağımsızlık Beyannamesi'ni ve İrlanda Cumhuriyeti Anayasal hükümetinin kuruluş bildirisini okuduğunda, bizim Austin oraya henüz varmamışmış. Anlaşılan orada çok fazla insan yokmuş. Ama orada olup da dinleyenler, son derece özel bir duyguya kapılmış olmalılar, öyle değil mi, canım? Dedim ya, ben aleyhteydim. Ama o metni okuduğumda, ömrümde ağlamadığım şekilde haykıra haykıra ağlamaya başladım. 'İrlanda, Tanrı'nın ve eski milliyetçilik geleneğini almış olduğu geçmiş kuşakların adına, bizim ağzımızdan, evlatlarını bayrağının altında toplayarak özgürlüğünü ilan etmektedir...' Gördün ya, o sözleri ezberledim bile. Orada, onlarla birlikte olmadığım için bütün kalbimle esef ediyorum. Bunu anlıyorsun, değil mi?"

Roger gözlerini yumdu. O sahneyi net bir şekilde, bütün canlılığıyla görebiliyordu. Merkez Postanesi'nin merdiveninin tepesinde, yağmurun boşanmakla tehdit ettiği kapalı bir gökyüzünün altında, çiftelerle, tabancalarla, bıçaklarla, kargılarla, sopalarla silahlanmış erkeklerden oluşan, ama aynı zamanda kafalarına başörtülerini bağlamış epeyce sayıda kadının da bulunduğu -yüz mü, iki yüz mü- kişinin önünde, o zayıf, ince uzun, mariz bedeniyle dikilen otuz altı yaşındaki çelik bakışlı Patrick Pearse'ın, özellikle de on yedi yaşındayken çok geçmeden tartışmasız lideri olacağı Gael Birliği'ne girdiğinden beri bütün aksiliklerin, hastalıkların, baskıların, iç çekişmelerin her zaman üstesinden gelerek, bütün hayatının en ulvi rüyasını -İrlandalıların zorbaya karşı silahlı ayaklanması ve bütün bir halkı tutsaklıktan kurtaracak olan azizlerin şehitlik mertebesine erişmesi düşünü-gerçekleştirmesine olanak sağlamış olan, Nietzsche'ye yaraşır o "iktidar iradesi"yle içi dopdolu olarak, yaşadığı anın heyecanıyla kalınlaşmış o Mesih sesiyle, yüzyıllar süren o işgale ve köleliğe son vererek

İrlanda Taribi'nde yeni bir dönemi başlatmak üzere dikkatle seçilmiş olan sözcükleri okumasını gözünün önüne getirebiliyordu. Pearse'in sözlerinin, ateş henüz başlamamış olduğundan hâlâ el değmemiş durumda bulunan Dublin'in göbeğindeki bu köşede yaratmış olması gereken o ilahî, o kutsal sessizliği duyabiliyor, bu sade ve ağırbaşlı töreni seyretmek için Postane binasının ve isyancılar tarafından ele geçirilmiş olan Sackville Caddesi'ndeki komşu binaların pencerelerinden uzanıp bakan Gönüllülerin yüzlerini görebiliyordu. Bildiri'yi imzalayan o yedi kişinin adlarının okunması sona erdiğinde, sokaktaki, pencerelerdeki ve damlardaki insanların Patrick Pearse'in sözlerine tezahürat yapan yaygaralarını, alkışlarını, "Yaşa! Varol!" seslerini duyabiliyor, sonra da Pearse'le öteki yöneticilerin, kaybedecek daha fazla vakitleri olmadığını söyleyerek toplantıyı sona erdirdiklerinde, o kısacık anın yoğunluğunu hissedebiliyordu. Onlar, mevzilerine geri dönmek, görevlerini yerine getirmek, kendilerini çarpışmaya hazırlamak zorundaydılar. Roger gözlerinin yaşardığını hissetti. O da titremeye başlamıştı. Ağlamamak için alelacele şöyle dedi:

"Çok heyecanlı olduğuna kuşku yok."

"O bir simge, zaten Tarih simgelerden oluşur," diye başını salladı Alice Stopford Green. "Pearse'i, Connolly' yi, Clarke'ı, Plunkett'i ve Bağımsızlık Bildirisi'ni imzalamış olan ötekileri kurşuna dizmiş olmalarının önemi yok. Tam tersine. Onların idamları, o simgeye bir kahramanlık ve şehitlik ulviyeti vererek, onu kanla damgalamış oldu."

"Pearse'in, Plunkett'in istedikleri de tam olarak buydu zaten," dedi Roger. "Haklısın, Alice. Ben de orada onların yanında olmak isterdim."

İsyancıların kadın örgütü olan CumannamBan'dan onca kadının da isyana katılmış olması, Alice'i, neredeyse Postane binasının dış merdivenlerindeki o olay kadar duygulandırmıştı. Yeğeni olan o Kapuçin keşişi, işte bunu kendi gözleriyle görmüştü. Tüm isyancı mevzilerindeki kadınlar, yöneticiler tarafından, çarpışanlar için yemek pişirmekle görevlendirilmişlerdi, ama sonradan, çarpışmalar art arda patlak verdikçe, harekâtın ağırlığı Cumana nam Ban'ın kadın militanlarının sorumluluk yelpazesini gitgide genişletmiş, silahlı çarpışmalar, bombalar ve yangınlar, onları derme çatma mutfaklarından söküp alarak, birer hemşireye dönüştürmüştü. Yaraları sarıyorlar, kurşunları çıkarmakta, yaraları dikmekte, kangren tehdidi altındaki organları kesmekte cerrahlara yardım ediyorlardı. Ama bu kadınların -yeniyetmelerin, yetişkinlerin, yaşı

geçkinlerin- oynadıkları belki de en önemli rol postacılık olmuş, barikatlar ve isyancı mevzileri gitgide daha yalıtılmış kaldıkça, o aşçılarla hemşirelere başvurarak onları, bisikletlerinin pedallarına asılıp bisikletler azaldığında da tabana kuvvet bir koşu gidip mesajları, sözlü ya da yazılı bilgileri (yaralanır ya da yakalanırlarsa o kâğıtları yok etmek, yakmak ya da yutmak talimatıyla) getirip götürmeye yollamak kaçınılmaz olmuştu. Keşiş Austin'in Alice'e anlattığına göre, isyanın sürdüğü o altı gün boyunca, bombaların ve silahlı çatışmalar, damları, duvarları, balkonları yerle bir ettikçe, Dublin'in merkezini yangınlardan ve yanıp kül olmuş kanlı enkaz yığınlarından oluşan bir takımadaya çeviren o patlamaların ortasında, tıpkı atlarına binmiş Amazonlar misali bisikletlerinin gidonlarına yapışmış çılgınca pedal çeviren ve kurşunlara meydan okuyarak, İngiliz Ordusu'nun isyancıları bastırmadan önce yalıtılmış bırakarak uygulamak istediği kuşatmayı kırmak için mesajlar ve bilgiler getirip götüren o eteklikli, serinkanlı, kahraman, korkusuz melekleri ortalıkta görmediği hiç olmamıştı.

"Birlikler sokakları işgal ettiğinden ortalıkta dolaşmak imkânsız olduğu için, artık postacı olarak hizmet edemedikleri zaman da, pek çoğu kocalarının, babalarının, erkek kardeşlerinin tabancalarıyla tüfeklerini kaparak onlar da çarpışmışlar," dedi Alice. "Biz kadınların zayıf cinsten olmadığımızı gösteren yalnızca Constance Markievicz olmamış. Pek çoklan onun gibi savaşmışlar ve ellerinde silahlarıyla yaralanmış ya da ölmüşler."

"Kaç kişi oldukları biliniyor mu?"

Alice, olumsuz anlamda başını salladı.

"Resmî rakamlar yok. Söylenenler hayal ürününden başka bir şey değil. Ama kesin olan bir şey var. O da kadınların çarpıştıkları. Onları tutuklayan ve sürükleyerek Richmond Kışlası'na ve Kilmainham Hapishanesi'ne götüren İngiliz askerleri bunu biliyorlar. Onları da divanı harbe verip kurşuna dizdirmek istiyorlarmış. Çok iyi bir kaynaktan biliyorum bunu: Bir bakandan duydum. İngiliz Bakanlar Kurulu, kadınları kurşuna dizmeye başlayacak olurlarsa, bu kez bütün İrlanda'nın silahlanarak ayağa kalkacağını düşününce, haklı olarak korkuya kapılmış. Bizzat Başbakan Asquith, Dublin'deki kumandan Sir John Maxwell'e telgraf çekerek, tek bir kadının bile kurşuna dizilmesini kesin olarak yasaklamış. Kontes Constance Markievicz'İn hayatı da zaten bu sayede kurtulmuş. Bir askerî mahkeme onu idama mahkûm etmiş, ama hükümetin baskısı yüzünden cezasını müebbet hapse çevirmişler."

Yine de çatışmaların sürdüğü o hafta boyunca Dublin'deki sivil halk arasında her şey coşku, dayanışma ve kahramanlık içinde geçmiş değildi. O Kapuçin keşişi, Sackville Sokak'ta ve şehir merkezinde bulunan öteki sokaklardaki dükkânlarda ve mağazalarda, serserilerle it kopuk tarafından ya da sadece komşu kenar mahallelerden gelmiş sefil insanlar eliyle gerçekleştirilen yağmalama olaylarına tanık olmuş, bu da, isyanın bu şekilde suça dönüşmesini öngörmemiş olan İCÖ, Gönüllüler ve Halk Ordusu yöneticilerini çok zor durumda bırakmıştı. Bazı durumlarda isyancılar, bu insanların otelleri talan etmelerini engellemeye çalışmışlar, hatta Gresham Oteli'ni kasıp kavurmakta olan yağmacıları ürkütmek için havaya ateş bile etmişlerdi; ama bazı yerlerde de, çıkarları için mücadele ettiklerine inandıkları bu karınlan aç, mütevazı insanların, şehrin şık dükkânlarını boşaltmalarına göz yumsunlar diye nasıl da öfkeyle kendilerine karşı koyduklarını görünce şaşkınlığa uğrayarak, onları rahat bırakmışlardı.

Dublin sokaklarında isyancılara karşı koyanlar yalnızca bu çapulcular değildi. Ayaklanma sırasında silahlı isyancıların saldırdıktan, yaraladıkları ya da öldürdükleri polislerle askerlerin çok sayıdaki anaları, eşleri, kız kardeşleri ve kızları da, acıyla, umutsuzlukla ve öfkeyle kendilerinden geçerek, kimi zaman kalabalık gruplar halinde, korkusuzca onlara meydan okumuşlardı. Bazı durumlarda bu kadınların, çarpışanlara hakaretler yağdırarak, taşlar atarak, tükürerek, beddualar edip onlara katil diye haykırarak, kendilerini isyancıların mevzilerine at-tıklan bile olmuştu. Adaletin, iyiliğin ve gerçeklerin kendilerinden yana olduğuna inanan isyancılar için en zor sınav olmuştu bu: Kendilerine karşı gelen bu insanların, İmparatorluğun av köpekleri ve işgal ordusunun askerleri değil, acıdan gözleri hiçbir şey görmeyen mütevazı İrlandalılar olduğunu anlamışlardı; onlar, isyancıları vatanın kurtancıları olarak değil, fakir olmaktan ve bu dünyadaki yoksulların her zaman yaptıkları gibi hayatlarını kazanmak için askerlik ya da polislik mesleğini seçmekten başka suçları olmayan ve kendileri gibi İrlandalı olan sevdiklerinin katilleri olarak görüyorlardı.

"Hiçbir şey yalnızca siyah ve beyaz değil, sevgili dostum," diye yorumda bulundu Alice. "Bu kadar haklı bir davada bile. Her şeyi karartan o bulanık griler burada da var."

Roger başını salladı. Arkadaşının söylediği şey kendisine de uyuyordu. İnsan ne kadar ihtiyatlı olursa olsun, hareketlerini ne kadar öngörüyle

tasarlarsa tasarlasın, tüm hesaplardan daha karmaşık olan hayat, planları bozuyor, onların yerine belirsiz ve çelişkili durumlar koyuyordu. Bu anlaşılmazlıkların en canlı örneği kendisi değil miydi? Sorgulayıcıları olan Reginald Hall ile Basil Thomson, onun, Alman Silah Kuvvetleri'nin desteğine güvenmedikçe isyana karşı olduğunu bildiklerinden yöneticilerin son dakikaya kadar kendisinden gizlemiş oldukları o Ayaklanma' nın başına geçmek için Almanya'dan geldiğine inanıyorlardı. Bundan daha büyük tutarsızlık olabilir miydi?

Bu moral bozukluğu şimdi artık milliyetçilerin arasında da yayılacak mıydı? En iyi kadroları ölmüş, kurşuna dizilmiş ya da hapse atılmıştı. Bağımsızlık hareketini yeniden kurmak yıllar alacaktı. Kendisi gibi onca İrlandalının güvenmiş olduğu Almanlar onlara sırt çevirmişlerdi. İrlanda'ya adanmış yıllar süren fedakârlıklar ve çabalar, çaresiz bir şekilde heba olup gitmişti. Kendisiyse burada, bir İngiliz hapishanesinde, büyük bir olasılıkla reddedilecek olan af talebinin sonucunu beklemekteydi. Karşılıklı silah atıp kurşun yiyerek, o şairler ve mistik yazarlarla birlikte ölmek daha iyi olmaz mıydı? Ölümünün, adi bir suçlu gibi darağacında ölmek şeklinde belirsiz değil, apaçık bir anlamı olurdu. "Şairler ve mistikler." Onlar öyle insanlardı, isyanın odak noktası olarak bir kışlayı ya da koloni gücünün kalesi olan Dublin Kalesi'ni seçmek yerine, daha yeni restore edilmiş olan Postane binasını seçmekle de öyle davranmışlardı. Uygar vatandaşların seçimiydi bu, politikacılarla askerlerin değil. İngiliz askerlerini yenilgiye uğratmadan önce halkın kalbini fethetmeyi istiyorlardı. Berlin'deki tartışmalarında Joseph Plunkett de açıkça öyle söylememiş miydi? John Redmond gibi, İrlanda'nın özgürlüğünü elde etmek için barışçı yola ve İmparatorluğun iyi niyetine inanan uykudaki o kitleleri sarsabilmek için şehit düşmeye can atan şairlerle mistiklerin isyanı olacaktı bu. Çok mu saftılar, yoksa ileri görüşlü mü?

İçini çekince Alice sevgiyle koluna vurdu.

"Bu konudan söz etmek insana hüzün ve heyecan veriyor, öyle değil mi, sevgili Roger?"

"Evet, Alice. Hüzün ve heyecan. Bazen yaptıkları için çok büyük bir öfke duyuyorum. Bazen de onları bütün kalbimle kıskanıyorum, onlara duyduğum hayranlığın sının yok."

"Aslında ben de bunu düşünmekten başka bir şey yapmıyorum. Ve seni ne kadar özlediğimi, Roger," dedi Alice, kolunu tutarak. "Senin fikirlerin, senin sağduyun, bunca gölgenin ortasında ışığı görmeme çok yardımcı

olabilirdi. Biliyor musun, şimdi değil ama orta vadede bütün bu olanlardan iyi bir sonuç çıkacak. Belirtileri görünmeye başladı bile."

Roger, tarihçi dostunun ne demek istediğini pek anlamadan başını salladı.

"Bu arada, John Redmond'un taraftarları, her geçen gün bütün İrlanda'da biraz daha güç kaybediyorlar," diye ekledi Alice. "Bizler, eskiden azınlıktayken, İrlanda halkının çoğunluğunu artık yanımıza almış durumdayız. Sana inanılır gibi gelmeyecek, ama yemin ederim ki öyle. Kurşuna dizmelerin, askeri mahkemelerin, sürgünlerin bize çok büyük yararı dokunuyor."

Roger, hep sırtı dönük duran Sheriff'in, sanki kendilerine doğru dönüp susmalarını emredecekmiş gibi kıpırdandığını fark etmişti. Ama Sheriff bu kez de bir şey yapmadı. Alice şimdi artık iyimser gibi görünüyordu. Ona göre, belki de Pearse ve Plunkett o kadar da yanlış yolda değillerdi. Çünkü İrlanda'da insanların, şehitlere, kurşuna dizilenlere ve uzun süreli hapis cezalarına çarptırılanlara karşı duygudaşlıklarını, polislerle İngiliz Ordusu'ndan askerlere karşı da düşmanlıklarını göstermek üzere sokaklarda, kiliselerde, yerel derneklerde, meslek odalarında yaptıkları beklenmedik gösteriler her geçen gün artıyordu. Bu sonuncular, sokaktaki insanların hakaret ve yergilerinin o derece hedefi haline gelmişlerdi ki, askerî yönetim, polislerle askerlerin hep grup halinde devriye gezmeleri, görevde olmadıkları zaman da sivil giyinmeleri talimatını vermişti, çünkü halkın husumeti, asayiş güçleri arasında moral bozukluğuna neden oluyordu.

Alice'e bakılırsa, en hatırı sayılır değişiklik Katolik Kilisesi'nde olmuştu. Ruhban kesiminin önde gelenleri, Sinn Fein'in, Gael Birliği'nin, İCÖ ve Gönüllülerin ayrılıkçı köktenciliğinden çok, barış yanlılarına, hakların aşamalı olarak verilmesini savunanlara ve İrlanda için Özerkliği, John Redmond'la onun Irish Parliamentary Party'deki (İrlanda Parlamento Partisi) yandaşlarını destekleyenlere her zaman daha yakın durmuşlardı. Ancak Ayaklanma'dan beri bu durum değişmişti. Belki de ayaklananların çatışma haftası boyunca gösterdikleri öylesine dindarca davranışın bunda etkisi olmuştu. Barikatlarda, isyan noktalarına dönüştürülmüş olan binalarda ve öteki yerlerde bulunmuş olan, aralarında Keşiş Austin'in yer aldığı din adamlarının tanıklıkları belirleyici olmuştu: Ayinler, günah çıkartmalar, komünyonlar yapılmış, savaşanlar, ateş etmeye başlamadan önce din adamlarının hayır dualarını istemişlerdi. Bütün çarpışma noktalarındaki isyancılar, liderlerin tek bir damla bile alkol alınmaması

şeklindeki kesin yasağına saygı göstermişlerdi. Çarpışmaların yatıştığı zamanlarda isyancılar, diz çöküp yüksek sesle tespih çekerek dua okuyorlardı. İdam edilenlerden tek bir kişi, hatta kendini sosyalist olarak ilan eden ve ateist diye tanınan James Connolly bile, idam mangasının karşısına çıkmadan önce bir din adamının yardımını istemeden edememişti. Çarpışmalarda almış olduğu kurşun yaralarından hâlâ kan kaybetmekte olan Connolly, bir tekerlekli sandalyeye oturtularak Kilmainham Hapishanesi rahibinin kendisine uzattığı haçı öptükten sonra kurşuna dizilmişti. Mayıs ayından beri bütün İrlanda'da, Şükran Duası ayinleri ve Paskalya Haftası şehitlerini anma toplantılarından bol bir şey yapılmıyordu. Rahiplerin, kilisedeki vaazlarında, İngiliz Ordusu tarafından idam edilip gizlice gömülen vatanseverlerin ruhları için cemaati dua etmeye çağırmadığı tek bir pazar geçmiyordu. Askerî güçlerin kumandanı Sir John Maxwell, Katolik Kilisesi'nin başı olan Piskopos O'Dwyer'a resmen şikâyette bulunmuş, o da, General'e herhangi bir açıklama yapmak yerine, onu hem "askerî bir diktatör" olmakla, hem de idamlar konusunda ve kurşuna dizilenlerin cenazelerini ailelerine vermeye yanaşmamakla Hıristiyanlığa yakışmayan bir tavır sergilemekle suçlayarak, kendi rahiplerini mazur göstermişti. Özellikle de, anayasal güvenceleri yok etmekte Sıkıyönetim Yasası tarafından korunan askeri yönetimin, vatanseverlerin cenazelerini, mezarlarının cumhuriyetçiler için birer hac yerine dönüşmesini engellemek için gizlice gömmüş oldukları şeklindeki bu son olgu, radikallere şimdiye kadar sempatiyle bakmamış olan kesimleri de içine alan bir öfke yaratmıştı.

"Kısacası, Papa yanlıları her geçen gün biraz daha ilerleme kaydediyorlar; biz milliyetçi Anglikanlarsa, hani Balzac'ın şu romanı Tılsımlı Deri'deki gibi, gitgide kısalıyoruz. Bir tek seninle ikimizin Katolik dinine geçmemiz eksik kaldı, Roger," diye onunla şakalaştı Alice.

"Aslında ben onu yaptım bile," diye karşılık verdi Roger.

"Hem de politik nedenlerle değil."

"Ben bunu asla yapamam, unutma ki benim babam İrlanda Kilisesi'ne mensup bir din adamıydı," dedi tarihçi kadın. "Senin yaptığın şey beni şaşırtmıyor, bunun böyle olacağını epeydir görüyordum. Bizim evdeki sohbet toplantılarında sana yaptığımız şakaları hatırlıyor musun?"

"Ah o unutulmaz sohbet toplantıları," diye içini çekti Roger. "Bak sana bir şey anlatacağım. Şimdi düşünecek bunca vaktim varken, günlerce kendi kendime şu muhasebeyi yaptım: En çok nerede ve ne zaman mutluydum? Senin Grosvenor Yolu'ndaki evinde yapılan salı toplantılarında, sevgili

Alice. Sana hiç söylemedim, ama ben o toplantılardan çok hoş duygular içinde çıkardım. Heyecan ve mutluluk içinde. Hayatla barışmış olarak. Şöyle düşünürdüm: 'Okumamış olmam, üniversiteye gitmemiş olmam ne yazık.' Seni ve dostlarını dinledikçe, kendimi aynı Afrika ya da Amazon yerlileri kadar kültürden uzak hissederdim."

"Bana ve onlara da, seninle ilgili olarak benzer bir şey oluyordu, Roger. Senin yolculuklarını, maceralarını, o yerlerde onca değişik hayatlar yaşamış olmanı kıskanıyorduk. Yeats'in bir keresinde şöyle dediğini duymuştum: 'Roger Casement, tanıdığım en evrensel İrlandalı. Gerçek bir dünya vatandaşı.' Galiba bunu sana hiç söylememiştim."

Yıllar önce Paris'teyken Herbert Ward'la simgeler üzerine yaptıkları bir tartışmayı hatırlamışlardı. Herbert, yeni yaptığı ve çok beğendiği dökme bronz heykellerinden birini göstermişti onlara: Afrikalı bir büyücüydü bu. Gerçekten de bu güzel parça, bütün gerçekçi özelliğine rağmen, ormanın, derelerin ve vahşi hayvanların tanrıları tarafından kendisine verilmiş olan güçlerin bilincinde olan ve kabiledeki erkeklerle kadınların kendilerini kötü büyülerden, hastalıklardan, korkulardan kurtarması ve öbür dünyayla aralarında bağlantı kurması için körü körüne güvendikleri, elinde bir süpürge çalısıyla bir kurukafa taşıyan, suratı kesiklerle dolu bu adamın içinde gizli ve esrarengiz ne varsa hepsini gösteriyordu.

"Hepimiz içimizde bu atalardan birini taşırız," demişti Herbert, şifalı otlar hakkındaki bilgisi sayesinde girdiği o trans hallerinden birinde, yarı kapalı gözleriyle, kendinden geçmişe benzeyen o bronz büyücüyü göstererek. "Kanıtı mı? Büyük bir saygı göstererek tapındığımız simgeler. Yani armalar, bayraklar, haçlar."

Roger’la Alice, simgelerin, insanlığın mantıksızlığının çağdışı unsurları olarak görülmemesi gerektiğini öne sürerek tartışmışlardı. Tam tersine, sözgelimi bir bayrak, kendini dayanışma içinde hisseden, ortak paydayı yok etmeyip onu güçlendiren farklılıklara ve bireysel uyuşmazlıklara saygı göstererek, aynı inançları, aynı kanıları, aynı âdetleri paylaşan bir toplumun simgesiydi. Her ikisi de, İrlanda'nın cumhuriyetçi bayrağının dalgalandığını görmenin kendilerini her zaman duygulandırdığını itiraf etmişlerdi. Herbert'le Sarita, bu cümle için onları nasıl da alaya almışlardı!

Pearse Bağımsızlık Bildirgesi'ni okurken, çok sayıda İrlanda Cumhuriyeti bayrağının Postane binasıyla Liberty Salonu'nun çatılarına çekildiğini öğrendiğinde, sonra da pencerelerinde ve korkuluklarında

rüzgârda sallanan bayraklarıyla Metropole Oteli ve Imperial Oteli gibi, Dublin'deki isyancıların işgal etmiş oldukları binaların resimlerini gördüğünde, Alice gırtlağının düğümlendiğini hissetmişti. O manzara, o sahneyi yaşamış olanların içinde sınırsız bir muduluk yaratmış olmalıydı. Ayaklanmadan haftalar önce, gönüllü erkekler bir yandan ev yapımı bombalar, dinamitten fişekler, el bombaları, kargılar ve süngüler hazırlarken, Gönüllülerin kadın kolu olan Cumann na mBan'daki kadınların da ilaçlar, sargı bezleri, dezenfektanlar topladıklarını ve 24 Nisan Pazartesi sabahı Dublin'in merkezindeki damlarda ansızın görünüverecek olan o üç renkli bayrakları dikerek hazırlamakta olduklarını da sonradan öğrenecekti. Plunkettlerin Kimmage'daki evi, en etken silah fabrikasına ve ayaklanma alametlerinin üretim yerine dönüşmüştü.

"Tarihî bir olaydı," dedi Alice. "Bizler sözcükleri kötü kullanırız. Özellikle de politikacılar, 'tarihî' sözcüğünü herhangi aptalca bir olay için kullanırlar. Ama eski Dublin'de gökyüzünde görünen o cumhuriyetçi bayrakları gerçekten öyleydi. Her zaman heyecanla hatırlanacaktır. Tarihî bir olaydı. Bütün dünyada yankılandı, sevgili dostum. Birleşik Devletler'de pek çok gazete bu haberi birinci sayfadan verdiler. Sen de görmek istemez miydin?"

Evet, o da isterdi bunu görmeyi. Alice'e göre, adada, hatta İngiliz yanlısı şehirler olan Belfast ve Derry'de bile, yasağa meydan okuyarak cumhuriyetçi bayraklarım evlerinin cephesine asan insanların sayısı her geçen gün artıyordu.

Öte yandan, Avrupa kıtasında sürmekte olan ve hakkında her gün huzur kaçırıcı haberlerin geldiği savaşa rağmen -çarpışmalar ölü sayısını baş döndürücü hızda artırıyor, sonuçlar belirsizliğini sürdürüyordu-, İngiltere'de pek çok kişi, askerî yetkililer tarafından İrlanda'dan sınırdışı edilenlere yardım etmeye hazır olduğunu gösteriyordu. İsyancı gözüyle bakılan yüzlerce erkek ve kadın ülkeden sürülmüşler, ücra yerlerde yerleşme emriyle, pek çoğu hayatta kalmak için her türlü olanaktan yoksun bir halde, bütün İngiltere'ye dağıtılmışlardı. Onlara para, erzak ve giyecek yollayan insani yardım kuruluşlarında çalışan Alice, genelde bağış toplamakta ve halktan yardım almakta zorlukla karşılaşmadıklarını söyledi Roger'a.

Sürgün edilenlerin arasında onlarca kadın da vardı. Bunların pek çoğu -Alice bazılarıyla yüz yüze konuşmuştu-, dayanışma içinde olmalarına rağmen, isyancılarla işbirliği etmekte kadınlara zorluk çıkaran ayaklanma

liderlerine diş biliyorlardı. Yine de yöneticilerin hemen hepsi, isteyerek ya da istemeyerek, sonunda kadınları çatışma noktalarına kabul edip onlardan yararlanmışlardı. Kadınları Boland Değirmeni'ne ve kendi bölüklerinin denetimindeki civar yerlere kesinlikle kabul etmeyen tek kumandan, Éamon de Valera olmuştu, Cumann na mBan'daki kadın militanlar, onun ileri sürdüğü gerekçeleri tutucu bularak çok sinirlenmişlerdi. Yok kadının yeri barikatlar değil yuvasıymış da, onların eline yakışan aletler tabancayla tüfek değil de çıkrıkmış, mutfak aletleriymiş, çiçeklermiş, iğne iplikmiş. Yok kadınların varlığı savaşçıların dikkatini dağıtırmış da, onları korumak için görevlerini ihmal ederlermiş. Roger Casement'ın pek çok kez konuşmuş ve bol bol yazışmış olduğu İrlandalı Gönüllüler yöneticisi olan bu uzun boylu ve zayıf matematik öğretmeni, Ayaklanma'nın elebaşlarını yargılayan o gizli ve hızlı askerî mahkemelerden biri tarafından Ölüme mahkûm edilmiş, ama son dakikada kurtulmuştu. Günah çıkartıp takdis edildikten sonra, parmaklarının arasında tespihiyle, son derece sakin bir tavırla, Kilmainham Hapishanesi'nde kurşuna dizmelerin yapıldığı arka duvarın önüne götürülmeyi beklerken, mahkeme ölüm cezasını müebbet hapse çevirmeye karar vermişti. Söylentilere göre, Éamon de Valera'nın emrindeki bölükler, onun hiçbir askerî eğitim almamış olmasına rağmen büyük bir beceri ve disiplin göstererek düşmana pek çok kayıplar verdirmişti. En son teslim olanlar onlardı. Ama yine söylentilere bakılırsa, o günlerdeki gerilim ve fedakârlıklar o derece dayanılmaz olmuştu ki, bir an gelmiş, Valera'nın kumanda merkezinin bulunduğu istasyondaki yardımcıları, olmadık davranışları yüzünden onun aklını kaçırmak üzere olduğunu sanmışlardı. Bu duruma gelen tek kişi o değildi. Şakır şakır yağan bir yağmur ve ateş altında, uyumadan, yemeden, içmeden, kimileri çıldırmışlar ya da barikatlarda sinir krizleri geçirmişlerdi.

Roger, Éamon de Valera'nın ince uzun siluetini, o ağırbaşlı, tumturaklı konuşmasını hatırlayarak dalmıştı. Alice'in bu kez bir attan söz ettiğinin farkına vardı. Gözlerinde yaşlarla, duygusal bir tavırla konuşuyordu. Bu tarihçi kadın hayvanlara karşı büyük bir sevgi besliyordu, ama o hayvan neden onu bu derece etkilemişti? Bu olayı yeğeninin ona anlatmış olduğunu yavaş yavaş kavradı. Ayaklanma'nın ilk günü Postane binasına karşı saldırıya geçen İngiliz mızraklı süvarilerinden birinin atıydı bu anlattığı. Üç adam kaybeden süvariler geri püskürtülmüşlerdi. At, birkaç kurşun birden yemiş, barikatlardan birinin önüne ağır yaralı olarak yığılmıştı. Acıdan kıvranarak, dehşet içinde kişneyip duruyordu. Arada bir ayağa kalkmayı

başarıyor, ama kan kaybetmekten güçsüz kaldığından, birkaç adım atmayı denedikten sonra yeniden yere yığılıyordu. Barikatın arkasında, daha fazla acı çekmemesi için onu öldürmek isteyenlerle, iyileşebileceğini düşünerek buna karşı koyanlar arasında bir tartışma başlamıştı. Sonunda ateş etmişlerdi. Hayvanın can çekişmesine son verebilmek için tüfekle iki kez ateş etmek gerekmişti.

"Sokaklarda ölen tek hayvan o değilmiş," dedi Alice, üzüntü içinde. "Pek çok hayvan ölmüş, adar, köpekler, kediler. İnsan vahşetinin masum kurbanları onlar. Geceleri hep onları kâbuslarımda görürüm. Zavallıcıklar. Biz insanlar hayvanlardan çok daha kötüyüz, öyle değil mi Roger?"

"Her zaman değil, sevgili dostum. Emin ol onların bazıları bizim kadar yırtıcıdır. Sözgelimi yılanları düşünüyorum, zehirleri korkunç çırpınmalar içinde seni yavaş yavaş öldürün Ya da Amazon Nehri'ndeki parazit candiru'nır, bedenine makattan girerler ve kanamaya neden olurlar. Her neyse..."

"Başka şeyden bahsedelim," dedi Alice. "Yetti artık savaşlar, çarpışmalar, yaralılar, ölüler."

Ama aradan bir dakika geçtikten sonra, yurtdışına sürülüp İngiliz hapishanelerine getirilen yüzlerce İrlandalının arasında Sinn Fein'e ve İCÖ'ye katılanların sayısının nasıl arttığını anlatıyordu Roger'a. Ilımlı ve bağımsız kişilerle barışçı diye bilinenler bile bu radikal örgütlere giriyorlardı. Ayrıca bütün İrlanda'da hükümlüler için af isteyen çok sayıda insan olduğunu söylüyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nde de, İrlandalı toplulukların bulunduğu bütün kentlerde, Ayaklanma'nın ardından uygulanan aşırı baskılara karşı protesto gösterileri sürüp gidiyordu. John Devoy harika bir iş yapmış, af dilekçelerinin, sanatçılarla emprezaryolardan politikacılara, profesörlere ve gazetecilere kadar, Amerikan toplumunun en üst tabakası tarafından imzalanmasını sağlamayı başarmıştı. Temsilciler Meclisi, silah bırakan hasımlarına karşı verilen toplu ölüm cezalarını kınayan, son derece sert sözlerle kaleme alınmış bir önergeyi onaylamıştı. Yenilgiye rağmen, Ayaklanma'yla birlikte işler daha kötüye gitmiş değildi. Uluslararası desteğe gelince; milliyetçiler için durum hiçbir zaman bu kadar iyi olmamıştı.

"Ziyaret saati fazlasıyla uzadı," diyerek onun sözünü kesti Sheriff. "Bir an önce vedalaşmalısınız."

"Bir izin daha alacağım, seni şeyden önce görmeye gelirim..." diyerek sustu Alice, ayağa kalkarken. Benzi solmuştu.

"Elbette gelirsin, sevgili Alice," diye başını salladı Roger, ona sarılarak. "Umarım o izni alabilirsin. Seni görmek bana ne kadar iyi geliyor bilemezsin. Beni nasıl da sakinleştiriyor, içime huzur veriyor."

Ama bu kez öyle olmamıştı. Kafasının içinde, hepsi de Paskalya Haftası isyanıyla ilgili olan karmakarışık görüntülerle döndü hücresine, sanki arkadaşının hatırladıkları ve tanıklıkları, onu Pentonville Hapishanesi'nden çıkarıp çatışmaların gürültü patırtısı arasına, sokak çarpışmalarının tam ortasına atmış gibiydi. Dublin'e, onun kırmızı tuğladan binalarıyla evlerine, tahta parmaklıklarla çevrili minicik bahçelerine, gürültülü tramvaylarına, bolluk ve modernlik taşan bölgelerin çevresini saran, fakir ve yalınayaklı insanların derme çatma evlerinden oluşmuş yoksul mahallelerine karşı derin bir özlem duydu içinde. Topçu ateşindert, yangın bombalarından, yıkıntılardan sonra bütün buraları ne hale gelmişti acaba? Abbey Tiyatrosu'nu, The Gate'i, Olympia'yı, bira kokuları içinde bağıra çağıra sohbetler Çapılan, pis kokulu, sıcacık barları düşündü. Dublin yine eskisi gibi olabilecek miydi?

Sheriff onu duşlara götürmeyi önermemiş, Roger da bunu ondan istememişti. Gardiyanı, yüzünde öyle bir kayıtsızlık ve dalgınlık ifadesiyle, o kadar üzgün görüyordu ki, adamı rahatsız etmek istemiyordu. Onu bu şekilde acı çeker gördüğüne üzülüyor, ona şevk verecek bir şey yapamadığına hüzünleniyordu. Sheriff, yönetmeliği ihlal ederek geceleyin sohbet etmeye hücresine zaten iki defa gelmişti; ikisinde de Roger, Mr. Stacey'e aradığı huzuru veremediğine kahrolmuştu. Birincisinde olduğu gibi ikincisinde de Sheriff, oğlu Alex'ten ve onun Loos'ta, lanet olası bir yer gibi bahsettiği Fransa'daki o bilinmedik yerde, Almanlara karşı girişilen çarpışmalardaki ölümünden söz etmişti. Bir an gelmiş, uzun bir sessizlikten sonra Gardiyan, bir defasında Alex'i, henüz küçükken, köşedeki fırından küçük bir pasta aşırdı diye dövdüğünü hatırladıkça acı çektiğini itiraf etmişti. "Bu bir kabahatti ve cezalandırılması gerekiyordu," demişti Mr. Stacey, "ama o kadar sert olmamalıydı. Küçücük bir çocuğu öyle dövmek bağışlanamaz bir acımasızlıktı." Roger, babası Yüzbaşı Casement'ın, kendisiyle kardeşlerini, hatta karısını ara sıra dövdüğünü, ancak kendilerinin onu sevmekten asla vazgeçmediklerini anlatarak onu

yatıştırmaya çalışmıştı. Ama Mr. Stacey onu dinliyor muydu ki? Kaygı içinde derin derin soluk alıp vererek, acısını içine atıp sessizce duruyordu.

Gardiyan hücrenin kapısını kapatınca Roger gidip kendini o daracık yatağına attı. Heyecanla içini çekip duruyordu. Alice'le yaptığı konuşma ona hiç iyi gelmemişti. Orada olup da, sırtında Gönüllü üniforması, elinde mavzeriyle, bu silahlı hareketin bir katliamla sona ereceğine aldırmadan Ayaklanma'ya katılamadığına üzülüyordu bu kez. Belki de Patrick Pearse, Joseph Plunkett ve ötekiler haklıydılar. Önemli olan kazanmak değil, olabildiğince dayanmaktı. Tıpkı o kahramanlık dönemlerindeki Hıristiyan din şehitleri gibi, kendilerini feda etmekti önemli olan. O şehitlerin kanlan, paganların ilahlarını sona erdirip onların yerine Kurtancı İsa'yı getirecek olan filizlenmiş bir tohumdu. Gönüllülerin akan kanı da aynı şekilde meyvelerini verecek, körlerin gözlerini açarak İrlanda'ya özgürlük getirecekti. Sinn Fein'den, Gönüllülerden, Halk Ordusundan, İCÖ'den kaç yoldaşı, kaç dostu, bunun bir intihar girişimi olduğunu bile bile o barikatlarda bulunmuşlardı acaba? Hiç kuşkusuz yüzlercesi, binlercesi. En başta da Patrick Pearse. Haklı bir mücadelenin en önemli silahının şehitlik olduğuna her zaman inanmıştı o. Zaten İrlanda karakterinin, Kelt mirasının bir parçasını oluşturmuyor muydu bu? Katoliklerin çektikleri o aynı acıyı tatma isteği Cuchulain'de15 de vardı, Eire'nin tüm efsanevi yiğitlerinde ve büyük kahramanlık destanlarında da vardı, aynı zamanda arkadaşı Alice'in onca sevgi ve bilgelikle incelemiş olduğu azizlerinin kahramanlık öykülerinde de: Büyük işlere kalkışmakta sonsuz bir kapasiteye sahipti onların hepsi. İrlanda insanının ruhu, hayata geçirilmesi mümkün olmayan bir ruhtu belki de; ama adalet, eşitlik ve mutluluk gibi en cüretkâr emelleri beslemekte sınırsız bir cömertlik dengeliyordu o ruhu. Yenilgi kaçınılmaz olduğunda bile. Pearse'in,Tom Clarke'ın, Plunkett'in ve bütün ötekilerin planlan ne kadar çılgınca olursa olsun, oransız güç kullanılan bir mücadeleyle geçen o altı gün içinde, onca yüzyıldır süren köleliğe rağmen boyun eğdirilemeyen ve haklı bir dava uğruna her şeyi göze alabilen o idealist ve korkusuz İrlanda halkının ruhu, bütün dünyanın hayran kalacağı şekilde gözler önüne serilmişti. Limburg Kampı'ndayken kendisinin bütün özendirmeleri karşısında kör ve sağır kalan esir hemşerilerinin davranışlarından ne kadar da farklıydı. Onlarınki, İrlanda'nın öteki yüzüydü: Sömürgeciye boyun eğenlerin, onca kadınla erkeği Dublin barikatlarına taşıyan o asi kıvılcımı yüzyıllar süren sömürgeleştirme yüzünden kaybetmiş olanların davranışıydı. Yoksa hayatında bir kez daha

mı yanılmıştı? Aud gemisinin getirmekte olduğu o Alman silahları 20 Nisan gecesi Tralee Körfezi'nde Gönüllülerin eline geçmiş olsaydı ne olacaktı acaba? Bisikletlere, otomobillere, at arabalarına, katırlara ve eşeklere binmiş yüzlerce vatanseveri, yıldızlann altında yolları aşarak, o silahlarla cephaneleri İrlanda'nın her yanına dağıtmalarını gözünün önüne getirdi. O yirmi bin tüfekle on mitralyöz ve beş milyon mermi isyancıların eline geçseydi işler değişir miydi acaba? Hiç değilse çarpışmalar daha uzun sürer, isyancılar kendilerini daha iyi savunur, düşmana daha çok kayıp verdirirlerdi. Esnemekte olduğunu fark edince sevindi. Uyku, o hayalleri giderek silecek, sıkıntısını hafifletecekti. İçinin geçtiğini hissetti.

Hoş bir rüya gördü. Annesi, geniş kenarından rüzgârda uçuşan bir kurdelenin sarktığı hasır şapkasını giymiş, o güzel ve zarif haliyle, gülümseyerek bir görünüp bir kayboluyordu. Çiçek desenli şık bir güneş şemsiyesi yanaklarının beyazlığım güneşten koruyordu. Anne Jephson'ın bakışları ona çevrilmişti; Roger' ın gözleri de ondaydı, ikisinin o sessiz, sevgi dolu bağlantısını hiçbir şey ve hiç kimse yarıda kesemez gibiydi. Ama ansızın sık ağaçlıkların arasından, üzerinde hafif süvarilerin pırıl pırıl üniformasıyla, mızraklı Süvari Yüzbaşısı Roger Casement çıkıverdi. Anne Jephson'a, içlerinde müstehcen bir arzunun yandığı gözlerle bakıyordu. Onca bayağılık Roger’ın ağırına gitmiş ve onu korkutmuştu. Ne yapacağını bilemiyordu. Ne olacakları engellemeye yetecek gücü vardı ne de koşa koşa kaçarak bu korkunç önseziden kendini kurtarmaya. Gözlerinde yaşlar, korkudan ve öfkeden titreyerek, Yüzbaşı'nın annesini kucağına aldığını gördü. Onun da önce bir şaşkınlık çığlığı attığını, sonra da yapmacıklı ve cilveli bir kahkahayla güldüğünü duydu. Tiksinti ve kıskançlık içinde titreyerek, annesinin ince ayak bileklerini ortaya çıkaracak şekilde havaya tekmeler savurduğunu, o arada babasının da onu alıp koşa koşa ağaçların arasına götürdüğünü gördü. Korunun içinde giderek gözden kaybolmuşlar, gülüşmeleri uzaklaşarak sonunda yok olmuştu. Artık rüzgârın uğultusunu, kuşların şakımasını duyuyordu. Ağlamıyordu. Dünya acımasız ve adaletsizdi, bu şekilde acı çekmektense Ölmek evlaydı.

Rüyası uzun bir süre devam etmişti, ama Roger birkaç dakika ya da birkaç saat sonra ortalık hâlâ karanlıkken uyandığında, rüyanın sonunu artık hatırlamıyordu. Saati bilememek ona yine sıkıntı vermişti. Kimi zaman saati unutuyordu, ama en küçük bir huzursuzluk, kuşku ya da sıkıntı, günün ya da gecenin hangi anında bulunduğunu bilememenin verdiği o derin kaygının yüreğinde buz gibi soğuk bir duygu yaratmasına neden oluyor,

sanki zamanın dışına itilmiş de geçmişin, şimdinin ve geleceğin var olmadığı bir ara yerde bulunduğu duygusuna kapılıyordu.

Yakalanmasından bu yana aradan üç aydan biraz fazla bir zaman geçmişti, ama yıllardan beri parmaklıklar arkasındaymış gibi hissediyordu kendini; günden güne, saatten saate insanlığını yitirdiği bir yalıtılmışlık içindeydi sanki. Alice'e bir şey söylememişti ama, İngiliz hükümetinin af talebini kabul edip ölüm cezasını hapis cezasına çevirmesi umudunu bir an beslemiş olsa bile, şimdi artık bu umudunu kaybetmişti. Paskalya Ayaklanması karşısında İngiltere Krallığı'nın, özellikle de subaylarının kapıldığı o öfke havasıyla intikam hırsı içindeyken İngiltere'nin, İmparatorluğun Felemenk topraklarında çarpışmakta olduğu düşmanını, Almanya'yı İrlanda' nın kurtuluş mücadelesinde kendilerine bir müttefik olarak gören hainlere bir ders vermeye ihtiyacı vardı. Garip olan, Bakanlar Kurulu'nun bu kararı bunca zamandır ertelemiş olmasıydı. Neyi bekliyorlardı? Soyluluk payesi vererek kendisini onurlandırmış olan bu ülkeye karşı gösterdiği nankörlüğün ve ona düşmanıyla işbirliği yaparak karşılık vermesinin bedelini ödetmek için mi acısını uzatmak istiyorlardı? Hayır, siyasette duygulara yer yoktu; önemli olan, yalnızca çıkarlar ve uygun fırsatlardı. Hükümet, onun idamının sağlayabileceği yararlan ve zararları soğukkanlılıkla hesaplıyor olmalıydı. Başkalarına ibret olabilecek miydi? Yoksa hükümetin İrlanda halkıyla olan ilişkilerini kötüye mi götürecekti? Kendisine karşı başlatılan o gözden düşürme kampanyasının amacı, idam sehpası sayesinde namuslu bir toplumun kurtulacağı o kepaze adamın, o yozlaşmış kişinin ardından kimsenin ağlamamasını sağlamaktı. O günlükleri, Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmek üzere yola çıkarken el altında bırakmak aptalca bir hata olmuştu. İmparatorluğun pek güzel yararlanacağı ve kendi hayatı, siyasi davranışları, hatta ölümü hakkındaki gerçekleri uzun bir süre bulanıklaştıracak olan bir ihmalkârlık olmuştu bu.

Yeniden uyuyakaldı. Bu kez rüya yerine, ertesi sabah zar zor hatırlayabildiği bir kâbus görmüştü. Küçük bir kuş vardı, kapatılmış olduğu kafesin parmaklıkları yüzünden acı çeken, berrak sesli bir kanaryaydı bu. Küçük kanatlarını, sanki o parmaklıklar onun arasından geçebileceği kadar genişleyecekmiş gibi nasıl da umutsuzlukla kafese çarptığını görüyordu. Minik gözlerini, merhamet dilenerek oradan oraya çevirip duruyordu. Kısa pantolonlu bir çocuk olan Roger da, kafeslerin de, hayvanat bahçelerinin de hiç var olmaması, hayvanların her zaman özgürce yaşamaları gerektiğini söylüyordu annesine. Aynı anda sinsi bir şey oluyor, bir tehlike gitgide

yaklaşıyordu, duyarlılığıyla sezinlediği, gözle görülmez, güvenilmez olan bu şey zaten oradaydı ve bir darbe indirmeye hazırlanıyordu. Roger da, tıpkı yaprak gibi titreyerek, şakır şakır terliyordu.

Öyle büyük bir heyecan içinde uyandı ki zorlukla nefes alabiliyordu. Boğuluyordu sanki. Kalbi göğsünün içinde öyle şiddetle atıyordu ki, belki de bir kalp krizinin başlangıcıydı bu. Nöbetçi muhafıza seslenmeli miydi acaba? Bundan hemen vazgeçti. Onu darağacından kurtaracak olan doğal bir ölümle burada, o daracık yatağının içinde ölmekten daha güzel bir şey olabilir miydi? Az sonra kalbi sakinleşmişti, yeniden düzgün soluk alabiliyordu.

Acaba Peder Carey bugün gelecek miydi? Onu görmeyi çok arzu ediyor, hep ruhla, dinle ve Tanriyla ilgili olan, politikayı pek az ilgilendiren konular ve kaygıları üzerinde onunla uzun uzadıya konuşmayı istiyordu. Tam o sırada, tam da sakinleşip daha yeni gördüğü o kâbusu unutmaya başlarken, hapishane rahibiyle o son buluşmaları ve içini kaygıyla dolduran o ani gerginlik anı geldi aklına. Kendisinin Katolik dinine dönmesinden söz ediyorlardı. Peder Carey ona, "mezhep değiştirmek"ten bahsetmemesi gerektiğini söylüyordu bir kez daha, çünkü çocukken vaftiz edilmiş olduğuna göre, Kilise'den zaten hiç ayrılmamıştı ki. Bunu yapması, onun Katolik olma durumunu yeniden güncelleştirmesi demek olacaktı, resmî hiçbir işlemi gerektirmeyen bir şeydi bu. Yine de -o anda Roger, Peder Carey'in duraksayarak, kendisini gücendirmemek için sözcükleri dikkatle seçtiğini fark etmişti- Kardinal Bourne Hazretleri, eğer Roger da uygun bulursa, geri dönme istediğini belirten özel bir metni imzalayabileceğim, yani Katolik olduğunu yeniden doğrularken, aynı zamanda eski hatalarından ve yanılgılarından vazgeçip pişman olduğunu gösteren bir belgeyi imzalayıp verebileceğini düşünmüştü.

Peder Carey, kendisini ne kadar rahatsız hissettiğini gizleyemiyordu.

Bir sessizlik olmuştu. Sonra Roger, yumuşak bir ses tonuyla şöyle demişti:

"Ben hiçbir belge imzalamam, Peder Carey. Benim Katolik Kilisesi'ne yeniden girişim, sizin tek tanığı olacağınız mahrem bir şey olmalı."

"Öyle olacak," demişti Rahip.

Kendilerini hep gergin hissettikleri bir başka sessizlik daha olmuştu.

"Kardinal Bourne, benim tahmin ettiğim şeyi mi kastediyordu?" diye sormuştu Roger. "Yani aleyhime yürütülen kampanyayı, özel hayatım hakkındaki suçlamaları demek istiyorum. Katolik Kilisesi'ne yeniden kabul

edilebilmem için bir belgeyle bu konudaki pişmanlığımı mı göstermeliyim?"

Peder Carey daha hızlı hızlı nefes almaya başlamıştı. Yine cevap vermeden önce sözcükleri arıyordu.

"Kardinal Bourne iyi ve cömert bir adamdır, ruhu merhamet doludur," dedi en sonunda. "Ama unutmayın ki, Roger, biz Katoliklerin azınlık olduğumuz ve bize karşı hâlâ çok büyük korkular besleyen insanların bulunduğu bir ülkede, Kilise'nin adının temiz kalmasını sağlamanın sorumluluğunu omuzlarında taşımakta."

"Bana içtenlikle söyleyin, Peder Carey: Kardinal Bourne, Katolik Kilisesi'ne yeniden kabul edilebilmem için, basının beni suçlamakta olduğu o aşağılık ve rezil şeylerden pişmanlık duyduğumu gösteren bir belgeyi imzalamamı şart mı koştu?"

"Bu bir şart değil, yalnızca bir öneri," demişti din adamı. "Bunu kabul edebilir ya da etmeyebilirsiniz, bu hiçbir şeyi değiştirmez. Siz vaftiz edilmişsiniz. Katoliksiniz, öyle olmayı da sürdüreceksiniz. Bu konudan daha fazla söz etmeyelim."

Gerçekten de bundan bir daha söz etmemişlerdi. Ama o konuşma arada bir Roger'ın aklına geldikçe, annesinin kilisesine geri dönme isteğinin tertemiz bir arzu mu, yoksa içinde bulunduğu koşullarda kirlenmiş bir istek mi olduğunu kendi kendine sormasına neden oluyordu. Siyasi nedenlerle kararlaştırılmış bir hareket değil miydi bu? Hem bağımsızlık yanlısı olan İrlandalı Katoliklerle dayanışmasını, hem de İmparatorluğun bir parçası olmayı sürdürmek isteyen ve büyük çoğunluğu Protestan olan o azınlığa karşı düşmanlığını göstermek için mi istiyordu bunu? Aslında hiçbir manevi nedene değil, kendini bir toplumun koruması altında ve koskoca bir klanın bir parçası olarak hissetme kaygısına dayanan böyle bir mezhep değişikliğinin Tanrı'nın gözünde ne gibi bir değeri olacaktı ki? Tanrı, böyle bir dönüşümü, denize düşmüş bir kazazedenin son çırpınışları olarak görecekti.

"Şimdi önemli olan, Roger, ne Kardinal Bourne ne ben ne İngiltere'deki Katolikler ne de İrlanda'dakiler," demişti Peder Carey. "Şimdi önemli olan sizsiniz. Sizin Tanriyla yeniden buluşmanız. Bütün güç, bütün gerçek orada, öylesine yoğun yaşanmış bir hayattan ve göğüslemek zorunda kaldığınız onca sınavdan sonra hak ettiğiniz o huzur orada."

"Evet, evet, Peder Carey," diye kabullenmişti Roger, kaygı içinde. "Bunu biliyorum. Ben de aynen öyle düşünüyorum. Çaba gösteriyorum,

size yemin ederim. Sesimi duyurmaya, O'na ulaşmaya çalışıyorum. Çok ender de olsa bazı zaman bunu başarıyorum gibi geliyor. İşte o zaman, nihayet birazcık huzur buluyorum, o inanılmaz sükûneti hissedebiliyorum. Tıpkı Afrika'dayken, gökyüzünün yıldızlarla dopdolu olduğu, ağaçlan sallayacak tek bir nefes rüzgârın esmediği, böceklerin vızıltısının işitilmediği mehtaplı bazı gecelerde olduğu gibi. Her şey o kadar güzel, o kadar dingin olurdu ki, aklıma gelen tek düşünce hep şuydu: 'Tanrı var. Bütün bu gördüklerimi görürken, O'nun var olmadığını nasıl düşünebilirim?' Ama bazı zamanlar da, Peder Carey, yani çoğu zaman O'nu göremiyorum, bana yanıt vermiyor, beni dinlemiyor. O zaman kendimi çok yalnız hissediyorum. Ömrüm boyunca, çoğunlukla kendimi çok yalnız hissetmişimdir. Şimdi bugünlerde de çok sık başıma geliyor. Ama Tanrı'nın karşısında yalnız olmak çok daha beter. O zaman kendi kendime diyorum ki: Tanrı beni dinlemiyor, dinlemeyecek de. Yaşadığım gibi yapayalnız öleceğim.' Gece gündüz içimi kemiren bu işte, Peder."

"O orada, Roger. Sizi dinliyor. Neler hissettiğinizi biliyor. Ona ihtiyacınız olduğunu da biliyor. Sizi düş kırıklığına uğratmayacaktır. Size güvence verebileceğim, kesinlikle emin olduğum bir şey varsa, o da Tanrı'nın sizi yalnız bırakmayacağıdır."

Karanlıkta, yatağında uzandığı yerde Roger, Peder Carey'in, barikatlardaki isyancılarınki kadar ya da onlarınkinden daha kahramanca bir görevi üstlenmiş olduğunu düşündü: bir hücrede uzun yıllar geçirecek ya da darağacına çıkmaya hazırlanmakta olan o umutsuz, mahvolmuş insanlara teselli ve huzur verebilmek. Peder Carey'i, özellikle de mesleğinin başlarındayken, pek çok günler umutsuzluğa götüren korkunç, insanlıkdışı bir uğraştı bu. Ama belli etmemeyi biliyordu. Her zaman sakin tavrını koruyor, Roger'a öylesine iyi gelen o anlayış ve dayanışma duygusunu her an karşısındakine aktara- biliyordu. Bir keresinde Ayaklanma'dan söz etmişlerdi.

"O günlerde siz de Dublin'de olsaydınız ne yapardınız , Peder Carey?"

"Onca din adamının yaptığı gibi, ihtiyacı olana manevi açıdan yardımcı olmaya çalışırdım."

İsyancılara manevi yardımda bulunabilmek için, onların İrlanda'nın özgürlüğünü yalnızca silah yoluyla elde edebileceği düşüncesini paylaşmaya gerek olmadığını da eklemişti.

Elbette ki Peder Carey'in inandığı bir şey değildi bu, şiddeti her zaman yürekten reddetmeyi telkin etmişti o. Ama kim isterse ona günah

çıkarmaya, komünyon vermeye, onun için dua etmeye, hastalara ve hekimlere yardımcı olmaya giderdi. Çok sayıda rahip ve rahibe de bunu yapmış, üst düzeydekiler de onları desteklemişti. Zaten din adamlarının cemaat neredeyse orada olmaları gerekiyordu, öyle değil mi?

Bütün bunlar doğruydu, ama Tanrı düşüncesinin insan aklının sınırlı kapasitesinin içine sığmadığı da doğruydu. Onu oraya çekecekle oturtmak gerekiyordu, çünkü hiçbir zaman tam olarak sığmıyordu. Kendisiyle Herbert Ward pek çok kez bu konuyu konuşmuşlardı. "Tanrı söz konusu oldu mu inanmak gerekir, akıl yürütmek değil," diyordu Herbert. "Akıl yürütecek olursan, Tanrı tıpkı bir nefes duman gibi buhar olup uçar."

Roger, hayatını kâh inanarak, kâh kuşku duyarak geçirmişti. Şimdi bile, ölümün kapısında dururken, Tanrı'ya annesinin, babasının ya da kardeşlerininki kadar kararlı bir imanla inanmaktan acizdi. O Yüce Güç'ün varlığını, hiçbir zaman bir sorun olarak değil, sayesinde dünyalarını düzene soktukları ve her şeyin varoluşunun bir açıklamasını ve nedenini bulabildikleri kesin bir gerçek olarak gören insanlar ne kadar talihli kişilerdi. Bu şekilde inananlar, ölümün karşısında, kendisi gibi Tanriyla saklambaç oynayarak yaşamış olanların asla tanıyamayacakları bir tevekküle hiç kuşkusuz erişeceklerdi. Roger, bir zamanlar "Tanriyla Saklambaç" başlığını taşıyan bir şiir yazdığını hatırlıyordu. Ama Herbert Ward bunun çok kötü bir şiir olduğunu ileri sürmüş, o da çöpe atmıştı. Ne yazık. Şimdi onu okuyup düzeltmeyi ne kadar isterdi.

Gün ağarmaya başlamıştı. Yüksekteki pencerenin kalın demirlerinin arasından hafif bir ışık görünüyordu. Az sonra sidik ve dışkı kovasını almaya ve kahvaltısını getirmeye geleceklerdi.

Günün bu ilk öğünü öteki günlerdekinden daha gecikiyor gibi gelmişti ona. Güneş gökyüzünde artık yükselmişti, altın renkli soğuk bir ışık hücresini aydınlatıyordu. Uzunca bir zamandan beri Thomas à Kem pis’in, insanoğlunu cüretkâr kılan bilgiye güvenilmemesi, "karanlık ve gizemli şeyler üzerinde çok fazla düşünüp taşınma"nın vakit kaybı olduğu, bunları bilmememizin Kıyamet Günü bile kabahat sayılmayacağı hakkındaki düşüncelerini tekrar okumaktayken, o kocaman anahtarın kilidin içinde döndüğünü ve hücre kapısının açıldığını duydu.

"Günaydın," dedi muhafız, siyah undan yapılmış küçük bir ekmekle bir fincan kahveyi yere bırakarak. Yoksa bugün çay mi vardı? Çünkü açıklanamaz birtakım nedenlere uyarak kahvaltıda çay sık sık kahveyle değişiyor ya da kahve çay oluyordu.

"Günaydın," dedi Roger, ayağa kalkıp kovayı almaya giderek. "Bugün öteki günlerdekinden daha mı fazla geciktiniz, yoksa ben mi yanılıyorum?"

Sessizlik talimatına uyan muhafız karşılık vermedi, sanki gözlerinin içine bakmaktan kaçınıyormuş gibi gelmişti Roger'a. Onun geçmesi için kapıda kenara çekilince, Roger kovayı taşıyarak, isten kapkara olmuş o upuzun dehlize çıktı. Muhafız, iki adım gerisinden yürüyordu. Yaz güneşinin o kalın duvarlarda ve taşlarda yansıyarak tıpkı kıvılcımları andıran ışıltılar yaratmasıyla Roger keyfinin yerine gelmeye başladığını hissediyordu. Londra'nın parklarını, Serpentine'ı, Hyde Park'taki o ulu meşe, kavak, kestane ağaçlarını, ata ya da bisiklete binen sporcuların ve güzel havadan yararlanarak çocuklarıyla birlikte günü açık havada geçirmeye çıkmış ailelerin arasında şimdi orada tanınmadan dolaşmanın ne kadar güzel olacağını düşündü.

Kimsenin olmadığı banyoda -temizlenmesi için öteki mahpuslarınkinden farklı saatler saptamaları talimatı verilmiş olsa gerekti-, kovayı boşaltarak çalkaladı. Sonra helaya oturdu ama dışarı çıkmayı başaramadı -kabızlık bütün ömrü boyunca sorun olmuştu-, en sonunda da mavi hapishane gömleğini çıkararak bedenini ve yüzünü kuvvetle ovuşturarak yıkadı. Demir bir halkaya asılı duran yarı nemli bir havluyla kurulandı. Elinde temiz kovayla, duvarın tepesindeki parmaklıklı pencerelerden koridora girmekte olan güneşin ve kendisine bir kez daha zamanın içine geri dönmüş duygusunu veren, seslerin, sözleri anlaşılmaz insan, klakson, ayak, motor seslerinin ve gıcırtıların keyfini çıkararak, ağır ağır hücresine geri döndü. Muhafız hücresinin kapısını kilitler kilitlemez bu sesler kesiliverecekti.

İçeceği çay da olabilirdi, kahve de. Tatsızlığını hiç önemsemedi çünkü göğsünden midesine inen sıvı ona iyi gelmiş, sabahları hep şikâyetçi olduğu mide ekşimesini geçirmişti. Küçük ekmeği, daha sonra acıkırsa diye bir kenara koydu.

Yatağına uzanarak, Imitatio Christi'yi yeniden okumaya koyuldu. Yer yer çocukça bir saflık içinde yazılmış gibi geliyordu ona, ama kimi zaman da, bir sayfayı çevirdiğinde, kendisini tedirgin eden ve kitabı kapatmaya iten bir düşünceyle karşılaşıyordu. O zaman durup düşünmeye koyuluyordu. Keşiş, insanın arada bir acılar ve sıkıntılar çekmesinin yararlı olduğunu, çünkü bunun hangi koşullar altında yaşadığını ona hatırlattığını söylüyordu: İnsan "bu topraklarda sürgünde"ydi ve bu dünyanın şeylerine karşı değil, yalnızca öteki dünyadakilere karşı umut beslemeliydi.

Doğruydu bu. O zavallı Alman keşiş, Agnetenberg'deki manastırında, bundan beş yüz yıl önce sorunun tam üstüne basarak, Roger'ın kendi nefsinde yaşamış olduğu bir gerçeği ifade etmişti. Ya da, daha doğrusu, çocukken, annesinin ölümü onu bir daha asla kurtulamadığı bir öksüzlüğün içine ittiğinden beri yaşadığı bir gerçeği. İrlanda'da, İngiltere'de, Afrika'da, Brezilya'da, Iquitos'ta ya da Putumayo'dayken her zaman içinde hissettiği şeyi en iyi tanımlayan sözcük buydu işte: Bir sürgündü o. Ömrünün büyük bir bölümünde, Alice'in dediğine göre Yeats'in onda hayran olduğu gibi, bir dünya vatandaşı olma durumuyla böbürlenip durmuştu: Her tarafa birden ait olduğundan, hiçbir yere ait olmayan biriydi o. Bu ayrıcalığın, tek bir yere demir atıp yaşayanların tanımadıkları bir özgürlüğü kendisine sunduğunu pek çok kez söylemişti kendi kendine. Ama Thomas à Kempis haklıydı. Kendini hiçbir zaman hiçbir yere bağlı gibi hissetmemişti, çünkü insanın içinde bulunduğu durum buydu işte: Bu gözyaşı vadisinde, ölümden sonra ve öbür dünyada erkeklerle kadınlar dönüp dolaşıp kendilerini beslemiş olan, sonsuza dek yaşayacakları o kaynağa geri dönene kadar geçici olarak bulundukları bu yerde sürgündeydiler.

Buna karşılık, Thomas à Kempis'in günahlara kanma eğilimine karşı koymak için verdiği reçete çok saf- çaydı. O sofu adam, yaşadığı o ıssız manastırdayken, herhangi bir günaha girme eğilimine kapılmış mıydı acaba? Kapılmış olsa bile, o arzularına karşı koyması ve "asla uyumayan, her zaman ortalıkta dolaşarak yok edeceği kimseleri arayan şeytan"ı alt etmesi kolay olmamış olsa gerekti. Thomas à Kempis, hiç kimsenin günaha meyletmeyecek kadar kusursuz olmadığını, bir Hıristiyan'ın, bütün günahların kaynağı olan "şehvet düşkünlüğü'nden kendini kurtarmasının imkânsız olduğunu söylüyordu.

Roger da zaaf göstermiş, şehvet düşkünlüğüne pek çok kez kapılmıştı. Gerçi ajandalarına ve not defterlerine yazmış olduğu kadar sıklıkta değildi, ama hiç kuşku yok, yaşamadığı, yalnızca yaşamayı arzu ettiği şeyi yazmak da, o günahı -korkak ve çekingen bir şekilde- yaşamak, böylelikle de günaha boyun eğmek demekti. O günahı gerçekten tatmadığı halde, fantezilerin yaşandığı o belirsiz ve elle tutulmaz davranışları yüzünden mi bedel ödüyordu? Yapmadığı, yalnızca arzu edip yazdığı bütün o şeylerin bedelini Ödemek zorunda mı kalacaktı? Tanrı bunun ayrımını yapmayı bilecek, hiç kuşku yok ki, sözcüklere dayanan o hataları, gerçekten işlenmiş günahlardan daha hafif bir şekilde cezalandıracaktı.

Her ne olursa olsun, yaşamadığı şeyi, nasıl yaşandığı konusunda bir fikir edinmek için kâğıda dökmek, bir cezayı zaten dolaylı olarak beraberinde getiriyordu: Gün-lüklerindeki o yalancı kelime oyunları, her zaman bir başarısızlık ve düş kırıklığına uğramış olma duygusuyla sona eriyordu. (Başkaları tarafından yaşananlar da öyleydi.) Ama şimdi, sorumsuzca oynanan o oyunlar, onun adım ve anısını lekelemek için düşmanının eline harika bir silah vermiş oluyordu.

Öte yandan, Thomas à Kempİs'in hangi günah eğilimlerinden söz ettiğini anlamak da pek kolay değildi. Bunlar öyle şekil değiştirmiş olarak, öyle üstü örtülü biçimde ortaya çıkabilirlerdi ki, iyi huylu duygularla, estetik coşkularla karıştırabilirlerdi. Roger, delikanlılığının artık çok uzaklarda kalan yıllarında, erkeksi kaslara sahip olan, tornadan çıkmışa benzer güzel vücutlar ve yeniyetmelerin ahenk dolu zarafeti karşısında duyduğu o ilk heyecanların, kendisine kötü niyetli ve şehvet dolu bir duygu gibi değil, bir duyarlılık ve estetik coşku gösterisi gibi göründüğünü hatırlıyordu. Uzun zaman da bunun böyle olduğuna inanmıştı. Zaten yine o aynı artistik eğilim, gördüğü o güzel vücutları kâğıt üzerinde yakalayabilmek için fotoğraf tekniklerini öğrenmeye itmişti onu. Artık Afrika'da yaşadığı zamanlarda, bir an gelmiş, bu hayranlığının sağlıklı bir şey olmadığının farkına varmış ya da daha doğrusu, yalnızca sağlıksız olmakla kalmayıp aynı zamanda hastalıklı bir duygu olduğunu da fark etmişti, çünkü içlerinde kedigillerin o fiziksel duyumsallığının sezildiği, tek bir damla yağ bulunmayan, o kaslı, terli, ahenkli vücutlar, kendisinde esrime ve hayranlık duygularının yanı sıra, aynı zamanda hırs, arzu ve onları okşamak için çılgınca bir istek de uyandırıyordu. Böylelikle onların çekiciliğine kapılma eğilimi hayatının bir parçası olmuş, yaşantısını değiştirerek hayatını sırlarla, büyük acılarla, korkularla, ama aynı zamanda ani zevk anlarıyla doldurmuştu. Elbette pişmanlıklar ve burukluklarla da. O yüce an geldiğinde Tanrı, artıları ve eksileri hesaplayacak mıydı acaba? Kendisini affedecek miydi? Yoksa cezalandıracak mıydı? Kendini korku değil, merak içinde hissediyorduk Sanki söz konusu olan kendisi değildi de, bir zihin jimnastiği ya da bir bulmacaydı.

Tam o sırada, o kalın anahtarın kilidin içinde yeniden döndüğünü duyarak şaşırdı. Hücresinin kapısı açıldığında, canlı bir ışık, Londra'da ağustos sabahlarını bir anda sanki yangın yerine çeviren güçlü bir güneş ışığı içeri doluvermişti. Gözleri kamaşarak, hücrenin içine üç kişinin girdiğini fark etti. Ayağa kalktı. Kapı kapandığında, ona neredeyse değecek

kadar yakın duran kişinin, yalnızca bir iki kez görmüş olduğu Pentonville Hapishanesi yöneticisi olduğunu gördü. Hastalıklı, buruşuk suratlı, yaşlı bir adamdı. Koyu renkler giymişti, yüzünde ciddi bir ifade vardı. Onun arkasında, yüzü kâğıt gibi bembeyaz kesilmiş olan Sheriff duruyordu. Bir de yere bakmakta olan bir muhafız vardı. Sessizlik yüzyıllarca sürüyormuş gibi geldi Roger'a.

En sonunda, hapishane yöneticisi, Roger'ın gözlerinin içine bakarak, başlangıçta kulağa titrek gelen, ama konuşması ilerledikçe gitgide sertleşen bir sesle şöyle dedi:

"Bugün, 2 Ağustos 1916 sabahı, Majesteleri Kral Hazretleri hükümeti Bakanlar Kurulu'nun toplandığını, avukatlarınız tarafından sunulmuş olan af dilekçenizin incelendiğini ve katılan bakanların oybirliğiyle talebinizin reddedildiğini size bildirmekle yükümlü bulunuyorum. Bu nedenle, sizi yargılayıp vatana ihanet suçuyla mahkûm etmiş olan mahkemenin hükmettiği ceza, yarın, 3 Ağustos 1916 sabahı saat dokuzda, Pentonville Hapishanesi'nin avlusunda infaz edilecektir. Teamüllere uygun olarak, mahkûm cezaevi üniformasını giymek zorunda değildir, cezaevine girerken elinden alınmış ve kendisine iade edilecek olan sivil giysilerini kullanabilir. Aynı zamanda, cezaevi şapelinin rahipleri Katolik Peder Carey ile aynı mezhepten Peder MacCarroll'ın, eğer arzu ederseniz, size manevi yardım sunmak üzere orada bulunacaklarını da bildirmekle yükümlüyüm. Görüşebileceğiniz kişiler yalnızca onlar olacaktır. Son arzularınızı bildirmek üzere aile üyelerinize mektup bırakmak isterseniz, cezaevi yönetimi size yazı malzemesi sağlayacaktır. Söylemek istediğiniz başka bir arzunuz varsa, bunu şimdi söyleyebilirsiniz."

"Rahipleri saat kaçta görebilirim?" diye sordu Roger; sesi boğuk ve duygusuz çıkıyormuş gibi geldi kulağına.

Hapishane yöneticisi Sheriff'e döndü, birkaç cümle fısıldattılar, sorusunu yanıtlayan Sheriff oldu: "Akşamüstü gelirler." "Teşekkürler."

Bir anlık duraksamadan sonra o üç kişi hücreden çıktı; Roger muhafızın anahtarı çevirdiğini duydu.

Roger Casement'ın hayatının İrlanda sorunlarının içine en fazla gömüldüğü aşaması, 1913'ün Ocak ayında Kanarya Adalarina yaptığı yolculukla başlamıştı. Gemi Atlantik Okyanusu'nun içlerine sokuldukça, üzerinden büyük bir yük kalkıyor, Iquitos'un, Putumayo'nun, kauçuk plantasyonlarının, Manaos'un, Barbadosluların, Julio C. Arana'nın, Dışişleri entrikalarının hayalleri birer birer kafasından çıkıp gidiyordu; artık

ülkesinin sorunlarına yöneltebileceği enerjisini geri kazanmaktaydı. Amazon yerlileri için elinden geleni yapmıştı. Amazonlar'ın en kötü zorbalarından biri olan Arana artık bir daha kendine gelemeyecekti: Gözden düşüp iflas etmiş bir adamdı, ömrünün geri kalanını hapiste geçirmesi imkânsız değildi. Roger artık daha başka yerlilerle, İrlanda'dakilerle uğraşmak zorundaydı. Onların da, Perulu, Kolombiyalı ve Brezilyalı kauçuk tüccarlarının kullandıklarından daha rafine ve daha riyakâr silahlarla da olsa, kendilerini sömüren "Aranalar'dan kurtulmaya ihtiyaçları vardı.

Ancak yolculuk boyunca olduğu gibi Las Palmas'ta kaldığı o bir ay içinde de, Londra'dan uzaklaşmakla hissetmeye başladığı o rahatlama duygusu, sağlığının kötüye gitmesiyle bozuluyordu. Eklem romatizması nedeniyle kalçasında ve sırtında duyduğu ağrılar günün ve gecenin herhangi bir saatinde başlayıveriyordu. Ağn kesiciler onda eskisi kadar etki yapmıyordu artık. Otelindeki yatağına uzanması ya da terastaki bir koltukta soğuk terler dökerek saatlerce oturması gerekiyordu. Her zaman bastonla ve zorlukla yürüyebiliyor, gezintinin tam ortasında ağrıdan felce uğrama korkusuyla, daha önceki yolculuklarındaki gibi kırlarda ya da tepelerin eteklerinde uzun yürüyüşlere artık çıkamıyordu. 1913 yılının başlarındaki o haftalarla ilgili en güzel anılan, Alice Stopford Green'in verdiği bir kitabı okuması sayesinde İrlanda'nın geçmişine gömülerek geçirdiği saatler olmuştu; The Old Irish World (İrlanda'nın Eski Dünyası) adındaki bu kitapta, tarih, mitoloji, efsane ve gelenekler, birbirine karışarak macera ve hayallerle, çatışmalar ve yaratıcılıkla dolu bir toplumun portresini çiziyordu, çetin bir doğanın içinde gelişip büyüyen bu cömert ve mücadeleci toplum, törenleri ve âdetlerindeki, dansları ve cüretkâr oyunlarındaki buluş yeteneğiyle ve cesaretiyle övünüyordu, İngiliz işgali, atalardan kalma bu ulusal mirası parçalamayı ve yok etmeyi denemişse de tam olarak başaramamıştı.

Las Palmas şehrine gelişinin üçüncü gününde, akşam yemeğinden sonra liman civarında, meyhaneler, barlar ve geneleve benzer küçük otellerle dolu bir mahallede dolaşmaya çıkmıştı. Las Canteras Plajı'nın bitişiğindeki Santa Catalina Parkı'nda, çevreyi kolaçan ettikten sonra, sigarasına ateş istemek üzere denizciye benzer iki gencin yanına yaklaştı. Onlarla biraz konuştu. Portekizceyle karıştırarak konuştuğu bozuk İspanyolcası, delikanlıların kahkahalarla gülmesine neden olmuştu. Gidip birer kadeh bir şey içmeyi önerdi onlara, ama birinin randevusu vardı;

böylelikle daha genç olan, yeniyetmelikten henüz çıkmış, kıvır kıvır saçlı, esmer Miguel'le birlikte, bir gitaristin eşliğinde yaşı geçkin bir kadının şarkı söylemekte olduğu Amiral Kolomb adında daracık, dumanlı bir bara gittiler. İkinci içkiden sonra Roger, içerisinin yan karanlığına sığınarak, elini uzatıp Miguel'in bacağının üstüne koydu. Çocuk, gülümseyerek başını salladı. Bundan cesaret alan Roger, elini biraz daha uzatarak çocuğun daracık şortuna yaklaştırdı. Organına dokundu, bir arzu dalgası tepeden tırnağa bütün vücudunu dolaşmıştı. Aylardan beri -"Kaç ay oldu?" diye düşündü, "Üç mü, altı mı?"-seksten, arzulardan ve fantezilerden uzaktı. Bu heyecanla gençliği ve yaşam sevinci damarlarına geri dönüyormuş gibi geldi ona. Miguel, ne kabul ne de reddederek gülümsemiş, ama yerinden kalkmak için en ufak bir hareket yapmamıştı. Onun yerine, içtikleri o sert ve yakıcı şaraptan bir kadeh daha getirmelerini söyledi. Kadın şarkıyı bitirince Roger hesabı istedi. Parayı ödedi, dışarı çıktılar. "Bir otele gidebilir miyiz?" diye sokakta yeniden sordu, arzu dolu bir ifadeyle. Çocuk kararsız gibi görünüyordu ya da belki kendine yalvartmak ve hizmetlerinin karşılığında alacağı ödülü artırmak için ağırdan alıyordu. Tam o sırada Roger kalçasında bir bıçak darbesi hissetmesiyle olduğu yerde büzülerek bir pencerenin korkuluğuna dayandı. Bu kez, daha önceleri olduğu gibi yavaş yavaş değil, bir anda ve her zamankinden şiddetli gelen bir ağrıydı bu. Evet, tıpkı bıçak saplanmış gibiydi. İki büklüm kıvrılarak yere oturmak zorunda kaldı. Korkuya kapılan Miguel, nesi olduğunu sormadan, veda bile etmeden, alelacele uzaklaştı oradan. Roger, sırtını oyan o kızgın demir parçasının yatışmasını beklerken, uzunca bir süre gözleri kapalı olarak öylece büzülüp kaldı. Ayağa kalkabildiğinde, kendisini otele götürecek bir araba bulana kadar, ayaklarını sürüyerek birkaç sokak öteye kadar ağır ağır yürümek zorunda kaldı. Ağrılar ancak şafak sökerken yatışmış, sonunda uyuyabilmişti. Kâbuslar gördüğü rahatsız uykusunda, hep yuvarlanmak üzere olduğu bir uçurumun kenarında hem acı çekiyor, hem de zevk alıyordu.

Ertesi sabah, kahvaltısını ederken, günlüğünü açarak, önce Santa Catalina Parkı'nda denizin mırıltısını dinleyerek karanlıkta, sonra da gemilerin düdük seslerinin duyulduğu pis kokulu küçük bir otel odasında Miguel'le birkaç kez seviştiğini, harfleri birbirine girmiş bir el yazısıyla, ağır ağır yazdı. O esmer çocuk onun üstüne ata biner gibi oturarak, "Sen ihtiyarsın, evet öylesin, moruğun tekisin," diye onu alaya almış, kıçına şaplaklar indirirken, belki acı, belki de haz vererek onu inim inim inletmişti.

Las Palmas'taki Santa Catalina Parkı'nda Kanaryalı denizciyle o akşamki buluşmasını artrit yüzünden mahveden o gülünç bir duruma yeniden düşme korkusu yüzünden adeta felce uğramış bir halde, ne Kanaryalar'da geçirdiği o ayın geri kalanında ne Güney Afrika'ya yaptığı yolculuk boyunca ne de ağabeyi Tom ve yengesi Katje'yle birlikte Cape Town ve Durban'da bulunduğu haftalarda bir başka seks macerasına kalkışmıştı. Arada bir, Afrika'da ve Brezilya'dayken onca kez yapmış olduğu gibi, günlüğünün sayfalarına, asabiyetle ve alelacele yazılmış bir el yazısıyla, sonradan karşılığını ödemek zorunda olduğu birkaç dakikalık ya da birkaç saatlik o sevgilileri kadar edepsiz olan kısacık cümleler yazarak, tek başına sevişiyordu. Bu düzmece sevişmeler onu karamsar bir uyuşukluğun içine gömüyor, bu yüzden de onları gitgide seyrekleştirmeye çalışıyordu, çünkü ölene kadar yakasını bırakmayacağını çok iyi bildiği yalnızlığının ve gizlilik içindeki yaşantısının bilincine varmasına o bunalımlı anlar kadar başka hiçbir şey neden olmuyordu.

Alice Stopford Green'in verdiği eski İrlanda hakkındaki o kitabın uyandırdığı coşku, dostundan aynı konuyla ilgili daha fazla malzeme istemesine neden olmuştu. Alice'in yolladığı kitap ve risale paketi, 6 Şubat 1913 günü Güney Afrika'ya gitmek üzere Grantilly Castle gemisine binmek üzereyken eline geçmişti. Yolculuk boyunca gece gündüz bunları okumuş, Güney Afrika'da da okumayı sürdürmüştü; öyle ki Alice'in kendisi için seçtiklerini okudukça, aradaki uzaklığa karşın, o haftalarda, hem o günkü, hem de dünkü ve uzaklarda kalmış İrlanda'ya, sanki kendine mal ettiği bir geçmişe, kendini bir kez daha çok yakın hissetmeye başlamıştı. Yolculuk sırasında sırt ve kalça ağrıları azalmıştı.

Onca yıldan sonra ağabeyi Tom'la buluşması üzücü olmuştu. Gidip onu görmeye karar verdiğinde, bu yolculuğun iki kardeşi yaklaştıracağı ve aralarında aslında hiçbir zaman var olmamış bir sevgi bağı yaratacağı düşüncesinin tersine, bu buluşma onların iki yabancı olduklarını açıkça ortaya koymaya yaramıştı. Bütün o yıllar boyunca yazışmışlardı, genellikle de Tom'la Avustralyalı olan ilk karısı Blanche Baharry'nin ekonomik sorunları olup da Roger'ın kendilerine yardım etmesini istediklerinde. Ağabeyiyle yengesinin kendisinden istedikleri borçlar bütçesini aştığı zamanlar dışında, onlara yardım etmekten hiçbir zaman kaçınmamıştı.Tom, Güney Afrikalı Katje Ackerman'la ikinci evliliğini yapmış, ikisi beraber Durban'da pek iyi gitmeyen turistik bir tesis işletmeye başlamışlardı. Ağabeyi, olduğundan yaşlı görünüyordu, güneşten ve açık havadaki hayatı

yüzünden yanmış, teklifsiz ve biraz da kaba saba taşralı halleriyle tipik bir Güney Afrikalıya dönüşmüş, hatta İngilizceyi konuşma tarzıyla bile İrlandalıdan çok Güney Afrikalıya benzer olmuştu. İrlanda'da, Büyük Britanya'da ve Avrupa'da olan bitenler onu hiç ilgilendirmiyordu. Onun saplantı halindeki tek konusu, Katje'yle birlikte Durban'da açmış oldukları lodge yüzünden karşılaştıkları ekonomik sorunlardı. Karıkoca, o yerin güzelliğinin turistlerle avcılan oraya çekeceğini düşünmüşlerdi, ama o kadar çok gelen giden olmuyordu, bakım masrafları da hesap ettiklerinin çok üstüne çıkmıştı. Bu proje konusunda pek çok hayaller kurmuşlardı, ama işlerin gidişatına bakınca orayı değerinin altına satmak zorunda kalmaktan korkuyorlardı. Yengesi ağabeyinden çok daha eğlenceli ve ilginç bir insan olduğu halde -sanat meraklısı, mizah duygusuna sahip biriydi-, Roger sonunda bu yolculuğu sırf bu çifti ziyaret etmek için yaptığına pişman olmuştu.

Nisan ortalarında Londra'ya geri dönüş yolculuğuna başladı. Artık o zamanlar kendini daha canlanmış hissediyordu; Güney Afrika'nin iklimi sayesinde artrit ağrıları da azalmıştı. Şimdi artık bütün dikkati

Dışişleri üzerinde toplanmıştı. Kararını daha fazla ertelemeyi sürdüremez, parasız yeni izinler de isteyemezdi. Ya amirlerinin istediği gibi Rio de Janeiro'da konsolosluk görevini yeniden üstlenecek ya da diplomatlıktan istifa edecekti. Coğrafi güzelliklere rağmen hiçbir zaman hoşuna gitmemiş olan, kendisine hep düşmanca davranıldığını hissettiği Rio şehrine geri dönmek dayanılmaz bir şey gibi geliyordu ona. Ama tek neden bu değildi. Her şeyden çok, yeniden ikiyüzlü bir hayat sürmeyi, duyguları ve ilkeleriyle lanetlediği bir İmparatorluğun hizmetinde diplomat olarak çalışmayı istemiyordu. İngiltere'ye dönüş yolculuğu boyunca hesaplar yapıp durdu: Pek fazla tasarrufu yoktu, ama kanaatkâr bir yaşam sürecek olursa -ki bu onun için zor değildi-, devlet memurluğundaki kıdemi karşılığında alacağı emekli maaşıyla başının çaresine bakabilirdi. Londra'ya vardığında kararını vermişti. İlk yaptığı şey, Dışişleri Bakanlığı'na giderek, sağlık nedenleriyle hizmetten çekileceğini bildiren istifasını vermek oldu.

Londra'da çok az kalarak, Dışişleri'nden ayrılma işlerini düzene sokup İrlanda'ya yapacağı yolculuğun hazırlıklarıyla uğraşmaya koyulmuştu. Bunu büyük bir sevinç içinde, ama aynı zamanda sanki İngiltere'den sonsuza dek uzaklaşıyormuş gibi peşin bir özlem duyarak yapıyordu. Alice'i, ayrıca ablası Nina'yı birkaç kez görmüş, ablasını kaygılandırmamak için Tom'un Güney Afrika' daki ekonomik sıkıntılarını ondan gizlemişti.

Son üç ay içinde yazdığı mektupların hiçbirine yanıt vermemesini yadırgadığı Edmund D. Morel'i de görmeye çalışmıştı. Eski dostu Bulldog, bahane oldukları besbelli olan birtakım seyahatleri ve zorunlu görevleri ileri sürerek onunla görüşmemişti. O kadar hayran olduğu ve sevdiği bu eski mücadele arkadaşına neler oluyordu? Bu soğukluğun sebebi neydi? Ne gibi bir dedikodu ya da entrika arkadaşını bu hale getirmişti de, araları açılıyordu? Kısa bir süre sonra Paris'te Herbert Ward'dan öğrendiğine göre, Morel, Roger'ın İrlanda konusunda İngiltere'yi ve İmparatorluğu ne kadar sert bir şekilde eleştirdiğini öğrendiğinden, bu tür siyasi davranışlara muhalif olduğunu açıkça söylememek için onu görmekten kaçınmaktaydı.

"Olan şu ki, sen farkında olmasan da, aşın milliyetçi olup çıktın," demişti Herbert, yarı şaka yarı ciddi.

Roger, Dublin'de, Aşağı Baggot Caddesi 55 numarada küçücük, külüstür bir ev kiralamıştı. Budadığı ve sabahları erkenden suladığı sardunyalarıyla ortancaları olan minicik bir bahçesi vardı. Hanımların sanki partiye gidiyormuş gibi süslenip püslendikleri, erkeklerin de koyu renk takımlarını, kasketlerini, boyalı ayakkabılarını giydikleri pazar günleri ailelerin kiliseye gittiği, esnaf, zanaatkâr ve küçük işyeri sahiplerinin oturduğu sakin bir mahalleydi burası. Köşedeki her yanı örümcek ağlarıyla kaplı, barında cüce bir kadının hizmet ettiği pub'da, Roger, mahallenin manavı, terzisi, ayakkabı tamircisiyle birlikte bira içerek güncel olayları tartışıyor, eski şarkılar söylüyordu. Kongo'da ve Amazonlar'da işlenen suçlara karşı yürüttüğü kampanyalar nedeniyle İngiltere'de kazanmış olduğu şöhret İrlanda'ya kadar uzanmıştı; kendisini kimsenin tanımadığı sade bir hayat sürme arzusuna rağmen, Dublin'e geldiğinden beri, sohbet toplantıları yapması, makaleler yazması, sosyal toplantılara katılması için çok çeşitli çevrelerden insanlar -politikacılar, entelektüeller, gazeteciler, kültür merkezleri ve kulüpler- tarafından aranır olmuştu. Hatta tanınmış bir ressam olan Sarah Purser'a poz vermesi bile gerekmişti. Onun yaptığı portrede Roger, kendisini tanıyamadığı bir güven ve zafer havası içinde, gençleştirilmiş olarak görünüyordu.

Eski İrlanda dilini öğrenmeye bir kez daha başlamıştı. Öğretmeni Mrs. Temple, elinde bastonu, gözünde gözlüğü, başında önü tüllü küçük şapkasıyla haftada üç gün ona Gaelce dersi vermeye geliyor, sonradan kırmızı kalemle düzelttiği ve genelde düşük notlarla değerlendirdiği ödevler veriyordu. Kendisini özdeşleştirmeyi öylesine istediği Keklerin dilini öğrenmekte neden bu kadar zorluk çekiyordu acaba? Aslında yabancı

dillere yatkınlığı vardı, Fransızca'yı, Portekizce'yi, en az üç Afrika dilini öğrenmişti, İspanyolca ve İtalyanca olarak meramını anlatabiliyordu. Kendisini dayanışma içinde hissettiği bu yerel dil neden ondan bu şekilde kaçıp gidiyordu? Büyük çabalarla bir şeyi öğrendiği her defasında, aradan birkaç gün, bazen de birkaç saat geçtikten sonra, öğrendiğini unutuyordu. O zamandan beri de, hiç kimseye bir şey söylemediği halde, hele bir prensip meselesi olarak tam tersini iddia ettiği siyasi tartışmalarda hiç değinmemesine rağmen, acaba Profesör Eoin MacNeill ile şair ve pedagog Patrick Pearse gibi insanların rüyası bir hayal ürünü müdür, sömürgecinin baskısıyla yeraltına girerek bir azınlık dili haline gelen ve neredeyse yok olan bir dilin canlandırılabileceğine ve yeniden İrlandalıların anadiline dönüştürülebileceğine inanmak gerçekçi midir diye merak etmeye başlamıştı. Geleceğin İrlandası'nda İngilizcenin gerilemesi, okulların, gazetelerin, kilisedeki vaazların ve politikacıların söylevlerinin sayesinde Keklerin dilinin onun yerini alması mümkün müydü acaba? Başkalarının yanında Roger öyle olacağını söylüyordu; bu yalnızca mümkün değil, İrlanda'nın gerçek kişiliğine kavuşabilmesi için aynı zamanda gerekliydi de. Kuşaklar boyu sürecek uzun bir süreçti bu, ama kaçınılmaz bir şeydi, çünkü ancak Gaelce yeniden ulusal dil olduğunda İrlanda özgür olacaktı. Yine de, Aşağı Baggot Caddesi'ndeki çalışma odasında tek başınayken, Mrs. Temple'ın kendisine vermiş olduğu alıştırmalarla baş başa kaldığında, bunun yararsız bir çaba olduğunu söylüyordu kendi kendine. Gerçekler, belli bir yöne doğru, başka yana çevrilemeyecek kadar fazla ilerlemişti. İngilizce, İrlandalıların çok büyük bir çoğunluğunun, birbirleriyle iletişim kurma, konuşma, var olma ve kendini hissetme biçimine dönüşmüştü. Bundan vazgeçmeyi istemek yalnızca anlaşılmaz bir karmaşayla sonuçlanabilecek ve sevgili vatanı İrlanda'yı, kültürel açıdan, dünyanın geri kalanından kopuk olan arkeolojik bir merak konusuna dönüştürecek siyasi bir kapristi. Buna değer miydi?

1913 yılının Mayıs ve Haziran aylarında, ders çalışmayla geçen o sakin hayatı ani bir kesintiye uğramış, The Irish Independent'ta çalışan ve Connemara'daki balıkçıların yoksulluğunu ve ilkelliğini anlatan bir gazeteciyle yaptıkları bir konuşma üzerine, içinden gelen dürtüye uyarak, Galway'in batısındaki o yöreye gitmeye karar vermişti; duyduğuna göre, İrlanda en geleneksel haliyle orada hâlâ mevcuttu ve buranın sakinleri eski İrlanda dilini yaşayan bir dil olarak kullanıyorlardı. Roger, Connemara'da, tarihî bir kalıntı yerine, yontulmuş dağların güzelliği, bulutlarla kaplı

yamaçlar ve kıyılarında yöreye özgü cüce atların dolaştıkları el değmemiş göller ile okulsuz, hekimsiz, kimsesiz bir halde korkunç bir sefalet içinde yaşayan insanlar arasında şaşılacak bir tezatla karşılaşmıştı. Bu yetmiyormuş gibi, yakın zamanda bir sürü tifüs vakası da görülmüştü. Salgın yayılabilir, ölümlere neden olabilirdi.

Roger Casement'ın içindeki, kimi zaman sönmeye yüz tutan ama hiçbir zaman ölmeyen o aksiyon adamı derhal harekete geçmişti. The Irish Independent gazetesine "İrlanda'nın Putumayosu" başlıklı bir makale yazmış, ilk bağışçının ve abonenin kendisi olduğu bir Yardım Fonu kurmuştu. Aynı zamanda Anglikan, Presbiteryen ve Katolik kiliseleriyle çeşidi hayır derneklerini harekete geçirerek, hekimlerle hemşireleri devletin kıt sağlık etkinliklerine destek olmaları için gönüllü olarak Connemara köylerine gitmeye özendiriyordu. Kampanya başarılı olmuş, İrlanda ve İngiltere'den pek çok bağış yapılmıştı. Roger, bölgeye üç kez giderek, hastalıktan etkilenen ailelere ilaç, giysi ve yiyecek götürdü. Ayrıca, Connemara'da sağlık ocakları açmayı ve ilkokullar inşa etmeyi öngören bir komite de oluşturdu. Bu kampanya vesilesiyle, o iki ay içinde, din adamlarıyla, politikacılarla, yetkililerle, aydınlarla ve gazetecilerle yorucu toplantılar yapmıştı. Onun milliyetçi fikirlerine katılmayan kimseler de dahil olmak üzere herkesten gördüğü yakın ilgiye kendisi de şaşıyordu.

Temmuz ayında, diplomatikten istifa etmek için ileri sürdüğü sağlık nedenlerinin doğru olup olmadığını Dışişleri'ne bildirmek zorunda olan hekimlere görünmek üzere, Londra'ya geri döndü. Connemara'daki salgın nedeniyle yürüttüğü yoğun etkinliklere rağmen kendini kötü hissetmiyor, muayenenin yalnızca bir formaliteden ibaret olacağını sanıyordu. Ancak doktorların raporu, düşündüğünden çok daha ciddiydi: Belkemiğindeki, iliak kemiğindeki ve dizlerindeki artrit kötüye gitmişti. Sıkı bir tedavi ve son derece sakin bir yaşam tarzıyla hastalık hafifletilebilirdi, ama tamamen geçmezdi. Daha fazla ilerleyecek olursa, kötürüm kalması olasılığı göz ardı edilemezdi. Dışişleri Bakanlığı istifasını kabul etmiş, durumunu göz önüne aldığında, ona dolgun bir emekli maaşı bağlamayı da kabul etmişti.

Roger, İrlanda'ya geri dönmeden önce, Herbert ve Santa Ward'in davetini kabul ederek Paris'e gitmeye karar vermişti. Onlan yeniden gördüğüne, Afrika'nın küçük bir örneği olan Paris'teki evlerinin o sıcak havasını onlarla paylaştığına sevinmişti. Bütünüyle kocaman bir atölyeyi andıran bu evde Herbert ona, Afrika'nın kadın ve erkeklerinin ve bazı hayvanlarının heykellerinden oluşan yeni koleksiyonunu gösterdi. Son üç

ay içinde bronzdan ve ahşaptan yaptığı ve sonbaharda Paris'te sergileyeceği çok güçlü parçalardı bunlar. Herbert bunları ona göstererek fıkralar anlatır, her birinin taslaklarını ve küçük boyutlardaki modellerini çıkarıp ortaya koyarken, Herbert' le ikisinin Henry Morton Stanley ve Henry Shelton Sanford'un keşif gezilerinde çalıştıkları dönemle ilgili bir sürü anı geliyordu Roger'ın aklına. Herbert'in dünyanın yarısını gezerken yaşadığı serüvenleri, Avustralya'daki gezilerinde tanımış olduğu o renkli insanları ve okuduğu çok sayıdaki kitaplan anlatmasını dinlerken, ondan çok şeyler Öğrenmişti. Onun o genç ve iyimser havası gibi, keskin zekâsı da eskisi gibiydi. Zengin bir mirasyedi olan Amerikalı karısı Sarita da, maceraperestliği, biraz da bohem havasıyla, onun ruh ikiziydi. Harika anlaşıyorlardı. Fransa ve İtalya'da yayan olarak geziler yapıyorlardı. Çocuklarını da aynı kozmopolit, yerinde duramaz ve meraklı ruhla yetiştirmişlerdi. Şimdi iki oğlan İngiltere'de yatılı okuyor, ama tatillerini Paris'te geçiriyorlardı. Kız, yani Cırcırböceği, onların yanında oturuyordu.

Karı koca Wardlar onu, Eyfel Kulesi'nde, tepeden bakıldığında Seine Nehri'nin üzerindeki köprülerle Paris'in mahallelerinin göründüğü bir restoranda akşam yemeğine, bir de Comédie Française'de, Molière'in Hastalık Hastasını izlemeye götürmüşlerdi.

Ancak bu çiftle geçirdiği o günlerde her şey dostluk, anlayış ve sevgiden ibaret değildi. Roger'la Herbert'in, araları açılmasa da, anlaşamadıkları bir sürü konu olurdu. Tam tersine, uyuşmazlıklar onlara hayat verirdi. Ama bu kez farklı olmuştu. Bir gece o kadar şiddetle tartışmışlardı ki, Sarita'nın araya girerek, onları konuyu değiştirmek zorunda bırakması gerekmişti.

Herbert, Roger'ın milliyetçiliğine karşı her zaman hoşgörülü ve güler yüzlü bir tavır takınmıştı. Ama o gece, milliyetçi düşünceyi fazlasıyla coşkulu, akılcılıktan uzak, neredeyse fanatik denebilecek bir şekilde benimsemekle suçladı arkadaşım.

"İrlandalıların büyük çoğunluğu Büyük Britanya'dan ayrılmayı istiyorlarsa, buyursunlar gitsinler," dedi. "İrlanda'nın bir bayrağa, bir armaya ve bir cumhurbaşkanına sahip olmakla pek fazla bir şey kazanacağını sanmıyorum. Bu sayede ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümleneceğine de inanmıyorum. Bana kalırsa, John Red-mond'la yandaşlarının savundukları Özerkliği benimsemeleri daha iyi olur. Onlar da İrlandalı, öyle değil mi? Hem de senin gibi birlikten ayrılmayı isteyenlerin karşısında büyük bir çoğunluğu oluşturuyorlar. Her neyse, doğrusu bunların

hiçbiri beni pek fazla kaygılandırmıyor. Buna karşılık senin ne kadar hoşgörüsüz olduğunu görmek elbette ki beni üzüyor.

Eskiden gerekçelerini söylerdin. Şimdiyse, senin, ananın babanın ve kardeşlerinin de vatanı olan bir ülkeye karşı nefretle bağırıp çağırmaktan başka bir şey yapmıyorsun. Bütün bu yıllar boyunca öylesine liyakatle hizmet ettiğin bir ülke bu. Sana müteşekkir olduğunu da gösterdi, öyle değil mi? Sana soyluluk unvanı verdi, krallığın en önemli nişanlarıyla onurlandırdı seni. Bunun senin için hiçbir anlamı yok mu?

"Minnettarlığımı göstermek için bir sömürgeciye mi dönüşmem gerekiyor?" diye onun sözünü kesti Casement. "Seninle ikimizin Kongo için reddettiğimiz şeyi İrlanda için kabul mü etmeliyim?"

"Bence Kongo'yla İrlanda arasında dünyalar kadar fark var. Yoksa Connemara'daki yarımadalarda İngilizler insanların ellerini kesip yerlilerin sırtlarını kırbaç darbeleriyle paramparça mı ediyorlar?"

"Avrupa'daki sömürgecilik yöntemleri daha rafine, Herbert, ama daha az acımasız değil."

Paris'teki son günlerinde Roger, İrlanda konusuna bir daha girmekten kaçınmıştı. Herbert'le olan dostluğunun bozulmasını istemiyordu. Gelecekte, politik mücadeleye kendini her geçen gün biraz daha bağlanmış olarak bulduğunda, hiç kuşkusuz, Herbert'le aralarındaki mesafenin, sahip olduğu en güzel dostluklarından birini belki de bozacak kadar açılacağım, üzülerek düşündü. O günden sonra da, kimi zaman, "Acaba bağnazlaşıyor muyum?" diye kaygıyla soracaktı kendi kendine.

Yaz sonlarında Dublin'e geri döndüğünde, Gaelce çalışmalarını artık yeniden başlatamadı. Siyasi açıdan ortalık kaynamaya başlamış, daha ilk andan itibaren kendini o yöne doğru sürüklenir bir halde bulmuştu. İrlanda'ya kendi parlamentosuyla geniş bir idari ve ekonomik özgürlük verecek olan ve John Redmond'un İrlanda Parlamento Partisi tarafından desteklenen Özerklik tasarısı, 1912'nin Kasım ayında Avam Kamarası'nda onaylanmıştı. Ancak Lordlar Kamarası, iki ay sonra tasarıyı reddetti. 1913'ün Ocak ayında, İngiliz yanlısı ve Protestan bir yerel çoğunluğun egemen olduğu, birlikçilerin kalesi Ulster'de, Edward Henry Carson' un başı çektiği Özerklik düşmanları, şiddetli bir kampanya başlatmışlardı. Kırk binden fazla kişinin yazıldığı Ulster Volunteer Force'u (Ulster Gönüllü Gücü'nü) kurmuşlardı. Bu hem siyasi bir örgüttü, hem de onaylanacak olursa Özerkliğe karşı silahlı mücadeleye girmeye hazır olan askerî bir güçtü. John Redmond'un İrlanda Parlamento Partisi Özerklik için mücadeleye devam ediyordu. İkinci kez görüşülen yasa, Avam Kamarası'nda onaylanmış, Lordlar Kamarası'nda yeniden reddedilmişti. 23 Eylül günü Birlikçi Konsey, kendini Ulster'in geçici hükümeti olarak ilan etmeyi, yani Özerklik kabul edilecek olursa, İrlanda'nın geri kalanından ayrılmayı onayladı.

Roger Casement, bu kez kendi gerçek adı ve soyadıyla milliyetçi basında yazılar yazarak, Ulster'deki birlik yanlılarını eleştirmeye başlamıştı. Oradaki illerde Protestan çoğunluğun Katolik azınlığa karşı işlediği suçlan ortaya seriyor, bu mezhepten olan işçilerin fabrikalardan atıldıklarını, Katolik ilçelerdeki belediyelerin bütçe ve yetki konularında ayrımcılığa uğradıklarını anlatıyordu. "Ulster'de olanları gördükçe," diyordu bir makalesinde, "artık kendimi Protestan gibi hissetmiyorum." Bütün yazılarında, aşırılık yanlılarının davranışlarının, gelecek için trajik sonuçlar doğuracak şekilde, İrlandalıları düşman kamplara böldüğüne esef ediyordu. Bir başka makalesinde, Anglikan din adamlarını, Katolik topluma karşı

yapılan haksızlıklar karşısında sessiz kalmakla bunları destekledikleri için kınıyordu.

Politika konusundaki sohbetlerinde, Özerkliğin İrlanda'yı bağımlılığından kurtaracağı düşüncesine kuşkuyla baktığı halde, makalelerinde ufak bir umut ışığı yakıyordu: Yasa, içeriği bozulmadan onaylanır da İrlanda kendi parlamentosuna sahip olur, kendi yetkililerini seçip kendi kamu gelirlerini yönetebilirse, egemenliğin eşiğine gelmiş olacaktı. Eğer bu durum barışı getirecekse, İrlanda'nın savunmasının ve diplomasisinin Britanya Krallığı'nın ellerinde olmasının ne önemi vardı?

O günlerde Roger, bütün ömürlerini Keklerin dilini savunmaya, o dil üzerinde çalışmaya ve onu yaymaya adamış olan iki İrlandalıyla dostluğu ilerletmişti: Bunlar Eoin MacNeill ve Patrick Pearse'di. Roger, Gael dilinin ve bağımsızlığın köktenci ve uzlaşmaz savunucusu olan

Pearse'e karşı büyük bir sempati beslemeye başlamıştı. Pearse, daha yeniyetmelik çağındayken Gael Birliği'ne girmiş, kendini edebiyata, gazeteciliğe ve öğretime adamıştı. İki dilde eğitim yapan iki okul kurmuş, yönetimlerini de üstlenmişti: Erkekler için St. Enda's ile kızlar için St. Ita's, ilk defa Gaelceyi ulusal dil olarak canlandırmayı amaç edinmiş olan okullardı. Pearse, şiir ve tiyatro eserleri yazmasının dışında, risalelerinde ve makalelerinde, Kelt dili geri kazanılacak olmazsa, bağımsızlığın yararsız olacağını, çünkü İrlanda'nın kültürel açıdan bir sömürge olmayı sürdüreceğini ileri sürüyordu. Bu konuda kesin bir hoşgörüsüzlüğe sahipti; gençliğinde, İngilizce olarak yazıyor diye -daha sonra katıksız bir hayranı olacağı-William Butler Yeats'e "vatan haini" damgasını vuracak kadar ileri gitmişti. Çekingen, fizik olarak iriyarı ve gösterişli, yorulmak bilmeden çalışan, bir gözünde küçük bir sakatlığı olan, müzmin bekâr bir adamdı, coşkulu ve karizmatik bir hatipti. Gaelce ve kurtuluş hareketi söz konusu değilse, yakın arkadaşlarıyla birlikteyse, Patrick Pearse şakacı ve canayakın, konuşkan ve dışadönük bir insandı. Kimi zaman ihtiyar bir dilenci kadın kılığına girip Dublin'in göbeğinde sadaka dilenerek, kimi zaman da cilveli bir kız kıyafetinde meyhanelerin kapılarında edepsizce dolaşarak arkadaşlarını şaşırttığı olurdu. Ama keşişler kadar kanaatkar bir hayat sürüyordu. Annesi ve kardeşleriyle birlikte oturuyordu, içki ve sigara içmezdi, sevgilileri olduğu hiç görülmemişti. En yakın dostu, heykeltıraş ve St. Enda's Okulu'nda sanat tarihi öğretmeni olan, yanından hiç ayırmadığı kardeşi Willie'ydi. Pearse, Rathfarnham'ın ağaçlıklı tepeleriyle çevrili olan okulun giriş kapısının alınlığına, İrlanda destanlarının, efsanevi kahraman

Cuchulain'e atfettikleri bir cümleyi kazıtmıştı: "Kahramanlıklarım sonsuza dek hatırlanacaksa, tek bir gün ve gece yaşamış olmak umurumda olmaz." Pearse'in bakir olduğu söyleniyordu. Katolik ibadetini, sık sık oruç tutacak ve kıl gömlek giyecek kadar ileri götürerek askerî bir disiplin içinde yerine getirirdi. Siyasi hayatın koşuşturmalarına, entrikalarına ve ateşli tartışmalarına öylesine bulaşmış olduğu o dönemde Roger Casement, Patrick Pearse'in, layık olduğu o mutlak sevgiyi, belki de, politikanın mizah duygusunu elinden almadığı, yurttaşlık etkinliklerini tümüyle ilkeci bir anlayışla ve kendi çıkarını gözetmeden yürüten ender politikacılardan biri olmasına borçlu olduğunu pek çok kez düşünmüştü, çünkü Pearse fikirleri önemser, iktidar sahibi olmaya metelik vermezdi. Ancak Pearse'in İrlandalı vatanseverleri o ilk din şehitlerinin çağdaş bir örneği şeklinde düşünme saplantısı Roger'ı tedirgin ediyordu: "O din şehitlerinin kanları nasıl Hıristiyanlığın tohumlarını attıysa, bizim vatanseverlerinki de özgürlüğümüzün tohumlarını atacaktır," diye yazmıştı bir denemesinde. Güzel bir cümle, diye düşünüyordu Roger. Ama o cümlenin içinde uğursuz bir şey yok muydu?

Politika Roger’ın içinde çelişkili duygular uyandırıyordu. Bir yandan, hiç tanımadığı bir yoğunluk içinde yaşamasına neden oluyordu -nihayet kendini tüm varlığıyla İrlanda'ya verebilmişti!-, ama öte yandan anlaşmalardan ve eylemlerden önce yapılan, kimi zaman da onları engelleyen bitmek bilmez tartışmaların, ideallerle ve gündelik işlerdeki fikirlerle birbirine karışan entrikaların, boş lafların ve alçaklıkların neden olduğu vakit kaybediyorlarmış duygusu, onu sinirlendiriyordu, iktidarla bağlantılı olan her şey gibi politikanın da, bazen insanoğlunun içindeki en iyi hasletleri -idealizmi, kahramanlığı, fedakârlığı, cömertliği- gün ışığına çıkardığını, ama aynı zamanda acımasızlık, kıskançlık, garez, kibir gibi en kötü yanlarını da ortaya döktüğünü duymuş ve okumuştu. Bunun doğru olduğunu görüyordu.

Kendisi siyasi hırstan yoksundu, iktidar ona çekici gelmiyordu. Afrika ve Güney Amerika'daki yerlilerin sömürülmesine karşı mücadele vermiş uluslararası bir savaşçı olarak taşıdığı saygınlığının yanı sıra, belki bu yüzden de milliyetçi hareketin içinde düşmanları yoktu. En azından öyle olduğuna inanıyordu, çünkü her yerde kendisine saygı gösteriyorlardı. 1913 sonbaharında, siyasi konuşmacı olarak ilk mücadelesini vermek üzere kürsüye çıkmıştı.

Roger, ağustos sonlarında, yürüttükleri Özerklik karşıtı kampanyanın bir parçası olarak, yetkililerin gözlerinin içine baka baka askerî güçlerini eğitmekte olan Edward Carson'la yandaşlarının aşın İngiliz taraftarlığına karşı olan İrlandalı Protestanları örgütlemeye çalışmak üzere, çocukluğunu ve gençliğini geçirdiği Ulster'e geçti. Roger'ın oluşturulmasına yardım ettiği Ballymoney adındaki komite, Belfast'ın Belediye Sarayı'nda bir gösteri yapılması için çağrıda bulunmuştu. Alice Stopford Green, Yüzbaşı Jack White, Alex Wilson ve soyadı Dinsmore olan genç bir aktivistin yanı sıra, kendisinin de konuşmacılardan biri olmasını kabul etmişti. Hayatının ilk söylevini, 24 Ekim 1913 günü yağmurlu bir akşam vakti, Belfast Belediye Sarayı'nın bir salonunda, beş yüz kişinin önünde verdi. Çok sinirli olduğu bir önceki gün, konuşmasını yazmış ve ezberlemişti. O kürsüye çıktığında, girdiği bu yolun geri dönüşü olmayacağı, o andan itibaren geri alamayacağı bir adım atacağı duygusuna kapılmıştı. Gelecekte bütün hayatı, içinde bulunduğu koşullara bakılırsa belki de onun Afrika ve Güney Amerika cangıllarında göğüs germiş olduğu aynı tehlikeleri göze almasına neden olacak bir göreve adanmış olacaktı. İrlandalıların, (Özerklik yanlısı Katoliklerle birlik yanlısı Protestanlar şeklinde) aynı zamanda hem dinî hem de siyasi olarak bölünmesini reddeden ve "bütün İrlandalıların inanç ve ülkü farklılıklarının birleştirilmesi" yolunda bir çağrı yapan konuşması, çok alkışlanmıştı. Toplantıdan sonra Alice Stopford Green onu kucaklarken, kulağına şöyle fısıldamıştı: "Bırak da bir kehanette bulunayım. Büyük bir politik geleceğinin olacağını şimdiden görüyorum."

Onu izleyen sekiz ay boyunca Roger, nutuk atmak için kürsülere çıkıp inmekten başka bir şey yapmıyormuş duygusuna kapılmıştı. Önceleri konuşmalarını okuyordu, daha sonra, aldığı küçük notlardan yola çıkarak doğaçlama konuşmaya başlamıştı. İrlanda'yı her yöne doğru gezmiş, kimi halka açık, kimi gizli yapılan toplantılara, buluşmalara, tartışmalara, yuvarlak masalara katılarak saatler boyunca tartışmış, kendi savlarını ileri sürmüş, önerilerde bulunmuş, başkalarının tezlerini çürütmüş, bunun için de sıklıkla aç ve uykusuz kalmaya razı olmuştu. Kendini siyasi eylemlere bütünüyle vermek bazı zaman onu şevke getiriyor, bazen de derin bir umutsuzluğa itiyordu. Keyfi kaçtığı zamanlarda, kalçasındaki ve sırtındaki ağrılar onu yine rahatsız ediyordu.

1913 yılının son aylan ve 1914'ün başlarında, İrlanda'da siyasi gerilim artmaya devam ediyordu. Ulster' deki birlikçilerle Özerklik ve bağımsızlık yanlıları arasındaki bölünme öylesine büyümüştü ki, sanki bir iç savaşın

habercisi gibi görünüyordu. 1913'ün Kasım ayında, Edward Carson'in Ulster Gönüllülerinin oluşumuna karşılık olarak, sendika yöneticisi ve işçi lideri James Connolly'nin başmimarı olduğu İrlanda Halk Ordusu kuruldu. Bu, askeri bir oluşumdu ve halka açık olmasının nedeni, işçileri patronların ve yetkililerin saldırılarına karşı savunmaktı. Halk Ordusu'nun ilk kumandanı olan Yüzbaşı Jack White, İrlandalı bir milliyetçiye dönüşmeden önce İngiliz Ordusu'nda liyakatle hizmet görmüş biriydi. Kuruluş toplantısında, o günlerde, siyasetteki dostlarının milliyetçi hareket için ekonomik yardım sağlamaya Londra'ya göndermiş oldukları Roger'ın bağlılık mesajı da okunmuştu.

İrlanda Halk Ordusu'yla hemen hemen aynı zamanlarda, Roger Casement'ın yardımcılığını yaptığı Profesör Eoin MacNeill'in girişimiyle, İrlandalı Gönüllüler ortaya çıkmıştı. Bu örgüt, daha ilk baştan itibaren yer altındaki İrlanda Cumhuriyetçi Örgütü'nün desteğine sahipti. İrlanda için bağımsızlık isteyen bu milis birliği, kendisine paravan görevi yapan küçücük, zararsız bir tütün bayiinden, milliyetçi çevrelerin efsanevi ismi Tom Clarke tarafından yönetiliyordu. Dinamit kullanılan terörist eylemlerle suçlanarak on beş yılını İngiliz hapishanelerinde geçirmişti. Daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne sürgüne gitmişti. Oradan da, örgütleyici dehasını harekete geçirerek bir yeraltı şebekesi oluşturması için, İrlanda Cumhuriyetçi Örgütü'nün (Kuzey Amerika kolu olan) Clanna Gael'in yöneticileri tarafından Dublin'e gönderilmişti. Bunu başarmıştı da, çünkü elli iki yaşında hâlâ sağlıklı, yorulmak bilmez, sert bir adamdı. Gerçek kimliği İngiliz istihbaratı tarafından meydana çıkarılabilmiş değildi. Bu iki örgüt, her zaman kolay olmasa da sıkı bir işbirliği içinde çalışacak, pek çok yandaşı aynı zamanda ikisine birden hizmet edecekti. Ayrıca Gael Birliği'nin üyeleri, Arthur Griffıth'in yönetimi altında ilk adımlarını atmakta olan Sinn Fein militanları, Eski İrlandalılar Kardeşliği yandaşları ve binlerce bağımsız İrlandalı da Gönüllülerin saflarına katılmışlardı.

Roger Casement, Gönüllülerin kuruluş bildirgesinin kaleme alınmasında Profesör MacNeill'le birlikte çalışmış, örgütün halka açık ilk toplantısı 25 Kasım 1913 günü Dublin Meydanı'nda büyük ses getirmişti. Gönüllüler örgütü, daha ilk baştan itibaren, aynen MacNeill ile Roger'ın önermiş oldukları gibi, siyasi durumdaki ölçüsüzlüğe bakılınca çok yakın gibi görünen silahlı bir harekât patlak verecek olursa düşüncesiyle, İrlanda'nın her tarafına yayılmış müfrezeler, birlikler ve alaylara bölünen

saflarına üye kaydetmeye, onları eğitip silahlandırmaya yönelik askerî bir hareketti.

Roger, kendini tüm gücüyle Gönüllüler için çalışmaya vermişti. Böylelikle aralarında çok sayıda şairlerin ve yazarların bulunduğu belli başlı örgüt yöneticileriyle bağlantı kurup yakın dostluklar edinmişti; bunların arasında tiyatro eserleri yazıp üniversitede ders vermekte olan Thomas MacDonagh ile akciğerlerinden hasta ve sakat olan, ama fiziksel engelli olmasına rağmen olağanüstü bir enerji gösteren genç Joseph Plunkett de vardı. O da mistik edebiyat hocası Pearse kadar koyu Katolik'ti ve Abbey Tiyatrosu'nun kurucularından biriydi. Roger’ın Gönüllüler uğruna giriştiği etkinlikler, 1913 Kasımı'yla 1914 Temmuzu arasında onu gece gündüz meşgul etmişti. Her Allah'ın günü Dublin, Belfast, Cork, Londonderry, Galway ve Limerick gibi büyük şehirlerde ya da minicik kasabalarda ve köylerde, yüzlerce ya da zar zor bir avuç kişinin katılımıyla yapılan mitinglerde çıkıp konuşuyordu. Söylevlerine ("Ben, İrlanda'nın egemenliğini ve İngiltere'nin sömürgeci boyunduruğundan kurtuluşunu savunan Ulsterli bir Protestanım" diye) serinkanlılıkla başlıyor, ama konuştukça heyecana kapılarak çoğunlukla hamasi bir coşku içinde bitiriyordu.

Aynı zamanda Gönüllülerin stratejik planlarının hazırlanmasına da katkıda bulunuyordu. Örgütün, siyasi alandan kaçınılmaz olarak savaş alanına geçeceğinden emin olduğu egemenlik mücadelesini en etkin biçimde destekleyebilecek bir silahlanma hareketini gerçekleştirmek için en fazla çaba gösteren yöneticilerden biriydi. Silahlanmak için paraya ihtiyaç vardı ve özgürlük sevdalısı İrlandalıları Gönüllülere karşı cömert davranmaya ikna etmek gerekiyordu.

İşte Roger Casement'ı Amerika Birleşik Devletleri' ne yollama fikri de böyle doğmuştu. Oradaki İrlandalılar ekonomik olanaklara sahipti, kamuoyunu etkileyecek bir kampanya aracılığıyla onların yardımları artırılabilirdi. Dünyada en çok tanınan bu İrlandalıdan daha iyi kim harekete geçirebilirdi onları Gönüllüler, bu tasarıyı, Kuzey Amerika'daki çok sayıda İrlandalı milliyetçi toplulukları bir araya getiren kudredi Clan na Gael'in Birleşik Devletler'deki lideri John Devoy'a danışmaya karar vermişlerdi. Kildare eyaletinin Kili şehrinde doğmuş olan Devoy, gençliğinden beri yeraltı örgütlerinde eylemlere katılarak terörist suçlamasıyla on beş yıl hapis cezasına çarptırılmış, ama yalnızca beş yıl yatmıştı. Cezayir'de Yabancılar Lejyonu'nda bulunmuştu. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1903

yılında The Gaelic American adında bir gazete çıkarmış, establishment'taki 16 Amerikalılarla yakın ilişkiler kurmuştu, bunların sayesinde Clan na Gael örgütü de siyasi bir nüfuza sahipti.

John Devoy öneriyi incelerken, Roger, İrlandalı Gönüllüler örgütüyle ve ona askerî bir kimlik verilmesiyle ilgili çalışmalarını sürdürüyordu. Gönüllülerin baş denetçisi olan Albay Maurice Moore'la yakın dostluk kurmuş, askerî eğitimlerin nasıl yapıldığını ve silah saklama yerlerinin güvenli olup olmadığını görmek için adada yaptığı gezilerde ona eşlik etmişti. Albay Moore'un talebi üzerine örgütün genelkurmayına da dahil edilmişti.

Roger pek çok kez Londra'ya da gönderilmişti. Orada Alice Stopford Green'in başkanlığında gizli bir komite çalışıyor, para toplamanın yanı sıra, gizlice İrlanda'ya soktukları tüfeklerin, tabancaların, el bombalarının, mitralyözlerin ve cephanelerin el altından satın alınması için İngiltere'de ve birkaç Avrupa ülkesinde girişimlerde bulunuyordu. Londra'da Alice ve dostlarıyla yaptığı toplantılarda Roger, Avrupa'daki bir savaşın, artık yalnızca bir olasılık olmaktan çıkarak bir gerçeğe dönüşmek üzere olduğunu fark etmişti. Tarihçi dostunun Grosvenor Yolu'ndaki evinde yapılan sohbet toplantılarının müdavimi olan politikacılarla aydınların hepsi, Almanya'nın buna çoktan karar verdiğine inanıyor, savaşın çıkıp çıkmayacağını değil, ne zaman patlak vereceğini merak ediyorlardı.

Roger, siyasi gezilerinden dolayı evinde çok az geceledıği halde, Dublin'in kuzey kıyısındaki Malahide'a taşınmıştı. Oraya yerleştikten kısa bir süre sonra, Gönüllüler, İrlanda Kraliyet Polis Teşkilatı'nın onun adına bir dosya açtığı ve gizli polis tarafından izlendiği konusunda onu uyarmışlardı. Böylelikle Birleşik Devletler'e gitmesi için yeni bir neden daha ortaya çıkmış oluyordu: İrlanda'da kalıp da demir parmaklıklar arkasına atılmaktansa, orada milliyetçi harekete daha yararlı olacaktı. John Devoy, Clan na Gael yöneticilerinin onun gelişini dört gözle beklediklerini haber vermişti. Hepsi, onun Amerika' daki varlığının bağış toplamayı hızlandıracağına inanıyordu.

Roger bu daveti kabul etmiş, ama kendisini heveslendiren bir beklenti nedeniyle yola çıkmayı geciktirmişti: İrlandalıların Brian Boru'nun kumandası altında İngilizleri yenmiş oldukları Clontarf Muharebesi'nin dokuz yüzüncü yıldönümünün 23 Nisan 1914 günü yapılacak olan büyük kutlamasıydı bu. NacNeill ile Pearse onu destekliyor, ama geri kalan yöneticiler, bu girişimi bir zaman kaybı olarak görüyorlardı. Önemli olan

güncel olaylarken, tarihî bir arkeoloji operasyonuna ne diye enerji harcayacaklardı? Oyalanacak vakit yoktu. Sonunda bu proje somutlaşmadığı gibi, Roger’ın bir başka girişimi de gerçekleşememişti: İrlanda'nın kendi atletlerinden oluşan bir ekiple Olimpiyat Oyunları'na katılması için açılacak bir imza kampanyasıydı bu.

Roger yolculuğa hazırlanırken, hemen her zaman

MacNeill ve Pearse'le, bazen de Thomas MacDonagh'la birlikte olmak üzere, mitinglerde konuşmayı sürdürüyordu. Cork'ta, Galway'de, Kilkenny'de konuşmuştu. St. Patrick günü de Limerick'te, ömründe gördüğü en büyük gösteride kürsüye çıktı. Durum günden güne kötüye gidiyordu. Tepeden tırnağa silahlanmış olan Ulsterli birlik yanlıları, hiç örtbas etmeye çalışmadan o kadar çok geçit törenleri ve manevralar yapıyorlardı ki, ingiliz hükümeti, Kuzey İrlanda'ya daha fazla asker ve denizci yollayarak bir jest yapmak zorunda kalmıştı. Bunun üzerine, Roger’ın siyasi düşünceleri üzerinde büyük bir etki yaratacak olan Curragh Ayaklanması gerçekleşti. Ulsterli aşın uç yanlılarının olası bir silahlı hareketini frenlemek amacındaki İngiliz askerleriyle denizcileri seferberliğinin tam ortasındayken, İrlanda'nın Başkumandanı General Sir Arthur Paget, Edward Carson'in Ulster Gönüllülerine saldırı emri verilecek olursa, Curragh'taki Silahlı Kuvvetler'den çok sayıda İngiliz subayının ordudan çekileceklerini kendisine bildirdiklerini İngiliz hükümetine haber vermişti. Hükümet bu şantaja boyun eğmiş, o subaylardan hiçbiri cezalandırılmamıştı.

Bu olay Roger’ın inancını desteklemiş oluyordu: Özerklik asla gerçek olamayacaktı, çünkü İngiliz hükümeti, muhafazakâr da liberal de olsa, verilen bütün sözlere rağmen bu yasayı hiçbir zaman onaylamayacaktı. John Redmond ve özerklik yanlısı olan İrlandalılar, tekrar tekrar hayal kırıklığına uğrayacaklardı. İrlanda için çözüm bu değildi. Çözüm, yalnızca ve en basit ifadesiyle, bağımsızlıktı; o da kendilerine asla iyilikle bahşedilmeyecekti. Pearse'le Plunkett'in istedikleri gibi, büyük fedakârlıklar ve kahramanlıklar pahasına, siyasi ve askerî bir hareket yoluyla sökülüp alınmalıydı. Yeryüzündeki bütün özgür uluslar, kurtuluşa bu yoldan ulaşmışlardı.

1914'ün Nisan ayında, Alman gazeteci Oskar Schweriner İrlanda'ya gelmişti. Connemara'nın yoksul halkı üzerine haberler yazmak istiyordu. Roger o tifüs salgını sırasında öylesine etkin bir biçimde kasabalılara yardım etmiş olduğundan, gidip onu aradı. İkisi birlikte oraya giderek balıkçı köylerini, yeni yeni açılmaya başlayan okullarla dispanserleri

dolaştılar. Roger daha sonra Schweriner'in makalelerini The Irish Independent için tercüme etti. Roger’ın milliyetçi tezi destekleyen bu Alman gazeteciyle yaptığı sohbetler, Berlin'e yapmış olduğu yolculukta aklına gelen, İrlanda'nın kurtuluş mücadelesinin Almanya'yla Büyük Britanya arasında silahlı bir çatışmanın patlak vermesine bağlı olduğu düşüncesini bir kez daha doğrulamıştı. Yanında böyle güçlü bir müttefik olduğunda, -bir devin karşısındaki Pigme'ye benzeyen- İrlanda'nın kıt olanaklarıyla asla erişemeyeceği bir şeyi İngiltere'den elde etmesi olasılığı artacaktı. Bu fikir Gönüllüler arasında da iyi karşılanmıştı. Gerçi duyulmamış bir fikir değildi, ama savaşın çok yakın olması ona yeni bir geçerlilik kazandırmıştı.

Durum böyleyken, Edward Carson'ın Ulster Gönüllülerinin, 216 ton ağırlığında silahı Larne Limanı'ndan gizlice Ulster'e sokmayı başardığı haberi gelmişti. Zaten ellerinde olana eklendiğinde, bu silah sevkıyatı, birlik yanlısı militanlara milliyetçi Gönüllülerinkinden çok daha üstün bir güç sağlamış oluyordu. Roger, Amerika Birleşik Devletleri'ne gidişini hızlandırmak zorunda kalmıştı.

Öyle de yaptık ama daha önce, İrlanda Parlamento Partisi'nin lideri olan John Redmond'la görüşmek üzere, Eoin MacNeill'le birlikte Londra'ya gitmesi gerekiyordu. Redmond, bütün aksiliklere rağmen, Özerklik yasasının sonunda onaylanacağına inanmayı sürdürüyordu. O ikisinin karşısında liberal İngiliz hükümetinin iyi niyetini savunmaya koyulmuştu. İriyarı ve dinamik bir adamdı, mitralyözle ateş eder gibi son derece hızlı konuşuyordu. Gösterdiği kesin özgüven, Roger Casement'ta yarattığı antipati duygusunu büsbütün artırmaya yaramıştı. İrlanda'da neden bu kadar popülerdi ki? Özerkliğin ancak İngiltere'yle işbirliği ve dostluk yoluyla elde edilebileceği tezi, İrlandalılar arasında büyük destek görüyordu. Ancak Roger, İrlanda Parlamento Partisi liderine halkın duyduğu bu güvenin, kamuoyu Özerkliğin, İmparatorluk hükümetinin İrlandalıları hareketsiz bırakıp bölerek aldatmak için yararlandığı bir serap olduğunu kamuoyu gördükçe azalacağından emindi.

Görüşmede Roger'ı en fazla sinirlendiren şey, Redmond'un, Almanya'yla savaş patlak verecek olursa, İrlandalıların bir prensip ve strateji meselesi olarak İngiltere'nin yanında çarpışması gerektiğini söylemesi olmuştu: Böylelikle İngiliz hükümetinin ve kamuoyunun güvenini kazanacaklar, bu da onlara gelecekteki Özerkliği garanti etmiş olacaktı. Redmond, Gönüllülerin Yürütme Komitesi'nde kendi partisinden

yirmi beş temsilcinin bulunmasını şart koşuyordu; Gönüllülerin, birliği koruyabilmek için kabul etmeye razı oldukları bir şey olmuştu bu. Ancak verdikleri bu ödüne rağmen Redmond, arada bir "radikal bir devrimci" olmakla suçladığı Roger Casement hakkındaki düşüncesini değiştirmemişti. Öyle olduğu halde, İrlanda'da geçirdiği son haftalarında Roger, Redmond'a iki tane nazik mektup yazarak, sonuçta muhtemelen uzlaşamayacak olmalarına rağmen, İrlandalıları bir arada tutabilecek şekilde hareket etmeye yüreklendirdi onu. Özerklik gerçekleşecek olursa, onu destekleyecek ilk kişinin kendisi olacağı konusunda güvence veriyordu Redmond'a. Ama İngiliz hükümeti, Ulster' deki aşın uç yanlılarının karşısındaki güçsüzlüğü nedeniyle özerklik yasasını kabul ettiremeyecek olursa, milliyetçilerin başka bir seçenekleri olmalıydı.

Roger, 28 Haziran 1914 günü Gönüllülerin Cushendun'daki bir mitinginde konuşmaktayken, Saraybosna'da bir Sırp teröristinin Avusturya Arşidükü Franz Ferdinand'ı öldürdüğü haberi gelmişti. O anda hiç kimse, birkaç hafta sonra Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine bahane olacak olan bu olaya fazla önem vermemişti. Roger, İrlanda'daki son konuşmasını 30 Haziran'da Carn'da yaptı. O kadar çok konuşmaktan artık sesi kısılmıştı.

Bundan yedi gün sonra, Cassandra adındaki bir gemiyle -bu ad, geleceğin onun için sakladığı bir simgeydi-,[1] Montreal'e gitmek üzere Glasgow Limanindan gizlice yola çıktı. İkinci mevkide, takma bir adla yolculuk etmekteydi. Ayrıca genelde iki dirhem bir çekirdek olan giyimini değiştirerek bu kez son derece mütevazı bir şekilde giyinmiş, saçını farklı tarayıp sakalını keserek yüzünü de değiştirmişti. Uzun bir süreden sonra, deniz yolculuğu yaparak sakin birkaç gün geçirmekteydi. Yolculuk sırasında, o son aylardaki hareketliliğin artrit ağrılarını hafifletmeye yaradığını düşünerek şaşırmıştı. O ağrıları neredeyse bir daha hiç çekmemiş, yeniden hissettiğindeyse eskisinden daha dayanılır olmuştu. Montreal'den New York'a giderken trende, John Devoy'la Clan na Gael'in öteki yöneticilerine vermek üzere, İrlanda'daki durum hakkında bir rapor hazırlayarak, siyasi durumun gelişmesine bakılırsa şiddet her an patlak verebileceğinden, Gönüllülerin silah satın almak için ekonomik yardıma ihtiyaçları olduğunu yazdı. Öte yandan, savaş, bağımsızlık yanlısı İrlandalılar için olağanüstü bir fırsat sunacaktı.

18 Haziran'da New York'a varınca, İrlandalıların rağbet ettiği mütevazı bir otel olan Belmont Oteli'ne yerleşti. Aynı gün, New York yazının o yakıcı sıcağında,

Manhattan 'daki sokaklardan birinde dolaşırken, Norveçli Eivind Adler Christensen'le o karşılaşması gerçekleşmişti. Bu rastlantısal bir karşılaşma mıydı acaba? Kendisi o zaman öyle sanmıştı. Bunun, artık aylardan beri onun adımlarını izlemekte olan Britanya istihbaratı tarafından tasarlanmış olabileceği kuşkusu, bir an için bile aklından geçmemişti. Glasgow'dan gizlice çıkmak için almış olduğu önlemlerin yeterli olduğundan emindi. Ayrıca dış görünümü öyle kendisine söylediği gibi açlıktan yan Ölü bir haldeki kimsesiz bir serserininkine hiç benzemeyen yirmi dört yaşındaki bu gencin, hayatında nasıl bir felakete neden olacağı da o günlerde aklının ucundan bile geçmemişti. Yıpranmış üstüne başına rağmen, ömründe gördüğü en yakışıklı, en çekici adam gibi görünmüştü Roger'a. Ona ısmarladığı sandviçi yiyerek içeceğini yudumlamasını seyrederken, aklı karışmış ve utanç duymuştu, çünkü kalbi güm güm atıyor, kanının uzun zamandan beri tatmadığı şekilde kaynadığını hissediyordu. Hareketlerinde her zaman o kadar dikkatli, terbiye kurallarına o kadar sıkı sıkıya uyan bir insan olduğu halde, bütün o akşam ve o gece, yol yöntemi bir yana bırakıp altın renkli tüylerle kaplı o kaslı kolları okşama ya da Eivind'in incecik beline sarılma arzularına boyun eğmesine kaç kez ramak kalmıştı.

Gencin yatacak yeri olmadığını öğrenince onu oteline davet etmişti. Kendisininkiyle aynı katta küçük bir oda tuttu ona. O uzun yolculukta üst üste binmiş olan tüm yorgunluğuna rağmen, o gece Roger gözünü kırpmadı. Yeni dostunun uykuya daldığında hareketsiz yatan o atletik vücudunu, belki de yarı açık dudaklarının arasından o bembeyaz düzgün dişlerini göstererek uyurken koluna dayadığı, kıvır kıvır sarı saçlarla masmavi berrak gözlere sahip o narin yüzünü hayal ettikçe, hem haz duyuyor, hem de acı çekiyordu.

Eivind Adler Christensen'i tanımak onun için o kadar sarsıcı bir deneyim olmuştu ki, ertesi gün, önemli konuları konuşacağı John Devoy'la ilk buluşmasında, o yüz ve o endam yeniden aklına geliyor, sıcaktan bunalmış bir halde konuşmakta oldukları o küçücük çalışma odasından vakit vakit onu alıp uzaklara götürüyordu.

Hayatı bir macera romanına benzeyen bu yaşlı ve deneyimli devrimci, Roger’ın üzerinde çok güçlü bir izlenim bırakmıştı. Yetmiş iki yaşında hâlâ güçlü kuvvetliydi, hareketlerine ve konuşma tarzına yansıyan bir enerji saçıyordu. Ucunu arada bir diliyle ıslattığı bir kurşunkalemle küçük bir deftere notlar alarak, Roger’ın Gönüllülerle ilgili raporunu sözünü hiç kesmeden dinledi. Roger sustuğu zaman ona sayısız sorular sorarak, kesin bilgiler istedi. Roger, John Devoy'un, tam bir gizlilik içinde tutulduğunu

sandığı konular da dahil olmak üzere, İrlanda'da neler olup bittiğini bu kadar ayrıntılı olarak bilmesine hayran kalmıştı.

Devoy dostça davranan bir adam değildi. Hapiste geçirdiği yıllar, yeraltı hayatı ve mücadeleler nedeniyle katılaşmıştı, ama insana güven aşılıyor, samimi, dürüst ve sarsılmaz inançlara sahip bir insan duygusu veriyordu. O sohbette ve Amerika'da kaldığı bütün o süre boyunca yaptıkları öteki konuşmalarda Roger, İrlanda hakkındaki düşüncelerinde kendisiyle Devoy'un tam tamına birbirlerine uyduklarını fark etmişti. John da Özerklik için artık çok geç olduğuna, İrlandalı vatanseverler için hedefin artık yalnızca kurtuluş olduğuna inanıyordu. Silahlı çatışmalar, müzakereler için olmazsa olmaz nitelikte tamamlayıcı bir unsur olacaktı. İngiliz hükümeti, yalnızca askerî operasyonlar kendisini son derece zor bir durumda bırakınca İrlanda'ya bağımsızlığını vermek Londra için ehveni şer olduğunda, müzakere masasına oturmayı kabul edecekti. Patlak vermek üzere olan bu savaşta Almanya'ya yaklaşmak, milliyetçiler için hayatî önem taşıyordu: Almanya'nın lojistik ve politik desteği, bağımsızlık yanlılarına çok daha büyük bir güç kazandıracaktı. John Devoy, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki İrlanda toplulukları arasında bu konuda fikir birliği olmadığını söylemişti Roger'a. Clan na Gael'in yönetim kadrosu, Devoy'la ve Casement'la aynı düşünceyi paylaştıkları halde, John Redmond'un tezlerinin de burada destekçileri vardı.

Daha sonraki günlerde John Devoy onu, New York' taki örgüt yöneticilerinin çoğunun yanı sıra, İrlanda davasına yardımda bulunan nüfuz sahibi iki Amerikalı avukat olan John Quinn ve William Boerke Cokrane ile de tanıştırmıştı. Her ikisi de, Amerikan yönetiminden ve parlamentosundan çok yüksek düzeyde kimselerle ilişki içindeydi.

Roger, John Devoy'un ısrarları üzerine, parasal yardım toplamak için mitinglerde ve toplantılarda konuşmaya başladığından beri, İrlandalı toplumların arasında iyi bir etki yarattığının farkındaydı. Afrika ve Amazonlar'da yerliler uğruna yürütmüş olduğu kampanyalar nedeniyle iyi tanınıyordu, akılcı ve duygu yüklü söylevleri her türden dinleyicinin yüreğine sesleniyordu. New York'ta, Philadelphia'da ve Doğu Yakası'ndaki daha başka şehirlerde konuştuğu mitinglerin sonunda bağışlar artmıştı. Clan na Gael yöneticileri, bu hızla giderlerse sonunda kapitalist olup çıkacaklarını söyleyerek şakalaşıyorlardı.

Eski İrlandalılar Kardeşliği, Roger'ı, Amerika Birleşik Devletieri'nde katılacağı en kalabalık mitingde baş konuşmacı olmaya davet etmişti.

Roger Philadelphia'dayken, sürgündeki en büyük milliyetçi yöneticilerden bir başkasıyla daha, John Devoy'un Clan na Gael'deki en yakın dava arkadaşı Joseph McGarrity'yle de tanışmıştı. Tam da onun evinde bulunduğu sırada, Gönüllüler için bin beş yüz tüfekle on bin merminin Howth Kasabası'nda başarılı bir şekilde gizlice karaya çıkarıldığının haberi gelmişti. Bu haber büyük bir sevinç tufanına neden olmuş, kadehler kaldırılarak kutlanmıştı. O çıkartmadan kısa bir süre sonra da, Bachelor's Walk'ta, İrlandalılarla The King's Own Scottish Borderers alayından İngiliz askerleri arasında, üç kişinin öldüğü, kırk kişiden fazla yaralının olduğu ciddi bir olayın yaşandığını öğrenmişti. Acaba savaş başlıyor muydu?

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bütün bu koşuşturması esnasında, Clan na Gael toplantılarında ve halka açık etkinliklerde Roger, yanında hep Eivind Adler Christensen'le birlikte görülüyordu. Onu yardımcısı ve güvendiği adamı olarak tanıtıyordu. Eivind'e daha düzgün bir kıyafet satın almış, genç Norveçlinin hiç haberi olmadığını söylediği İrlanda sorunları hakkında güncel bilgilerle onu aydınlatmıştı. Eivind kültürsüzdü ama aptal değildi; çabuk öğreniyor, Roger, John Devoy ve örgütün öteki üyeleri arasında yapılan toplantılarda son derece ketum davranıyordu. Genç Norveçlinin varlığı, o insanlarda kaygı uyandırdıysa bile, bunu kendilerine saklamışlar, yanından hiç ayrılmayan bu kişi hakkında Roger'a hiçbir zaman yersiz sorular sormamışlardı.

1914 Ağustosu'nda dünya savaşı patlak verdiğinde -ayın 4'ünde Büyük Britanya Almanya'ya savaş ilan etmişti-, Casement, Devoy, Joseph McGarrity ve John Keating, yani Clan na Gael'in en önde gelen kademesi, Roger’ın Almanya'ya gitmek üzere yola çıkmasına artık karar vermişlerdi. Kaiser hükümetinin Gönüllülere siyasi ve askerî yardımda bulunacağı, buna karşılık onların da, Ulsterli birlikçilerin yanı sıra John Redmond'un yandaşlarını da şiddetle savunan İngiliz Ordusu'na İrlandalıların yazılması aleyhine bir kampanya yürüteceği, stratejik bir ittifak kurmayı isteyen bağımsızlık yanlılarının temsilcisi olarak gidecekti oraya. Bu tasarı, Gönüllülerin Patrick Pearse ve Eoin MacNeill gibi çok sınırlı sayıda yöneticilerine danışılmış, onlar da bunu hiç çekince koymadan kabul etmişlerdi. Washington'da Clan na Gael'in bağlantı içinde olduğu Alman Büyükelçiliği de planlara katkıda bulunmuştu. Alman askerî ataşesi Yüzbaşı Franz von Papen, New York'a gelerek Roger’la iki kez görüşmüştü. Askerî ataşe, Clan na Gael, İrlanda'daki İCÖ ve Alman

hükümeti arasındaki bu yakınlaşmadan son derece hoşnut görünüyordu. Berlin'e danıştıktan sonra, Roger Casement'a Almanya'da memnuniyetle beklendiği haberini verdi.

Roger, hemen herkes gibi savaşı bekliyordu; savaş tehdidi gerçek olur olmaz da, içindeki tüm enerjiyle kendini bu harekâta vermişti. Reich'ı destekleyen tutumu öyle sert bir İngiliz aleyhtarlığıyla doluydu ki, Clan na Gael'deki kendi yoldaşları bile, Alman zaferini destekliyor olmalarına karşın, şaşırıp kalmışlardı. Roger'ı lüks malikânesinde birkaç gün geçirmeye davet eden John Quinn'le şiddetli bir tartışmaya girişmiş, bu savaşın, İngiltere gibi çöküş halinde olan bir ülkenin, çoğalan nüfusuyla sınai ve ekonomik açıdan tam bir kalkınma içinde olan süper bir gücün karşısında duyduğu öfkenin ve kıskançlığın yarattığı bir komplodan kaynaklandığını ileri sürmüştü. Almanya, sırtında sömürgelerin yükünü taşımadığı için geleceği temsil ederken, sömürgeci imparatorluk geçmişinin bedenleşmiş hali olan İngiltere, yok olmaya mahkûmdu.

1914'ün Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında Roger, tıpkı en iyi dönemlerinde olduğu gibi, yine gece gündüz çalışarak makaleler ve mektuplar yazıyor, İngiltere'yi Avrupa'daki bu felaketin faili olmakla manyakça bir ısrarla suçladığı ve İrlandalıları, kendi saflarına yazılmaları için kampanya yürüten John Redmond'un baştan çıkarıcı denizkızı şarkılarına kulaklarını tıkamaya çağırdığı sohbet konuşmaları yapıp söylevler veriyordu. Liberal İngiliz hükümeti Özerklik yasasını Parlamento'dan geçirmiş, ama uygulamaya konulmasını savaşın sonuna kadar askıya almıştı. Gönüllülerin bölünmeleri kaçınılmazdı. Örgüt olağanüstü bir şekilde büyümüştü; Redmond ile İrlanda Parlamento Partisi büyük bir çoğunluğu oluşturuyordu; yüz elli binden fazla Gönüllü onu izlerken, zar zor on bir bin kişi Eoin MacNeill ile Patrick Pearse'in yanında kalmışlardı. Bunların hiçbirinin Alman sevdasını azaltamadığı Roger Casement, Birleşik Amerika'daki bütün mitinglerde, Kaiser'in Almanyası'nı bu savaşın kurbanı ve Batı uygarlığının en büyük savunucusu olarak sunmayı sürdürüyordu. "Senin ağzından çıkanlar, Almanya'ya olan aşkının değil, İngiltere'ye olan nefretinin ifadesi," demişti John Quinn, tartıştıkları o gün.

1914'ün Eylül ayında, Roger Casement'ın Almanya'nın lehindeki denemeleriyle makalelerini bir araya getiren, Ireland, Germany and Freedom of the Seas: A Possible Outcome of the War of 1914 (İrlanda, Almanya ve Denizlerde Özgürlük: 1914 Savaşının Olası Bir Sonucu)

başlıklı küçük bir kitap Philadelphia'da piyasaya çıkmıştı. Bu kitap daha sonra The Crime Against Europe (Avrupa'ya Karşı İşlenen Suç) adıyla Berlin'de de yeniden yayımlanacaktı.

Roger’ın Almanya lehindeki konuşmaları, Birleşik Devletler'de görev yapan Reich diplomatlarını da etkilemişti. Washington'daki Alman Büyükelçisi Kont Johann von Bernstorff, Clan na Gael'in üçlü yönetimi -John Devoy, Joseph McGarrity, John Keating- ve Roger Casement'la özel olarak buluşmak üzere New York'a gitmişti. Yüzbaşı Franz von Papen da bu toplantıda hazır bulunmuştu. Arkadaşlarıyla kararlaştırıldığı şekilde, milliyetçilerin elli bin tüfek ve mühimmat talebini Alman diplomatın önünde açıklayan, Roger oldu. Gönüllüler sayesinde bu silahlar, İrlanda'nın çeşitli limanlarında gizlice karaya çıkarılabilirdi. Bunlar, önemli İngiliz askerî güçlerini kımıldayamaz hale getirecek olan sömürgecilik karşıtı bir silahlı ayaklanmada kullanılabilir, Kaiser'in deniz ve kara kuvvetlerinin İngiliz kıyılarındaki garnizonlara karşı bir dizi saldırı başlatmak için bu durumdan yararlanmaları gerekirdi. İrlanda kamuoyunun Almanya' ya karşı sempatisini artırmak için, Alman hükümetinin, zafer kazanıldığında, İrlandalıların sömürge boyunduruğundan kurtulma özlemlerini desteklemeyi garanti edecek bir açıklamada bulunması şarttı. Öte yandan, Alman hükümeti, esir düşecek İrlandalı askerlere özel bir muamele yapmayı taahhüt ederek, onları İngilizlerden ayırıp ortak düşmana karşı Alman Ordusuyla "birlikte, ama içinde yer almadan" çarpışacak bir İrlanda Tugayı'na katılmalarına fırsat vermeliydi. Roger Casement, bu Tugay'ın örgütleyicisi olacaktı.

Göğsü nişanlarla kaplı, tek gözüne monokl takmış, iriyarı Kont von Bernstorff, onu dikkatle dinledi. Yüzbaşı von Papen notlar alıyordu. Büyükelçi'nin elbette Berlin'e danışması gerekiyordu, ama bu önerinin kendisine mantıklı geldiğini peşinen söyleyebilirdi. Gerçekten de, aradan birkaç gün geçtikten sonra, ikinci bir toplantıda, Alman hükümetinin, İrlandalı milliyetçilerin temsilcisi olarak Casement'Ia Berlin'de bu konu üzerinde müzakereler yürütmeye hazır olduğunu onlara bildirdi. Sir Roger'a Almanya'da kaldığı süre boyunca her türlü kolaylığın gösterilmesini yetkililerden isteyen bir de mektup verdi onlara.

Roger, derhal yolculuk hazırlıklarına başlamıştı. Almanya'ya yardımcısı Eivind Adler Christensen'i de götüreceğini söylediğinde, Devoy, McGarrity ve Keating'in şaşırdıklarını fark etmişti. Güvenlik nedenleriyle New York'tan Christiania'ya gemiyle gitmeyi planlamış olduğundan,

Norveçlinin kendi ülkesinde çevirmen olarak ona yardım etmesi yararlı olacaktı, aynı şekilde Berlin'de de yardımcı olacaktı, çünkü Eivind Almanca da biliyordu. Roger, yardımcısı için ek ödenek istemedi. Clan na Gael'in yolculuk ve orada kalış masrafları için kendisine vermiş olduğu para -üç bin dolar-, her ikisine de yeterdi.

New Yorklu arkadaşları, toplantılarda karşılarında sessiz kalan bu genç Viking'i Roger'ın Berlin'e yanında götürme çabasında bir gariplik gördülerse bile, seslerini çıkarmamışlar, hiçbir yorumda bulunmadan kabul etmişlerdi. Roger, bu yolculuğu Eivind olmadan yapamazdı. Onunla birlikte hayatına bir gençlik, hayalperestlik ve aşk -bu sözcük yüzünün kızarmasına neden oluyordu- esintisi girmişti. Daha önce hiç başına gelmemişti. Yalnızca takma adlan değil de gerçek adlan varsa bile neredeyse anında unuttuğu insanlarla ya da hayal gücünün, arzularının ve yalnızlığının günlüğünün sayfalarında uydurduğu o hayaletlerle ara sıra sokak maceraları yaşadığı olmuştu. Ama mahrem anlarında ona taktığı adıyla bu "güzel Viking"in yanında, bütün o haftalar ve aylar boyunca, hazzın da ötesinde, cinsel tercihinin kendisini mahkûm etmiş olduğu yalnızlıktan kurtularak sürekli olabilecek duygusal bir ilişkiyi nihayet kurabildiği duygusuna kapılmıştı. Bu gibi şeyleri Eivind'le konuşmuyordu. O kadar da saf değildi, büyük bir olasılıkla, hatta kesinlikle, Norveçlinin kendisiyle sırf çıkarı için birlikte olduğunu pek çok kez düşünmüştü; çünkü Roger'ın yanındayken günde iki öğün yemek yiyordu, başını sokacak yeri vardı, düzgün bir yatakta yatıyordu, üstü başı yerindeydi, kendi itirafına göre de uzun zamandan beri tatmadığı bir güvenlik içinde bulunuyordu. Ama Roger, bu genç adamla olan gündelik ilişkisinde, en sonunda her türlü ihtiyatı elden bırakmıştı. Kendisine karşı nazik ve sevgi doluydu; sanki ona hizmet etmek, giysilerini hazır etmek, bütün istediklerini ölçülü davranarak yerine getirmek için yaşıyordu. Güvenini istismar etmeden ya da herhangi bir bayağılığa düşmeden, her zaman, hatta en mahrem anlarında bile, arada hep bir mesafe bırakarak hitap ediyordu Roger'a.

New York'tan Christiania'ya gitmek üzere ekim ayı ortalarında yola çıkacak olan Oskar II adlı gemiye ikinci mevki için bilet almışlardı. Yanında James Landy adına düzenlenmiş kâğıtlar taşıyan Roger, saçlarını dibinden kestirip bronzlaşmış tenini kremlerle beyazlatarak görünümünü değiştirmişti. Gemi, açık denizdeyken İngiliz Donanması tarafından durdurularak Hebrides'daki Stornoway Kasabası'na çekilmiş, burada İngilizler gemiyi baştan aşağı aramışlardı. Ancak Casement'ın gerçek

kimliği ortaya çıkmamıştı. Eivind'le ikisi, 28 Ekim akşamı hava kararırken sağ salim Christiania'ya varmışlardı. Roger kendini hiç bu kadar iyi hissetmemişti. Sormuş olsalardı, bütün sorunlara rağmen, mutlu bir adam olduğunu söylerdi.

Yine de, o akılsızlık ateşini -mutluluğu- yakaladığını sandığı o aynı saatlerde ve dakikalarda, hayatının en acı aşaması, geçmişinde iyi ve soylu olan ne varsa hepsini bulandırdığını sonradan düşündüğü o hayal kırıklığı başlıyordu. Norveç'in başkentine vardıkları aynı gün, Eivind, tanımadığı birileri tarafından birkaç saatliğine kaçırılarak İngiliz Konsolosluğu'na götürüldüğünü, yanındaki gizemli kişi hakkında orada kendisini sorguya çektiklerini anlatmıştı ona. O da saf saf buna inanmıştı. Bu olayın, Tanrı'nın bir hikmeti olarak, İngiliz Konsolosluğu'nun kötü marifederini (canice niyetlerini) açıkça ortaya koymasına fırsat yarattığını düşünmüştü. Aslında, sonradan öğreneceği gibi, Eivind konsolosluğa kendisini satma önerisiyle gitmişti. Bu konu, Roger'da bir saplantı haline gelmekten, yararsız birtakım girişimler ve hazırlıklar peşinde haftalar ve aylar boyunca vakit kaybetmesine neden olmaktan başka bir işe yaramayacak, bunlar da sonuçta İrlanda davasına hiçbir yarar sağlamayacağı gibi, hiç kuşkusuz, onu acınası bir acemi komplocu olarak gören Dışişleri ve İngiliz istihbarat servisinin alay konusu olmasına yol açacaktı.

Belki de sırf İngiltere'ye karşı geldiği için hayran olmaya başladığı ve bir yeterlik, disiplin, kültür ve çağdaşlık örneği olarak gördüğü Almanya'ya duyduğu düş kırıklığı ne zaman başlamıştı acaba? Berlin'deki o ilk haftalarında değil. Yanında Kaiser'in Dışişleri Bakanlığı'yla bağlantısını sağlayacak olan Richard Meyer'le birlikte, Christiania' dan Alman başkentine yaptığı o biraz da fantastik yolculukta, Almanya'nın savaşı kazanacağına ve onun zaferinin İrlanda'nın kurtuluşu için belirleyici olacağına inanarak, henüz yüreği hayallerle doluydu. O sonbahar günü yağmurlu ve sisli, buz gibi soğuk bir şehir olan Berlin'in kendisinde bıraktığı ilk izlenimler olumluydu. Dışişleri Bakan Yardımcısı Arthur Zimmermann gibi, bakanlığın İngiltere Masası Şefi Kont Georg von Wedel de onu nezaketle karşılamış, İrlandalı esirlerden oluşacak bir tugay kurulması planlan karşısında heyecan göstermişlerdi. Her ikisi de Alman hükümetinin İrlanda'nın bağımsızlığı lehine bir açıklamada bulunmasına taraftardı. Gerçekten de, 20 Kasım 1914 günü Reich, belki Roger’ın beklediği kadar kesin sözcüklerle olmasa da, İrlandalı milliyetçilerin Almanya'yla birlik olmasını Roger gibi savunanların konumunu haklı

çıkarmasına yetecek kadar belirgin bir şekilde bu açıklamayı yapmıştı. Yine de, Dışişleri Bakan Yardımcısı'nın -hiç kuşkusuz kendi başarısı olan- yüksek askerî yetkililerin bütün İrlandalı esirleri onun ziyaret edebileceği tek bir kampta toplamaları için emrin artık verilmiş olduğunu bildirmesine ve yapılan açıklamanın heyecanına rağmen, Roger, gerçeklerin kendi planlarıyla Örtüşmediğini, daha çok onları başarısızlığa uğratacağını, artık o tarihte sezinlemeye başlamıştı.

İşlerin beklenmedik yönlere doğru gittiğinin ilk belirtisi, on sekiz ay sonra Alice Stopford Green'den aldığı tek mektuptan -eline geçene kadar, Atlantik Okyanusu'ndan bir parabol çizip zarfını, adını ve adresini değiştirmek üzere New York'ta mola veren bir mektuptan-, İngiliz basınının kendisinin Berlin'de bulunduğu haberini verdiğini öğrenmek olmuştu. Bu haber, savaşta Almanya'dan yana tavır alma kararını onaylayan ve onaylamayan milliyetçiler arasında yoğun bir polemiğe yol açmıştı. Alice de onaylamıyordu: Bunu açık seçik söylüyordu ona. Bağımsızlığa kararlı pek çok yandaşlarının kendisiyle aynı fikirde olduklarını da ekliyordu. Alice'in dediğine göre, İrlandalıların Avrupa'daki savaş karşısında en fazlasından tarafsız bir tavır almaları kabul edilebilirdi. Ama Almanya'yla dava arkadaşı olmak, hayır. On binlerce İrlandalı Büyük Britanya için çarpışmaktaydı: İrlanda milliyetçiliğinin önde gelen isimlerinin, Belçika' daki siperlerde kendilerini topa tutup gazla zehirleyen bir düşmanla özdeşleştiklerini duyan vatandaşları, acaba kendilerini nasıl hissedeceklerdi?

Alice'in mektubu yıldırım çarpmış etkisi yapmıştı onda. En fazla hayran olduğu ve politik açıdan herkesten fazla uyuştuğuna inandığı bir kişinin, kendisinin yapmakta olduğu şeyi lanetlemesi ve bunu ona o kelimelerle söylemesi, Roger'ı şaşkına çevirmişti. Londra'dan bakıldığında, aradaki uzaklığın perspektifi olmaksızın, işler çok farklı görünüyor olsa gerekti. Ancak, kendi kendine her türlü mazereti bulmasına rağmen, vicdanını rahatsız eden bir şey kalmıştı içinde: Siyasi yol göstericisi, dostu ve öğretmeni, ilk kez olarak kendisini onaylamıyor, onun İrlanda davasına yardım etmek yerine, o davaya zarar verdiğine inanıyordu. O günden sonra da, kötüye işaret eden bir soru, kafasının içinde dönüp duracaktı: "Ya Alice haklıysa da ben yanıldıysam?"

Yine o kasım ayı içinde, Alman yetkililer, İrlanda Tugayı hakkında kumandanlarla konuşması için Charle-ville'deki cepheye kadar yollamışlardı onu. Roger, başarılı olur da İrlanda'nın bağımsızlığı için

Alman kuvvetlerinin yanında çarpışacak bir askerî güç oluşturabilirse, belki de Alice gibi pek çok yoldaşının kaygılarının dağılacağını söylüyordu kendi kendine. Siyasette duygusallığın bir ayak bağı olduğunu, İrlanda'nın asıl düşmanının İngiltere olduğunu ve düşmanının düşmanı İrlanda'nın dostudur gerçeğini kabul edeceklerdi. Kısa sürdüğü halde bu yolculuk onda iyi bir izlenim bırakmıştı.

Belçika'da çarpışmakta olan yüksek rütbeli Alman subayları zaferden emindiler. Hepsi de İrlanda Tugayı fikrini beğenmişlerdi. Savaşın kendisiyle ilgili çok fazla bir şey görememişti: yollardaki birlikler, kasabalardaki hastaneler, silahlı askerlerin gözetimi altında sıra sıra esirler, uzaklardan duyulan top sesleri. Berlin'e döndüğünde onu iyi bir haber bekliyordu. Vatikan, onun isteğine uyarak, İrlandalı esirlerin bir araya getirilmekte olduğu kampa iki din adamı yollamaya karar vermişti: Agustin keşişi O'Gorman ile Dominiken keşişi Thomas Crotty. O'Gorman iki ay kalacaktı, Crotty de ihtiyaç olduğu süre boyunca.

Ya Roger Casement Peder Thomas Crotty'yi tanımamış olsaydı? O korkunç 1914-1915 kışında büyük bir olasılıkla hayatta kalamazdı: Bütün Almanya, özellikle de Berlin, yolları ve sokakları geçilmez hale getiren kar fırtınaları, ağaçları kökünden söken, sundurmalarla koca koca pencereleri parçalayan kuvvetli rüzgârlar, savaş yüzünden çoğunlukla ışıksız ve ısınmasız katlanmak zorunda kaldıkları eksi on beş yirmi dereceler altında inim inim inliyordu. Sağlık sorunları da bir kere daha acımasızca üstüne çökmüşlerdi: Kalçasındaki ve iliak kemiğindeki ağrıları, ayağa kalkamadan, oturduğu yerde büzülmesine neden oluyordu. Pek çok günler, burada, Almanya'da sonsuza kadar sakat kalacağını düşünmüştü. Basuru da onu yeniden rahatsız etmeye başlamıştı. Tuvalete gitmek tam bir işkenceye dönüşmüştü. Sanki aniden üstüne yirmi yıl birden binmiş gibi, kendini yorgun ve bitkin hissediyordu.

Bütün bu dönem boyunca tek kurtuluş umudu Peder Thomas Crotty olmuştu. "Azizler gerçekten var, efsane değil onlar," deyip duruyordu kendi kendine. Peder Crotty bir azizden başka ne olabilirdi? Hiçbir zaman halinden şikâyet etmiyor, en berbat durumlara dudaklarında bir tebessümle uyum sağlıyordu, onun keyifli halinin ve hayata olumlu bakışının, hayatı yaşanmaya değer kılan yeterince güzel şeyler olduğuna yürekten inanmasının belirtisiydi bu tebessüm.

Kısaca boylu, seyrelmiş kır saçlı, açık renkli gözlerinin sanki ışıltılar saçtığı, yusyuvarlak, kırmızı suratlı bir adamdı. Galwayli çok yoksul bir

köylü ailesinden geliyordu; arada bir, her zamankinden daha keyifli olduğu zamanlarda, çocukken annesinden dinlemiş olduğu Gaelce ninniler söylüyordu. Roger’ın yirmi yıl Afrika'da, bir yıla yakın bir süre de Amazonlar'da kaldığını öğrenince, daha rahip okulundayken uzak ülkelerden birine misyoner olarak gitmenin hayalini kurduğunu, ama Dominiken tarikatının kendisi için başka bir görev yerinde karar kıldığını anlatmıştı ona. Kampta bütün esirlerle dostluk kurmuştu, çünkü fikirleri ve inançları ne olursa olsun, hepsine aynı şekilde davranıyordu. Ancak çok küçük bir azınlığın Roger’ın fikirlerine kanacağını daha ilk baştan fark edince, kesin bir şekilde tarafsız kalarak, İrlanda Tugayi'nin ne lehinde ne de aleyhinde tek bir kelime etmişti. "Burada bulunanların hepsi acı çekiyor, hepsi de Tanrının çocukları, bu yüzden onlar bizim kardeşlerimiz, öyle değil mi?" demişti Roger'a. Peder Crotty'yle yaptıkları uzun sohbetlerde siyaset konusu pek ender açılıyordu. Ama İrlanda'dan, onun geçmişinden, kahramanlarından, azizlerinden, din şehitlerinden uzun uzun konuşuyorlardı; ancak Peder Crotty'nin ağzından hiç düşmeyen İrlandalılar, bir lokma ekmek parası için sabahtan akşama kadar çalışan cefakâr ve kimsesiz ırgatlarla, açlıktan ölmemek için Amerika'ya, Güney Afrika'ya ve Avustralya'ya göç etmek zorunda kalmış olanlardı.

Peder Crotty'yi dinden bahsetmeye iten Roger oldu. Dominiken rahibi, kuşkusuz onun bir Anglikan olarak böyle tartışmalı bir konudan kaçınmayı tercih edeceğini düşünerek, bunda da son derece ketum davranıyordu. Ama Roger, manevi açıdan rahatsızlığını ona açıp bir süreden beri kendisini annesinin dini olan Katolik dinine gitgide daha yakın hissetmekte olduğunu itiraf edince, Peder Crotty bu konuya değinmelerine seve seve razı olmuştu. Büyük bir sabırla onun meraklarını ve kuşkularını gideriyor, sorularını yanılıyordu. Bir defasında Roger, bir çırpıda şöyle sormaya cesaret edebilmişti:

"Sizce ben bu yaptığımla iyi mi ediyorum, yoksa yanılıyor muyum, Peder Crotty?" Din adamı, son derece ciddileşmişti: "Bilmiyorum, Roger. Yalan söylemek istemem. Sadece bilmiyorum."

Alman generaller De Graaf ve Exner'le birlikte Limburg Kampı'nda .dolaşmalarının ardından, nihayet yüzlerce İrlandalı esirin karşısında konuştuğu 1914 Aralık ayının o ilk günlerinden sonra, bunu Roger da artık bilemiyordu. Hayır, evdeki hesap çarşıya uymamıştı.

"Ne kadar saf, ne aptalmışım," diyecekti kendi kendine, İrlanda Tugayı'nın neden kurulacağını, nasıl bir görevi yerine getireceğini, bu fedakârlıktan dolayı vatanın onlara ne kadar minnettar kalacağını içi İrlanda aşkıyla yana yana anlattığında, esirlerin o şaşkınlık, güvensizlik, husumet dolu suratlarını hatırlayınca bir anda bütün keyfi kaçarak. Sözlerini kesen tek tük tezahürat seslerini, kendisini kınayan, hatta gözdağı veren homurdanmaları, konuşmasının ardından ortalığı kaplayan sessizliği hatırlıyordu. İşin en aşağılayıcı yanı da, söylevi sona erdiğinde, Alman muhafızların onun çevresini sararak kamptan çıkana kadar yanından ayrılmamaları olmuştu, çünkü söylediklerini anlamadıkları halde, esirlerin çoğunun davranışları, bu işin konuşmacıya karşı bir saldırıyla son bulacağını sezinlemelerine olanak vermişti.

5 Ocak 1915 günü, Roger onlarla konuşmak üzere Limburg'a ikinci kez döndüğünde olan da tam olarak buydu zaten. Bu defa esirler, surat asıp hoşnutsuzluklarını el kol hareketleri ve davranışlarıyla göstermekle yetinmemişlerdi. Onu ıslıklamışlar, hakaretler yağdırmışlardı. "Almanya sana kaç para ödedi?" diye bağırmaları en sık duyduğu soru olmuştu. Bağrışmalar öyle kulakları sağır edici bir hal almıştı ki, susmak zorunda kalmıştı. Çakıl taşları, tükürükler ve çeşitli cisimler yağmur gibi üstüne yağmaya başlamıştı. Alman askerleri koşar adım onu oradan dışarı çıkarmışlardı.

Yaşadığı o deneyimin etkisinden bir türlü kurtulamamıştı. O günün anısı, tıpkı bir kanser gibi, dur durak bilmeden içini kemirip duracaktı.

"Bu genel itiraz karşısında bu işten vaz mı geçmeliyim, Peder Crotty?"

"İrlanda için neyin en iyisi olduğuna inanıyorsanız, onu yapmalısınız, Roger. Siz tertemiz ideallere sahipsiniz. Halk tarafından tasvip edilmemek, bir davanın haklı olup olmadığına karar vermekte her zaman iyi bir gösterge değildir."

O günlerden sonra da, Alman yetkililerin karşısında sanki İrlanda Tugayı yolunda gidiyormuş gibi görünerek, yürek parçalayıcı bir ikiyüzlülük içinde yaşayacaktı. Tugay'a henüz çok az kişinin katıldığı doğruydu, ama esirler o ilk baştaki güvensizliklerini yenip de İrlanda için, dolayısıyla da kendileri için en uygun şeyin Almanya'yla dostluk ve işbirliği olduğunu anladıklarında, durum değişecekti. Kalbinin derinliklerinde, bu söylediğinin doğru olmadığını, Tugay'a asla kitlesel bir katılım olmayacağını, bunun küçücük sembolik bir grubun ötesine hiçbir zaman geçemeyeceğini çok iyi biliyordu.

Durum böyleyse ne diye devam edecekti ki? Neden geri adım atmıyordu? Çünkü bu, intihar anlamına gelecekti ve Roger Casement intihar etmek istemiyordu. Henüz değil. En azından bu şekilde değil. İşte bu yüzden de, yüreğine taş basarak, 1915'in o İlk aylarında, bir yandan o "Findlay meselesi" ile vakit kaybetmeyi sürdürürken, bir yandan da Reich'ın yetkilileriyle İrlanda Tugayı konusunda anlaşmaya varmak için görüşmeler yapıyordu. Bazı şartlar ileri sürüyor, muhatapları olan Arthur Zimmermann, Kont Georg von Wedel ve Kont Rudolf Nadolny, defterlerine notlar alarak onu büyük bir ciddiyetle dinliyorlardı. Bir dahaki toplantıda, Alman hükümetinin onun isteklerini kabul ettiğini bildirmişlerdi

Roger'a: Tugay'daki askerlerin kendi üniformaları olacak, başlarında İrlandalı subaylar bulunacak, harekete geçeceği savaş alanlarını kendi seçecek, İrlanda Cumhuriyeti hükümeti kurulur kurulmaz Tugay'ın masrafları Alman hükümetine geri ödenecekti. Bütün bunların bir pantomim olduğunu kendisi de onlar kadar iyi biliyordu, çünkü 1915 yılının ortalarında İrlanda Tugayı'nda bir bölük oluşturacak kadar bile gönüllü yoktu: Zar zor kırk kişi kadar yazılmıştı, bunların hepsinin sözlerinde durmaları da pek olası görünmüyordu. Pek çok kez kendi kendine şöyle sormuştu: "Bu komedi ne zamana kadar sürecek?"

Eoin MacNeill ve John Devoy'a yazdığı mektuplarda, yavaş yavaş da olsa İrlanda Tugayı'nın gerçekleşmekte olduğu güvencesini vermek zorunda

hissediyordu kendini. Gönüllülerin sayısı azar azar artıyordu. Tugay'ı eğitecek ve gelecekte kurulacak olan müfrezelerle bölüklerin başına geçecek İrlandalı subaylar göndermeleri şarttı. Bunun için ona söz vermişler, ama onlar da bunu yerine getirememişlerdi: Gelen tek kişi, Yüzbaşı Robert Monteith olmuştu. Gerçi yılmak bilmez Monteith'in tek başına bir bölüğe bedel olduğu da doğruydu ya.

Olacakların ilk belirtilerini, Unter den Linden'deki ağaçların ilk yeşil sürgünleri çıkmaya başladığında görmüştü Roger. Dışişleri Bakan Yardımcısı, günün birinde, belirli aralarla yaptıkları toplantılardan birinde, Alman yüksek askeri makamlarının, yardımcısı Eivind Adler Christensen'e güvenmediklerini birdenbire söyleyivermişti. İngiliz istihbaratına bilgi sızdırıyor olabileceğine dair belirtiler vardı. Onu derhal yanından uzaklaştırmalıydı.

Bu uyarı onu gafil avlamış, daha ilk baştan itiraz ederek kanıt göstermelerini istemişti. Alman istihbarat servisi, ellerinde güçlü nedenler olmadan böyle bir şeyi ileri sürmeyecekleri yanıtını vermişlerdi ona. Tam da o günlerde Eivind akrabalarını görmek üzere birkaç günlüğüne Norveç'e gitmek istediğinden, Roger gitmesi için yüreklendirmişti onu. Para vermiş, istasyona geçirmeye gitmişti. Bir daha da onu görmemişti. O günden sonra, daha önceki üzüntülerine bir yenisi daha eklenmişti: O Viking ilahının casus olması mümkün müydü acaba? Beraber yaşadıkları o son aylar içinde bunu ele verecek herhangi bir olay, davranış, çelişki ya da ağzından kaçmış herhangi bir söz bulmak için hafızasını yoklayıp duruyordu. Hiçbir şey bulamamıştı. Bu yalanın, Norveçliyle olan ilişkilerinin masum olmadığından kuşkulanarak, herhangi bir hileden, hatta iftiradan yararlanıp onu kendisinden uzaklaştırmak isteyen o önyargılı, tutucu Cermen aristokratların bir manevrası olduğunu söyleyerek, sakinleşmeye çalışıyordu. Ama kuşkular geri dönüyor, uykularını kaçırıyordu. Eivind Adler Christensen'in, Almanya'ya geri dönmeden, Norveç'ten Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmeye karar verdiğini öğrenince sevinmişti.

20 Nisan 1915 günü, genç Joseph Plunkett, İngiliz istihbaratının ağlarından kaçabilmek için Avrupa'nın yansını dolaştığı fantastik bir deniz yolculuğundan sonra, Gönüllülerin ve İCÖ'nün temsilcisi olarak Berlin'e gelmişti. O fiziksel durumu içinde böyle bir çabayı nasıl gösterebilmişti? Yaşı yirmi yediden fazla değildi, ama tıpkı iskelet gibiydi, çocuk felcinden yarı kötürümdü, onu yiyip bitiren ve yüzüne ara sıra bir kurukafa görünümü veren verem hastalığına yakalanmıştı. Dublin Ulusal Müzesi'nin müdürü

olan refah içindeki soylu Kont George Noble Plunkett'in oğlu olarak İngilizceyi aristokrat şıvesiyle konuşan Joseph, bol paçalı pantolonu, üzerine çok büyük gelen redingotu ve kaşlanna kadar başına geçen şapkasıyla pek özensiz giyiniyordu. Ancak konuşmasını dinlemek ve onunla birazcık konuşmak, o palyaço görünümünün, o acın ası fiziğinin, karnavalı hatırlatan o giyim kuşamının ardında, insanı delip geçen, ender görülmüş üstün bir zekâ, muazzam bir edebiyat kültürü, Gönüllülerin toplantılarında Dublin' de onunla sohbet ettiği zamanlarda Roger Casement'ı çok etkilemiş olan, İrlanda davasına gönül vermiş bir mücadele ve özveri ruhu olduğunu keşfetmeye yeterliydi. Mistik şiirler yazıyordu, tıpkı Patrik Pearse gibi dinibütün bir mümindi ve İspanyol mistik yazarlarının hepsini, özellikle de İspanyolca şiirlerini ezbere okuduğu Santa Teresa de Jesüs ile San Juan de la Cruz'u çok yakından tanıyordu. Tıpkı Patrick Pearse gibi, Gönüllüler örgütünün içinde her zaman radikallerin yanında yer almış, bu da onu Roger'a yaklaştırmıştı. Pearse'le Plunkett'i dinledikçe, Cuchulain'den, Fionn' dan, Owen Roe'dan, Wolfe Tone ve Robert Emmet'e kadar, İrlanda Tarihi'ni yazan bütün o devler gibi, yalnızca kahramanlıklar yapıp ölüme meydan okuyarak ve Hıristiyanlığın ilk dönemlerindeki din şehitleri gibi kendilerini feda ederek, özgürlüğü elde etmenin tek yolunun silahlan kapıp savaşmak olduğu düşüncesini çoğunluğa bulaştırabilecekleri inancıyla, şehit düşmeyi aranıyorlarmış gibi geliyordu Roger'a. Eire'nin evlatlarının bu fedakârlığından, sömürgecilerin de sömürücülerin de bulunmayacağı, yasaların, Hıristiyanlığın ve adaletin hüküm süreceği o özgür ülke doğacaktı. Joseph Plunkett'le Patrick Pearse'in o biraz da çılgınca romantizminin, İrlanda'da bulunduğu zamanlarda Roger'ı arada bir korkuttuğu olmuştu. Ama Berlin'deki bu haftalarda, ilkbaharın bahçeleri çiçeklerle doldurduğu ve parklardaki ağaçların yeniden yeşillere büründüğü o güzel günlerde, bu genç şair ve devrimciyi dinlerken, duygulandığını ve bu yeni gelenin söylediği her şeye inanma arzusunda olduğunu hissediyordu Roger.

Joseph Plunkett, İrlanda'dan coşku dolu haberler getirmişti. Ona bakılırsa, Gönüllülerin Avrupa'daki savaş nedeniyle bölünmüş olmaları, duruma açıklık getirmeye yaramıştı. Büyük bir çoğunluğun, John Redmond'un İmparatorlukla işbirliği yaparak İngiliz Ordusu'na yazılma tezlerini hâlâ desteklediği doğruydu; ama Gönüllülere sadık kalan azınlık, savaşmaya kararlı binlerce kişiden oluşuyordu, amaçlarının bilincinde ve İrlanda uğruna ölmeye hazır olan, birbirine kenetlenmiş, gerçek bir orduydu

bu. Artık Gönüllülerle İCÖ arasında yakın bir işbirliği vardı, tıpkı Jim Larkin ve James Connolly gibi Marksistler ve sendikacılar tarafından oluşturulmuş İrlanda Halk Ordusu ve Arthur Griffith'in Sinn Feini'yle de olduğu gibi. Gönüllülere şiddetle saldırarak onlara "burjuvalar, Papa'nın çömezleri" demiş olan Sean O'Casey bile bu işbirliğine olumlu bakıyordu. Başkalarının yanı sıra Tom Clarke, Patrick Pearse ve Thomas MacDonagh'ın yönettikleri Geçici Komite, gece gündüz ayaklanmanın hazırlıklarını yapıyordu. Koşullar son derece uygundu. Avrupa'daki savaş bulunmaz bir fırsat yaratmıştı. Almanya'nın elli bin tüfek yollayarak ve kendi ordusunun İngiliz topraklarında eşzamanlı bir harekâtını başlatıp Kraliyet Donanması tarafından askerî amaçlarla kullanılan İrlanda limanlarına saldırarak onlara yardım etmesi şarttı. Birlikte girişilecek bu harekât, belki de Alman zaferinde belirleyici bir rol oynayacaktı. En sonunda İrlanda bağımsız ve özgür kalacaktı.

Roger da aynı fikirdeydi: Uzun zamandan beri onun da teziydi bu, Berlin'e gelmesinin de nedeniydi. Geçici Komite'nin, Alman Donanması ve Ordusu'nun saldırı harekâtını İrlanda Ayaklanması için sine qua non[2] bir koşul olarak öne sürmesinde çok ısrar etti. Lojistik güçleri hiç eşit olmadığından, o istila gerçekleştirilmezse isyan başarısızlığa uğrardı.

"Ama siz, Sir Roger," diye onun sözünü kesmişti Plunkett, "silahlanmadan ve asker sayısından kat kat üstün olan bir şeyi unutuyorsunuz: yani maneviyatı. Bizde o var. İngilizlerde yok."

Yarı boş bir meyhanede konuşuyorlardı. Roger bira içiyordu, Joseph de bir meşrubat. Sigaralarını tellendiriyorlardı. Plunkett, Dublin'de Kimmage Mahallesi'ndeki evi Larkfıeld Manor'un, el bombaları, süngüler, kargılar ürettikleri bir demirci ocağı ve silah deposuna dönüştüğünü, bayraklar dikildiğini anlatıyordu. Bütün bunları kendinden geçmiş bir halde, heyecanlı el kol hareketleriyle söylüyordu. Geçici Komite'nin, Ayaklanma'yla ilgili anlaşmayı Eoin MacNeill'den gizlemeye karar vermiş olduğunu da anlatmıştı. Roger şaşırmıştı. Gönüllülerin kurucusu olan, başkanı olmayı da sürdüren bir kimseden böyle bir karar nasıl gizli tutulabilirdi?

"Hepimiz ona saygı duyuyoruz, Profesör MacNeill' in vatanseverliğinden ve dürüstlüğünden kimse kuşku duymuyor," diye açıklamıştı Plunkett. "Ama o çok yumuşak. Karşı tarafı ikna etmeye ve barışçı yöntemlere inanıyor. Ayaklanma'yı engellemesi artık çok geç

olduğunda haber verilecek. O zaman da barikatlarda bize katılacağından kimsenin şüphesi yok."

Roger, Joseph'le birlikte gece gündüz çalışarak, Ayaklanma'nın ayrıntılarını içeren otuz iki sayfalık bir plan hazırlamıştı. İkisi birlikte bunu Dışişleri Bakanlığı'yla Amirallik Dairesi'ne sunmuşlardı. Planda, İrlanda'daki İngiliz Silahlı Kuvvetleri'nin az sayıda garnizona dağıtılmış olduğu ve kolaylıkla boyun eğdirilebileceği ileri sürülüyordu. Alman diplomatları, görevlileri ve subayları, tıpkı bir palyaço gibi giyinmiş bu biçimsiz genç adamın, konuştukça şekil değiştirip bir Alman istilasının milliyetçi devrimle eşzamanlı yapılmasının avantajlarını matematiksel bir şaşmazlıkla ve büyük bir tutarlılıkla anlatmasını, son derece etkilenerek dinliyorlardı. Özellikle de İngilizce bilenler, onun bu rahatlığı, yırtıcılığı ve kendini ifade etmekteki coşkulu hitabet yeteneği karşısında şaşkınlığa düşerek dinliyorlardı onu. Ama İngilizce bilmeyip de tercümanın onun sözlerini çevirmesini beklemek zorunda kalanlar bile, İrlandalı milliyetçilerin bu hırpalanmış elçisinin hararetli konuşmasını ve çılgınca el kol hareketlerini şaşkınlıkla izliyorlardı.

Yetkililer onu dinliyorlar, Joseph'le Roger'ın kendilerinden istedikleri şeyleri not ediyorlardı, ama verdikleri cevaplarda hiçbir vaatte bulunmuyorlardı. Ne istila ne de yanında mühimmatıyla birlikte o elli bin tüfeğin gönderilmesi konusunda. Bunların hepsi, savaşın topyekûn stratejisi içinde incelenecekti. Reich, İrlanda halkının emellerini olumlu karşılıyordu ve onun meşru özlemlerini desteklemek niyetindeydi, ama ondan öteye gitmiyordu.

Joseph Plunkett, Casement'ın kanaatkar yaşantısıyla kıyaslanabilecek şekilde yaşayarak, Almanya'da neredeyse iki ay geçirmiş, sonunda 20 Haziran günü İtalya ve İspanya üzerinden İrlanda'ya geri dönmek üzere İsviçre sınırına doğru yola çıkmıştı. İrlanda Tugayi'nin çok az sayıda üyesi olması, genç şairin hiç dikkatini çekmemişti. Zaten bu Tugay konusunda da fazla bir heyecan da göstermemişti. Neden mi?

"Tugayda hizmet görebilmeleri için, esirlerin İngiliz Ordusu'na bağlılık yeminlerini bozmaları gerekir," demişti Roger'a. "Bizimkilerin istilacıların saflarına yazılmalarına ben zaten her zaman karşı çıkmıştım. Ama mademki bunu yaptılar, Tanrı'nın huzurunda edilen bir yemin, günaha girmeden ve onurunu kaybetmeden bozulamaz."

Peder Crotty bu konuşmayı duymuş, hiç sesini çıkarmamıştı. O üçünün birlikte geçirdikleri o öğleden sonra, sohbeti tek başına götüren şairi

dinlerken, hep öyle, tıpkı sfenks gibi sessiz kalmıştı. Dominiken rahibi sonradan Casement'e şu yorumda bulunmuştu:

"Bu çocuk, hiç kuşkusuz sıra dışı bir insan. Zekâsı ve bir davaya kendini vermesi açısından öyle. Hıristiyanlığı, Romalıların arenalarında vahşi hayvanlar tarafından parçalanarak ölen o Hıristiyanlarınkiyle aynı. Ama aynı zamanda Kudüs'ü yeniden fethederek, kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere ellerine geçirdikleri bütün kâfir Yahudilerle Müslümanları katleden Haçlılarınkiyle de aynı. Onlarınkiyle aynı ateşli dindarlık, kanla savaşın aynı şekilde bir arada kutsanması var onda.

İtiraf edeyim ki, Roger, bu tür insanlar, Tarih'i yazanlar onlar olsalar da, bana hayranlıktan çok korku verirler."

Roger’la Joseph'in o günlerdeki sohbetlerinde sık sık gündeme gelen bir konu da, Alman Ordusu aynı zamanda İngiltere'yi istila etmeden ya da en azından İrlanda topraklarında Kraliyet Donanması tarafından korunan limanları topa tutmadan isyanın patlak vermesi olasılığıydı. Plunkett bu durumda da isyan planlarına uyulmasından yanaydı: Avrupa'daki savaş, heba edilmemesi gereken bir fırsat yaratmıştı. Roger'sa bunun bir intihar olacağını düşünüyordu. Ne kadar kahraman ve gözüpek olurlarsa olsunlar, ihtilalciler İmparatorluk mekanizması tarafından ezilip parçalanacaklardı. İrlanda'nın kurtuluşu bir elli yıl daha gecikecekti.

"Bundan, Alman müdahalesi olmadan devrim patlak verecek olursa, sizin yanımızda olmayacağınız anlamını mı çıkarmalıyım, Sir Roger?"

"Elbette ki sizin yanınızda olacağım. Ama bunun yararsız bir fedakârlık olacağını bile bile."

Genç Plunkett, Roger’ın gözlerinin içine uzun uzun baktı; bu bakışta bir acıma duygusu var gibi gelmişti Roger'a.

"İzin verirseniz sizinle açık konuşayım, Sir Roger," diye mırıldandı sonunda, aksi kanıtlanamaz bir gerçeği bilen birinin ciddiyeti içinde. "Bana öyle geliyor ki sizin anlamadığınız bir şey var. Önemli olan kazanmak değil. Elbette kaybedeceğiz bu savaşı. Önemli olan dayanmak. Karşı koymak. Günlerce, haftalarca. Ve öyle bir şekilde ölmek ki, bizim ölümümüz ve bizim kanımız, İrlandalıların vatanseverliğini artık karşı konulamaz bir güce çevirene kadar katlansın. Önemli olan, biz ölenlerin her birimizin yerine yüz devrimcinin doğması. Hıristiyanlıkta da öyle olmadı mı?"

Roger ona ne yanıt vereceğini bilememişti. Plunkett'in gidişinden sonraki haftalar çok yoğun geçmişti. İrlandalı esirlerin serbest

bırakılmalarını Almanya'dan istemeyi sürdürüyordu; sağlık, yaş, entelektüel ve profesyonel düzeyleri ve davranışları nedeniyle onlar bunu hak etmişlerdi. Böyle bir jest İrlanda'nın üzerinde iyi bir izlenim bırakacaktı. Alman yetkililer hep ayak diriyorlardı, ama bu kez razı olmaya başlamışlardı. Listeler yapılmış, esirlerin adları tartışılmaya başlanmıştı. En sonunda Yüksek Askerî Komuta Merkezi, yüz kadar profesyoneli, öğretmenleri, öğrencileri ve saygın bir geçmişe sahip işadamlarını salıvermeyi kabul etti. Bütün bunlar, saatler ve günler süren tartışmalara, Roger'ı bitkin bırakan çekişe çekişe.bir pazarlığa mal olmuştu. Öte yandan, Gönüllülerin, Pearse'le Plunkett'in tezlerine uyarak, Almanya'nın ingiltere'ye karşı saldırıya geçmeye karar vermeden önce ayaklanabilecekleri düşüncesinin verdiği endişe, Şansölyeliği ve Amirallik Dairesi'ni o elli bin tüfek konusunda bir an önce yanıt vermeye zorluyordu. Roger'a belirsiz birtakım yanıtlar veriyorlardı. Sonunda bir gün, Dışişleri Bakanlığı'ndaki bir toplantıda, Kont Blicher, bütün hevesini kıracak bir şey söyledi ona:

"Sir Roger, siz oranlar konusunda tam bir fikir sahibi değilsiniz. Bir haritayı tarafsız bir gözle inceleyin, İrlanda'nın jeopolitik açıdan ne kadar önemsiz bir yeri temsil ettiğini göreceksiniz. Reich sizin davanıza ne kadar yakınlık duyarsa duysun, başka ülkeler- ve bölgeler Alman çıkarları için çok daha önemlidir."

."Bu söylediğiniz, o silahlan alamayacağımız anlamına mı geliyor, Sayın Kont? Almanya istila planını bir yana mı bırakıyor?"

"Her ikisi de henüz inceleme aşamasında. İş bana kalmış olsaydı, elbette en yakın zamanda bu istilayı gözden çıkarırdım. Ama buna uzmanlar karar verecekler. Her an kesin bir yanıt alabilirsiniz."

Roger, John Devoy'la Joseph McGarrity'ye uzun bir mektup yazarak, eşzamanlı bir Alman askerî harekâtı olmadıkça Ayaklanma'ya karşı olmasının nedenlerini açıkladı. Gönüllülerle İCÖ'yü akılsızca acele edip harekete geçmekten vazgeçirmek için, o ikisinden nüfuzlarını kullanmalarını istiyordu. Aynı zamanda, silah sağlamak için her türlü çabayı göstermeye devam ettiği güvencesini de veriyordu. Ama mektubunu son derece dramatik sözlerle bitiriyordu: "Ben başarısızlığa uğramış bulunuyorum. Burada hiçbir işe yaramıyorum. İzin verin de Amerika'ya döneyim."

O günlerde hastalıkları yeniden azmıştı. Artrit ağrılarına karşı hiçbir şeyin faydası yoktu. Uzun süren yüksek ateşli soğuk algınlıkları sık sık onu

yatağa seriyordu. Zayıflamıştı, uykusuzluk çekiyordu. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, tam o durumdayken, The New York World gazetesinin, her halde İngiliz karşı casusluk örgütü tarafından sızdırılmış olan bir haberi yayımladığını öğrenmişti; Buna göre, Berlin'de bulunan Roger Casement, İrlanda'da halkı ayaklanmaya kışkırtmak için Reich'tan büyük miktarlarda para alıyordu. Gazeteye yolladığı protesto mektubu -"Ben İrlanda için çalışıyorum, Almanya için değil" diyordu-, yayımlanmamıştı. New York'taki dostları, dava açma düşüncesinden onu vazgeçirmişlerdi: Davayı nasıl olsa kaybederdi, Clan na Gael de mahkemelere para harcayacak durumda değildi.

1915'in Mayıs ayından itibaren Alman yetkililer, Roger'ın ısrarlı bir talebini kabul etmeye başlamışlardı: İrlanda Tugayı'ndaki gönüllülerin, Limburg'daki esirlerden ayrılmaları talebiydi bu. O ayın 20'sinde, arkadaşlarının düşmanca davrandıkları elli kadar Tugay mensubu, Berlin yakınlarındaki küçük Zossen Kampı'na nakledilmişlerdi. Bu olayı Peder Crotty'nin yönettiği bir ayinle kutlamışlar, Roger'ın moralini birazcık yükselten bir arkadaşlık havası içinde kadeh kaldırıp İrlanda şarkıları söylemişlerdi. Tugaydakilere, bizzat kendisinin tasarlamış olduğu üniformalarını birkaç gün içinde alacakları, talimleri yönetmek için de birkaç İrlandalı subayın yakında geleceği haberini vermişti. İrlanda Tugayi'nin ilk bölüğünü oluşturan bu insanlar, Tarih'e bir kahramanlık hikâyesinin öncüleri olarak geçeceklerdi.

Bu toplantının hemen arkasından, Joseph McGarrity'ye yeni bir mektup yazarak, Zossen Kampı'nın açılışını anlatıp bir önceki mektubundaki felaket haberciliğinden dolayı özür diledi. Onu bir yılgınlık anında yazmıştı, ama şimdi artık kendini daha az kötümser hissediyordu. Joseph Plunkett'in gelişi ve Zossen Kampı onu yüreklendirmişti. İrlanda Tugayı için çalışmayı sürdürecekti. Küçük bir tugay olduğu halde, Avrupa savaşı çerçevesinde önemli bir simge oluşturuyordu.

1915 yazı başlarken Roger Münih'e gitti. Küçük ama hoş bir otel olan Basler Hof'ta kalıyordu. Burada başkentte olduğundan daha yalnız bir hayat sürdüğü halde, Bavyera'nın başkenti onu Berlin kadar bunaltmıyordu. Sağlığı gitgide bozuluyor, ağrıları ve soğuk algınlıkları yüzünden odasından dışarı çıkamıyordu. Sakin yaşantısı yoğun bir entelektüel çalışma içinde geçiyordu. Fincan fincan kahve içiyor, odasını dumanla dolduran kara tütünden sarılmış sigaraları hiç durmadan tüttürüyordu. Şansölyelik'teki ve Amirallik Dairesi'ndeki bağlantılarına sürekli mektuplar yazıyor, Peder

Crotty'yle manevi ve dinsel konularda her gün yazışmayı sürdürüyordu. Din adamının mektuplarını tekrar tekrar okuyor, onları hazine gibi saklıyordu. Günlerden bir gün dua etmeye niyetlenmişti. Uzun zamandan beri bunu yapmıyordu; en azından bu şekilde, tüm dikkatini toplayarak, Tanrı'ya kalbini, kuşkularını, üzüntülerini, yanılmış olma korkusunu açarak ondan merhamet ve gelecekteki davranışları için yol gösterici olmasını dileyecek şekilde yapmamıştı. Aynı zamanda, bağımsız İrlanda'nın, yolsuzluğa ve sömürüye düşmemek, her yanda yoksullarla zenginleri, güçlülerle zayıfları birbirinden ayıran o dünyalar kadar uzaklığı yok etmek için, başka ulusların deneyimlerinden yararlanarak kaçınması gereken hatalar üzerine denemeler yazıyordu. Ama ara sıra hevesi kaçıyordu: Ne yapacaktı bu metinleri? İrlanda'daki dostları son derece ezici güncel gerçeklerin içine gömülmüşlerken gelecekle İlgili birtakım denemelerle onların dikkatini dağıtmanın anlamı yoktu.

Yaz sona erdiğinde kendini biraz daha iyi hissedince kalkıp Zossen Kampı'na gitti. Tugay'daki askerler onun tasarladığı üniformaları almışlardı; keplerinin siperinde İrlanda'nın amblemiyle hepsi de çok iyi görünüyorlardı. Kamp yeri düzenli ve iyi işliyor gibi görünüyordu.

Ama kampta hareketsiz ve kapalı kalmak, Peder Crotty'nin onları yüreklendirmek için yaptığı tüm çabalara rağmen o elli adamın moralini bozuyordu. Peder, spor karşılaşmaları, yarışmalar, çeşitli konularda dersler ve münazaralar düzenliyordu. Roger, onları harekete geçmeye özendirmek için uygun zamanın geldiğini düşünmüştü.

Adamları halka halinde etrafına toplayarak, onları Zossen'dan çıkarıp özgürlüklerine kavuşturabilecek bir stratejiyi açıkladı. O sıralarda İrlanda'da çarpışmaları imkânsız olduğuna göre, bu tugayın yaratılmasının nedeni olan aynı savaşın sürmekte olduğu başka göklerin altında neden çarpışmasınlardı? Dünya savaşı Ortadoğu'ya kadar yayılmıştı. Almanya ile Türkiye, İngilizleri Mısır' daki sömürgelerinden atmak için çarpışıyorlardı. Sömürgeciliğe karşı olan bu mücadeleye, Mısır'ın bağımsızlığı için neden onlar da katılmıyorlardı? Tugay henüz çok küçük olduğundan, ordunun başka bir biriminin içinde yer almaları gerekecekti, ama bunu kendi İrlandalı kimliklerini koruyarak yapacaklardı.

Bu öneri, Roger’la Alman yetkililer arasında tartışılmış ve kabul edilmişti. John Devoy'la McGarrity de aynı fikirdeydiler. Türkiye, Roger tarafından saptanan koşullar dahilinde, bu tugayı kendi ordusunun içine kabul edecekti. Uzun bir tartışma oldu. Sonunda tugaydan otuz yedi asker

Mısır'da çarpışmaya hazır olduklarını açıkladılar. Geri kalanının düşünmeye ihtiyaçları vardı. Ancak tugaydaki tüm askerleri şimdi çok daha acil bir sorun kaygılandırıyordu: Limburg'daki esirler, İrlanda' daki aileleri İngiliz ordusundan mücahit maaşı alamasınlar diye, onları İngiliz yetkililere ifşa etmekle tehdit etmişlerdi. Böyle bir şey olursa, anaları babalan, eşleri ve çocukları açlıktan ölürlerdi. Roger bu konuda ne yapacaktı?

İngiliz hükümetinin bu tür misillemeler yapacağı besbelliydi; Roger'ınsa aklının ucundan bile geçmemişti bu. Tugay'daki askerlerin kaygı dolu yüzlerine bakınca, ailelerinin asla korumasız kalmayacakları konusunda güvence verebildi ancak. O maaşlar kesilecek olursa, vatansever yardım dernekleri onlara yardım edeceklerdi. Hemen aynı gün Clan na Gael'e mektup yazarak, bu misillemeden etkilenecek olurlarsa, asker ailelerinin zararını karşılamak için bir fon oluşturulmasını istedi. Ama Roger hayale kapılıyor değildi: İşlerin gidişatına bakınca, Gönüllülerin, İCÖ'nün ve Clan na Gael'in kasalarına giren bütün paranın, birinci önceliğe sahip olan silah alımına gideceği besbelliydi. Büyük bir üzüntüye kapılarak, mütevazı elli İrlandalı ailenin kendisinin yüzünden açlık çekeceklerini, belki de gelecek yıl veremden kırılacaklarını düşünüyordu. Peder Crotty onu yatıştırmaya çalışıyordu, ama bu kez rahibin gerekçeleri onu sakinleştiremiyordu. İçini kemiren kaygılara bir yenisi daha eklenmiş, sağlığı yeniden kötüye gitmişti. Kongo ve Amazon'lar'daki en zor zamanlarında olduğu gibi, yalnızca sağlığı değil, morali de bozuktu. Akli dengesini kaybetmekte olduğunu hissediyordu. Kafası, arada bir, patlamak üzere olan bir volkandı sanki. Aklını mı kaçırıyordu acaba?

Münih'e geri dönmüştü; oradan Tugay'daki askerlerin ailelerine ekonomik yardım yapılması konusunda Amerika'ya ve İrlanda'ya mesajlar yollamayı sürdürüyordu. İngiliz istihbaratını şaşırtmak için mektupları birçok ülkeden geçerek zarfları ve adresleri değiştirildiğinden, cevaplarının gelmesi bir iki ay gecikiyordu. Huzursuzluğu artık doruk noktasına erişmişken, sonunda Tugay'ın yönetimini ele almak üzere Robert Monteith çıkageldi. Bu subay, yalnızca coşku dolu iyimserliğini, dürüstlüğünü ve maceraperest ruhunu getirmişti yanında. Ayrıca, Tugay'daki askerlerin ailelerinin, misillemeye maruz kalacak olurlarsa, İrlandalı devrimcilerden derhal yardım görecekleri konusunda da resmî bir cevap getiriyordu.

Almanya'ya varır varmaz Roger'ı görmek üzere derhal Münih'e giden Yüzbaşı Monteith, onu bu kadar hasta görünce şaşırmıştı. Ona karşı hayranlık duyuyor, büyük bir saygı gösteriyordu. İrlanda hareketi içinde hiç kimsenin onun durumunun bu kadar sallantıda olduğundan haberi olmadığını söyledi. Casement, sağlığı hakkında onlara bilgi vermesini yasaklayarak, onunla birlikte Berlin'e geri döndü. Monteith'i Şansölyeliğe ve Amirallik Dairesi'ne de tanıştırmıştı. Genç subay, derhal çalışmaya başlamak için sabırsızlıktan yerinde duramıyor, Tugay'ın geleceğiyle ilgili olarak, Roger'ın kalbinin derinliklerinde çoktan kaybettiği, demir gibi sağlam bir iyimserlik taşıyordu. Almanya'da kaldığı altı ay boyunca Robert Monteith, tıpkı Peder Crotty gibi, Roger için Tanrının bir lütfü olmuştu. Her ikisi de Roger'ın, belki de onu deliliğe itecek olan bir yılgınlığın içine gömülmesini engellemişti. Bu din adamıyla subay birbirlerinden çok farklıydılar, ama yine de ikisinin de İrlanda'nın iki prototipini bedenleştirdiğini pek çok kez düşünmüştü Roger: Bunlardan biri aziz, biri de savaşçıydı. Onlarla konuşurken, Patrick Pearse'in bazı konuşmalarında mihrabı silahlarla özdeşleştirerek bu iki geleneğin, yani din şehitlerinin, mistiklerin, kahramanların ve savaşçıların kaynaşmasından, Eire'nin elini kolunu bağlayan zincirleri kıracak olan manevi ve fiziksel gücün doğacağım ileri sürdüğünü hatırlıyordu.

Birbirlerinden farklıydılar ama ikisinde de doğal bir saflık, cömertlik, kendini bütün gücüyle idealine verme yeteneği vardı; öyle ki Peder Crotty'yle Yüzbaşı Monteith'in kendisi gibi huzursuzluklar ve moral bozukluklarıyla vakit kaybetmediklerini gördükçe Roger, kendi kuşkularından ve değişkenliklerinden utanıyordu. Her ikisi de kendine bir yol çizmişti, yönlerini hiç değiştirmeden, engeller karşısında korkuya kapılmadan, sonunda kendilerini zaferin beklediğinden emin olarak o yolda yürüyorlardı: Tanrı kötülüklere galip gelecekti, İrlanda da zorbalara. "Onlardan ders al, Roger, onlar gibi ol," deyip duruyordu kendi kendine, dua okur gibi.

Robert Monteith, aynı zamanda ibadet eder gibi taptığı Tom Clarke'a çok yakın bir adamdı. Onun Great Britain Caddesi ile Sackville Caddesi'nin köşesindeki tütün büfesinden -yani gizli karargâhından- sanki "kutsal bir yermiş gibi söz ediyordu. Yüzbaşı'ya bakılırsa, bütün devrim stratejisini yeraltından yürüten kişi, pek çok İngiliz hapishanesine girip çıkarak hayatta kalmış o ihtiyar tilkiydi. Hayran olunmaya layık değil miydi? Bu ufak tefek, zayıf, kanaatkâr adam, hastalıkların ve yılların yıpratmış olduğu, bütün

ömrünü İrlanda uğruna savaşmaya adamış, bunun için de on beş yıl hapis yatmış olan o emektar Tom Clarke, Dublin'in göbeğinde yoksul bir sokaktaki o küçücük dükkânında oturduğu yerden, İngiliz polisi tarafından yakalanmadan ülkenin bütün uçlarına ulaşan gizli bir askerî ve siyasi Örgüt olan İCÖ'yü kurmayı başarmıştı. Roger, örgütün gerçekten söylediği kadar oturmuş olup olmadığını sordu ona. Yüzbaşı'nın coşkusu sınırsızdı.

"Bölüklerimiz, müfrezelerimiz, .mangalarımız, onların şifreleri, parolaları var," diye doğruladı, keyifli el kol hareketleriyle. "Avrupa'da bizimkinden daha yeterli ve motivasyonu yerinde olan bir başka ordu bulunduğundan kuşkuluyum, Sir Roger. Zerre kadar abartmıyorum."

Monteith'e bakılırsa, hazırlıklar son aşamasına varmıştı. İsyanın patlak vermesi için eksik olan tek şey, Alman silahlarıydı.

Yüzbaşı Monteith derhal işe koyularak, Zossen'daki elli askeri eğitmeye ve örgütlemeye başlamıştı! Sık sık Limburg Kampı'na gidiyor, Tugay'ın aleyhinde olan öteki esirlerin direncini kırmaya çalışıyordu. Bir iki kişiyi kendi tarafına çekmeyi başarmıştı, ama esirlerin büyük bir çoğunluğu ona tümüyle düşmanca davranmayı sürdürüyordu. Bu durum Yüzbaşı'nın moralini bozmaktan uzaktı. Münih'e dönmüş olan Roger'a yazdığı heyecan dolu mektupları, o minicik Tugay hakkında yüreklendirici haberler veriyordu ona.

Aradan birkaç hafta geçtikten sonra Berlin'de bir sonraki görüşmelerinde, Charlottenburg'da Romen göçmenlerle dolu küçük bir lokantada baş başa akşam yemeği yemişlerdi. Yüzbaşı Monteith, cesaretini toplayıp karşısındakini gücendirmemek için sözlerine son derece dikkat ederek, ona birdenbire şöyle söylemişti:

"Sir Roger, beni her işe burnunu sokan saygısızın teki olarak görmeyin sakın. Ama bu şekilde devam edemezsiniz. Siz İrlanda için, bizim mücadelemiz için son derece önemlisiniz. Uğruna bunca şey yaptığınız idealleriniz adına size yalvarıyorum. Bir hekime görünün. Sinirleriniz berbat durumda. Bunda şaşılacak bir şey yok. Sorumluluğunuz ve endişeleriniz sizi mahvetmiş. Böyle olması kaçınılmazdı. Sizin yardıma ihtiyacınız var."

Roger, ağzının içinde kaçamak birkaç kelime geveleyerek konuyu değiştirmişti. Ama Yüzbaşı'nın tavsiyesi onu korkutmuştu. Dengesizliği o kadar mı aşikârdı ki, her zaman öylesine saygılı ve ketum bir insan olan bu subay, ona böyle bir şey söylemeye cesaret edebilmişti? Roger, onun sözünü yabana atmadı .'Birkaç araştırmadan sonra, şehir dışında,

Grunewald'de ağaçlarla derelerin arasında yaşamakta olan Doktor Oppenheim'ı ziyaret etmeye cesaret buldu. Doktor artık yaşlanmış bir adamdı, deneyimli ve kendinden emin göründüğünden Roger'a güven duygusu aşılamıştı. Yaptıkları iki uzun seansta Roger ona durumunu, sorunlarını, uykusuzluklarını ve korkularını anlattı. Mnemoteknik' birtakım deneylere ve ince eleyip sık dokuyan sorgulamalara girmek zorunda kalmıştı. En sonunda Doktor Oppenheim, bir sanatoryuma yatarak tedavi görmeye ihtiyacı olduğunu bildirdi. Bunu yapmazsa, akli durumu, zaten başlamış olan bozulma sürecini sürdürecekti. Doktor bizzat Münih'e telefon ederek, meslektaşı ve öğrencisi olan Doktor Rudolf von Hoesslin'den onun için bir randevu aldı.

Roger, Doktor Rudolf von Hoesslin'in kliniğine yatmamış, ama birkaç ay boyunca haftada birkaç kez orayı ziyarete gitmişti. Tedavi ona iyi gelmişti.

"Kongo'da ve Amazonlar'da gördükleriniz ve burada yaptıklarınızdan sonra bu sorunları yaşamanızda şaşılacak bir şey görmüyorum," demişti psikiyatr. "Asıl dikkat çekici olan, aklınızı kaçırmamış ya da intihar etmemiş olmanız."

Doktor henüz genç bir adamdı, müzik tutkunuydu, vejetaryen ve barış yanlısıydı. Bu savaşa da bütün savaşlara da karşıydı, günün birinde bütün dünyada -"Kant barışı" dediği- evrensel kardeşliğin kurulmasının, sınırların kalkmasının ve insanların birbirlerini kardeş olarak görmelerinin hayalini kuruyordu. Roger, Doktor Rudolf von Hoesslin'in seanslarından sakinleşmiş ve cesaret bulmuş olarak çıkıyordu. Ama iyiye gittiğinden pek emin değildi. O esenlik duygusu, yolunun üstünde sağlıklı, iyi kalpli ve idealist bir insana rastladığında hep sahip olduğu bir şeydi zaten.

Roger, bekleneceği gibi Robert Monteith'in Tugay' daki bütün askerlerin sevgisini kazanmış olduğu Zossen'a birkaç yolculuk yapmıştı. Yüzbaşı'nın zahmetli çabaları sonucu Gönüllülerin sayısı on kişi artmıştı. Yürüyüşler ve talimler harika gidiyordu. Ama Tugay'daki askerler, Alman askerleri ve subayları tarafından hâlâ esir muamelesi görüyor, kimi zaman rahatsız ediliyorlardı. Yüzbaşı Monteith, Roger'a söz verilmiş olduğu gibi, Tugay' daki askerlerin belli bir özgürlüğe sahip olmaları, arada bir kasabaya gidip bir barda bira içebilmeleri için Amirallik Dairesi nezdinde girişimlerde bulunmuştu. Onlar müttefik değiller miydi? Onlara neden hâlâ düşman gibi davranılıyordu? Ama bu girişimler o zamana kadar en küçük bir sonuç vermiş değildi.

Roger bu durumu protesto etti. Zossen Garnizonu'nun kumandanı olan General Schneider'la aralarında şiddetli bir tartışma geçmiş, disiplinsizlik gösteren, kavgaya yatkın olan, hatta kampın içinde hırsızlık yapan kimselere daha fazla özgürlük tanınamayacağı yanıtını almıştı. Monteith'e bakılırsa, bu suçlamalar yersizdi. Çekişmeler, tugaydaki askerlerin Alman muhafızlardan duydukları hakaretlerden başka bir şeyden kaynaklanıyor değildi.

Roger Casement'ın Almanya'da kaldığı son aylar, yetkililerle sürekli tartışmalar ve son derece büyük gerilimler içinde geçmişti. Aldatıldığı duygusu, Berlin'den ayrılana kadar büsbütün artmıştı. Reich'ın İrlanda'nın kurtuluşuyla ilgilendiği yoktu, İrlandalı ihtilalcilerle birlikte hareket etme düşüncesini asla ciddiye almış değildi; Şansölyelik ve Amirallik Dairesi, onun saflığından ve iyi niyetinden yararlanarak, yapmayı düşünmedikleri şeylere onu inandırmışlardı. İrlanda Tugayi'nin Mısır'daki İngilizlere karşı Türk Ordusu'yla birlikte çarpışmasını öngören, bütün ayrıntılarıyla üzerinde çalıştıkları proje, artık somutlaşmasına ramak kalmış gibi görünürken, herhangi bir açıklama yapılmadan başarısızlığa uğramıştı. Zimmermann, Kont Georg von Wedel, Yüzbaşı Nadolny ve planlara katkıda bulunmuş olan bütün subaylar, birdenbire kaypak ve kaçamak bir şekilde davranmaya başlamışlardı. Boş bahanelerle onunla görüşmekten kaçınıyorlardı. Onlarla konuşabildiğinde, hep son derece meşgul oluyorlar, kendisine ancak birkaç dakika ayırabiliyorlardı, Mısır sorunu onların yükümlülüğü altında değildi. Roger kaderine razı oldu: Tugay'ın, İrlandalıların sömürgeciliğe karşı mücadelesinde küçük bir sembolik güce dönüşmesi hayali suya düşmüştü.

İşte o zaman, Almanya'ya hayranlık duyduğu zamanlardaki aynı hararetle, bu ülkeye karşı, gitgide, İngiltere'nin kendisinde uyandırmış olduğuna benzer, hatta belki de ondan büyük bir nefrete dönüşen bir hoşnutsuzluk duymaya başlamıştı. New York'taki avukat John Quinn'e yazdığı bir mektupta da, yetkililerden gördüğü kötü muameleleri anlattıktan sonra aynen öyle söylüyordu: "Durum böyle, sevgili dostum: Almanlardan o derece nefret eder oldum ki, burada ölmektense, İngiliz darağacını tercih ederim."

Duyduğu öfke ve fiziksel rahatsızlıkları onu Münih'e geri dönmek zorunda bırakmıştı. Doktor Rudolf von Hoesslin, çok etkileyici bir gerekçe ileri sürerek Bavyera' da bir dinlenme yurduna yatmasını şart koşuyordu: "Asla iyileşemeyeceğiniz bir krizin eşiğindesiniz, dinlenip geri kalan her şeyi unutmanız gerek. Aksi takdirde olacak tek şey, aklınızı kaçırmanız ya

da sizi ömrünüzün geri kalanında işe yaramaz bir adama dönüştürecek bir sinir krizi geçirmenizdir."

Roger, onun tavsiyesine kulak verdi. Birkaç gün boyunca hayatı öyle huzurlu bir dönem içine girmişti ki kendini hafiflemiş hissediyordu. Uyku ilaçlan onu günde on ya da on iki saat uyutuyordu. Sonra, bitmek bilmeyen bir kışın hâlâ soğuk olan sabahlarında, bir akçaağaç ve dişbudak ormanının içinde uzun yürüyüşlere çıkıyordu. Sigara ve içkiyi bıraktırmışlardı ona, vejetaryen rejimine uygun hafif yemekler yiyordu. Ne kitap okuyacak hali vardı ne de yazı yazacak. Kendini bir hayalet gibi hissederek, zihni bomboş, saatlerce öylece oturuyordu.

1916 Mart ayı başlarında güneşli bir sabah, Robert Monteith onu bu uyuşukluktan ansızın çıkarmıştı. Konunun önemi nedeniyle Yüzbaşı, onu görmeye gelmek için Alman hükümetinden izin almayı başarmıştı. Hâlâ edindiği izlenimin etkisi altındaydı, kekeleyerek konuşuyordu:

"Bir koruma gelip beni Zossen Kampı'ndan alarak Berlin'e, Amirallik Dairesi'ne götürdü. Aralarında iki de general bulunan yüksek rütbeli subaylardan büyük bir grup beni orada bekliyordu. Bana şunu bildirdiler: 'İrlanda Geçici Komitesi, ayaklanmanın 23 Nisan günü yapılmasını kararlaştırmıştır.' Yani bir buçuk ay içinde."

Roger yataktan fırlamıştı. Yorgunluğu bir anda yok olmuş gibi hissediyordu, kalbi şiddetle çalınan bir davula dönüşmüştü sanki. Konuşamıyordu.

"Tüfekler, piyade ve topçu subayları, mitralyözler, mühimmat istiyorlar," diye devam etti Monteith, heyecandan şaşkın bir halde. "Gemi bir denizaltının koruması altında olacakmış. Silahlar Paskalya'daki pazar günü gece yarısı sularında, County Kerry'de Tralee Körfezi'ndeki Fenit'e ulaşmalıymış."

"Öyleyse Almanların silahlı harekâtını beklemeyecekler” diyebildi sonunda Roger. Katliam olacağını, Liffey'in sularını kızıla boyayacak oluk gibi kan akacağını düşünüyordu.

"Mesajda sizin için bir talimat da vardı, Sir Roger," diye ekledi Monteith. "Yeni İrlanda Cumhuriyeti'nin büyükelçisi olarak Almanya'da kalmalıymışsınız."

Roger, bitkin bir halde bir kez daha yatağa yığılmıştı. Arkadaşları, planlarını Alman hükümetinden önce ona bildirmemişlerdi. Üstelik, Patrick Pearse'le Joseph Plunkett'in hoşuna giden o şiddet eylemlerinin biriyle kendilerini ölüme yollarlarken onun burada kalmasını emrediyorlardı.

Yoksa kendisine güvenmiyorlar mıydı? Bunun başka bir açıklaması yoktu. Alman istilasıyla eşzamanlı olarak yapılmayacak bir ayaklanmaya karşı olduğunu bildiklerinden, onun orada, İrlanda'da, kendilerine ayak bağı olacağını düşünüyorlar, bu isyanın ve bu kan gölünün büsbütün uzaklaştıracağı ve olanaksız kılacağı bir Cumhuriyet'in büyükelçisi olmak gibi tuhaf bir görevle, kollarını kavuşturmuş olarak burada kalmasını yeğliyorlardı.

Monteith, hiç sesini çıkarmadan bekliyordu.

"Derhal Berlin'e gidiyoruz, Yüzbaşı," dedi Roger, yeniden toparlanarak. "Giyiniyorum, valizimi hazırlıyorum ve ilk trenle yola çıkıyoruz."

Öyle de yapmışlardı. Roger, Doktor Rudolf von Hoesslin'e alelacele birkaç satırlık teşekkür yazmaya vakit bulabilmişti. O uzun yolculuk boyunca, arada bir Monteith'le fikir alışverişinde bulunmak için kısa aralar vererek, hiç durmadan kafa patlatıyordu. Berlin'e vardığında, hareket tarzını net olarak biliyordu artık. Kişisel sorunları ikinci planda kalmıştı. Öncelik, bütün enerjisini ve zekâsını arkadaşlarının istediklerini sağlamaya yönlendirmekteydi: Onlar tüfek, cephane ve askerî harekâtları ehil bir şekilde yönetebilecek Alman subayları istiyorlardı. İkincisi, silah yüküyle birlikte kendisi de İrlanda'ya doğru yola çıkmalıydı. Orada arkadaşlarını beklemeleri için ikna edebilirdi; biraz daha vakit kazanırlarsa, Avrupa'daki savaş ayaklanma için daha uygun koşullar yaratabilirdi. Üçüncüsü, İrlanda Tugayı'na yazılmış olan o elli üç kişinin İrlanda'ya gönderilmesini engellemeliydi. Kraliyet Donanması tarafından yakalanacak olurlarsa, İngiliz hükümeti onları "vatan haini" diye hiç düşünmeden idam ederdi. Monteith, ne yapmak istediğine tam bir özgürlük içinde kendisi karar verecekti. Onu tanıdığı kadarıyla, hayatını adamış olduğu dava uğruna arkadaşlarıyla birlikte ölmeye gideceğinden emindi.

Berlin'de her zamanki gibi Eden Oteli'ne yerleşmişlerdi. Ertesi sabah yetkililerle görüşmelere başladılar. Toplantılar, Amirallik Dairesi'nin o köhne ve çirkin binasında yapılıyordu. Yüzbaşı Nadolny onları kapıda karşılıyor, her zaman Şansölyelik'ten görevlilerin ve subayların bulunduğu bir salona götürüyordu. Yeni yeni yüzler eski tanıdıkların arasına karışıyordu. Daha ilk baştan, Alman hükümetinin ihtilalcilere danışmanlık yapmak üzere subay göndermeyi reddettiğini bildirmişlerdi onlara.

Buna karşılık silah ve cephane konusunu kabul etmişlerdi. Saatler ve günler boyunca, bunların saptanan yere belli bir tarihte varmalarının en

güvenli yolunun ne olacağını hesaplayarak incelemelerde bulundular. En sonunda kargonun, hacizli bir İngiliz gemisiyken yenilenip boyanmış, Norveç bandırası taşıyacak Aud gemisiyle gönderilmesine karar verilmişti. Ne Roger ne Monteith ne de Tugay'daki askerlerden herhangi biri Aud'la yolculuk edeceklerdi. Bu konu tartışmalara yol açmıştı, ama Alman hükümeti boyun eğmedi: Gemide İrlandalıların bulunması, gemiyi Norveç bandıralı gibi gösterme hilesini tehlikeye atar, hile meydana çıkacak olursa Reich, uluslararası kamuoyu önünde zor durumda kalırdı. Bunun üzerine Roger'la Monteith, kendilerinin silahlarla aynı zamanda ama onlardan ayrı olarak İrlanda'ya gitmelerinin sağlanmasını istediler. Saatlerce süren öneriler ve karşı öneriler sırasında Roger, kendisi de oraya giderse, arkadaşlarını savaşın Alman tarafına meyletmesini beklemeye, çünkü o koşullar altında Ayaklanma'nın Alman donanması ve piyadesinin bir harekâtına paralel olarak düzenlenebileceğine ikna edebileceğini söyleyerek, onları razı etmeye çalışıyordu. En sonunda Amirallik Dairesi, Casement'la Monteith'in İrlanda'ya gitmelerini kabul etmişti. Bu yolculuğu bir denizaltıyla yapacaklar, Tugay'daki arkadaşlarının temsilcisi olarak yanlarında bir de asker götüreceklerdi.

Roger'ın, İrlanda Tugayi'nin Ayaklanma'ya katılmak üzere onlarla birlikte gitmesini reddetmesi, Almanlarla şiddetli çatışmalara girmesine neden olmuştu. Ama o, Tugay'daki askerlerin, dövüşerek ölme fırsatını bile bulamadan, apar topar idam edilmelerini istemiyordu. Onun yüklenebileceği bir sorumluluk değildi bu.

7 Nisan günü, Alman kumandanlığı, gidecekleri denizaltının hazır olduğunu bildirmişti Roger'a. Yüzbaşı Monteith, Tugay'ı temsil etmek üzere Çavuş Daniel Julian Bailey'i seçmişti. Ona Julian Beverly adını taşıyan sahte kâğıtlar vermişlerdi. Kumandanlık, ihtilalcilerin elli bin silah istemiş olmalarına rağmen, yirmi bin tüfek, on mitralyöz ve beş bin merminin, belirtilen günde, gece saat ondan itibaren, Tralee Körfezi'ndeki Innistooskert Adası'nın kuzeyinde olacağını Casement'a doğrulamıştı: İki yeşil ışıkla kendini belli edecek olan bir kılavuz botu ya da sandalı gemiyi orada bekliyor olacaktı.

Ayın 7'sinden gidecekleri güne kadar, Roger gözünü kırpmamıştı. Kısa bir vasiyetname yazarak, ölecek olursa bütün yazışmalarının ve kâğıtlarının, "öbür dünyaya göçtükten sonra adımı temize çıkaracak bir anı kitabı" hazırlayabilmesi için, "olağanüstü adil ve soylu bir kişi olan" Edmund D. Morel'e verilmesini istedi.

Tıpkı Roger gibi, Ayaklanma'nın ingiliz Ordusu tarafından bastırılacağını sezinlemekte olan Monteith, yola çıkmak için sabırsızlıktan yerinde duramıyordu. Yakalanacak olurlarsa diye istemiş oldukları zehri Yüzbaşı Boehm'in kendilerine verdiği gün, birkaç saat boyunca baş başa konuşmuşlardı. Alman subay, bu zehrin Amazonlardan gelme curare] olduğunu anlatmıştı. Etkisini anında gösterirdi. "Curare benim eski bir tanıdığımdır," demişti Roger, gülümseyerek. "Gerçekten de Putumayo' dayken, uçları bu zehre batırılmış oklarıyla yerlilerin kuşları havada felce uğrattıklarını görmüştüm." Roger'la Yüzbaşı, daha sonra civardaki kneipe'lerden birinde bira içmeye gitmişlerdi.

"Tugay'dakilerle vedalaşmadan, hiçbir açıklama yapmadan yola çıkmamızın, sizi de benim kadar üzdüğünü tahmin ediyorum," demişti Roger.

"Bunun acısını vicdanımda her zaman taşıyacağım," diye başını sallamıştı Monteith. "Ama bu yerinde bir karar. Ayaklanma, bir haber sızması tehlikesini göze alamayacağımız kadar önemli."

"Ayaklanma'yı durdurabileceğime inanıyor musunuz?"

Subay, olumsuz anlamda başını salladı.

"İnanmıyorum, Sir Roger. Ama siz orada çok saygı gören bir kişisiniz, belki de gerekçeleriniz kabul görür. Her ne olursa olsun, İrlanda'da olanları anlamak zorundasınız. Çok uzun yıllardan beri buna hazırlanıyorlar. Yıllar demişim. Yüzyıllar desem daha iyiydi. Daha ne zamana kadar tutsak bir ulus olmayı sürdüreceğiz? Hem de yirminci yüzyılda. Üstelik, bu savaş sayesinde, İngiltere'nin İrlanda'da en zayıf olduğu anın bu olduğuna hiç kuşku yok."

"Ölümden korkmuyor musunuz?"

Monteith omuzlarını silkti.

"ölümle kaç kere burun buruna geldim. Güney Afrika'da, Boer Savaşı sırasında öyle çok kişinin ölümünü yakından gördüm ki. Herhalde hepimiz Ölümden korkarız. Ama ölmek var, ölmek var, Sir Roger. Vatanı için savaşırken ölmek de, ailesi ya da inancı uğruna ölmek kadar şerefli bir şey. Sizce de öyle değil mi?"

"Evet, öyle," diye başını salladı Casement. "Öyle bir durumda kalırsak, sindirilmesi zor olması gereken bu Amazon zehrini içmek yerine, umarım öyle ölürüz."

Yola çıkmalarının arifesinde Roger, Peder Crotty'yle vedalaşmak için birkaç saatliğine Zossen'a gitti. Kampa girmemişti. Dominiken rahibini

çağırtmış, artık yeşillenmeye başlamış olan köknar ve kayın ormanının içinde uzun bir yürüyüşe çıkmışlardı. Peder Crotty, Roger'ın kendisine gizli kaydıyla anlattıklarını, tek bir kere bile sözünü kesmeden, sessizce dinlemişti. Konuşmasını bitirince, Rahip onu kutsamış, sonra da uzun bir süre sessiz kalmıştı.

"Ayaklanma'nın fiyaskoyla sonuçlanmaya mahkûm olduğunu düşünerek İrlanda'ya gitmek, intihar etmenin bir başka biçimi," demişti Rahip, sanki yüksek sesle düşünür gibi.

"Ben Ayaklanma'yı engelleme niyetiyle oraya gidiyorum, Peder. Tom Clarke'la, Joseph Plunkett'le, Patrick Pearse'le, yöneticilerin hepsiyle konuşacağım. Bu fedakârlığın yararsız olduğunu düşünmeme neden olan gerekçeleri görmelerini sağlayacağım. Bağımsızlığı hızlandırmak yerine onu geciktirecektir. Hem de..."

Gırtlağının düğümlendiğini hissederek sustu.

"Neyiniz var, Roger? Biz dostuz, ben size yardım etmek için buradayım. Bana açılabilirsiniz."

"Aklımdan çıkaramadığım bir düşünce var kafamın içinde, Peder Crotty. Ailelerini korkunç misillemelere maruz bırakarak sefalet içinde geride bırakıp ölmeye giden o idealistlerle vatanseverler, hiç değilse ne yaptıklarının bilincindeler. Ama ben hep kimleri düşünüyorum, biliyor musunuz?"

1910 yılında, Patrick Pearse'in iki dilde eğitim yapan St. Enda's Okulu'nun bulunduğu, Dublin'in banliyösünde Rathfarnham Mahallesi'ndeki The Hermitage'da bir sohbet toplantısına gittiğini anlattı ona. Öğrencilerle konuştuktan sonra, son sınıf öğrencileri arasından Gaelce en iyi kompozisyonu yazana ödül olarak verilmesi için, Amazonlar'daki yolculuğundan saklamış olduğu bir nesneyi - Huitotoların üfleyerek ok atmakta kullandıkları bir kamışı- onlara bırakmıştı. Oradaki onlarca gencin, İrlanda düşüncesiyle nasıl kendilerinden geçtiklerini, İrlanda'nın tarihini, kahramanlarını, azizlerini, kültürünü hatırlarken gösterdikleri o vatanseverlik sevgisini ve Keklerin eski şarkılarını söylerken kapıldıkları o ilahî esrime duygusunu görmek, onu müthiş etkilemişti. Aynı zamanda, o ateşli vatanseverliğin yanı sıra, okulda egemen olan o derin Katolik ruhundan da etkilenmişti: Pearse, tıpkı kendisi, kardeşleri Willie'yle Margaret ve St. Enda's Okulu'nun öğretmenleri gibi, gençlerde de o iki duygunun birbirinin içinde erimesini ve yekvücut olmasını sağlamıştı.

"O gençlerin hepsi, kendilerini ölüme atacaklar, top ateşiyle birer et yığınına dönüşecekler, Peder Crotty. Ellerinde kullanmasını bile bilmedikleri tüfeklerle ve tabancalarla ölecekler. Onlar gibi yüzlerce, binlerce masum insan, dünyanın en güçlü ordusunun toplarına, mitralyözlerine, subaylarına ve askerlerine meydan okuyacaklar. Sonuçta hiçbir şey elde etmemek için. Bu korkunç bir şey değil mi?"

"Elbette ki korkunç, Roger," diye başını salladı din adamı. "Ama belki de hiçbir şey elde edemeyecekleri doğru değildir."

Yine uzun bir sessizlik olmuş, sonra duygulanarak, acı içinde, ağır ağır konuşmayı sürdürmüştü.

"İrlanda, dinine son derece bağlı Hıristiyan bir ülke, bunu biliyorsunuz. Belki de işgal altında bir ülke olarak bu özel durumu nedeniyle, İsa'nın mesajına başkalarından daha açık olmuştur. Ya da Aziz Patrick gibi müthiş inandırıcı misyonerlerimiz ve havarilerimiz olduğundan, iman orada başka yerlerde olduğundan daha fazla kök salmıştır. Bizim dinimiz, Özellikle acı çeken insanlar içindir. Hor görülenler, açlık çekenler, yenilgiye uğrayanlar için. Bu iman, bizi ezen o güce rağmen, bir ülke olarak parçalanmamıza engel olmuştur. Bizim dinimizde en önemli şey şehitlik mertebesidir. Kendini feda etmek, kendini kurban etmektir. İsa da bunu yapmadı mı? Bedenleşerek en korkunç zulümlere maruz kaldı. İhanetlere, işkencelere uğradı, çarmıhta ölmeye mahkûm oldu. Bütün bunlar hiçbir işe yaramadı mı, Roger?"

Roger, Pearse'ie Plunkett'i ve özgürlük savaşının bir yurttaşlık görevi olduğu kadar, Tanrı yolunda bir mücadele de olduğuna inanmış o gençleri hatırlamıştı.

"Ne demek istediğinizi anlıyorum, Peder Crotty. Pearse'ie Plunkett gibi insanların, hatta gerçekçi ve pratik bir insan olarak tanınan Tom Clarke gibilerin, Ayaklanma'nın bir fedakârlık olduğunu bildiklerini ben de biliyorum. Kendilerini ölüme atarak, İrlandalıların bütün enerjilerini harekete geçirecek bir simge yaratacaklarından emin onlar. Ben onların bu özveri isteğini anlıyorum. Ama onların deneyiminden ve bilincinden yoksun olan insanları, sırf örnek olmak için katledileceklerini bilmeyen o gençleri peşlerinden sürüklemeye hakları var mı?"

"Dedim ya, onların yaptıklarına hayranlık duymuyorum, Roger," diye mırıldandı Peder Crotty. "Şehit düşmek, bir Hıristiyan'ın tevekkülle kabul ettiği bir şeydir, ulaşmak istediği bir emel değil. Ama Tarih, insanlığın bu şekilde, örnek davranışlar ve özveriler sayesinde ilerlemesini mümkün

kılmamış mıdır? Her neyse, şu anda beni asıl kaygılandıran sizsiniz. Yakalanacak olursanız, savaşmaya fırsatınız olmaz. Vatana ihanetten yargılanırsınız."

"Ben bu işe girdim bir kere, Peder Crotty, ilkelerime bağlı kalıp işi sonuna kadar götürmek zorundayım. Size borçlu olduğum her şey için minnetimi asla yeterince gösteremem. Sizden beni kutsamanızı isteyebilir miyim?"

Diz çökmüş, Peder Crotty onu kutsadıktan sonra kucaklaşarak vedalaşmışlardı.

Peder Carey ile Peder MacCarroll hücresine girdiklerinde, Roger, daha önce istemiş olduğu kâğıtla kalemi ve mürekkebi çoktan almış, hiç eli titremeden, hiç duraksamadan, iki kısa mektubu bir çırpıda yazmıştı bile. Biri kuzini Gertrude'a hitaben yazılmıştı, öteki de dostlarına yazdığı ortak bir mektuptu. Gee'ye yazdığı mektupta, onu ne kadar çok sevmiş olduğunu ve belleğinde onunla ilgili ne kadar güzel anıları olduğunu söyleyen duygu yüklü birkaç cümleden sonra, şöyle diyordu: "Aziz Stephen günü olan yarın, aradığım ölümü bulacağım. Umarım Tanrı hatalarımı bağışlar, dileklerimi kabul eder." Arkadaşlarına yazdığı mektup da aynı trajik havayı taşıyordu: "Hepinize en son mesajım, sursum corda[3] demek olacak. Hayatımı elimden alacak olanlara ve onu kurtarmaya çalışanlara en iyi dileklerimi sunuyorum. Onların hepsi artık benim kardeşlerim."

Her zaman koyu renkler giyen cellat Mr. John Ellis, yanında kendini Robert Baxter olarak tanıtan, sinirli ve korkmuş görünen genç yardımcısıyla birlikte gelerek onun ölçülerini -boyunu, ağırlığını, boynunun ölçüsünü- almış, büyük bir doğallıkla, bunun darağacının yüksekliğini ve ipin sağlamlığını saptamak için yapıldığını açıklamıştı. Bir yandan yardayla ölçü alıp küçük bir deftere not ederken, bu işinin dışında, Rochdale'de berber olarak mesleğini sürdürdüğünü, müşterilerinin işiyle ilgili sırlan onun ağzından almaya çalıştıklarını, ama kendisinin bu konuda tam bir sfenks olduğunu anlatıyordu. Roger çekip gittiklerine memnun olmuştu.

Az sonra bir nöbetçi ona, sansür tarafından gözden geçirilmiş olan son mektup ve telgraflarını getirdi. Bunlar tanımadığı insanlardan geliyordu: Ona şans diliyorlar ya da hakaret ederek vatan haini olduğunu söylüyorlardı. Onlara şöyle bir göz atarken, uzun bir telgraf dikkatini çekmişti. Kauçuk tüccarı Julio C. Arana'dan geliyordu. Manaos'tan yollanmış, hatalarla dolu olduğunu Roger'ın bile fark edebildiği bir İspanyolcayla yazılmıştı. Ona "Putumayo'da işlediği, yalnızca İlahî Adalet

tarafından bilinen günahlarını, insanlardan oluşan bir mahkemenin karşısında itiraf ederek adaleti yerine getirmesini" tavsiye ediyordu. "Sırf unvan ve servet sahibi olmak" amacıyla, "olayları uydurmakla ve asla gerçekleşmemiş bilinçsiz birtakım hareketleri doğrulasınlar diye Barbadosluları etkilemiş olmakla" suçluyordu onu. Telgraf şöyle sona eriyordu: "Sizi bağışlıyorum, ama sizin de adil davranarak, hiç kimsenin sizden daha iyi bilemeyeceği gerçekleri şimdi artık olduğu gibi ve içtenlikle açıklamanız gerekmektedir." "Bu telgrafı avukatları değil, kendisi kaleme almış," diye düşündü Roger.

Kendini sakin hissediyordu. Günler ve haftalar önce birdenbire ürpertiler geçirmesine ve sırtının buz gibi olmasına yol açan korkusu tamamen dağılmıştı. Patrick Pearse'in, Tom Clarke'ın, Joseph Plunkett'in, James Connolly'nin ve İrlanda'nın özgür olması için nisan ayındaki o hafta kendilerini feda etmiş olan bütün öteki yiğit insanların hiç kuşkusuz yaptıkları gibi, ölüme soğukkanlılıkla gideceğinden emindi. Kendini sorunlardan ve üzüntülerden arınmış, Tanrı'yla meselelerini yoluna koymaya hazır hissediyordu.

Peder Carey ile Peder MacCarroll, son derece ciddi bir tavırla gelerek, sevgiyle el sıkıştılar onunla. Peder MacCarroll, onu üç dört kez görmüş, ama çok az konuşmuştu. İskoçyalıydı; burnunda, yüzündeki ifadeye komik bir hava veren küçük bir tik vardı. Oysa Roger, Peder Carey'e kendini yakın hissediyordu. Thomas à Kem-pis'in Imitatio Christi adlı kitabını ona geri verdi.

"Bunu ne yapacağımı bilemiyorum, siz birine hediye edin. Pentonville Hapishanesi'nde okumama izin verdikleri tek kitaptı o. Bana çok iyi arkadaşlık etti. Günün birinde Peder Crotty'yle iletişim kuracak olursanız, ona haklı olduğunu söyleyin. Thomas à Kempis, aynı onun bana söylediği gibi, bilgelikle dolu, yalın, evliya gibi bir adammış."

Peder MacCarroll, Sheriff'in onun sivil giysileriyle uğraşmakta olduğunu, birazdan getireceğini söyledi. Hapishanenin deposunda kirlenip hırpalanmış, Mr. Stacey temizlenip ütülenmesiyle bizzat meşgul olmuştu.

"O çok iyi bir adam," dedi Roger. "O da tek oğlunu savaşta kaybetmiş, acısından hayata küsmüş." Bir an durakladıktan sonra, artık Katolik dinine dönmesi üzerine yoğunlaşmalarını istedi.

"Dönme değil, yeniden katılma," diye bir kez daha hatırlattı Peder Carey. "O kadar sevdiğiniz ve yakında yeniden göreceğiniz annenizin kararıyla, siz zaten her zaman Katoliktiniz, Roger."

O daracık hücre, içerideki üç kişiyle birlikte daha da daralmış gibi görünüyordu. Diz çökecek yer zorlukla bulabildiler. Yirmi otuz dakika boyunca dua ettiler, önceleri sessizce, daha sonra yüksek sesle, Babamız İsa duasıyla Meryem Ana duasını okuyorlar, duaların başını din adamları başlatıyor, sonunu Roger getiriyordu.

Sonra, Peder Carey Roger Casement'a günah çıkartsın diye, Peder MacCarroll çekildi. Din adamı yatağın kenarına oturmuş, Roger, gerçek ya da sözde günahlarını uzun uzadıya sayıp dökerken başlangıçta diz çökmeyi sürdürmüştü. Kendini tutmak için yaptığı bütün çabalara rağmen ilk hıçkırıkları duyulunca, Peder Carey onu yanına oturttu. Bu son tören böylelikle sürüp giderken, Roger konuştukça, açıkladıkça, hatırladıkça, sorular sordukça, gerçekten de annesine gittikçe daha yaklaştığını hissediyordu. Bir anlığına, Anne Jephson'ın o ince uzun siluetinin bedenselleşerek zindanın kırmızımsı tuğla duvarının içinde gözden kaybolduğu izlenimine kapılır gibi olmuştu.

Roger, hiç hatırlamadığı kadar çok ağlamıştı; gözyaşlarını tutmaya artık çalışmıyordu, çünkü onlarla birlikte gerginliklerinden ve acılarından kurtuluyor, yalnızca ruhu değil, aynı zamanda bedeni de daha hafiflemiş gibi geliyordu. Peder Carey, hiç sesini çıkarmadan ve kıpırdamadan, onun konuşmasını dinliyordu. Ara sıra bir soru soruyor, bir gözlemde bulunuyor, onu rahatlatacak kısa bir yorum yapıyordu. Günahlarının karşılığını bildirdikten ve bağışladıktan sonra onu kucakladı, "Evinize yeniden hoş geldiniz, Roger," dedi.

Çok kısa bir süre sonra hücrenin kapısı yeniden açıldı, peşinde Sheriff'le birlikte Peder MacCarroll girdi yine. Mr. Stacey koyu renkli giysisini, yakalı beyaz gömleğini, boyunbağıyla yeleğini, Peder MacCarroll da potinleriyle çoraplarını getirmişti. Old Bailey Mahkemesi onu darağacında idama mahkûm ettiği gün Roger’ın üstünde olan kıyafetti bu. Giysileri tertemiz yıkanmış ve ütülenmiş, ayakkabıları boyanıp parlatılmıştı.

"Nezaketinize çok müteşekkirim, Sheriff."

Mr. Stacey başını salladı. Yüzü şişkin ve her zamanki gibi kederliydi. Ama bu kez gözlerinin içine bakmaktan kaçınıyordu.

"Bunları giymeden önce banyo yapabilir miyim, Sheriff? Bu iğrenç bedenimle onları kirletmek yazık olur."

Mr. Stacey, bu kez yüzünde onunla suç ortaklığından gelen hafif bir tebessümle başını salladı. Sonra odadan dışarı çıktı.

Üçü yan yana sıkışarak o daracık yatağa oturabildiler. Kimi zaman susarak, kimi zaman dua ederek, bazen de konuşarak öylece oturdular. Roger onlara çocukluğundan, Dublin'deki ilk yıllarından, Jersey'den, İskoçya' da dayılarının yanında kardeşleriyle birlikte geçirdikleri tatillerden söz etti. Peder MacCarroll, İskoçya'daki tatillerinin o zaman çocuk olan Roger için Cennet'e benzediğini, yani bir saflık ve mutluluk dönemi olduğunu duyduğuna sevinmişti. Roger, annesiyle dayılarının kendisine öğretmiş oldukları çocuk şarkılarının bazılarını hafif sesle mırıldanarak söyledi, Yüzbaşı Roger Casement'ın keyfi yerinde olduğu zamanlar kendisiyle kardeşlerine anlattığı, Hindistan'daki o hafif süvarilerin kahramanlıklarıyla, ne hayallere kapıldığını da hatırlıyordu.

Sonra sözü onlara bırakarak, nasıl olup da din adamı olduklarını anlatmalarını istedi. Gönülde duyulan bir istekle mi girmişlerdi rahip okuluna, yoksa pek çok İrlandalı din adamının başına geldiği gibi, içinde bulundukları koşullar, açlık, yoksulluk, bir eğitime erişme isteği mi onları oraya itmişti? Peder MacCarroll, daha kendini bilmeden yetim kalmıştı. Çocuğu yanlarına alan yaşlı akrabaları, onu bölge kilisesinin küçük okuluna yazdırmışlar, orada onunla ilgilenen rahip de, doğuştan rahiplik yeteneğine sahip olduğuna ikna etmişti onu.

"Buna inanmaktan başka ne yapabilirdim?" diye düşüncesini açıkladı Peder MacCarroll. "Doğrusu, rahip okuluna pek de inanarak girmemiştim. Tanrı'nın çağrısı sonradan, yüksek eğitimim sırasında geldi. İlahiyat beni çok ilgilendiriyordu. Hayatımı öğrenime ve eğitime adamayı isterdim. Ama, bilirsiniz ya, neye niyet, neye kısmet."

Peder Carey'in durumuysa bambaşkaydı. Limerick' te hali vakti yerinde olan ailesi, yaptıklarından çok, sözde Katolik' ti, bu yüzden de kendisi dindar bir çevrede büyümemişti. Buna rağmen daha çok gençken içinde Tanrı çağrısını duymuştu, belki de bunda belirleyici olan bir olayı da hatırlıyordu. On üç on dört yaşlarındayken, bir Okaristi Kongresi'nde konuşan misyoner Peder Aloyssus'dan, yanlarında hayatının yirmi yılını geçirmiş olduğu rahiplerle rahibelerin Meksika ve Guatemala'nın el değmemiş ormanlarında gerçekleştirdikleri işleri dinlemişti.

"O kadar iyi bir hatipti ki, gözlerimi kamaştırmıştı," dedi Peder Carey. "Onun yüzünden hâlâ bu işin içindeyim. Bir daha da onu ne gördüm ne de haberini aldım. Ama onun sesini, o coşkusunu, güzel konuşma yeteneğini, upuzun sakalını hâlâ hatırlarım. Adının Peder Aloyssus olduğunu da."

Her zamanki basit yemeğini -etsuyu, salata ve ek-meği- getirmek için hücrenin kapısını açtıklarında Roger, saatlerden beri konuştuklarını fark etmişti. Akşamın alacakaranlığı sönmeye yüz tutmuş, küçük pencerenin kalın demirlerinde hafif bir güneş ışığı hâlâ parlasa da, artık gece olmaya başlamıştı. Yemeği geri çevirerek yalnızca küçük su şişesini alıkoydu.

İşte o sırada, Afrika'ya yaptığı ilk gezilerinden birinde, Kara Kıtada'ki ilk yılında, adını unuttuğu bir kabilenin (acaba Bangiler miydi?) küçücük köyünde birkaç gece geçirdiğini hatırladı. Bir tercümanın yardımıyla köy sakinlerinden birkaçıyla sohbet etmişti. Böylelikle, topluluktaki yaşlıların, öleceklerini hissedince, üç beş parça eşyalarını bir çıkın yaparak, sessizce, hiç kimseyle vedalaşmadan, kimseye görünmemeye çalışarak ormanın içlerine sokulduklarını öğrenmişti. Sakin bir yer, bir gölün ya da ırmağın kıyılarında küçük bir kumsal, ulu bir ağaç gölgesi, kayalık bir tepe arıyorlardı. Hiç kimseyi rahatsız etmeden ölümü beklemek üzere oraya uzanıyorlardı.

İki rahip, Carey ve MacCarroll, geceyi onun yanında geçirmeyi istiyorlardı ama Roger razı olmadı. Kendini iyi hissettiği, son üç aydaki halinden daha sakin olduğu güvencesini verdi onlara. Yalnız kalıp dinlenmeyi tercih ediyordu. Doğruydu da. Onun serinkanlılığını gören din adamları, ayrılıp gitmeye razı oldular.

Onlar çıkınca Roger, Sheriff'in bırakmış olduğu giyim eşyalarına uzun uzun bakakaldı. Garip bir nedenle, 21 Nisan gününün o ıssız sabahında, etrafı kuşların şakıdığı ağaçlarla çevrili, yapraklar, eğreltiotları ve rutubetle kaplı aşınmış taşlardan yapılma, McKenna Kalesi denilen o yusyuvarlak Kelt kalesinde yakalandığı zaman üstünde olan giysileri getireceğini sanmıştı. Aradan ancak üç ay geçmişti ama ona yüzyıllar geçmiş gibi geliyordu. Ne olmuştu o giysilerine acaba? Dosyalarının yanında onları da arşive mi kaldırmışlardı? Mr. Stacey'in ütülemiş olduğu, birkaç saat sonra içinde öleceği bu giysiyi, kendisini yargılayacak olan Mahkeme'nin karşısına doğru düzgün çıksın diye avukatı Gavan Duffy satın almıştı ona. Buruşmaması için giysiyi yatağındaki küçük şiltenin altına yaydı. Sonra da, kendisini uykusuz, uzun bir gecenin beklediğini düşünerek uzandı.

Az sonra, şaşılacak bir şekilde uykuya dalmıştı. Uzun saatler uyumuş olsa gerekti, çünkü hafifçe irkilerek uyandığında, hücrenin içi gölgelerle dolu olduğu halde, parmaklıklı küçük pencerenin dört köşeli çerçevesi içinde günün ışımaya başladığını fark etmişti. Rüyasında annesini gördüğünü hatırlıyordu. Kederli bir yüzü vardı, Roger bir çocuktu, annesini

"Üzülme, yakında görüşeceğiz," diyerek avutuyordu. Kendini sakin, korkusuz, bu işin bir an önce bitmesine istekli hissediyordu.

Aradan çok geçmeden, ya da belki çok vakit geçmişti de kendisi ne kadar olduğunun farkında değildi, kapı açıldı, eşikte duran Sheriff -yüzü yorgundu, sanki hiç uyumamış gibi gözleri kan çanağına dönmüştü-, ona şöyle dedi:

"Yıkanmak istiyorsanız, şimdi olması gerekiyor."

Roger başını salladı. Kararmış tuğlalardan yapılma o upuzun dehlizden banyolara doğru yürürlerken, Mr. Stacey, birazcık dinlenip dinlenlediğinİ sordu. Roger birkaç saat uyuduğunu söyleyince, şöyle mırıldandı: "Sizin hesabınıza sevindim." Sonra da, Roger o serin suyun fışkırarak bedenine değmesinin vereceği hoş duygunun beklentisi içindeyken, Mr. Stacey, aralarında Katolik ve Protestan din adamlarının da bulunduğu pek çok kişinin, ellerinde çarmıha gerilmiş İsa heykelcikleri ve ölüm cezası aleyhinde pankartlarla dua ederek, bütün geceyi hapishanenin kapısında geçirdiklerini anlattı. Roger kendini garip hissediyordu, sanki artık kendisi değildi de bir başkası onun yerini almıştı. Soğuk suyun altında epeyce kaldı. Özenle sabunlandı, her iki eliyle bedenini ovuşturarak durulandı. Hücreye geri döndüğünde, Peder Carey'le Peder MacCarroll yeniden gelmişlerdi bile. Dua ederek ve ellerindeki pankartları sallayarak Pentonville Hapishanesinin kapılarına birikmiş olan insanların sayısının, bir önceki gecekine göre çok arttığını söylediler ona. Bunların pek çoğu, mahalledeki İrlandalı ailelerin gittikleri küçük Holy Trinity Kilisesi'nin rahibi Peder Edward Murnaue tarafından oraya getirilmiş olan cemaat üyeleriydi. Ama aynı zamanda "vatan haini'nin idamı lehine tezahüratta bulunmakta olan bir grup da vardı. Roger, bu haberler karşısında kayıtsız kalmıştı. Din adamları, giyinmesi için hücrenin dışında beklediler. Ne kadar zayıfladığını görünce şaşırmıştı. Giysileri üstünden dökülüyor, ayakkabıları ayağına bol geliyordu.

Sonra yanında iki rahip, peşinde Sheriff ve silahlı bir nöbetçiyle, Pentonville Hapishanesi'nin şapeline gittiler. Burayı tanımıyordu. Tavanı kubbeli olan bu küçük ve karanlık yerde insanı rahat ettiren, huzurlu bir şey vardı. Peder Carey, ayin duasını yönetti, Peder MacCarroll da çömezliğini yaptı. Roger, içinde bulunduğu koşullar nedeniyle mi, yoksa hayatında ilk ve son kez şaraplı ekmeği rahibin elinden yiyeceği için mi olduğunu bilemeden, duygulanmış bir halde töreni izliyordu. "Bu benim ilk komünyonum ve ölümden önce son şaraplı ekmeğim olacak," diye

düşündü. Şaraplı mayasız ekmeği aldıktan sonra da rahiplere bir şey söylemeye niyetlendi, ama sözcükleri bulamayınca, sessiz kalarak dua etmeye çalıştı.

Hücresine geri döndüğünde yatağının yanına kahvaltısını bırakmışlardı, ama hiçbir şey yemek istemedi. Saati sordu, işte bu kez söylemişlerdi ona saatin kaç olduğunu: Sabah saat sekiz kırk beşti. "Yirmi dakikam kaldı," diye düşündü. Neredeyse hemen aynı anda, Sheriff'le birlikte cezaevi yöneticisi, bir tanesi hiç kuşkusuz öldüğünü saptayacak hekim olan sivil giyimli üç kişi, Saray'dan bir görevli ve yanında genç yardımcısıyla cellat içeri girdiler. Oldukça kısa boylu ve güçlü kuvvetli bir adam olan Mr. Ellis de ötekiler gibi koyu renkli giysiler içindeydi, ama ceketinin kollarını daha rahat çalışabilmek için yukarı sıvamıştı. Nazik bir tavırla ve hırıltılı bir sesle, ellerini arkasına götürmesini rica etti, çünkü onları bağlaması gerekiyordu. Mr. Ellis, ellerini bağlarken, ona garip gelen bir soru sordu: "Acıtıyor muyum?" Roger, olumsuz anlamda başını salladı.

Peder Carey ile Peder MacCarroll, yüksek sesle uzun dualar okumaya koyulmuşlardı. Hapishanenin tanımadığı bölümlerinden, hepsi de boş olan merdivenlerden, koridorlardan, küçük bir avludan geçtikleri o uzun yürüyüş sırasında, her biri bir yanında ona eşlik ederken de dua etmeyi sürdürüyorlardı. Roger, arkalannda bıraktıkları yerleri zar zor fark ediyordu. O da dua ederek ötekilerin uzun dualarına karşılık veriyor, adımlarını sağlam bastığına, ne ağzından tek bir hıçkırık çıktığı ne de gözünden tek bir damla gözyaşı aktığı için sevindiğini hissediyordu. Arada bir gözlerini yumuyor, Tanrı'dan merhamet diliyordu, ama gözünün önüne gelen, yalnızca Anne Jephson'ın yüzüydü.

En sonunda güneş ışığı içinde bir açıklığa çıktılar. Silahlı bir manga nöbetçi onları bekliyordu. Sekiz on basamaklı küçük bir merdiveni olan, ahşaptan dört köşeli bir sehpanın çevresine dizilmişlerdi. Hapishane yöneticisi, kuşkusuz idam kararını içeren, Roger’ın hiç dikkat etmediği birkaç cümle okudu. Sonra bir söyleyeceği olup olmadığını sordu. Roger olumsuz anlamda kafasını salladı, ama dişlerinin arasından, "İrlanda," diye mırıldandı. Din adamlarına doğru döndü, ikisi de onu kucakladılar. Peder Carey onu kutsadı.

Bunun üzerine Mr. Ellis yanma yaklaşarak, gözlerini bağlamak için eğilmesini rica etti, çünkü Roger ona göre fazla uzun boyluydu. Roger eğildi, cellat onu karanlığa gömen bandı gözlerine bağlarken, Mr. Ellis'in parmakları, ellerini bağlarken olduğu kadar sert, o kadar kendine hâkim

değil gibi gelmişti ona. Roger'ı kolundan tutan cellat, takılmaması için yavaş yavaş basamaklan çıkartarak platforma doğru götürdü.

Birtakım hareketler ve rahiplerin dualarını duydu, en sonunda Mr. Ellis bir kez daha fısıldayarak başını eğmesini, biraz öne eğilmesini rica etti, please sir diyerek.

Öyle yaptığında ipi boynuna geçirmiş olduğunu hissetti. Mr. Ellis'in fısıltısını son kez duymaya fırsatı oldu: "Nefesinizi tutarsanız daha kolay olur, efendim." Onun dediğini yaptı.

---

[1] J. Cassandra: Yunan mitolojisinde Troia Kralı Priamos'un kızı. Kehanet yeteneğine sahip olmasına rağmen, yüz vermediği Apollon'un cezalandırması sonucu, onun uyarılarını kimse dikkate almayacaktır. (Ç.N.)

[2] (Lat) Olmazsa olmaz.(Ç.N.)

[3] Hıristiyanlarda Ökaristi duasının açılış kelimeleri olan ve karşısındakini cesaretlendirmek için söylenen "Sursum corda", Lâtince "Kalpler yukarı" anlamına gelir. (Ç.N.)

SONSÖZ

Bence Roger Casement Gereken neyse yaptı. Sehpada öldüyse de, Yeni bir şey değil bu.

W.B.YEATS

Roger Casement'ın hikâyesi, tıpkı yukarılara yükselip gecenin içinde bir yıldız yağmuru halinde gümbürtüler arasında patladıktan sonra sönerek susan, saniyeler sonra gökyüzünü yangınlarla dolduran bir patırtıyla yeniden canlanan havai fişekler gibi, yükseklere fırlıyor, sönüyor ve ölümünden sonra yeniden diriliyor.

İdamda hazır bulunan Doktor Percy Mander'a göre, cezası"en küçük bir engelle karşılaşılmadan" infaz edilmiş ve suçlunun ölümü anında gerçekleşmişti. Hekim, cenazenin defnine izin vermeden önce, idam edilen kişinin "sapıkça eğilimleri" konusunda bilimsel bir güvenceye sahip olmak isteyen İngiliz yetkililerin emirlerini yerine getirerek, ellerine plastik eldivenler geçirmiş, cesedin makatını ve kalın bağırsağının baş kısmını incelemişti. "Gözle bakıldığında" anüste besbelli bir genişleme görüldüğünü, aynı zamanda "bağırsağın alt kısmında da elinin parmaklarının erişebildiği yere kadar" aynı şeyin olduğunu saptamıştı. Hekim, bu incelemenin, "idam edilen kişinin görünüşe göre bağımlı olduğu eylemleri" doğruladığı sonucuna varmıştı.

Roger Casement'ın cenazesi, bu şekilde ellenip hırpalandıktan sonra sonra, idam cezası epeyce bir zaman önce infaz edilmiş ünlü bir katil olan Doktor Crippen'ın adı sanı belli olmayan mezarının yanına gömüldü; ne bir mezar taşı ne bir haç ne de adının baş harfleri vardı. Casement'ın mezarı olan o şekilsiz toprak yığını, zamanımızın birinci bin yılının başlarında, Roma lejyonlarının, Avrupa'nın daha sonra ingiltere olacak olan bu ücra köşesine uygarlık getirmek için girmiş oldukları Roma Yolu denilen yolun bitişiğinde bulunuyordu.

Daha sonra Roger Casement'ın hikâyesi unutulur gibi oldu. Cenazesinin Hıristiyan töreniyle İrlanda'da defnedilebilmesi için yakınlarına teslim edilmesi amacıyla avukatı George Gavan Duffy tarafından Roger’ın kardeşleri adına yapılan talepler, o günlerde de, yarım

yüzyıl boyunca akrabalarının benzer girişimlerde bulundukları her defasında da reddedilmişti. Uzun bir süre boyunca, çok kısıtlı sayıda kişinin dışında -bunların arasında, intihar etmeden kısa bir süre önce yazdığı anı kitabında "İdam etmek zorunda kaldığım insanlar arasında, en cesur şekilde ölen, Roger Casement'dı," diyen cellat Mr. John Ellis de vardı-, hiç kimse ondan söz etmedi.

Onun İrlanda'nın bağımsızlık kahramanları panteonuna kabul edilmesi uzun zaman aldı. İngiliz istihbaratının, onun gizli günlüklerinden parçaları kullanarak başlattığı o sinsi kampanya başarılı olmuştu. Bugün bile tam olarak unutulmuş değildir: Eşcinselliğin ve oğlancılığın kopkoyu gölgesi, bütün XX. yüzyıl boyunca onun hayalinin üstüne düştü. Roger Casement'ın kişiliği ülkesine rahatsızlık veriyordu, çünkü bundan kısa bir süre öncesine kadar, İrlanda, "cinsel sapık" olmanın yalnızca kuşkusuyla bile insanın yerin dibine battığı ve halkın gözünde yok olduğu, son derece katı bir ahlak görüşüne sıkı sıkıya bağlıydı. XX. yüzyılın büyük bir bölümünde, Roger Casement'ın adı, maceraları ve çektiği sıkıntılar siyasi denemelerle, gazete makaleleriyle ve pek çoğu İngiliz olan tarihçilerin biyografileriyle sınırlı kaldı.

Özellikle cinsel alanda olmak üzere geleneklerde yaşanan devrimle birlikte, Casement'ın adı, İrlanda'da yavaş yavaş kendine bir yol açarak, sonunda olduğu gibi kabul edilebildi: Zamanının en büyük sömürgecilik karşıtı savaşımcısı, insan haklan ve yerli kültürleri savunucusu, İrlanda'nın kurtuluşu uğruna kendini feda eden bir savaşçıydı o. Vatandaşları, bir kahramanın ve bir şehidin, ne soyut bir prototip ne de bir kusursuzluk timsali değil, çelişkilerden ve tezatlardan, zaaflardan ve yüceliklerden oluşan bir insan olduğunu yavaş yavaş kabul etmeye razı oldular, çünkü, José Enrique Rodö'nun yazdığı gibi, insanoğlu "birçok insan'ın karışımından oluşur, yani meleklerle şeytanlar onun kişiliğinde ayrılamayacak şekilde birbirine karışmaktadır.

Black Diaries (Kara Günlükler) denilen o günlükler üzerindeki tartışmalar asla sona ermiş değil, büyük bir olasılıkla da hiçbir zaman sona ermeyecek. Acaba gerçekten var mıydı onlar, bütün o iğrenç müstehcenlikleriyle Roger Casement onları kendi eliyle mi yazmıştı, yoksa başkalarına örnek olacak bir ders vermek ve olası vatan hainlerini caydırmak amacıyla, eski diplomatını aynı zamanda ahlaki ve siyasi açıdan da idam etmek üzere, İngiliz gizli servisleri tarafından sahtecilik mi yapılmıştı? İngiliz hükümeti onlarca yıl boyunca, devlet sırrı olduğu

gerekçesiyle, bağımsız tarihçilerle el yazısı uzmanlarına o günlükleri inceleme yetkisi vermeye yanaşmamış, bu da belgelerin tahrif edildiği kuşkularını ve tartışmalarını alevlendirmişti. Görece kısa bir süre önce gizlilik kaydı kaldırılıp da, araştırmacılar bu belgeleri inceleyip metinleri bilimsel deneylere tabi tutabilince de tartışmalar sona ermedi. Herhalde daha uzun bir süre uzayıp gidecektir. Bu da kötü bir şey değil. Bir insanı kesin bir şekilde tanımanın imkânsız olduğunun ve insanın bütünlüğünün, onu yakalamaya çalışan tüm kuramsal ve akılcı ağların arasından hep kaçıp gittiğinin bir kanıtı olarak, Roger Casement'ın çevresinde her zaman bir belirsizlik havasının esmesi kötü bir şey değil. Benim kendi izlenimim - elbette ki bu bir romancının izlenimi-, Roger Casement'ın o ünlü günlükleri yazdığı, ama onları yaşamadığı, en azından hepsini yaşamadığı, onların içinde pek çok abartılar ve kurgular bulunduğu, bazı şeyleri yaşamayı istediği, ama yaşayamadığı için yazdığı şeklinde.

1965 yılında İngiltere'de Harold Wilson hükümeti, nihayet Casement'ın kemiklerinin ülkesine iade edilmesine izin verdi. Kalıntılar bir askerî uçakla İrlanda'ya ulaşarak, aynı yılın 23 Şubatı'nda halk tarafından saygıyla karşılandı. Dört gün boyunca, bir kahramanın cenazesi olarak, Garrison Church of the Saved Heart Kilisesi'nde katafalka konuldu. Birkaç yüz bin kişi olarak hesaplanan bir kalabalık, saygılarını sunmak üzere önünden geçip gitti. Katedrale doğru bir askerî kortej düzenlenerek 1916 Ayaklanması'nın karargâhı olan tarihî Postane binasının önünde anma töreni yapıldıktan sonra, tabutu, yağmurlu ve gri bir sabah defnedileceği Glasnevin Kabristanına götürüldü. 1916 isyanının önde gelen savaşçılarından ve Roger Casement'ın dostu olan, İrlanda'nın ilk Cumhurbaşkanı Éamon de Valera, anma töreninde konuşma yapmak üzere ölüm döşeğinden kalkıp gelerek büyük insanları uğurlarken her zaman söylenen o veda sözlerini söyledi.

Kauçuk ticareti zamanlarında bu topraklarda işlenmiş olan büyük suçları ortaya çıkarmak için onca şey yapmış olan kişiden ne Kongo'da geriye herhangi bir iz kaldı ne de Amazonlarda. İrlanda'daysa, adanın orasına burasına dağılmış olarak ondan bazı anılar var. Antrim'de, o küçük Murlough Koyu'na doğru inan Glenshesk Vadisi'nin yükseklerinde, Magherintemple'deki baba ocağından pek de uzak olmayan bir yerde, Sinn Fein, Kuzey İrlandalı radikal birlik yanlılarının imha ettikleri bir anıt yaptırmış. Parçalan ortalığa yayılmış olarak orada duruyor. Kerry Eyaleti'ndeki Ballyheigue'de, denize bakan küçük bir meydanda, İrlandalı

Oisin Kelly'nin yonttuğu bir Roger Casement heykeli yükseliyor. Tralee'deki Kerry County Müzesi'nde, Roger’ın 1911 'deki Amazon yolculuğuna yanında götürdüğü fotoğraf makinesi duruyor; ziyaretçi isterse,İrlanda'ya getiren Alman U-19 denizaltısındayken giymiş olduğu kalın pamuklu paltosunu da görebiliyor. Özel bir koleksiyoncu olan Mr. Sean Quinları, Shannon'un Atlantik Okyanusu'na aktığı yerden pek de uzak olmayan bir yerde, Ballyduff'taki küçük evinde, Banna Strand'da, Roger’ın, Yüzbaşı Monteith'in ve Çavuş Bailey'in karaya çıkmak için kullandıkları aynı bot olduğunu üstüne basa basa ileri sürdüğü bir bot duruyor. Tralee'de Gaelce olarak eğitim veren "Roger Casement" Okulu'nda, müdürün odasında, Roger Casement'ın, davasını karara bağlayan Londra Temyiz Mahkemesi'ne gittiği günlerde, Public Bar Seven Stars'da yemek yediği seramik tabak sergileniyor. McKenna Kalesi'nde, 21 Nisan 1916 günü İrlanda Kraliyet Polis Teşkilatı tarafından orada yakalanmasının anısı olarak, Gaelce, İngilizce ve Almanca olarak yazılmış küçük bir anıt -siyah taştan bir sütun- var. Ve çıktığı kumsal olan Banna Strand'da, üzerinde Yüzbaşı Robert Monteith'inkinin yanında Roger Casement'ın yüzünün göründüğü küçük bir dikilitaş yükselmekte. Onu görmeye gittiğim sabah, çevresinde çığlıklar atarak uçuşan martıların beyaz pislikleriyle örtülmüştü; yakalanıp yargılanacağı ve asılacağı İrlanda'ya geri döndüğü o şafak vakti onu öylesine duygulandırmış olan mor menekşeler her yanda görülüyordu.

Madrid,
19 Nisan 2010

TEŞEKKÜR

Kongo ve Amazonlar'a, İrlanda, Amerika Birleşik Devletleri, Belçika, Peru, Almanya ve İspanya'ya yaptığım yolculuklarda bana yardım eden, kitaplar ve makaleler yollayan, arşivlere ve kütüphanelere girmemi sağlayan, bana tanıklıklarda ve tavsiyelerde bulunan, özellikle de elimdeki projenin zorlukları karşısında başarısızlığa uğradığımı hissettiğim zamanlarda bana cesaret verip dostluk gösteren pek çok kişinin bilinçli ya da bilinçsiz işbirliği olmasaydı, bu romanı yazamazdım. Onların arasında, İrlanda'yı dolaşırken ve taslağı hazırlarken bana yaptığı eşsiz yardımları için Veronica Ramirez Muro'yu özellikle anmak istiyorum. Bu kitaptaki eksikliklerden yalnızca ben sorumluyum, ama bu kişiler olmasaydı sonuca ulaşamazdım. Hepsine çok teşekkür ediyorum.

Kongo'da: Albay Gaspar Barrabino, Ibrahima Colt, Büyükelçi Félix Costales Artieda, Büyükelçi Miguel Fernandez Palacios, Raffaella Gentilini, Asuka Imai, Chance Kayijuka, Placide-Clement Mananga, Pablo Marco, Peder Barumi Minavi, Javier Sancho Mas, Karl Steinecker, Dr. Tharcisse Synga Ngundu de Minova, Juan Carlos Tomasi, Xisco Villalonga, Émile Zola ve Lwemba'nin "Poètes du Renouveau'su.

Belçika'da: David van Reybrouck.

Amazonlar'da: Alberto Chirif, Peder Joaquin Garcia Sanchez ve Ruger Rumrill.

İrlanda'da: Christopher Brooke, Anne ve Patrick Casement, Hugh Casement, Tom Desmond, Jeff Dudgeon, Sean Seosamh Ô Conchubhair, Ciara Kerrigan, Jit Ming, Angus

Mitchell, Griffin Murray, Helen O'Carroll, Séamas O'Siochain, Donal J. O'Sullivan, Sean Quinlan, Orla Sweeney ve İrlanda Ulusal Kütüphanesi ile Ulusal Fotoğrafçılık Arşivi çalışanları.

Peru'da: Rosario de Bedoya, Nancy Herrera, Gabriel Me-seth, Lucia Munoz-Nâjar, Hugo Neira, Juan Ossio, Fernando Carvallo ve Ulusal Kütüphane çalışanları.

New York'ta: Bob Dumont ve New York Halk Kütüphanesi çalışanları.

Londra'da: John Hemming, Hugh Thomas, Jorge Orlando Melo ve British Library çalışanları.

İspanya'da: Fiorella Battistini, Javier Reverte, Nadine Tchamlesso, Pepe Verdes, Anton Yeregui ve Muskilda Zancada.

Héctor Abad Faciolince, Ovidio Lagos ve Edrnundo Murray.

ARKA KAPAK

Nobel ödüllü yazar Mario Vargas Llosa, eserlerinde, eşsiz anlatımıyla İktidar yapılarını çözümler, bireysel direnişleri, isyanlari ve yenilgileri dile getirir...

***

Kelt Rüyası, 2010 Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Perulu büyük yazar Mario Vargas Llosa'nın aynı yıl yayımlanan romanı. 1903 yılında Kongo'da başlayıp 1916 yılında Londra'da bir hapishanede sona eriyor. Aslında anlatılan, yaşanmış bir hikâye. Hem bütün ömrünce İlkelerine sadık kalıp insancıl duygularla hareket etmiş bir kahraman ve kurtarıcı, hem de ahlaksız damgası yemiş karanlık ruhlu bir insan olarak birbirine tezat oluşturan çok yönlü bir kişiliğe sahip efsanevi İrlandali vatansever Roger Casement'ın başından geçen olaylar...

Casement, sömürgeciliğin korkunç yüzünü gün ışığına çıkaran ilk AvrupalIlardan biridir. Belçika Kongosu ve Amazon ormanlarına yaptığı zorlu yolculuklardan geriye, dönemin kamuoyunu ayağa kaldıran unutulmaz iki rapor kalmıştır. Bu yolculuklar ve yaşadıkları, Casement'ın hayatını sonsuza dek değiştirecek ve onu yıllardır hizmetinde olduğu İngiltere'den koparıp İrlanda milliyetçi hareketinin İçine atacaktır.

Roger Casement gerçek hayatında çift kişilikli bir insandır. Doğruluğu kuşkulu olan günlüklerinden alınma notların açıklanmasıyla hayatının son günlerinde ortaya dökülen müstehcen seks maceraları, milliyetçi yandaşları arasında gözden düşmesine neden olmuştur.